LU * CC
CC
O
— J
CC

V
O
Q DC UJ
Q
UJ CC UJ

Coperta. THEODOR PETROŞANU

WILLIAM CLARKE

Averea pierduta a ţarilor

Traducerea: ECATERINA BUCUR
Editura VIVALDI Bucureşti, 1997

G

Prefaţă

Uciderea Romanovilor la Ecaterinenburg a şocat opinia publică mondială ca nicio altă tragedie în acest secol. Ea nu a însemnat numai o abdicare şi o revoluţie dar şi multă vărsare de sânge, brutalitate şi mister pentru a da naştere, până la urmă, unei adevărate mode privind subiectele de senzaţie. Nenumărate articole, cărţi şi filme **s**-*au ocupat de soarta ţarului şi a familiei acestuia în timp ce o serie de revendicatori au căutat averea fabuloasă considerată a fi ascunsă în băncile occidentale. Abia acum, în epoca glasnost-ului şi a unei noi Rusii, a devenit posibilă apropierea de adevăr.*

Toate circumstanţele masacrului nu sunt încă pe deplin elucidate. După abdicarea lui Nicolae al 11-l ea la începutul revoluţiei, familia imperială rusă a fost mutată de la domiciliul ei – palatul Alexandru din

Ţarskoe Selo – *în Siberia, mai întâi la Tobolsk, apoi la Ecaterinenburg*. *Aici aveau, de altfel, să fie şi văzuţi pentru ultima dată, în iulie 1918, în vâltoarea războiului civil dintre ruşii albi şi bolşevici*.

Nicolae Sokolov – *a cărui anchetă* **s-***a desfăşurat* **într-***o perioadă de supremaţie locală a ruşilor albi* – *a afirmat că toţi membrii familiei imperiale au fost ucişi din ordinul sovietului local*. *El a conchis că trupurile neînsufleţite au fost transportate* **într-***o pădure de pini izolată, dezbrăcate, arse şi apoi în mare grabă aruncate în galeria unei mine dezafectate, numită Mina celor Patru Fraţi*. *Astăzi se ştie că rămăşiţele pământeşti ale victimelor au fost îngropate în altă parte, deşi galeria minei oferă dovezi elocvente ale unor urme de corpuri omeneşti, îmbrăcăminte arsă precum şi alte lucruri carbonizate cunoscute ca aparţinând familiei imperiale*. *Partea principală a acestui mister a putut fi lămurită datorită descoperirii recente, la periferia Ecaterinenburgului, a majorităţii cadavrelor dispărute*. *Eforturile depuse în cadrul laboratoarelor de la Aldermaston, de a identifica prin intermediul analizei genetice comparative folosind ADN*-*ul, rămăşiţele ţarului, ale ţarinei şi ale celorlalţi membri ai familiei imperiale, au demonstrat, o dată în plus, cât de pasionantă este povestea Romanovilor*. *Rezultatele acestei expertize întreprinse de serviciul de medicină legală al ministerului de interne britanic nu au confirmat numai că cinci dintre cadavre aparţineau într-adevăr familiei dar* – *la trei sferturi de secol după această crimă* – *ele au continuat să domine încă primele pagini ale cotidienelor occidentale*. *Două dintre cadavre – presu – puse a fi al lui Alexis şi al Anastasiei sau al lui Alexis şi al Mariei* – *nu au putut fi descoperite, astfel încât, până ce nu se va putea face şi identificarea acestora, speculaţiile privind o posibilă supravieţuire şi, respectiv, fugă din Ecaterinenburg a unora dintre membrii familiei, vor continua să prospere*.

Cenuşa precum şi rămăşiţele pământeşti găsite la periferia oraşului au luat apoi drumul occidentului. *Principalele obiecte de valoare au putut fi imediat identificate*. *Astfel, spre exemplu, două mici catarame de pantofi împodobite cu diamante, aparţinuseră la două mari ducese*. *Nasturi din alamă cu blazoane gravate, provenind de la mantale*

militare precum şi două catarame de 6

centuri, au aparţinut lui Nicolae şi fiului său, Alexis. *Un briliant de 12 carate, montat în aur verde şi platină şi evaluat la 20.000 de ruble, fusese purtat de împărăteasa Alexandra, iar o cruce de smarald din Kulm, cu pandantive de perle, de către una dintre fiicele ei*.

Din toată avuţia ei, odinioară atât de mare, acestea au fost puţinele lucruri care au însoţit familia imperială rusă până în ultimul moment. *Restul averii Romanovilor pentru care* **s-***au purtat acerbe bătălii juridice şi care a înflăcărat atâtea imaginaţii, a fost fie lăsat de ei în urmă, la ultimul lor domiciliu* **–** *palatul Alexandru* **–** *sau în celelalte palate care le aparţinuseră, fie tezaurizat în ţară sau în străinătate sau, pur şi simplu, furat imediat după revoluţie*.

La numai câteva zile după dispariţia Romanovilor, avuţia totală a familiei a fost estimată la 9 miliarde $, *echivalentul actual a nu mai puţin de 30 de miliarde lire*. *Deşi cifrele nu pot fi direct comparate, această evaluare a averii lui Nicolae poate fi pusă, spre exemplu, alături de aprecierea făcută în cazul reginei Elisabeta a II-a a Marii Britanii*; *pentru anul 1991* **–** *7 miliarde lire şi pentru 1994* **–** *5 miliarde lire*. În *orice caz, această estimare, ca de altfel multe altele, a fost cu uşurinţă acceptată, fie şi numai pentru a explica în parte unei lumi uimite şi înfiorate cauzele convulsiilor societăţii ruseşti*. *Poveşti referitoare la o avuţie particulară a Romanovilor, chipurile dosită în Londra, Paris, Berlin şi New York, au fost în mod corespunzător* „*confirmate*” *de relatări privind uriaşe transporturi de aur efectuate de la St*. *Petersburg la Londra, în ultimele zile ale regimului ţarist*. *Greu de contrazis, acest gen de zvonuri a jucat rolul unei momeli pentru sumedenia* „*de aspiranţi care, fără să şovăie, au revendicat moştenirea* „*lor*”. *Astfel, o* **ade**F»: 1

*vârâtă comoară formată din aur, bijuterii şi bani, aşteptâ***ndu-***şi pretendentul potrivit la locul şi momentul potrivit, a reprezentat ultimul element în perpetuarea unuia dintre cele mai mari şi brutale mistere ale acestui secol*.

Ambele enigme **–** *cine a murit la Ecaterinenburg şi ce* **s-***a întâmplat cu averea* **–** *au devenit inevitabil asociate* datorită *apariţiei* ulterioare *a revendicatorilor*. *Majoritatea acestora au pretins a fi unul*

din copiii tarului. Prima dintre aceştia, o aşa-zisă Mare Ducesă Tatiana, s-a ivit deja pe când întreaga familie se mai afla încă în captivitate în Siberia, sosirea ei în America fiind datată în vara anului 1917. Sydney Gibbes, profesorul de limbă engleză al ţareviciului, i-a citit adevăratei Tatiana – pe când şedeau cu toţii în salonul reşedinţei guvernatorului din Tobolsk – articolul respectiv publicat în ziarul Daily Graphic.

Alţi candidaţi au urmat, majoritatea pretinzând a fi Anastasia. Anna Anderson, pe care – după cum vom, vedea – expertiza genetică a demascat-o între timp a fi fost tot o falsă pretendentă, este doar cea mai cunoscută dintre cei care au continuat să menţină acest mister în suspensie. Nici procesele care au urmat, purtate la curţile de justiţie din SUA, Germania, Franţa şi Marea Britanie nu au contribuit la aflarea adevărului.

Urmările unor astfel de acţiuni nu au făcut decât să adâncească misterul şi să accentueze confuzia în mintea oricui încerca să descopere averea pierdută a Romanovilor. Propriile mele cercetări au parcurs o întreagă gamă de aspecte majore şi minore, captivante şi plictisitoare, evidente sau, confuze, ca de exemplu cărţile citite de familie, timbrele colecţionate de Nicolae, bijuteriile purtate de membrii familiei, aurul pe care s-a con-8

sideral că-l posedă, domeniile moştenite, palatele în care au locuit, banii pe care – foarte rar – i-au folosit şi depunerile de capital în străinătate, atribuite lor.

Am descoperit noi dovezi, de natură financiară, în marile centre bancare din Londra, Paris şi New York. Foste conturi ţariste precum şi dreptul parţial de proprietate asupra acestora au fost confirmate în două bănci centrale din Europa Continentală, într-o bancă londoneză şi în două bănci din New York. Un aspect important al misterului legat de soarta aurului ţarist a putut fi rezolvat cu ajutorul unor documente particulare, strânse iniţial de ambasada americană la Paris cu ajutorul secret al ultimului ataşat financiar rus alb. la Omsk. Dintr-un alt document al serviciilor secrete britanice, descoperit în arhiva Camerei Lorzilor printre actele ce au aparţinut unui fost prim-ministru, precum

şi dintr-un raport al serviciilor secrete militare americane, aflat la Washington, am putut afla amănunte cu privire la vânzările secrete de bijuterii aparţinând Romanovilor, efectuate de sovietici în districtul diamantelor din Londra – Hatton Garden – la începutul anilor '20, în scopulsponsorizării ziarului londonez de stânga Daily Herald, în sfârşit, adevărul referitor la modul în care regina Maria a Marii Britanii a achiziţionat mai multe bijuterii, foste ale Romanovilor şi, în prezent, purtate ocazional de către regina Elisabeta a II-a şi de alţi membri ai familiei regale britanice, l-am putut afla la Londra, în New Bond Street.

Relatările presei new-yorkeze despre o uriaşă explozie de muniţie destinată Rusiei ce a avut loc la sfârşitul primului război mondial în portul New York precum şi pretenţiile venite din partea unor societăţi de asigurare şi dezbătute prin diferite tribuna/e, au condus în mod

9

nemijlocit la aflarea unor detalii privind fonduri ţariste aflate în bănci din New York. Investigaţiile întreprinse la Coutts, prestigioasă bancă particulară londoneză care numără printre clienţii ei şi familia regală britanică, fără să ofere noi dovezi de natură financiară, au dat însă la iveală un manuscris depus într-o casetă de cositor într-unul din safe-urile băncii, în *care* erau *descrise ultimele ore din viaţa Romanovilor. Acesta fusese lăsat acolo de secretarul Lordului Northcliff, după decesul acestuia în 1922, rămânând neatins timp de 70 de ani. Northcliff îl primise, la rândul său,* în *1920 de la o prinţesă rusă din New York via Japonia.*

Toate aceste indicii, împrăştiate în diferite părţi ale lumii, au constituit timp de aproape şapte decenii, singurele puncte de reper aflate la dispoziţia cercetătorilor sau a revendicatorilor. Ele s-au dovedit a fi o sursă bogată de informaţii formând, totodată, şi fundamentul unor nemaipomenite zvonuri şi legende. Trierea *şi analizarea lor au pus bazele unei noi şi prospere industrii. Cu toate acestea, miezul poveştii Romanovilor a continuat să rămână neatins acolo unde fusese depus şi în mare parte uitat şi anume în Arhivele Centrale de Stat ale Revoluţiei din Octombrie din Moscova, în cursul propriei mele anchete am reuşit până la urmă, în primăvara anului 1994, să ajung şi la această sursă de*

importanţă primordială, între timp, în sfârşit accesibilă cercetătorilor. Am putut astfel obţine confirmarea definitivă a situaţiei averii Romanovilor, mai precis, cât din avuţia particulară a rămas într-adevăr în mâinile familiei.

Desigur că o astfel de investigaţie, efectuată practic la scară mondială, nu putea să ignore pe descendenţii familiei. La izbucnirea revoluţiei din februarie 1917, mai erau în viaţă 15 mari duci şi 10 mari ducese. Unul **din** 10

tre' marii duci locuia permanent în Anglia, şapte au scăpat iar alţi şapte au fost ucişi în cursul revoluţiei sau al evenimentelor ce au urmat, în ciuda pretenţiilor Marelui Duce Kiril, care **s**-*a autoproclamat succesorul direct al ţarului în 1924, şi, mai ales, ale fiului său, Vladimir, căruia el i-a atribuit din proprie putere titlul de Mare Duce, pentru o perioadă de timp nu au existat mari duci în familie, ci doar prinţi, deoarece un decret al ţarului Alexandru al III-lea, emis în 1886, rezerva această onoare exclusiv copiilor şi nepoţilor ţarului.*

Cei 29 de prinţi rămaşi sunt dispersaţi prin lume, putând fi întâlniţi la Melbourne, New York, San Francisco, Roma, Biarritz, Londra, Madrid şi Copenhaga. Deşi au adoptat, în exil fiind, diferite naţionalităţi, toţi par să-şi fi păstrat unele trăsături comune Romanovilor. Nu toţi sunt „înalţi ca un mesteacăn sau solizi ca un urs" cum se pretinde adesea, dar au ţinută şi prezenţă de spirit, sunt conştienţi de originea lor şi, majoritatea, au rămas romantici în adâncul sufletului. Unul dintre ei a făcut filme la Hollywood, doi au fost bancheri (unul ajungând chiar să administreze un cont secret, în dolari, al unui consilier apropiat al unui lider comunist) un altul a scris un tratat despre medaliile din Montenegro, altul o carte despre Ivan cel Groaznic, în fine, un altul este considerat istoricul familiei, putând încă şi acum spune cu mare precizie care mare duce **s**-*a întâlnit cu care iubită în ce cameră şi la ce hotel din Geneva la începutul anilor 1900 (eu însumi am verificat o asemenea poveste şi am descoperit că provenea din registrul hotelului). Un alt prinţa lucrat în timpul celui de-al doilea război mondial în serviciile secrete britanice, ajungând să-l cunoască personal, la Cairo, pe celebrul spion rus Donald McLean, cu ocazia uneia din celebrele escapade ale*

acestuia.

JU	CO.Î
DEŢUL	$_3$T. VJŢA
Bi	8 ră;
bilataea	8, isc! ssă

12

Aceşti nepoţi ai Romanovilor, împrăştiaţi pe glob, sunt tot ce a mai rămas din ceea ce era cândva considerată „cea mai bogată familie din lume”.

Cum s-a pierdut şi cum a fost ulterior revendicată enorma panoplie de bogăţii ce a înconjurat această familie – fabuloasele bijuterii de stat, minunatele ouă Fabergé, palatele din St. *Petersburg şi împrejurimi precum şi cele din Crimeea, iahturile şi trenurile imperiale, balurile strălucitoare desfăşurate în Palatul de Iarnă înaintea primului război mondial – şi unde s-ar putea afla ea acum, formează subiectul acestei cărţi*.

dd” William Clarke a scris ceea ce putea deveni cartea cea mai cuprinzătoare privind comorile ascunse ale familiei imperiale ruse”.

The Times

„O poveste adevărată plină de suspense”.

Independent

Cartea lui Clarke nu este nici pe departe prima încercare de a limpezi soarta fabuloaselor comori ale Romanovilor. Ea este însă cea mai completă, rezultatul a 20 de ani de cercetări... cu atât mai valoroasă datorită accesului recent la dosarele secrete din Moscova.

Sunday Telegraph

Acestui mister al Romanovilor i-a lipsit un detectiv financiar. Domnul Clarke îşi face apariţia precum sergentul Cuff din *The Moonstone* pentru a urmări şi explica soarta averii pierdute.

Daily Telegraph

William Clarke a făcut un mare serviciu istoriografiei ruse prin intermediul acestei cărţi detaliate, originale şi uşor de citit în care este vorba de unul din misterele cel mai greu de rezolvat ale secolului.

Times Literary Supplement
13
14
Timp de 10 ani William Clarke a fost redactorul financiar la *The Times*, timp de 20 de ani şeful lui British Invisible Exports Council iar mai înainte preşedintele băncii de comerţ ANZ. Dânsul continuă să fie preşedintele lui Central Banking Publications şi al curatorilor fundaţiei spitalului de copii din Great Ormond Street.

De-a lungul a treizeci de ani domnul Clarke a publicat numeroase cărţi cu subiect financiar referitoare la centrul bancar al Londrei – City-ul. Fostul prim-ministru Harold Wilson remarca: „William Clarke este pentru City-ul Londrei ceea ce Boswell a fost pentru Dr. Johnson”.

Ultima carte scrisă de dânsul avavut drept subiect viaţa particulară excentrică a silitorului din epoca victoriană, Wilkie Collins.

Cuvânt înainte *f*

Curiozitatea privind averea ţaristă mi-a fost pentru prima dată stârnită la mijlocul anilor '50 când eram redactor financiar la The Times. *Primisem un telefon de la Sir Edward Heid, preşedintele băncii Baring's, care-mi solicita sprijinul* **într-***o problemă. Era foarte îngrijorat de relatările exagerate, apărute în presă, referitoare la fonduri ţariste şi chiar bani particulari ai familiei ţarului, care* **s-***ar afla în banca condusă de dânsul. Apariţia acestor articole era în parte încurajată şi de autorităţile sovietice care purtau pe atunci – o dată în plus – convorbiri cu guvernul britanic privind datoriile statului sovietic. Se pregătea astfel terenul pentru vizita lui Hruşciov şi a lui Bulganin în Marea Britanie.*

*L-am întâlnit pe Sir Edward în biroul său din Bishopsgate, promiţâ***ndu-***i întregul meu sprijin, cu condiţia să-mi povestească amănuntele necesare, lucru pe care l-a şi făcut dar numai până la un punct.*

A urmat apoi apariţia mai multor cărţi în care se cerceta posibilitatea unei eventuale supravieţuiri a unora dintre membrii familiei imperiale ruse, după masacrul de la Ecaterinenburg: The Hunt for the Tsar *de Guy Richards*, The Conspirator who saved the

Romanovs *de Gary Nuli,* The file on the Tsar *de Anthony Summers şi Tom Mangold şi, în sfârşit,* Anastasia *de P eter Kurth*.

15

Fiecare dintre acestea părea să confirme **într-***un fel sau altul mărturisirile similare făcute de doamna Anna Anderson, că nu toţi membrii familiei ţarului decedaseră la Ecaterinenburg,* sprijinind *indirect pretenţia acesteia de a fi în realitate fiica cea mai mică a împăratului, Anastasia*.

Destinul tulburător al Romanovilor a continuat să mă preocupe dar eram, totodată, tentat să descopăr ce **s-***a ales până la urmă de averea acestora. Aşa am început să fac primele cercetări pe cont propriu, cu ocazia diferitelor mele călătorii prin lume. Investigaţia care a urmat a durat mai mulţi ani şi a inclus mai multe continente*.

Nenumăratelor persoane care m-au susţinut în toţi aceşti ani le datorez recunoştinţa mea deplină, în primul rând entuziaştilor, începând cu Gretchen Haskin din San Francisco, al cărei soţ – David – a fost primul care a reuşit să descifreze mesajul scris invers, ca **într-***o oglindă, de pe unul din pereţii vilei Ipatiev din Ecaterinenburg, continuând apoi cu Prinţul Michel Romanov din Paris, doamna Malkgorzata Stăpâńska din Cracovia, Dr. Idris Taylor jr. din Texas, Edward Kasinac şi Norman Ross din New York, An/a Urnova din Moscova şi terminând cu Prinţul Rostislav Romanov, Arthur Addington şi Kiril Fitzlyon din Marea Britanie*.

Totodată adresez mulţumirile mele următorilor: Dr. Hugh Richards din Londra, lui R i eh ard Davies de la universitatea din Leeds, profesorilor Alexander Fursenko şi Borie Ananrich din St. Petersburg, doamnei Barbara Peters, arhivarul de la Coutts & Co, lui Nicholas Bark din Londra şi *Pierre Semenov-Tian-Chansky* din *Paris, nepoţii lui* Sir *Peter Bark, Prinţului David Chavehavadze din Washington, defunctului Robert Roosa şi soţiei sale* 16

Ruth din New York, lui Pierre de Villemarest şi Jacques Ferrand din Paris precum şi doamnelor Molly Chalk de la Broadiands şi Olga Kulikovsky-Romanov din Toronto.

Arhivele din care am extras diferite materiale sunt menţionate în

notiţele asociate fiecărui capitol în parte.

Cu toate acestea, doresc să mulţumesc în mod deosebit următoarelor instituţii: Archivio Segreto Vaticano din oraşul Vaticanului de la Roma, Arhivei Băncii Angliei, Bibliotecii Bodleiene de la Oxford, Arhivelor Broadiands, Colecţiei Brotherton ataşată Universităţii din Leeds, bibliotecii But/ei de la universitatea Columbia din New York, bibliotecii universităţii Cambridge, CIA-ului, Arhivelor Naţionale Daneze, Serviciului de medicină legală al Ministerului de Interne al Marii Britanii, Arhivelor Institutului Hoover din Palo Alto, California, Bibliotecii Houghton de la Universitatea Harvard, Bibliotecii Camerei Lorzilor, Bibliotecii Congresului SUA din Washington, Arhivelor naţionale ale SUA tot din Washington, Bibliotecii Universităţii Nottingham, Arhivelor publice din Londra şi Kew, Bibliotecii Rhodes House din Oxford, Arhivelor Rothschild din Londra şi Paris, Bibliotecii Universităţii Southampton, Arhivelor de Stat ale Federaţiei Ruse din Moscova şi, în fine, Colecţiilor Wernher şi Gibbes din Luton Hoo.

Maiestatea Sa, regina Elisabeta a II-a a Marii Britanii, a permis cu multă bunăvoinţă publicarea unor extrase din jurnalul particular al regelui George al V-lea, aflat în arhivele regale de la Windsor.

Mulţumiri cu totul speciale le datorez şi celorlalţi membri ai familiei Roma nov, care nu locuiesc la Paris sau la Londra, şi anume: Prinţului Nicolae de la Roma, Prinţului Dimitri de la Copenhaga precum şi defunctului Tihon Kulikovsky, fiul surorii mai tinere a ţarului, Olga, din

17

Toronto, un adevărat Romanov din toate punctele de vedere, cu excepţia numelui. Toţi au fost extrem de cooperanţi. Asemenea celorlalte rude ale lor, au fost desigur şi ei interesaţi de rezultatele acestor investigaţii deşi nu mi-au dat niciun moment să înţeleg acest lucru. Actualul şef unanim acceptat al familiei Romanov – Prinţul Nicolae Romanov – şi-a exprimat deschis dezinteresul, declarându-se public, la *televiziunea din St. Petersburg, drept, „republican" şi afirmându-şi dorinţa de a fi ales pe cale democratică monarh – în cazul în care în viitor s-ar crea o situaţie adecvată unei asemenea schimbări politice.*

Desigur că şi propria mea familie mi-a fost de mare ajutor. Fiica

mea cea mai tânără, Pamela, care locuieşte la Copenhaga, mi-a înlesnit accesul la Ministerul Danez de Externe şi la curtea regală daneză, mi-a tradus texte din limba daneză referitoare la împărăteasa Maria şi alţi Romanov/, păstrând totodată un contact foarte strâns cu comunitatea rusă din această ţară. Fiica mea cea mai mare, Deborah, m-a susţinut în majoritatea cercetărilor întreprinse în *Europa şi, mai ales în Franţa, efectuând diferite traduceri şi uşurândndu-mi contactele cu diferite bănci, pe când locuia în Elveţia, Portugalia sau Franţa. Soţia mea, Faith, mi-a oferit o dată în plus ajutorul ei în activitatea mea de acasă şi din străinătate, făcând la un moment dat cunoştinţă – chiar dacă pentru scurt timp – şi cu brutalitatea iernii ruseşti din St. Petersburg.*

WILLIAM CLARKE

18

„*L'État c'est Moi*".

Ludovic al XIV-lea.

13 aprilie 1665, Parlamentul Parisului

„*Este necesar ca regele să dispună de o asemenea bogăţie încât să poată construi clădiri noi oricând el o doreşte, pentru propria plăcere şi somptuozitate*; $/ *să-şi poată cumpăra îmbrăcăminte scumpă, blănuri scumpe, pietre scumpe şi alte bijuterii şi ornamente conforme cu statutul său regal... căci dacă un rege nu o face, sau nu o poate face, atunci el nu a trăit la rangul său, ci mai degrabă în mizerie şi în mai multă supunere decât un om simplu*".

Sir John Fortescue.

„Guvernarea Angliei" 1471

menţionând somptuozitatea ca principiu fundamental al regenţei.

Nota traducătorului: Sir J. Fortescue a fost un judecător, originar dintr-o familie engleză foarte veche, înnobilată în 1789. El a decedat în 1476, participând în războiul rozelor de partea Lancaster-ilor. Pentru Prinţul Edward de Wales el a scris tratatul „De laudibus legum Angliae", tipărit pentru prima dată în 1537. În acest tratat el a dezbătut tema legislaţiei engleze a timpului şi a relaţiei dintre un suveran şi popor.

19

Familia Ţarului Nicolae al II-lea şi a soţiei sale, Alexandra

Regina Victoria = Albert de 1819 – 1901 l Saxe-Coburg 1819 – 1861

1818 – 1906

Re9 e FĂC – ahrist a „X = Louisede al Danem*™ –, Hesse-Cassel 1817 – 1898

Victoria 1840 – 1901 = împăratul Frederick II 1831 – 1388

Kaiserul

Wilhem111

1859 – 1941

Alice

1843 – 1878 = Louis IV de Hesse 1837 – 1892

«— ucacii iura Oi

Danemarca 1844 – 1925

Regele Edward VII = Alexandra de

! 1841 – 19 in l n-Leopold 1853 – 1884

arcei 1843 – 1912

Beatrice 1857 – 1944 = Henry de Battenbera 1858 – 1896

Mary de Teck 1867 – 1953

Dagmar

(„Marie”) 1847 – 1928

vyilli am de

1845 – 1913 = Olga

Alfred, Duce de Edinburgh7 1844 – 1900 = Maria de Rusia 1853 – 1920

Elisabeth3

(„Ella”)

1864 – 1918

= Serghei 1857 – 1905 (fiul jarului

Irene 1866 – 1953 = Henry de

Prusia

1862 – 1929

(fratele i i

— 1950
f Louis de.
„— «uciiuer
(Marchiz de Milford Haven) 1854 – 1921
Frederick Mary ALEXANDRA 1870 – 73 1874 – 78 1872 – 1918
I”. au; u) *t fratele* Alexandru 18) Sreuu.
J Wilhemm 111 Waldemar
Ernest
1868 – 1937
= Victoria Melita de Saxa-Coburg
1876 – 1936 (fiica lui Alfred, duce de Edinburgh 7
divorţată în 1901;
ea **s**-a măritat cu
Marele Duce Kirir)
Louis (Earl Mountbatten de Burma 1900 – 1979
„Alice
1885 – 1969 – Andrei
„Sig/smund 1896 – 1978
„Henry 1900 – 1904
af Greciei
1882 – 1944
(fiul lui
Olga de Rusia-4)
Philip al Greciei = Regina Elisabeth
(Duce de Edinburgh) născută în 1926
născut în 1921 (strănepoata Regelui George V5)
Ţarul Nicolae l = Charlotte a Prusiei
1798 – 1860
1796 – 1855
Nicolae debaden 1831 – 1891 1839 – 1891 = Alexandra de Oldenburg 1 1838 – 1900
Ţarul Alexandru II Mihail = Olga
1818 – 1881 1832 – 1909
= Maria de Hesse 1824 – 1880

Nicolae George Alexandru 1859 – 1919 1863 – 1919 („Sandro”) 6 l Mihail 18 x? 1933 [1861 – 1929 = S19601	Alexei Nicolae 1 1875 – 1895 („Nikolasha”) erghei 1856 – 1929 = 869 – 1918	3 eter 864 – 1931 = Militsa de Montenegro 1866 – 1951

= Țarul \ Alexandru III 1 1845 – 1894 =	Vladimir Alexis 847 – 1909 1850 – 1908 = Maria Pavlovna 1854 – 1920	Paul Serghei 1860 – 1919 1857 – 1905 = Alexandra = Elisabeth3 a Greciei („Ella”) 1870 – 1891 de Hesse 1864 – 1918

l i Kirir Boris Andrei 1876 – 1938 1877 – 1943 1879 – 1956 = Victoria Melita de Saxa-Couburg 1876 – 1936	l Ma rina F 1892 – 1981 1	toman Nadejda 896 – 1978 1898 – 1988 = Prascovia Cheremeteff 1901 – 1980

l l 1 1»

Maria Kyra Vladimir = Leonida Nicolae Dimitri

1907 – 1951 1909 – 1967 1917 – 1992 l Bagration-Mukhransky n. 1922 n. 1926

Maria = Franz-Wilhelm de Prusia n. 1953!

George, n. 1981

1 1 = ȚARUL George) NICOLAE ÎI 1871 – 1899 1868 – 1918	<en ia 875 – 1960 = Alexandru („Sandro”	l Olga 1882 – 1960 = (1) Peter de Oldenburg 1868 – 1924 = (2) Nicolae Kulikovsky 1881 – 1958.

l l Dlga Maria Alexis 895 – 1918 1899 – 1918 1904 – 1918	) fa 1866 – 1933	l Tihon George 1917 – 1993 1919 – 1984

Tatiana Anastasia Irina N rtihail 878 – 1897 – 1918 1901 – 1918 1895 – 1918 Natalia 1970 1 = Felix = Youssopov 1887 – Contesă Brassova 1967 1880 – 1952

George 1910 – 1931

(Cifrele înscrise deasupra indică apariţia numerelor respective de mai multe ori)

Partea I

Pierderea

Capitolul!

Petersburg ristalul şi bronzul candelabrelor masive sclipeau în lumina reflectată şi amplificată de oglinzile ce acopereau în întregime pereţii Palatului de Iarnă1. Păşind pe covoarele groase de pe treptele scării Jordan, flancată de buchete de flori proaspete aduse din Crimeea şi de pe Coasta de Azur, oaspeţii erau întâmpinaţi de acordurile orchestrei curţii. Bogăţia Romanovilor era etalată, o dată în plus, în toată splendoarea ei:

Afară, cumplita iarnă rusească părea şi ea schimbată. Gerul era năprasnic iar Neva complet îngheţată, până la malul celălalt, în dreptul fortăreţe! Petru şi Pave12. Cele

1 Palatul de Iarnă – construit de arhitectul italian Baronul Bartolomeo

Francesco Rastrelli între anii 1754 – 1762. Ulterior i s-a ataşat Ermitajul.

2 Fortăreaţa Petru şi Pavel – construită în 1703 de ţarul Petrul cel

Mare ca prim pas al fondării noii capitale a Rusiei, St. Petersburg.

25

trei corpuri de clădiri ale Palatului de Iarnă, cu intrările

înzăpezite, străluceau în lumina revărsată de cupele din bronz pline cu jăratec din jurul coloanei Alexandru. Trăsurile şi chiar săniile decapotabile, aducându-i pe ofiţerii mai califi, continuau să sosească într-un şir parcă nesfârşit. Perechile urcau scările molcom, doamnele în rochii elegante de bal, cu umerii goi şi gâtul împodobit de bijuterii scumpe, demnitarii cur ţii în uniforme negre brodate cu fir de aur şi în pantaloni albi, ofiţerii purtând uniformele de paradă, viu colorate, cu fireturi de aur.

Fiecare îşi cunoştea bine locul, marii duci îndreptându-se către intrarea Saltikov, curtenii către cea a Maiestăţilor lor, oficialii civili spre intrarea Jordan iar ofiţerii către cea a Comandorilor. Chiar şi după sosire, protocolul imperial continua să se aplice cu stricteţe, doamnelor nefiindu-le permis să-şi aducă valeţii în incinta palatului. Pelerinele lor, cu căr (de de vizită discret cusute pe căptuşeală, trebuiau predate servitorilor palatului care le „şopteau apoi unde le puteau găsi la plecare.

Era anul 1913. Romanovii1 stăpâniseră Rusia timp de 300 de ani şi ţarul Nicolae al II-lea, împreună cu soţia sa de origine germană, Alexandra, sărbătorea acest eve

1 Dinastia Romanov – a domnit în Rusia între 1613 şi 1917, cele-brându-şi tricentenarul în 1913. Rusia a fost iniţial condusă de dinastia Rurikid care a dat 16 ţari, printre aceştia pe cunoscuţii Ivan cel Groaznic şi Boris Godunov. Această dinastie s-*a* tras din waragi (normani suedezi) care domneau din anul 862 la Novgorod şi care se numeau şi ros (rus), cuvânt probabil de origine finlandeză. Numele a fost ulterior atribuit întregului popor şi ţării. Ea s-a stins odată cu moartea ţarului Feodor al II-lea în 1605, când a fost ucis de mulţime. El era fiul lui Boris Godunov. După moartea lui Godunov, tot în 1605, a urmat o perioadă tulbure, *caracterizata* de anarhie şi intervenţii străine, cunoscută în istoria Rusiei şi sub denumirea de „perioada 26

Averea pierdută a ţarilor cea grea”. După ţarul Ivan al IV-lea „cel Groaznic”, a urmat la putere fiul său, Feodor l, între 1584 şi 1598, care s-a căsătorit cu Irina, fiica lui Boris Godunov, pe atunci încă boier foarte influent care conducea, de fapt, ţara din umbră. El a devenit la

rândul lui ţar în 1598, după moartea lui Feodor l şi a condus Rusia până în 1605. În perioada cât a fost el ţar, toţi urmaşii lui Ivan al IV-lea au fost hărţuiţi fără milă.

Această perioadă de anarhie a durat până în 1613. Numeroşi pretendenţi la tron s-au ivit, marea boierime jucându-se chiar cu gândul de a-l aduce ca ţar pe James l din Anglia, care provenea din casa Stuart, fiind fiul Mariei Stuart şi al Lordului Darnley. Acesta era deja – sub numele de James al VI-lea – regele Scoţiei încă din 1567, devenind în 1603 şi rege al Angliei şi al Irlandei sub numele de James l, poziţie pe care a deţinut-o până în 1625. În acest scop a fost trimis un agent englez de încredere – Thomas Chamberlain – a cărui misiune era să-l convingă pe James l să accepte tronul Rusiei. Tot în această perioadă, în 1605, Dimitri Uzurpatorul, considerat unul din fiii dispăruţi ai lui Ivan cel Groaznic, a invadat Rusia şi a ocupat pentru scurt timp Moscova, venind din Polonia. Şi el a fost ucis un an mai târziu, între 1610 şi 1613 Rusia a fost de asemenea ocupată de Polonia. Abia după eşuarea planului care-l viza pe James l au putut Romanovii prelua puterea în 1613. Dinastia a fost formal înfiinţată la mănăstirea Ipatiev din Kosiroma, primul ţar înscăunat fiind Mihail al III-lea, la – cum se numea pe atunci – Muscova. Datorită episodului cu James l şi pentru a preveni o repetare în viitor a unei eventuale vânzări a tronului Rusiei, Romanovii au introdus de la bun început o strictă supraveghere a tuturor curtenilor şi ambasadorilor străini. Mihail Fedorovici al III-lea a domnit până în 1645 când a fost urmat de fiul său, Alexei, care a domnit între 1645 şi 1676. Romanovii au dat 18 împărătese şi împăraţi. Strămoşul lor a fost Andrei Kobyla, venind în 1341 din Prusia la Moscova, care a fondat familia boierească Romanov. Fiica strănepotului său Roman Jurievici – Anastasia Romanovna – s-a măritat în 1547 cu ţarul Ivan al IV-lea „cel Groaznic”, din dinastia Rurikizilor, iar strănepotul ei, Mihail „a fost cel care a urcat ulterior pe tron. Dinastia s-a stins în 1762 prin ţarina Elisabeta Petrovna (Elisabeta a 10-a). Până în 1917 ea a fost unită, datorită lui Petru al III-lea, cu ramura Holstein-Gettrop, în parte de origine daneză, provenind din ducii de Schleswing, care erau din 1544 o linie

secundară a casei regale daneze iar între 1731 şi 1846 guvernaseră regiunea Schlewing-Holstein, până în secolul XIX aflată sub control danez, în prezent parte din Germania (capitala Kiel).

27

nimeni cu fastul de rigoare dar, totodată, cu puţin entuziasm. Deşi domnea deja de 19 ani, Nicolae continua să fie exagerat de timid iar Alexandra, o apariţie foarte aleasă, continua să se simtă stingherită în înalta societate din St. Petersburg1, nefiind pe deplin acceptată de aceasta şi, la rândul ei, nefiind dispusă să facă compromisurile necesare unei depline integrări. Amândoi păreau resemnaţi, aşteptând implacabil trecerea unui nou an.

Celebrarea tricentenarului dinastiei Romanov debutase în ziua precedentă cu un Te Deum la catedrala Kazan urmat, în seara aceleiaşi zile, de un spectacol de gală la teatrul Marińska, în cadrul căruia Matilda Ksesińska – fosta amantă a ţarului – a dansat mazurka din actul doi al operei „*La vie pour le tsar*" de Glinka2. Nicolae şi Alexandra au urmărit spectacolul din fotoliile aurite ale marii loje centrale, ceilalţi membri ai familiei ocupând lojile imperiale din apropierea scenei. Era pen

1 St. Petersburg – între 1914 – 1924 Petrograd, iar între 1924 – 1991 Leningrad, actualmente din nou St. Petersburg. Fostă capitală, al doilea oraş ca importantă şi mărime al Rusiei după Moscova, situat în Golful Finic, în delta formată din 5 braţe ale Nevei care se varsă în acest golf. Fondat în 1703, în plin război cu Suedia, de către ţarul Petrul cel Mare, din 1712 oficial capitală până în 1918, când ea a fost din nou/mutată la Moscova de Consiliul bolşevic al Comisarilor Poporului. Oraşul a fost construit în sec. XVIII şi XIX în principal de arhitecţi italieni (Rastrelli, Quarenghi), francezi (Vallin de la Monte, Thomas de Thomon) şi ruşi (Zaharov, Rossi). A traversat trei revoluţii (1825 – decembriştii, 1905 şi 1917) şi un asediu extrem de dur între 1941 – 1944 din partea nemţilor şi a finlandezilor.

2 Glinka, Mihail – 1804 – 18571". Compozitor, fondatorul şcolii moderne de *muzică* din Rusia, primul mare compozitor de operă rus (Ruslan şi Ludmila, O viaţă pentru ţar). A mai compus uverturi, muzică

de *cameră*, lied-uri şi piese pentru pian.

28

Averea pierdută a ţarilor tru prima dată, în decursul mai multor ani, că ţarina vizita acest teatru. Nesimţi**ndu-**se în largul ei, părea incapabilă să se relaxeze sau să abordeze măcar un zâmbet, în timpul spectacolului, fiica ambasadorului britanic, aflată în loja vecină, a observat cum evantaiul din pene de vultur alb din mâna Alexandrei a început să tremure spasmodic. Ţarina se înroşise la faţă, respiraţia îi era agitată iar diamantele care-i împodobeau pieptul zornă-iau ritmic. După ce-i şopti ceva soţului, ea se ridică brusc retrăgâ**ndu-**se în fundul lojii, ţarul urmărind opera singur până la sfârşit. Un observator atent şi imparţial al situaţiei ar fi constatat în persoana împărătesei o femeie profund tulburată.

Înalta societate din St. Petersburg era dominată de resentimente. De la bun început, Alexandra avusese mari dificultăţi de adaptare, neputând exprima cordialitatea şi prezenţa de spirit care o caracterizaseră pe soacra ei, Împărăteasa-Văduvă Mărie1. Spre deosebire de aceasta, ei îi venise greu să accepte multe din obiceiurile ruseşti şi, ca atare, să preia conducerea societăţii **într-**un mod degajat. Aparenta ei răceală şi, până la un punct, chiar timiditatea ei, erau **într-**o măsură tot mai mare interpretate ca o critică indirectă la adresa celor din jur.

Creşterea treptată a responsabilităţilor familiale şi, implicit, a fricii cauzată de boala unicului lor fiu, i-au determinat pe Alexandra şi pe Nicolae să-şi reducă simţitor angajamentul public şi, în general, viaţa socială activă care îi acompania. Astfel, când ar fi fost poate mai ne

1 Împărăteasa-Văduvă Marie – mama ţarului Nicolae al II-lea, soţia ţarului Alexandru al III-lea. Prinţesă de origine daneză, purtând numele original de Dagmar.

29

*».». Al/

cesar decât oricând, Alexandra nu şi-a putut atrage simpatia şi ataşamentul public.

În seara următoare, la Palatul de Iarnă, ea a fost din nou supusă unui examen. Marile baluri, la care luau parte, alături de familia imperială, de regulă aproape 3.000 de invitaţi, deveniseră tot mai rare, practic evenimente anuale. Alexandra le-ar fi preferat şi mai rare dar sărbătorirea tricentenarului nu a putut fi nicicum evitată precum nu a putut fi evitată nici deschiderea balului de către perechea imperială însăşi, dansând o poloneză. Protocolul foarte strict avea prioritate faţă de dorinţele individuale. Şi de data aceasta avem un martor ocular din partea ambasadei britanice. Meriel Buchanan, fiica lui Sir George Buchanan, ambasadorul britanic în Rusia, avusese o existenţă destul de agitată în ultimii doi-trei ani petrecuţi în St. Petersburg. Părul ei blond şi frumuseţea ei, în general, atrăseseră atenţia Ducelui Alexandru de Leuchtenberg. Şi ea, la rândul ei, fusese impresionată de acest rus tânăr şi frumos, în tunica lui azur-aurie, cu mânecile îmblănite şi epoleţii de aur ai unui aide-de-camp1 al ţarului. Balurile din St. Petersburg deveniseră pentru ea seri de adevărată încântare.

Cu această ocazie deosebită şi având încă proaspete amintirile serii precedente, de la teatrul Marińska, ea aştepta cu nerăbdare şi oarecare teamă apariţia cuplului imperial. Temerile ei nu erau deloc deplasate. După cum povestea ulterior, „... în fruntea şirului foarte lung de mari duci şi nobili, împăratul şi împărăteasa păşeau agale, de-a lungul marii săli de bal, în ritmul superbei

1 aide-de-campprescurtat ADC, ofiţer ataşat unui general sau şef de stat pe front.

 muzici a lui Chopin, fiecare schimbând partenerul la sfârşitul unei runde. Ca de obicei, împărăteasa avea o ţinută impecabilă, purtând o rochie lungă alb-argintie, o magnifică diademă cu diamante în părul ei blond, pe umeri revărsându-i-se o adevărată cascadă de diamante.

Dar şi de data aceasta ea aborda o mină foarte serioasă, retrăgându-se înainte de terminarea balului. Ţarul a rămas în compania Marii Ducese Olga, care, cu această ocazie, îşi făcuse debutul în înalta societate a capitalei, îmbrăcată într-o rochie din sifon roz-pal,

cu părul blond-auriu strălucitor, ochii mari, albaştri şi o uşoară roşeaţă în obraji, ea participase la toate dansurile – ca orice fată la vârsta ei – bucurându-se nespus de primul ei mare bal”.

Perechea imperială se apropia de un punct de răscruce atât în relaţia personală cât şi în cea cu societatea pe care o reprezenta. Boala tragică a fiului Ipr (hemofilia) 1 şi dependenţa crescândă a împărătesei de Grigori Rasputin, „sfântul” călugăr ale cărui puteri miraculoase de vindecare îl salvaseră pe Alexis deja de la multe suferinţe, îşi puneau tot mai mult amprenta asupra relaţiei lor afective. Această situaţie, aparent de nerezolvat, devenea treptat unul din elementele componente ale marii tragedii cu care avea să se confrunte poporul rus în viitorul apropiat.

Alexis Nicolaevici, ţareviciul şi, deci, primul moştenitor al suveranului, se născuse în 1904, urmând celor patru

1 hemofilie – cea mai frecventă tulburare congenitală de coagulare a sângelui (l caz la 10.000). Transmisă pe linie feminină afectând însă doar linia masculină. Constă din lipsa sau reducerea foarte accentuată a activităţii factorului VIII de coagulare.

fi ifei fiice şi fiind astfel un prilej de deosebită bucurie pentru împărat şi, în special, pentru împărătească, într-un interval de numai câteva săptămâni de la naştere aveau însă să-şi facă apariţia primele indicii ale hemofiliei, iniţial mici hemoragii apoi celelalte semne cunoscute ale bolii. Acest lucru a fost ţinut secret de familie şi de intimii curţii pentru mai mulţi ani până când Alexis a atins Vârsta la care avea nevoie de un tutore. Atunci a fost angajat pentru a-l învăţa limba franceză Pierre Gilliard. Tutorele a încercat să-l scoată pe ţarevici de sub protecţia exagerată şi chiar răsfăţul la care era supus, reuşind până la urmă, cu mult tact, s-o convingă pe Alexandra să-i permită să-l trateze ca pe un copil obişnuit. Gilliard avea însă să înţeleagă motivul adevărat al protecţiei exagerate a ţareviciului cu ocazia unei întâmplări, mai precis, când acesta a alunecat de pe un scaun în casă, căzând şi provocându-şi astfel un mare hematom, urmat

de o agonie prelungită, pe durata a mai multe zile, episod care a supus-o pe ţarină unei adevărate drame sufleteşti. „... Atunci am înţeles marea tragedie a vieţii ei”, remarca tutorele mai târziu.

Această dramă şi-a urmat inevitabil cursul. Nu la mult timp după acest incident, pe când familia se afla în vacanţă la cabana lor de vânătoare din Spală, în Polonia, Alexis a căzut din nou în cursul unei încercări de a sări **într-**o barcă. Au urmat numeroase hemoragii, în parte mai severe, şi o stare de inconştienţă care a durat mai multe zile. împărăteasa şi medicii au stat de veghe zi şi noapte, rugăciuni şi slujbe fiind ţinute în întreaga ţară. Când finalul părea iminent, întreaga naţiune pregă**tindu-**se pentru deznodământul inevitabil, Alexandra a apelat, în disperarea ei, la ajutorul lui Rasputin. Acesta,
 dând neîntârziat curs rugăminţii exprimate, a telegrafiat direct din Siberia: „Dumnezeu v-a văzut lacrimile şi v-a ascultat rugăciunile. Nu suferiţi. Micuţul nu se va prăpădi. Nu permiteţi însă medicilor să-l tracaseze prea mult”. Două zile mai târziu, hemoragiile încetară spontan.

Oricare ar fi fost motivele redresării ţareviciului – mistice sau medicale – acesta a fost episodul care, înainte de toate, i-a asigurat lui Rasputin, de atunci înainte, influenţa asupra ţarinei şi, indirect, şi asupra ţarului. He-mofilia lui Alexis nefiind încă cunoscută opiniei publice şi, pe de altă parte, dorinţa Alexandrei de a-şi împărtăşi disperarea şi de a-i alina cu orice chip suferinţa, au împins-o pe aceasta inevitabil în direcţia acestui stareţ mistic din Siberia, care părea să dispună de mijloacele necesare pentru a uşura agonia fiului ei. Din această interdependenţă crescândă **s-**a născut un alt pericol pentru întregul regim.

În preajma marilor catastrofe ce aveau să urmeze, Nicolae – deşi bine intenţionat – era insuficient pregătit, fiind pe de o parte expus sfaturilor contradictorii ale miniştilor şi consilierilor săi şi, pe de altă parte, presiunilor uriaşe interne şi externe exercitate asupra ţării şi a instituţiilor ei instabile.

Guvernând asupra unei curţi enorme, el se prea poate să fi avut dubii cu privire la viitor, poate chiar anumite prevestiri sumbre, deşi

nu a dat niciun moment de înţeles celor din jur că grijile îl apăsau. Odată cu apropierea anului 1914, supuşii lui mâi bine situaţi din St. Petersburg păreau mai hotărâţi ca oricând să uite sau să treacă cu vederea frământările trecutului apropiat – dezastruoasa şi umilitoarea înfrângere navală suferită în

§pfŞtit faţa japonezilor1 şi, mai grav, ciocnirile dintre muncitori şi armată din 1905, vrând parcă să se asigure pe sine însuşi de propria prosperitate şi siguranţă. Privind retro spectiv, celebrările tricentenarului aveau să fie ultimul mare eveniment social care a avut loc la curtea impieri ală în timp de pace.

Anii premergători lui 1914 fuseseră o adevărată epocă!

de a, un pentru puţinii privilegiaţi din Europa Apuseană.*!*

Se călătorea mult şi cu uşurinţă, marile hoteluri începând să ofere, în sfârşit, confortul adecvat, alternativ cu palatele sau marile domenii de la ţară. Sudul Franţei.

Elveţia şi Italia deveniseră locurile preferate de vacanţă ale aristocraţiei şi, în general, ale clasei avute. Şi se

1 în războiul ruso-japonez din 1904 – 19, 05 – conflictul a pornit de la refuzul Rusiei de a-şi *retrage trupele* din Manciuria şi, totodată, de la încercarea de a-şi extinde influenţa şi asupra Koreei. Acest refuz făcea parte din linia politică generală a momentului în Rusia: extinderea influenţei economice în Orientul îndepărtat. Războiul a început propriu – js din**tr-**un atac japonez asupra flotei ruse ancorate în largul Portului Arthur. Armata japoneză a debarcat apoi obţinând mai întâi două victorii, după care a urmat asediul Portului Arthur. După alte două victorii pe uscat ale japonezilor, războiul a stagnat din cauza iernii. Port Arthur a capitulat pe 2 ianuarie 1905, urmat de o altă victorie japoneză pe uscat, la Mukden, şi de una pe mare, la Tsushima. În luna iulie japonezii au ocupat insula Sahalin. Conflictul **s-**a încheiat prin pacea de la Portsmouth (SUA), Japonia primind regiunea Liautung cu Port Arthur, jumătatea de sud a insulei Sahalin şi Koreea ca protectorat – *anexată apoi* definitiv în 1910. Administraţia căilor ferate

manciuriene era împărţită pe jumătate cu Rusia, în urma acestei păci, Japonia a devenit, ca prim stat asiatic, o mare putere. Port Arthur (astăzi Lushun) este un port liber de gheţari pe toată durata anului, fiind situat în peninsula Kuantung, în Manciuria. El a fost ocupat de ruşi în 1897, ca punct strategic militar nava), bază a flotei de est. Pierdut în 1905, a stat **sub**control japonez până în 1945 când a fost preluat în comun de URSS şi China, ambele folos**indu-**l ca bază navală pentru flotele lor. În 1955 a fost trecut definitiv Chinei. 34

Averea pierdută a (arilor cietatea rusă participa în măsură tot mai mare la această bunăstare. Viaţa dusă, spre exemplu, de un mare duce oglindea cât se poate de bine această situaţie. „Călătoream neîntrerupt de-a lungul şi de-a latul Europei", îşi amintea Marele Duce Alexandru, refer**indu-**se la perioada antebelică, „întâlnirea tradiţională cu Regina Alexandra a Angliei avea loc în Danemarca, apoi urma sezonul de vară la Londra. Xenia mergea la băi la Bad Kissingen sau la Vittel, apoi la Biarritz. Copiii făceau excursii în Elveţia în timp – ce iarna o petreceau la Cannes… Am vizitat astfel o mulţime de locuri". Nu era vorba pur şi simplu de o concurenţă între, înalta societate din St. Petersburg şi cea occidentală. Luxul Romanovilor era evident pentru toată lumea. După cum remarca cu francheţe Alexandru Mosolov, şeful cancelariei imperiale, aproape de-a lungul întregii domnii a lui Nicolae, principala funcţie a unei curţi regale sau imperiale era de a spori permanent prestigiul propriului suveran. Curtea imperială rusă a fost „cu certitudine" cea mai opulentă din Europa. „Enorme bogăţii se acumulaseră în decursul a trei sute de ani în mâinile celor răspunzători să le păstreze, în splendoare, curtea rusă a rivalizat cu cea a lui Ludovic al XIV-lea1

1 Ludovic al XIV-lea – „regele Soare" sau „de meserie, rege", fiul lui Ludovic al XIII-lea, din dinastia Bourbonilor. A trăit între 1638 – 1715 şi a domnit între 1643 şi 1715. Devenit la 5 ani regent (sub tutela mamei sale, Anna de Austria, şi a lui Mazarin) a preluat efectiv conducerea statului abia după moartea lui Mazarin, în 1661. A întruchipat ca nimeni altul absolutismul, Franţa fiind sub conducerea lui o mare putere militară, purtând o mulţime de războaie şi

conducând, de facto, lumea. A fost un foarte abil om politic, deşi în final extenuase ţara prin toate aceste eforturi. „L'état c'est moi" se spune că ar proveni de la el, dar nu este un lucru documentat istoric cu certitudine.

şi Ludovic al XV-lea1 iar în etichetă, cu cea a Austriei, începând cu palatele imperiale din St. Petersburg, Jarskoe Selo, Peterhof şi Livadia *în* Crimeea, şi până la iahtul imperial Standard, trenurile imperiale şi bijuteriile imperiale (în parte moştenite, în parte provenite din atelierele lui Fabergé) familia Imperială rusă nu era cu nimic inferioară *nici* unei alte familii regale sau imperiale din Europa.

Palatul de Iarnă, situat pe malul Nevei, este parte integrantă a istoriei Romanovilor, atât în bine cât şi în rău, scena unor mari victorii dar şi a unor sângeroase dezastre. A găzduit cele mai valoroase opere de artă ale ţarii în Ermitaj2 şi bijuteriile coroanei în Salonul Alb, în acelaşi timp punctul central al tuturor balurilor şi ceremoniilor de stat. Cu toate acestea, acest palat nu a fost iubit, nici de Nicolae şi nici de Alexandra. De-a lungul întregii domnii, tendinţa lor a fost să locuiască la Jarskoe Se103, localitate care aparţinea practic integral

— cyeiu sub tutela ducelui

„— u-nearis, nepot de văr al lui Ludovic al XIV-lea. Politica a fost condusă în vremea lui de cardinalul Fleury. A întruchipat şi el absolutismul deşi nu avea caracterul adecvat acestui stil de conducere. A, fost puternic influenţat de amantele lui în o—nele Pompadur ci hm-j

„Roui, a întruchipat şi e

„Ueşi nu avea caracterul adecvat acestui stil de condu cere. A.fost puternic influenţat de amantele lui, în special de doamnele Pompadur şi Dudarry.

2 Ermitaj – ansamblu de clădiri iniţial construit de împărăteasa Ecaterina a II-a cea Mare, pentru colecţiile ei de artă, mărit şi ataşat ulterior de către arhitectul *german Leo* von Klenze Palatului de Iarnă. Astăzi, unui din marile *muzee ale lumii*.

3 Jarskoe Selo – „satul ţarului", reşedinţă de vară a ţarilor, astăzi

poartă numele Puşkin. Situat la circa 20 km de St. Petersburg, cunoscut şi prin palate şi parcuri din secolul XVIII, între 1918 şi 1937 **s-**a numit Detskoje Selo – „satul copiilor” – palatele ţarului fiind în parte transformate în creşe şi leagăne de copii. Din 1937 se *numeşte* Puşkin. 36

1 Ludovic al XV-lea – tot din dinastia Bourbonilor, „cel prea iubit”, a trăit între 1710 – 1774 şi a domnit între 1715 – 1774. Strănepot al lui Ludovic al XIV-lea, a – condus întâi ca regent sub tutela ducelui Philippe d'Orléans, nepot de văr al *lui Ludovic* al XIV-lea. Politica a fost condusă în vremea lui de cardinalul Fleurv a în – absolutismul deşi „””.

Averea pierdută a ţarilor ţarului, situată la circa 25 de km sud de capitală. Aici petreceau aproape tot timpul anului, preferând clădirea mai modestă – palatul Alexandru – celei mai mari şi mai pompoase – palatul Ecaterina. Acest loc reprezenta pentru ei o insulă de linişte, şi fusese scena celor mai fericite şi a celor mai tragice evenimente familiale. Aici o condusese Nicolae pe Alexandra ca mireasă, copiii lor se născuseră aici şi, tot aici, cu ochii înlăcrimaţi, l-a întâmpinat Alexandra pe Nicolae după abdicare, deposedat fiind practic de orice fel de putere. În timpurile normale, odată cu sosirea verii, familia Bjkvea plăcerea de a alege între palatul Peterhof1, situat fjbe malul Golfului Finic, cu complexul său de fântâni, fanare şi lacuri şi Livadia cea caldă, situată lângă Yalta, în Crimeea, cu arhitectura în stil italian, statui greceşti şi o splendidă vedere atât spre mare cât şi spre munte. Pentru Nicolae şi familia sa, Livadia devenise o plăcută alternativă de toamnă faţă de palatul Alexandru din Ţarskoe Selo, un refugiu faţă de grijile politice zilnice, **într-**o climă caldă şi plăcută şi suficient de departe de capitală – 1800 km şi şase zile de drum. Petrecuseră aici odată şi un Crăciun, iar, după ce a fost complet renovat în toamna anului 1911, fata cea mai mare a ţarului – Olga – participase aici la primul ei bal, în cadru restrâns. Nici în privinţa călătoriilor, Nicolae şi familia sa nu au fost cu nimic mai prejos în materie de confort şi splendoare faţă de celelalte capete încoronate. Cele două trenuri imperiale identice (unul fiind adesea folosit ca dublură, din motive de

securitate) aveau pe portiere monograma aurită pe un fond albastru-închis „N ÎI”. În

1 Peterhof – astăzi Petrodvoreţ, rezidenţă de vară construită de Petrul cel Mare în 1711, la Golful Finic. Inspirat după Versailles.

37

— jri JVIVE/

Interiorul celor opt vagoane se afla postată o gardă permanentă formată din *cazaci*, *care* asigura paza exterioară a trenului pe peroanele *gărilor* în care oprea. Trenul cuprindea o bucătărie cu întreg personalul necesar, un dormitor, o baie şi un budoar gri-violet, un salonaş cu pian, biroul ţarului, un vagon restaurant cu 16 locuri, un dispensar şi un medic şi dispunea, în general, de suficient spaţiu pentru copii, anturaj, oficiali ai curţii şi demnitari locali, invitaţi ocazional. Iahtul imperial *Standard* –, de 4500 de tone, construit în Danemarca.

1 Iahturile imperiale – ţarul a avut două iahturi: „Standard” şi „Steaua polară” cu primul călătorind el şi familia iar cu cel de-al doilea suita imperială. Pentru cititorii români este interesant de menţionat vizita lui la Constanţa din 14 iunie 1914, care a durat 14 ore şi a fost însoţită de festivităţile de rigoare. Ţarul a sosit însoţit – ca întotdeauna, de a/tfel – de o mică flotă militară, la orizont *apărând Mâi crucişătoarele şi abia apoi cele* două iahturi, la rândul lor foarte impozante, pentru a demonstra desigur simbolic forţa Rusiei. Intrarea în port s-a făcut lent, în aplauzele mulţimii. Această vizită a fost organizată de ambasadorul rus Izvolski, care a întreprins eforturi diplomatice pe parcursul unui an de zile, pentru a putea organiza totul. Contextul politic era oferit de dorinţa Rusiei de a desprinde România din alianţele deja existente şi de a o atrage în sfera ei de influenţă, *în* acest scop se plănuise o eventuală căsătorie între cele două case regale, care ar fi înlesnit desigur această manevră politică, în februarie 1914, prinţul Ferdinand şi prinţesa Maria au efectuat o vizită la St. Petersburg încercând să-l peţească pe Carol cu una din fetele ţarului – fie Marea Ducesă Olga, fie Marea Ducesă Tatiana. Ţarul a răspuns însă că dragostea adevărată *primează* faţă de interesele» politice, nefiind

dornic să se despartă deocamdată de niciuna dintre fete. De aceea, se aştepta de-acum o nouă ocazie. Cu prilejul vizitei la Constanţa, ţarul i-a primit mai întâi pe suveranii României la bordul iahtului, după care a coborât pe uscat pentru o slujbă la biserică după care regina Elisabeta (soţia lui Carol I) i-a invitat la un banchet la prefectura oraşului. Peţirea nu s-a putut face nici acum, fetele ţarului nevrând să se mărite încă îşi machiaseră feţele cu tăciuni, special pentru a nu-i atrage cumva atenţia lui Carol. 38

Averea pierdută a ţarilor era suficient de impozant pentru a atrage atenţia chiar şi ochiului versat al lui Edward al Vll-lea1, în timpul unei vizite efectuate la Cowes în 1909. El a cerut imediat planurile de construcţie pentru a-şi putea comanda, la nevoie, unul identic.

În afara acestui lux cotidian, mai existau bijuteriile de stat, o colecţie comparabilă, probabil, nu numai cu colecţia actuală a familiei regale britanice ci şi cu cea a fostei familii regale persane. Nicolae moştenise – ca şef de stat şi nu personal – o distincţie făcută iniţial de Petru cel Mare2, trei colosale simboluri ale puterii:

1 Edward al VII-lea – a trăit între 1841 – 1910 şi a domnit între

1901 – 1910 ca rege al Marii Britanii şi al Irlandei. Fiul cel mai mare al reginei Victoria, din casa Saxa-Coburg. Filofrancez şi antigerman, a acceptat „entente” cu Franţa în 1904. A fost urmat pe tron de fiul lui cel mai tânăr, viitorul rege George al V – ea.

2 Petru cel Mare – Petrul a trăit între 1672 – 1725 şi a domnit între

1682 – 17 jfe, din 1721 ca împărat, proclamând Rusia imperiu. A fost fiul ţarului Alexei Mihailovici (1645 – 1676). L-a urmat pe tron pe Feodor al

! II-lea (fratele lui vitreg), mai întâi în regenţă împreună cu l van al V-lea, care era tot un frate vitreg al său, fiind însă retardat mintal (între

1682 şi 1689, împreună cu regenta Sofia, sora lui vitregă, Ivan al V-lea funcţionând ca un soi de co-ţar). În 1689 a eliminat-o pe Sofia care-l

surghiunise la ţară, preluând puterea deplină. După un prim voiaj făcut în apus în anii 1697 – 1698 (Olanda, Anglia), **s-**a întors hotărât să treacă la modernizarea şi europenizarea Rusiei, în 1703, în plin război cu Suedia, a înfiinţat capitala nouă St. Petersburg punând temeliile fortăreţei Petru şi Pavel. Alte instituţii au urmat – senatul, colegii! Sfântul Sinod, etc. A reformat armata, marina, administraţia de stat, învăţământul. Sub aspect politic, a pierdut mai întâi în 1700 războiul cu Suedia (cu Carol al XII-lea) pentru ca ulterior să-l învingă pe acesta decisiv în 1709 la Poltava. A urmat tratatul de la Nystadt prin care Rusia înlocuia Suedia ca mare putere europeană. Drept urmare, Rusia a anexat ţările baltice şi districtele suedeze Wiborg şi Kexholm. După moarte, tronul a fost preluat de soţia lui, împărăteasa Ecaterina l. A urmat fiica lor, împărăteasa Elisabeta, care a domnit între 1741 – 1762.

marea coroană imperială a Ecaterinei cea Mare[1], sceptrul imperial şi bula imperială. Numai coroana era încrustată cu 4936 de diamante totalizând 2858 de carate şi fusese manufacturată cu ocazia încoronării Ecaterinei celei Mari. Sceptrul conţinea celebrul diamant Orlov, despre care se spunea că fusese extras din ochiul unui idol hindus din sudul Indiei. Bula imperială era făcută din aur masiv, înconjurată fiind cu o bandă circu

1 Ecaterina cea Mare – Ecaterina a II-a a trăit între 1729 – 1796 şi a *domnit* între 1762 – 1796. A fost prinţesă germană, pe numele adevărat Sophie Auguste, fiica Contelui Christian-August de Anha INZ – erbst, mareşal prusac. Aleasă timpuriu, din 1745, de împărăteasa Elisabeta, pentru a intra în familia Romanov. În acelaşi an ea **s-**a căsătorit cu pretendentul – bolnav mintal – la tronul rus, viitorul ţar Petru al III-lea.

Acesta era nepotul lui Petru cel Mare, fiul fiicei acestuia, Anna

Petrovna. Avea vederi politice **pro**prusace şi nu era iubit la curte din acest motiv. Prin căsătoria mamei sale, Anna Petrovna, cu ducele

Karl-Friedrich de Holstein-Gottrop s-a realizat ralierea casei Romanov cu linia danezo-germană Holstein-Gottrop. Petru al III-lea a fost de

tronat, dezonorat (i s-au luat toate decoraţiile), arestat şi în final ucis printr-o lovitură de palat, instigată şi condusă din umbră de propria lui soţie. Cauza oficială a morţii a fost anunţată drept hemoragie intestinală, el fiind în realitate sugrumat la castelul Ropsa de lângă

St. Petersburg, de Contele Alexei Grigorievici Orlov, amiral în *armata* militară. Deşi fusese avertizat de oameni de încredere asupra complotului, el exprimându-şi chiar dorinţa de a divorţa de Ecaterina şi ameninţând-o chiar cu arestul, a şovăit şi a întârziat să acţioneze, complotiştii luându-i-o înainte. Lovitura de palat a fost condusă de fraţii Orlov (alături de cel menţionat mai sus a mai participat şi

Contele Grigori Grigorievici Orlov unul din iubiţii Ecaterinei) precum şi Prinţesa Daskova şi celebrul Potemkin. După uciderea lui Petru al III-lea, Ecaterina a preluat tronul, în cursul domniei a avut numeroşi amanţi, cea mai puternică relaţie având-o probabil cu Potemkin pe care l-a iubit peste măsură şi cu care, se pare, s-a şi căsătorit în secret. La moartea acestuia, a fost de-a dreptul distrusă, neacordând săptămâni de-a rândul nici o-audienţă. Potemkin a murit, de altfel, în!

Basarabia în 1791. Sub aspect politic, Ecaterina a fost o mare!

40

Averea pierdută a ţarilor

Iară de diamante iar polul superior era împodobit cu un safir uriaş, tăiat în formă de diamant. Nicolae a purtat coroana – bula şi sceptrul fiindu-i înmânate – cu ocazia urcării sale pe tron, în mai 1896. Restul colecţiei imperiale se compunea din diamante dintre cele mai rare, perle, rubine, smaralde şi alte bijuterii, acumulate în cursul domniei de trei sute de ani a Romanovilor… în afara pieselor moştenite şi achiziţionate anterior, atât Nicolae cât şi tatăl său, Alexandru al Ill-Jea1, l-au susţinut şi încurajat pe bijutierul curţii imperiale, Peter Carl Fabergé, să-şi pună în valoare talentul de „excepţie şi să producă

noi piese minunate, atât pentru familie cât, şi pentru prieteni – broşe, tabachere, coliere, diferite j, miniaturi şi, desigur, celebrele ouă de Paşti. Acestea au

Împărăteasă – a făcut reforme în învăţământ, comerţ, agricultură (a adus colonişti germani, ai căror urmaşi sunt prezenţi până astăzi în

Rusia), administraţie. A condus ţara cu o mână forte, lucrând în

* medie 14 ore pe zi. Totodată a intensificat iobăgia, în special după

„Înăbuşirea revoltei cazacilor condusă de Pugacev (1773 – 1774). Pe plan extern, a contribuit decisiv la împărţirea Poloniei şi, după două războaie purtate cu turcii, a câştigat pentru Rusia coasta de nord a

Mării Negre inclusiv Crimeea (tratatul de la Kuciuk-Kainargi). Poziţia de mare putere europeană a Rusiei a fost în mod decisiv consolidată şi extinsă în timpul domniei ei. Ecaterina a II-a a fost totodată o femeie foarte cultă. Ea s-a afirmat şi ca scriitoare şi a întreţinut relaţii strânse cu elitele culturale franceze şi germane ale timpului

(fraţii Grimm, Voltaire, Diderot). l-a urmat la tron fiul ei, ţarul Paul i.

1 Alexandru al III-lea – Alexandru Alexandrovici a trăit între 1845

1894 şi a domnit între 1881 – 1894. A fost tatăl ultimului ţar, Nicolae al II-lea şi fiul ţarului Alexandru al II-lea. Iniţial progerman, a devenit ulterior filofrancez consolidând alianţa franco-rusă în anii 1891 – 1894.

A propagat de asemenea idei panslaviste. Între el şi ţarul Bulgariei

Alexandrul (de origine germană, prinţ de Battenberg) s-a declanşat un conflict care a dus până la urmă la abdicarea ţarului bulgar în

1886. El-a urcat pe tronul Rusiei după asasinarea tatălui său.

Alexandru al II-lea.

fost începute în 1884 şi gândite ca daruri mai deosebite ale lui Alexandru al III-lea pentru soţia sa, Nicolae continuând acest obicei sub forma unor cadouri anuale pentru soţia şi mama sa. În total, Fabergé a produs 56 de ouă pentru cei doi ţari, ultimele două, din 1917, nemaiajun-gând să fie înmânate.

Deşi era un om relativ modest în viaţa de toate zilele, Nicolae rămăsese în activitatea politică un conducător strict autocrat, în timp ce majoritatea celorlalţi monarhi europeni deveniseră constituţionali, cu guverne democratice, aflate la conducerea ţărilor lor. Cu toate că fusese forţat să facă anumite concesii în 1905, el putea în continuare să susţină, mai mult decât oricare alt suveran, că Tetat c'est moi”. După cum vom vedea în continuare, celebra afirmaţie a lui Ludovic al XIV-lea, va reflecta ca niciunde dimensiunea reală a opulenţei şi a autocraţiei monarhiste din Rusia antebelică.

În săptămâna premergătoare Anului Nou 1914, St. Petersburgul părea la fel de prosper ca orice alt mare oraş occidental. Banii curgeau de-a dreptul când oamenii umpleau magazinele la modă de pe Morskaia şi de pe bulevardul Nevski: Conradi's, care vindea cele mai şic confecţii; Denisor-Uralski, specializat în bijuterii şi îndeosebi în bibelouri de jad, calcedoniu, ametist şi topaz, reprezentând diferite animale, şi Fabergé, care oferea unele dintre cele mai scumpe şi mai exclusive bijuterii din lume **într-**o atmosferă de opulenţă care ar fi tăiat respiraţia oricui. Acestea, precum şi altele, asemănătoare, erau pline de aristocraţi, negustori, afacerişti şi alţi oameni cu bani din oraş. După cum remarca un, observator contemporan, fiecare străin aflat pe atunci în St. Petersburg „simţea o tentaţie irezistibilă de a se sta-42

Averea pierdută a ţarilor bili permanent în această splendidă capitală, care îmbina frumuseţea clasică a bulevardelor cu modernismul vieţii cotidiene: cosmopolit în tendinţe dar totodată foarte rusesc în nesăbuire. Barmanul de culoare de la hotelul Europa te saluta în stil american, artistele teatrului Michel îşi declamau textele în limba franceză, coloanele maiestuoase ale palatelor reflectau geniul

arhitectural italian...”

La rândul lor, magazinele exprimau această atmosferă internaţională, începând cu librăria engleză Watkins, cu Druce’s, care vindea stofe englezeşti, tweed-uri şi săpunuri şi până la Cabassue’s, care oferea cele mai fine mănuşi franţuzeşti, în această ultimă iarnă de pace, prin absenţa aproape continuă a împărătesei din capitală, conducerea societăţii fusese preluată de alte perl sonalităţi: Marea Ducesă Maria Pavlovna, văduva unui unchi al ţarului, în funcţia ei de preşedintă a Academiei de Artă, o figură centrală pentru artiştii de frunte şi 5 restul societăţii; Contesa Kleinmichael, cosmopolită şi i. foarte umblată şi, mai presus de toţi, mama ţarului – Împărăteasa-Văduvă Maria Feodorovna. Ea îşi asumase, în fapt, funcţia de a introduce în societatea pe care cândva o condusese cu atâta clasă şi entuziasm, pe nepoatele ei, cele patru mari ducese. Acestea se maturizaseră treptat, debarasâ**ndu-**se de multe din obiceiurile copilăriei. Olga, la 18 ani, fusese deja introdusă în înalta societate cu ocazia celebrărilor tricentenarului din anul precedent. Tatiana, acum în vârstă de 16 ani, râvnea să-şi urmeze sora mai mare în circuitul petrecerilor din St. Petersburg. La 14 şi, respectiv 12 ani, Maria şi Anastasia aveau să urmeze. Pentru început, bunica lor se hotărâse să le fie doamnă de companie

43

celor două surori mai mari cu ocazia unei serate organizate de Marea Ducesă Maria Pavlovna. A fost un mare succes dar mai nimic în comparaţie cu un bal mult mai pompos, *organizat* de ea însăşi, pentru cele două fete, la propriul ei domiciliu, palatul Anicikov, situat pe Nevski Prospekt. Fiecare dintre fete era, în felul ei, foarte atrăgătoare: Olga, blondă cu ochi albaştri, cumpănită în felul de a fi, Tatiana brunetă, cu ochi catifelaţi, mai cochetă şi sigură pe sine. Ambele erau hotărâte să folosească cât mai mult noua libertate obţinută, participând la toate dansurile până după miezul nopţii, şica**nându-**le totodată pe cele două surori mai mici care trebuiau să *rămână acasă* (*Maria*, *care la* 14 ani îşi declarase deja simpatia pentru un anume partener şi Anastasia, cea mai mică şi mai iubită). Până la urmă, tatăl

lor le-a condus acasă la patru şi jumătate dimineaţa. Din *păcate, avea* să fie primul şi totodată ultimul lor bal împreună, în decursul următoarelor şase luni, Rusia avea să intre în război iar peste trei ani tatăl lor avea să fie forţat să abdice. După ceva mai mult de patru ani şi jumătate, Olga şi Tatiana, împreună cu tatăl, mama, fratele şi cele două surori mai mici, aveau să fie ucişi împreună la Ecaterinenburg sau să dispară fără urmă. Astfel, soarta „celei mai bogate familii din lume" şi averea acesteia aveau să devină timp de peste trei sferturi de secol obiectul unor speculaţii şi intrigi fără precedent.

Ca de obicei, detaliile sunt cele care rămân mai proaspete în memorie. Contrastul teribil dintre exuberanţa spontană a primei. şi ultimei lor. ieşiri în societate şi realitatea bijuteriilor găsite printre rămăşiţele pământeşti ca şi a cenuşii din galeria dezafectată a minei de la periferia Ecaterinenburgului doar patru ani mai târziu, 44

d. Averea pierdută a ţarilor scoate în evidenţă – *ca* nimic altceva – prăpastia înfricoşătoare care **s**-a deschis în faţa destinului lor **într**-un: timp atât de scurt, în decurs de patru ani, Romanovii au dispărut, rămânând doar amintirile bogăţiei lor şi ale iSt. Petersburgului antebelic. Aceste amintiri au stârnit i însă reacţii nebănuite, dând naştere unui imbold natural

] de a da de urma averii, şi de a revendica ceea ce a mai

rămas din ea.

— Rfej-uinb *Ul* & *nu*, 97

— N p «o

Averea pierdută a ţarilor dat de putere, a acţionat în timpul cât mai deţinea încă puterea, motivele care l-au determinat să acţioneze aşa, şi în ce circumstanţe a fost pierdută această putere.

Felul în care Nicolae al II-lea şi-a pierdut averea diferă, să spunem, de acela al lui Haile Selassie în Etiopia, al ultimului şah al Iranului sau al preşedintelui Marcos al Filipinelor. Ca şi Elisabeta a II-a a Marii Britanii, toţi aceştia au avut o avere personală şi toţi u putut totodată dispune de bunuri aflate în proprietatea statului, în acelaşi timp, cu cât regimul a fost mai autocratic, cu atât delimitarea între

aceste două surse de bogăţie a fost mai neclară.

În cazul lui Nicolae situaţia a fost puţin diferită. Originea averii pe care el a moştenit-o trebuie căutată în adâncul trecutului ţarist şi de aici, de fapt, trebuie să înceapă investigaţia. Ţarul nu pare să fi avut niciun moment dubii cu privire la primejdiile care îl pândeau, teama lui majoră fiind doar dacă va fi capabil să le ocolească. Un lucru îi era deosebit de clar: nefiind pregătită, Rusia trebuia cu orice preţ să evite un război şi, chiar dacă ar fi fost cât de cât pregătită, consecinţele pe care o asemenea conflagraţie le-ar fi avut asupra stabilităţii ţării trebuiau să fie în prealabil foarte bine cântărite, în 1911 Nicolae remarca faţă de unul din ambasadorii săi: „Ar fi exclus pentru noi să intrăm **într**-un război în următorii cinci sau şase ani, de fapt până în 1917, deşi, dacă interesele vitale şi onoarea ţării ar fi puse în joc, am putea, în situaţie de forţă majoră, accepta o asemenea provocare în 1915 dar niciun moment mai devreme, indiferent de pretext sau circumstanţe".

Prima dintre primejdiile de care Nicolae se temea instinctiv, **s**-a materializat în mod catastrofal în duminica

«jU.» A>JL>

de 28 iunie 1914 la Saraj'evo, capitala Bosniei. Arhiducele Ferdinand1, nepotul împăratului Franz-Josef al Austriei şi moştenitorul tronului, a fost asasinat, împreună cu soţia sa, de către un sârb bosniac. Acest incident a fost suficient pentru a duce la izbucnirea pe faţă a rivalităţilor ce mocneau între ţările din centrul şi vestul Europei, în decurs de o săptămână, Austria – susţinută de Germania – a ameninţat Serbia iar Rusia se pregătea de mobilizare, în următoarele cinci săptămâni, Austria a prezentat Serbiei un ultimatum inacceptabil, urmat de inevitabila declaraţie de *război*, Rusia a decretat mobilizarea, Germania a dat la rândul ei un ultimatum Rusiei şi un avertisment de neutralitate Franţei, urmate de declaraţii de război către amândouă. Marea Britanie, cerând German/ei respectarea neutralităţii Belgiei şi fiind refuzată, a declarat, la rândul ei, război Germaniei. Astfel, scenariul distrugerii finale a celor trei mari monarhii autocratice

europene – Germania, Rusia şi Austro-Ungaria – a fost complet. Fiecare dintre cei trei monarhi f Arhiducele Ferdinand – arhiducele Franz-Ferdinand (1863 – 1914) a devenit moştenitor al tronului în urma decesului prinţului moştenitor Rudolf în 1884 şi al tatălui arhiducelui, Karl Ludwing. A fost un om politic influent, în special în *armată*. *El* susţinea ideea că imperiul austro-ungar trebuia reforrfiat şi transformat **într-**un stat cu structură *federală*; totodată, a pledat pentru reducerea influenţei maghiare în general. A fost prieten al românilor, având relaţii amicale, printre *altele*, *şi cu omul* politic român din Ardeal, Vaida-Voevod.

Împăratul Franz-lpsef l al Austro-Ungariei a trăit între 1830 – 1916 şi a domnit între 1848 – 1916. Din 1867 a deţinut concomitent şi titlul de rege al Ungariei, acceptând compromisul de a pune Ungaria pe picior de egalitate – cel puţin formal – cu Austria. El a declarat război Serbiei în 1914, declanşând formal primul război mondial. 48

Averea pierdută a ţarilor în cauză – împăratul Germaniei1, cel al Austro-Ungariei şi ţarul Rusiei – *a* jucat, în felul său, un rol important în acest debaclu final, în ceea ce-l priveşte pe Nicolae, el a făcut tot ce i-a stat în putinţă pentru a-l tempera pe împăratul german, cerâ**ndu-**şi chiar personal scuze pentru mobilizarea parţială deja decretată: „Sper din toată inima că măsurile luate de noi nu vor împiedica misiunea ta de mediere pe care o apreciez în mod deosebit. Te rog să faci presiuni serioase asupra Austriei pentru a cădea la o înţelegere cu noi”.

1 împăratul Germaniei Wilhelm al II-lea – a trăit între 1859 – 1941, murind în exil în Olanda, la Doorn (provincia Utrecht). A fost fiul împăratului Friedrich al III-lea, care a domnit numai 99 de zile în cursul anului 1888, decedând apoi de cancer de laringe, boală de care suferea deja la urcarea pe tron, ea nefiind însă diagnosticată la timp datorită unei greşeli a medicilor săi. Wilhelm al II-lea a fost rege al Prusiei şi împărat la Germaniei în perioada 1888 – 1918... A fost nepotul împăratului Wilhelm l. În 1920, în urma tratatului de la Versailles, **s-**a cerut extrădarea lui refuzată însă de guvernul olandez. Fire foarte dificilă şi contradictorie, el a domnit în aşa-zisă epocă wilhelminică, care a reprezentat pentru Germania o perioadă de mare

progres în special în domeniile ştiinţei şi tehnicii. A fost şi autorul mai multor cărţi. Din 1898 el a început un program major de înarmare a Germaniei, mai ales în domeniul naval, dorind să ajungă din urmă Marea Britanie, pe atunci cea mai mare putere maritimă a lumii. Acest program a fost condus de amiralul Alfred von Tirpitz, în cadrul său fiind dezvoltate tehnicile de construcţie a submarinelor şi torpilelor. Fată de Franţa a dus o politică de forţă şi intimidare; a extins în acelaşi timp influenţa germană în Imperiul Otoman, în 1918 a abdicat (după pierderea primului război mondial) plecând în exil în Olanda, mai întâi la Amerongen, apoi la Doorn. Pe plan intern, **s-**a debarasat de Bismarck în 1890, în urma unui conflict pe tema politicii sociale, reluând de facto conducerea politică a ţării. Faţă de Marea Britanie a dus la început o politică de apropiere, ulterior relaţiile răci**ndu-**se din cauza disensiunilor privind coloniile.

49

Averea pierdută a ţarilor pe care şi Alexandru 11 îl făcuse poporului cu ocazia ameninţării Rusiei de către Napoleon l în 1812.

Rusia pe care Nicolae a angajat-o în război pe 2 august 1914, era o ţară în mare cumpănă, ajunsă la răspântia dintre progres şi dezastru. Ambele începuseră **într-**un fel sau altul să se facă deja remarcate în ţară. Asemenea altor state vest-europene, Rusia se afla în pragul industrializării şi primise deja împrumuturi mari din centrele financiare de la Londra şi Paris pentru dezvoltarea reţelei de căi ferate. Rubla era stabilă, fiind acoperită pe piaţa internă în proporţie de 98% de aur; bugetele ultimilor ani fuseseră echilibrate iar rezervele de aur ale ţării erau cele mai mari din lume. De la începutul secolului, Rusia se conformase exemplului economiilor moderne ale ţărilor occidentale avansate, rata medie de creştere economică atingând 3, 25%. Importurile şi exporturile se dublaseră în această perioadă, în 1914, economia ţării era a patra ca mărime din lume, cu o producţie totală aproape egală cu cea a Marii Britanii, **într-**o carte publicată în acelaşi an, un economist de frunte francez prevedea că, dacă şi-ar fi menţinut acest ritm de dezvoltare, Rusia ar fi ajuns la mijlocul secolului – deci în anii '50 – să domine Europa atât sub aspect politic cât şi economic şi

financiar. Dar

1 Alexandrul – Alexandru Pavlovici, fiul ţarului Paul la trăit între 1777 – 1825, fiind ţar între 1801 – 1825. Aliat iniţial cu Prusia contra lui Napoleon, s-a împăcat ulterior cu acesta. După ofensiva franceză (Napoleon la porţile Moscovei), s-a aliat cu Prusia şi Austria, contribuind la eliberarea restului Europei de sub dominaţia franceză napoleoniană. După moarte, a circulat o legendă potrivit căreia el n-ar fi decedat ci ar fi trăit în continuare ca un sihastru, sub numele de Fedor Kusmici.

nu avea să fie aşa. Războiul a scos la iveală treptat baza *precară* a aparatului administrativ foarte rigid al ţarii iar modul de finanţare a cheltuielilor cauzate de acest conflict – format din împrumuturi străine şi din emisiune monetară fără acoperire în interior – a erodat încet dar sigur baza monedei naţionale. Acest efort naţional a fost, de asemenea, subminat de lipsa unei structuri unitare de comandă, de deficientele grave din domeniul transporturilor şi, înainte de toate, de absenta la momentul oportun a unor decizii politice ferme necesare nu numai pentru a face faţă problemelor ridicate de conflagraţie dar şi neliniştii sociale crescânde din ţară. Incapacitatea lui Nicolae de a se pune de acord cu aspiraţiile politice ale Dumelor ce s-au succedat, a condus! pe fondul înmulţirii simţitoare a disensiunilor pariai mentale după 1905, la un impas politic periculos. Ce-lrinţele vitale, impuse de noua situaţie creată de război, erau continuu zădărnicite de incertitudine, de zvonuri şi de intrigi complicate şi morbide, născute în atmosfera de la curte, într-o asemenea situaţie, este lesne de înţeles că un individ ca Rasputin nu putea decât să-şi consolideze poziţia şi influenta.

Rolul *jucat de* acesta la curte şi aportul lui la prăbuşirea finală a Romanovilor au atras *aproape* la fel de mult atenţia ca şi familia imperială însăşi. Originea lui era simplă, el provenind dintr-o familie de ţărani din satul Pokrovskoe, situat în Siberia, nu departe de Tobolsk1, locul unde avea să fie ulterior exilată *familia*

1 Tobolsk – oraş vechi, fondat în 1587, situat în vestul Siberiei,

la vărsarea râului Tobol în Irtici. Oraşul natal al lui Mendeleev, descoperitorul sistemului periodic al elementelor. 52

Averea pierdută a ţarilor imperială. După o tinereţe petrecută mai mult în chefuri şi desfrâuri şi presărată cu tot felul de întâmplări dubioase, religiozitatea lui latentă a fost trezită mai mult din întâmplare, datorită unei întâlniri cu episcopul de Kazan. El **s-**a transformat, astfel, **într-**un pelerin care străbătea ţara, vizitând locurile sfinte şi militând pentru credinţă cu mai multă sau mai puţină ardoare, în funcţie de ospitalitatea ţăranilor şi, în general, a localnicilor. Pe scurt el a devenit un stareţ, un om sfânt, bucurâ**ndu-**se de o largă apreciere în satele din Rusia prerevoluţionară. Saltul petrecut de la prezentarea acestuia, făcută de către episcopul de Kazan1 şi până la accesul deplin în comunitatea religioasă a St. Petersburgului şi, mai ales, în Academia de Teologie, şi de aici la un cerc mai, larg de adepţi, a fost pentru Rasputin în aparenţă doar un mic pas. În curând, el a ajuns la conducerea uneia din numeroasele secte ortodoxe care proliferau pe atunci în capitală, numită Klişti, predicând păcatul cărnii şi ritualurile destinate spre a-l potoli. Episcopul Teofan, care susţinea această mişcare, a fost evident personajul care i-a netezit lui Rasputin drumul către înalta societate a St. Petersburgului. Anna Vyrubova, mult timp unica persoană de încredere a Alexandrei, a fost unul dintre personajele cele mai influenţate şi impresionate de stareţ, prezentâ**ndu-**l pe acesta personal şi ţarinei. Nu avea să treacă prea mult timp până când, **într-**o societate atât de închisă, zvonurile şi primele scandaluri aveau să-şi facă apariţia. Puterile mistice ale lui Rasputin ajunseseră la

1 Kazan – capitala Tatarstan-ului, situat pe Volga. Oraş foarte vechi, tătăresc, cucerit de ruşi în 1552. În 1774 a fost distrus prin incendiere de Pugacev fiind apoi refăcut de Ecaterina a

53

I-l, *i* v, lvAKJKE

ordinea zilei asemenea aventurilor şi desfrâurilor ce le acompaniau. După şase ani petrecuţi în capitală, episcopul Teofan a decis trimiterea lui înapoi, în Siberia, început **în**l911, exilul lui

Rasputin nu a durat însă prea mult. Relaţiile pe care acesta şi le făcuse deja la curte şi, în special, legătura lui apropiată cu Alexandra, bazată pe capacitatea lui de a tămădui boala tragică a fiului acesteia, au contribuit la întoarcerea lui în St. Petersburg încă înainte de izbucnirea războiului.

Influenţa lui crescândă asupra ţarinei şi, indirect şi asupra ţarului, a devenit între timp cunoscută şi corpului de ofiţeri, curtenilor şi miniştrilor, sfatul şi ajutorul lui ajungând să fie cerute în aproape orice intrigă mai complicată. Cu toate că îşi icolae rămânea în mare parte impasibil faţă de spusele lui, împărăteasa continua să-l asculte. Rasputin era foarte temut şi, totodată, dispreţuit. Războiul progresând şi soarta Rusiei hotărând».-se în primul rând pe front şi abia în al doilea rând în interior, umbra acestui personaj devenea tot mai cuprinzătoare! Iniţial, trupele ruseşti au reuşit să avanseze simţitor în dauna celor austriece şi, pentru câteva săptămâni, şi a celor germane în Prusia orientală. Către sfârşitul anului 1914 însă, armata a 2-a rusă a capitulat în faţa forţelor germane, pierderile totale – morţi, răniţi, prizonieri, dispăruţi – depăşind un milion de oameni. Anul următor a adus cu sine alte dezastre prin pierderea acelei părţi din interiorul Poloniei controlate până atunci de ruşi precum şi a celei mai mari părţi din Lituania şi Letonia. Efortul uriaş depus de Germania pe frontul de est a subminat desigur strategia de viitor a împăratului Wiihelm al II-lea privind frontul de vest dar înfrângerile suferite de Rusia pe front, şi, mai ales, perspectiva unei even-54

Averea pierdută a ţarilor

tuale evacuări a unor oraşe precum Kievul, Riga şi chiar Retrogradul (noul nume al St. Petersburgului), au avut un impact devastator asupra moralului populaţiei, în con-„secinţă, regimul autoritar al ţarului a devenit automat ţinta firească a nemulţumirii generale, în lunile ce au urmat, Nicolae a găsit mai mulţi ţapi ispăşitori, miniştrii de război, interne şi justiţie fiind pe rând înlocuiţi. Totodată nu s-a mai putut rezista presiunilor de reîntrunire a Dumei, dezbaterile furtunoase din cadrul acesteia în lunile iunie şi iulie ale anului 1915 reflectând întreaga forţă a furiei liberale acumulate.

Trebuia urgent întreprins ceva pentru a calma situaţia, în acest context, Nicolae a luat, mai mult instinctiv decât raţional, două decizii – în august şi la începutul lui septembrie – fiecare în felul ei ducând la un dezastru şi mai mare. În virtutea primei hotărâri, el a preluat personal comanda integrală asupra forţelor armate de la unchiul său, Marele Duce Nicolae Nicolaevici1. Prin cea de-a doua decizie, el a suspendat Duma. Din acest moment, orice eşec pe front sau nemulţumire internă, de natură socială, i-au fost inevitabil imputate exclusiv lui. Mai mult decât atât, stabilindu-şi cartierul general pe front, cu trupele, el a lipsit din capitală uneori cu lunile, oferind astfel altora posibilitatea de a umple acest gol ori de câte ori circumstanţele au permis-o. Totodată, el a **încura**jat-o pe Alexandra să preia funcţia de observator principal al evenimentelor din capitală, aprecierile ei nu întotdeauna obiective reflectându-se în scrisorile trimise

1 Marele Duce Nicolae Nicolaevici – unchi al ţarului Nicolae al II-lea, a trăit între 1856 – 1929, murind în exil în Franţa. Până la 8 septembrie 1915 a fost comandantul suprem al armatei ruse.

f

aproape zilnic lui Nicolae, al căror conţinut varia de la *exprimarea celor mai calde* sentimente şi până la cereri insistente de a înlocui sau demite pe unul sau altul dintre miniştri. Rasputin şi-ar fi putut cu greu dori un ascultător mai atent şi mai influent decât avea deja în persoana împărătesei…

1 Sub comanda directă a lui Nicolae, armata rusă a reuşit pentru un timp să recâştige o parte din terenul pierdut, fapt datorat însă şi pregătirilor făcute concomi tent de către Aliaţi pe frontul de vest şi, în special, ofen şi vei foarte violente de pe Somme1, acţiune care a forţat

Germania să mute mai multe divizii de pe frontul de est.

Trupele ruseşti au reuşit chiar să şi avanseze puţin în dauna celor austriece, eliberând sute de mii de prizonieri, forţând o reevaluare a capacităţii militare austriece, câştigând şi un binevenit răgaz după înfrângerile anterioare, în decursul anului 1916, o

problemă şi mai gravă a început să se facă simţită şi, din interiorul ţării, să *afecteze* treptat şi armata, până în linia întâi. Finanţarea cheltuielilor crescânde de război prin continua emisiune de noi bancnote a stimulat inflaţia ducând la o adevărată explozie a preţurilor în raport cu veniturile.

Situaţia a fost, în acelaşi timp, agravată şi de lipsurile tot mai mari în aprovizionarea cu alimente şi.com bustibil. Astfel, primele izbucniri de nemulţumire, în special în zonele urbane, nu au întârziat să apară. Situaţia

— Y

1 Ofensiva de pe Somme – Somme este un râu în nordul Franţei, în Picardia, care se varsă în Canalul Mânecii. În această zonă s-au dus lupte grele în 1914, tht aici având loc ofensiva franco-britanică, victorioasă, din iulie-noiembrie 1916, care a contribuit la o degajare a frontului de la Verdun. Şi în al doilea război mondial s-au dus lupte grele aici (iunie 1940).

 generală foarte deprimantă şi perspectivele de-a dreptul disperate ale Retrogradului în acea iarnă au fost descrise de către un istoric în felul următor: „La sfârşitul, lui 1916, aprovizionarea cu alimente şi carburanţi a Amarilor oraşe atinsese punctul critic, în Retrograd şi Moscova, care primeau doar o treime din necesarul de „alimente, domnea foametea, rezervele existente **acope**i» rând cerinţele pefntru cel mult câteva zile. Lipsa de.com – bustibil a accentuat aceste dificultăţi. Retrogradul putea „Obţine doar jumătate din necesar, ceea ce însemna practic că, spre exemplu, brutăriile nu puteau coace pâinea chiar dacă dispuneau de făina necesară... Prin poziţia sa geografică îndepărtată de zonele agricole furnizoare, capitala a suferit cel mai mult în iarna 1916 – 1917, situaţia fiind de-a dreptul disperată. Fabricile trebuiau să fie în repetate rânduri închise, fie din cauza lipsei de combustibil, fie pentru a permite muncitorilor să se poată aproviziona pe cont propriu de la ţară".

Deteriorarea continuă a situaţiei a dus, în absenţa lui Nicolae, la o paralizie politică a capitalei. Greve răzleţe, iscate de nemulţumiri

minore, începuseră deja din thamnă. Numeroşi muncitori nu se mai prezentau la lucru pentru simplul motiv că trebuiau să-şi procure singuri alimentele necesare aprovizionării familiilor. Ciocnirile între muncitori şi ţărani deveniseră tot mai frecvente. Deloc surprinzător, această nemulţumire generală s-a infiltrat treptat şi în rândurile armatei până la nivelul tranşeelor, unde numărul crescând de victime şi lipsa tot mai mare de muniţie au contribuit la demoralizarea, în special, a soldaţilor şi ofiţerilor mai tineri. Privind retrospectiv, se poate spune că absenţa oricăror măsuri administrative ferme, coerente, a fost un element de

A, i v-ju/VJKAJB

Importanţă crucială în declanşarea evenimentelor tragice ce aveau să urmeze.

Această incapacitate a regimului de a contracara în mod adecvat criza socială tot mai *adâncă* a accentuat dezordinea politică din toamna anului 1916, reflectată şi de schimbările – demiteri şi numiri – complet arbitrare efectuate în guvern sau alte instituţii importante la nivel naţional şi regional. Reconvocarea Dumei la începutul lunii noiembrie, cu scopul declarat de aprobare a noului buget, a prilejuit o descărcare a emoţiilor politice acumulate, exprimând nemulţumirea generală şi opoziţia crescândă faţă de regim şi faţă de persoana ţarului însuşi. Pe Nicolae nu îl mai criticau de-acum doar politicienii liberali dar şi membrii propriei familii. Ţinta principală a atacurilor din parlament – primul ministru Sturmer1 – a încercat, o dată în plus, dizolvarea imediată a Dumei dar Nicolae, de data aceasta mai puţin hotărât, a decis în schimb să-l demită pe acesta. Acest fapt a fost pentru toţi cei cu simţ politic un semnal de alarmă. Acţiuni şi contra-acţiuni s-au succedat cu repeziciune, culminând cu lupte politice interne privind soarta ministrului de interne şi a noului prim-ministru şi implicând-o inevitabil şi pe Alexandra şi, prin ea, şi pe Rasputin. Destabilizarea politică internă s-a adăugat gravei instabilităţi sociale formând un amestec potenţial exploziv. Pentru unii, dispariţia imediată a lui Rasputin de pe fir – mament s-a impus ca

soluţia cea mai la îndemână pen

1 Sturmer – Boris Vladimirovici (1848 – 1917), a fost mai întâi ministru de interne, apoi ministru de externe şi concomitent prim-ministru (din 1916) succedându-i lui Goremikin. În acest post a fost numit la sugestia lui Rasputin şi prin intervenţia directă a ţarinei Alexandra. Considerat incompetent şi extrem de linguşitor. 58

Averea pierdută a ţarilor tru salvarea regimului. Influenţa negativă a acestuia asupra destinului ţării în absenţa lui Nicolae din capitală, fie ea reală sau imaginară, devenise obstacolul unanim acceptat în calea unei redresări a situaţiei iar alegerea asasinatului ca metodă de rezolvare a acestei probleme reflectă pe deplin criza majoră prin care trecea întreaga ţară”.

Complotul de ucidere a lui Rasputin a fost pus la cale în cursul lunii noiembrie. Inspiraţi de un discurs furios ţinut în Dumă „de un deputat, în primele zile ale lui „decembrie, conspiratorii conduşi de prinţul Yusupov1, care provenea dintr-una dintre cele mai bogate familii din Rusia, alături de alte patru persoane, incluzând şi un mare duce, văr cu ţarul, au început să pună la punct detaliile. Asupra locului, zilei şi metodei ce urma să fie aplicată s-a căzut rapid de acord, hotărându-se ademenirea lui Rasputin în casa lui Yusupov, în noaptea de 16 decembrie, sub pretextul de a-i face cunoştinţă cu Prinţesa Irina, soţia prinţului. Acesta avea să se dove

1 Yusupov – Prinţul Yusupov provenea din cea mai bogată familie a Rusiei (după cea a ţarului). Căsătorit cu Prinţesa Irina, nepoata ţarului Nicolae al II-lea, fiica surorii acestuia, Marea Ducesă Xenia. El l-a urât cel mai mult pe Rasputin de la bun început, din cauza originii lui simple şi a atitudinii lui progermane. Atentatul contra lui Rasputin a. fost susţinut pe larg, în parte tacit, în parte deschis, de cercurile nobilimii ruse, el primind chiar telegrame de felicitare după uciderea lui Rasputin. Ancheta care a urmat nu a dus la niciun rezultat, deşi se ştia prea bine cine organizase totul. Ţarul i-a ordonat însă lui Yusupov să părăsească capitala şi să se vetragă la conacul lui din Kirski, unde a fost pus şi sub supraveghere temporară. Cel care l-a împuşcat pe Rasputin în dreptul porţii palatului a fost Puriskievici,

unul dintre complotişti. După ce a fost aruncat în canal, Rasputin şi-a mai revenit o dată – probabil datorită apei foarte reci – apucând să-şi mai facă semnul crucii înainte de a muri.

— Sf:. *%

a\;

În doască a fi aspectul cel mai simplu al întregii acţiuni. Rezistenţa ulterioară de-a dreptul supraomenească a lui Rasputin la otrăvire, împuşcare şi înecare rămâne, până în ziua de azi, un mister. Nereuşind să-l otrăvească cu prăjituri şi vin de Madeira, care ar fi conţinut cianură de potasiu, Yusupov l-a împuşcat pur şi simplu în spate, crezându-l deja mort. La scurt timp după aceea, „corpul neînsufleţit" s-a sculat în picioare şi l-a apucat pe Yusupov de gât, după care a fugit din casă. În dreptul porţii, Rasputin a fost din nou împuşcat, de data aceasta de trei ori, de un alt conspirator (şi probabil definitiv omorât), apoi lovit cu un ciomag, legat în lanţuri şi scufundat în Malaia Meva.

Acest episod dramatic, petrecut la sfârşitul acelui an, avea să fie doar un preambul al evenimentelor mult mai grave ce aveau să urmeze în decursul săptămânilor următoare.

Nicolae a petrecut Crăciunul împreună cu familia, în liniştea de la Ţarskoe Selo, retrăgându-se în mod deliberat din calea evenimentelor, agravate şi de una din iernile cele mai grele din istoria Retrogradului. Petrecuse deja suficient timp în capitală pentru a-l schimba, o dată în plus, pe primul ministru şi pentru a aproba arestarea conducătorilor mişcării muncitoreşti care ceruseră înlăturarea guvernului. Dar era prea târziu. Ultimul val de tulburări grave, provocat de deteriorarea rapidă a condiţiilor de viaţă şi de lipsurile tot mai mari, a izbucnit la mijlocul lunii februarie, imediat după reîntoarcerea lui la comandamentul general al armatei de la Moghilev. Situaţiei generale dramatice i s-a adăugat frica generală de raţionalizarea pâinii. Din cauza lipsei de combustibil, brutăriile nu mai funcţionau, muncitorii erau concediaţi

Averea pierdută a ţarilor iar străzile capitalei erau pline de şomeri înfometaţi. O parte a muncitorimii se afla deja în grevă în timp ce alta îşi exprima deschis nemulţumirea faţă de autorităţi. Demonstraţiile ce au avut loc cu ocazia Zilei Internaţionale a Femeii au contribuit, la rândul lor, la accentuarea dezordinii de pe străzi, în Dumă, discursurile deveneau tot mai agresive în timp ce în oraş se înmulţeau hărţuielile şi încăierările, în unele cartiere fiind atacată chiar poliţia.

Apreciind eronat furia protestatarilor şi, în general, gravitatea situaţiei, ţarul a trimis o telegramă de la Moghilev1 cerând intervenţia armatei pentru reinstaura**-**rea ordinii. Totodată a fost ordonată şi impusă interzicerea circulaţiei pe timp de noapte în Retrograd. Cu toate acestea, mulţimea a reînceput să se adune pe străzile capitalei, ciocniri sporadice fiind semnalate între muncitori şi trupe, **într-**una dintre pieţe, un regiment de gardă, în încercarea de a împrăştia o demonstraţie, a deschis focul ucigând 40 de protestatari, incidente similare fiind raportate şi din alte zone ale capitalei. Deşi pentru moment liniştea părea să fi fost instaurată, impactul moral avut asupra soldaţilor de uciderea demonstranţilor **s-**a dovedit a fi decisiv, în următoarele 24 de ore, revolta a izbucnit deschis în mai multe cazărmi, armata fraternizând cu muncitorii şi ieşind împreună cu aceştia, pe străzi. Violenţa **s-**a intensificat, fiind de**-**acum atacaţi ofiţerii, prădate magaziile şi casele particulare şi pătrunzâ**ndu-**se cu forţa în clădirile guvernamentale cărora li **s-**a dat apoi foc. Legea şi ordinea se prăbuşiseră total.

Moghilev **–** oraş situat în Bielorusia, pe Nipru.

Relatările diferite, furnizate de trei martori oculari relevă cât se poate de limpede haosul care a domnit în acea săptămână în oraş. Mai întâi, impresiile soţiei ambasadorului britanic **–** Lady Georgina Buchanan **–** cuprinse **într-**o scrisoare particulară, adresată cumnatei ei aflată în Anglia:

„Am trăit timpuri groaznice... Am ajuns aici duminică fără să ştim nimic. Pe drum am auzit ceva zvonuri referitoare la greva vatmanilor de tramvaie, etc., dar nu le-am luat prea în serios. Când am ajuns, totul era deja în stare de revoluţie. Luni şi marţi a fost îngrozitor, peste tot numai împuşcături, nimeni nu părea să ştie cum se va sfârşi. Armata a trecut aproape instantaneu de partea poporului dar poliţia avea mitraliere şi trăgea încă în civili şi soldaţi. Se pare că duminică se dăduse ordin soldaţilor să tragă în cetăţenii care circulau paşnic pe străzi. Aceasta a fost picătura care a umplut paharul, ei refuzând şi trecând de partea, poporului, un regiment după altul".

În continuare, o descriere ceva mai laconică, oferită de un englez originar din Yorkshire, care lucra împreună cu tatăl său la o firmă de textile şi a urmărit evenimentele de la o fereastră de pe Nevski Prospekt, adresată fratelui său aflat la Leeds:

„În această ultimă săptămână am trăit evenimente foarte, foarte interesante aici, căci la Retrograd a avut loc o revoluţie! Acum se pare că s-a cam terminat şi suntem din nou în birourile noastre, înainte de a se duce la lucru, muncitorii de la fabricile de muniţie au stat ore întregi la cozi pentru pâine... Apoi au intrat în grevă... Strada era ticsită de oameni, cazaci înarmaţi cu suliţe, puşti şi bice străbătând călare prin mulţime... Luni

62

Averea pierdută a ţarilor s-a petrecut o schimbare radicală, 25.000 de soldaţi trecând de partea demonstranţilor, în cursul săptămânii tramvaiele nu au circulat, liniile telefonice au fost întrerupte, etc. Nimeni nu pare să ştie ceva de soarta ţarului, dar acest lucru nu mai contează căci el va fi nevoit să se supună voinţei poporului".

Acum o relatare ceva mai amănunţită, făcută de un băiat de 14 ani unchiului său care locuiala ţară:

„Lucruri nemaipomenite se petrec la Retrograd. A devenit un adevărat câmp de luptă. Cinci regimente au trecut de partea revoltaţilor, în cartierul nostru – Liteiny – se trage neîncetat. Ofiţerilor le este frică să iasă în stradă căci mulţimea îi dezarmează, Ji

molestează sau chiar îi omoară. Poliţia este ca şi inexistentă. Doi prefecţi de poliţie au fost deja omorâţi. Mai rău decât atât, soldaţii au dat de vodcă şi umblă beţi. Jafuri teribile de magazine, bănci şi locuinţe sunt în curs de desfăşurare. Noi, elevii liceului, avem liber până ce se reinstaurează ordinea, dar când se va petrece acest lucru?"

Pe acest fortd tulbure şi în absenţa ţarului, guvernul, departe de a cere cu insistenţă suspendarea Dumei, cum intenţionase Nicolae, şi-a amânat propriile dezbateri, lăsând pe seama parlamentului problema siguranţei statului. Din acest haos administrativ, s-au născut două nuclee de viitoare influenţă şi putere politică: un comitet provizoriu, creat de către Dumă, din care avea să se formeze guvernele provizorii conduse de Prinţul Lvov1 şi.

1 Prinţul Lvov – Georgi Lvov (1861 – 1925), a fost primul şef al

Guvernului Provizoriu, în perioada tnartie-iulie 1917. A fost preşedintele Zemstovo-ului şi membru, al Cadeţilor (Palatul Constituţional

Democrat). A murit în exil în Franţa.

ulterior, de Alexandru Kerensky1, şi Sovietul Retrogradului, reprezentând iniţial muncitorii şi soldaţii, mai târziu dominat însă de principalele partide de orientare socialistă. Aceste două formaţiuni politice vor continua să coopereze şi să se înfrunte în următoarele nouă luni până ce lovitura de stat finală a lui Lenin va permite bolşevicilor să preia controlul situaţiei în noiembrie.

Puterea ţarului fusese astfel subminată. Absenţa lui continuă din capitală avea, de asemenea, să aibă consecinţe fatale şi pentru propriul său destin.

1 Kerensky – Alexander Feodorovici (1881 – 1970). În martie 1917 a fost mai întâi ministru de justiţie în guvernul Lvov. În această calitate, a decretat – în aprilie 1917 – egalitatea în drepturi a evreilor, până atunci foarte persecutaţi în Rusia. A fost totodată vicepreşedinte al Sovietului Muncitorilor şi Soldaţilor din St. Petersburg. Din mai 1917, a funcţionat ca ministru de război, susţinând pe moment

ofensiva contra Germaniei cerută de către Aliaţii Rusiei. Din iulie 1917 a fost prim-ministru până în noiembrie 1917 când a fost dat jos de bolşevici. A plecat apoi în SUA, unde a şi murit în 1970, la New York. În exil a încercat permanent să unească diaspora rusă. Orientarea lui politică a fost liberală-stânga, fiind membru al Partidului Social-Revoluţionar. Una dintre primele lui acţiuni a fost desfiinţarea poliţiei secrete ţariste (Ohrana). El i-a subestimat însăpe bolşevici şi pe Lenin abordând problemele grave ale acestei perioade de tranziţie de pe o poziţie naiv-liberală. Printre altele, **s**-a opus net cooperării bolşevico-germane, propagată atât de intens de Lenin. La începutul anilor '30, a publicat, în exilla Paris, un săptămânal în limba rusă intitulat „Zile", iar mai târziu, un jurnal numit „Noua Rusie", în care erau tipărite articole reflectând opiniile unor diferite personalităţi – filosofi, scriitori, politicieni sau simpli cetăţeni. A fost mereu susţinut în aceste activităţi de evrei, care n-au uitat decretul lui din Aprilie 1917. După stabilirea în SUA, el a vizitat frecvent Europa şi Anglia (unde locuia şi prima lui soţie cu cei doi copii ai lor), ţinând numeroase conferinţe şi prelegeri legate de problemele Rusiei. Fireşte, el i-a reţinut atenţia şi lui Stalin, care dorea să se folosească de persoana lui pentru a câştiga capital politic. Numeroşi agenţi secreţi au fost astfel însărcinaţi să-l urmărească şi eventual să-l contacteze.

Cu toate acestea, poziţia lui constituţională era încă subiect de dispută chiar şi atunci când el plănuia să revină la Retrograd. Călătoria lui de întoarcere avea să fie simptomatică pentru gradul de deteriorare a situaţiei generale din ţară. În condiţii normale, drumul de la Moghilev – unde se afla sediul comandamentului general al armatei – la Retrograd, dura o zi şi jumătate. Vrând să evite provocarea unor întârzieri în traficul feroviar militar, foarte important în acel moment, Nicolae a ales în mod voit o rută ocolită, nimerind fără să vrea **într**-o zonă aflată deja sub controlul trupelor revoltate. Acestea i-au blocat în mod intenţionat calea, trenul său fiind forţat să facă un ocol şi să oprească, peste noapte, la Pskov, unde se afla comandamentul

frontului de nord. Acest popas involuntar avea să-i fie fatal şi, totodată, scena umilirii sale finale.

Chiar şi în acest scurt interval de timp cât durase călătoria lui până la Pskov[1], evenimentele progresaseră la Retrograd cu mare rapiditate – violenţa izbucnise din plin, guvernului fiindu-i de-acum impuse hotărârile iar puterea politică propriu-zisă trecuse deja în mâinile Dumei şi ale Sovietului Retrogradului. Problema nu *se* mai punea ca Nicolae să fie de acord să facă sau să poată face concesii Dumei ci dacă mai putea fi vorba de o continuare a regimului ţarist în forma de până acum sau cel puţin cu persoana lui Nicolae încă la conducerea ţării. Liderii Dumei şi ai armatei au hotărât, de comun acord, ca ţarului să-i fie prezentată această alternativă, decizia finală fiindu-i – încă – lăsată lui.

1 Pskov – cunoscut şi sub numele de Pleskau, oraş situat la sud de St. Petersburg, foarte vechi. Aici a abdicat ţarul Nicolae al II-lea în martie 1917.

La Pskov, Nicolae a fost confruntat de unul singur cu această nouă şi dură realitate, comandanţii militari consultaţi de ei în cursul nopţii oferindu-şi în scris opiniile mai mult sau mai puţin binevoitoare. Citindu-le răspunsurile, în majoritatea cărora i se cerea cu insistenţă să abdice şi ascultându-i pe cei din jur susţinând aceeaşi părere – persoane care îi juraseră cândva loialitate în calitatea şa de comandant suprem al armatei – el a înţeles că nu mai avea de ales. Potrivit spuselor unuia dintre cei prezenţi, el „... s-a îndreptat spre masă cu o figură absentă, apoi a aruncat o privire fugară printre jaluzelele trase; faţa lui, de regulă inexpresivă, era dominată de o grimasă cu o linie ciudată a buzelor, pe care nu o mai observasem niciodată. Se lupta în sinea lui cu o hotărâre bruscă. Ţarul se întoarse către noi şi anunţă cu o voce fermă: «... Am hotărât... Voi renunţa la tron în favoarea fiului meu, Alexis.» îşi făcu apoi semnul crucii şi noi toţi, de asemenea”.

Aceasta a fost prima lui reacţie, instinctivă. După aceea, urmând

sfatul medicului curţii cu privire la improbabilitatea unei vindecări definitive a bolii fiului său, el s-a decis să-l desemneze pe fratele său mai tânăr, Marele Duce Mihail, drept succesor la tron.

Nicolae a fost, în continuare, lăsat singur să cugete la ce s-ar mai fi putut întâmpla, să se întrebe unde era devotamentul celorlalţi faţă de el („în jurul meu văd trădare, laşitate şi înşelăciune”, nota el în acea noapte în jurnalul său), să-şi formuleze nota finală de abdicare şi să se pregătească pentru trista întoarcere la Ţarskoe Selo în mijlocul familiei.

Marele Duce Mihail, pe care Nicolae îl propulsase într-o situaţie de criză fără a-l preveni şi de care nu era

 nicicum vinovat, a simţit din plin, pe propria-i piele, şocul deciziei luate de fratele său.

În perioada absenţei lui Nicolae din capitală, el însuşi fusese martorul violenţei care domnea pe străzile oraşului. Conform notiţelor din jurnalul său, în ziua primelor revolte ale armatei, el a observat „foc intens de mitralieră” şi explozii de „grenade” în apropierea clădirii ministerului de război, întâlnind mai multe patrule revoluţionare în apropierea podului Nicolae, el s-a hotărât pe loc să nu oprească şi să rişte, cu maşina lui – împreună cu cea a escortei – trecând mai departe. Au reuşit până la urmă să găsească adăpost în Palatul de Iarnă care era încă apărat de o mie de soldaţi comandaţi de doi generali rămaşi loiali. „Am reuşit să-i conving pe comandanţi să renunţe la apărarea cu orice preţ a palatului”, îşi amintea el ulterior, „şi să-l părăsească înainte de ivirea zorilor pentru a preveni inevitabila lui distrugere de către forţele revoluţionare”.

Acest episod era încă proaspăt în mintea lui când s-au întâlnit cu membrii Comitetului Provizoriu, imediat după abdicarea lui Nicolae. Nu existau, de altfel, îndoieli cu privire la ceea ce majoritatea membrilor comitetului aşteptau de la el. Ca atare, i s-a atras atenţia că acceptarea succesiunii lui Nicolae ar fi întâmpinată de proteste violente, existând chiar pericolul declanşării unui război civil. Cu toate că unii dintre membrii comitetului nu împărtăşeau această opinie,

sugerându-i să primească regenţa, presiunile exercitate asupra persoanei lui erau foarte mari. Atunci, Mihail a insistat să aibă o ultimă întrevedere, între patru ochi, cu liderul Dumei, în încercarea de a afla care era suportul politic real pe care mai putea conta. Având încă proaspete în minte

evenimentele trăite pe străzile Retrogradului şi fiind, totodată, pe deplin conştient de furia generală împotriva familiei sale, preocuparea lui majoră era în acel moment una singură: dacă Duma i-ar fi putut garanta siguranţa personală. O astfel de asigurare fiind imposibil de dat în situaţia existentă, el şi-a exprimat atunci categoric poziţia declarând că nu va accepta tronul decât dacă acesta i-ar fi oferit de către Adunarea Constituantă. Cu alte cuvinte, era dispus să accepte succesiunea numai ca monarh constituţional şi pe baza unui referendum naţional, în seara aceleiaşi zile, Mihail şi-a semnat propria abdicare. Ambele note de abdicare – a lui şi a lui Nicolae – au fost simultan publicate în dimineaţa următoare. Astfel s-au sfârşit peste 300 de ani de domnie a Roma-novilor. Pentru Nicolae, mizeria şi umilinţele abia aveau să înceapă. La Moghilev, au urmat apoi despărţirile triste, luările de rămas bun de la foştii subordonaţi, înainte de a se întoarce la familie, ţarul a mai avut o întâlnire sfâşietoare cu mama lui, Împărăteasa-Văduvă Marie, sosită de la Kiev cu trenul ei personal. Nimeni nu ştie ce au discutat cu ocazia acestei prime întâlniri ce a urmat deciziei sale istorice. Cei ce i-au văzut imediat după aceea, au observat-o pe ea „plângând în hohote” şi pe el „tăcut, cu faţa cenuşie şi împietrită şi cu privirea fixată în pământ, cum făcea întotdeauna în situaţiile deosebit de grele, „în cea de-a patra zi, înainte de a părăsi amândoi Moghilevul – ea plecând înapoi la Kiev, el spre Ţarskoe Selo – au dejunat pentru ultima oară împreună în vagonul restaurant al trenului împărătesei-Văduve.

Către ora patru şi jumătate, reprezentanţi ai Dumei şi primul general al lui Nicolae au sosit pentru a-l escorta înapoi la Retrograd, practic sub stare de arest.

„Sosise astfel momentul despărţirii definitive, cum avea să se dovedească, deşi ei sperau să se revadă, cât de curând, în Crimeea sau în Anglia. Ultimele clipe au trecut cu repeziciune. Pentru un moment împăratul şi-a pierdut cumpătul neputându-se desprinde de mama lui, plângând… Apoi, cu faţa împietrită şi pasul măsurat, fără să se mai uite înapoi, el s-a îndepărtat către tren apărând apoi imediat la fereastră. De cealaltă parte a peronului, în trenul ei, mama lui, aflată şi ea la fereastră, i-a făcut semnul crucii, de binecuvântare a lui Dumnezeu”.

Proclamarea abdicării ţarului a fost notată cu precizie: ora trei şi cinci minute, după amiază, pe 2 martie 1917. Implicaţiile mai largi ale acestei hotărâri au început să iasă treptat la iveală după plecarea lui din Pskov, de-a lungul drumului de întoarcere, cu episodul scurt petrecut la Moghilev şi, în final, sosirea în sânul familiei la Ţarskoe Selo. Nicolae se reîntorcea în vagonul lui, în trenul lui, înconjurat de curtenii şi valeţii lui, bine cunoscuţi. Uzanţele zilnice erau încă în funcţiune dar diferenţe subtile începuseră deja să apară. Kerensky a relatat ulterior impresiile unui general care-l acompani-ase pe Nicolae pe acest ultim drum: „Reverenţele, zâmbetele şi cuvintele erau aceleaşi dar începuseră să aibă alte subînţelesuri, priviri şi zâmbete noi apărură, capetele se plecau cu mai puţină uşurinţă şi cu mai puţin zel. Au urmat apoi acţiuni şi gesturi care trădau frica. Iniţialele ţarului au fost descusute de pe epoleţii curtenilor iar fireturile de aur de pe umeri – cândva un semn de mândrie – fuseseră acum acoperite. Şi mai rău avea să urmeze. Escortele lui din partea Dumei au preluat în mod ostentativ controlul situaţiei de-a lungul întregului

drum de întoarcere, cenzurând toate mesajele care soseau în tren şi controlând, în general, toate comunicările de orice natură, stabilind chiar contacte cu autorităţile locale în fiecare gară prin care trecea trenul. Ajunşi în gara din Ţarskoe Selo, se spune că ţarul „a coborât foarte repede fără să arunce cuiva vreo privire”,

îndreptându-se direct către o maşină care-l aştepta. Cei care-l acompaniaseră erau deja grăbiţi să se distanţeze de fostul suveran. „Multe alte persoane fuseseră în trenul imperial”, povestea ulterior un ofiţer loial, „dar de îndată ce ţarul a părăsit vagonul, aceşti oameni au coborât pe peron îndepărtându-se grăbiţi în toate direcţiile şi aruncând priviri fugare într-o parte sau alta, temându-se că ar putea fi recunoscuţi”.

Reîntâlnirea cu Alexandra avea să fie foarte înduioşătoare. Odată ajuns la porţile palatului, gardienii – decişi să-i arate deja dispreţul – nu s-au grăbit să-i deschidă poarta. Cu Alexandra s-a văzut, în sfârşit, în apartamentele copiilor şi nici aici nu erau încă singuri. Conform spuselor valetului lor, ei „... s-au îmbrăţişat şi s-au sărutat zâmbind, după care s-au dus să-şi vadă copiii. Abia mai târziu, când au rămas în fine singuri, şi-au dat frâu liber sentimentelor, plângând liniştiţi pentru un timp mai îndelungat”.

Nicolae nu mai era ţar şi nici comandant suprem al armatei, aflându-se împreună cu soţia sub stare de arest, motivul aparent – şi probabil şi cel real – fiind propria lor siguranţă.

La Ţarskoe Selo, el a găsit-o pe Alexandra în uniforma ei de spital, îngrijindu-i pe cei cinci copii bolnavi de pojar. Anastasia se îmbolnăvise ultima, cele două fete mai mari – Olga şi Tatiana – fiind deja convalescente

 iar Alexis şi Maria suferind încă din plin de pe urma bolii, în cazul Mariei, ea complicându-se cu o pneumonie. Ţarului proaspăt detronat i s-a amintit şi aici foarte repede noul său statut. Personalul curţii continua să-l părăsească, încă din gara de la Ţarskoe Selo, un general-maior şi mai mulţi comandanţi militari au folosit ocazia ivită pentru a dispărea. Condiţiile de viaţă de la palat şi din jur continuând să se înrăutăţească, alte persoane, în trecut foarte apropiate familiei, au început să dispară: şeful cancelariei Narîşkin, Contele Grabbe, Ducele de Leuchtenburg, Contele Apraxin, generalul Racine precum şi aide-de-camp Sablin şi colonelul Mordinov. Exodul a continuat până ce nu a mai rămas decât un număr redus de

curteni, oficiali, medici, tutori şi servitori, absolut devotaţi. Chiar şi acestora li se dăduseră instrucţiuni precise cum să se comporte de-acum înainte faţă de familia imperială. Simptomatic pentru schimbările deja survenite a fost faptul că Kerensky – ministru de justiţie în noul Guvern Provizoriu, pe care avea să-l conducă foarte curând – a sosit la palat într-una din maşinile particulare ale ţarului condusă de un şofer al garajelor imperiale.

Între timp, domiciliul familiei fusese şi el restrâns la numai câteva încăperi din incinta palatului iar ca o favoare, li se permitea şi mai departe să se perinde doar pe o arie îngrădită din jurul clădirii. La tot pasul, Nicolae întâlnea insolenţa deliberată a gardienilor şi indiferenţa lor faţă de cererile lui. Unii i se adresau cu „colonel”, alţii îl ignorau pur şi simplu. Cu ocazia primei plimbări pe care a vrut s-o facă, el a fost nevoit să aştepte 20 de minute până i s-a adus cheia de la uşa salonului, împreună cu unul dintre ajutoare, el, a fost nevoit apoi

să cureţe zăpada şi gheaţa de pe poteca pe care voia să meargă. Deşi o oarecare rutină se instalase între timp în programul lor zilnic, personalul redus numeric participând chiar şi la lecţiile date copiilor – Nicolae a preluat personal aritmetica, limba’ rusă şi istoria iar Alexandra religia – schimbările radicale, în rău, survenite în viaţa lor de zi cu zi, reflectau în acelaşi timp şi o deteriorare a situaţiei averii personale a ţarului. El nu pierduse numai puterea ca atare dar şi veniturile care formau suportul material al acesteia se modificaseră decisiv. Şi cu toate că Nicolae a fost un timp protejat de devotamentul şi ingeniozitatea unora dintre curteni, mai ales a Contelui Benckendorff[1] – primul mareşal al curţii – realitatea amară ieşea tot mai mult în evidenţă.

Fosta familie imperială a rămas în palatul Alexandru din Ţarskoe Selo din luna martie până la sfârşitul lui iulie 1917. Ca urmare a abdicării şi arestării lui, se schimbase radical şi raportul dintre el şi guvern. Nu mai era şef de stat deci nu-şi mai avea nici destinul financiar în propriile mâini. Privilegiile şi luxul oferite până atunci de

către stat dispăruseră peste noapte. Domeniile coroanei, palatele, trenurile şi iahtul nu le mai putea folosi după bunul său plac, fără permisiune. Bijuteriile de stat nu-i mai stăteau la dispoziţie, bugetul palatului nu-l mai putea controla – în această nou-creată situaţie, când se punea problema plăţii cheltuielilor de întreţinere crescânde ale familiei, imperiale captive şi ale anturajului, au ieşit pentru prima dată la iveală aspectele

1 Benckendorff – veche familie de nobili (conţi), originari dinţările Baltice din Tallin (Reval), capitala Estoniei. De-a lungul timpului, au fost permanent membri ai cercului intim al. curţii ţarilor, ocupând diferite funcţii de mare încredere.

72

Averea pierdută a ţarilor financiare particulare – între timp schimbate – ale lui

Nicolae.

La mijlocul-lunii mai, după două luni de captivitate, cheltuielile cu hrănirea familiei crescuseră deja cu 50%, în alte sectoare cu 75% sau chiar 100%. împuternicitul Guvernului Provizoriu însărcinat cu problemele curţii, Golovin, care înţelegea prea bine motivele acestor creşteri, se temea însă că aceste informaţii vor deveni cunoscute opiniei publice atrăgând şi mai mult ura soldaţilor şi a muncitorilor revoluţionari. Fireşte, el a apelat mai întâi la ajutorul unei persoane de la curte care, ca fost secretar particular al ţarinei (Nicolae nu dorise niciodată să aibă un secretar propriu), administrase averea particulară a împărătesei – Contele Rostovtev. În ciuda rezistenţei înverşunate a acestuia şi a Contelui Benckendorff, avea totuşi să se ajungă în curând la un compromis prin care Nicolae, soţia şi copiii acceptau să împartă cheltuielile cu Guvernul Provizoriu, fiecare dintre ei contribuind cu o parte din propriii bani. Pentru prima dată – potrivit amintirilor lui Benckendorff – a ieşit la iveală capitalul particular al fostului ţar al Rusiei – cu puţin sub 1 milion de ruble (66.000 lire la rata de schimb din 1917), al ţarinei – 1, 5 milioane de ruble (100.000 lire), iar în cazul copiilor – fonduri interne şi din străinătate – suma variind între 2 şi 3 milioane de ruble pentru fiecare (între 133.000 şi 200.000 lire).

Aşa au început să fie scoşi bani de pe conturile lor particulare aflate la Banca de Stat, în scopul achitării parţiale a cheltuielilor captivităţii.

73

Capitolul 3

Icarea a numai câteva zile de la întoarcerea, ţarului – sub stare de arest – la palatul Alexandru din Ţarskoe Selo, relatări referitoare la imensa lui bogăţie circulau deja atât în ţară cât şi în străinătate. La rândul ei, presa din Retrograd, influenţată de noile centre de putere politică – Comitetul Provizoriu şi Sovietul Deputaţilor Muncitorilor şi Soldaţilor – începuse să atace sistematic familia imperială.

În curând, discuţiile şi zvonurile **s**-au concentrat asupra relaţiilor familiei cu Germania şi, în special, a legăturilor de rudenie ale împărătesei, sugerâ**ndu-**se posibilitatea unei eventuale trădări a intereselor ruseşti din partea acesteia. Acestui gen de acuzaţii i **s**-a dat rapid o mare amploare în ziare, ele constituind o parte importantă a problemelor pe care Kerensky" în calitatea sa de ministru de justiţie – **s**-a simţit obligat să le lămurească de la bun început. Cu toate acestea, în spatele acestor bănuieli se ascundea de fapt o altă suspiciune

74.

Averea pierdută a ţarilor cu mult mai firească şi anume aceea că, recentele lip –, suri în aprovizionarea cu alimente şi sărăcia tot mai accentuată resimţită în ţară, se datorau mai degrabă indulgenţei excesive a ţarului şi numărului foarte mare de persoane şi în special de membri ai familiei întreţinute şi dependente de el. În consecinţă, felul de viaţă al Romanovilor şi manifestările sale exterioare au devenit dintr-odată cauza tuturor relelor şi ţinta tuturor criticilor. Presa străină, la rândul ei, nu a întârziat să relateze despre resentimentele ce bântuiau la Retrograd. La scurt timp după abdicarea lui Nicolae, „New York Times" a publicat un articol în care se sublinia faptul că ţarul obţinea un venit enorm din dreptul său personal de proprietate asupra a 70% din teritoriul Rusiei care, conform autorului, reprezenta 1/10 din întreaga suprafaţă a globului pământesc. Numai câştigul lui anual era estimat la 42 milioane dolari. Informaţiile proveneau de la un

autor rus, fost redactor al unei reviste anglo-ruse din Londra. Deşi, doar cu 6 zi mai târziu, Departamentul Juridic al Zemstrol şi Uniunea Cetăţenilor au dat publicităţii o dezminţire însoţită de cifre oficiale, care dovedeau că aceste afirmaţii erau departe de adevăr, tonul general de critică fusese deja dat. Presupunerea generală era că familia imperială dispunea de o avere enormă.

Nu cu mult mai târziu, primele relatări referitoare la avuţia din străinătate a ţarului au început să apară şi în presa de limbă rusă din SUA. „Russki Coloss”, spre exemplu, susţinea că Nicolae ar fi făcut investiţii substanţiale, de ordinul milioanelor, în acţiuni ale unorsbci-etăţi de cale ferată americană precum New York Central şi Pennsylvania Railroad, iar după câteva săptămâni.

1 Zemstvo – organizaţie autonomă administrativă la nivel local (raion, district) folosită în partea europeană a Rusiei între 1867 şi 1917.

„New York Times”, abordând din nou acest subiect, aprecia averea ţarului la un mai puţin de 9 miliarde dolari. Ziarul adăuga că acest gen de informaţii convinsese Sovietul Deputaţilor Muncitorilor şi Soldaţilor să se opună plecării în străinătate şi în special în Anglia, a familiei. Dar, după cum vom vedea, acesta nu avea să fie unicuj motiv pentru reţinerea lor, în continuare, în ţară.

Dilema cu care era confruntat Kerensky era, pe de o parte, de a proteja familia imperială până la apariţia eventual a unor noi şi mai clare dovezi contra acesteia şi, pe de altă parte, de a tempera resentimentele Sovietului Muncitorilor, în acele zile el părea foarte puţin convins de nevinovăţia lui Nicolae şi a Alexandrei privind relaţia acestora cu verii lor germani. Din acest motiv, primele măsuri luate de el au vizat lămurirea acuzaţiilor de trădare aduse familiei prin intermediul unei anchete personale mergând, eventual, chiar şi până la un proces, organizarea concomitentă a unui posibil exil pentru ţar în Crimeea sau în străinătate şi, pe termen scurt, clarificarea obligaţiilor financiare ale curţii imperiale.

În acest context, complex şi exploziv, din Retrograd aveau să eşueze până la urmă şi planurile britanice, de altfel destul de stângace, de a pune la cale o acţiune de salvare a verilor ruşi ai lui George al V-lea1. Nu

„1 George al V-lea a trăit între 1865 şi 1936; fiul lui Edward al VII-lea, între 1910 şi 1936 rege al Marii Britanii şi Irlandei şi împărat al Indiei, în 1917 a schimbat numele dinastiei conducătoare din Saxa-Coburg în Windsor. Sub aspect politic, a fost unul din marii învingători ai primului război mondial. Văr primar cu Regina Maria a României, în 1893 **s**-a căsătorit cu contesa germană Maria de Teck, devenită astfel Regina Maria a Marii Britanii (1867 – 1953). Teck era un ducat vechi şvab, iniţial aparţinând foarte vechii familii Zahringer. Titlul i-a fost reînnoit în 1871 Ducelui Alexandru de Württemberg, căsătorit cu o prinţesă engleză. Din această căsătorie a rezultat Contesa Maria de Teck, viitoarea regină a Marii Britanii.

76

Averea pierdută a ţarilor este astfel de mirare că ecoul reproşurilor reciproce se mai face auzit ocazional chiar şi până în ziua de azi.

Potrivit relatărilor ulterioare ale lui Kerensky, intenţia iniţială fusese de a reţine familia imperială doar pentru o scurtă perioadă de timp, până la limpezirea definitivă a acuzaţiilor ce i se aduceau, îmbolnăvirea copiilor de pojar avea să decaleze, la rândul ei, cu mai multe săptămâni plecarea familiei. Acesta a fost şi momentul în care, sesizând că riscă să-i scape din mână obiectivul principal, Sovietul Muncitorilor i-a clarificat lui Kerensky, că planul iniţial al acestuia, de a permite familiei exilul de îndată ce acuzaţiile de trădare sau de altă natură faţă de stat ar fi fost definitiv lămurite, era inacceptabil. Spiritul răzbunării plutea în aer. Primele indicii ale unei eventuale plecări în străinătate a familiei au apărut chiar înainte de întoarcerea lui Nicolae la Ţarskoe Selo. Generalul Kornilov1, noul comandant suprem al armatei, justificând Contelui Benckendorff „arestarea” lui Nicolae şi a Alexandrei drept o simplă măsură de precauţie, i-a

1 Kornilov – Generalul Lavr Gheorghevici Kornilov (1879 –

1918) a fost o figură importantă a acestei perioade în Rusia, în 1917 el a fost promovat la rangul de generalisim de către Kerensky, decedând la scurt timp după aceea pe front, în luptele cu bolşevicii, împreună cu alţi generali, el a încercat să-l răstoarne pe Kerensky şi să preia puterea, acuzându-l pe acesta de o colaborare prea apropiată cu Lenin. Mai multe unităţi militare fuseseră deja adunate în jurul capitalei, gata să o ocupe. Un alt aspect al conflictului şi, totodată, acuzaţie adusă de el lui Kerensky, era apropierea prea mare bolşevico-germană. Mişcarea a eşuat însă şi datorită faptului că Lenin s-a decis să-l susţină pe Kerensky în dauna lui Kornilov. După aceea, influenţa bolşevicilor a crescut rapid. Kornilov a fost pentru un timp – alături de Lenin şi Kerensky – figura principală a scenei politice ruse.

explicat în continuare acestuia că, de îndată ce sănătatea copiilor o va permite, familia imperială va fi trimisă la Murmansk unde va fi preluată de un crucişător britanic şi dusă în Anglia, în după amiaza aceleiaşi zile, generalul i-a împărtăşit şi împărătesei acest plan, subliniind că vaporul „îi aştepta deja” la Murmansk1. Cu toate că ştia că acest lucru nu era adevărat, Bencken-dorff a sfătuit-o totuşi pe ţarină să facă pregătirile necesare pentru drum şi, după cum remarca el mai târziu, „împachetatul începu”. Bazându-se evident pe aceste informaţii, Nicofae a făcut următoarea notiţă în jurnalul său, ceva mai târziu: „După ora două s-a luminat şi zăpada s-a topit. Scurtă plimbare de dimineaţă. Mi-am făcut ordine în lucruri şi în cărţi, alegându-le pe cele pe care voiam să le iau cu mine, în cazul în care voi pleca în Anglia. După prânz, m-am plimbat cu Olga şi Tatiana, apoi am lucrat în grădină”.

Aceste speranţe aveau să fie spulberate în decursul a numai câteva săptămâni dar au trebuit să treacă aproape 70 de ani până la aflarea exactă a motivelor care au împiedicat exilul lor în Anglia. Chiar şi acum este o problemă de interpretare, din partea cui a survenit mai întâi schimbarea de atitudine: a lui Kerensky, la îndemnul Sovietului Muncitorilor sau a guvernului britanic, la sugestia lui George al V-lea.

Până la apariţia, acum zece ani, a biografiei regelui George al V-lea de Kenneth Rose, rolul jucat de personajele britanice în acest episod părea să fie suficient de clar. Se presupunea că guvernul, sub influenţa liberală a lui Lloyd

1 Murmansk – port liber de gheţuri pe toată durata anului, situat în peninsula Kola, între Marea Albă şi Marea Barents.

George1 şi a ministrului de externe, reuşise să submineze grija firească a lui George al V-lea pentru verii săi ruşi. Fiica ambasadorului britanic la Retrograd, Meriel Buchanan, a oferit un amănunt interesant, legat

1 Lloyd George – David Lloyd George, prim conte de Dwytor, galez de origine, a trăit între 1863 şi 1945. Membru, ulterior şef al partidului liberal britanic, exponentul aripii de stânga a acestuia. Din 1890 – membru în Parlamentul britanic. A preconizat numeroase reforme sociale, punându-le în aplicare în virtutea funcţiilor importante pe care le-a deţinut: ministru de finanţe (1908 – 1915), ministru de război (1915) apoi prim-ministru (1916 – 1922) al unui guvern de coaliţie. Printre reformele introduse de el s-au numărat: restrângerea dreptului de veto al camerei lorzilor, mărirea impozitelor pentru cei bogaţi, emiterea de legi privind asigurările sociale (pensii, şomaj, sănătate). A jucat un rol major – alături de Clemenceau şi Wilson – în negocierile postbelice care au condus la tratatul de la Versailles din 1919. În cadrul acestora el a abordat o poziţie net antigermană în special în privinţa plăţii datoriilor de război, opunându-se însă dezmembrării imperiului german (Renania, Silezia). Numele lui Lloyd George este legat şi de intrarea României în primul război mondial de partea Aliaţilor, în schimbul promisiunilor teritoriale (înţelegerea din 1916). Ca urmare a ieşirii Rusiei din Antantă (din cauza evenimentelor interne), el şi-a schimbat însă opinia, opunându-se destrămării imperiului austrp-ungar, părere împărtăşită şi de preşedintele american Wilson. În urma tratativelor de la Versailles, Aliaţii s-au ţinut totuşi de cuvânt oferind drept

recompensă României Ardealul şi Basarabia, promise în 1916, ca urmare a intervenţiei Reginei Maria a României, plecată la Paris de urgenţă – la sugestia ambasadorului francez la Bucureşti Contele Saint-Auclaire – pentru a-l înlocui pe Brătianu care-şi pierduse pe moment, în cursul negocierilor, credibilitatea, riscând să **pre**judjcieze România în această problemă de importanţă vitală.

În 1921, Lloyd George a recunoscut Irlanda ca stat liber şi independent, păstrând însă Irlanda de Nord (protestantă) şi în continuare, sub dominaţia Marii Britanii, în 1922 el şi-a dat demisia iar în 1931 a pierdut conducerea partidului liberal, în relaţia1 cu bolşevicii el nu a fost adeptul unei confruntări directe, încercând chiar o apropiere economică cu URSS-ul la conferinţa de la Geneva din 1922 – eşuată însă până la urmă. El a susţinut Grecia în conflictul cu Turcia (susţinută, la rândul ei, de Franţa).

de această situaţie, şi anume că tatăl ei a fost avertizat de ministerul de externe să nu divulge întreg adevărul, în caz contrar fiind ameninţat cu pierderea pensiei. Rămâne deci actuală presupunerea că abandonarea ţarului şi a familiei sale **s**-a datorat opoziţiei de principiu a guvernului aflat la putere şi a Ministerului de Externe faţă de orice încercare de salvare iniţiată de Marea Britanie. Între timp, datorită accesului la arhive şi reconsiderării a numeroase amintiri, adevărata succesiune a evenimentelor pare să fi fost totuşi alta. Totul a început, de fapt, în ambasada britanică din Retrograd, la câteva zile după abdicarea lui Nicolae. Aflată în sala de bal a ambasadei, unde sorta diferite haine destinate spitalului coloniei britanice, Meriel Buchanan îl întâlni cu totul surprinzător pe primul ei peţitor, chipeşul Alexandru, Duce de Leuchtenberg. Părea foarte tulburat şi totodată schimbat. „L-am privit cu atenţie **întrebându**-mă ce-o fi cu el. Deodată am observat că-i lipseau toate decoraţiile şi fireturile de aur din jurul epoleţilor. Atunci mi-am reamintit brusc că Rusia de fapt nu mai avea împărat. „Ducele a trecut imediat la subiect, explicând că a venit să-l implore pe tatăl ei, Sir George, să acţioneze

neîntârziat pentru a face posibilă plecarea împăratului, a împărătesei şi a copiilor din Rusia. Aceştia **s-**ar afla expuşi unui iminent şi grav pericol şi, dacă nu ar fi imediat duşi în Anglia, ar fi deja prea târziu pentru a-i mai putea salva de la un dezastru. Ea şi-a chemat de îndată tatăl în salon, asistând apoi la discuţia care a urmat şi observând, totodată, cât de mult se schimbaseră amândoi în ultimii trei ani: „Tata încărunţise complet, faţa îi era obosită, umerii căzuţi iar statura lui, altă dată impunătoare, era acum adusă de spate. Nici Alexandru nu mai era tânărul exuberant şi plin de temperament pe

 care-l cunoscusem **într-**o splendidă zi de primăvară în pădure, bărbatul care trăise numai pentru plăceri, care iubise atâtea femei şi care cheltuia banii cu o culantă de-a dreptul extravagantă. Lumea pe care o cunoscusem noi, în care dansasem şi fusesem atât de fericiţi dar în care făcusem şi atâtea greşeli, se schimbase şi ea între timp, dezintegrâ**ndu-**se în jurul nostru şi fiind înlocuită de ură şi violenţă”. Ea l-a auzit pe tatăl ei promiţâ**ndu-**i ducelui că va face tot posibilul şi explicâ**ndu-**i în acelaşi timp că trimisese deja mai multe mesaje la Londra în care atrăsese atenţia asupra pericolului. Ambasadorul l-a asigurat pe Alexandru în continuare că va telegrafia din nou şi că se va întâlni şi cu Mâliukov1, noul ministru de externe, pentru a-l ruga cu insistenţă să facă pregătirile necesare plecării familiei imperiale. Ce a urmat a fost o întrevedere imediată cu Miliukov şi o sumedenie de telegrame către şi de la guvernul britanic. Noul ministru de externe rus i-a comunicat ambasadorului că şi el, la rândul lui, dorea foarte mult ca ţarul să părăsească Rusia deoarece extremiştii agitau tot mai mult atmosfera din jurul familiei imperiale.

Buchanan şi-a informat superiorii pe 22 martie, primind fără întârziere următorul răspuns: „Regele şi guvernul Maiestăţii Sale sunt gata să ofere azil împăratului şi împărătesei în Anglia, pe durata războiului şi se speră că ei vor accepta această ofertă, în acelaşi timp, dumneavoastră explicaţi guvernului rus necesitatea de a se lua

1 Miliukov – Pavel Nicolaevici Miliukov (1859 – 1943), om

politic şi istoric rus. Ministru de externe în Guvernul Provizoriu în perioada martie-mai 1917. Făcea parte din partidul constituţional-democrat (aşa-zişii cădeţi), de orientare liberală. A fost net de partea Antantei şi contra unei păci timpurii cu Germania, atât de mult dorită şi, până la urmă, obţinută de Lenin. A murit în exil în Franţa.

măsurile necesare pentru întreţinerea lor în această ţară".

Acest răspuns, fără echivoc, a pus pentru prima dată problema financiară: cine ar fi suportat cheltuielile de rigoare şi care erau resursele financiare de care dispunea ţarul.

A doua zi, ambasadorul primi o nouă telegramă, şi mai urgentă, de la ministerul de externe: „Faceţi imediat presiuni asupra guvernului rus pentru ca acesta să asigure întregii familii imperiale trecerea liberă şi absolut sigură spre Port Romanov şi Anglia, cât mai curând cu putinţă".

Regele Angliei era ţinut la curent cu aceste mesaje prin intermediul secretarului său, Lordul Stamfordham. Cu câteva zile în urmă, el îi telegrafiase şi personal lui Nicolae: „Evenimentele petrecute în ultima săptămână m-au tulburat profund. Gândurile mele sunt permanent alături de tine şi-ţi voi rămâne întotdeauna prieten sincer şi devotat, cum ştii că ţi-am fost şi în trecut".

Deşi suficient de apropiat, acest mesaj nu a mai apucat să fie înmânat destinatarului din cauza atmosferei extrem de tensionate din Retrograd. Trimis prin intermediul ministerului de externe de Lordul Stamfordham generalului Hanbury Williams, de care se ştia că se află alături de ţar la comandamentul general rus, mesajul nu a mai putut fi înmânat de acesta lui Nicolae care plecase deja, arestat fiind, spre Ţarskoe Selo. Din acest motiv, generalul l-a predat ambasadorului Buchanan care, la rândul lui, l-a înaintat lui Miliukov spre a-l înmâna împăratului. Deşi a promis că o va face, lui Miliukov i-a fost atât de teamă că extremiştii ar putea afla de această telegramă – adresată de un monarh altui monarh, chiar dacă acesta era deja detronat –

interpretându-i eronat conţinutul, încât a renunţat să o mai facă.

George al V-lea a fost iniţi? astfel de gest simplu şi încurcături diplomatice L *f* cum ştim acum, pe măsura cu privire la implicaţiile politice ţarului şi, mai ales, a soţiei acest mană, la Londra, în timpul războiului, amplifice. La numai 10 zile de la trimitt. azil, regele a început să-şi exprime deschis, nisterul de Externe dubiile cu privire la această h. sondând chiar prin intermediul Lordului Stamforo, posibilitatea retragerii invitaţiei. Presimţind încurcatul, diplomatice suplimentare, ministerul de externe s-a opus la început anulării ofertei de azil. În decursul următoarelor săptămâni însă, guvernul nu numai că şi-a schimbat poziţia referitoare la sosirea ţarului în Anglia dar i-a transmis până la urmă şi lui Buchanan noua decizie luată, precum şi motivele ce-stăteau la baza ei, inclusiv temerile regelui şi, în consecinţă, necesitatea de a se retrage acum oferta făcută iniţial.

Lordul Hardinge, ministrul de externe şi fost vice-rege al Indiei, i-a transmis personal ambasadorului această schimbare de atitudine: „Deşi îi este devotat ţarului, regele doreşte neapărat ca acesta să nu vină aici, fapt care i-ar îngreuna simţitor propria poziţie. Radicalii şi socialiştii din această ţară se împotrivesc cu înverşunare unei sosiri a familiei imperiale ruse în Anglia. Cu toate că regele s-a opus de la bun început acestei iniţiative, venirea lor i-ar fi fără îndoială atribuită lui, m-ai ales că, în virtutea relaţiei de rudenie şi a afecţiunii pe care o nutreşte pentru împărat, el ar fi nevoit, după cum mi-a confirmat personal, să-l primească pe acesta cât se poate de bine. Nu-i pot reproşa regelui acest lucru dar este foarte de dorit ca familia imperială să nu sosească

În Anglia". În continuare el a mai adăugat că a tatonat şi pe lângă guvernul francez pentru a afla poziţia acestuia dar că nu-şi face mari speranţe.

La mijlocul lunii mai, Buchanan i-a raportat lui Hardinge despre

întrevederea tristă şi plină de lacrimi avută cu noul ministru de externe rus, în cadrul căreia a reuşit până la urmă să-i explice acestuia schimbarea de atitudine a guvernului britanic. Această sarcină dificilă i-a fost însă înlesnită de mărturisirea făcută în cadrul aceleiaşi întrevederi de ministrul rus de externe şi anume că, la rândul său, Guvernul Provizoriu nu intenţiona deocamdată să aprobe plecarea familiei imperiale din Rusia, în concluzie, ambele guverne se opuneau momentan oricărui plan imediat de plecare a familiei în Anglia, unul sub presiunea propriului suveran, celălalt sub cea a extremiştilor de stânga. Ironia amară a acestei situaţii ar fi putut cu greu fi înţeleasă de ţar şi de familia acestuia, reţinuţi încă la Ţarskoe Selo.

În timp ce această plasă se strângea treptat în jurul familiei, situaţia financiară a membrilor ei a devenit, vrând-nevrând, subiect de discuţie atât la Londra cât şi la Retrograd. Problema cheltuielilor de întreţinere, în ca – zul în care familia ar fi părăsit Rusia cu destinaţia Anglia, a fost delicat atinsă de guvernul britanic la începutul convorbirilor preliminare. La sugestia superiorilor săi, Buchanan a adus în discuţie această chestiune, întrebând Guvernul Provizoriu dacă ar fi dispus să aloce „mijloace adecvate” pentru întreţinerea familiei imperiale în Anglia. (Suvernul I-a asigurat pe ambasador că va face cu certitudine acest lucru, rugându-l totodată să păstreze această promisiune secretă în cazul în care extremiştii din Petrograd ar fi aflat cumva de ea. Buchanan a mers chiar mai departe, interesându-se direct de resursele financiare particulare ale ţarului. În

 formându-se la rândul său, ministrul de externe rus i-a răspuns ambasadorului – fără să dea amănunte – că problema financiară va fi „tratată în spirit liberal” şi că, în orice caz, el era convins că Nicolae „avea o avere particulară serioasă”. Din mărturii obţinute ulterior şi publicate în raportul francez al anchetei Sokolov1, care investrgase moartea familiei imperiale, a reieşit însă cu certitudine că, atât Prinţul Lvov – cel dintâi prim-ministru al Guvernului Provizoriu – cât şi Alexandru Kerensky – succesorul său – cercetaseră la rândul lor resursele băneşti particulare ale ţarului,

apreciindu-le, pentru Anglia şi Germania, la circa 14 milioane de ruble (aproximativ 1, 4 milioane lire). Vom acorda acestei sume o atenţie sporită ceva mai târziu, ea constituind, în parte, punctul de plecare al uneia sau alteia dintre revendicări.

În mijlocul acestui impas, în care Londra şi Petrogradul se îndepărtau tot mai mult de poziţiile lor iniţial liberale, în care ambele părţi discutau detaliile financiare ale situaţiei cu care familia imperială era confruntată la Ţarskoe Selo, iar tulburările politice continuau la scară mondială, fratele ţarului – Marele Duce Mihail – a decis să pornească o iniţiativă pe cont propriu, în folosul său şi al Marelui Duce George.

Abordându-l pe Sir George Buchanan la ambasadă, el a întrebat dacă – având consimţământul prealabil al guvernului rus – ei nu ar putea pleca în Anglia şi, totodată, transfera nişte bani la Londra. O dată în plus, se poate vedea că asigurarea membrilor familiei imperiale ruse depindea de aranjamente financiare corespunzătoare, fapt ce avea să iasă în evidenţă în repetate rânduri în următorii doi ani. Şi, deloc surprinzător, această iniţiativă avea să fie începutul unei detaliate corespon

1 Sokolov – Nicolae, ofiţer alb rus, de profesie judecător.

3 fi

&

— „= ce *y*

’5V – Fţdenţe cu subiect financiar, ruptă parcă uneori de realitate şi purtată între ministerul de externe britanic, oficiali ai curţii regale din Londra şi personalul ambasadei britanice din Retrograd. Situaţia creată era simptomatică pentru modul în care chestiuni politice majore puteau da naştere unor probleme banale, chiar în timpul desfăşurării unui război mondial.

Cererea Marelui Duce Mihail de a veni în Anglia, a parcurs desigur lent coridoarele politice din Londra după cum şi soarta ţarului şi a familiei sale continua să rămână nelămurită la Ţarskoe Selo.

Câteva luni mai târziu, Marele Duce George a cerut din nou să-şi viziteze rudele în Anglia, sugerând chiar că ar fi dispus să sosească incognito, sub numele fals de Mihailov. Totodată, el a întrebat dacă Împărătesei-Văduve Marie – sora reginei-mamă Alexandra a Angliei – i s-ar permite să-şi viziteze sora la Londra. Confruntat cu această cerere, Buchanan s-a simţit, desigur, obligat să consulte atât Londra cât şi Guvernul Provizoriu din Retrograd. Guvernul britanic a dat imediat de înţeles că Marele Duce George trebuia descurajat dar în cazul Împărătesei-Văduve nu existau impedimente. Se consimţea, de asemenea, ca Marea Ducesă Xenia, sora mai mare a ţarului, să-şi însoţească mama în Anglia. La Retrograd, la începutul lui septembrie, Buchanan a fost informat de ministrul de externe că, în urma unei consfătuiri secrete, guvernul rus hotărâse ca „anumitor membri" ai familiei imperiale să le fie permisă plecarea în străinătate, Împărăteasa-Văduvă Marie fiind prima pe listă şi putând pleca oriunde ar dori. Următorul ar fi Marele Duce Mihail şi apoi Marele Duce George căruia i s-ar permite, probabil, să-şi viziteze rudele în Suedia sau Norvegia. Ambasadorul a fost, totodată, rugat să păstreze această decizie a guvernului rus strict secretă.

Problema financiară ridicată de Marele Duce Mihail începuse între timp să preocupe Londra. El ceruse permisiunea de a transfera nişte fonduri în capitala Marii Britanii. Această aparent simplă întrebare a pus în mare încurcătură nu numai Ministerul de Externe Britanic şi Ambasada Britanică din Retrograd dar şi pe ofiţerul regal răspunzător de caii Reginei-Mamă Alexandra şi chiar şi pe vizitiul care îngrijea caii marelui duce însuşi. Mihail l-a informat pe Buchanan că, din 1914 încoace, obişnuise să-i trimită regulat o sumă de bani Prinţesei Victoria de Battenberg[1] (sora ţarinei şi mama viitorului conte Mountbatten) pentru achitarea chiriei conacului

1 Battenberg – familie de nobili germană, originară din oraşul Battenberg, situat în nordul landului Hessen. Din 1917 familia şi-a schimbat numele în Mountbatten care reprezintă traducerea în

engleză a numelui german. Titlul princiar a fost acordat în 1858 copiilor rezultaţi din căsătoria prinţului Alexandru de Hessen cu contesa poloneză Julia von Hancker. Unul dintre aceşti copii a fost Prinţul Alexandru de Battenberg (1857 – 1893) – ales în 1879 Prinţ al Bulgariei de către Adunarea Naţională a acestei ţări, la sugestia Rusiei. El a. devenit apoi ţarul Bulgariei, reuşind să unească Rumelia de Est cu Bulgaria şi luptând victorios contra Serbiei, în 1886, relaţiile lui cu Rusia şi mai ales cu ţarul Alexandru al III-lea (tatăl lui Nicolae al II-lea) s-au deteriorat simţitor el fiind forţat să abdice. Un alt copil din această căsătorie a fost Prinţul Ludwing de Battenberg, soţul Prinţesei Victoria, amiral britanic. Fiul cel mai tânăr al acestuia a fost Lordul Mountbatten of Burma, al cărui nepot este Prinţul Philipp, Duce de Edinburgh, soţul actualei Regine Elisabeta al! – a a Marii Britanii. Lordul Mountbatten – strănepot al Reginei Victoria a Marii Britanii-a fost şi el o prestigioasă figură politică şi militară. La rândul său, în urma unui atentat cu o bombă întreprins de IRA (armata republi – cană irlandeză), în cel de-al doilea război mondial el a comandat forţele aliate din Ceylon, de pe frontul asiatic de sud-est, cucerind Birmania (Burma) şi primind capitularea Japoniei la Saigon în 1945. Până în 1947 a fost ultimul vice-rege al Indiei, între 1959 şi 1965 a fost şeful marelui stat major al forţelor armate britanice.

În 1917, familiei Battenberg i s-a acordat şi titlul de marchizi de Milford Haven.

său din Anglia şi acoperirii altor cheltuieli secundare. De data aceasta el dorea să transfere deodată o sumă mai mare, fără însă să specifice cât. După lungi tergiversări la ministerul de externe britanic şi făcând o referire cât se poate de clară la persoana consilierului Reginei-Mamă Alexandra de la Marlborough House, Sir Arthur Davidson, Buchanan l-a presat pe Mihail să precizeze suma despre care era vorba. Ea se ridica la 100.000 de ruble (circa 10.000 lire).

Marele Duce Mihail dobândise conacul din Anglia înainte de război, în circumstanţe mai puţin obişnuite. Misa, cum i se spunea

Marelui Duce Mihail, se îndrăgostise şi până la urmă se căsătorise cu Nataşa Wulfert, o femeie foarte frumoasă, măritată pe atunci pentru a doua oară cu un ofiţer subordonat lui, din regimentul Cuirasierilor Albaştri. Fusese o poveste furtunoasă, petrecută în Rusia şi în alte capitale din Europa antebelică. La un moment dat, Mihail, proaspăt sosit la palatul Amalienburg din Copenhaga, a fost întâmpinat de o telegramă a Nataşei, care locuia **într-**un hotei situat în vecinătatea palatului: „Am sosit la Hotel D'Angleterre, camera 102. Te voi aştepta cu nerăbdare toată ziua". Chiar când nu erau împreună, fiecare aflâ**ndu-**se în altă tară europeană, cei doi continuau să păstreze legătura prin telegrame, **într-**o astfel de împrejurare, unul aflâ**ndu-**se în Austria şi celălalt în Elveţia, ea i-a trimis nu mai puţin de 377 de telegrame. Aventura **s-**a sfârşit până la urmă când Nataşa, având un copil de la Mihail, a divorţat recăsători**ndu-**se cu acesta, ambii atrăgâ**ndu-**şi astfel furia ţarului, fratele mai mare al lui Mihail. În final, Nataşei i **s-**a acordat titlul de Contesă Brassova, amândoi fiind apoi expediaţi în exil, în străinătate. Acestea se petreceau în 1912. Călătoriile lor de-a lungul şi de-a latul Europei au avut drept punct terminus Anglia. Pentru început, ei au închiriat aici, de

la Lordul Lytton, conacul Knebworth House în Hertfordshire, stabili**ndu-**se până la urmă, în 1914, pe domeniul Paddock-hurst din Sussex, care aparţinea Lordului Cowdray. Odată ajunşi aici, izbucni războiul. Contractul de folosire a proprietăţii, semnat de Cowdray şi de Mihail, era datat în 4 august şi acoperea perioada 1 septembrie 1914 – 1 septembrie 1916. Din actele domeniului reiese că arenda nu era mică. Proprietatea se întindea pe circa 3.000 acri, până aproape de South Downs, Mihail angajâ**ndu-**se să plătească 3400 lire pentru primul an, inclusiv cheltuielile curente, în schimb, i se permitea să păstreze-încasările rezultate din producţia proprie, precum ouăle şi altele, care erau vândute pe piaţa locală, în plus, el trebuia să suporte cheltuielile de întreţinere ale conacului, ale grădinilor şi pădurilor precum şi salariile personalului, înainte de începerea războiului şi de rechemarea lui în Rusia de către ţar, el şi-a

instalat şi propriii cai pe domeniu. Există un fost angajat al său, care îşi aminteşte încă cu precizie caii şi, mai ales, pietrele funerare-cu inscripţiile în ruseşte de pe mormintele acestora, întreaga proprietate a fost ulterior vândută ordinului călugărilor Benedictin! şi, în cursul renovărilor ce au urmat, pietrele funerare de pe mormintele cailor au fost complet îngropate. Stareţul nu a permis recuperarea acestora, insistând că este vorba despre un loc sacru, astfel că, până la urmă, au rămas doar amintirile personale. Caii lui Mihail, care au supravieţuit până în 1916, când au fost transferaţi pe un alt domeniu tot din Sussex – Ely Grange – au devenit suficient de importanţi pentru ministerul de externe britanic pentru a fi subiectul unui schimb de telegrame secrete cu Retrogradul în acel an. Izbucnirea războiului nu i-a adus lui Mihail numai clemenţa fratelui său dar, în ultimul moment, şi un afront discret din partea lui George al V-ea, instigat fără

Îndoială de ministerul de externe. Secretarul particular al regelui, Lordul Stamfordham, a fost rugat să-l atenţioneze pe ambasadorul rus la Londra – Contele Bencken-dorff, fratele marelui mareşal ai curţii – cu privire la valetul german al lui Mihail. În scrisoarea adresată ambasadorului şi catalogată drept „secretă”, se sublinia faptul că valetul „era prezent la dineuri la care se discutau probleme militare precum localizări şi mişcări de trupe, etc”. Prin intermediul secretarului său, regele îl ruga pe Benckendorff să-i atragă discret atenţia Marelui Duce Mihail să fie mai atent ce vorbeşte în prezenţa vaietului care, se menţiona mai departe, avea „capacitatea de a culege informaţii”, făcându-se totodată aluzie la confirmări în acest sens primite şi din alte surse.

Această epistolă a fost trimisă pe 8 august, la patru zile după intrarea Marii Britanii în război, fiind probabil ultimul mesaj primit de Mihail de la vărul său din palatul Buckingham, înainte de a părăsi Anglia.

Cererea de a transfera bani la Londra, făcută în 1917, a reactualizat multe din amintirile legate de şederea lui anterioară în

această ţară, scoţând în acelaşi timp la iveală cât era de complicat, chiar şi pentru un membru al unei familii regale, de a avea şi întreţine. O proprietate în străinătate în timp de război. Desigur, el nu dorea să implice ministerul rus de finanţe în acest transfer, preferând să continue modul de trimitere a banilor folosit din 1914 încoace. Insistenţa lui în această problemă cerea o explicaţie pe care guvernul britanic a reuşit **s-**o afle în curând, în parte la Marlborough House şi în parte de la Prinţesa Victoria de Battenberg însăşi.

Odată cu începerea războiului, Mihail şi Nataşa au fost iertaţi de Nicolae, ei părăsind Paddockhurst şi **întor**câ**ndu-**se în Rusia după ce, mai înainte, se căzuse de acord asupra cheltuielilor de întreţinere a domeniului.

Sosit acasă, Mihail i-a telefonat Prinţesei Victoria **întrebând-**o dacă nu ar putea transfera prin intermediul ei banii necesari pentru achitarea şi pe mai departe a cheltuielilor proprietăţii. Acest aranjament a devenit efectiv pe 22 septembrie 1914. Sir Arthur Davidson a explicat ministerului de externe britanic despre ce era vorba: „Banca Baring's comunică în scris Prinţesei Victoria că a primit din partea secţiei pentru relaţiile cu străinătatea a Ministerului de Finanţe din Petrograd, însărcinarea să îi plătească o sumă x în lire sterline, cecul respectiv fiind ataşat acestei scrisori. Acesta este semnat de Prinţesa Victoria şi trimis apoi la Comptoir National d'Escomte de Paris, în Threadneedle Street 52, pentru a fi pus la dispoziţia doamnei Johnson-Missievici. Toate scrisorile de la Baring s[1] şi chitanţele pentru sumele

1 Baring – banca Baring – care joacă un rol foarte important în această carte – a fost o bancă particulară comercială foarte prestigioasă din Londra, înfiinţată de o familie germană, emigrată din Bremen la Londra, în secolul XVII. Denumirea oficială este Baring Brothers & Co. Banca a dat faliment în februarie 1995 ca urmare a unor speculaţii extrem de riscante efectuate de un angajat al filialei ei din Singapore. Acest caz a făcut la momentul respectiv o mare

publicitate, tocmai datorită prestigiului deosebit de care această bancă se bucura în cercurile financiare mondiale. Angajatul respectiv – Nick Leeson – a speculat şi pierdut 2, 2 miliarde mărci germane, pierdere de pe urma căreia banca nu şi-a mai putut reveni, fiind la scurt timp după aceea preluată de un consorţiu bancar olandez. Nick Leeson a fost arestat la Frankfurt/Main pe aeroport. După câteva luni de închisoare petrecute aici, odată cu clarificarea rolului său în această afacere, el a fost extrădat în Singapore şi condamnat acolo la 6 ani de închisoare.

Familia Baring a oferit Marii Britanii numeroase personalităţi de seamă, după cum se va vedea şi în cursul cărţii, îl vom aminti aici doar pe Lordul Cromer, pe numele său adevărat Evelyn Baring (1841 – 1917). Acesta a fost consul general britanic la Cairo în perioada 1883 – 1907, fiind – practic – conducătorul acestei ţări. A publicat în 1908 o carte în două volume intitulară „Modern Egypt”.

respective de la Comptoir Naţional sunt păstrate de mine. Întreaga procedură este stângace şi lipsită de sens, calea firească a tranzacţiei fiind4 ca, la dispoziţia ministerului de finanţe de la Retrograd, Baring's să plătească banii direct doamnei Johnson-Missievici, implicarea Prinţesei Victoria fiind complet inutilă”.

Surprins de aceste complicaţii, Ministerul de Externe a decis să continue cercetarea cazului şi la Marlborough House. Motivul ieşit până la urmă la iveală s-a dovedit a fi cât se poate de simplu. Din întâmplare sau nu, acest mod de transferare a banilor avea un avantaj net pentru Marele Duce Mihail permiţându-i să trimită rublele de la Retrograd la Londra la paritate, în timp ce, din cauza războiului, rubla devalorizându-se treptat, la cursul unui transfer formal, oficial, ea pierduse deja 15% din valoare, în orice caz, odată lămurite toate acestea, calea implicând-o pe Prinţesa Victoria a fost imediat întreruptă.

Aceasta nu avea să fie singura complicaţie pe care guvernul britanic a avut-o în primăvara şi vara acelui an cu persoana Marelui Duce Mihail. Mai trebuia decis dacă prezenţa lui în Anglia era dorită

sau nu şi, în plus, revoluţia de la Retrograd l-a alertat pe proprietarul domeniului din Anglia în legătură cu posibilităţile lui Mihail de a achita cu regularitate şi în continuare cheltuielile necesare. Şi în această situaţie, ministerul de externe **s-**a văzut nevoit să apeleze la sfatul lui Sir Arthur Davidson. De data aceasta, Davidson a putut – cu satisfacţie – să scoată în evidenţă, în favoarea lui Mihail, atitudinea pe care acesta o avusese în 1914, înainte de a părăsi Anglia plecând spre Rusia. El a explicat că marele duce era pasionat de maşini sport scumpe, înainte de plecare, el oferise Ministerului de Război, care era în căutare de automobile, noul său Opel Touring care atingea

o viteză de 80 de mile/oră. El pusese, de asemenea, la dispoziţia acestui minister domeniul de la Paddockhurst pentru a fi folosit pentru instrucţie, încartiruiri şi alte scopuri asemănătoare. Davidson se opusese însă acestei oferte temâ**ndu-**se că eventualele pagube rezultate din aceste activităţi ar fi putut fi imputate ulterior ministerului. Ca atare, până la urmă au fost folosite numai grajdurile şi gheretele. Oferta lui. Mihail fusese, oricum, generoasă.

Deşi a continuat să suporte integral cheltuielile proprietăţii în primii doi ani de război, estimate la 7.000 – 8.000 lire, acestea fiind prea ridicate, el a preluat atunci un alt domeniu – Ely Grange – mai mic, situat în localitatea Frânt, tot în Sussex, unde doamna Johnson-Missievici (mama de origine rusă a secretarului său particular) a fost împuternicită să ofere găzduire şi ospitalitate soldaţilor răniţi, externaţi din spitalul local. Acest schimb de proprietăţi i-a redus marelui duce cheltuielile anuale la circa 900 lire. Cu toate acestea şi plata acestei sume a fost în curând întreruptă de revoluţie, ridicând pe bună dreptate problema solvabilităţii lui şi pe mai departe. La mijlocul lunii iunie, proprietarul lui Ely Grange – un anume domn Waddington, originar din Brighton – a început să insiste pe lângă guvernul britanic pentru a obţine asigurări financiare, în caz contrar el văzâ**ndu-**se nevoit să-l avertizeze pe căi juridice pe Mihail pentru întârzierea plăţilor. Sir Arthur Davidson, dorind cu orice preţ să

evite o încurcătură care să amestece familia regală britanică şi mai ales pe Regina-Mamă Alexandra, a comunicat Ministerului de Externe următoarele: „Referitor la situaţia generală, dar mai ales cea financiară a familiei imperiale ruse domneşte atâta

confuzie încât v-aş fi recunoscător dacă aţi putea afla fie direct de la Sir George Buchanan, fie rugându-l pe acesta să afle cât de discret posibil de la Marele Duce Mihail, care sunt posibilităţile lui financiare actuale... Dacă Sir George ar putea clarifica măcar în linii mari, situaţia financiară actuală a marelui duce, aceasta ar putea fi explicată domnului Waddington”. Davidson a încercat, totodată, să abată Ministerul de Externe de la o altă soluţie care s-ar fi putut impune, poate, în acel moment: „Nu ar fi oportun pentru niciunul dintre membrii familiei regale să preia vreo garanţie de plată sau vreo altă responsabilitate, acest fapt putând fi invocat ca pretext de către Guvernul Provizoriu pentru a reduce sau sista orice fel de alocaţie destinată Marelui Duce Mihail, plasând întreaga răspundere a cheltuielilor legate de Anglia pe umerii rudelor lui engleze”.

Până la urmă, Mihail l-a rugat pe Buchanan să-i transmită proprietarului să nu fie îngrijorat de plata cheltuielilor, ambasadorul la rândul său, comunicându-i lui Davidson că Mihail se străduieşte să obţină aprobarea unui transfer neo ficial de bani, suficienţi pentru a acoperi costurile curente, în cursul aceleiaşi corespondenţe, Davidson i-a transmis lui Mihail, din partea doamnei Johnson, că vizitiul său devenise „obraznic şi indisci-plinat”, dânsa dorind să ştie ce are de făcut. Mihail a putut rezolva imediat măcar această problemă, răspunzând prin intermediul ambasadorului Buchanan şi al Ministerului de Externe Britanic: „Vizitiul să fie concediat iar caii lăsaţi liberi să pască”.

Natural, este greu de crezut că toate aceste lucruri se petreceau în toiul unui război mondial, la trei luni după revoluţia din martie 1917 şi în timp ce fratele lui

Averea pierdută a ţarilor

Mihail – ţarul – se afla, împreună cu familia, sub arest. Nu a fost singurul aspect straniu al acestei perioade dintre începutul revoluţiei din februarie şi lovitura de stat bolşevică din noiembrie. Tot acum, Guvernul Provizoriu, sub presiunea Sovietului Deputaţilor Muncitorilor şi Soldaţilor, încerca cu disperare să menţină cel puţin impresia unei oarecare normalităţi, atât în abordarea problemelor puse de război, cât şi a celor financiare.

Aliaţii erau desigur foarte dornici să se aranjeze **într-**un fel cu noul guvern rus, chiar dacă, pe moment, motivul principal era cel al menţinerii deschise a frontului de est. Concomitent, cercurile de afaceri occidentale erau interesate **într-**o continuare a relaţiilor lor cu partenerii financiari ruşi. În această situaţie, pare foarte normal că la Londra şi New York discuţiile privind noi împrumuturi pentru „aliatul" Rusia continuau, indiferent cât de complicată devenise între timp situaţia din această ţară. Un împrumut american de 75 de milioane dolari a fost imediat urmat de un altul de 100 de milioane dolari iar aşa-zisul Fond al Libertăţii – intern rusesc – a fost întâmpinat cu toleranţă şi înţelegere în capitalele vestice. Analizând acum documentele Departamentului de Stat american referitoare la această perioadă intermediară, ne surprinde faptul că şi membri ai familiei Romanov au contribuit la acest Fond intern al Libertăţii. Marele Duce Serghei Mihailovici, spre exemplu, a oferit 514.650 de ruble (circa 50.000 lire). Şi mai surprinzător este că Nicolae însuşi, la mijlocul lunii iulie, deci la cinci luni după abdicare, **s-**a oferit să contribuie şi el. Fără îndoială că tot felul de presiuni, impuse de situaţia monetară, au jucat un rol în luarea acestor hotărâri, mai ales în cazul Romanovilor mai puţin impor

tanti; oferta făcută de fostul ţar nu poate fi însă explicată decât prin**tr-**un aranjament pe care acesta a fost forţat să-l accepte în contextul în care trebuia să contribuie la acoperirea cheltuielilor de întreţinere din captivitate.

În timp ce aceste probleme de natură financiară, oarecum departe de realitate, erau totuşi abordate, cercetările în presupusa trădare a Romanovilor au fost întreprinse, practic, de unul singur, de către Kerensky. El a efectuat aceste investigaţii în perioada iniţială ascensiunii sale politice, când reuşise încă să ţină la distanţă diferitele soviete şi să facă uz de noua sa putere politică. Kerensky a petrecut peste trei săptămâni intrând şi ieşind din palatul Alexandru, parcurgând documente, chestionând diferiţi curteni precum şi pe Nicolae şi Alexandra personal, ţinându-i uneori în mod voit despărţiţi unui de altul chiar o zi întreagă. Spre sfârşitul primăverii, el a ajuns la concluzia că, indiferent de greşelile comise, Nicolae şi Alexandra se comportaseră ca nişte buni patrioţi, constatare care impunea deci o reconsiderare a sorţii lor imediate, cel puţin până la terminarea războiului. Având în vedere că o plecare în străinătate devenise între timp imposibilă, a fost din nou adusă în dezbatere Crimeea. Nicolae, la rândul său, începuse şi el să menţioneze tot mai des fostul lor palat de la Livadia ca o alternativă acceptabilă faţă de conacul fratelui său de la Gacina1.

Ceea ce a dat. până la urmă o cu totul altă întorsătură situaţiei, a fost reizbucnirea violenţei interne şi încercarea loviturii de stat bolşevice* întreprinsă ia în

1 Gacina – sau Krasnogvardeisk, localitate situată în apropiere de St. Petersburg.

 ceputul lunii iulie, cu toate primejdiile ei inerente pentru Romanovi. Leon Trotky, 1 unul din capii revoluţiei din

1 Troţki – Lev Davidovici Troţki (pe numele adevărat Leib Bronstein) a trăit între1879 şi 1940. Fiul unui latifundiar din Ucraina, el a studiat matematica şi dreptul la Kiev, având aici primele contacte cu cercurile revoluţionare. Arestat pentru prima dată la Odesa în 1898 pentru activităţi revoluţionare, el a fost deportat în 1900 în Siberia, la Vercolensk, de unde a reuşit apoi să evadeze şi să ajungă la Londra, unde i-a cunoscut pe Lenin şi pe Martov. El nu s-a înţeles imediat cu

Lenin în problema construirii unei democraţii socialiste în Rusia, asociindu-se menşevicilor. În revoluţia din 1905 el a prezidat sovietul St. Petersburgului (alături de înfrângerea suferită în războiul contra Japoniei, această revoluţie a fost motivul care I-a determinat pe ţarul Nicolae al II-lea să introducă o serie de reforme printre care şi o constituţie deşi regimul a continuat să fie despotic, reformele fiind mai mult de natură cosmetică). Cu această ocazie el a fost din nou arestat şi trimis la Berezov de unde a reuşit să scape şi să plece în exil în 1907, trăind mai ales la Viena. Zürich şi Paris, în această perioadă el a păstrat permanent legătura cu Lenin. Reîntors în Rusia în mai 1917, el i-a contactat pe bolşevici în cursul Junii august, fiind apoi unul din capii revoluţiei finale din octombrie, în perioada 1918 – 1925 a fost comisar al poporului pentru externe apoi pentru problemele de război, fiind fondatorul Armatei Roşii pe care a şi condus-o direct, în anii tulburi 1918 – 1920. Începând din 1925 Troţki *a* început să se opună treptat în măsură tot mai mare lui Stalin. Divergenţele ideologice porneau de la faptul că Stalin voia să construiască socialismul într-o singură ţară în numele revoluţiei permanente în timp ce Troţki era adeptul revoluţiei internaţionale, la scară mondială. Deposedat de toate funcţiile între 1925 şi 1927, el a fost mai întâi exilat la Alma-Ata în 1927, apoi expulzat din URSS în Turcia, în 1929, fiindu-i retrasă şi cetăţenia sovietică. După o perioadă petrecută în Franţa şi Norvegia el s-a stabilit în 1936 în Mexic, în 1.938 a înfiinţat cea de-a patra Internaţională, în 1940 a fost asasinat în México City de un agent secret trimis special de Stalin, cu o lovitură de piolet în cap.

Legăturile lui cu România sunt dubioase – adept al revoluţiei internaţionale, el a încercat foarte curând să exporte revoluţia şi aici, un prim punct de sprijin fiind constituit la Socola, lângă laşi. Guvernul Brătianu a intervenit cu forţa, dezarmând şi expulzând cu această ocazie 5.000 de instigatori bolşevici ruşi. Troţki şi colaboratorii au pus de asemenea la cale planuri de asasinare a suveranilor români, eşuate însă datorită informaţiilor timpurii primite de aceştia de la serviciile secrete engleze.

1905 (Lenin fugise în Finlanda), i-a instigat personal pe soldaţi, ducând la grave şi extinse tulburări pe 4 iulie în palatul Taurida. Punctele strategice ale Retrogradului, inclusiv garnizoana fortăreţe! Petru şi Pavel, au fost rapid ocupate de trupe aliate cu bolşevicii. Lovitura părea deja încheiată cu succes, când bolşevicii şi, mai ales Lenin – acuzat în acel moment că tratează cu inamicul german – au ezitat, nefiind convinşi încă de posibilitatea obţinerii victoriei finale. Această şovăire i-a costat căci, în decurs de 24 de ore, unităţi militare loiale Guvernului Provizoriu au înăbuşit revolta. Acest episod violent I-a înfricoşat suficient de mult pe Kerensky pentru a-l convinge de necesitatea asigurării unui refugiu adecvat şi sigur pentru familia imperială.

Şase zile mai târziu, el a devenit noul prim-ministru şi şef al Guvernului Provizoriu, mutându-se în Palatul de Iarnă, unde a preluat încăperile fostului împărat Alexandru al III-lea. În ziua următoare, el I-a vizitat pe Nicolae spunându-i acestuia deschis, în faţă, că de-acum bolşevicii îl vizau direct pe el, ca nou prim-ministru, şi apoi „vă vor viza pe dumneavoastră”. El a – cerut totodată familiei să înceapă împachetatul bagajelor pentru a fi gata de plecare în câteva zile. În ziua de 25 iulie şi-a făcut apariţia colonelul Kobyliński, noul comandant al gărzii de pază a ţarului, care I-a informat pe Nicolae că plecarea lor va avea loc în noaptea de 31 iulie, călătoria durând trei sau patru zile.

În cursul zilelor ce au urmat, diverse aluzii sau atitudini au dat de înţeles puţinilor rămaşi din personalul curţii că destinaţia avea să fie Siberia şi nu Crimeea iar cu trei zile înainte de plecare, Contele Benckendorff a aflat că vor fi duşi la Tobolsk. În acest moment el a înţe

Averea pierdută a ţarilor

Ies, de asemenea, că familia era acum inevitabil confruntată cu un alt moment decisiv, fiind nevoită să hotărască ce anume vor lua cu ei şi ce vor lăsa în urmă la Ţarskoe Selo, ceea ce însemna, în esenţă, că trebuiau triate lucrurile care le aparţineau lor de cele care erau ale statului.

Prima întrebare care se punea era durata şederii lor la Tobolsk: să-şi ia cu ei haine şi alte lucruri personale pentru câteva săptămâni, luni sau chiar pentru mai mult? întrebat în această privinţă, Kerensky a dat de înţeles, sigur de sine, că familia va lipsi doar „câteva luni”, spunându-i chiar lui Benckendorff că în noiembrie, deci patru luni mai târziu, odată cu încheierea sesiunii Adunării Constituante, nimic nu ar mai fi împiedicat reîntoarcerea lor la Ţarskoe Selo sau plecarea lor în orice alt loc dorit. Este dificil de apreciat acum dacă Kerensky era el însuşi convins de acest lucru sau nu. Benckendorff cu certitudine nu era; cu toate acestea, el a hotărât să organizeze lucrurile de aşa manieră ca şi cum familia s-ar reîntoarce, reuşind să-i convingă, în preajma plecării, să-şi sorteze lucrurile considerate ca personale în două categorii distincte: cele ce urmau să fie luate în bagaje şi cele ce aveau să fie lăsate în urmă, încuiate în încăperile din palat până la reîntoarcere. Cantitatea de bagaje prevăzută pentru drum era considerabilă – la haine, bijuterii, cărţi şi celelalte obiecte personale ale celor şapte membri ai familiei adăugându-se şi colecţia de timbre a lui Nicolae, precum şi lucrurile persoanelor care-i însoţeau: servitori, prieteni, consilieri, în plus, mai trebuiau luate ustensilele de bucătărie şi chiar mai multe lăzi de vin din pivniţele palatului, asupra cărora Benckendorff insistase gândin

99

du-se nu numai la drumul foarte lung care-i aştepta dar şi la o eventuală pivniţă de vinuri la Tobolsk. Până la urmă, au fost necesari 50 de bărbaţi care, timp de trei ore, au pus bagajele din camere la maşini şi apoi în cele două trenuri care-i aşteptau la gara Alexandrovskaia. Atât plecarea în sine cât şi luările de rămas bun în anticamere păreau interminabile, durând de la ora iniţial stabilită

pentru unu dimineaţa, până la şapte şi jumătate, când au părăsit de fapt palatul, în acest răstimp, Kerensky i-a vizitat de două ori, prima dată fiind însoţit de Marele Duce Mihail, pentru o scurtă şi jenantă despărţire a acestuia de fratele său, despărţire care a avut loc în prezenţa lui Kerensky şi a ofiţerului de gardă şi în cursul căreia Mihail a izbucnit în lacrimi, nefiind capabil nici măcar să-l întrebe pe fratele său cum se simte, după cum însuşi a mărturisit-o ulterior. Nu aveau de altfel să se mai vadă niciodată. Alte situaţă penibile au urmat, în timp ce majoritatea celor prezenţi erau nedormiţi şi nervoşi, soţia lui Benckendorff a pregătit un ceai pentru toată lumea. Fostul ţar a întrebat dacă poate, şi el participa, moment în care mai mulţi ofiţeri **s**-au sculat de la masă, refuzând să stea alături de el. Benckendorff însuşi, după despărţirea formală, oficială, care avusese deja loc cu o zi înainte, şi-a luat încă o dată rămas bun de la ei în jurul orei patru dimineaţa şi, apoi, din nou la şase şi jumătate. Când au ajuns la gară, Nicolae şi Alexandra au trebuit să mai meargă pe jos circa 30 de metri, vagoanele de dormit ale societăţii International Sleeping Car fiind trase pe o linie secundară. Lipsind scările pentru accesul în vagoane, împărăteasa a trebuit să fie ridicată până la uşă, fetele la rândul lor având şi ele dificultăţi la urcare.

Astfel, un amestec de greşeli ce puteau fi evitate şi de acţiuni deliberate, provocatoare, au marcat ultimele lor momente în locul care le fusese întotdeauna cel mai drag.

Capitolul 4

captivitate onform tuturor relatărilor, călătoria de trei zile a familiei imperiale cu trenul până la Tiumen şi, de acolo, alte două zile cu vaporul până la Tobolsk, nu a fost prea incomodă. **S**-au aflat în primul dintre cele două trenuri, având condiţii de dormit şi un vagon-restaurant rezervat lor şi anturajului., în al doilea tren au călătorit restul servitorilor şi escorta militară care urma să-i păzească la sosirea în Tobolsk. Deşi au mers cu perdelele trase de-a lungul celei mai mari părţi a drumului, pauze regulate de câte o oră au fost făcute

între gări pentru ca fiecare dintre călători să-şi poată dezmorţi încheieturile. Exceptând-o pe fosta împărăteasă, care era mai rezervată, ceilalţi profitau de aceste întreruperi plimbându-se pe lângă linia ferată, amestecându-se unii cu alţii şi trăind astfel sentimentul unei „aventuri comune”. Unul dintre însoţitori remarca ulterior cât

 de drăguţi şi de veseli erau copiii deşi fusese totodată neplăcut surprins de faptul că nu auziseră încă de Shakespeare. Ei se adaptaseră cel mai repede noii situaţii, amuzându-se, împreună cu tatăl lor, şi jucând diferite jocuri. Alexis a suportat cu bine călătoria dar, la sosirea la Tiumen, s-a împiedicat şi a căzut trebuind să fie dus în braţe de ceilalţi la bordul vaporului care-i aştepta, între timp se stricase şi vremea, ultima zi petrecută în înghesuiala de pe punte fiind ploioasă şi melancolică. La Tobolsk nu era practic nimic pregătit. Prinţul Basil Dolgorukov, 1 fiul vitreg al lui Benckendorff, care însoţise familia păstrând totodată legătura cu Retrogradul, a descris suficient de plastic scena sosirii: „Ce-am găsit ne-a făcut o impresie oribilă, fiind în totală discrepanţă cu promisiunile frumoase făcute de Kerensky. Ne vorbise de un loc pitoresc, cu brutărie, croitorie, pivniţă de vinuri, etc. Nici vorbă de aşa ceva. Am dat peste o casă murdară şi urât mirositoare, evident nelocuită de foarte mult timp, formată din 13 camere, cu mobilierul descompletat, cu băi şi toalete de-a dreptul dezgustătoare. Mai existau, apoi, cinci mansarde pentru servitori… Sunt revoltat de neglijenţa criminală a autorităţilor”. Reşedinţa guvernatorului din Tobolsk fusese până nu demult folosită de armată drept garnizoană şi de atunci nu mai fusese curăţată. Achiziţionarea mobilei, curăţenia generală, zugrăvitul şi punerea cât de cât în ordine a casei a durat opt zile, familia imperială rămânând între timp în cabinele strâmte de pe vapor şi suportând totul cu calm. Mâncarea, cel puţin, a fost abundentă, ei

1 Dolgorukov/Dolgoruki – familie de prinţi din vechea nobilime rusă, cu rol important la curtea mai multor ţari.

primind cantităţi suficiente de ouă, lapte, unt şi peşte. Cu excepţia unei farmacii mai acătării, nu exista niciun alt magazin mai serios în oraş.

Alegerea Tobolskului de către Guvernul Provizoriu fusese făcută, evident, din raţiuni de securitate, Siberia fiind considerată până la urmă mai sigură decât Crimeea, datorită numărului mai mic de regiuni aflate deja sub controlul sovietelor şi care trebuiau străbătute în drum. În plus, oraşul – pe vremuri capitala Siberiei – avea doar 20.000 de locuitori, fiind foarte retras şi situat la o distanţă de 350 km de cea mai apropiată cale ferată. După cum îl descria unul dintre însoţitorii familiei „... dacă nu ar fi existat mai multe biserici mari, renovate, şi câteva clădiri guvernamentale, s-ar fi putut crede că Tobolskui nu era decât un biet sat, alcătuit din barăci de lemn, cu străzi noroioase şi nişte platforme făcute din scânduri şi situate ici şi colo, ţinând loc de trotuare”.

Mutarea familiei în Siberia a adus cu sine inevitabilul: – atât din motive financiare cât şi de loialitate – o şi mai mare reducere a personalului însoţitor. Imediat după abdicare, curtenii şi servitorii au fost confruntaţi cu decizia de a continua sau nu să-l slujească pe Nicolae. În calitatea sa de Mare Mareşal al Curţii, Contele Benckendorff fusese sfătuit să reducă de la sine numărul acestor persoane – atât din raţiuni economice cât şi, desigur, din cauza furiei revoluţionare a momentului. Acestea se petreceau la începutul lunii martie. Trei luni mai târziu, cheltuielile de întreţinere şi aprovizionare continuând să crească, a fost necesară impunerea unor noi restricţii cuprinzând şi reduceri corespunzătoare de personal. La rândul său, drumul spre Siberia a contribuit şi el la diminuarea şi mai mare a anturajului, în consecinţă, cercul intim de persoane care acompaniau fa

 milia s-a redus la Contesa Anastasia Hendrikov, fosta doamnă de companie a împărătesei, Ecaterina Schneider şi Pierre Gilliard, doi dintre profesorii copiilor (profesorul de limbă engleză, Sydney Gibbes, a sosit abia mai târziu), Eugene Botkin, medicul particular al familiei, Prinţul Dolgorukov şi Generalul

Tăticev, care-l înlocuise pe Benckendorff ca administrator-şef al problemelor, de gospodărire ale familiei. Comandantul în funcţie al gărzii de pază şi totodată răspunzător de aspectele financiare, era colonelul Kobyliński. Deşi Baronesa Sophie Buxhoeveden, doamna de companie a – ţarinei, fusese de asemenea rugată să-i însoţească, o boală urmată de o operaţie au împiedicat-o să dea imediat curs invitaţiei, ea sosind la Tobolsk trei luni mai târziu.

Contele Benckendorff fusese în mod intenţionat lăsat la Ţarskoe Selo pentru a lămuri, ca persoana cea mai de încredere a familiei, chestiunile rămase încă în suspensie dar şi pentru a-şi îngriji soţia care suferea de o bronşită. Acum ştim însă că problemele încă nerezolvate erau pentru Nicolae de importanţă crucială, mai ales dacă i s-ar mai fi permis să se reîntoarcă la palatul Alexandru din Ţarskoe Selo, speranţă pe care el nu o abandonase încă.

De altfel! înainte să părăsească palatul, Nicolae îi dăduse mareşalului câteva „sarcini de îndeplinit cu privire la interesele sale personale”; nu este greu de ghicit despre ce anume era vorba.

Dilema cu care era confruntată familia imperială, de a decide ce anume să-împacheteze şi să ia cu ei şi ce nu, reprezenta doar primul pas dintr-un cadru cu mult mai mare, asupra căruia trebuia luată de-acum o hotărâre atât din partea membrilor ei cât şi din partea Guvernului Provizoriu.

Benckendorff discutase deja această problemă spi

noasă cu Fedor Golovin, împuternicitul ministerului pentru problemele curţii, cu ocazia întrevederilor avute privind cheltuielile tot mai mari de întreţinere a familiei imperiale, în esenţă, se punea întrebarea care erau adevăratele resurse financiare particulare ale ţarului. La mijlocul lunii august, după ce i se confirmase sosirea cu bine a familiei la Tobolsk, Benckendorff l-a abordat din nou pe Golovin la Palatul de Iarnă, unde acesta – asemenea majorităţii funcţionarilor Guvernului Provizoriu – îşi avea între timp biroul, încăperile aflate la dispoziţia lui Golovin erau situate la parter, cu vedere spre Neva, 1

direct deasupra lor, la etaj, în fostul apartament al lui Alexandru al III-lea, găsi**ndu-**se noul birou al lui Kerensky.

Golovin era un individ echilibrat. El se evidenţiase prin activitatea depusă în Zemstvo – sistemul de guvernare autonomă la nivel provincial, local – precum şi ca fost preşedinte al celei de-a doua Dume. Unul dintre subalterni îl caracteriza ca pe „un om fin, foarte cultivat, cu maniere impecabile şi extrem de sociabil”. În situaţia actuală, el era direct răspunzător atât de problemele financiare ale fostei curţi imperiale cât şi de noile comitete însărcinate cu patrimoniul naţional, respectiv cu supravegherea, catalogarea şi, indirect, protejarea tuturor operelor de artă aflate în fostele palate imperiale. Paul Benckendorff **s-**a înţeles bine cu el, ei urmând să aibă foarte mult de-a face unul cu altul.

La sosire, Benckendorff a fost de-a dreptul şocat de ceea ce a găsit în Palatul de Iarnă. Temâ**ndu-**se pentru propria sa siguranţă, Kerensky se înconjurase de o mulţime de militari postaţi prin toate coridoarele şi încape

1 Neva – râu navigabil, lung de 72 km, care izvorăşte din lacul Logoda şi se varsă în Golful Finic prin**tr-**o deltă formată din 5 braţe, în această deltă este situat St. Petersburgul.

rile care fuseseră cândva adevărata vitrină a Rusiei ţariste. Potrivit propriilor lui relatări, „… murdăria era izbitoare”. Mai există şi alte mărturii, una dintre ele, provenită de la un subaltern al lui Golovin, descriind situaţia în felul următor: „Când Kerensky se afla în palat, totul semăna cu un comandament militar în alertă pe un câmp de bătălie. Unităţi militare de toate felurile – infanterişti, artilerişti, marinari – se schimbau periodic, ocupând partea cea mai luxoasă a culoarelor şi unele din fostele săli de bal, respectiv Galeria de Portrete, Sala Albă, Sala Nicolae şi altele. Mai multe sute de soldaţi erau postaţi permanent acolo, cu puşti şi revolvere încărcate. O bună parte dintre ei sforăiau toată ziua tolăniţi de-a lungul coridoarelor şi blocând astfel uşile şi intrările cu trupurile lor. Pentru prima dată, sunetul vulgar al muzicii de acordeon răsuna în

incinta palatului... Totul era de nerecunoscut... Pereţii şi podelele erau acoperiţi de o murdărie de nedescris iar statuile din Sala Albă fuseseră „împodobite" cu prosoape ude, chipiuri, tunici, jachete, pelerine, centuri... Aşa a început distrugerea treptată a operei de artă a lui Rastrelli1..."

Vizitându-l pe Golovin la Palatul de Iarnă, Benckendorff a fost din plin confruntat cu realitatea faptului că Guvernul Provizoriu nu numai că trecuse palatele în proprietatea statului dar le şi ocupase deja în toată regula. Scopul principal al acestei vizite era desigur clarificarea – în numele lui Nicolae – a ceea ce

1 Rastrelli – Baronul Bartolomeo Francesco Rastrelli (1700 – 1771) a fost începând din 1736 arhitectul-şef al curţii imperiale din St. Petersburg. El a creat aşa-zisul stil rococo rusesc, un amestec de baroc italian, francez şi german cu nuanţe arhitecturale ruseşti. A construit printre altele Palatul de Iarnă şi mănăstirea Smolny în capitală, palatul Peterhof şi palatul cel mare din Ţarskoe Selo.

acesta mai putea considera drept proprietate personală. Cu toate că trebuie să fi intuit răspunsul, Benckendorff i-a reamintit totuşi lui Golovin că familia Romanov considera palatele şi domeniile de la Livadia, în Crimeea, şi Alexandria de la Peterhof, ca proprietăţi private, având în vedere că acestea fuseseră cumpărate de ei. Livadia fusese achiziţionat de Alexandru al ll-lea1 de la Contele

1 Alexandru al II-lea – Alexander Nicolaevici al II-lea, „ţarul eliberator" 1818 – 1881) a domnit între 1855 – 1881. Fiul lui Nicolae l. Mare reformator şi foarte liberal, el a abolit iobăgia (1861), a înfiinţat zemstvo-ul (1864), a introdus serviciul militar obligatoriu reformând totodată armata şi a introdus egalitatea deplină în drepturi a tuturor cetăţenilor (1874). După preluarea tronului, a încetat în 1856 războiul Crimeei. Învingător contra turcilor în războiul din 1877 – 1878. A eliberat numeroşi deţinuţi, a reformat poliţia secretă şi a înfiinţat Ohrana – viitoarea poliţie secretă ţaristă, care pe atunci se ocupa în principal de spionajul extern şi de emiterea paşapoartelor. Cu toate

acestea a murit asasinat, pe 1 martie 1881. Soţia lui, Prinţesa Iurievskaia, a emigrat ulterior în Franţa. A fost urmat pe tron de fiul lui, Alexandru al III-lea.

Asasinarea lui a fost pusă la cale şi întreprinsă de anarhişti şi radicali din aşa-zisul Comitet Executiv Nihilist. Deşi supravieţuise unui număr de trei atentate – unul prin împuşcare (în plină stradă, ţarul obişnuia să se plimbe singur, fără pază, prin capitală!), unul printr-o bombă introdusă în Palatul de Iarnă şi detonată lângă sufrageria imperială şi altul prin dinamitarea trenului. imperial în care el însă nu se afla la momentul respectiv – ţarul a continuat să ignore avertismentele şefului poliţiei secrete, generalul Loris Melikov. Acesta I-a avertizat să nu părăsească palatul fără însă să dea amănunte despre informaţiile pe care le deţinea. Comitetul Nihilist îşi avea sediul într-o fabrică de brânză situată lângă strada Malaia Sadova, pe care ţarul trecea cu regularitate de două ori pe săptămână, cu trăsura sau cu sania, pentru a-şi vizita fosta amantă, Prinţesa Eca-terina. Anarhiştii săpaseră deja un tunel ducând de la fabrica de *brânză*, dedesubtul străzii pe care îl minaseră, în ziua atentatului Sofia Perevskaia – iubita unuia dintre atentatori, Zeliabov – a dat semnalul sosirii săniei ţarului, fluturând o mănuşă albă. Prima bombă a ucis doi cazaci din garda ţarului; acesta a coborât din sanie vrând să le acorde acestora primul ajutor şi a fost ucis de o a doua bombă. Capii conspiraţiei şi constructorii bombelor – Perevskaia, Zeliabov, Kibalcici – au fost executaţi.

Potocki în 1860 şi mobilat totodată din fondurile proprii; palatul Alexandria era o moştenire de familie până la Alexandru al III-lea care l-a lăsat prin testament văduvei sale, împărăteasa Maria, mama lui Nicolae. Dar toate explicaţiile nu au avut nicio valoare, Golovin insistând că Guvernul Provizoriu considera pur şi simplu toate palatele şi celelalte proprietăţi „imperiale" drept bunuri de stat. În privinţa conţinutului palatelor, Golovin a părut dispus să discute separat soarta anumitor obiecte fără însă să facă vreo promisiune

clară. El l-a asigurat însă pe Benckendorff că manuscrisele şi celelalte documente personale precum şi obiectele personale, în prezent încuiate în apartamentele private ale familiei de la Ţarskoe Selo, vor fi protejate în mod corespunzător, aceeaşi soartă având-o şi bijuteriile împărătesei (cu excepţia celor pe care ea şi fiicele ei le împachetaseră cu mare grijă în bagajele luate la Tobolsk) depozitate, în special, în cămările şi birourile imperiale din palat. Similar urmau să fie tratate şi blănurile, rochiile de seară şi restul garderobei ţarinei. Cadourile primite de ei, cu ocazia unor evenimente deosebite şi considerate că le aparţin – cum era de exemplu marele serviciu de argint primit de Nicolae drept cadou de nuntă de la tatăl său, Alexandru al III-lea – erau de asemenea depozitate într-unul sau altul dintre palate. Deşi Golovin i-a promis lui Benckendorff că va da curs rugăminţii acestuia ca aceste obiecte să fie până la urmă înapoiate familiei, soarta lor avea să fie cu totul alta după preluarea puterii de către bolşevici în octombrie.

Discutând cu Benckendorff problemele ce urmau să fie ridicate de acesta la întrevederea lui cu Golovin, ţarul nu i-a uitat nici pe ceilalţi membri ai familiei, în special

pe mama sa, şi nici pe foştii servitori imperiali. Cu excepţia bijuteriilor personale, Împărăteasa-Văduvă Marie nu dispunea de vreo avere particulară sau de un venit regulat mai serios pe care să se poată baza la nevoie. Fie că Benckendorff a fost deosebit de convingător, fie Golovin extrem de înţelegător, până la urmă ei au căzut.de acord ca Mariei să i se permită să-şi păstreze zestrea de capital de la căsătorie, care se ridica la 300.000 de ruble, precum şi toate bijuteriile, obiectele de artă personale precum şi celelalte bunuri... în privinţa promisiunilor făcute de Nicolae în trecut servitorilor, referitoare la pensii adecvate şi alte ajutoare pentru familiile acestora, şi pe care el considera că noul guvern va trebui să le preia, acestea nu au fost imediat respinse de Golovin.

Benckendorff ştia, de asemenea, că Alexandra avusese în păstrare pe durata războiului şi bijuteriile surorii ei celei mai mari –

Prinţesa Victoria de Battenberg. împreună cu fiica ei, Prinţesa Luisa, aceasta vizita tocmai St. Petersburgul când începu războiul în 1914. Dorind să se întoarcă la Londra cât mai repede cu putinţă şi temându-se de peripeţiile drumului prin Finlanda şi Suedia, ele le-au lăsat spre păstrare Alexandrei. Aceste bijuterii nu au fost uitate nici în tumultul care a înconjurat plecarea la Tobolsk, fiind depuse cu mare grijă într-o casetă şi apoi depozitate într-unul din birourile imperiale. Benckendorff i-a spus lui Golovin că un inventar foarte exact fusese deja întocmit, el aflându-se acum în posesia unei anume doamne Geringer. Şi în această chestiune, Golovin s-a arătat dispus să coopereze., Toate aceste probleme erau, desigur, importante, dar ele nu reprezentau decât un prim pas în cadrul rezolvării

aspectului celui mai dificil dintre toate şi anume cel al averii personale a lui Nicolae şi al veniturilor sale anterioare, pe care le primea cu regularitate din bugetul de stat şi de la domeniile coroanei şi din care el finanţase practic nu numai întreaga familie Romanov dar acoperise şi cheltuielile curente ale palatelor, iahturilor, trenurilor, teatrelor, şcolilor de balet, spitalelor şi aşa mai departe. La această întrebare, Golovin a răspuns pe loc: domeniile coroanei şi, implicit, veniturile vărsate de ele – aşa-numitul apanaj1 – aparţineau acum în întregime statului şi familia imperială nu mai putea nicicum spera să primească vreun ban în viitor dintr-una din aceste surse, inclusiv bugetul de stat. Statul va acoperi doar strictul necesar al cheltuielilor lor de zi cu zi, nici mai mult nici mai puţin. Golovin i-a oferit totuşi lui Bencken-dorff o asigurare majoră: averea privată a fostului ţar, mai precis, „acele sume de bani care i-au aparţinut într-adevăr ţarului personal şi care au fost administrate de Contele Rostovtev, secretarul particular al ţarinei”, vor fi formal recunoscute ca aparţinându-i. Benckendorff a înţeles, fără îndoială, imediat că răspunsurile primite de la Golovin alcătuiau un amestec de veşti bune şi proaste pentru fostul ţar. Acesta pierduse oricum, de facto, puterea şi implicit controlul asupra cheltuielilor de stat, nemaiavând cum să influenţeze în vreun mod bugetul naţional şi nici

celelalte probleme legate de familia

1 Apanajul – cuvântul provine din latină – apanare – a da pâine, a hrăni. Apanajul este o danie venită din partea unui suveran sau corp administrativ şi oferită, de regulă, copiilor şi fraţilor/surorilor mezini /mezine ai suveranului până la stingerea liniei directe masculine/feminine a acestuia. Provine dintr-un domeniu regal şi este privit ca ceva ce li se cuvine.

Romanov în general. Această stare de lucruri avea însă şi o latură bună pentru persoana lui Nicolae, el fiind eliberat de sarcina extrem de dificilă de a distribui aceşti bani proveniţi din visteria statului, cu complicaţiile inerente unor asemenea decizii, în consecinţă, deşi greu de acceptat pentru Benckendorff, lui Nicolae i se lăsa până la urmă un mic spaţiu de manevră în aspectele financiare ale întregii situaţii. Dacă el şi Alexandra, după şocul şi tulburările provocate de abdicare, arestare şi frica de viitorar fi putut fi convinşi că, pentru moment, hotărârile luate de Golovin erau rezonabile, este o altă problemă, întreaga lor existenţă, toate convingerile lor şi speranţele de viitor fuseseră zdruncinate din temelii, întreg fundamentul pe care se bazaseră în trecut deciziile luate de ei, în aspectele materiale şi financiare ale existenţei, fusese distrus. Cu toate acestea, atât timp cât Guvernul Provizoriu se mai afla la putere, presupunând că se puteau baza pe spusele lui Golovin, familiei îi era încă permis să-şi păstreze fondurile şi celelalte bunuri personale acolo unde apartenenţa acestora putea fi dovedită fără niciun dubiu, în curând însă şi acest îngust spaţiu de manevră avea să fie redus şi mai mult.

Ruptura cu trecutul, exprimată atât de clar de Golovin, era irevocabilă. Dintr-o lovitură, posesiunea de 300 de ani a Romanovilor asupra vistieriei statului luase sfârşit, în ciuda revoluţiei, din 1905 şi a promisiunilor de democratizare făcute Dumelor succesive, precum şi a faptului că ţarul cedase o parte din domeniile coroanei unor familii deţ arani, banii pe care el îi putea obţine din bugetul statului (echivalentul

sumelor pe care, spre exemplu, membrii familiei regale engleze le primesc în

112

Averea pier a până în păzeau, a totuşi la **Pa**se, la virtutea aşa-zisei List (apanajul – în cazul Mc vărsat de ducatele Lancat erau în continuare, practic, Chiar şi în ultimul buget naţ

1913, banii alocaţi ministerului h.

* *r* xpe!

Imperiale se compuneau din „doi.

formeze subiectul vreunei dezbateri Ife, g

puteau fi supuse nici unei reduceri” – o, damentale ale unei conduceri autocratice, de lucruri dispăruse de-acum ireversibil.

Aspectul care ne interesează pe noi, în e «. care încercăm să stabilim adevărata avere pers lui Nicolae, este în ce scopuri se simţea el oblic, folosească aceşti bani de care putea liber dispune fiecare an. Diferenţa dintre sumele primite de la stat %. cele cheltuite.de el, atât ca şef de stat cât şi ca şef al familiei Romanov, nu a fost întotdeauna atât de mare cum **s**-ar putea crede la prima vedere. Obligaţiile lui erau considerabile, în primul rând, rudele apropiate. Fiecare mare duce era îndreptăţit să primească 280.000 de ruble anual (circa 28.000 lire) iar fiecare mare ducesă primea la căsătorie o zestre individuală de capital de 1 milion de ruble (100.000 lire). Acest titlu de nobleţe era dat copiilor şi nepoţilor împăratului, iar ceilalţi, mai îndepărtaţi ca grad de rudenie, primind titlul de prinţ, respectiv prinţesă, căpătau la naştere, o donaţie unică în valoare de 1 milion de ruble, în secolul XIX.

1 Lista civilă – suma alocată anual unui suveran din bugetul de stat pe durata întregii sale domnii. Prevăzută prin constituţie.

113

WILLIAM CLARKE

numărul de mari duci variase considerabil, în 1900 erau 23 iar în 1917 – 15. Un simplu calcul aritmetic ne arată că numai întreţinerea marilor duci îl costa pe Nicolae, în acea perioadă, între 6.440.000 şi 4.200.000 ruble (între 644.000 lire şi 420.000 lire) anual.

Acestea nu erau singurele cheltuieli necesare întreţinerii

rudelor apropiate şi a stilului lor de viaţă imperial. Fondurile anuale, puse la dispoziţia aşa-numitului minister pentru problemele curţii imperiale din bugetul naţional, trebuiau să acopere şi costurile de regie ale palatelor, ale gospodăriilor particulare ale marilor duci, şi altele similare precum cele ale teatrelor imperiale – trei în St. Petersburg şi două în Moscova – împreună cu şcolile de balet ataşate acestora, ale Academiei Imperiale de Artă, a Comisiei de Arheologie şi a Muzeului Alexandru al III-lea. Banii erau. alocaţi pentru personal şi întreţinerea clădirii. Numai Palatul de Iarnă avea circa 1200 de servitori, toţi cu salarii şi respectiv pensii iar la Palatul Alexandru lucrau alţi 600. În afara acestor alocaţii, mai existau alte fonduri destinate nevoilor administrative proprii ale ţarului, inclusiv un fond special, din care erau satisfăcute diferite petiţii adresate direct lui, începând cu finanţarea unei biserici, de exemplu, şi până la tot felul de apeluri individuale.

Totalitatea acestor bani provenea din trei surse majore, în primul rând, domeniile moştenite ale Romanovilor, a căror valoare se ridica la circa 100 de milioane de ruble (10 milioane lire) şi care vărsau anual circa 2, 5 milioane de ruble (250.000 lire) venit, fără să fie însă exploatate cu eficienţă maximă. Alte 6, 5 milioane de ruble (650.000 lire) proveneau din dobânzile fondurilor aflate în băncile străine, această sumă variind însă con

114

Averea pierduţi siderabil de la un an la altul. Pai %până în la a banilor primiţi de ţar îşi avea i & e tul de stat, ridicândNdu-se, în medie „\& Atotuşi circa 11 milioane de ruble pe an (1. Oi. ew? a

adunăm, vom vedea că ţarul avea la de Jfe se până la 20 milioane de ruble (2 miliot... \, la a-şi acoperi cheltuielile.

Aceste resurse financiare ale lui Nicolae acum definitiv.

După întrevederea avută cu Golovin, Paul Be> părăsise Palatul de Iarnă uluit de cele văzute l apreciere realistă a ceea ce familia imperială mă aştepta de la stat. Pe undeva el presimţea dran avea să urmeze sau credea cel puţin că o presirm din acest motiv principala lui grijă era acum păstrai unei legături cât mai sigure cu fiul său vitreg,

Prinţi Dolgorukov, şi, prin persoana acestuia, cu restul anturajului imperial aflat în Siberia, pentru a fi capabil să-i sfătuiască cât mai bine cu putinţă în funcţie de circumstanţe.

Exceptând mizeria găsită la Tobolsk, el ştia că Kobyliński – colonelul care exercita comanda la nivel local – era un ofiţer foarte conştiincios şi, la plecare, i se înmânaseră şi 50.000 de ruble destinate acoperirii cheltuielilor de călătorie şi de instalare, în plus, el mai ştia că guvernul acceptase să-i plătească pe servitori şi să susţină şi restul persoanelor din anturajul imperial şi că lui Nicolae i se cerea să plătească doar 140 de ruble pe zi pentru el, soţie şi copii. Această sumă trebuia să acopere „micul dejun, prânzul şi cina” – adică 20 de ruble pentru fiecare dintre cei şapte membri ai familiei. Una dintre primele scrisori primite de el de la Tobolsk.

de la fiul său vitreg, în a doua jumătate a lunii august, i-a adus la cunoştinţă noutăţi promiţătoare. Prinţul Dolgorukov discutase o serie de detalii suplimentare, referitoare la intenţiile Guvernului Provizoriu faţă de familia imperială cu Makarov, care îi însoţise la Tobolsk şi care era, de fapt, adjunctul lui Golovin şi bun prieten cu Kerensky, a cărui linie politică o împărtăşea de altfel întru totul. Abordând acest subiect privind problemele financiare ale familiei imperiale, el i-a declarat prinţului că ministerul pentru problemele curţii pregătea un proiect de lege care urma să fie prezentat Adunării Constituţionale în scopul „alocării fondurilor necesare împăratului şi familiei pentru a duce o existenţă confortabilă şi demnă în străinătate”. El mi-a dat, de asemenea, de înţeles, că palatul Gacina ar putea fi considerat ca proprietate privată a lui Nicolae şi că, totodată, numeroase alte opere de artă, incluzând şi bijuterii, fuseseră deja evacuate din Palatul de Iarnă şi din celelalte palate şi trimise la Moscova pentru păstrare în siguranţă. „Toate aceste bunuri precum şi altele, care încă îi aparţin, sunt în siguranţă”. Adevărat sau nu, o bună parte din aceste asigurări şi, în special, cele vizând fondurile de stat care să permită familiei să trăiască în străinătate, reprezentau de fapt mai mult decât

promisiunile făcute de Golovin cu câteva săptămâni înainte, continuând însă să reflecte bunele intenţii ale Guvernului Provizoriu, exprimate de funcţionari ai acestuia, în convorbirile şi contactele neoficiale la sfârşitul verii anului 1917.

La începutul şederii familiei imperiale la Tobolsk, atmosfera generală era cu mult mai relaxată, atât în interiorul cât şi în exteriorul reşedinţei, agitaţia politică

116

Averea pierdută a ţarilor din capitală nereuşind deocamdată să ajungă până în această regiune îndepărtată. Soldaţii care îi păzeau, deşi nu erau excesiv de prietenoşi, se prezentau totuşi mai puţin agresivi şi ţâfnoşi decât fusese cazul la Palatul Alexandru din Ţarskoe Selo. Localnicii, care se adunau mai mult din curiozitate în faţa casei, păreau, la rândul lor, încă suficient de paşnici. Familia era nevoită să se adapteze spaţiului – mult mai restrâns – de locuit, comparativ cu încăperile de la Ţarskoe Selo, aici ea fiind cazată numai la etajul întâi al casei. Şi libertatea de mişcare le fusese redusă în mod corespunzător. De-a lungul întregii lor şederi la Tobolsk – de la începutul lui august şi până în mai, anul următor – nici unuia dintre membrii familiei nu i **s-**a permis să se plimbe în afara casei cu excepţia unei, scurte perioade, la începutul iernii, când, sub escortă, fuseseră conduşi odată pe săptămână la o slujbă bisericească. Altminteri, libertatea lor de mişcare era limitată la propriile încăperi sau la o mică curte, situată de o parte a casei, care dădea spre o stradă nepavată şi era înconjurată de un gard de lemn, înalt de trei metri. Această incintă era „prăfuită când vremea era secetoasă, o mlaştină în timpul ploilor de primăvară şi vară şi complet înzăpezită iarna”, potrivit spuselor unei persoane din anturaj, „în afară de această curte, casa nu avea o grădină decât dacă putem numi astfel un petic de pământ cultivat cu varză. Pentru copii, mai ales, acest lucru era deosebit de trist”. Spre deosebire de Romanovi, curtenii, care erau găzduiţi separat, **într-**o casă vizavi de reşedinţa guvernatorului, puteau ieşi în oraş neescortaţi, cel puţin în cursul primelor luni.

În noua situaţie, Nicolae şi Alexandra mai erau nevoiţi

— ţ „de &
să se obişnuiască şi cu ideea perspectivei lor imediate. Fiecare a reacţionat diferit, Nicolae suportând totul cu stoicism, încercând pe cât posibil să rămână la curent cu evenimentele şi să-şi petreacă timpul cu un program cât mai variat alcătuit din lecturi, diferite exerciţii fizice şi alte ocupaţii de rutină. Alexandra aproape că nu ieşea din casă, concentrândadditionally-şi atenţia asupra altor activităţi, de la ţesut şi brodat la pictură şi cântat la pian şi, lesne de înţeles, corespondenţă, în ceea ce îi privea pe copii, cu excepţia Olgăi, ceilalţi – deşi în parte deja adolescenţi – continuau să ia lecţii zilnice între 9 şi 11. Cele de rusă, engleză şi matematică le erau predate de profesori ca şi la Ţarskoe Selo. Alexandra le dădea lecţii de teologie, istorie şi germană, Nicolae ocupându-se personal de Alexis şi predându-i istoria. Nu tot programul lor se rezuma la muncă, în decursul zilelor, mai ales înainte de începerea iernii, majoritatea făceau tot felul de exerciţii fizice şi încercau să se distreze cât mai bine cu putinţă. „Tăiem lemne şi ne place să ieşim afară” îi scria Olga unei prietene. „Ne-am reparat leagănul, putându-l din nou folosi acum, cu toate că frânghiile sunt foarte roase şi se vor rupe în curând, căci sunt de calitate proastă” (Ştim însă că nu frânghiile i-au împiedicat până la urmă să continue să folosească leagănul ci cuvintele indecente, scrise pe acesta de gardieni.) Seara, după cină, se adunau cu toţii sus şi jucau cărţi. Câteodată, Nicolae le citea cu voce tare. Copiii mai jucau din când în când câte o piesă de teatru, repertoriul cuprinzând atât clasicii ruşi cât şi comediile edwar-diene, totul petrecându-se sub îndrumarea pedantă a profesorilor Gilliard şi Gibbes. Una dintre aceste piese a rămas de neuitat – este vorba de o farsă de Edward

Grattan – în care Anastasia interpreta rolul principal masculin. La sfârşitul piesei, ea trebuia *să* se întoarcă cu spatele către audienţă, să-şi aranjeze rochia şi apoi să declame replica finală, în acea seară,

mâna i-a rămas prinsă într-o cusătură a rochiei şi fără să-şi dea seama, a tras-o complet, arătând celor din jur picioarele ei dolofane şi popoul pe care purta lenjeria Jaeger a tatălui ei. Toată lumea a rămas perplexă, Anastasia neînţelegând ce se petrecea. „Nu voi uita niciodată acea seară”, povestea profesorul de engleză Gibbes după mulţi ani, „a fost ultima dată când împărăteasa a râs din tot sufletul”: Gibbes avea dreptate, căci situaţia lor a continuat să se deterioreze, mai întâi din neglijenţă, apoi datorită preluării puterii politice în ţară de către bolşevici în octombrie şi, ca o consecinţă a acestui eveniment, a deciziilor privind soarta lor imediată, luate la Retrograd sau aiurea.

Prima încercare grea prin care au trecut a fost sosirea iernii. Pentru prima dată în viaţa lor, au putut constata pe propria piele că iarna siberiana este într-adevăr unică. „Nu există niciun fel de scăpare când temperatura atinge minus 40 de grade” scria unul din companionii ibr ulterior. „Nici zidurile şi nici sobele nu fac faţă unui asemenea ger. Tremuri când te trezeşti, tremuri în cursul zilei, tremuri când te duci la culcare şi tremuri în timpul somnului… Nu se poate munci, nici măcar nu se poate gândi; stai disperat şi tremuri în convingerea că niciodată nu vei mai fi în stare să respiri liber. Pe scurt, în timpul unei ierni siberiene, nu se poate trăi ci doar vegeta într-un soi de îndobitocire hibernală”. La aceasta se adăuga teama crescândă a lipsei de alimente sau a preţurilor acestora.

În primele săptămâni petrecute la Tobolsk familia mâncase simplu dar suficient. Prânzul consta dintr-o supă, peşte, carne, un desert şi o cafea, servită separat. Cina era asemănătoare, adăugându-se câteva fructe. La început, Kobyliński nu a avut dificultăţi prea mari să asigure o asemenea aprovizionare, rezerva financiară fiind suficientă şi putând apela la furnizorii locali din magazine şi de la ferme. Chiar după trecerea mai multor săptămâni, timp în care trimisese notele de plată la Retrograd pentru a fi achitate, el continua să fie convins că transferuri regulate de bani vor urma, în conformitate cu asigurările primite înainte de plecare, încetul cu încetul, însă, avea

să constate că se înşelase şi, în ciuda cererilor sale insistente, adresate lui Golovin şi altora din Palatul de Iarnă, nu avea să primească niciun răspuns. Către sfârşitul lui octombrie el era deja confruntat din plin cu o adevărată criză financiară, nema-iavând practic niciun ban peşin ci numai datorii la diferite magazine. Nici. salariile servitorilor nu mai fuseseră plătite de la începutul lunii august. Necesităţile financiare urgente se ridicau la 100.000 de ruble (aproape 70.000 lire), în această situaţie, el l-a convins pe Dolgorukov să-i trimită un mesaj urgent tatălui său vitreg – Contele Benqkendorff – care se afla la Petrograd şi să-l roage pe acesta să obţină fie un împrumut de la Banca de Stat, fie să trimită printr-un misit o sumă de bani, informând totodată că notele de plată deja trimise şi încă neachitate de Guvernul Provizoriu se ridicau, între timp, la 85.000 de ruble. Dolgorukov a adăugat mesajului un post-scriptum disperat: „Cei din Petrograd ne-au uitat!” Din păcate, această situaţie avea să continue. Rezultatul a fost că

 servitorii şi alte persoane din anturaj au rămas neplătite, Kobyliński, Tăticev şi Dolgorukov fiind forţaţi să semneze o cerere – făcută în numele lor – pentru un împrumut de 20.000 de ruble de la Banca de Stat. Acesta a fost momentul în care a început strângerea donaţiilor, în încercarea disperată de a aduna bani de oriunde se putea, inclusiv din conturile particulare ale lui Nicolae. Cu excepţia aspectelor de neglijenţă crasă şi deliberată, Guvernul Provizoriu era, desigur, confruntat cu alte probleme, mult mai serioase: războiul, tensiunile sociale de care, în parte, profitase dar pe care le şi moştenise şi, mai important şi mai acut decât tot restul, ciocnirile permanente cu bolşevicii, în aceste circumstanţe, fosta familie imperială se putea cu greu aştepta la mai mult. Kerensky, mai ales, avea de furcă cu pericolul acut, real, sau imaginar – al unei contrarevoluţii conduse de generalul Kornilov, a consecinţelor pe care o asemenea acţiune politico-militară de dreapta le-ar fi avut asupra sovietelor, dându-le un puternic imbold spre un şi mai mare extremism şi, în fine, încleştarea germană a capitalei însăşi.

El începuse să vadă duşmani la tot pasul, chiar şi în mijlocul

comandamentului militar a cărui principală misiune era apărarea patriei, dar ale cărui eforturi de rein-staurare a disciplinei în rândul trupelor păreau să eşueze în mod inevitabil. Nu este de mirare astfel că, în această situaţie, bolşevicii conduşi de Lenin au ales tocmai acest moment prielnic pentru a convoca un congres al sovietelor de importanţă strategică crucială. Având în vedere curajul şi decizia lor, nu a mai fost decât un mic pas de la această acţiune până la înfiinţarea unui „soviet" având drept principal scop apă

rărea capitalei în faţa nemţilor dar şi a inamicilor interni. Detaliile reîntoarcerii lui Lenin la Retrograd, ale punerii la punct a complotului final prin lovitura de stat bolşevică din 25 octombrie, ale căderii Guvernului Provizoriu condus de Kerensky şi ale zgomotoasei intervenţii a crucişătorului Aurora, au fost de nenumărate ori descrise şi sunt arhicunoscute. Preocuparea noastră se rezumă la consecinţele grave pe care aceste evenimente le-au avut asupra destinului – în general – şi a averii – în special-a fostului ţar şi a familiei sale. Privită retrospectiv, această succesiune a evenimentelor pare să fi fost inevitabilă, deşi lovitura finală, dată de bolşevici, nu a fost în niciun caz apreciată ca atare de persoanele bine informate contemporane.

Niciunde ca în lumea financiară impactul acestor evenimente nu s-a resimţit mai rapid ca urmare şi a faptului că aici au fost menţinuţi în post oameni incapabili să vadă lucrurile aşa cum erau. Iată, spre exemplu, atitudinea şi acţiunile întreprinse de National City Bank, principala bancă new-yorkeză implicată în afacerile internaţionale (extra-americane), în cursul acestui an fatidic. Având deja de mai mulţi ani un reprezentant permanent în Rusia, banca a decis, la mijlocul lunii ianuarie 1917, să-şi deschidă şi o primă filială la Petrograd. La numai o lună, managerul american al acestei filiale raporta şefilor lui foarte încântat: „Muncim din greu şi cred că situaţia filialei noastre din Petrograd va fi o surpriză dintre cele mai plăcute şi pentru dumneavoastră la sfârşitul acestui an". El dorea chiar neapărat să deschidă „o nouă filială şi la Moscova cât mai curând posibil". Până şi

după izbucnirea tulburărilor, câteva săptămâni mai târziu, el a continuat să-şi păs

 treze optimismul „Revoluţia rusă, care pe noi nu ne-a afectat cu nimic până ieri după-amiază, pare să fie privită cu apatie de oameni, al căror interes pare mai degrabă dirijat spre evenimentele de senzaţie. Bursa rămâne fermă în faţa evenimentelor". În cursul verii şi al toamnei lui 1917, atât guvernul american cât şi National City Bank, au continuat să ofere Guvernului Provizoriu împrumuturi mari în dolari. Acestea nu au fost însă nişte acţiuni singulare întreprinse doar de bancherii americani. Deschiderea de noi filiale în Rusia nu a putut trece neobservată la Londra, ai cărei bancheri continuau liniştiţi să lucreze prin reprezentanţele proprii sau prin băncile corespondente de la Retrograd. (O bancă corespondentă londoneză prelua, la Londra, afacerile unei bănci ruse în schimbul aceluiaşi serviciu făcut de o bancă rusă, la rândul ei, în Rusia.) 1 Băncile londoneze şi cele new-yorkeze se priveau reciproc cu prudenţă în timpul războiului, fapt datorat în parte şi mutării temporare – tot din cauza războiului – a centrului finanţelor internaţionale în SUA. Rusia era, în acest sens, exemplul cel mai elocvent, ea continuând să-i fascineze, pe bancherii englezi şi americani ca potenţială piaţă de viitor chiar şi la mult timp după ce primele semnale de pericol deveniseră evidente pentru oricine era dispus să le vadă. În ciuda zbuciumului politic, aflat în plină desfăşurare la Retrograd, băncile londoneze au început să exercite presiuni asupra guvernului britanic al cărui ajutor îl cereau, dornice să urmeze exemplul lui National City Bank. La începutul lui iulie, Banca Britanică de Comerţ Exterior a consultat Ministerul de Externe cer**ându-**i sprijinul în vederea deschiderii unei filiale în Rusia şi argumentând că băncile ruse puteau opera de bună –

voie la Londra, acolo existând deja patru, bine stabilite pe piaţă, în afară de faptul că National City Bank pornise deja, în plus, banca pariziană Credit Lyonnais opera şi ea aici. Atunci de ce nu şi o bancă

britanică? Câteva săptămâni mai târziu, London City and Midland Bank a înaintat o cerere similară atât ministerului de externe britanic cât şi ministrului de finanţe de la Retrograd. De asemenea, British Trade Corporation a cerut aprobarea pentru a deschide o filială în Rusia. Toate aceste cereri au fost puternic încurajate de ambasadorul britanic la Retrograd, Sir George Buchanan şi de ministrul de externe din Londra. London City and Midland Bank a primit până la urmă aprobarea de la Banca de Stat Rusă de a-şi deschide filiala doar cu câteva zile înainte de lovitura de «stat din octombrie, în timp ce National City Bank şi-a deschis filiala din Moscova după lovitura de stat bolşevică şi, potrivit unei telegrame primite de Ministerul de Externe Britanic de la Retrograd, ea oferea deponenţilor garanţii de rambursare în ruble, la New York, „chiar în cazul unei pierderi prin confiscare din partea autorităţilor bolşevice”. Conform relatărilor, banca a primit numai pe baza acestei promisiuni, depuneri în valoare de 300 de milioane de ruble în luna decembrie. Toate aceste lucruri sunt, fireşte, greu de crezut. Această adevărată orbire în faţa realităţilor nu **s-**a limitat însă la New York**. Într-**o telegramă din 29 decembrie 1917, în care se raportau Ministerului de Externe Britanic aceste acţiuni întreprinse de către băncile americane, sunt incluse două comentarii foarte favorabile, fără, vreun ton sau aluzie de ironie: „Acesta este evident drumul cel bun”, şi, „O lovitură foarte bună!”. Cât de „bună” a fost „lovitura” aveau **s-**o dovedească foarte

 curând acţiunile brutale ale autorităţilor bolşevice. Un prim avertisment a apărut în numărul din 23 noiembrie al ziarului Pravda1 când, **într-**un articol de pe pagina întâi, se menţiona că „sosise momentul să fie anulate toate împrumuturile de război primite sau garantate de guvernele ruseşti anterioare”. În continuare se dădeau amănunte, cu privire la primele proiecte de decrete. După câteva săptămâni sistemul bancar avea să simtă primul impact. Pe 14 decembrie, fără niciun preaviz, toate băncile particulare din Petrograd au fost închise pe baza unui decret emis care anunţa naţionalizarea lor. În aceeaşi zi „o brigadă a gărzilor

roşii a pătruns în filiala lui National City Bank, cerând cheile. Directorul, refuzând să dea curs cererii, a fost pe loc arestat şi dus la Institutul Smolny, unde se afla cartierul general al guvernului revoluţionar. După alte două zile, depunerile bancare aparţinând persoanelor „bogate", au fost declarate bun al statului şi, deci, confiscate. „Micii depunători" şi „micii investitori" au fost, pentru moment, lăsaţi în pace.

La mijlocul lui ianuarie, bolşevicii au insistat chiar să fie deschise şi toate safe-urile particulare din bănci. Hărţuiala bolşevică a celor „avuţi" începuse. Repercusiunile au fost resimţite în lumea financiară imediat, încă înainte de sfârşitul anului 1917, şeful resortului pentru relaţiile internaţionale de la National City Bank avea să demisioneze, iar când pierderile reale, suferite de bancă în urma acestei aventuri ruseşti, au ieşit complet

1 Pravda – cuvânt rusesc însemnând adevăr/dreptate. Cotidianul a fost înfiinţat în 1912, fiind între 1922 şi 1991 organul Comitetului Central ai Partidului Comunist al URSS.

la iveală, alte demisii importante au urmat, inclusiv cea a preşedintelui băncii – Frank Vanderlip – direct răspunzător de afacerile şi expansiunea internaţională a băncii. Acest angajament în Rusia al băncii a fost scump plătit – banca a rămas cu acţiuni şi obligaţii ruseşti de 5 milioane dolari, devenite practic peste noapte fără nicio valoare, pierzându-se alte 2 milioane dolari împrumutate unor creditori ruşi şi circa 26 milioane dolari în depuneri aflate în noile filiale deschise în Rusia. Pe de altă parte, un aspect important şi neremarcat la momentul respectiv dar devenit între timp evident, a fost acela că National City Bank avea şi depuneri ţariste la New York. Adevăratul proprietar al acestor bani precum şi sumele implicate vor face obiectul atenţiei noastre la momentul potrivit.

Familia imperială nu era complet izolată de evenimentele senzaţionale, aflate în curs de desfăşurare, la Retrograd, ştirile şi noutăţile ajungând până la ei, dar cu oarecare întârziere. Pe 24

noiembrie Nicolae nota în jurnalul său: „Niciun ziar sau telegramă nu au mai sosit de o vreme de la Retrograd, în astfel de vremuri grele, acest lucru este grav”. Peste trei zile avea însă să afle totul: „Mi se rupe inima când citesc – în ziare ce s-a întâmplat acum două săptămâni la Retrograd şi Moscova. Este cu mult mai rău şi mai dezonorant decât înainte”.

*

Şi pe măsură ce iarna progresa, schimbarea modului de a fi trataţi precum şi a atitudinii persoanelor din jurul lor, începea să reflecte răspândirea influenţei bolşevice până în Siberia. Un prim semn al schimbărilor c'e aveau să urmeze a fost înlocuirea gardienilor de până atunci, mai vârstnici, cu alţii tineri, proaspăt transferaţi de la Retrograd şi bine îndoctrinaţi cu ură faţă de tot ce avea

de-a face cu ţarul. Orice gest care putea fi interpretat drept o favoare sau un privilegiu avea de-acum încolo să fie refuzat. Membrilor anturajului imperial nu li se mai permitea să iasă în oraş fără escortă, însoţirea de către santinele fiind obligatorie pentru orice plimbare iar ieşirile din casă fiind limitate la două ore, de două ori pe săptămână. Alte şicane au urmat. Când un transport de vinuri obişnuite, de masă, a sosit de la Retrograd (medicul recomandase pentru copii un pahar mic la cină) soldaţii au confiscat lăzile, au spart gâtul sticlelor şi le-au golit conţinutul în râul Irtici. Nici persoana lui Nicolae nu a fost scutită de acest gen de tratament. La o ocazie, el s-a îmbrăcat într-un costum popular, specific caucazian, complet, cu pumnal la centură, fapt care a condus imediat la o percheziţie sub pretextul căutării unor arme ascunse. Au observat apoi că obişnuia din când în când să citească The Times, când mai soseau exemplarele de la Londra. Fără întârziere, s-au iscat suspiciuni având în vedere că era un ziar străin, sovietul local insistând ca acesta să fie tradus şi cenzurat de fiecare dată înainte de a-i fi înmânat fostului ţar. Ulterior, cum se întâmplase şi la Retrograd, soldaţii le-au cerut ofiţerilor să nu mai poarte niciun fel de trese indicând gradul sau rangul militar; chiar şi comandantul Kobyliński a fost forţat să se

supună. Şi mai rău avea să urmeze, cerându-se ca şi tresele fostului împărat să fie îndepărtate de pe uniforma acestuia în prezenţa lor. Kobyliński a intervenit, străduindu-se să-i convingă de contrariu, dar până la urmă a fost nevoit să-l sfătuiască pe ţar să îmbrace o haină neagră, din piele de oaie, pentru a-şi acoperi distincţiile şi pentru a evita alte complicaţii asemănătoare în viitor. Acestor şicane, la nivel

local, aveau în curând să le urmeze alte măsuri, oficiale, reflectând aceleaşi sentimente revoluţionare.

Bolşevicii nu numai că preluaseră, respectiv naţionalizaseră toate băncile şi rechiziţionaseră depunerile tuturor cetăţenilor mai înstăriţi dar acum trecuseră la impunerea unor reduceri drastice asupra vieţii de zi cu zi a fostei familii imperiale, în ziua de 20 februarie, Kobyliński primi o telegramă de la Retrograd în care se spunea laconic: „Nicolae Romanov şi familia sa vor primi exact raţia de mâncare a soldaţilor şi fiecare membru al familiei va primi 600 de ruble lunar, proveniţi din veniturile averii lor personale”. Acest minim de 600 de ruble pe lună era salariul garantat de noul guvern bolşevic tuturor servitorilor din gospodăriile particulare precum şi al angajaţilor statului. Pentru cei şapte membri ai familiei aceasta însemna un total de numai 4.200 de ruble pe lună. Banii urmau să provină din propriile lor conturi de la Banca de Stat, statul continuând să achite căldura şi lumina.

Activitatea noului regim bolşevic urma să înceapă oficial la 1 martie. Consecinţa pentru familie a fost că alimentaţia trebuia mult redusă cantitativ iar salariile unui număr de servitori nu mai puteau fi plătite în continuare. Un buget complet nou era necesar. Pierre Gilliard, profesorul elveţian de limbă franceză al copiilor, povestea ulterior că Nicolae a venit să-i vorbească şi, mai în glumă, mai în serios, l-a anunţat că, având în vedere că fiecare părea să numească sau să înfiinţeze un comitet sau un soviet, va face şi el acelaşi lucru, numind un comitet care să se ocupe de bunăstarea micii lui comunităţi. Gilliard, Tăticev şi Dolgorukov au fost de îndată însărcinaţi să

plănuiască şi să fixeze ce era strict nece

 sar şi ce mai putea fi plătit în continuare. Aşa-zisul „dineu imperial” a fost astfel redus la valoarea a cinci ruble de persoană pe zi, cu două feluri de mâncare la prânz şi seara, inclusiv supa. Desertul şi cafeaua au fost sistate iar untul şi zahărul categorisite drept lux. Puţinii curteni rămaşi şi profesorii au fost obligaţi să-şi plătească singuri mâncarea de atunci încolo. Principala lovitură au primit-o însă servitorii, fiind clar că cel puţin nouă dintre ei nu mai puteau fi plătiţi mai departe. Era vorba de oameni care, din loialitate faţă de ţar, se oferiseră voluntar să-l urmeze pe acesta în Siberia, acum sistându-li-se orice mijloc material de existenţă. Nicolae însuşi era foarte trist din cauza neputinţei de a-i ajuta cumva pe toţi, el străduindu-se însă să-i susţină cum a putut din banii pe care reuşise să-i mai economisească. Mai mulţi dintre servitori au insistat să rămână în continuare şi fără plată, în timp ce, la trei dintre ei li s-au dat bani destui pentru a. se putea întoarce la Petrograd.

Deşi întârzierile achitării notelor de plată pentru banii necesari întreţinerii familiei şi a gărzilor acesteia la Tobolsk continuau, adâncind criza financiară, în situaţia generală a familiei au apărut în cele din urmă noi şi variate surse de ajutor.

Nicolae, Alexandra şi copiii se aflau, cu toţii, în corespondenţă cu diferiţi prieteni, în timpul iernii ivindu-se şi alte mijloace, alternative, de comunicare. Contele Benckendorff, la Petrograd, şi fiul său vitreg, Prinţul Dolgorukov, la Tobolsk, se aflau de asemenea în legătură permanentă astfel apărând şi alte aranjamente pentru transferul unor sume mai mari de bani. Tot felul de binefăcători au început să-şi facă apariţia: prieteni, foşti

curteni din Retrograd, un milionar din Moscova, un ambasador străin, mănăstiri din apropiere şi chiar proprietarii unor magazine din Tobolsk, care le-au oferit direct ouă, peşte sau carne ori de câte ori

ajungeau în impas. Anna Vyrubova, mult timp singura persoană de încredere a ţarinei la Ţarskoe Selo, care se mutase între timp **într-**un apartament din Retrograd, a mijlocit multe dintre aceste aranjamente. Câţiva ani mai târziu ea avea să-şi amintească: „Aşa săraci cum erau prietenii mei care m-au ajutat să ţin legătura cu familia imperială, am reuşit totuşi să le satisfacem membrilor familiei nevoile strict necesare. Deşi călătoritul era dificil şi periculos în acele zile, fiecare persoană fiind aproape sigur oprită şi percheziţionată de mai multe ori în cursul unui singur drum, trei dintre ei – doi ofiţeri şi o fată tânără – au fost cei care, cu riscul de a fi întemniţaţi şi bestial torturaţi până la moarte, cu mult calm şi curaj, au acţionat ca emisari între Retrograd şi îndepărtatul Tobolsk”.

La început, acest mic trafic clandestin **s-**a făcut în ambele direcţii. Alexandra trimitea cafea, făină, ceai şi lapşa (un soi de fidea) şi chiar cadouri de Crăciun, făcute de ea şi de fiicele ei. În schimb, ea a primit la început o rochie, o pereche de papuci roşii de casă, o sticluţă de parfum, nişte broşe pentru, fete, cărţi şi, desigur, ştiri pe care şi ea, la rândul ei, le transmitea despre situaţia lor.

Nicolae era şi el în contact cu – mama şi cu surorile lui. Odată cu înăsprirea condiţiilor, mici sume de bani au înlocuit cadourile. Deşi Alexandra a rugat-o personal pe Anna – prin intermediul unei scrisori, în ianuarie – să nu mai trimită bani, atât Kobyliński şi Dolgorukov la Tobolsk cât şi Benckendorff la Retrograd, au căutat noi

surse pentru a putea strânge fondurile necesare întreţinerii familiei şi a restului anturajului. Nu aveau să fie dezamăgiţi.

Una dintre cele mai mari donaţii individuale a fost oferită de Carol Yarosiński, un industriaş şi financiar bogat, care a dat 175.000 de ruble pe o perioadă de aproape şase luni. El organizase şi finanţase anterior un spital la Ţarskoe Selo. Ulterior, el a abordat guvernul britanic încercând, împreună cu acesta, să preia controlul asupra mai multor bănci ruseşti. Oficialii britanici aveau o părere bună despre el. Şi un ambasador străin, al cărui nume Benckendorff nu îl divulgă nici

în cartea sa şi nici în actele lui particulare, i-a oferit „o sumă foarte mare, suficientă pentru a acoperi toate costurile pentru mai multe luni”. Ambasadorul danez, aflând că **împă**răteasa-Văduvă Maria, aflată în Crimeea – unde fugise de la Kiev – nu mai avea bani, i-a dat lui Benckendorff 25.000 de ruble. Unei guvernante franceze i-au trebuit nu mai puţin de patru săptămâni pentru a parcurge acest drum de 1800 de km şi a duce banii la destinaţie.

Când dificultăţile financiare ale familiei au devenit cunoscute public, numeroase” alte oferte şi-au făcut apariţia. Prieteni din Moscova au pornit o iniţiativă comună şi, cu ajutorul special al unei familii – care la rândul ei a contribuit cu jumătate din întreaga sumă – au strâns 200.000 de ruble, care i-au fost trimişi direct lui Dolgorukov la Tobolsk. Potrivit spuselor lui Benckendorff, acesta a fost unul din rhotivele pentru care bolşevicii au decis, în final, să mute totuşi familia de la Tobolsk, deşi acesta nu a fost unicul. Benckendorff îşi amintea în continuare: „Din păcate, numeroase sosiri şi plecări şi, desigur, primirea de bani, care ajungeau

şi în mâinile anturajului, au stârnit tot felul de suspiciuni astfel că, prin aprilie, scrisorile fiului meu vitreg Dolgorukov menţionau tot mai des apariţia unor noi comisari ai Revoluţiei, a unor noi şicane precum şi a unor zvonuri care se purtau în jurul aceluiaşi subiect – o foarte probabilă schimbare de reşedinţă”.

Într-adevăr, zvonurile aveau să fie precursoarele ultimei etape a fatalei călătorii a familiei imperiale la Ecaterinenburg1.

1 Ecaterinenburg – capitală regională în Ural, fondat în 1721. Între 1924 şi 1991 rebotezat în Sverdiovsk, apoi redâ**ndu**-i-se numele anterior. Centru industrial şi zonă minieră bogată, mai ales în aur. Oraşul natal al lui Boris Elţîn, care pe vremea comunismului a fost şi secretar de partid al acestei regiuni.

Capitolul 5

JIK – asacrul

t – *co**se* a suportat cu demnitate avalanşa de /l/ umilinţe la care fusese supus de la începutul t. / f revoluţiei. Jignirile adresate direct persoanei lui **–** şi au fost multe, mai ales la începutul arestului la Ţarskoe Selo **–** le-a suportat fără să schiţeze vreun gest. Privaţiunile, încercările permanente de a materializa jignirile prin lipsuri impuse în mod deliberat, păreau să nu fie luate de el în serios.

În decursul primelor luni de captivitate, grija lui principală se îndrepta către familie şi prietenii lui apropiaţi, vizând totodată şi situaţia materială a servitorilor rămaşi devotaţi, în încercarea de a se detaşa de gândurile apăsătoare care-l măcinau, el îşi petrecea timpul cu diferite activităţi fizice precum tăiatul lemnelor, repararea gardului sau curăţarea zăpezii. Nici chiar veştile triste despre situaţia de la Retrograd, care pătrundeau încetul

cu încetul până la ei, mai ales după mutarea la Tobolsk, nu păreau, cel puţin la prima vedere, să producă vreo iritare sau enervare. La un moment dat însă, în prima parte a primăverii lui 1918, el a început să dea semne evidente de nelinişte. Această schimbare a stării lui de spirit **s**-a datorat mai multor evenimente petrecute concomitent.

Adevărata faţă a revoluţiei bolşevice începea să iasă între timp tot mai mult la iveală. Sub presiunile unora dintre sovietele din afara Retrogradului, discuţiile referitoare la un eventual proces ce urma să le fie intentat lui şi Alexandrei reîncepură iar guvernarea prin dictatura sovietelor devenise omniprezentă, extinzâ**ndu**-se până la nivelul reşedinţei guvernatorului din Tobolsk. Noul regim instalat la Retrograd nu mai avea doar un caracter strict anti-ţarist, ci în măsură tot mai mare unul anti-capitalist, anti-democratic şi, în opinia lui Nicolae, şi anti-patriotic.

Începând cu prima jumătate a lunii decembrie, guvernul condus de Lenin începuse să negocieze, aproape cu orice preţ, o încetare a războiului cu Germania, Deşi Troţki, ajuns între timp ministru de externe, părăsise în februarie convorbirile politice purtate după încheierea armistiţiului în semn evident de protest faţă de condiţiile

umilitoare impuse Rusiei, Lenin a acceptat practic aceleaşi condiţii doar câteva săptămâni mai târziu la Brest-Litovsk1. Rusia ceda mai mult de un sfert din fostul

1 Tratatul de la Brest-Litovsk – Brest-Litovsk este o capitală regională, situată în Bielorusia pe Bug. Oraşul a fost iniţial sub jurisdicţia Poloniei (preluat odată cu Lituania) trecând în 1795 la ruşi. În 1921 din nou la polonezi şi în 1945 din nou la ruşi. Tratatul semnat aici a devenit posibil datorită dorinţei disperate a lui Lenin de a se elibera cu orice preţ de frontul extern (contra Germaniei) pentru a-şi

 ei teritoriu, pierzând Polonia, Finlanda, Letonia, Lituania, Estonia şi Ucraina, care deveneau independente. Mai mult decât atât, el fusese forţat să excludă cetăţenii de naţionalitate germană şi interesele germane, în general, din recentele decrete de naţionalizare, să predea aurul Germaniei, să reia plata dobânzilor rezultate din datoriile anterioare făcute faţă de Germania şi să demobilizeze armata rusă.

În opinia lui Nicolae, umilirea Rusiei era totală. După cum remarca ulterior Pierre Gilliard: „Toate eforturile putea concentra toate eforturile pe frontul intern, contra burgheziei ruse. Primele tratative au început pe 3 decembrie 1917 când bolşevicii au contactat, în această direcţie, Germania. Pe 22 decembrie au început apoi convorbirile propriu-zise de pace. La începutul lunii ianuarie 1918, partea germană a acceptat semnarea păcii în schimbul unor concesii majore. Acestea includeau cedarea, respectiv pierderea de către Rusia a părţii din Polonia care aparţinuse Imperiului Rus în perioada antebelică, a Lituaniei (în graniţele de astăzi), a unor părţi din Bielorusia şi Letonia aşa cum le cunoaştem în prezent, a Gruziei, a trei districte din Caucaz (cedate Turciei) precum şi a Ucrainei, care devenea independentă. Se ceda de fapt un teritoriu imens care cuprindea 34% din populaţia imperiului, 32% din terenul agricol, 54% din potenţialul industrial şi 89% din minele de cărbuni. În plus, Rusia se obliga să plătească reparaţii de război în valoare de 300 de milioane de ruble în aur, să-şi demobilizeze armata şi marina inclusiv nou

formatele unităţi ale Armatei Roşii şi să acorde un tratament special – favorabil – cetăţenilor germani rămaşi în Rusia după război. Lesne de înţeles, acest tratat a fost extrem de controversat, ducând la scindarea bolşevicilor în două grupuri – unul pro şi unul contra. Printre cei care **s**-au opus tratatului **s**-au numărat Troţki şi Nikolai Buharin, ei considerâ**ndu-**l un act de trădare naţională şi a revoluţiei. (Buharin a fost executat ulterior, în 1938, din ordinul lui Stalin, ca de altfel şi Troţki, după cum am văzut). Criza declanşată de acest tratat **s**-a reflectat din plin la Congresul al VII-lea al Partidului, ţinut în martie 1918, când Lenin a fost criticat deschis şi cu asprime ca niciodată până atunci. Două discursuri principale au fost ţinute la acest congres: cel al lui Lenin şi cel al lui Buharin.

făcute de împărat pentru a-şi masca sentfmentele n-au putut ascunde celor din jur adevărata lui suferinţă, în special după încheierea tratatului de la Brest-Litovsk; o schimbare importantă, trădând instalarea unei stări depresive, a putut fi observată în atitudinea lui. Pot să declar cu toată sinceritatea că Maiestatea. Se a fost copleşită de durere la aflarea veştilor referitoare la acest tratat”. Ceea ce l-a mâhnit cel mai mult pe Nicolae a fost faptul că hotărârea de abdicare, luată de unul singur sub presiunea propriilor generali şi în deplină cunoştinţă faţă de jurămintele depuse nu numai la ascensiunea pe tron dar şi la începutul războiului, fusese complet inutilă. Acest mare sacrificiu personal, făcut exclusiv în interesul ţării şi în speranţa că alţii vor prelua conducerea statului pentru a continua războiul cu mai multă vigoare şi hotărâre, nu dusese la niciun rezultat. Şi, după cum avea să afle, înfrângerea de pe câmpul de luptă urma, în curând, să fie însoţită de o ofertă mascată de salvare

venită din partea vărului său german, împăratul Wilhelm al II-lea, în cazul în care ar fi fost dispus să accepte anumite condiţii impuse de acesta.

* încercarea de a elucida evenimentele petrecute în perioada dintre semnarea tratatului de la Brest-Litovsk cu Germania şi plecarea

ţarului din Tobolsk, şase săptămâni mai târziu, a continuat timp de aproape 75 de ani. În aprecierea diferitelor priorităţi şi obiective urmărite de cele două părţi semnatare ale tratatului, trebuie luate în considerare acţiunile întreprinse de autorităţile centrale de la Petrograd, influenţa exercitată de puternicele soviete locale din Omsk1 şi Ecaterinenburg precum şi

1 Omsk – oraş fondat în 1716, situat în taigaua siberiana de vest, la vărsarea râului Om în Irtici. Centrul cultural al Siberiei.

 adevăratele interese urmărite de unele persoane destinate să joace un rol major în soarta finală a familiei imperiale. Eliberat de o mare povară şi de teama de a fi nevoit să lupte simultan pe două fronturi – contra inamicului extern, Germania, şi a celui intern, burghezia

rusă – Lenin şi camarazii săi au putut, începând din martie, să-şi concentreze integral atenţia asupra situaţiei interne, în timp ce Guvernului Provizoriu i se reproşase anterior că a neglijat şi chiar a uitat de existenţa familiei imperiale la Tobolsk, regimul bolşevic avea în curând să ajungă să fie de-a dreptul obsedat de aceasta la toate nivelele.

În decursul lunilor în care Guvernul Provizoriu se aflase la putere, rudele lui Nicolae au reacţionat diferit faţă de noul regim. Deşi unii membri ai familiei l-au criticat cu asprime pe Nicolae şi măsurile luate de el în perioada premergătoare Revoluţiei din februarie, au fost puţini cei care, asemenea vărului său, Marele Duce

Kiril, şi-au arătat imediat şi deschis supunerea faţă de noul steag roşu. Majoritatea **s**-au străduit pe cât posibil să nu iasă în evidenţă, încercând să mai salveze din acest dezastru ce se mai putea salva. Unii fuseseră întemniţaţi pentru un timp, alţii arestaţi la domiciliu, în general toţi verificaţi şi supravegheaţi cu atenţie. Cine i-ar putea, de altfel, acuza că au încercat să-şi redobândească sau să-şi păstreze măcar o parte din averea moştenită sau acumulată? Dar, ca în orice familie, au existat unii care nu au ezitat să-şi arate servilismul faţă de noul regim pentru a-şi salva propria piele sau avuţie. Aşa era, spre

exemplu, Marele Duce Nicolae Mihailovici, istoricul familiei, care fusese, cu certitudine, unul din criticii cei mai înverşunaţi ai lui Nicolae, exprimându-şi

deschis convingerile liberale, într-o scrisoare despre care se spune că ar fi fost găsită printre documentele lui Kerensky, el a mers însă mai departe, cedându-şi ostentativ partea care-i revenea din apanaj (venitul vărsat de domeniile coroanei) în „favoarea poporului" şi încercând, totodată, în termeni linguşitori să-şi convingă fraţii să facă acelaşi lucru. Tot cam pe atunci, Marele Duce Mihail a fost văzut aşteptând foarte răbdător în anticamera lui Kerensky, alături de alţi solicitanţi, pentru a-i cere acestuia o favoare. După mai mult de două ore el a fost, până la urmă, convocat sub titulatura simplă de „domnul Romanov".

Soarta tristă a Romanovilor este lesne de înţeles şi chiar de compătimit. Unii dintre ei presimţiseră apropierea catastrofei încercând să avertizeze asupra ei cum au putut. Atitudinea generală a Guvernului Provizoriu faţă de familie a reflectat caracterul instabil şi duplicitar – liberal/bolşevic – al acestuia.

Noul regim bolşevic, însă, a plănuit şi acţionat de la bun început cu totul diferit. Datorită temerilor crescânde faţă de faptul că Romanovii aflaţi încă în Retrograd, şi, în special, Marele Duce Mihai11, fratele fostului ţar, ar putea forma rapid nucleul unei viitoare opoziţii faţă de

1 Marele Duce Mihail – fratele ţarului Nicolae al II-lea, a avut o atitudine ambiguă în aceste momente istorice. La sfârşitul anului 1917 el i-a adresat o cerere lui Lenin cerând aprobarea să-şi schimbe numele, respectiv să-l preia pe cel al soţiei, devenind simplu domnul Brassov, sperând că după aceea va putea pleca definitiv în străinătate. Cu toate că Lenin ştia că el susţinuse revoluţia din februarie, purtând chiar o eşarfă roşie la butonieră şi că nu luptase niciun moment şi în niciun fel contra bolşevicilor, el nu i-a aprobat cererea, ordinând ulterior uciderea lui (împreună cu secretarul său particular Johnson)

la Perm, în noaptea de 11 iunie 1918.

 acest regim, membrii familiei au fost adunaţi, înregistraţi şi, până la urmă, duşi la Perm1, un oraş situat la 1200 km sud-est de Moscova, în acelaşi timp, au început să se facă pregătiri în vederea unui eventual proces ce urma să-i fie intentat lui Nicolae de un tribunal revoluţionar. Numeroase zvonuri contradictorii au început să apară în presă, în aceste circumstanţe, nu este de mirare că sovietele cele mai radicale – din Omsk şi Ecaterinenburg, ambele situate în apropiere de Tobolsk – au început să-şi manifeste interesul în măsură tot mai mare faţă de familia imperială, fiecare pretinzând la rândul său, că aceasta îi „aparţine"; trimiţându-şi delegaţi, proprii la Tobolsk pentru a le susţine pretenţiile. Spiritului de răzbunare care, odată în plus, plutea în aer, i se adăugau de data aceasta şi suspiciunile întemeiate că, odată cu apropierea primăverii şi a redeschiderii căilor fluviale de transport situate la nord de Tobolsk, şansele unei acţiuni de salvare a familiei pe calea apei, spre nord sau spre sud, ar fi crescut considerabil. Aceste temeri nu erau nejustificate. De-a lungul iernii, atât Tobolsk-ul cât, mai ales, Tiumenul, unde se afla' gara cea mai apropiată, deveniseră un adevărat punct de atracţie pentru simpatizanţii monarhiei, dornici să ajute, într-un fel sau altul, cu alimente şi chiar bani, familia imperială. Unii dintre aceştia erau de-a dreptul iresponsabili, alţii extrem de neglijenţi iar mulţi dintre ei, cum se întâmplă deseori, mai mult vorbeau şi se lăudau decât să treacă la fapte. Unul dintre primii vizitatori la

1 Perm – oraş din zona Ural, situat pe râul Kama. Între 1940 – 1957 s-a numit Molotov.

Tobolsk a fost Rita Khitrovo, fostă doamnă de companie, care a îndeplinit funcţia de curieră pentru scrisori şi multe altele, între, Anna Vyrubova, aflată încă la Retrograd, şi fosta împărăteasă. Vorbind cu prea mulţi localnici, ea a fost rapid depistată, arestată şi interogată. Au mai existat şi a-ii care, fie că au discutat prea mult şi ce nu trebuie, fie

s-au lăudat cu intenţiile lor. Prin asemenea iniţiative se puteau însă câştiga şi bani. O parte importantă a sumelor care soseau, fiind destinate ajutorării familiei şi anturajului, au putut fi cu uşurinţă sustrase și deturnate în buzunarele proprii. Acesta era, în mare, genul de evenimente petrecute de-a lungul iernii și la începutul primăverii.

În acest context, de intrigi locale din Tobolsk şi împrejurimi, trebuie interpretate şi iniţiativele de felul celei întreprinse de Boris Soloviev. Acesta fusese prieten cu Rasputin şi cu Anna Vyrubova în timpul războiului, intrând pe această cale şi în cercul de relaţii al Romanovilor, fapt care nu l-a împiedicat însă să simpatizeze şi chiar să susţină Guvernul Provizoriu pentru o perioadă de timp după izbucnirea revoluţiei. Cu toate acestea, prietenia lui cu Anna Vyrubova a continuat şi, odată ce familia imperială a fost exilată la Tobolsk, el şi-a canalizat energia în măsură tot mai mare în ajutorarea acesteia prin orice mijloace posibile. Din ce motive a făcut-o, constituie o altă faţetă a problemei, în ce măsură decizia lui bruscă de a se căsători cu fiica lui Rasputin, Maria, a fost legată de hotărârea ambilor de a se muta în Siberia pentru a fi în apropierea familiei imperiale şi pentru a deveni centrul suportului promonarhist, este greu de spus acum. În orice caz, important este că această decizie a lui a reușit s-o convingă

Averea pierdută a ţarilor pe Alexandra şi pe mai mulţi susţinători ai familiei, că el era personajul cel mai important în acţiunea de salvare a lor, persoana-cheie care trebuia să fie abordată la Tiumen în acest sens. Indiferent de adevăratele lui motive, el a luat foarte curând legătura cu una din servantele fostei ţarine, devenind unul din curierii de încredere ai familiei pentru ştiri şi bani.

O parte din sumele mai mari strânse de Benckendorff şi menţionate de noi în capitolul precedent, au trecut, în ultimă instanţă, prin mâinile lui Soloviev. Şi relatările care au încurajat-o atât de mult pe Alexandra la Tobolsk, că, spre exemplu, 300 de ofiţeri, rămaşi loiali, aşteptau doar un semnal pentru a-i salva, nu puteau proveni decât tot de la el. Mai mult decât atât, chiar şi alţi complotişti promonarhişti, precum Serghei Markov, un fost ofiţer al cavaleriei imperiale din

Crimeea, subordonată în trecut direct ţarinei, care reuşise, cu puţin timp în urmă, să strângă 30 de ofiţeri în apropiere de Ţarskoe Selo **într-**o încercare eşuată de salvare a familiei, se simţeau între timp obligaţi să se sfătuiască cu Soloviev şi cu soţia acestuia, Maria, înainte de a întreprinde din nou ceva pe cont propriu.

Majoritatea erau imediat refuzaţi. Indiferent de substrat – pecuniar, devotament faţă de monarhie sau presupusa lui funcţie de informator secret al bolşevicilor – Soloviev devenise pionul principal în orice plan sau complot pus la cale în Tobolsk sau împrejurimi.

Atât rapoarte oficiale cât şi amintiri personale au stârnit, între timp, dubii asupra rolului adevărat jucat de acest Soloviev şi de alţi aşa-zişi monarhist! bine intenţionaţi din Tobolsk şi Tiumen. Tot soiul de exagerări şi de poveşti fără vreun temei serios păreau să

abunde. Dovezi strânse de Şokolov pentru ancheta oficială efectuată de ruşii albi în legătură cu uciderea familiei imperiale, au scos în evidenţă posibilitatea foarte plauzibilă ca importante sume de bani, destinate iniţial familiei imperiale, să fi fost în realitate deturnate în alte buzunare. Astfel, Soloviev a înaintat familiei ţarului circa 35.000 de ruble oferite de bancherul Yarosiński. Dar în declaraţiile făcute în 1920 la Paris, Yarosiński i-a mărturisit lui Şokolov că el contribuise de fapt cu 175.000 de ruble, fapt confirmat şi de Benckendorff. Diferenţa de 140.000 de ruble lipsă a rămas neexplicată.

La un moment dat chiar şi colonelului Kobyliński, comandantul gărzii de la Tobolsk, i-au fost atribuite planuri de salvare a prizonierilor lui. La începutul iernii, el a luat în considerare un asemenea plan de salvare a familiei imperiale, împreună cu 30 de soldaţi devotaţi, către nord, spre Oceanul Arctic, de unde ar fi putut scăpa cu toţii la bordul uneia din goeletele norvegiene care ancorau cu regularitate la Obdorsk. Sute de prizonieri austrieci şi germani reuşiseră să fugă pe această rută, în lunile precedente. Lui Kobyliński îi lipseau însă banii, care întârziau să-i parvină de la grupurile-pro-monarhiste din Tobolsk sau Tiumen, din motive greu de

limpezit acum – fie îndoiala unora faţă de adevărata lui loialitate, fie confuzia generală care domnea în rândurile monarhiştilor, fie pur şi simplu lăcomia şi necinstea care îşi făcuseră loc printre susţinătorii ţarului. Gleb Botkin, fiul medicului particular al lui Nicolae, care se afla pe atunci şi el acolo, reuşind ulterior să fugă în Occident, era convins că monarhiştii „au risipit banii ajunşi în posesia lor în beneficiu pur personal”.

142

Averea pierdută a (arilor în timp ce la Tobolsk grupurile promonarhiste ruse aveau asemenea preocupări, interesele germane faţă de familia imperială nu se diminuaseră nicidecum, împăratul Wilhelm al ll-lea1 nu putea să ignore legăturile apropiate, de rudenie, cu Nicolae şi nici originea germană a Alexandrei, nemaivorbind de sentimentul ciudat pe care trebuie să-l fi avut de a trata – chiar dacă de pe poziţia învingătorului – direct cu bolşevicii. Astfel, contacte dintre persoane de încredere ale familiei imperiale ruse şi reprezentanţi germani au continuat să fie întreţinute şi după semnarea tratatului de la Brest-Litovsk în martie. Pe de o parte, se pare că Benckendorff, în eforturile sale neobosite de a încerca să asigure cu orice chip securitatea familiei imperiale odată cu înrăutăţirea condiţiilor de viaţă ale acesteia la Tobolsk, a apelat în acest sens la Contele Mirbach2, ambasadorul german. Pe de altă parte, guvernul german avea un interes politic major să păstreze familia imperială în propria sa sferă de influenţă, având în vedere că forţele sale armate continuau să ocupe teritoriul rusesc. Ceea ce nu fusese încă specificat erau condiţiile ce trebuiau să fie îndeplinite pentru ca Germania să întreprindă într-adevăr o acţiune de salvare a familiei. Exact acesta era şi motivul care-l tulburase în asemenea măsură pe Nicolae.

1 Wilhelm al II-lea a fost detronat „pe 9 noiembrie 1918 iar pe 11

noiembrie politicienii social-democraţi germani Philipp Scheidermann şi Friedrich Ebert au semnat armistiţiul cu Aliaţii.

2 Contele Mirbach – Wilhelm Mirbach, proaspăt numit ambasador german în Rusia, a fost asasinat de Blumkin, un

revoluţionar socia list radical, pe 6 iulie 1.918. Mirbach era considerat unealta lui Lenin.

Două ore mai târziu, Lenin şi Sverdlov au sosit la ambasada ger mană, exprimându-şi – mai mult de complezenţă – condoleanţele.

t J

S

l i 4

m în această complexă situaţie, cu atâţia participanţi, sunt mai uşor de desluşit motivele decât de scos la iveală detaliile unor acţiuni plănuite sau chiar întreprinse. Agenţi dubli şi trădători s-au ivit din partea tuturor părţilor implicate. Ca atare, în decursul câtorva luni, departe de a fi neglijată sau uitată, familia imperială a devenit punctul central al unui conflict de interese în care se confruntau grupuri distincte: monarhiştii loiali, autorităţile centrale din Moscova, cele două soviete din Omsk şi, respectiv, Ecaterinenburg şi reprezentanţii guvernului german de la Retrograd şi Moscova. Din motive diferite, fiecare, la rândul său, era tentat să joace „cartea ţaristă", contribuind în felul lui la tulburarea apelor istoriei pentru cel puţin trei sferturi de secol, în aceste circumstanţe, orice veste sau zvon referitoare la o iminentă acţiune în Tobolşk, stârneau mai multe întrebări decât să ofere răspunsuri, una dintre aceste acţiuni ieşind însă în evidenţă în mod cu totul deosebit. Pe 22 aprilte, sosi de la Moscova Vasili Yakovlov, având cu el atât împuternicirea Comitetului Central Executiv – care din motive de siguranţă se mutase între timp de la Retrograd la Moscova – cât şi 150 de sdidaţi aflaţi sub comanda lui directă. Prezentându-i-se neîntârziat lui Kobyliński, se spune că el i-ar fi explicat acestuia că ar avea ordin să-l ducă cel puţin pe ţar la Moscova pentru proces. S-a mai relatat, de asemenea, că el ar fi făcut o aluzie – şi cu privire la destinaţia finală a familiei, undeva în străinătate, via Finlanda, Suedia şi Norvegia. Cu toate acestea, adevăratele motive ale sosirii lui şi, mai ales, în numele cui venise de fapt, au continuat să rămână un mister de atunci încoace. La câteva zile după sosirea lui

Yakovlov, confruntaţi cu cererea acestuia de a-l lua pe ţar către o destinaţie neclară „atât

Nicolae cât şi Alexandra nu au avut pentru moment niciun dubiu cu privire la scopul real al acestei misiuni, suspectând imediat mâna împăratului german Wilheim al II-lea în spatele acestei manevre. „Ei vor să semnez şi eu tratatul de la Brest-Litovsk dar, mai degrabă, îmi las tăiată mâna dreaptă decâj să fac acest lucru!”, a declarat Nicolae. Yakovlov a rămas însă ferm pe poziţie şi, în faţa insistenţei lui însoţită de o oarecare politeţe şi respect faţă de persoana ţarului – atitudine de neînţeles pentru cei prezenţi, şi inexplicabilă şi până în ziua de azi – singura întrebare care se mai punea era cine îl va mai însoţi pe împărat. Alexis, după o nouă căzătură serioasă suferită de curând, era, la insistenţele doctorilor, incapabil pentru o astfel de aventură iar Alexandra se afla, o dată în plus „în dilema pricinuită de afecţiunea pentru unicul fiu pe de o parte, şi de interesele de importanţă crucială ale soţului, pe de altă parte. După o lungă şovăială, ea a acceptat însă până la urmă să-l urmeze pe Nicolae împreună cu fiica lor, Maria, lăsându-i pe ţarevici în grija celorlalte surori ale acestuia: Olga, Tatiana şi Anastasia şi a medicilor. Astfel, avea să debuteze unul din episoadele cele mai misteriose petrecute în această perioadă, în zorii zilei de 26 aprilie, la patru zile după sosirea lui Yakovlov, ei au părăsit Tobolskul în două căruţe lungi trase de mai mulţi cai şi însoţiţi de un corp de gardă format din 35 de soldaţi. Despărţirea a fost plină de lacrimi, ei separându-se pentru prima dată de la revoluţie şi neştiind când şi unde se vor revedea. Se pare că nimeni din escortă nu ştia cum vor decurge lucrurile până la urmă. Trenul în care s-au urcat apoi la Tiumen, format dintr-o locomotivă şi patru vagoane, a pornit-o iniţial spre vest, către Ecaterinenburg. După ce a trecut însă de prima gară.

trenul s-a oprit ataşându-i-se o nouă locomotivă în capătul opus şi luând-o în direcţia opusă, către est, trecând deci din nou prin

Tiumen şi îndreptându-se spre Omsk. Această bruscă schimbare de direcţie nu a trecut neobservată nici pentru pasageri şi nici pentru alţii, care vurmăreau cu interes mişcările familiei imperiale în Tiumen. În prima dimineaţă de drum, Nicolae nota în jurnalul său că se îndreptau spre est, întrebându-se dacă nu mergeau cumva spre Vladivostok1 sau eventual chiar spre Moscova, pe o rută ocolită, în a doua dimineaţă, el a notat că se îndreptau de-acum către vest, ceea ce părea să-i confirme că destinaţia finală era totuşi Moscova. Ceea ce nu ştia el era că şi alte părţi interesate observaseră deja aceste manevre, fiind pe cale de a acţiona şi a le împiedica. Ce s-a petrecut cu exactitate precum şi conţinutul schimbului de mesaje care a avut loc, este încă subiect de dispută. Cert este că traficul telegrafic între Moscova, Omsk şi Ecaterinenburg a fost extrem de intens în acea noapte. Grupurile interesate să pună mâna pe familia imperială intraseră în acţiune, în consecinţă, Yakovidv a fost, la rândul lui, alertat de ceea ce se petrece, mai precis de faptul că manevrele trenului fuseseră observate, fiind foarte probabil avertizat că vor fi opriţi înainte să reuşească să intre pe linia ce ducea direct la Moscova. Cu puţin înainte de intrarea în gara din Omsk, el a oprit trenul, coborând personal în oraş pentru a lua legătura cu Moscova. Ce a comunicat el sau ce instrucţiuni a primit, respectiv ce l-a determinat în cele din urmă să

1 Vladivostok – port la Marea Japoniei, situat într-un golf natural în peninsula Muraviev. Punctul terminus estic al liniei ferate transsi-beriene.

 hotărască următoarele mişcări, este de asemenea subiect de speculaţie şi în prezent, în orice caz, este sigur că imediat după aceea trenul a pornit-o spre Eca-terinenburg. Poate că el spera să poată convinge sovietul local să-i permită să-şi continue drumul până la Moscova sau poate că Moscova îi dăduse deja ordin să-l predea pe ţar sovietului local. Indiferent care au fost intenţiile, la Ecaterinenburg li s-a făcut o primire foarte ostilă şi zgomotoasă. Yakovlov părea* încă. hotărât să-i păstreze în custodia lui, dar după ore întregi de tergiversări şi, fără îndoială, noi schimburi de mesaje cu

Moscova, el a trebuit să cedeze, predându-şi prizonierii sovietului local.

Târziu, după amiază, Nicolae, Alexandra şi Maria au fost escortaţi într-o maşină decapotabilă la o vilă cu două etaje, care îi aparţinea lui Nicolae Ypatiev1, un om de afaceri mai înstărit, şi care părea să fi fost special pregătită în vederea sosirii lor. Aşa s-a încheiat misiunea lui Yakovlov, motivul adevărat care a stat în spatele

1 Vila Ypatiev – situată în centrul Ecaterinenburgului (Sverdlovsk). După liniştirea lucrurilor şi instaurarea definitivă a bolşevicilor, aici a funcţionat un timp administraţia culturală regională. Mult mai târziu, când diferite zvonuri privind soarta familiei ţariste au început să străbată lumea, a crescut paralel şi interesul faţă de aceasta şi, totodată, şi numărul de vizitatori care voiau să vadă locul tragediei. Pentru a distrage atenţia şi a reduce în viitor numărul de turişti, Iuri Andropov (pe atunci şeful foarte temut la KGB-ului) a propus în 26 iulie 1975 Comitetului Central al PC al URSS demolarea vilei „ca parte a planului de renovare şi reconstrucţie a oraşului”, propunere imediat aprobată. Secretarul de partid regional din vremea aceea – Boris Elţîn – a îndeplinit fără întârziere ordinul, astfel că vila Ypatiev nu mai există astăzi. Ironia amară a sorţii face ca linia directă a dinastiei Romanovilor să fi fost înfiinţată în 1613 în mănăstirea Ypatiev din Kostroma, o stranie coincidenţă de nume.

ei continuând să fie nelămurit. A intenţionat ei, oare, de la bun început, să-i predea pe cei trei sovietului din Ecaterinenburg, conform unor instrucţiuni secrete primite de la Moscova, în principal de la Jakov Sverdlov1, preşedintele Comitetului Executiv Central, după care Ecate-rinenburgul a şi fost ulterior rebotezat Sverdlovsk? Sau intenţia lui de la bun început a fost de a-l duce pe Nicolae la Moscova, după cum ar sugera schimbarea direcţiei din timpul nopţii, pentru a-l supune unei anchete şi unui proces bolşevic? Yakovlov ar fi putut face parte şi dintr-o tentativă înscenată tot de Moscova, de a-l preda pe Nicolae împăratului german şi a-l forţa şi pe el să semneze tratatul de

la Brest-Litovsk, manevră de care Nicolae se temea şi căreia i s-ar fi opus cu certitudine. Sau, poate că Yakovlov a încercat să-l salveze pe ţar, vrând să-l predea ruşilor albi, o ipoteză nu atât de îndepărtată de realitate cum ar părea la prima vedere, dacă luăm în considerare respectul pe care el i-l

1 Sverdlov – Jakov Sverdlov (1858 – 1919) a fost un om politic de frunte al mişcării bolşevice şi un colaborator foarte apropiat al lui Lenin, funcţionând ca preşedinte al Comitetului Executiv al PG al Rusiei bolşevice. A fost direct răspunzător de-uciderea familiei ţariste, Ecaterinenburgtil fiind după aceea rebotezat în Sverdlovsk. Fratele său, Zinone Pieskov, a fost fiul adoptiv al scriitorului Maxim Gorki, aderând ulterior la Legiunea Străină Franceză. Sverdlov a fost întemniţat înainte de revoluţie pentru diferite delicte. Alături de Djerjiński, a fost cel care a adus în discuţie introducerea terorii în masă după victoria revoluţiei bolşevice, în cazul unui eşec, respectiv al unei victorii a ruşilor albi, bolşevicii de frunte erau pregătiţi să fugă peste hotare. Sverdlov dispunea în 1919 de un sale secret, protejat la foc, în care ţinea ascunse 198.525 ruble de aur, diferite bijuterii, şi şapte paşapoarte, printre care unul pentru el şi unul pentru Lenin, în cazul în care ar fi fost forţaţi să părăsească Rusia. Acest sale a fost descoperit abia în 1935.

Averea pierdută a ţarilor arătase lui Nicolae, începând cu modul de a-l saluta precum şi alte gesturi politicoase sau faptul că, mai târziu, în cursul aceluiaşi an, el a trecut de partea ruşilor albi în oraşul său natal, Ufa1.

Mult timp s-a crezut că existenţa lui Yakovlov s-a sfârşit într-un beci al serviciului de contraspionaj rus alb, unde ar fi fost împuşcat, la scurt timp după aceea. Dovezi ieşite între timp la iveală şi provenite atât de la foşti camarazi ai lui cât şi din investigaţii efectuate ulterior, au confirmat însă faptul că el nu a fost împuşcat, reuşind să fugă în China, în 1927 el s-a reîntors în Uniunea Sovietică, fiind iniţial condamnat pentru trădare şi trimis într-un lagăr de muncă de unde a fost însă, după scurt timp, pus în libertate. Zece ani mai târziu, în

cadrul uneia din numeroasele epurări efectuate de Stalin, el a fost din nou trimis într-un lagăr de muncă unde, de data aceasta, a dispărut, fără urmă.

Edvard Radzinsky, un cercetător care a examinat în totalitate documentele ruseşti devenite abia de curând accesibile, a ajuns la concluzia că Yakovlov a fost, de fapt „de partea ţarului în timp ce Richard Pipes, un alt cercetător care a studiat şi el aceste dosare, este convins că intenţia lui a fost de a-l duce pe Nicolae la Moscova pentru procese. Aceasta este, de altfel, şi opinia mea, dar cu certitudine nu vom afla probabil niciodată adevărul.

După plecarea lui Nicolae, a Alexandrei şi a Mariei, cei rămaşi la Tobolsk începeau deja să resimtă din plin schimbările majore intervenite de-acum în viaţa lor.

1 Ufa – capitala Baskiiei, situată la confluenţa dintre râul Ufa şi râul Belaia.

Baroneasa Sophie Buxhoeveden, care sosise şi ea între timp acolo, a fost înmărmurită văzând cât de rău arăta băiatul şi cât de mult se schimbase Olga, fiica cea mai mare a ţarului. „Tensiunea nervoasă permanentă, teama cauzată de absenţa părinţilor precum şi răspunderea ce apăsa pe umerii ei, ea trebuind să conducă întreaga gospodărie şi să aibă grijă de fratelei mai mic, o transformaseră dintr-o fată drăguţă şi veselă de 22 de ani într-o femeie matură şi obosită, arătând ca de 45 de ani”. Chiar înainte ca Alexis să-şi revină complet după ultima căzătură, li s-a ordonat şi lor să-şi facă bagajele pentru a-i urma pe părinţi la Ecaterinenburg.

Călătoria care a urmat a anticipat din multe puncte de vedere regimul aspru şi dur care avea să-i aştepte la Ecaterinenburg. Pe vapor, nici unuia nu i s-a permis să-şi închidă uşa la cabină; în faţa toaletelor erau plasate santinele iar soldaţii din escortă trăgeau cu mitralierele după raţe fără niciun fel de reţinere ori de câte ori li se oferea ocazia. De-a lungul drumului cu trenul, care a urmat, marile ducese şi ţareviciul au fost introduşi într-un vagon de clasa a treia, în care

domnea o „murdărie de nedescris”, în timp ce servitorii şi profesorii copiilor au fost urcaţi **într-**un vagon de vite, la fel de murdar, cu santinele postate în dreptul fiecărei uşi. Ajunşi la Ecaterinenburg în toiul nopţii, li **s-**a interzis pentru început să părăsească trenul până în zorii zilei următoare, fiind astfel forţaţi să doarmă îmbrăcaţi în compartimente. A doua zi vremea era urâtă, cu burniţă, în timp ce Alexis a fost cărat spre căruţa care îi aştepta, cele trei fete au fost nevoite să-şi ducă singure valizele şi restul lucrurilor personale. Pierre Gilliard, profesorul elveţian de limbă franceză, „care a fost împiedicat să le dea o mână

de ajutor, a privit scena de la fereastra vagonului: „Tatiana a coborât ultima, ducâ**ndu-**şi în braţe căţeluşul şi luptâ**ndu-**se să tragă în urma ei un geamantan mare, maron. Ploua şi-i vedeam picioarele afundâ**ndu-**se în noroi la fiecare pas. Nagorny, marinarul care avea grijă de Alexis, a încercat **s-**o ajute dar a fost imediat împins la o parte cu brutalitate de unul dintre comisari”.

Avea să fie ultima dată când au mai fost văzuţi de Gilliard şi de celelalte persoane care îi însoţiseră. Reducerea treptată a numărului de însoţitori, începută deja la Ţarskoe Selo şi cauzată atât de restrângerea bugetului cât şi de lipsa de devotament a unora care au plecat, era acum dusă până la capăt prin dictat sovietic.

Transferul familiei de la Tobolsk la Ecaterinenburg, efectuat în două etape – mai întâi Nicolae, Alexandra şi Maria, apoi Alexis, Olga, Tatiana şi Anastasia – a fost urmat de hotărârea de a-i întemniţa pe generalul Tăticev, contesa Hendrikova şi domnişoara Schneider. Prinţul Dolgorukov avea să-i urmeze şi el în curând. Când **s-**au aflat din nou cu toţii la Ecaterinenburg, doctorului Botkin i **s-**a permis să locuiască cu ei în vila Ypatiev, alţi patru fiind puşi în libertate; Astfel, doctorul Derevenko, Baroneasa Buxhoeveden (care li se alăturase la Tobolsk abia mai târziu, din motive de boală) şi profesorii Gilliard şi Gibbes au petrecut următoarele săptămâni în compartimentele vagoanelor de tren înainte de a se putea reîntoarce la Tiumen unde au fost, până la urmă, salvaţi de armata rusă albă care avansa. Majoritatea

celor întemniţaţi nu au mai fost văzuţi niciodată1.

1 Tăticev, Dolgorukov, Contesa Hendrikova şi Ecaterina Schneider au fost, cu certitudine, împuşcaţi cu puţin înaintea uciderii familiei imperiale, de acelaşi pluton de execuţie.

Primirea făcută părinţilor şi Mariei la Ecaterinenburg cu patru săptămâni în urmă nu fusese cu mult diferită de cea făcută celorlalţi patru copii şi descrisă mai sus. Trenul în care se aflau Nicolae, Alexandra şi Maria fusese tras pe o linie secundară, ei fiind nevoiţi să meargă pe jos, însoţiţi de trei soldaţi înarmaţi cu puşti, până la o maşină decapotabilă care-i aştepta, şi să treacă astfel prin mijlocul unei mulţimi deosebit de ostile şi de zgomotoase. Ca şi fiica lui mai târziu, Nicolae a trebuit să-şi ducă singur, bagajele. Apoi ei au fost duşi la comitetul local unde Nicolae a fost lăsat să aştepte două ore pe un coridor înainte de a se putea reîntâlni cu toţii în vila Ypatiev.

Judecând după notiţele făcute de fiecare în jurnalul propriu, ei s-au adaptat în mod diferit noului regim de viaţă mult mai restrictiv. Nicolae scria: „Casa e în ordine şi e curată. Ni s-au repartizat patru camere: un dormitor, o baie, alături o sufragerie cu ferestre ce dau către o mică grădină şi cu vedere asupra unei părţi a oraşului situate ceva mai jos. În fine, un hol spaţios cu arcade în loc de uşi. Ne-am aranjat între noi în felul următor: Alix, Maria şi cu mine, cu toţii împreună în dormitor. Baia o folosim în comun. Demidova (servitoarea care a rămas cu ei până la sfârşit) – în sufragerie, iar în hol Botkin, Chemodurov şi Sednev… Un gard de lemn, foarte înalt, a fost construit în jurul casei, la patru metri şi jumătate distanţă de ferestre, Un şir de santinele a fost postat acolo precum şi în mica grădină”.

În timp ce Nicolae a întâmpinat toate aceste 'noi restricţii cu demnitate, Alexandra resimţea o frustrare crescândă, suferind de migrene şi indigestii. l ieşea în

 grădină pe durata celor două ore permise, plimbându-se încolo şi încoace; ea refuza acest lucru,

rămânând întinsă pe o canapea „cu o compresă pe frunte”, înainte de s-osirea lui Alexis şi a celorlalte trei fete, o nouă şicană a fost pusă în aplicare, geamurile încăperilor lor fiind vopsite în întregime cu var”, reducându-li-se astfel complet vizibilitatea.

Notiţele făcute în ziua sosirii copiilor, 23 mai, de către Nicolae, în jurnal, sunt elocvente: „Ce mare bucurie de a-i revedea şi îmbrăţişa, după patru săptămâni de incertitudine şi separare, întrebări şi răspunsuri interminabile; amărâţii de ei! Au îndurat o suferinţă morală mult mai mare la Tobolsk şi în cele trei zile de drum până aici”. Cele patru fete, acum din nou împreună, au fost cazate într-una din cele patru camere, dormind pe paturi pliante de campanie, la început şi cu Alexis, până ce acesta s-a mutat, după o lună, în camera părinţilor.

Viaţa lor de zi cu zi poate fi caracterizată cu prudenţă drept monotonă şi dominată de frică. Erau înghesuiţi cu toţii, având posibilităţi strict limitate de mişcare, rupţi complet de lumea exterioară şi înconjuraţi de gardieni mitocani şi protectori antipatici. Timpul şi-l petreceau în mare parte cu lecturi, citindu-şi ocazional cu glas tare unul altuia. „Război şi pace” era una dintre cărţile favorite, în rest, coseau, brodau sau pictau. Din când în când mai făceau notiţe în jurnale, jucau cărţi sau table. Timpul se scurgea încet şi erau lipsiţi practic de orice fel de intimitate. Mesele le erau sistematic întrerupte de obiceiurile proaste şi voit agresive ale gardienilor. La fel folosirea băii, unde o santinelă era permanent prezentă.

153

I

WILLIAM CLARKE

33?

a’s B!!

În ciuda acestor neîntrerupte şicane, fiecare dintre ei îşi găsise, într-un fel, tăria interioară şi echilibrul sufletesc şi cu ajutorul unui preot, care-i vizita săptămânal, şi al unei capele improvizate într-un colţ al holului.

Între timp, afară, evenimentele evoluau cu rapiditate într-o

direcţie care desigur că i-ar fi încurajat dacă ar fi avut cunoştinţă de ea, dar care, până la urmă, avea totuşi să le aducă moartea. Ruşii albi nu numai că rezistaseră ofensivei bolşevicilor în zona Uralului, dar începuseră de-acum chiar să câştige teren, forţând retragerea acestora către vest. Acţiunea combinată a rezistenţei ruse albe şi a intervenţiei străine, între Murmansk şi Ucraina şi de la Pacific la Urali, începuse între timp să dea primele roade, făcându-se simţită în special în zona dintre Omsk şi Ecaterinenburg. Legiunea cehă, alcătuită din foşti prizonieri care, în încercarea de a scăpa prin Siberia se ciocniseră de unităţi bolşevice rezistând şi câştigând chiar teren în dauna acestora, se aliase cu forţele ruse albe din Siberia, conduse de amiralul Kolchak, avansând acum înspre Omsk. Aceste ştiri venite de pe front au avut la Moscova două consecinţe imediate: războiul civil devenise acum o realitate iar soarta fostei familii imperiale trebuia urgent hotărâtă de către autorităţi. La mijlocul lunii iunie, legiunea cehă a cucerit Omskul, avansând acum rapid către Ecaterinenburg. Moscova era forţată să acţioneze imediat şi o serie de decizii şi acţiuni luate şi întreprinse contra Romanovilor pot fi cu precizie datate în această perioadă, în consecinţă, pe 12 iunie cinci bărbaţi înarmaţi au sosit la hotelul din Perm unde se aflau, sub arest la domiciliu, Marele Duce Mihail – fratele ţarului şi succesorul aces

 tuia numai pentru o zi – şi secretarul său, Nicholas Johnson. Ambii au fost duşi într-o pădure de la marginea oraşului şi executaţi. Apoi, bolşevicii au lansat zvonul că ar fi fost ucişi pe când încercau să fugă. O săptămână mai târziu, alţi membri ai familiei Romanov, aflaţi de asemenea sub arest la domiciliu la Alapaevsk1, la circa 180 km, nord-est de Ecaterinenburg, au fost brusc supuşi unui regim zilnic cu mult mai sever şi lipsiţi de orice anturaj. Acolo se aflau, din luna mai a anului precedent, Marea Ducesă Elisabeta, sora mai mare a Alexandrei, cunoscută în familie sub numele de Ella, Marele Duce Serghei Mihailovici, Prinţul Vladimir Paley şi trei fii ai Marelui Duce Constantin – Igor, Constantin şi Ivan. O lună mai târziu, au fost atacaţi şi apoi aruncaţi într-o mină, mai mulţi dintre ei,

se pare, încă în viaţă. O versiune spune că au fost apoi bătuţi cu pietre, dar Prinţul Philip, ducele de Edinburgh (soţul actualei Regine Elisabeta a 1 1 – a. a Marii Britanii) a menţionat recent că, de fapt, a fost aruncată asupra lor o grenadă de mină. Moartea lor lentă precum şi nobleţea sufletească şi curajul Marii Ducese Elisabeta (care şi-a dedicat cea mai mare parte a vieţii unui ordin religios), au rămas de neuitat în memoria lumii civilizate de atunci încoace. Şi de data aceasta bolşevicii au lansat zvonul că aceştia ar fi fost ucişi de un gardian rus alb necunoscut. Desigur, Moscova nu uitase familia imperială, propriu-zisă.

O aşa-numită posibilitate de „scăpare", ivită tot pe la

1 Alapaevsk – oraş situat în regiunea Ural, în apropiere de Ecaterinenburg...

...fi ftftg

— Jav-s – Vg – & S

4

1

mijlocul lunii iunie şi, care, pentru câteva zile, trebuie să le fi dat enorme speranţe lui Nicolae şi familiei, poate fi privită acum, retrospectiv, drept un complot bolşevic. Spre marea lor uşurare, membrilor familiei li s-a îmbunătăţit dintr-odată, aparent inexplicabil, regimul alimentar, servindu-li-se ouă, unt, lapte şi alte produse locale, provenite de la o mănăstire de maici. Astfel, într-una din zile, primindu-şi sticla cu lapte, au găsit în ea un mesaj scris în limba franceză, aparent de către un ofiţer devotat lor, care se oferea să-i ajute să fugă, cerându-i totodată lui Nicolae o schiţă a casei. Fostul ţar s-a conformat instrucţiunilor primite răspunzându-i acestuia şi primind, mai departe, alte informaţii despre un posibil plan de fugă. În noaptea de 26 iunie, întreaga familie a stat trează, îmbrăcată şi gata de plecare, aşteptând momentul eliberării. Potrivit notiţelor din jurnalul lui Nicolae „aşteptarea şi incertitudinea au fost cele mai chinuitoare". Apoi din întâmplare ei au surprins o discuţie între două santinele în

care se făcea aluzie la eventuale posibilităţi de evadare şi la măsurile mai severe de securitate deja luate, în această situaţie, Nicolae a trimis o ultimă notiţă „ofiţerului loial” insistând că nu-şi pot asuma riscul unei încercări făţişe de evadare dar se vor lăsa răpiţi de bunăvoie. Mulţi ani, acest episod a fost interpretat drept o nouă încercare monarhistă, eşuată, de salvare a familiei. Richard Pipes a fost însă primul care a reuşit să scoată la iveală adevărul cu privire la acest episod, lămurind problema autenticităţii primului mesaj primit de Nicolae în sticla cu lapte. Prin comparaţii făcute cu alte dovezi apărute ulterior şi provenite de la persoane contemporane cu

 întâmplarea, ei **s-**au convins că scrisoarea fusese „fabricată” de Ceka1, noua poliţie secretă, bolşevică. Ulterior, Edvard Radziński a confirmat această ipoteză **identi**fică**ndu-**l pe autorul mesajului în persoana lui Peter-voikov, unul din conducătorii bolşevici din Ecaterinenburg, absolvent la Universităţii Geneva şi, mai târziu, ambasador sovietic în Polonia. Toate indiciile sugerează cu tărie că planul original a fost de a-i împuşca pe membrii familiei în cursul unei tentative de evadare şi doar întâmplarea a făcut ca, prin discuţia dintre santinele surprinsă de Nicolae, ei să renunţe la o asemenea încercare, ea dovedi**ndu-**se prea periculoasă. Intenţia de a-i ucide era însă evidentă, hotărârea de principiu asupra sorţii lor fiind deja luată la Moscova şi încurajată de sovietul local din Ecaterinenburg. Era deci numai o chestiune de timp – totul depinzând în parte şi de

1 Ceka – în traducere, reprezintă prescurtarea de la Comisia extraordinară de luptă contra spionajului şi a contrarevoluţiei. Ulterior denumită Weceka (Comisia extraordinară panruââ) iar din 1922 devenită GPU. A fost fondată pe 20 decembrie 1917 la numai şase săptămâni de la victoria revoluţiei bolşevice, întruchipând poliţia secretă bolşevică şi punând în practică teroarea absolută sub toate aspectele, de la cenzură la omor şi aşa mai departe, înfiinţarea şi activitatea ei de început au fost mult facilitate de hotărârea anterioară a lui Kerensky de a desfiinţa Ohrana, poliţia secretă ţaristă. Ceka a

depăşit cu mult şi în toate direcţiile atrocităţile comise de Ohrana. Lenin era, de altfel, de – părere că fiecare membru al partidului trebuia să fie şi agent în Ceka, să observe şi să informeze despre tot. Ceka a fost înfiinţată şi condusă de Felix Djerjiński, fiul unui aristocrat polonez, care avea deja vechi state de servicii în activităţi revoluţionare. Acesta era un om lipsit de scrupule, calculat şi bun organizator, şi se bucura de încrederea oarbă a lui Lenin care i-a şi atribuit puteri nelimitate, în 1922; Biroul Politic a extins şi mai mult competenţele acestei organizaţii.

Înaintarea forţelor militare albe, până ce un alt plan, cu acelaşi scop final, ar fi fost dus la îndeplinire.

Etapa finală a debutat pe 3 iulie, odată cu schimbarea comandantului gărzii de la vila Ypatiev, Alexander Avdeyev fiind înlocuit cu Jakob Yurovsky de la Ceka. Familia a mai deservat şi alte schimbări survenite. Aproape toţi gardienii din casă au fost înlocuiţi cu alţii noi, zăbrele noi au fost montate fără vreun motiv evident în faţa ferestrelor iar Yurovsky şi-a început alocuţiunea de serviciu, pe 4 iulie, insistând ca familia să predea toate bijuteriile pe care le mai avea asupra ei. După alte câteva zile „ei au perceput un zgomot de fond trădând activităţi militare – unităţi de artilerie, infanterie şi cavalerie trecând, se pare, prin apropiere, odată mărşăluind chiar pe fond muzical. Apoi, a dispărut ucenicul bucătarului – Leonid Sednev, poreclit Leska. Membrilor familiei li s-a spus că a plecat să-şi vadă un unchi, ei întrebându-se, pe bună dreptate, dacă-l vor mai revedea vreodată. Retrospectiv privind, putem recunoaşte şi înţelege ce se ascundea în spatele acestor schimbări, înaintarea ruşilor albi şi numărătoarea inversă, bine plănuită, către finalul lor inevitabil.

Există, totodată, indicii că o parte din familie şi din cei care se mai aflau cu ei, presimţeau ceva. După nereuşita aşa-zisei „încercări de evadare” şi veghea acelei nopţi, Nicolae şi Alexandra păreau să-şi fi pierdut definitiv curajul şi speranţele, revenind la realităţile disconfortului zilnic şi la notiţele din jurnalele personale, într-o

scrisoare pe care nu o terminase încă, doctorul Botkin reflecta asupra finalului: „Reţinerea mea voluntară aici este mai puţin limitată de timp cât de existenţa mea lumeasca. De fapt sunt mort – mort pentru copii, pentru

meserie... Sunt mort dar încă nu sunt îngropat sau poate că sunt îngropat de viu; oricum, consecinţele sunt aproape aceleaşi... Poate copiii mei să mai spere că ne vom revedea în viaţa asta... personal nu nutresc această speranţa".

Duminică, când le fusese aprobată ţinerea unui serviciu religios în casă, chiar şi preoţii au observat o schimbare profundă a familiei, atât în aspect cât şi în reacţiile lor din cursul slujbei. Arătau extenuaţi. Când preotul care oficia slujba a ajuns la rugăciunea „Cei ce se odihnesc cu sfinţii", ei au observat cu surprindere că întreaga familie, aflată în spatele lor, a îngenuncheat brusc, iar când marile ducese **s**-au îndepărtat după slujbă, una dintre ele a murmurat „mulţumesc". După cum remarca un preot faţă de celălalt: „Ceva **s**-a întâmplat cu ei; **s**-au schimbat". Două luni mai târziu, unul dintre preoţi îşi reamintea că niciunul dintre membrii familiei nu cântase împreună cu ei, cum era obiceiul, la această ultimă slujbă. După cum ştim acum, este semnificativ faptul că, Comitetul Executiv al Sovietului Uralului, hotărâse deja cu două zile înainte, având aprobarea prealabilă a Moscovei care era pe deplin informată, executarea întregii familii. Astăzi nu mai există niciun fel de dubiu cu privire la locul unde a fost luată această decizie, fapt confirmat în autobiografia lui Boris Elţîn „*Against the grain*", publicată în 1990 după cercetări făcute special în acest scop („Am fost în arhivele din provincie şi am citit documentele timpului.")

La fel de semnificativ este şi faptul că, în acea duminică, Nicolae a încetat să mai facă notiţe în jurnalul său. În ziua precedentă el încheiase cu comentariul:

„Vremea” este caldă şi plăcută. Nu avem nicio veste de afară”. Paginile numerotate ale jurnalului se continuă goale, fără să mai existe vreo altă notiţă. Alexandra şi l-a continuat însă pe al ei până la sfârşit. Era Nicolae complet deznădăjduit privind o eventuală scăpare şi a înţeles, sau poate chiar a aflat, inevitabilul?

Pe 16 iulie, care avea să fie ultima lor zi de viaţă, fetele s-au culcat devreme. Alexandra a mai jucat cărţi cu Nicolae, culcându-se şi ea pe la zece şi jumătate. Dar nu a putut adormi. Doctorul Botkin şi-a terminat scrisoarea. La miezul nopţii au fost brusc treziţi de Yurovsky care, după cum a relatat el însuşi ulterior, le-a explicat că „din cauza agitaţiei din oraş” trebuiau să fie mutaţi de la etaj la parter. Botkin i-a trezit pe toţi. ceilalţi sfătuindu-i totodată să se îmbrace. După vreo jumătate de oră, au fost cu toţii duşi în pivniţă. Şeful gărzii de pază, Pavel Medvedev, a descris scena astfel: „Ţarul l-a dus pe ţarevici în braţe. Amândoi purtau cămăşi militare şi chipiuri.

— Ţarina şi fetele erau îmbrăcate doar în rochii şi aveau capetele descoperite. Ţarul a luat-o înainte, împreună cu ţareviciul, în spatele lor urmând ţarina, fetele şi ceilalţi… Atâta timp cât am fost de faţă, niciun membru al familiei nu a pus vreo întrebare, nimeni n-a plâns şi n-a suspinat. Coborând scările ce duceau la vestiarul primului etaj, ei au ieşit în curte, reintrând apoi prin altă uşă în încăperile de la subsol. Yurovsky le-a arătat pe unde să meargă. S-au îndreptat apoi spre un colţ al încăperii unde se afla uşa sigilată a cămării. Atunci, Yurovsky a ordonat să fie aduse scaune. Adjunctul său a adus imediat trei: unul a fost dat ţarinei, altuf ţarului iar al treilea ţareviciului. Ţarina s-a aşezat lângă peretele cu fereastră, aproape de unul

 din braţele unei arcade, în spatele ei stăteau trei dintre fiice. Ţareviciul şi ţarul şedeau unul lângă altul, aproape în mijlocul încăperii. Doctorul Botkin stătea în spatele scaunului ţareviciului iar Demidova… stătea lângă stâlpul stâng al uşii ce ducea în cămara sigilată. Lângă ea se afla una dintre fete. Cei doi servitori – valetul Trupp şi bucătarul Haritonov – stăteau în colţul din stânga, vizavi de zidul adiacent cămării. Servitoarea (Demidova) ţinea

o pernă în braţe; fiicele împăratului îşi aduseseră şi ele câte o pernuţă, una fiind pusă pe scaunul ţarinei, o alta pe cel al ţareviciului”.

Ce a urmat, a fost recent şi minuţios reconstituit prin activitatea laborioasă, de adevărat detectiv, a lui Edvard Radziński. Ca urmare a descoperirii raportului original, întocmit de Yurovsky – comandantul vilei Ypatiev la momentul execuţiei – în 1920 şi a publicării acestuia de către Radziński în 1989, în culmea glasnostului1 lui Gorbaciov, au fost primite mii de scrisori; dosare şi alte documente, crezute pierdute, au reapărut şi mai mulţi martori noi au ieşit la iveală. Din toate aceste surse Radziński a triat şase relatări separate, provenite de la martori oculari. Redăm în continuare cele povestite de aceştia:

„Cu gesturi grăbite, Yurovsky l-a dirijat pe fiecare dintre ei la locul prevăzut. Cu o voce calmă şi joasă el a zis: «Vă rog să staţi aici, voi acolo… aşa, **într-**un rând» „Prizonierii erau aranjaţi în două rânduri: în primul, fami

1 glasnost – înseamnă transparenţa vieţii publice, fiind alături de perestroika – schimbarea de orientare – motto-ul politic al lui Gorbaciov, ambele propagate de acesta după venirea sa la putere şi reflectând schimbările majore ce aveau să urmeze în URSS.

lia ţarului, în al doilea însoţitorii. Moştenitorul şedea pe un scaun. Ţarul stătea în picioare, în rândul întâi, cu unul din lachei în spatele lui. Când fiecare **s-**a aflat la locul lui, a fost chemat înăuntru plutonul”.

„*Când comandantul detaşamentului* (*Yurovsky*) *a intrat în încăpere, el le-a spus Romanovilor*: «*Având în vedere că rudele voastre continuă să atace Rusia Sovietică, Comitetul Executiv al Uralului a decis să vă execute.*» *Nicolae* **s-***a întors cu spatele către pluton şi cu faţa la familie, apoi şi-a revenit puţin reîntorcâ***ndu-***se cu faţa spre comandant şi* **întrebându-***l*: «*Ce*? *Ce*?» *Comandantul a repetat apoi cu repeziciune cele spuse mai înainte, ordonând plutonului să fie gata… Nicolae nu a mai adăugat nimic, întorcâ***ndu-***se din nou către familie. Ceilalţi au făcut câteva exclamaţii incoerente. Totul a durat doar câteva clipe*”.

*„Plutonului i se spusese dinainte cine trebuie să împuşte pe cine anume, ordo***nându-***li-se să ţintească direct în inimă, pentru a evita o vărsare excesivă de sânge şi pentru ca totul să se încheie cât mai repede cu putinţă”*.

„Cândă spus ultimul cuvânt, Yurovsky a scos brusc pistolul din buzunar şi l-a împuşcat pe ţar. Ţarina şi fiica lui, Olga, au încercat să-şi mai facă semnul crucii dar n-au mai apucat... Nicolae a fost ucis de comandant pe loc. Apoi a murit Alexandra... Al exis, trei dintre fete, doamna de companie (de fapt, servitoarea Demidova) şi Botkin mai trăiau încă. Trebuiau lichidaţi”.

„Am dat buzna în camera de execuţie strigând să se

Averea pierdută a ţarilor înceteze cu împuşcăturile şi cei aflaţi încă în viaţă să fie terminaţi cu baionetele... Fumul acoperise în întregime becul electric, împuşcăturile au fost atunci oprite, uşile fiind deschise pentru aerisire. Apoi au început să fie ridicate cadavrele”.

*„Am cărat cadavre/e pe tărgi... cel al lui Nicolae a fost scos primul. Apoi au urmat cele ale fetelor. Când au întins-o pe una dintre ele pe targa, ea a scos un ţipăt acoperi***ndu-***şi faţa cu mâna. Şi celelalte mai erau încă în viaţă. Nu puteam să mai tragem, uşile fiind „deja deschise şi împuşcăturile putâ***ndu-***se auzi în stradă... Ermakov mi-a luat atunci baioneta şi a început să lovească cu ea în fiecare din cei care păreau să mai trăiască”*.

Un singur amănunt interesant a mai fost adăugat, între timp, la această descriere combinată a execuţiei. Nicolae a mai apucat să spună ceva după ce Yurovsky şi-a repetat mesajul final. Ultimele cuvinte adresate de el lui Yurovsky şi le-a reamintit comisarul Peter Ermakov, care le-a povestit mai multor persoane, inclusiv lui Alexei Karelin, care, la rândul lui, le-a trimis în scris lui Radziński. Acestea au fost: „Nu ştii ce faci!”

Opt zile mai târziu, pe 25 iulie, legiunea cehă şi ruşii albi au cucerit Ecaterinenburgul şi cercetările despre ceea ce sovieticii făcuseră cu familia imperială începuseră. Primii soldaţi care au pătruns în vila Ypatiev au descoperit în camerele de la etaj urmele

lăsate de familia imperială în perioada cât locuise acolo. La subsol **s-**a găsit o încăpere curăţată, în mare grabă, dar în care se mai aflau urme de sânge alături de numeroasele găuri

lăsate de gloanţe în pereţi. A urmat o anchetă foarte detaliată, în toiul unui război civil era, desigur, greu de găsit omul potrivit pentru a conduce o asemenea investigaţie. După două încercări de reconstituire a celor întâmplate, amiralul Kolchak, conducătorul ruşilor albi din Siberia, l-a numit pe Nicolae Sokolov în funcţia de anche-tator-şef. Rezultatele acestei anchete oficiale au fost în final publicate în Occident, mai întâi **într-**o ediţie rusească în 1924 şi, un an mai târziu, **într-**o ediţie franceză.

Raportul întocmit de Sokolov nu a fost însă primul care a văzut lumina tiparului. De fapt, ziaristul englez Robert Wilton1 de la *The Times*, care a ajuns la Ecaterinenburg la scurt timp după retragerea sovieticilor, şi care a reuşit până la urmă să aibă acces la raportul întocmit de către Sokolov, a fost primul care a publicat o descriere amănunţită a execuţiei, în 1920. A urmat apoi relatarea lui Pierre Gilliard, publicată la Paris în 1921, iar un an mai târziu cea a Generalului Dietrichs, în două volume. Dietrichs îndeplinise funcţia de şef de stat major al amiralului Kolchak şi a fost de fapt primul care **s-**a ocupat de investigarea acestui caz. Din multitudinea de întrebări care se puneau, una **s-**a impus de la început: cine a purtat răspunderea acestui adevărat masacru. Era vorba, în acelaşi timp, de o tragedie umană şi de o problemă politică. Atât primii anchetatori ruşi albi cât şi apologeţii sovietici de mai târziu, au fost

1 Wilton – a fost ziarist la The Times dar, totodată, şi agent secret al serviciilor de spionaj britanice. *L-a* însoţit pe Sokolov în ancheta sa, având astfel posibilitatea să fie primul dintre străini care a aflat ce se petrecuse la vila Ypatiev în Ecaterinenburg. O parte din informaţii le-a publicat apoi în prestigiosulziar britanic.

 pe deplin conştienţi de necesitatea de a

departaja vina, dar pe măsura trecerii timpului şi a creşterii numărului celor care aspirau la moştenirea averii ţarului, pretinzând a fi un membru supravieţuitor al familiei imperiale, alte încercări – suplimentare au început să se ivească; au fost, de fapt, cu toţii ucişi la Ecaterinenburg şi, dacă da, ce s-a ales din averea Romanovilor la care ei aveau acum pretenţia? Răspunsurile se caută încă, la peste șapte decenii de atunci.

În cursul anilor ’20 şi ’30, numeroase amintiri personale au continuat să iasă la iveală. Unele personalităţi politice ale timpului au povestit ceea ce ştiau sau ceea ce au crezut că ar trebui să se ştie. Oameni politici precum Alexander Kerensky, șeful Guvernului Provizoriu, diplomaţi precum ambasadorii Franţei şi Marii Britanii la St. Petersburg, membri ai curţii Romanovilor – baroneasa Buxhoeveden, Lilli Dehn, Pierre Gilliard, Sydney Gibbes, Contele Paul Benckendorff şi căpitanul Paul Bulygin – pentru a cita doar pe unii dintre ei, o parte din Rqmanovii care au scăpat şi rudele lor precum Marea Ducesă Olga, sora ţarului, Marele Duce Alexandru şi Prinţul Felix Yusupov, ucigaşul lui Rasputin şi chiar liderii sovietici, precum Troţki şi Pavel Bykov, au adăugat diferite amănunte la povestea Romanovilor.

A luaj. astfel naştere o adevărată nouă industrie. De-a lungul timpului această multitudine de informaţii s-a concentrat în patru centre mai importante: Institutul Hoover de la Universitatea Stanford din Palo Alto în California, Arhiva Bakhmetiev de la Universitatea Columbia din New York, Biblioteca Houghton de la Universitatea Harvard, de lângă Boston şi Arhivele de Stat ale Federaţiei Ruse din Moscova. Din aceste mate

nale precum şi din multele amintiri personale, vom încerca în continuare să răspundem la două întrebări-cheie: cine a supravieţuit şi ce s-a întâmplat cu averea. Pentru început vom face o scurtă precizare, în trista lor călătorie de la Ţarskoe Selo la Ecaterinenburg, Nicolae şi familia au avut cu ei o parte *a* bunurilor personale, purtându-le uneori

în adevăratul sens al cuvântului. Cu acestea vom şi începe investigaţia noastră înainte de a ne concentra atenţia asupra obiectelor mai importante şi mai scumpe.

Partea II

Căutarea

Capitolul 6

faful na din impresiile cele mai emoţionante oferite de infamul lagăr de concentrare nazist de la Ausschwitz, din sudul Poloniei, este cea creată de expunerea în spatele unei vitrine a unor lucruri personale rămase de la victime: grămezi de ochelari, proteze dentare, şepci şi pălării de diferite mărimi, valize uzate, unele încă legate cu bucăţi de sârmă şi în care, în mare grabă, fuseseră cândva aruncate câteva lucruri în vederea ultimului drum. Acestea sunt rămăşiţele celei mai oribile crime europene a secolului. Toţi vizitatorii rămân obsedaţi de această imagine. Gânduri şi impresii similare se ivesc când cineva priveşte fotografiile înfăţişând rămăşiţele găsite la Mina celor Patru Fraţi şi în alte locuri din apropiere de Ecaterinenburg precum şi la citirea descrierilor din raportul anchetei Sokolov. Avem, din nou, de-a face cu obiecte personale

ale unor victime nenorocite, de data aceasta însă foarte bogate. Şi aici întâlnim proteze dentare, lentile de ochelari, o ramă de lornietă, o cataramă de la un pantof de damă, o pereche de bretele, o cataramă de la centura unui băieţel, fragmente carbonizate de corsete şi îmbrăcăminte, o bijuterie sub forma unei cruci, un cercel, cioburi de safire, smaralde şi topaz, fragmentele unor bijuterii de aur. Descoperim, de asemenea, două bucăţi de piele umană, un deget şi părţi dintr-un schelet de mamifer precum şi cadavrul unei căţeluşe. Violenţa acestor imagini este covârşitoare.

Ceea ce vedem în aceste fotografii este tot ce a rămas din familia imperială rusă şi din lucrurile personale luate de ea de la Ţarskoe Selo. Echipei conduse de Sokolov i-au trebuit luni de zile pentru a tria şi cataloga obiectele găsite în vila Ypatiev şi, apoi, şi mai mult, pentru a

descoperi rămăşiţele ascunse sau îngropate în afara Ecaterinenburgului.

Investigaţiile i-au condus pe anchetatori până la urmă în apropierea unui cătun numit Koptiaki, situat la 20 km. de malul lacului Isetsk, o comunitate care se compunea pe vremea aceea din şase cabane înconjurate aproape în întregime de o pădure de pini. Localnicii îşi câştigau existenţa din pescuit, cositul fânului, precum şi din îngrijirea unor modeste case de odihnă ce aparţineau unor funcţionari guvernamentali locali, din apropiere. Pe vremuri, existase o mică localitate înjghebată în jurul unei mine de fier foarte bogate. O parte a vechilor galerii ale minei, parţial ruinate, erau încă deschise şi, din când în când, pline cu apă. Aici, **într-**o asemenea galerie dezafectată, numită şi Mina celor Patru Fraţi datorită apro

 pierii ei de patru pini foarte bătrâni şi aproape legendari, au făcut anchetatorii descoperirile lor înspăimântătoare. Pe lângă rămăşiţele pământeşti umane şi animale, restul relicvelor au fost în cele din urmă identificate ca provenind din îmbrăcămintea şi bijuteriile ce au aparţinut familiei imperiale. Cele două catarame de centuri aparţinuseră lui Nicolae şi lui Alexis. Un toc de ochelari fusese al Alexandrei, o proteză dentară şi o pereche de ochelari aparţinuseră doctorului Botkin, alte două mici catarame de pantofi împodobite cu diamante proveneau de la pantofii a doua dintre fete. Sydney Gibbes era convins că fragmentele de safir găsite proveneau din inelul lui Nicolae pe care acesta îl purta pe degetul stâng inelar, şi pe care nu-l mai putea scoate. Cele şase corsete calcinate aparţinuseră fireşte celor şase femei – Alexandrei, celor patru fiice şi servitoarei. Nasturii, cu emblemele militare gravate, proveneau de la mantalele lui Nicolae şi, respectiv, Alexis. Un briliant montat în aur verde şi platină, fusese al Alexandrei iar crucea de Kulm din smarald cu pandantive din perle fusese purtată de una din fete. Cadavrul câinelui a fost identificat de Sydney Gibbes ca fiind al lui Jemrni, căţeluşa Anastasiei. Experţii au ajuns la concluzia că degetul uman găsit provenea de la o femeie de vârstă mijlocie „care-şi făcea

regulat manichiura” şi „care avea o ţinută foarte aleasă”, foarte probabil Alexandra.

Era cam tot ce rămăsese din lucrurile personale împachetate la începutul odiseei lor, cu 12 luni în urmă, la Ţarskoe Selo, De aceea, de aici vom şi porni investigaţia noastră privind soarta averii ţariste.

Înainte de a da de urma milioanelor ţariste, trebuie

mai întâi lămurit cu precizie ce anume a luat familia cu ea de la Ţarskoe Selo şi ce soartă au avut aceste lucruri care nu erau nicicum de neglijat.

Obiectele cele mai personale, în parte împachetate de ei înşişi şi în anumite situaţii cărate chiar de ei în condiţii foarte vitrege, au fost expuse, de-a lungul călătoriei de la Ţarskoe Selo la Ecaterinenburg, la tot felul de vicisitudini, nereuşind să ajungă decât parţial intacte. Cu toate acestea, unele din bijuteriile lor favorite.au rămas întregi până în final, putând fi descoperite în resturile de îmbrăcăminte găsite în galeria minei şi în jurul intrării acesteia, lângă Ecaterinenburg. Ne amintim că la plecarea din Ţarskoe Selo au fost necesari 50 de bărbaţi care, timp de trei ore, au împachetat bagajele familiei imperiale şi ale curtenilor, servitorilor şi consilierilor care o însoţeau. Aceste bagaje nu conţineau însă doar lucrurile personale ale lui Nicolae şi ale familiei ci şi ustensile de bucătărie, proviziile alimentare şi vinurile pentru întreg anturajul, înainte de plecare, Nicolae şi-a revăzut toate actele personale precum şi o parte din obiectele valoroase lăsate în urmă în încăperile palatului Alexandru, încuindu-le şi – pe unele – chiar sigilându-le. Acestea au fost intenţionat separate de operele de artă de valoare naţională aflate în afara încăperilor private şi, după plecarea familiei, acestea au fost strânse la etajul doi al palatului, sub supravegherea Contelui Benckendorff. Acesta a aranjat şi împachetarea lor în opt lăzi şi transportarea acestora, din motive de securitate, la Retrograd, unde a şi semnat personal o chitanţă de predare în fostele birouri imperiale. Benckendorff a plecat de la premisa că, împreună cu operele de artă aflate în Ermitaj şi cu celelalte

valori din palate, inclusiv serviciul
 de masă imperial, totul era gata pentru a putea fi dus la Moscova, în cazul în care Retrogradul s-ar fi aflat în pericolul iminent de a fi ocupat de germani.

Când familia a pornit-o spre Tobolsk, oficiali ai Guvernului Provizoriu erau deja prezenţi pentru a lua în primire ceea ce rămăsese. Servanta Alexandrei, spre exemplu, a fost găsită la etaj împachetând încă, în diferite cutii şi sertare, o serie din lucrurile personale ale fostei ţarine care nu se dovediseră a fi neapărat necesare pentru călătorie, l s-a adus fără întârziere la cunoştinţă că de-acum acestea trecuseră integral în proprietatea statului, până şi calendarul de pe perete şi florile dintr-o vază, nemaiavând voie să fie atinse, în final, toate încăperile au fost „fotografiate iar uşile, 40 la număr, sigilate, proprietatea

Familia imperială adunase şi luase nu numai lucruri personale, care să-i folosească la petrecerea timpului liber în cursul absenţei. forţate de acasă dar s-a străduit să ia şi obiecte utile care i-ar fi ajutat, la nevoie, să depăşească anumite perioade mai dificile care i-ar fi putut, aştepta. Astfel, în timp ce problemele financiare de viitor i-au fost încredinţate lui Benckendorff şi fiului vitreg al acestuia spre a fi lămurite cu colonelul Kobyliński, Alexandra şi fiicele nu şi-au uitat fireşte bijuteriile favorite. Sydney Gibbes, care i-a însoţit, estima ulterior valoarea acestora la un mai puţin de 1 milion de ruble (circa 100.000 lire). La rândul lui, Nicolae era cu mult mai puţin interesat de obiectele propriu-zise cât mai ales de cărţifdestinate lui şi profesorilor copiilor, atât în scop educativ cât şi pentru lecturile şi destinderea zilnică. Predominau volumele de istorie, biografiile şi clasicii literaturii, mai ales ai celei engleze. Deşi născută în

Germania, Alexandra1 era totuşi strănepoata reginei Victoria şi fusese educată în limba engleză care, de altfel, tindea să domine şi în conversaţiile lor particulare. Nicolae nu şi-a uitat nici colecţia de

timbre. Nu este clar dacă motivul principal care a stat în spatele acestei hotărâri a fost plăcerea pe care i-o făcea colecţia sau o eventuală valorificare a acesteia, la nevoie. Este foarte probabil că această presupusă schimbare de atitudine a avut loc la începutul iernii la Tobolsk, când lipsa acută de bani şi primul impact al loviturii de stat bolşevice **s-**au făcut resimţite pe aceste meleaguri triste. Timbrele erau, desigur, expuse tentaţiei unor persoane din anturaj, fiind totodată obiecte demne de interes şi pentru cei care îi păzeau. La începutul şederii lor la Tobolsk, mai aveau încă loc schimburi de scrisori şi chiar de mici atenţii cu unii din prietenii apropiaţi rămaşi la Retrograd. Prin intermediul Annei Vyrubova, soseau de asemenea bani care erau imediat dosiţi în caseta cu bijuterii. Dar la începutul anului 1918, când condiţiile lor de viaţă au început să se deterioreze simţitor iar resursele financiare se micşorau văzând cu ochii, bijuteriile luate cu ei au început să capete o nouă semnificaţie. Primul pas firesc în acest proces de adaptare a fost începerea efectuării de schimburi, adevărate trocuri la nivel local, cu diferiţi proprietari de magazine dar, pe măsură ce zvonurile se înteţeau cu privire la o încercare a monarhiştilor de a-i

1 Alexandra – soţia lui Nicolae al II-lea, ţarina Alexandra Feodorovna era născută la Darmstadt în 1872, fiind fiica Ducelui Louis al IV-lea de Hessen, şi nepoata Reginei Victoria a Marii Britanii, înaintea căsătoriei cu Nicolae purta numele de Prinţesa Alix de Hessen.

 salva, tentaţia de a contribui personal la asemenea acţiuni trebuie să fi fost irezistibilă mai ales pentru Alexandra, care continua să aibă o încredere oarbă în Soloviev şi în oamenii acestuia de la Tiumen. Soloviev a devenit astfel părtaş la tot felul de schimburi, prin mâinile lui trecând şi o bună parte din bijuterii.

În aprilie, când o asemenea tentativă de eliberare părea iminentă, importanţa bijuteriilor, în acest context, devenise de-a dreptul vitală. Totodată, vigilenţa crescândă a paznicilor, exprimată şi de percheziţii tot mai frecvente efectuate prin surprindere sub pretextul căutării de arme dar, desigur, şi a altor obiecte, a convins rapid familia de necesitatea luării unor măsuri suplimentare de

protecţie. Astfel, înainte ca Nicolae, Alexandra şi Maria să părăsească primii Tobolskul, femeile din grup au început să ascundă anumite bijuterii mai deosebite în tivurile lenjeriei de corp.

Alexandra le promisese de altfel fetelor că, odată ajunsă la noua destinaţie (care avea să fie Ecaterinenburgul până la urmă), le va înştiinţa dacă era necesar ca şi alte bijuterii să fie ascunse în cusăturile hainelor lor, înainte de a pleca mai departe. Căzuseră de acord asupra folosirii unei parole, cuvântul „medicamente” însemnând bijuterii, în orice corespondenţă viitoare.

Înainte de a părăsi Tobolskul, Nicolae şi Alexandra i-au mai lăsat o serie de bijuterii spre „păstrare” şi lui Soloviev, bijuterii care – potrivit relatărilor – au făcut mai târziu subiectul unei altercaţii iscată între acesta şi aşa-zisul aliat monarhist al său, părintele Vasiliev. Alexandra i-a dat, de asemenea, nişte diamante şi un colier de perle comandantului adjunct de la Tobolsk, căpitanul Aksiuta, în timp ce Nicolae i-a făcut tot acestuia

cadou sabia, în semn de recunoştinţă pentru faptul că acesta împiedicase confiscarea ei de către noile gărzi bolşevice. Aksiuta a povestit ulterior că a ascuns bijuteriile şi sabia undeva, la periferia Tobolskului. Având în vedere că atât el cât şi generalul Denikin1 – care avea cunoştinţă de aceste lucruri – nu s-au mai întors niciodată în această regiune, este foarte probabil că acestea se mai află şi acum tot acolo.

Odată ajunse la Ecaterinenburg, bagajele lui Nicolae şi ale Alexandrei au fost minuţios controlate de parcă ar fi trecut o frontieră naţională, fiindu-le confiscate cu această ocazie, printre altele, un aparat de fotografiat şi o hartă a Ecaterinenburgului, deşi era evident că cei care i-au controlat erau interesaţi de alte lucruri, mai valoroase, înţelegând cum stau lucrurile, Alexandra i-a trimis imediat doamnei Tegieva la Tobolsk o scrisoare prin intermediul cameristei Demidova, atrăgându-i acesteia atenţia – şi totodată fiicelor – să fie „foarte precaute în împachetarea medicamentelor”, mesaj care a fost – natural

– înţeles în mod adecvat.

Depunând mărturie în cadrul anchetei Sokolov, Alexandra Tegieva – îngrijitoarea fetelor, care ulterior s-a căsătorit cu Pierre Gilliard – a descris ce a urmat: „Am luat mai multe sutiene din pânză groasă, de in Bijuteriile le-am învelit în vată, plasându-le apoi între două sutiene pe care le-am cusut împreună. Cele ale împărătesei au fost puse în două perechi de sutiene

1 Denikin – Anton Ivanovici Denikin (1872 – 1947) a fost unul dintre conducătorii ruşilor albi, luptând contra bolşevicilor în fruntea unei armate de voluntari, în special în Ucraina. Anterior a luptat şi pe frontul de vest, contra Germaniei. Sub aspect politic, el a fost aliat cu generalul Kornilov, contra lui Kerensky. A murit în exil în SUA.

separate, fiecare în parte cântărind peste două kilograme. Una a fost purtată de Tatiana, cealaltă de Anastasia, în ele aflându-se briliante, smaragde şi ametisturi. Bijuteriile marilor ducese au fost cusute în acelaşi mod şi purtate apoi de Olga. În plus, numeroase şiraguri de perle au fost ascunse direct pe corp, dedesubtul bluzelor. Alte bijuterii au fost cusute în pălăriile fetelor, în spaţiul liber dintre catifea şi căptuşeală, în acest caz, îmi amintesc de un colier lung de perle şi de o broşa cu briliante şi un safir mare. Am rupt apoi toţi nasturii de la hainele de vară şi de iarnă, înlocuindu-i tot cu pietre preţioase – cred că erau briliante – învelite mai întâi în vată şi apoi în mătase neagră".

S-a relatat mai târziu că fiicele au reuşit să ascundă în acest mod circa opt kilograme de bijuterii în total, înainte de a părăsi Tobolskul. Ajunşi la Ecaterinenburg, ei încă mai aveau cu ei şi o bună parte din celelalte bunuri ale familiei. Descărcarea bagajelor din tren s-a făcut în ziua următoare sosirii, atrăgând imediat atenţia unei mulţimi ostile. Primul jaf mai serios a avut loc cu această ocazie. Pe măsura descărcării, se făceau auzite diferite batjocuri şi remarci făcute în zeflemea. O primă cutie, conţinând mai multe perechi de cizme ale lui Nicolae, a fost de îndată deschisă: „El are şase perechi şi eu n-am

niciuna!”, a strigat cineva. „Toate cutiile astea conţin rochiile aurite ale acestor femei depravate. Tăiaţi-le capetele!”

Cu toate că mulţimea a fost împrăştiată de soldaţi, siguranţa bagajelor era departe5 de a fi garantată. Baroneasa Buxhoeveden, martoră a întregii acţiuni de descărcare a bagajelor, era convinsă că majoritatea lucrurilor personale ale „maiestăţilor lor” au încăput până la

urmă pe mâinile funcţionarilor sovietului local sau au ajuns în locuinţele private ale comisarilor, nemaifiind. niciodată înapoiate posesorilor lor legali”.

Una dintre perechile de cizme ale lui Nicolae, scăpată de furia mulţimii, există încă, putând fi văzută şi azi. Din cauza plecării lor pripite, Nicolae i-a încredinţat o pereche de cizme mai deosebite lui Sydney Gibbes, rugându-l pe acesta să le aducă cu el mai târziu. Ţarul le purtase aproape permanent în iarna precedentă la Tobolsk. Gibbes s-a conformat dorinţei fostului împărat dar, asemenea altor persoane din anturaj, nu i s-a permis să se alăture familiei în vila Ypatiev. Se despărţiseră aproape cu toţii de Nicolae şi Alexandra la Tobolsk, fiind forţaţi să facă acelaşi lucru şi faţă de copii la sosirea în gara din Ecaterinenburg. împreună cu ceilalţi, Gibbes a petrecut apoi aproape două săptămâni locuind practic în compartimentele trenului până ce au fost trimişi în final, înapoi la Tiumen.

Cizmele ţarului au rămas astfel în bagajele profesorului de engleză însoţindu-l pe acesta pe drumul de întoarcere – prin Vladivostok şi Harbin1 – în Anglia. El le-a dat apoi fiului său adoptiv, George Gibbes, care, la rândul lui, în 1991, înainte de moarte, le-a lăsat prin testament muzeului din Luton Hoo unde se află şi în prezent. Aceste cizme sunt foarte mari şi au o calitate unică: sunt făcute integral din fetru. După cum explica Gibbes în amintirile lui, cizmele fuseseră făcute pe un

1 Harbin – sau Charbin sau Pingkiang, oraş în China de nord-est, capitala regiunii manciuriene Heilungkiang. Important nod de cale

ferată, centru cultural şi port fluvial, în 1932 a fost ocupat de japonezi iar în 1945 de ruşi. Astăzi aparţine Chinei.

178

Averea pierdută a ţarilor mulaj „dintr-o bucată unică de fetru, fiind purtate mai ales iarna, când zăpada era foarte tare". Datorită gerului puternic din Siberia, nu exista pericolul ca umezeala rezultată din topirea zăpezii să fi pătruns în ele.

Ajunse la vila Ypatiev, bagajele familiei imperiale au fost depozitate **într-**o debara aparte, ajungând însă foarte curând să fie şi aici periclitate din cauza supravegherii neglijente a primului comandant local, Alexander Avdeiev, Acesta era foarte mitocan şi un beţiv notoriu, care nu-şi controla mai deloc subalternii. Ori de câte ori Nicolae sau un alt membru al familiei se ducea la debara pentru a-şi lua sau a controla unele din lucruri, ei trebuiau să fie în mod obligatoriu însoţiţi de unul sau altul din gardieni. Şi nu a durat mult până ce unii dintre aceştia au început să se „servească" din conţinutul geamantanelor. Cu toate că Nicolae a protestat în repetate rânduri faţă de Avdeiev, acesta nu lua nicio măsură. Ceea ce-l îngrijora în mod deosebit pe fostul ţar nu era atât soarta propriu-zisă a lucrurilor de valoare în sine cât mai ales corespondenţa particulară şi jurnalele lor personale care se aflau depuse tot acolo. Printr-o amară ironie a sorţii, schimbarea lui Avdeiev cu Yurovski – primul pas în etapa finală a tragediei familiei – i-a adus fostului împărat, cel puţin sub acest aspect, pentru scurt timp, liniştea. Una dintre primele măsuri luate de noul comandant a fost controlarea foarte strictă a gardienilor, dându-i lui Nicolae impresia că neglijenţa lui Avdeiev nu va mai fi tolerată în continuare. „Yurovski, menţiona Nicolae în jurnalul său, ne-a explicat că se petrecuse un incident neplăcut făcând aluzie.la disparjţia unora dintre lucrurile noastre. Astfel **s-**a confirmat ceea ce notasem

179

WILLIAM CLARKE

eu pe 28 mai (după calendarul vechi, 1 iulian), îmi pare rău pentru Avdeiev dar a fost propria lui vină că nu şi-a împiedicat subalternii să fure din geamantanele aflate în debara".

Yurovski a mers chiar mai departe înapoindu-le şi un ceas furat. Odată cu această binevenită disciplinare a gardienilor, Nicolae a putut să-şi reevalueze lucrurile personale. Alexandra, în schimb, era mai realistă. Ea a notat aceste întâmplări în jurnalul ei într-o lumină cu totul diferită: „Comandantul şi aghiotantul său mai tânăr ne-au pus să le arătăm toate bijuteriile pe care le mai avem, ultimul notând totul şi apoi confiscându-ni-le. De

Calendarul vechi (iulian) şi cel nou (gregorian) – calendarul vechi a fost introdus de Cezar în anul 46 înainte de Christos. Sfătuit de Sosigene din Alexandria, el a preluat de la egipteni regula anului bisect, adăugând tot la patru ani o zi, fiecare an având în medie o durată de 365, 25 zile. Luna iulie a fost denumită aşa în cinstea lui (înainte se chema Quintilis). După el, în cinstea lui Augustus a fost numită şi această lună, care purta anterior numele de sextilis, primind de asemenea o zi în plus, desprinsă de la februarie. Durata acestor luni a rămas până în ziua de astăzi acceptată. Calendarul vechi (iulian) foloseşte deci anul solar.

Acest gen de calendar a fost apoi preluat de creştini şi, cu excepţia începutului de an, a fost folosit până în Evul Mediu. Biserica a stabilit ulterior regula Paştilor, începutul primăverii a fost fixat în urma Conciliului din Niceea pe 21 martie, astronomii observând însă un decalaj în cursul timpului, care a atins în secolul XVI 10 zile. Calendarul iulian a fost revizuit, după multe consfătuiri cu oamenii de ştiinţă ai vremii, de papa Grigore al XIII-lea. Calendarul a fost scurtat de aşa manieră încât un decalaj nu mai este posibil decât la 3.000 de ani şi atunci doar de o zi. Acest calendar a fost preluat imediat de Spania, Portugalia şi Italia şi apoi treptat şi de alte ţări catolice. Ţările evanghelice l-au preluat mult mai târziu; Germania în 1700, Anglia în 1752 şi Suedia în 1753. Rusia a schimbat calendarul abia în 1923 (diferenţa faţă de 1900, după calendarul vechi era de 13 zile).

180

Averea pierdută a ţarilor ce? Pentru cât timp? Ce-au făcut cu ele? Nu ştiu! Nu mi-au lăsat decât două brăţări primite cadou de la unchiul Leopold (devenit mai târziu Duce de Albany), pe care nu le-am putut

scoate iar copiilor le-au lăsat de asemenea brăţările primite tot de la el şi care, tot aşa, nu mai puteau fi desfăcute; la fel, inelul de logodnă al lui Nicolae pe care nici el nu-l mai putea scoate de pe deget. Ne-au luat şi toate cheile de la casetele aflate în pod şi care nu ne fuseseră încă confiscate, dar ne-au promis că ni le vor înapoia”.

A doua zi, comandantul a revenit cu bijuteriile luate, sigilând caseta în prezenţa familiei şi lăsând-o apoi pe masă. Totodată, Yurovski le-a promis că o va controla zilnic. Conform jurnalului lui Nicolae, el s-a ţinut de cuvânt.

După cum ştim acum, în decursul a numai câteva zile, toate eforturile familiei de a ascunde sau de a-şi proteja lucrurile mai valoroase rămase încă în posesia lor, aveau să se dovedească a fi fost inutile.

Yurovski, însărcinat cu execuţia lor deja hotărâtă, era de asemenea răspunzător şi de recuperarea a tot ce mai era posibil din obiectele personale ale familiei. Nu avea să aibă de fiecare dată succes. Violenţa şi haosul ce au însoţit uciderea lor şi, mai ales, graba cu care gărzile roşii au început să şteargă urmele şi să muşamalizeze faptele petrecute, au oferit numeroase ocazii propice pentru şterpeleli. La un moment dat, în noaptea crimei, Yurovski a insistat ca gardienii să înapoieze obiectele de aur sustrase. Cei în c’auză s-au supus imediat. El nu a putut însă preveni toate formele de furt. După numai câteva zile, câinele lui Alexis, un cocker spaniol roşcat, Joy, care supravieţuise masacrului, a fost

găsit la unul dintre gardieni împreună cu jurnalul personal al ţareviciului şi cu o icoană pe care fiul tarului o avea mereu deasupra patului. Alt gardian luase umbrela de mătase neagră a Alexandrei şi inelele de argint ale marilor ducese. Alte obiecte ale Alexandrei şi ale lui Nicolae, mai ales de îmbrăcăminte, au fost ulterior oferite celor ce rămăseseră devotaţi până la sfârşit.

Mărturiile a doi dintre gardieni au devenit cunoscute, ele fiind publicate de un ziar moscovit spre sfârşitul anului 1991. Înainte de

moarte, ambii au dat declaraţii scrise, atât cu privire la execuţia în sine cât şi la deschiderea, după aceea, a bagajelor familiei. A fost astfel nevoie de un şperaclu pentru a putea fi deschise broaştele valizelor, în geamantanul Alexandrei **s-**au găsit un costum de mătase roşie, o pereche de şalvari şi o centură care îi aparţinuseră lui Rasputin; înăuntru se mai aflau de asemenea portrete ale împărătesei şi ale copiilor. Alte valize conţineau icoane şi jurnalele personale ale celor patru fete. „Toate fetele au ţinut cu exactitate jurnalele", explica unul dintre gardieni.

Yurovski a reuşit totuşi să pună deoparte principalele obiecte atribuite lui Nicolae, făcâ**ndu-**le imediat şi inventarul. Se spune că a doua zi după uciderea familiei, conţinutul casetelor de valoare ale acestora se afla întins pe masa lui în vila Ypatiev. Bijuteriile au fost examinate cu atenţie şi puse separat de doi adjuncţi ai lui Yurovski. Un martor ocular povesteşte: „Grămezi formate din obiecte de aur şi argint erau împrăştiate ici şi colo… Se aflau aici bijuterii luate de la familia imperială înainte de împuşcarea acesteia dar şi piese de aur purtate de ei până la sfârşit – brăţări, inele, ceasuri. „Se mai aflau adunate aici şi majoritatea celorlalte lucruri de valoare – 182

Averea pierdută a (arilor coliere, pietre scumpe – ce fuseseră ascunse în lenjeria de-corp a Alexandrei şi a fetelor".

Potrivit unor martori oculari ai omorului, ale căror mărturii au fost strânse atât în cadrul primei anchete conduse de Sokolov cât şi ulterior, de Edvard Radziński, se confirmă faptul că, în ciuda primelor rafale trase în pivniţa vilei Ypatiev, în cazul a două sau trei dintre fete gloanţele au ricoşat din cauza bijuteriilor pe care acestea le aveau pe corp şi în haine, chiar şi o lovitură de baionetă eşuând la un moment dat din acelaşi motiv. Rezultatul a fost că, în timp ce cadavrele erau încărcate în camioanele care aşteptau deja afară, o parte din diamante au început să iasă la iveală şi să apară la suprafaţă prin găurile şi tăieturile din îmbrăcăminte. Aşa a fost găsită pe corpul Alexandrei centura cu perle care conţinea colierele cusute cu mare grijă în interior la Tobolsk iar în hainele fetelor **s-**au descoperit numeroase diamante şi alte pietre preţioase. Diferite alte bijuterii **s-**au împrăştiat pe jos în

momentul în care cadavrele au fost despuiate lângă intrarea în galeria minei, în timp ce majoritatea lor au fost adunate, altele au fost pur şi simplu călcate în picioare şi îngropate în pământ, fiind descoperite mai târziu, după câteva luni, de anchetatorii ruşi albi.

La două zile după omor, principalele obiecte ale familiei rămase încă în debaraua vilei Ypatiev, inclusiv toate actele particulare şi jurnalele lui Nicolae, au fost trimise cu trenul de la Ecaterinenburg la Moscova iar aurul, argintul şi celelalte bijuterii strânse cu atâta asiduntate de Yurovski, au fost date pe mâna unuia dintre adjuncţii săi spre a fi duse în nord, la Alapaevsk, şi ascunse de ruşii albi. Un an mai târziu aveau să ajungă şi acestea

la Moscova, în 1964, persoana în cauză – Grigori Nikulin – a povestit la radio cum a scos aceste bijuterii ale Romanovilor din Ecaterinenburg, ascunse **într-**un sac murdar, în concluzie, după cum am văzut mai înainte, tot ce au găsit ruşii albi au fost urmele şi resturile de la vila Ypatiev – consecinţa plecării pripite a gărzilor bolşevice – rămăşiţele pământeşti carbonizate şi alte obiecte descoperite în pământ, lângă Mina celor Patru Fraţi.

Deşi pivniţa vilei Ypatiev a fost, în mare grabă, cât de cât curăţată, camerele de la etaj, în care familia îşi petrecuse ultimele zile, ofereau încă dovezi concludente ale vieţii de zi cu zi a membrilor acesteia: sticluţe de medicamente, periuţe de dinţi, lucruri de toaletă, ace de păr, rame de fotografii precum şi mai multe cărţi printre care: *The Law of God*, *The Life of St. Sera f im of Seroy* – volume de Tolstoi şi Cehov, o biblie, o carte de rugăciuni şi, de asemenea, numeroase icoane personale. Când Pierre Gilliard a reuşit să viziteze casa după câteva săptămâni, el a mai găsit coada din fildeş a unei perii de păr pe care erau gravate iniţialele Alexandrei: A.F. (Alexandra Feodorovna).

Unul dintre lucrurile cele mai valoroase rămase până aproape de final în posesia lor şi care ieşea acum în evidenţă prin absenţa sa, a fost colecţia de timbre a lui Nicolae. Ea nu reprezenta pentru el o preocupare importantă sau obiectul unei pasiuni ieşite din comun,

cum era cazul cu vărul său, regele George al V-ea, al cărui jurnal particular este împânzit de referiri la colecţia proprie în care el îşi găsea refugiul în cursul după amiezilor petrecute la Windsor, relaxându-se şi detaşându-se de problemele importante şi presante de stat, chiar şi în timpul unor crize politice serioase. Cu toate acestea.

Nicolae era un colecţionar entuziast; absenţa clasoarelor şi a oricăror informaţii legate de acestea în declaraţiile ulterioare ale martorilor oculari sugerează că ele trebuie să fi dispărut cândva în drum spre Ecaterinenburg, la Tobolsk, posibil însă şi la Ecaterinenburg.

Timbrele totuşi nu s-au „pierdut”. La începutul anilor ’20, exemplare din colecţie au început să apară pe piaţa occidentală, intrigându-i pe colecţionari de atunci încoace. Unul dintre cei mai cunoscuţi – Părintele L.L. Tann – a făcut tot posibilul pentru a lămuri ce s-a petrecut cu timbrele de la dispariţia lor, cândva, în cursul anului 1918. Şi eu mă bazez pe cunoştinţele lui de expert în încercarea de a clarifica cum una din colecţiile de timbre „ţariste” a reapărut dintr-odată, fiind scoasă la vânzare de un colecţionar leton la expoziţia internaţională de filatelie din 1926 de la New York şi cum a fost posibil ca exemplare izolate dintr-o colecţie „ţaristă” similară să reapară ici şi colo mai târziu.

La origine, această colecţie nu a pornit dintr-o pasiune pentru filatelie, ca în cazul lui George al V-lea ci cu ocazia aniversării tricentenarului Romanovilor, în 1913. Sărbătorirea acestui eveniment deosebit a inclus, printre altele, şi emisiunea unei serii speciale de timbre, reprezentând portretele lui Nicolae şi ale predecesorilor lui, de la Petru cel Mare încoace, precum şi gravuri ale Kremlinului şi ale Palatului de Iarnă. Pregătirile începuseră deja cu patru ani înainte, cei mai buni artişti şi gravori ruşi fiind invitaţi să colaboreze, întreaga acţiune s-a desfăşurat sub controlul lui Richard Zarrins, directorul tipografiei imperiale de stat. Înainte de a fi definitiv tipărite şi emise, timbrele au fost supuse unui lung proces de încercări şi testări ale

diferitelor culori, por

tretele au fost alese cu atenţie şi aşa mai departe, în final, emisia oficială a avut loc pe 2 ianuarie 1913, Zarrins având două seturi separate, gata tipărite, ambele conţinând atât originalele cât şi probele: unul pentru Nicolae şi unul pentru el. Setul destinat ţarului a fost inclus în două clasoare elegante, îmbrăcate în piele, şi conţinea în total 1274 de exemplare. Ceea ce nu le este clar experţilor de atunci încoace este care din cele două seturi – respectiv exemplare izolate din ele – au fost de fapt ulterior scoase pe piaţă.

Prima întrebare care se pune este cum a reuşit setul original al lui Nicolae să ajungă de la Tobolsk sau Ecaterinenburg până în Letonia. O versiune spune că cele două albume ale ţarului au fost preluate de la gardienii vilei Ypatiev de către un localnic din Ecaterinenburg, care, odată cu ocuparea oraşului la sfârşitul lunii iulie de către legiunea cehă şi celelalte forţe anti-bolşevice, le-a vândut unui ofiţer rus alb în schimbul unei pâini şi al unui pachet de sare. Ofiţerul, va rândul său, le-ar fi vândut mai departe unui oficial consular suedez care le-a scos pe ascuns din Rusia, ducându-le la Riga. O altă versiune, mai plauzibilă, indirect confirmată şi de lipsa oricăror referinţe ulterioare la aceste clasoare din partea unor martori oculari din Ecaterinenburg, sugerează cu tărie că ele au fost furate la Tobolsk fiind apoi, separat sau împreună, achiziţionate de un ofiţer rus alb care le-a dus personal până la Riga. O a treia versiune posibilă este că ţarul însuşi – cunoscând intenţiile persoanelor „promonarhiste” care se învârteau prin Tobolsk – le-a oferit drept contribuţie personală la finanţarea unei acţiuni de „salvare”, cum a făcut-o de altfel şi cu unele dintre bijuterii.

Indiferent de sursa de provenienţă, o primă dovadă clară a salvării colecţiei a fost expunerea ei şi catalogul prezentat de domnul Georg Jaeger din Lobau, Letonia, în cadrul expoziţiei filatelice din 1926

de la New York. Dânsul afirma că oferă colecţia originală integrală a ţarului şi, ca un argument în plus pentru atragerea potenţialilor cumpărători, el îl cita pe şeful de atunci al tipografiei de stat sovietice, care confirmase că duplicate nu mai puteau fi nicicum tipărite, matriţele originale fiind distruse în 1918. **S-**a presupus la momentul respectiv că domnul Jaeger oferea colecţia completă a ţarului – deci ambele clâsoare – cel de-al doilea set emis iniţial aflâ**ndu-**se încă în posesia lui Zarrins. Acesta rămăsese în Rusia după revoluţie şi mai contribuise la conceperea unei noi serii de timbre sovietice înainte să plece şi el definitiv în Letonia.

Părerea actuală a părintelui Tann este că la New York, în 1926, nu a fost prezentată decât jumătate din colecţia ţarului, deci un album, cealaltă jumătate fiind separat scoasă la vânzare, descompletată în exemplare izolate, de diferiţi negustori de specialitate. Dânsul este de asemenea de părere că setul lui Zarrins, pe care acesta l-a oferit spre vânzare, a rămas intact, deci nedescompletat, cel puţin până la mijlocul anilor ’80. După ce în 1967 nu a întrunit decât un preţ modest de 3.000 lire (7.000 dolari), 22 ani mai târziu acest set a fost vândut pentru 30.000 lire (65.000 dolari). Unde se află în prezent, nu se ştie.

Chiar şi primul clasor al ţarului, apărut iniţial la New York, nu a rămas complet pentru mult timp. Un negustor londonez din branşă l-a fragmentat în mai multe „părţi substanţiale”, în 1930. Acestea se compuneau în

principal din originalele colecţiei iniţiale; probele din colecţie, mai rare – respinse din cauza unor erori de tipar – se crede că se aflau în al doilea clasor al lui Nicolae, care fusese deja descompletat anterior. Exemplare din acestea apar din când în când pe piaţă pentru vânzare la preţuri pornind de la 400 lire în sus, în timp ce originalele ating circa 100 lire exemplarul.

Timbrele i-au oferit desigur lui Nicolae o oarecare relaxare, făcâ**ndu-**i poate chiar şi plăcere în anumite momente ale exilului său prelungit din Siberia, dar, asemenea celorlalte lucruri valoroase pe

care familia le luase de la Ţarskoe Selo, nu i-au folosit până la urmă la nimic.

Celelalte bogăţii lăsate în urmă la Ţarskoe Selo şi Retrograd au fost de asemenea iremediabil pierdute pentru Romanovi, fie imediat, în februarie 1917, când practic toate palatele şi conţinutul acestora au fost preluate de Guvernul Provizoriu, fie la scurt. timp după lovitura de stat bolşevică din noiembrie, când Lenin a ordonat pur şi simplu confiscarea bunurilor particulare ale tuturor oamenilor înstăriţi printr-o serie de decrete de stat.

Deposedarea totală de bunuri a familiei, care a urmat în vară, a fost parte integrantă a planului final şi definitiv care a inclus şi hotărârea de ucidere a familiei. Se consideră acum că decretul de naţionalizare a tuturor avuţiilor Romanovilor a fost decis în cadrul aceleiaşi şedinţe în care s-a căzut de acord şi asupra detaliilor definitive privind omorârea familiei în luna iulie.

De fapt, distrugerea numeroaselor bunuri care au aparţinut familiei imperiale a început chiar înainte ca membrii familiei să părăsească Ţarskoe Selo, mai. precis atunci când Palatul de Iarnă a fost, pentru prima

188

Averea pierdută a (arilor dată, asaltat de sute de soldaţi; mai apoi, în decursul primelor luni de captivitate petrecute de familie la Tobolsk şi, în special, în cursul nopţii Revoluţiei din Octombrie când, după intervenţia dramatică a crucişătorului Aurora, bandele au pătruns în palat prădând şi distrugând cât mai mult cu putinţă. Nicolae şi Alexandra luaseră cunoştinţă de unele din aceste evenimente prin intermediul scrisorilor pe care continuau încă să le primească de la prietenii din Retrograd: „Ce ştiri îngrozitoare despre jefuirea sacristiei din Palatul de Iarnă”, îi scria la un moment dat Alexandra, Annei Vyrubova din Tobolsk. „Se aflau acolo atâtea relicve preţioase şi icoane de-ale noastre! Se spune că la fel s-a întâmplat şi cu biserica de la Gacia. Ştiai că portretele părinţilor mei şi al socrului meu au fost complet distruse? La fel, rochiile mele ruseşti de la curte şi toate celelalte! Cea mai cumplită este însă distrugerea bisericilor! Se spune

că soldaţii din lazaretul aflat în Palatul de Iarnă ar fi făcut-o”.

Personal, ei au fost scutiţi de a vedea cu propriii lor ochi grozăvia prădăciunilor şi a distrugerilor absurde şi lipsite de orice limită.

Ironia acestei situaţii este că atât Guvernul Provizoriu cât şi cel bolşevic care i-a urmat, fiecare în felul său, au luat măsuri de catalogare şi, până la un punct, de protejare a comorilor din principalele palate imperiale. Golovin, cu care Benckendorff discutase, amănunţit problema averii personale a lui Nicolae, era direct răspunzător de protecţia şi păstrarea lucrurilor de artă, a muzeelor şi, în general, a obiectelor vechi şi valoroase – în special a celor formând inventarele palatelor imperiale din Petrograd, Ţarskoe Selo, Gacia şi Peterhof. Comitete speciale de protecţia artei fuseseră înfiinţate

sub directa lui supraveghere pentru îndeplinirea acestei sarcini. Până la un punct, acestea au făcut tot ce le-a stat în putinţă pentru a lămuri ce lucruri de valoare rămăseseră în diferitele palate, o parte din ele începând chiar să fie împachetate. Problema era că, concomitent, ieşeau la iveală manifestări de neglijenţă crasă, de invidie şi izbucniri de adevărat vandalism, în timp ce. oficiali ai guvernului străbăteau Petrogradul, purtând afişe prin care cetăţenii erau îndemnaţi să „protejeze dovezile trecutului”, ornamentele de bronz erau smulse din balustradele palatului şi luate drept suveniruri, cu intarsiile din mobilele vechi se făcea focul, feţele statuilor erau zdrobite iar lemnul pavilioanelor din secolul al XVIII-lea era folosit drept lemn de foc. Protecţia formală mergea mână în mână cu distrugerea altor foste avuţii imperiale.

Eforturile de protejare au fost totuşi considerabile. Toate încăperile folosite de fosta familie imperială au fost reconstituite cât de repede cu putinţă, cu ajutorul servitorilor, şi apoi fotografiate, încercându-se refacerea cât mai fidelă a decorului interior. Au fost făcute 225 fotografii. Apoi a urmat procesul lent şi dificil de identificare, catalogare şi împachetare a obiectelor, pentru ca în orice

moment să fie posibil un transfer de urgenţă la Moscova, în cazul unei continuări a înaintării germane asupra Petrogradului. În primele patru luni de la începutul revoluţiei, circa 300 de obiecte vechi, de importanţă culturală majoră, au fost catalogate şi peste o sută de lăzi au fost umplute cu lucruri de artă de valoare deosebită.

Pentru cei în cauză era o sarcină foarte ingrată, ei fiind înconjuraţi în Palatul de Iarnă de sute de soldaţi, dactilografe şi alte persoane cu diferite funcţii, care

Averea pierdută a ţarilor făceau parte din noua echipă guvernamentală a lui Kerensky. Şi aceşti oameni, la rândul lor, erau copleşiţi de cele văzute, reacţionând fie prin apatie, fie printr-o ură arzătoare. Şeful uneia dintre principalele comisii de protecţie a artei, rămas anonim, a oferit o tristă mărturie a acestei perioade: „Ornamentele din bronz dispăruseră de pe mobile şi şemineuri, tapiţerii şi cuverturi scumpe fuseseră transformate în zdrenţe sau smulse pur şi simplu în întregime de pe canapele şi fotolii, rămase simple schelete, pe care se tolăneau apoi soldaţii cu cizmele lor murdare. Circa trei duzini de mese şi scaune au fost distruse pe loc; mai multe portrete din galerii au fost străpunse cu baionete; o abundenţă de purici şi ploşniţe şi-a făcut apariţia... Am încercat să-i convingem pe soldaţi să renunţe la distrugerea palatului. Ne-am plâns lui Makarov (care însoţise şi familia imperială la Tobolsk) şi lui Golovin. Soldaţii ne-au promis prosteşte că vor da curs cererii noastre, Makarov şi Golovin au dat afirmativ din cap, dar nimic nu s-a schimbat, iar Kerensky a întâmpinat protestele noastre cu o totală indiferenţă”.

Lucruri mult mai grave aveau să se petreacă în octombrie, în dimineaţa ce-a urmat loviturii de stat bolşevice, comitetul de protecţie a artei s-a întrunit pentru a preveni continuarea distrugerilor în Palatul de Iarnă. Luptele de stradă, ducând până la bombardarea palatului şi apoi la asaltarea lui de către mase, au dus însă la devastarea încăperilor, zidurile fiind dărâmate de obuze sau ciuruite de gloanţe, geamurile sparte, cioburi de sticlă împrăştiate peste tot. Apoi a urmat jaful propriu-zis. După cum relata un martor ocular: „În

afara încăperilor distruse de obuze… mulţimea a prădat tot ce

era deplasabil şi se putea lua, demolând totodată pe loc ce nu putea fi ridicat… comodele din lemn de stejar… în care se aflau porţelanurile şi vesela din faianţă ale palatului… au fost fie lovite, fie străpunse cu baionetele de soldaţi. Marilor portrete în ulei li s-au scos ochii… în apartamentele private ale lui Alexandru al II-lea şi ale ultimului ţar distrugerea era de nedescris… la picioarele noastre se aflau miniaturi de nepreţuit, rame de tablouri, icoane, porţelanuri, cărţi şi fragmente de mobilă”. Uniformele lui Nicolae 11 şi ale lui Alexandru al II-lea.

1 Nicolae l – „jandarmul Europei”, a trăit între 1796 – 1855 şi a domnit între 1825 şi 1855. Al t/eilea fiu al ţarului Paul l, urcând pe tron după ce fratele său, Constantin, care ar fi trebuit să urmeze, a refuzat. L-a urmat pe tron pe fratele său mai mare, Alexandru i. În linii mari, politica lui s-a axat pe protejarea ortodoxiei, pe propagarea absolutismului şi pe protecţia naţiunii. (A fost căsătorit cu Prinţesa Charlotte, fiica lui Friedrich-Wilhelm al II-lea – regele Prusiei), în decembrie 1825 a înăbuşit revolta decabriştilor (decembriştilor) întreprinsă de tineri ofiţeri şi intelectuali influenţaţi de ideile liberale venite din Franţa după revoluţie şi care cereau o nouă constituţie. Revolta fiind prost organizată, ea a fost uşor de stins. Temându-se de mişcări similare, el a întărit serios poliţia secretă. Cei 5 capi ai revoltei au fost spânzuraţi „mulţi alţii fiind exilaţi în Siberia – o metodă foarte frecvent folosită sub acest ţar – pentru a fi totuşi iertaţi ulterior. După aceste evenimente el a condus despotic. Pe pl an extern a câştigat teritorii „pentru Rusia în urma războaielor cu Persia şi Turcia, a supus Polonia după revolta din 1830 şi a înăbuşit revolta ungurilor din 1849. În intenţia de „a termina” imperiul otoman a pornit războiul Crimeei intrând în vara anului 1853 cu trupele în Ţările Române. Franţa, Anglia şi Piemontul au susţinut însă Turcia care a declarat război Rusiei. Ulterior s-a alăturat şi Austria; concomitent trupele occidentale au debarcat masiv la Sevastopol, asediindu-l şi ocupându-l în final, după

un an de război. Sevastopolul era vital pentru flota rusească din Marea Neagră, ca şi astăzi de altfel. Urmaşul lui, ţarul Alexandru al II-lea, a renunţat prin pacea de ra Paris din 1856 la o flotă militară în Marea Neagră redând, totodată, Ţărilor Române Gurile Dunării şi Basarabia.

192

Averea pierdută a ţarilor inclusiv cea în care ultimul fusese asasinat, se aflau sfâşiate pe podea, rochiile marilor ducese şi diferite alte lucruri din micile lor dormitoare erau peste tot răvăşite, împreună cu rămăşiţele garderobei şi ale toaletelor de bal ale împărătesei („un fantastic amestec de stofe şi culori, de la purpuriu la verde-pal şi azuriu.”).

Biroul lui Alexandrul a fost jefuit, apoi făcut ţăndări. Şase lăzi împachetate şi închise cu grijă, gata spre a fi duse la Moscova, au fost deschise cu forţa şi scotocite, apoi conţinutul furat, inclusiv o garnitură de birou din argint primită cadou de Alexandru al II-lea. În camera blindată **s-**a pătruns cu forţa, servicii de masă scumpe, valorând circa 2 milioane de ruble (circa 100.000 lire, ţinând cont şi de devalorizarea rublei pe parcursul războiului) dispărând fără urmă. Chiar şi obiectele de valoare, care au scăpat de furia momentană a maselor, nu au fost adecvat protejate de noul regim. Cadourile primite de Nicolae cu ocazia unor vizite de stat sau particulare făcute în străinătate, formând un incredibil amestec de covoare, săbii, obiecte din jad de China, aur şi argint precum şi diferite alte lucruri ornamentate cu diamante, rubine şi safire, reuşiseră să scape atenţiei jefuitorilor. Noul supraveghetor bolşevic din comisia de protecţie a artei le-a triat cu repeziciune, însuşi**ndu-**şi unele din ele printre care un napolen de aur şi câteva piese din**tr-**un serviciu de ceai din porţelan, ordonând apoi topirea tuturor obiectelor din metal, inclusiv a pieselor scumpe din argint, şi apoi distribuirea lor poporului.

Ce a mai rămas a fost depozitat. Aşa-zisul comitet de „protecţie” a artei a adoptat o atitudine diferită şi în alt sens. Noi membri bolşevici, de nimeni chemaţi, au fost cooptaţi fără întârziere, chiar şi unii care veniseră

193

„Fără teamă, şi din proprie iniţiativă să se intereseze de situaţia de la palat”.

Devastarea palatului într-o asemenea măsură şi jefuirea lucrurilor aflate în el au subminat în orice caz misiunea de protecţie a comitetului înfiinţat iniţial de Guvernul Provizoriu. Catalogarea definitivă a obiectelor a trebuit să fie în mod inevitabil amânată.

Unul din aspectele care a încurcat şi mai mult planurile acestui comitet a fost reprezentat de colecţia, practic unică, de vinuri a-ţarului, începută încă sub împărăteasa Elisabeta1, în secolul al XVIII-lea şi îmbogăţită de-a lungul timpului, până ce ajunsese să conţină zeci de mii de sticle, ea devenind imediat un adevărat magnet pentru soldaţii care oricum nu mai respectau nicio lege. Zăbrelele din fier, aflate la intrarea în pivniţe, au fost în repetate rânduri şi cu osârdie tăiate. Comitetul s-a străduit să ofere protecţie suplimentară. „Am postat o primă echipă de gardă – gardienii erau însă beţivi, l-am schimbat cu alţii, fără niciun rezultat. La început, trăgeau asupra celor care încercau să pătrundă în pivniţe pentru ca mai apoi să se adune cu

1 Elisabeta – Elisabeta Petrovna (1709 – 1762) a domnit între 1741 – 1762, fiind fiica lui Petru cel Mare şi a Ecaterinei l. Fi lofranceză, s-a aliat cu Austria şi Franţa angajându-se în războiul de şapte ani contra Prusiei (1756 – 1763). A devenit împărăteasă după detronarea lui Ivan al VI-lea. A trăit în căsătorie secretă cu favoritul ei, Alexei Razumovski. Pe nepotul ei, Peter de Holstein-Gottorp-Romanov, viitorul ţar Petru al III-lea, l-a lăsat urmaş pe tron, căsătorindu-l cu Prinţesa Sophie Auguste de Anhalt-Zerbst, viitoarea Ecaterină a II-a cea Mare. În 1743 ea a încetat războiul cu Suedia şi a fost aliata Mariei Theresa în problemele succesiunii la tronul Austriei. Pe pian cultural, ea a fondat universitatea din Moscova (1755) şi Academia de Arte Frumoase din St. Petersburg, în 1758.

 toţii, să se împrietenească şi să bea împreună”. Comitetul a încercat. apoi să vândă vinurile, ajungând chiar să primească o ofertă suedeză în valoare de „milioane de ruble în aur”,

dar problema principală a rămas neschimbată. Cum puteau fi duse lăzile de sticle din pivniţe până la vapor, fără ca pe drum să fie furate şi băute?

Pivniţa de vinuri a constituit permanent una din ţintele principale ale oricărei bande de jefuitori din Retrograd şi un potenţial element de conflict atât timp cât rămâneau nepăzite în mod corespunzător. Până la urmă nu a existat decât o singură soluţie, în final această decizie fiind şi luată; **s-**a ordonat spargerea tuturor sticlelor şi vărsarea conţinutului lor vechi şi nobil în apele Nevei.

„Lichidul nobil începea să se scurgă în apele reci ale Nevei”, povestea ulterior un martor ocular, „dâ**ndu-**le acestora o nuanţă de curcubeu... Apa plumburie şi mânioasă îl purta cu ea mai departe”. Această acţiune a durat 24 de ore. Ea a reprezentat, în felul ei, sfârşitul simbolic al bogăţiei Romanovilor la Retrograd.

Capitolul 7

Rămăşiţele pământeşti ale familiei ţarului să neertitudinile privind soarta familiei imperiale \m} ruse şi cea a averii acesteia, au fost amplifi-eX cate de circumstanţele neclare ale evenimentelor petrecute la Ecaterinenburg precum şi de caracterul extrem de secretos al regimului bolşevic care i-a urmat la putere. Chiar şi acum, după expertiza genetică a rămăşiţelor pământeşti ale Romanovilor, soarta a doua din cele unsprezece persoane pretinse a fi fost omorâte este nelămurită, acestea fiind considerate dispărute, în vara anului 1993, doar cu câteva săptămâni înainte de anunţarea oficială a rezultatelor expertizei genetice la Londra, în cadrul unei conferinţe ţinute la universitatea din St. Petersburg, se afirma însă cu toată seriozitatea că familia nu fusese executată! Nu este deci de mirare

196

Averea pierdută a ţarilor că în asemenea condiţii ipotezele conspirative şi speculaţiile au continuat să prolifereze iar revendicatorii averii rămase nu au putut decât să fie încurajaţi şi în continuare.

Persistenţa acestor îndoieli, chiar şi la 75 de ani după evenimente, scuză pe undeva comportamentul oarecum iraţional al

unor guverne şi al unor pretenţii, la timpul respectiv, încercările de salvare a familiei, despre care **s-**a spus că ar fi fost întreprinse în perioada dintre începutul arestului la Ţarskoe Selo şi toamna lui 1918, **s-**au bazat, desigur, pe informaţiile sau supoziţiile momentane. După cum am văzut, unele au fost fie lipsite de entuziasm, fie prost plănuite, fie au eşuat în final din ambele motive. Altele au avut la bază pretinse legături cu regele George al V-lea sau cu împăratul Wilhelm al II-lea, ambii îndeaproape înrudiţi cu familia imperială rusă, în cazul împăratului german adăugâ**ndu-**se şi ambiţii şi motive politice.

Indiferent de adevăratul punct de plecare sau de motivaţia care a stat la baza acestor tentative de salvare, ele trebuie examinate cu atenţie pentru a se putea elucida existenţa unor posibili supravieţuitori şi, în consecinţă, pentru a se putea aprecia afirmaţiile privind soarta finală a averii pierdute a ţarului.

Una din încercările de salvare a familiei a pornit de la omul de afaceri norvegian Jonas Lied, care avea legături comerciale strânse cu Rusia, cu concesiuni miniere şi de cherestea în Siberia şi care înfiinţase Compania Siberiana, adoptând chiar cetăţenia rusă în 1914. În perioada în care familia imperială se afla la Tobolsk, el a conceput un plan de salvare a acesteia către nord, spre Cercul Polar, în cadrul căruia urma să fie folosit unul

«= f! din vapoarele cu aburi din flota fluvială *a* companiei. El a discutat acest plan pe îndelete cu diferiţi prieteni şi parteneri de afaceri de la cunoscuta firmă britanică de armament Vickers care avea, la rândul ei, bune legături cu Rusia, în primăvara lui 1918 fiind încurajat să abordeze problema şi cu anumite persoane sus-puse-şi indicate din Londra. Acestea includeau pe Sir Francis Barker şi pe Marele Duce Mihail Mihailovici – un văr al ţarului – ambii membvi în consiliul de conducere de la Vickers precum şi oficialităţi înalte din Ministerul de Externe Britanic şi din serviciile de spionaj britanice. Cu toate că un alt om de afaceri norvegian, prieten cu Lied, a oferit la rândul său o „sumă substanţială” pentru finanţarea acţiunii, Lied nu a

fost prea încurajat de primirea care i s-a făcut la Londra, rezumând laconic răspunsurile primite, în fraza: „Vă rog să nu menţionaţi numele meu!”. Mutarea familiei imperiale de la Tobolsk, în luna aprilie a aceluiaşi an, i-a curmat acestuia definitiv planul, el întorcându-se în Norvegia.

S-au făcut încercări de asociere a planurilor lui Lied cu persoana regelui George al V-lea spunându-se că persoanele sus-puse cu care el discutase la Londra ar fi făcut parte jdintr-un complot quasi-oficiál, pus la cale, natural, cu consimţământul deplin al familiei regale britanice. Mult mai probabil este că oficialii serviciilor secrete şi ai ministerului de externe au încercat să verifice informaţiile primite despre persoana lui Lied de la compania Vickers şi să aprecieze pe această cale şansele reale de reuşită ale unei astfel de acţiuni. Dovezile aduse în sprijinul unei legături cu familia regală britanică, ca parte componentă a unui plan secret de mai mare amploare, şi care ar fi depăşit cu mult obligaţiile

198

Averea pierdută a ţarilor uzuale de informare permanentă a palatului Buckingham cu privire la soarta verilor ruşi, sunt foarte fragile.

Cu mult mai interesant este presupusul plan de salvare a întregii familii şi salvarea reuşită a cel puţin uneia dintre marile ducese, pe calea aerului, de la Ecate-rinenburg, plan menţionat în jurnalul particular al colo; nelului Richard Meinertzhagen, a cărui carieră în Ministerul de Externe şi serviciile secrete britanice este prezentată în mai multe biografii. Dovada există şi acum, aflându-se la îndemâna celor interesaţi în biblioteca Rhodes House din Oxford, în cuprinsul unei pagini din jurnalul de însemnări ţinut zilnic de acesta şi care totalizează 15.000 de pagini legate în 76 de volume.

Meinertzhagen a întreţinut un jurnal zilnic pe durata multor ani din cariera sa de ornitolog, ofiţer al serviciilor secrete, călător şi expert în problemele Orientului Mijlociu, în această ultimă calitate, el a participat şi la conferinţa de pace de la Versailles, din 1919, ca membru al delegaţiei militare britanice, după ce în prealabil vizitase cu

regularitate palatul Buckingham pentru a-l ţine la curent pe rege cu diferitele probleme politico-militare din această regiune a lumii. Ultima notiţă din jurnalul său este datată 11 noiembrie 1918 şi spune: „Timp de 19 ani.am ţinut fără întrerupere acest jurnal până în luna februarie a acestui an, când am intrat în serviciul Ministerului de Război. Atunci am înţeles că activitatea mea m-a pus în contact cu atâtea chestiuni cu caracter secret şi că, indiferent care ar fi fost opiniile mele personale, ei se bazau **într-**un fel sau altul pe informaţii eminamente secrete”. Această concluzie la care a ajuns nu l-a împiedicat însă să mai facă sporadic notiţe în jurnal şi în continuare, după februarie 1918. Una dintre

acestea, din 17 martie 1918, se referea la ultima convorbire avută cu George al V-lea la palatul Buckingham. El nota oarecum laconic: „De la probleme politice, conversaţia noastră a deviat inevitabil spre timbre. Desigur, a trebuit să-l însoţesc şi să-i văd colecţia. Am stat acolo, cu totul, peste o oră”. În mod deosebit a atras însă atenţia o notiţă făcută de el pe 18 august 1918: „Am ezitat până acum să dezvălui un episod ieşit din comun, pe care l-am trăit luna trecută, legat de uciderea ţarului şi a familiei acestuia... Chiar şi acum îmi este puţin teamă să divulg amănunte, în timp ce lucram la Ministerul de Război, trebuia să-l vizitez săptămânal pe rege la palat pentru a-l ţine la curent cu privire la campaniile militare desfăşurate în Irak şi în Africa de Est germană. Aşa l-am întâlnit odată acolo pe Hugh Trenchard, şeful statului major al aviaţiei. O parte din activitatea mea la Ministerul de Război cuprindea organizarea unui serviciu secret care să se ocupe îndeaproape cu evenimentele din Rusia. Regele George a deschis discuţia remarcând că îi era şi în continuare devotat vărului său, ţarul, şi întrebând dacă nu **s-**ar putea face ceva pentru a-l salva, eventual pe calea aerului, în caz contrar el temâ**ndu-**se că întreaga familie va fi ucisă. Trenchard era sceptic faţă de o asemenea încercare, considerând că familia era cu siguranţă foarte bine păzită; totodată, lipseau informaţiile referitoare la posibilităţile practice de

aterizare şi decolare din apropierea locului de detenţie a familiei. Eu am intervenit atunci, spunând că aş putea eventual obţine aceste informaţii şi chiar, organiza o echipă de intervenţie, capabilă să salveze cel puţin pe unii dintre membrii familiei imperiale ruse, pe calea aerului. Riscul era însă foarte mare, căci nereuşita ope

Averea pierdută a ţarilor raţiunii ar fi atras după sine, cu siguranţă, omorârea întregii familii. Trenchard şi cu mine am discutat problema şi, după câteva zile, am fost în stare să pun la cale o tentativă de salvare măcar a unora dintre copii, ţarul şi ţarina fiind prea bine păziţi. La 1 iulie totul fusese pus la punct, avionul. putând decola. Succesul nu a fost complet şi consider că este prea periculos să ofer detalii suplimentare aici. Una dintre fete a fost pur şi simplu aruncată în avion la Ecaterinenburg, suferind numeroase contuzii, şi adusă în Marea Britanie unde se află şi acum. Dar sunt sigur că dacă adevărata identitate a acestui copil ar ieşi la iveală, el ar fi urmărit şi ucis deoarece ar fi moştenitorul de drept al tronului Rusiei. Ruşii ăştia sunt nişte porci bestiali – să omori nişte fetiţe doar pentru că sunt fiicele ţarului!”

În timp ce prima jumătate a relatării are, fără îndoială, un iz autentic, dubiile încep să apară odată cu aprecierea celeilalte jumătăţi, în care el se referă la acţiunile legate de încercarea de salvare şi de salvarea până la urmă, în fapt, a uneia dintre marile ducese. Dacă toate acestea ar fi adevărate, toate dovezile şi amintirile individuale ale atâtor altor persoane, privind evenimentele petrecute în primele două săptămâni ale lunii iulie 1918, ar trebui să fie complet anulate sau, în orice caz, serios rectificate. Referinţele făcute de el, spre exemplu, la „copii” şi „fetiţe” nu se prea potrivesc cu faptul că Anastasia, fata cea mai mică a ţarului, avea deja pe atunci 17 ani iar surorile ei mai mari erau chiar femei tinere, între 19 şi 23 de ani. Cu toate acestea, un alt autor – Michael Occleshaw – a urmărit această problemă pe toate căile posibile, nu numai pentru a dovedi că aceste notiţe ar putea totuşi conţine adevărul dar şi

pentru a arăta că singura mare ducesă salvată a fost, de fapt, Tatiana, dusă cu avionul de la Ecaterinenburg la Vladivostok, cu diferite escale intermediare, fiind apoi însoţită de Prinţul Arthur de Connaught prin Japonia şi Canada ajungând până la urmă în Marea Britanie. Ea ar fi înmormântată **într-**un cavou din cimitirul localităţii Lydd, din comitatul Kent.

Întrebarea principală care se pune este dacă Meinertzhagen poate fi totuşi crezut sau dacă a avut, de fapt, tendinţa de a inventa. Văzând lucrurile prin această prismă, îndoielile încep să se înmulţească. Mai mulţi cercetători au scos în evidenţă discrepanţe serioase în jurnalul lui, începând cu referinţele făcute pe seama lui Lawrence al Arabiei1 şi până la contactele lui cu diferiţi oameni politici ca Arthur Balfour2, Chaïm Weizmann3.

1 Lawrence al Arabiei – Thomas Edward Lawrence zis al Arabiei

(1888 – 1935), orientalist, arheolog şi agent al Marii Britanii. A elabo rat. conceptul politic al unui imperiu arab unit sub tutela britanică, încurajând revolta arabilor contra turcilor. Prieten ap/opiat cu regele

Feisal al Irakului şi Siriei, la rândul său filo-britanic. În urma unor di sensiuni, în materie de politică, cu superiorii, a demisionat din serviciul guvernului intrând voluntar, ca simplu soldat, în forţele aeriene britanice. Autor a numeroase cărţi.

2 Balfour – Contele Arthur James Balfour (1848 – 1930), scoţian, membru al partidului conservator. A fost în repetate rânduri-ministru, între 1902 – 1905 prim-ministru, ulterior ministru de externe în 1917 a formulat declaraţia Balfour în sprijinul evreilor, pentru o patrie în

Palestina. A sprijinit intens intrarea SUA în primul război mondial.

Redevenit ministru între 1925 şi 1929, a definit noţiunea de British

Commonwealth. Autor al mai multor cărţi.

3 Weizmann – Chaïm Weizmann (1874 – 1952), chimist, unul

din capii mişcării sioniste, primul preşedinte al Israelului între 1949 – 1952.

Originar din Bielorusia. Între 1916 – 1919 a fost şeful laboratoarelor de chimie ale amiralităţii britanice. Declaraţia Balfour s-a datorat, printre altele, şi străduinţelor lui diplomatice, în 1920 a devenit preşedintele mişcării sioniste iar în 1929 al Jewish Agency.

Lloyd George şi chiar Nasser1. În unele cazuri, concluzia a fost că în realitate, el a inclus notiţele respective în jurnal, la o dată ulterioară celei indicate în text, cunoscând deci evoluţia şi cursul evenimentelor ce au urmat. Obiceiul lui de a bate la maşină textul, ici şi colo probabil după ciorne scrise de mână anterior, confirmă în parte această părere. Un recent biograf al lui a rezumat acest lucru astfel: „Evident, Meinertzhagen a putut reconstitui anumite evenimente cu precizie chiar şi mai târziu, dar realismul lui – foarte grijuliu aranjat – ar putea fi... în mare parte un produs al imaginaţiei".

Dacă „escapadei de salvare" a lui Meinertzhagen îi mai lipsesc încă dovezile, nu mai există între timp niciun dubiu cu privire la iniţiativa finală luată de familia britanică. Mai ales George al V-lea a fost, pe bună dreptate, criticat pentru eforturile intense depuse în încercarea de a descuraja guvernul britanic să mai dea curs ofertei iniţiale de azil făcută lui Nicolae şi familiei acestuia în primăvara anului 1917. Dovezi ale unei implicări mult mai directe a familiei regale britanice în vara lui 1918 pun, totuşi, comportamentul regelui George în cu totul altă lumină, putând fi acum pe deplin elucidate. Deşi ceea ce s-a întreprins, s-a dovedit până la urmă a fi prea puţin şi tardiv, acest lucru nu diminuează cu nimic caracterul spontan şi bine intenţionat al acţiunii.

1 Nasser – Gamal, Abdel (1918 – 1970). A organizat şi comandat un puci ai ofiţerilor în 1952, ducând la răsturnarea regelui Farouk al Egiptului şi la proclamarea republicii în 1953. A condus autoritar, naţionalizând numeroase întreprinderi printre care şi canalul de Suez, acţiune care a dus la intervenţia franco-britanico-isfaeliană din 1956.

Prosovietic, a construit cu URSS barajul de la Assuan. A pledat pentru cauza unităţii arabe.

Surprinzător este faptul că toate criticile aduse lui George al V-lea pentru răspunsul său „rece” faţă de soarta vărului Nicolae, în 1917, nu au atras din partea palatului Buckingham nicio dezminţire mai fermă. Dovezile acestei iniţiative pot fi găsite în documente oficiale aflate în Arhiva Publică de la Kew şi în alte părţi. Astfel, dacă familia regală britanică **s-**a comportat oarecum inadecvat şi cu răceală în 1917, în 1918-deşi cam târziu – ea şi-a dat cu siguranţă toată silinţa. Totul a debutat în luna mai a acelui an, când Prinţesa Victoria de Battenberg – devenită din iunie 1917 Marchiză de Milford Haven, mama Lordului Mountbatten – i-a scris de la Kent House de pe insula Wight1, ministrului de externe britanic Arthur Balfour, exprimâ**ndu-**şi faţă de acesta temerile foarte serioase cu privire la soarta surorii ei, fosta ţarină Alexandra, şi a familiei acesteia, în scrisoare, ea îi explica lui Balfour ce aflase: în timp ce Nicolae, Alexandra şi Maria fuseseră deja duşi la Eca-terinenburg, Alexis *şi* celelalte trei surori fuseseră lăsaţi singuri la Tobolsk. „Îmi imaginez cu spaimă”, scrisese ea, „de durerea cauzată tuturor prin această despărţire şi frica mare pe care trebuie să o resimtă sora mea, sentiment împărtăşit de altfel şi de mine, la gândul că copiii au fost lăsaţi de capul lor, fără niciun ajutor”. Ea era de părere că Alexis ar fi putut prezenta un „atu politic”, fii**ndu-**i interzisă părăsirea ţării din acest motiv, dar se întreba totodată dacă cele trei fete, care nu puteau avea „nicio valoare sau importanţă ca ostatece ale guvernului rus” nu ar putea fi aduse totuşi **într-**un fel sau

1 insula Wight – insulă şi comitat aparte al Marii Britanii, în Canalul Mânecii, cu capitala la Newport.

 altul în grija ei, pe insula Wight. Din dosarele Ministerului de Externe, aflate în Arhiva Publică de la Kew, reiese că oficialii au luat în considerare cu toată seriozitatea o intervenţie pe lângă Troţki „pentru a-i obţine consimţământul secret”

fiind însă, totodată, de părere că acesta ar fi fost doar un prim pas într-o acţiune oricum foarte primejdioasă, încredinţarea celor trei fete unei escorte bolşevice ar fi foarte riscată, impunându-se deci trimiterea unor ofiţeri britanici la Ţobolsk pentru a le însoţi până la Vladivostok. În acest fel, guvernul britanic s-ar fi expus cu uşurinţă unor acuzaţii de conspiraţie proţaristă, periclitând indirect numeroase alte vieţi. Balfour i-a răspuns prinţesei, plin de înţelegere, la sfârşitul lunii mai, explicându-i acesteia dificultăţile inerente ale unei astfel de acţiuni şi promiţând, în acelaşi timp, că va încerca să găsească alte soluţii.

Prinţesa Victoria a fost şi mai alarmată în iulie, când tot felul de zvonuri începuseră să circule cu privire la evenimentele ce se petreceau la Ecaterinenburg. Ea s-a adresat din nou, în scris, Ministerului de Externe, aflându-se – fără îndoială – în strâns contact cu palatul Buckingham. De data aceasta, ea a pus direct problema, întrebând dacă nu ar fi fost posibil să se întreprindă un ultim efort de salvare a surorii ei, Alexandra, şi a familiei acesteia. Nu s-ar putea oare apela la ajutorul unei ţări neutre, precum Suedia sau Spania, sau la o altă casă regală? Sau chiar interveni pe lângă soţia lui Lenin, care trăia pe atunci la Stockholm? Prin intermediul Lordului Robert Cecil, ministrul de externe nu a refuzat-o dar nici nu a oferit un ajutor imediat, sugerând că soţia lui Lenin ar putea face „mai mult rău decât bine” şi recomandând să se apeleze, în continuare, în mod con

creţ la prinţesa moştenitoare a tronului Suediei, la ambasadorul suedez de la Moscova sau chiar la curtea regală daneză. Cecil a mai adăugat că, din informaţiile pe care le avea, Spania nu-şi retrăsese încă reprezentantul de la Moscova. Probabil că Prinţesa Victoria a considerat aprobarea Spaniei drept calea cu cele; mai mari şanse de reuşită în momentul acela, căci i-a scris imediat o scrisoare Regelui Alfonso. Evident, ea se afla în strânsă legătură cu palatul Buckingham, căci pasul următor a fost o telegramă a Reginei Maria a Angliei adresată direct lui Alfonso al Xlll-lea1 la Madrid, în care i se cerea

acestuia ajutorul. Având drept soţie tot o prinţesă de Battenberg – verişoară primară cu fosta ţarină Alexandra – Alfonso încercase deja cu un an înainte, fără succes, să-şi ajute rudele din Rusia. El a răspuns şi acum fără întârziere dar, dând la iveală o oarecare urmă de misoginism, a dorit să ştie cu certitudine că aceasta este şi dorinţa făţiş exprimată a lui George al V-lea. În consecinţă, o telegramă a fost trimisă de la Madrid regelui Angliei la Windsor: „Mary (Regina Maria) îmi telegrafiază că-mi va fi recunoscătoare pentru orice fel de ajutor pe care l-aş putea acorda în salvarea familiei imperiale ruse. Pot conta pe acordul tău?” în absenţa lui George al V-learaflat în acel moment în Franţa, Regina Maria'a consultat Ministerul de Externe, răspunzând

1 Alfonso al XIII-lea – rege al Spaniei din dinastia Bourbon (restaurată). A trăit între 1886 şi 1941 şi a domnit între 1886 şi 1931, iniţial sub regenţa mamei sale, arhiducesa austriacă Maria Christina. Fiul lui Alfonso al XII-lea. În 1923 a încurajat mai întâi instaurarea dictaturii lui Primo de Rivera, distanţândbeen-se apoi de acesta în 1930. După proclamarea republicii în 1931, a părăsit Spania.

 apoi: „George e plecat. Telegramă trimisă cu cunoştinţa

Ministerului de Externe”, în orice caz, Alfonso nu a mai pierdut timpul şi o sumedenie de mesaje au fost de îndată expediate la Berlin, Viena, Paris, Roma, Copenhaga şi Moscova. Pe 6 august el i-a trimis următoarea depeşă Prinţesei Victoria, pe insula Wight: „Am primit scrisoarea. Au început negocierile pentru salvarea ţarinei şi a fetelor, căci ţareviciul cred că nu mai este în viaţă. Am propus să fie lăsaţi să plece într-o ţară neutră şi îmi dau cuvântul de onoare că vor putea rămâne aici până la sfârşitul războiului. Sper ca şi ceilalţi suverani să mă susţină. Te voi ţine la curent. Cu dragoste, Alfonso”.

Întors din Franţa pe 15 august, George al V-lea şi-a declarat sprijinul deplin pentru iniţiativa Reginei Maria, telegrafiindu-i, la rândul său. Lui Alfonso: „Îţi voi fi recunoscător dacă îţi vei exercita toată influenţa… pentru a salva familia imperială rusă”. *La* două zile după ce Alfonso apelase personal şi la împăratul german, el primi un

răspuns afirmativ, însoţit de promisiuni de ajutor de la Berlin, în decursul unei săptămâni, Berlinul, Viena şi Moscova primeau cereri asemănătoare din partea Papei Benedict al XV-lea[1] şi a regelui Danemarcei, ambii susţinându-l pe Alfonso. Încurajat de toate acestea, şeful serviciului secret militar de la Londra i-a trimis un mesaj generalului Poole – comandantul forţelor intervenţioniste britanice care tocmai debarcaseră la Arhanghelsk[2]

1 Benedict al XV-lea – 1854 – 1922, papă de origine italiană între 1914 – 1922. A făcut încercări de mediere politică pentru pace în 1917, în contextul primului război mondial.

2 Arhanghelsk – port la Marea Albă, în nordul extrem al Rusiei, liber de gheţuri doar 6 luni pe an.

— Comunicându-i acestuia eforturile întreprinse de Regele Alfonso pentru salvarea familiei ţarului. „Dacă există o şansă de a-i ajuta şi salva”, spunea mesajul în concluzie, „domnul Balfour doreşte să întreprindeţi acest lucru”. El nu a explicat însă cum. În acelaşi timp, ministrul de externe britanic a trimis copii ale tuturor acestor mesaje şi Reginei Alexandra (mama lui George al V-lea şi, deci, mătuşa lui Nicolae) la Marlborough House, reşedinţa ei din Londra.

Regele Spaniei declarase fără echivoc că familia imperială putea să rămână în Spania până la sfârşitul războiului pe cheltuiala lui, iar Papa promisese la rândul său prin intermediul secretarului său pentru afacerile externe, Cardinalul Gasparin, că Vaticanul era gata să ofere „ajutor financiar „dacă era necesar, pentru ca doamnele să poată fi întreţinute în mod adecvat”. El i-a oferit de asemenea, împărătesei Văduve Marie (mama lui Nicolae, aflată pe atunci încă în Crimeea la propunerea Guvernului Provizoriu), o „pensie anuală pe viaţă, care să-i permită să ducă o existenţă corespunzătoare rangului ei”, în climatul de nesiguranţă care caracteriza situaţia internaţională de la mijlocul lunii august, toate aceste acţiuni erau întreprinse în contextul în care se credea că Nicolae fusese deja omorât, soarta lui Alexis era neclară,

iar Alexandra şi cele patru fete ar putea fi încă în viaţă. Se accentuaseră, de asemenea, şi temerile referitoare la soarta celor patru mari duci deţinuţi încă în fortăreaţa Petru şi Pavel din Petrograd. Veştile proaste privind situaţia adevărată a familiei imperiale au început să iasă încet la iveală, răspândi**ndu-**se în mod confuz în capitalele europene.

La Petrograd guvernul bolşevic primise în seara zilei

 de 17 iulie, la ora 9 fix, o telegramă codificată din partea sovietului regional al Uralului – în care se raporta pe scurt: „Spuneţi-i lui Sverdlov că întreaga familie a avut aceeaşi soartă ca şi şeful ei. Oficial, familia va dispărea în cursul evacuării”. Fără îndoială că acest mesaj a fost bine înţeles după cum se şi intenţiona, în seara următoare, Sovietul Comisarilor Poporului în frunte cu Lenin, era informat de sosirea acestui mesaj, în acelaşi timp, Karahan1 – unul dintre colaboratorii lui Lenin – îi aducea la cunoştinţă noutăţile lui Robert Bruce Lockhart la ambasada britanică din Moscova. Acesta avea să remarce ulterior: „... Cred că eu am fost prima persoană care a putut comunica veştile lumii de afară”. El a informat fără întârziere şi pe superiorii lui din ministerul de externe britanic. Apoi, pe 20 iulie, conform amintirilor lui Serghei Marcov care, împreună cu Soloviev fusese implicat **într-**una din încercările de salvare a familiei, pe Nevski Prospeckt, în centrul Retrogradului, vânzătorii de ziare şi-au făcut apariţia strigând: „Ediţie specială. Fostul ţar împuşcat la Ecaterinenburg. Moartea lui Nicolae Romanov”.

Ziarele mai relatau, de asemenea, că restul familiei fusese „transferat **într-**un loc sigur”.

Cinci zile mai târziu, familia regală daneză a trimis, prin intermediul Ministerului de Externe Britanic, un me

1 Karahan – Lev Mihailovici (1899 – 1937), intelectual şi om politic bolşevic. A făcut parte din delegaţia sovietică semnatară a tratatului de la Brest-Litovsk. A ocupat numeroase funcţii importante (trimis în Polonia, trimis în China unde a jucat şi un rol politic în războiul civil, ministru adjunct de externe, ambasador în Turcia), în

1937, a fost condamnat şi împuşcat din ordinul lui Stalin sub acuzaţia de a fi „troţkist”.

saj regelui George al V-lea indicând că, în opinia ei, „nu mai exista niciun dubiu cu privire la moartea ţarului” iar o lună mai târziu, prinţesa Victoria aflată pe insula Wight, primea un mesaj de la prinţesa moştenitoare a Suediei în care aceasta o asigura că auzise de la Ernest, fratele Victoriei din Germania, că „Alexandra şi copiii erau în viaţă”. Apoi, Regele George a primit b scrisoare de la un preot din Sideup, în care acesta povestea că tocmai scăpase din Rusia unde fusese întemniţat pentru un timp. În puşcărie, el întâlnise un general bolşevic care îi spusese că ţarul şi ţareviciul muriseră, dar împărăteasa şi fetele fuseseră duse şi ascunse **într-**o fabrică; nu se ştia însă unde.

Reţeaua internaţională a familiilor regale lucra cu zel implicâ**ndu-**i chiar pe adversarii direcţi în timp de război, prin intermediul unor relaţii neutre. Foarte curând ea avea însă să fie copleşită de ştirile contradictorii referitoare la destinul Alexandrei şi al copiilor.

Guvernul britanic a primit, la începutul lunii septembrie, ştiri care confirmau că întreaga familie fusese ucisă. Acest lucru a fost raportat pe 1 septembrie Consiliului de Război, regele George comunicând tristele noutăţi prinţesei Victoria pe insula Wight, pe 4. septembrie, în final, pentru a completa parcă confuzia generală, şi**-**a mai făcut apariţia şi raportul lui Sir Charles Elliot, înaltul Comisar Britanic şi Consulul General pentru Siberia, care călătorise de la Vladivostok la Ecaterinenburg pentru a cerceta situaţia la faţa locului. Raportul său, însumând 15 pagini şi adresat ministrului de externe, a fost primit la Londra pe *5* octombrie. Concluzia acestuia era că „membrii supravieţuitori ai familiei imperiale”, probabil împărăteasa, fiul şi fiicele, pără

siseră după toate probabilităţile Ecaterinenburgul cu trenul către nord sau vest, el rămânând însă

sceptic în ceea ce privea soarta lor finală. Acest raport a fost imediat înaintat în original Palatului Buckingham. Acestea erau deci ştirile contradictorii primite la Londra, Madrid, Paris şi Berlin, în perioada în care se purtau convorbirile cele mai intense pentru salvarea împărătesei şi a

— Copiilor. Există acum argumente bine întemeiate care ne fac să credem că speranţele referitoare la faptul că o parte din familie ar fi scăpat cu viaţă, au fost în mod intenţionat alimentate de către Moscova, cu destinaţia Berlin. Astfel, rolul guvernului bolşevic în convorbirile şi negocierile purtate după intervenţiile Papei şi ale Regelui Alfonso, văzut mai ales şi prin prisma faptului că Moscova ştia totul foarte bine, aprobând de altfel – după cum am văzut – evenimentele de la Ecaterinenburg, nu

poate fi caracterizat doar ca straniu, el invocă chiar o duplicitate de-a dreptul criminală şi mai mult decât evidentă, având drept scop final rezolvarea unor probleme financiare acute. Chiar şi în a treia săptămână a lunii septembrie, deci deja târziu după cele întâmplate, guvernul bolşevic continua să informeze pe cel german cu privire la propunerea făcută Comisarilor poporului de „a muta întreaga familie imperială în Crimeea”, marii duci fiind pur şi simplu protejaţi (prin arest) de „mânia poporului”. Investigaţii efectuate câteva săptămâni mai târziu, de către Vatican prin intermediul guvernului austro-ungar, au fost întâmpinate de răspunsul guvernului de la Moscova că autorităţile „nu ştiau nimic de soarta ţarinei şi a fiicelor acesteia”. Ca atare, a fost înaintată o nouă cerere, cu rugămintea de a se cerceta şi în continuare. Cardinalul Gaspari, ministrul de externe al

	Ji?	TUL	
DI		CONSTANŢA*	
	UI	a;	a
J –lia		crâşanaassă	
		Ră tfoilar} *	

Vaticanului, i-a comunicat acest lucru arhiepiscopului de Westminster, pe 28 octombrie, în acest fel, două luni şi jumătate de eforturi diplomatice au fost irosite zadarnic.

Poate că guvernul bolşevic a negociat sincer de la bun început şi, în toiul contraatacurilor ruşilor albi şi al tulburărilor provocate de acestea, a pierdut într-adevăr legătura cu ceilalţi membri ai familiei imperiale care nu fuseseră ucişi în vila Ypatiev. Cu mult mai probabil însă – având în vedere şi părerea în general foarte cinică a lui Lenin cu privire la orice gen de negocieri – este că bolşevicii au continuat să tărăgăneze convorbirile cât mai mult posibil. Sesizând în final că nu mai aveau mare lucru de câştigat de pe urma tratativelor cu guvernele german şi austriac, ambele clătinându-se foarte serios şi îndreptându-se inevitabil către înfrângerea definitivă militară şi politică în decurs de numai câteva săptămâni, precum şi în cunoştinţa faptului că ieşirea la iveală a adevărului cu privire la soarta reală a familiei era iminentă, ei au hotărât că orice alte negocieri nu mai aveau niciun sens. Ceea ce trebuie înţeles este că atât negocierile cât şi manevrele politice complexe fuseseră fără întrerupere purtate între guvernul german şi cel bolşevic de la semnarea tratatului de la Brest – Litovsk încoace, mai ales în privinţa destinului familiei imperiale şi cu mult înainte ca Regele Alfonso să pornească propria lui iniţiativă. Amestecul dintre legăturile de familie şi conjuncturile politice oferite de situaţia de moment l-au îndreptăţit, fireşte, pe împăratul german să fie părtaş la ele. De cealaltă parte, bolşevică, în ciuda condiţiilor – mai ales de natură financiară – de-a drep

 tul umilitoare impuse de germani şi acceptate de Lenin, valoarea politică mai mult decât evidentă a lui Nicolae şi a familiei, ca ostatici, a constituit un imbold suplimentar de a participa la aceste manevre. Guvernul bolşevic era de asemenea la curent cu depunerile financiare făcute la Berlin de curtea imperială rusă înainte de război şi rămase încă intacte datorită izbucnirii ostilităţilor. Există dovezi că şi această problemă a fost ridicată de partea bolşevică în cursul acestor convorbiri. Totodată, era bine

cunoscut faptul că, între Banca Mendelsohn din Berlin şi curtea imperială şi guvernul rus, existaseră relaţii foarte strânse de-a lungul anilor, Peter Bark – ultimul ministru de finanţe ţarist – lucrând în tinereţe în această bancă.

Zvonuri referitoare la ofertă de azil pentru ţarină şi copii venite din partea împăratului german au circulat şi la Tobolsk în iarna lui 1917 şi, respectiv, în primăvara lui 1918, pe când familia se mai af.la încă acolo în captivitate. Opinia generală era că fratele Alexandrei, Marele Duce Ernst de Hesşen1, intervenise la momentul oportun. Dacă ar fi fost adevărat, acest fapt ar explica cel puţin în parte nervozitatea care-l cuprinsese în acea perioadă pe Nicolae, în special în momentul în care, pe fondul semnării tratatului de la Brest – Litovsk, lui şi Alexandrei li se ceruse să-l urmeze pe Yacovlov de la Tobolsk spre o destinaţie necunoscută, posibil Moscova.

1 Marele Duce Ernst de Hesşen – 1868 – 1937, fratele mai mare al Alexandrei. Mare amator de artă, a înfiinţat un cerc de artişti la Darmstadt. A avut legături strânse şi cu familia regală română.

Pentru Germania, familia imperială era un garant de influenţă politică viitoare; pentru ruşi, un posibil obiect de schimb cu potenţiale recompense de ordin financiar şi/sau politic.

Se ştie acum cu precizie că guvernul german nu a negociat exclusiv cu guvernul sovietic de la Moscova ci, concomitent, şi cu elementele promonarhiste din Retrograd. Ştim, de asemenea, că atât Contele Benckendorff cât şi alţii, apelaseră de timpuriu la ambasadorul german în *favoarea* ţarului. Asemenea contacte aveau încă loc chiar şi în iulie 1918, cu alte personaje în rolurile principale. Un ultim efort de acest gen, care este de altfel documentat, a fost întreprins la mijlocul lunii iulie. Ironie a sorţii, **într**-o scrisoare datată chiar pe 17 iulie – ziua execuţiei familiei – secţia elveţiană a Ligii pentru Restaurarea Imperiului Rus i-a scris lui Arthur Balfour la Ministerul de Externe Britanic, explicând detaliile ultimelor negocieri ruso-germane. În această epistolă se afirmase că Ducele de Leuchtenberg – vechiul prieten a lui Meriel Buchanan – care-l abordase pe tatăl acesteia,

ambasadorul britanic la Retrograd, cu 15 luni în urmă **într-**o primă încercare de a-l salva pe ţar, vizitase de curând Berlinul **într-**o misiune secretă cu scop similar, încercând chiar să-l convingă apoi pe Nicolae să accepte totuşi un plan de salvare german, în continuare, se menţionează că Nicolae refuzase un asemenea plan (de aici desigur, nervozitatea lui extremă în momentul plecării din Tobolsk) şi că, drept urmare, Berlinul luase în considerare „răpirea ţarului şi a familiei şi aducerea lor în Germania”. Guvernul german ceruse secţiei elveţiene a Ligii să-şi dea acordul. Aceasta, la rândul ei, dorind să cunoască şi părerea Aliaţilor, trimisese mesaje 214

Averea pierdută a (arilor similare lui Clemenceau1 la Paris şi lui Orland02 la Roma. Toate aceste planuri promonarhiste nu au dus la niciun rezultat practic, în mare parte deoarece nu **s-**a putut cădea de acord dacă să fie reinstaurat Nicolae sau să fie adus pe tron fiul său – unii fiind pentru, alţii fiind contra – cu sau fără ajutorul împăratului german Wilhelm al l Mea.

Astfel, în timp ce continuau cu toţii să se certe între ei şi să bombardeze capitalele europene cu tot felul de mesaje (ministerul de externe francez – Quai d’Orsay-a primit 14 asemenea scrisori în decurs de numai câteva săptămâni) ei au fost depăşiţi până la urmă de evenimente şi de celelalte iniţiative diplomatice pornite de la Londra, Madrid şi Roma.

Germanii nu au fost singurii care au înţeles valoarea politică de excepţie – ca ostatici – a membrilor familiei imperiale. Consulul britanic din Ecaterinenburg, Thomas

1 Clemenceau – Georges (1841 – 1929), medic, om politic de stânga. Membru al Academiei franceze. Ferm antigerman. A combătut politica colonială a lui Jules Ferry care colabora activ cu Bismarck în acest domeniu. A făcut posibilă publicarea celebrului articol al lui

Émile Zola „J’accuse”, în sprijinul lui Dreyfuss. Compromis prin afacerea canalului Panamá, a revenit ca prim-ministru în politică şi ea.

ministru de interne între 1906 – 1909. A înfiinţat Ministerul Muncii, deşi a reprimat ulterior cu duritate grevele sindicatelor şi **s-**a distanţat de socialişti. Revenit la putere în 1917, **s-**a dedicat în

întregime câştigării primului război mondial, jucând un rol foarte important la tratativele şi conferinţa de pace de la Versailles, unde şi-a impus în linii mari poziţia net antigermană faţă de Wilson şi Lloyd George. În această perioadă a fost extrem de popular în Franţa fiind poreclit „tigrul”, în

1930 a pierdut alegerile prezidenţiale retrăgându-se apoi din politică.

2 Orlando – Vittorio Emanuele, jurist, om politic liberal, originar din Palermo (1860 – 1952). În repetate rânduri ministru, a devenit prim-ministru între 1917 – 1919, reprezentând Italia la conferinţa de la

Versailles. În 1925 s-a retras din politică iar în 1944, după încheierea epocii fasciste, a fost preşedinte al senatului. Din 1948, senator pe viaţă.

215

Preston, raporta superiorilor săi la mijlocul lunii septembrie că bolşevicii din Ecaterinenburg avuseseră „disensiuni serioase cu guvernul bolşevic central în materie de probleme financiare” şi că, în ultimele luni, înainte de execuţie, ei începuseră să folosească familia drept zălog, un garant „pentru a smulge fonduri de la guvernul central sub ameninţarea de a-i omorî pe membrii acesteia în caz contrar”, într-un moment în care guvernul central era foarte dornic să predea familia germanilor – via Moscova. Diferite alte cereri de răscumpărare nu au încetat să sosească nici atunci când familia dispăruse deja fără urmă sau nu mai exista. Până şi în luna decembrie, datorită relaţiilor lor foarte apropiate cu fosta împărăteasă-Văduvă Marie, regele şi regina Danemarcei ar mai fi făcut o ofertă de 500.000 de ruble pentru eliberarea celor patru mari duci aflaţi încă în detenţie la Retrograd, banii fiind chiar trimişi ambasadorului danez la Moscova, Acesta, la rândul său, îi trimisese deja 25.000 de ruble Împărătesei-Văduve Marie în Crimeea, cu 8 luni în urmă. Toate aceste stăruinţe nu au dus în final la niciun rezultat, nici măcar rugămintea adresată de Maxim Gorki1 personal lui Lenin, de a-l lăsa în viaţă pe Marele Duce Nicolae, bine cunoscut ca istoric. „Revoluţia n-are ne

1 Gorki – Maxim Gorki, pseudonim pentru Alexei Maximovici Pieskov (1868 – 1936). Gorki înseamnă în ruseşte „amar”. Muncitor, autodidact, copilărie grea, marxist convins, fondatorul literaturii sovietice. A fost foarte bun prieten cu Lenin pe care l-a ajutat printre altele cu bani şi relaţii, relaţia dintre ei fiind însă contradictorie de-a lungul timpului, între 1906 – 1913 a trăit în străinătate, mai ales pe insula Capri, unde **s-**a întâlnit adesea cu Lenin. În 1917 **s-**a asociat bolşevicilor opu**nându-**se însă terorii şi critică**ndu-**l din acest motiv uneori cu asprime pe Lenin şi pe bolşevici: între 1921 – 1928 a trăit de asemenea în Italia, la Sorrent.

216

Averea pierdută a (arilor voie de istorici” a fost replica lui Lenin. Marele Duce Nicolae, fratele său Marele Duce George şi verii lor Marii Duci Paul şi Dimitri au fost împuşcaţi în ianuarie 1918 în fortăreaţa Petru şi Pavel din Petrograd. După cum se vede în decursul acestei perioade, ca şi după aceea, două aspecte au dominat orice încercare de lămurire a evenimentelor petrecute la Ecaterinenburg şi a celor ulterioare: au fost toţi membrii familiei ucişi acolo? Şi, cine ar putea fi privit ca moştenitor legitim al averii rămase? Evident prima întrebare era în mod indisolubil legată de cea de-a doua

Toate dovezile de până acum arată că acest masacru a avut loc cu certitudine şi că secvenţa evenimentelor a fost cea descrisă de Edvard Radziński. Singura îndoială care mai persistă este dacă au decedat, într-adevăr, cu toţii.

Din declaraţiile unor martori, depuse în cadrul anchetei iniţiale efectuate de Sokolov în anii 1918 – 1920, rezultă posibilitatea ca ţarina şi una sau mai multe dintre fete să fi putut scăpa la Perm, deşi aceste afirmaţii au fost în ultimă instanţă ignorate. Aceste presupuneri au fost însă amplificate, în două cărţi apărute mai târziu, şi anume, mai întâi în cea a lui John O’Connor din 1971 intitulată *The Sokolov investigation* şi, apoi, câţiva ani mai târziu, în 1976, în cea scrisă de Tom Mangold şi Anthony Summers – *The file of the tsar*.

Absenţa pentru o perioadă îndelungată de timp a oricărui cadavru a întărit bănuielile că ar fi putut totuşi exista supravieţuitori

şi, că, oricare dintre pretendenţi ar putea, de fapt, spune adevărul. Aceasta a fost situaţia până în 1989, când Geri Riabov – în momentul în care glasnostul începea să cuprindă întreaga Uniune Se

vietică – a anunţat public că ar fi descoperit lângă Ecaterinenburg, ceea ce considera el că erau cu siguranţă cadavrele familiei imperiale ruse. Relatarea pe care acesta urma să o facă era suficient de dramatică, deşi, conform spuselor lui, el făcuse descoperirea aproape cu un deceniu în urmă. În primăvara lui 1989 el explica la televiziunea din Moscova cum, preocupat fiind de soarta Romanovilor şi lucrând tocmai la Sverdlovsk (numele dat de bolşevici Ecaterinenburgului), el s-a oferit să coopereze cu un geolog localnic în cercetările făcute de acesta în zonă. După ce a parcurs dosarele anchetei Sokolov, el a plecat la Leningrad încercând să-i depisteze pe urmaşii familiei lui Yurovski, comandantul de la vila Ypatiev la data uciderii familiei. Potrivit spuselor lui, aceasta se petrecea în 1979. El a reuşit astfel să o găsească pe fiica lui Yurovski – Rima – şi pe fiul cel mare al acestuia – Alexandru – amiral în retragere.

„De la ei am obţinut informaţiile care mi-au permis mai târziu să găsesc locul pe care-l căutam, cu mare precizie", declara el la televiziune. „Alexandru mi-a oferit notiţele tatălui său, Jacob Yurovski, care fuseseră făcute pentru guvernul sovietic şi pentru un istoric foarte cunoscut al timpului, Mihail Petrovski. Aici am găsit toate datele care, împreună cu informaţiile din cartea lui Sokolov mi-au permis să calculez cu exactitate distanţele şi să determin locul în cauză, lucru pe care l-am şi făcut. Mai târziu, în primăvara lui 1979 am început lucrul..."

Merită să ne oprim puţin asupra acestui punct pentru a asocia şi compara informaţiile lui Riabov, privind locul de îngropare a Romanovilor, cu cele ale lui Edvard

Radziński. În timp ce Riabov a declarat că informaţiile lui provin

din notiţele rămase de le Yurovski, Radziński a descoperit aceleaşi date în raportul original, oficial, întocmit de comandantul de la vila Ypatiev şi aflat în Arhiva Centrala Revoluţiei din Octombrie de la Moscova. Aceste date fuseseră puse la dispoziţia istoricului oficial sovietic (Mihail Petrovski – conform lui Riabov sau Mihail Pakrovsky – conform lui Radziński) de către Yurovski, ca document oficial al execuţiei şi în calitatea sa de comandant direct răspunzător de această misiune. Potrivit lui Radziński, la sfârşitul textului scris de Yurovski de mână, se afla „adăugată teribila localizare, punctul precis unde se afla mormântul în care cadavrele ţarului şi ale celorlalţi membri ai familiei fuseseră îngropate în secret”. În text se indica faptul că acest loc se aflã la „Koptiaki, 12 verste (circa 12 mile – 18 km) nord-vest de Ecaterinenburg. Linia ferată intersectează drumul lung de 9 verste dintre Koptiaki şi fabrica Isetskul de Sus. De la punctul de intersecţie al liniei ferate, mormântul se află la circa 100 sazeni (circa 700 de picioare – un picior = 30, 5 cm) în direcţia fabricii Isetsk”. În emisiunea de televiziune, Riabov a descris apoi, în continuare, etapa finală a descoperirii. „Probabil că foloseam metode învechite, de prin anii ’20, când geologii nu dispuneau încă de echipament de specialitate modern. Am luat o ţeavă cu un diametru de câţiva inci (1 inch = 2, 54 cm), am ascuţit-o la un capăt şi am început **s**-o afundăm la locul respectiv, folosi**ndu**-ne de un ciocan greu... în curând aveam să fim răsplătiţi. La un moment dat, conducta a scos la suprafaţă câteva rulouri de pământ presat, uleioase şi de culoare albastru închis. Colaboratorii mei, care erau chimişti profesionişti, au

declarat că aceasta era urmarea acţiunii acidului sulfuric asupra materiei organice. Pe 30 mai 1979, am descoperit, în sfârşit, locul exact şi am început să excavăm”.

Potrivit spuselor lui Riabov, prima descoperire a fost un obiect negru-verzui care avea să se dovedească a fi un os iliac aparţinând – în opinia lui – lui Nicolae. Alte schelete au fost apoi, treptat, descoperite, din pământ fiind însă scoase numai craniile. Unul avea un orificiu în el

provocat foarte probabil de un proiectil.

Deşi informaţiile de la Moscova indicau iniţial 11 cadavre, respectiv schelete găsite, transcrierea completă a emisiunii televizate arată că Riabov nu a fost atât de precis. Când au început să caute prin mormânt, el a povestit că au dat „de cel puţin 8 sau 9” schelete, număr, care, după cum vom vedea, are o semnificaţie aparte, în plus, ei au mai găsit o serie de canistre care conţinuseră acid sulfuric. Craniile au fost luate de el la Moscova pentru examinări suplimentare neîncununate însă de succes şi, după ce şi-a notat toate datele care îl interesau, el **s-**a reîntors depu**nându-**le înapoi în mormânt, punând apoi şi o cruce deasupra. Riabov însuşi era ferm convins că această combinaţie de schelete, respectiv cranii, cu urme de împuşcături şi canistre deteriorate care conţinuseră acid sulfuric, dovedea suficient de clar că era vorba fără îndoială de urmele Romanovilor. Acest lucru mai trebuia însă dovedit în mod ştiinţific.

La 2 ani după relatările televizate ale lui Riabov, Boris Elţîn a ordonat efectuarea unei investigaţii oficiale la locul respectiv. Şefa acestei comisii de anchetă a fost Liudmila Koriakova, profesoară de arheologie la Univers

 sitatea de Stat Ural. În primăvara lui 1992, dânsa a raportat că au fost examinate 11 schelete care arătau „urme de violenţă şi maltratare suferite înainte de moarte” de victime, în cursul verii a devenit totuşi evident că experţii chemaţi între timp pentru identificare aveau dificultăţi serioase să reconstituie cu fidelitate cele 11 victime din rămăşiţele pe care le aveau la dispoziţie. Afirmaţiile iniţiale ale lui Riabov, în care acesta menţiona descoperirea a „cel puţin 9 cranii” începeau sa de adeverească. O parte din experţi a continuat însă să-şi exprime convingerea că rămăşiţele care mai lipseau se aflau tot acolo, îngropate undeva prin împrejurimi. Cu toate că după aceea au fost antrenaţi oameni de ştiinţă ruşi care să identifice craniile, folosi**ndu-**se de fotografii şi de computere, ei înşişi ajungând să fie convinşi că au identificat pe mai mulţi membri ai familiei, dovada ştiinţifică finală de netăgăduit se lăsa încă aşteptată. Aşa se explică

sosirea în 1992 la Londra a doctorului Pavel Ivanov, aducând cu el 9 femururi stângi, destinate a fi supuse unei expertize genetice plătite de guvernul rus şi efectuate de Serviciul ştiinţific de Medicină Legală al Ministerului de Interne Britanic, la laboratoarele acestuia din localitatea Aldermaston, situată lângă Reading, în comitatul Berkshire.

Ţelul acestei expertize genetice ultramoderne era dovedirea unor similitudini între structura chimică şi moleculară a oaselor dezgropate şi cea a unor probe de sânge şi păr provenite de la descendenţi ai familiei Romanov, aflaţi încă în viaţă, înainte de expertiză, specialiştii Institutului de Medicină Legală au examinat rapoartele preliminare întocmite deja la Moscova precum şi rezultatele examinării ca atare, macroscopice, a oase

lor, făcută în prealabil tot de ei la Londra. Concluzia la care au ajuns Peter Gill şi echipa sa de la Aldermaston şi Pavel Ivanov a fost următoarea: „Toate scheletele au evidenţiat urme de violenţă şi maltratare înainte de moarte. Unele cranii prezentau orificii produse de proiectile; au fost de asemenea descoperite urme de lovituri de baionetă. Anumite regiuni faciale ale craniilor au fost distruse, fapt ce a îngreunat utilizarea unor tehnici clasice de identificare. Cercetările amănunţite au fost întreprinse de specialiştii ruşi de medicină legală în domeniul reconstrucţiei computerizate a feţelor şi a dentiţiei precum şi în determinarea vârstei şi a sexului. Semnificativ este faptul că unele din maxilare aveau lucrări dentare din aur, platină şi porţelan, un indiciu că cel puţin unele dintre persoanele în cauză erau aristocrate. Testările oamenilor de ştiinţă ruşi au indicat că rămăşiţele găsite în groapă aparţin ţarului, ţarinei şi a trei dintre cei cinci copii. **S-**a ajuns la concluzia că două cadavre lipseau, cel al ţareviciului Alexis şi al uneia dintre fete”.

Expertiza genetică efectuată de serviciul de medicină legală britanic a început prin recoltarea unei probe de sânge de la Prinţul Philip, Ducele de Edinburgh, datorită legăturii sale directe de rudenie cu ţarina Alexandra, precum şi de la două rude ale ţarului Nicolae, care

avea o descendenţă neîntreruptă pe linie maternă din partea bunicii de mamă a împăratului rus. O rudă de gen feminin a familiei a dorit să-şi păstreze anonimatul. Prinţul Rotistav Romanov care locuieşte la Londra, a fost unul dintre donatori, fapt confirmat de soţia sa, care cu propria ei mână i-a smuls – se pare chiar cu oarecare plăcere – câteva fire de păr de pe cap pentru a le preda

Averea pierdută a ţarilor cercetătorilor. „Sacrificiul" său nu a fost probabil necesar deoarece această probă a fost mai puţin semnificativă decât probele preluate de la verişoara lui.

Folosind tehnici de identificare a legăturilor genetice, serviciul de medicină legală a explicat ulterior că aplicarea unor anumite metode uzuale de testare a ADN-ului1 nu a fost adecvată în acest caz din cauza vechimii oaselor. Din acest motiv a fost necesară aplicarea unei metode mai sofisticate, cunoscută sub numele de reacţia în lanţ a polimerazei, care amplifică tehnicile obişnuite folosind ADN-ul, permiţând o analiză comparativă a variaţiilor din structura moleculară a acidului nucleic de la persoanele în cauză. Anunţul oficial, făcut public la începutul lunii iulie 1993, a prezentat rezultatele după cum urmează: „Misterul ce a înconjurat destinul familiei imperiale ruse după revoluţia din 1917 a fost rezolvat... Oamenii de ştiinţă consideră că cinci din cele nouă schelete descoperite aparţin ţarului, ţarinei, şi la trei dintre copiii de gen feminin. Aceste rezultate coincid cu cele obţinute de către antropologii ruşi. Rezultatele au fost obţinute prin analiza unor probe de sânge preluate de la Ducele de Edinburgh şi alte rude ale Romanovilor. Partea esenţială a cercetărilor s-a bazat pe studiul ADN-ului transmis pe linie maternă cunoscut sub numele de ADN mitocondrial. S-a constatat o potrivire perfectă între ţarină şi cei trei copii pe de o parte şi Ducele de Edinburgh pe de altă parte, descendent direct pe linie maternă al surorii ţarinei, în cazul ţarului, au fost examinate probe de

1 ADN – acidul dezoxiribonucleic, alcătuieşte împreună cu AM (acidul ribonucleic), materialul genetic biologic, unic pentru fiecare fiinţă.

la două rude pe linie maternă. ADN-ul mitocondrial a fost identic la toţi, în cazul ţarului descoperindu-se o mutaţie singulară care nu este prezentă şi la rudele sale. Analize suplimentare au arătat că ţarul a dispus de două tipuri diferite de ADN, probabil ca expresie a unei variante rare cunoscute sub numele de heteroplasmie. Un ADN s-a potrivit exact cu cel matern, celălalt conţinând mutaţia amintită. Analiza statistică a fost complexă. Estimarea de 98, 5% – probabilitate ca probele analizate să aparţină ţarului – s-a bazat pe interpretarea obiectivă a dovezilor antropologice anterioare şi pe aprecierea cea mai defavorabilă a expertizei genetice folosind ADN-ul. O interpretare mai generoasă ar creşte probabilitatea la peste 99%.

Altfel spus, aceasta înseamnă că primul test a fost folosit pentru a lămuri dacă 5 din cele 9 persoane aparţineau uneia şi aceleiaşi familii şi pentru determinarea sexului acestora. (Ceilalţi patru erau doctorul familiei şi trei servitori, toţi ucişi cu aceeaşi nefericită ocazie.) Al doilea test a fost utilizat pentru identificarea ţarului şi a ţarinei.cu ajutorul unor probe de păr sau de sânge de la o rudă. Rezultatele au confirmat că cinci dintre schelete provin din aceeaşi familie, că dintre acestea patru erau de gen feminin, unul dintre ele potrivindu-se cu proba de sânge obţinută de la Ducele de Edinburgh şi aparţinând, evident, ţarinei (confirmat prin similitudinea ADN-ului cu cel al bunicii ducelui, sora Alexandrei). Scheletul de gen masculin a oferit similitudini cu probele descendenţilor Romanovilor, aparţinând astfel cu siguranţă ţarului.

Un important aspect al acestei enigme a fost rezolvat. Dispunem acum de dovezi ştiinţifice de neclintit care afirmă că membrii familiei au fost într-adevăr ucişi în

 preună, în vila Ypatiev, în noaptea de 16 – 17 iulie 1918, corespunzând cu probele verbale şi scrise adunate cu asiduitate de Edvard Radziński şi care, la rândul lor, au confirmat cercetările academice făcute anterior în Occident. Un alt punct în care

ambele investigaţii au ajuns la aceeaşi concluzie este numărul de membri absenţi ai familiei, două schelete lipsind din totalul de 11 persoane ucise.

Bazându-se integral pe mărturii orale şi scrise, Edvard Radziński a ajuns şi el în final la concluzia că soarta a doua dintre cadavre rămâne neclară. Potrivit informaţiilor lui, Yurovski a afirmat că acestea au fost arse separat, el numindu-i pe Alexis şi pe Demidova ca fiind cei cu care s-a procedat în mod diferit. Expertiza genetică a identificat însă altceva, mai precis că cele două cadavre lipsă au aparţinut unor membri ai familiei Romanov, unul fiind cu certitudine cel al lui Alexis. Deci al cui a fost celălalt? Evident, al uneia dintre fete, dar care? Olga, Tatiana, Maria sau Anastasia?

Experţii care au participat la examinări au oferit două răspunsuri privind identificarea celor două cadavre dispărute sau negăsite. Unul a provenit de la un cercetător de medicină legală american care a examinat oasele bazându-se exclusiv pe datele obţinute în acest fel. Dr. WII – liam Maples, directorul laboratorului de identificare umană C.A. Pound de la Universitatea din Gainsville, Florida, a fost citat declarând în cadrul unei conferinţe pe această temă că cel puţin doi membri ai familiei pot fi excluşi. El a spus: „Toate scheletele par să fie prea înalte pentru a o include pe Anastasia, iar în materialul examinat de noi nu există nimic care ar putea aparţine lui Alexis”.

Al doilea răspuns a fost cel prezentat de o comisie rusă, condusă de primul ministru adjunct Iuri F.larov. Bazându-se la rândul ei pe examinările de medicină legală, antropologie şi medicină moleculară la care au fost supuse cele 9 schelete şi, în special, pe analiza comparativă computerizată a craniilor cu fotografiile, comisia a ajuns la concluzia că cele două cadavre care lipsesc aparţin lui Alexis şi Mariei, Anastasia fiind identificată cu o probabilitate satisfăcătoare.

Dacă, lucru foarte posibil, întreaga familie a fost ucisă, iar două dintre cadavre au fost arse şi îngropate separat, acest amănunt în sine

este lipsit de importanţă. Dar până când aceste două cadavre sau rămăşiţe ale lor vor fi descoperite şi identificate, pretenţiile unor revendicatori şi ale altora, legate de soarta unora dintre membrii familiei vor continua să existe.

Dificultatea constă în faptul că atât misterul cât şi averea incomensurabilă asociată acestuia, au încurajat de-a lungul anilor pe pretendenţi, iar această lacună, care mai persistă, dă un imbold şi mai puternic acestor revendicări.

Capitolul 8

upravwţuitom e îndată ce a devenit limpede că ţarul şi cel puţin o parte din familia lui au fost împuşcaţi la Ecaterinenburg, problema averii, respectiv a ceea ce mai rămăsese din ea, a devenit o preocupare primordială pentru unii. Până la lovitura de stat bolşevică din octombrie 1917, fosta familie imperială reuşise să-şi păstreze încă bunurile personale şi conturile particulare aflate în Banca de Stat. Ei continuau de asemenea să deţină bani, aur şi alte investiţii, efectuate în numele lor, în străinătate, în acelaşi timp, o parte din cheltuielile de întreţinere proprii precum şi ale curtenilor încă devotaţi care îi însoţeau erau acoperite din bugetul de stat. Mai târziu, prin intermediul Contelui Benckendorff şi al fiului vitreg al acestuia, Prinţul Bazil Dolgorukov, Nicolae acceptase să contribuie la acoperirea unei părţi din aceste cheltuieli prin sume extrase regulat din con

turile lor private de la Banca de Stat. Acest aranjament temporar a fost practic anulat odată cu lovitura de stat bolşevică, reducând brusc avuţia familiei la bunurile pe care aceasta reuşise să le ia cu ea de la Tobolsk la Ecaterinenburg. Chiar şi în această nouă situaţie, bijuteriile rămase în posesia lor au fost inventariate, fiind totodată controlate aproape zjinic. Depunerile lor din Banca de Stat fuseseră acum – ca şi în cazul altor oameni „înstăriţi” – naţionalizate de bolşevici şi, ca un preludiu al lichidării lor fizice până la urmă, noul regim a adoptat pe 13 iulie 1918 un decret special prin care erau naţionalizate absolut toate proprietăţile familiei Romanov, indiferent

de natura lor. Averea Romanovilor se compunea din obiectele personale, mai ales bijuterii, acaparate şi ele ulterior de către bolşevici sau alte persoane oficiale, proprietăţile de stat pe care Nicolae şi familia le considerau în continuare ca aparţi**nându-**le şi bani, aur şi capital investit în străinătate în numele lor sau considerate ca fiind ale Romanovilor în virtutea statutului pe care îl deţinuseră. Pe această bază au fost emise mai târziu revendicările.

Adevăratele simboluri ale luxului şi prestigiului imperial – trenurile, iahturile, automobilele, bijuteriile de stat – au fost iremediabil pierdute odată cu abdicarea. Şi palatele imperiale, în ciuda apelului adresat de Contele Benckendorff Guvernului Provizoriu, deveniseră şi ele proprietate de stat. Domeniile coroanei şi respectiv venitul anual important vărsat de acestea – apanajul – fuseseră mai întâi preluate de Guvernul Provizoriu iar după aceea de cel bolşevic.

Când am tratat problemele financiare ale familiei, apărute după abdicarea lui Nicolae, ne-am referit la două

 estimări **semi**oficiale privind conturile personale ale membrilor acesteia la momentul respectiv. Una dintre acestea, făcută de Kerensky şi de Lvov, în efortul lor de a evalua adevăratele resurse particulare ale familiei în cazul unui eventual exil în străinătate, şi menţionată mai târziu şi în documentele anchetei Sokolov, considera averea bănească – însumând probabil conturile personale bancare şi investiţiile interne şi externe – circa 14 milioane de ruble sau 933.000 lire. Cea de-a doua evaluare a rezultat din negocierile purtate între Contele Benckendorff şi Contele Rostovtev (secretarul particular al împărătesei), în cadrul încercărilor lor de a aprecia cheltuielile curţii imperiale la Ţarskoe Selo, estimând capitalul total al ţarului la „mai puţin de 1 milion de ruble”, pe cel al ţarinei la „1, 5 milioane de ruble” iar pe cel al celor cinci copii „variind între 2 şi 3 milioane de ruble fiecare”. Deci, conform lui Benckendorff, resursele financiare totale ale familiei se ridicau la o sumă situată între 12, 5 şi 17, 5 milioane de ruble (între 833.000 şi 1.666.000 lire). Suma finală, menţionată de Kerensky, de 14 milioane de ruble, se potriveşte

surprinzător de bine cu aprecierile lui Benckendorff, oferind **într**-un fel o confirmare a mărimii averii la acel moment.

Întâmplător însă mai există şi o a treia estimare, publicată înaintea celorlalte două, şi care nu oferă numai detalii suplimentare dar şi confirmă, o dată în plus, sumele totale indicate de celelalte două aprecieri. *The făli of the Romanovs* – un raport anonim referitor la regimul ţarist şi scris, se pare, în vara lui 1917 pe când familia imperială tocmai sosea la Tobolsk, a fost publicat la Retrograd, un an mai târziu. Autorul, care se autointitulează simplu „un rus”, semnează şi prefaţa unei cărţi

similare, apărute anterior, intitulată *Russian court memo-irs*, scrisă în 1916 şi publicată în 1917, înainte de abdicarea ţarului, cu iniţialele „B.W”.

După cum reiese din informaţiile incluse în ambele cărţi, el sau mai probabil ea, trebuie să fi fost o persoană foarte apropiată curţii imperiale. Autorul sau autoarea scrie: „Averea particulară a fostului ţar şi a familiei se ridică la următoarele sume:

— Fostul împărat Nicolae dispune de un capital de

908.000 ruble.

— Fosta împărăteasă Alexandra de 1.006.400 ruble.

— Ţareviciul de 1.425.700 ruble.

— Marile Ducese: Olga – 3.185.500, Tatiana – 2.118.500.

Maria – 1.854.430 şi Anastasia 1.612.500 ruble.

În afara acestor bani, se presupunea că familia imperială dispune de sume mari depuse în bănci străine, în special în Banca Angliei”.

Adunând, totalul se ridică la 12.111.030 de ruble (circa 809.000 lire). Comparând sumele cu celelalte două aprecieri citate anterior, se poate afirma în concluzie că resursele băneşti integrale ale familiei în acea perioadă se ridicau la circa 12 – 14 milioane de ruble (între 800.000 şi 933.000 lire).

Ceea ce nu se poate însă deduce din aceste cifre este cât ar fi

putut avea sau nu familia în străinătate. Evaluarea făcută de Kerensky includea şi conturile străine, la fel cea a lui Benckendorff, care fusese însă mai precaut, menţionând banii din străinătate doar în cazul copiilor. Cuvintele lui exacte au fost: „Capitalul moştenitorului tronului şi al surorilor lui, din străinătate şi din Banca de Stat, variază între două şi trei milioane pentru fiecare”.

Nefăcând o asemenea afirmaţie şi în cazul lui Nicolae şi al Alexandrei, s-ar subînţelege că numai copiii aveau bani depuşi în străinătate. Cu toate acestea, autorul anonim preciza că estimările lui (sau ale ei) excludeau banii din băncile străine, el sau ea presupunând că milioane s-ar mai afla depuse în Banca Angliei.

Aceste aprecieri nu reprezentau decât nişte prime evaluări, provenite din surse ceva mai bine informate. Multe altele aveau să urmeze în decursul anilor, unele mai vagi, altele excesiv de detaliate, unele venite din partea unor presupuşi supravieţuitori ai omorului, altele de la rude apropiate. Le vom acorda tuturor atenţia cuvenită în decursul cărţii la momentul oportun, încercând să filtrăm adevărul de speculaţie şi faptele reale de pretenţiile confuze.

Acum ne vom concentra asupra primului val de revendicări; adevăraţi sau nu, unii dintre ei erau realmente Romanovi, alţii susţinând doar a fi.

Cei mai importanţi dintre supravieţuitorii cercului mai larg al familiei Romanov au fost cei care aveau cele mai strânse legături de rudenie cu familia regală britanică: mama ţarului şi, totodată, mătuşa lui George al V-lea, fosta împărăteasă Maria şi cele două fiice ale ei (surorile lui Nicolae) – Marea Ducesă Xenia şi Marea Ducesă Olga, împreună cu familiile lor.

Fuga şi salvarea lor a fost, în felul ei, tipică pentru atâtea alte destine ale ruşilor albi din acea perioadă: un amestec format din reticenţa de a-şi părăsi patria pe de o parte şi, totodată, hotărârea fermă de a lua cu ei şi de a salva tot ce era valoros, pe de altă parte. Unii dintre ei au trebuit să mintă în drumul lor spre graniţă, alţii au

fugit ascunşi prin trenuri sau folosi**ndu-**se de acte false.

alţii au scăpat ca prin minune de împuşcare pe când treceau râurile îngheţate. Toţi plecau forţaţi de împrejurări.

Plecarea împărătesei-văduve Maria a fost oarecum diferită, ea opu**nându-**se iniţial încercărilor venite din partea lui George al V-lea de a o aduce în Anglia, până la urmă fiind însă nevoită să cedeze în faţa realităţilor. După trista despărţire de Nicolae la Moghilev în martie 1917, ea **s-**a reîntors la Kiev împreună cu ginerele ei, Marele Duce Alexandru, soţul Xeniei şi fostul comandant al aviaţiei militare ruse. La scurt timp după aceea, ambii, însoţiţi de fiica ei cea mai mică – Marea Ducesă Olga – şi de cel de-al doilea soţ al acesteia – colonelul Kulikovski – plus anturajul, au fost cu mare greutate convinşi de Guvernul Provizoriu să se mute la reşedinţa de vară a Romanovilor din Crimeea. Nu numai că toţi Romanovii erau de-acum obligaţi să se anunţe şi să se înregistreze la noile autorităţi de stat, dar era un avantaj tactic clar pentru regim de a-i aduna pe cât mai mulţi dintre ei la un loc. Împărăteasa-Văduvă a locuit la început la Ai Todor, domeniul Marelui Duce Alexandru, situat la 18 km de lalta1, ea mută**ndu-**se mai târziu pe alte domenii ale familiei aflate în apropiere – ia Djulber, aparţinând Marelui Duce Petre şi, apoi, la Harax, aparţinând Marelui Duce George. Fiica ei cea mai mare, Marea Ducesă Xenia, sosi şi ea după numai câteva zile.

Evenimentele războiului şi apoi cele ale revoluţiei au avansat în următorii doi ani încet şi înspre Crimeea.

1 Ialta – staţiune de odihnă din Crimeea, pe malul Mării Negre. Cunoscută printre altele prin conferinţa din februarie 1945, când **s-**au pus bazele politice ale împărţirii Europei post-belice.

 după cum soarta le surâdea când nemţilor, când bolşevicilor.

Condiţiile de viaţă ale Mariei **s-**au schimbat şi ele, uneori cu iuţeală şi chiar brutalitate, alteori mai lent, depinzând de evenimente.

Dacă într-o zi stătea afară, luându-şi prânzul în liniştea grădinii, la umbra pomilor şi învăluită de briza caldă a mării, fiind aproape convinsă că ororile războiului nu erau decât un vis urât, a doua zi, în zori, dădea buzna în dormitorul ei un grup de marinari bolşevici conduşi de un comisar local pentru a percheziţiona şi confisca lucrurile valoroase ascunse, în timp ce ea mai era încă în cămaşă de noapte, l-au luat actele, jurnalul personal şi, spre marele ei regret, o veche biblie daneză pe care o adusese cu ea în Rusia, cu ocazia căsătoriei ei cu Alexandru al III-lea. Cu toate acestea, ca printr-o minune, au omis caseta cu bijuterii deşi aceasta se afla pe masa din dormitor, la vedere.

Toţi Romanovii se aflau de fapt sub arest la domiciliu, condiţiile diferind în funcţie de situaţie şi de presiunile politice locale. Unii dintre ei mai reuşiseră chiar să facă câte un drum până la Retrograd şi înapoi, în special în cursul primelor zile ale revoluţiei, nu, numai pentru a-şi vedea şi inspecta palatele şi lucrurile dar reuşind uneori să mai salveze unele bunuri personale, de valoare. Cu o astfel de ocazie, Prinţul Felix Yusupov s-a reîntors dintr-o escapadă la Retrograd, în cursul căreia fusese şi la domiciliul Mariei – palatul Anicikov – reuşind să-i aducă acesteia de acolo, fără să fie descoperit, unul din portretele ei favorite reprezentându-l pe Alexandru al III-lea, tăiat din ramă şi ascuns într-un mic pachet.

Mai târziu, arestul tor la domiciliu a devenit mai strict

şi pentru un timp s-a făcut o diferenţă privind condiţiile de viaţă între Romanovii „adevăraţi” şi cei precum Marea Ducesă Olga, sora mai mică a ţarului, care-şi pierduseră numele printr-o căsătorie cu o persoană „de rând”, aceştia din urmă fiind ţinuţi în locuri separate şi bucurându-se de ceva mai multă libertate de mişcare.

Rivalităţile dintre sovietele locale din Ialta şi Sevasto-p011 au produs, la rândul lor, complicaţii, neputându-se ajunge la o înţelegere, care dintre ele să „protejeze” şi pe cine anume. Dar marile schimbări au survenit, în primul rând, în urma succeselor armatei germane în sudul Rusiei, în perioada de după semnarea tratatului de la

Brest-Litovsk (martie 1918) şi, apoi, odată cu înfrângerea definitivă a acesteia, mai întâi în vest, urmată de prăbuşirea finală de-a lungul întregului front şi de revenirea influenţei şi reinstaurarea dominaţiei bolşevice.

Într-o dimineaţă, după ce armatele germane atinseseră coasta Crimeei, şi-a făcut apariţia un general german care, vorbind în franceză, a cerut să fie prezentat Mariei şi Marelui Duce Nicolae, precizând că are o invitaţie pentru ei din partea împăratului german de a veni în Germania împreună cu familiile. Mama Prinţului Roman Romanov, care l-a întâmpinat pe general, i-a răspuns acestuia dâ**ndu-**i a înţelege că o asemenea întâlnire ar fi problematică dar promiţâ**ndu-**i în acelaşi timp că i se va trimite un răspuns la cartierul general militar german de la Ialta. Ea **s-**a consultat apoi fără întârziere cu soţul

1 Sevastopol – port în Crimeea, de importanţă strategică, centrul flotei ruse din Marea Neagră. Ocupat de franco-britanici în 1855

(războiul Crimeei) şi de nemţi în 1942, de fiecare dată după lungi asedii.

 ei şi cu Marele Duce Nicolae şi, de comun acord, l-au trimis pe Baronul Sthal la Ialta cu misiunea de a refuza invitaţia împăratului. Aflând de cele petrecute, Maria a fost foarte încântată că nu a fost nevoie să dea ochii cu generalul german. Spre deosebire însă de ea, Marele Duce Alexandru a reacţionat cu furie la auzul acestor ştiri, protestând că nu a fost şi el consultat înaintea luării deciziei de refuz, fiind evident dispus să negocieze cu nemţii.

După retragerea trupelor germane către sfârşitul lunii noiembrie 1918, ei au fost vizitaţi de un grup de tătari voluntari care **s-**au oferit să-i protejeze, fiind foarte încântaţi să o poată ajuta **într-**un fel pe Maria care le fusese pe vremuri căpetenia de onoare a regimentului din care făcuseră parte.

Împărăteasa-Văduvă, la rândul ei, părea încă decisă să rămână în Rusia cât mai mult cu putinţă dar pericolul lâninent al unei noi încleştări bolşevice ce ar fi urmat armistiţiului cu germanii a alertat-o

din nou pe sora ei din Londra, Regina-Mamă Alexandra. Astfel, la numai câteva zile după semnarea acestui armistiţiu, atât George al V-ea cât şi guvernul britanic au intrat în acţiune. Primul pas a fost o decizie a cabinetului, în cadrul unei consfătuiri din 14 noiembrie, membrii acestuia au fost informaţi că în ziua precedentă, la ora 8 dimineaţa, flota aliată aflată sub comanda amiralului Calthorpe ajunsese în faţa Constantinopolului. Întrebarea care se punea acum era dacă trebuiau luate măsuri pentru asigurarea securităţii Împărătesei-Văduve, aflată în Crimeea. Reşedinţa acesteia fiind situată aproape de ţărm, accesul propriu-zis nu ar fi constituit o dificultate. Guvernul nu a ezitat, autorizând imediat amiralitatea să

l treacă la fapte, în aceeaşi zi, un mesaj „ultrasecret” a fost trimis de la amiralitatea din Londra comandantului-şef al flotei mediteraneene: „Luaţi în considerare cu prima ocazie posibilitatea trimiterii unui vapor la Ai Todor în vederea evacuării în secret a împărătesei-Văduve şi a surorilor fostului ţar. Acţiunea trebuie organizată cu maximă precauţie şi tact. Nu se va face uz de forţă şi nici persoane înarmate nu vor debarca pe uscat, orice incident care ar putea declanşa un conflict, indiferent de ce natură, cu gardienii postaţi în faţa casei, trebuind să fie evitat sub orice formă”. Marina britanică nu a mai pierdut timpul, intrând imediat în acţiune. Astfel, înainte de sfârşitul lunii în curs, sosi şi răspunsul în care se raporta despre acţiunea propriu-zisă şi care conţinea totodată şi mesaje din partea Mariei însăşi.

„Eliberaţi linia! Strict secreţi Cele ce urmează sunt adresate Amiralităţii şi cer să fie comunicate şi Maiestăţii Sale, regele. Comandant Charles Turle şi ofiţerul naval rus comandant Korostovtov din Crimeea, în *HMS Tribune* şi *HMS Shark*. Am debarcat pe plajă la nord de capul Ai Todor în zorii zilei de joi, 21 noiembrie. Audienţă la Împărăteasa-Văduvă Maria. Ne-am oferit **s**-o aducem la Constantinopol. Starea sănătăţii ei este bună. Spre deosebire de anturaj, ei nu-i este frică. Din cercetări făcute la iniţiativa ei, ea este de

părere că ţarul ar mai putea fi în viaţă şi, de aceea, doreşte să mai rămână în Rusia. Împărăteasa-Văduvă este însoţită de amiralul Prinţ Viamenski şi de Prinţul Dolgoruki; în i

1 HMS – His (Her) Majesty's Ship (Service), prescurtare formală adăugată numelor vapoarelor militare britanice.

 apropiere locuiesc Marii Duci Alexandru, Nicolae, Petre, George şi Dimitri şi Marile Ducese Olga şi Xenia".

Aproape simultan, George al V-lea şi mama lui, Regina Alexandra, au primit mesaje personale din partea Mariei. Regelui i se mulţumea călduros: „Tocmai l-am întâlnit pe comandantul Turle. Sunt foarte mişcată şi recunoscătoare pentru oferta ta. Multă dragoste tuturor. Mătuşa Minny".

Regina Alexandra primi şi ea un mesaj plin de entuziasm de la sora ei: „Ura! în fine, sunt fericită să putem comunica. Foarte încântată să aflu de oferta voastră de la comandor. Sper că şi mai multe vapoare să vină cât de curând şi nu pe ascuns ca acum. Vă iubesc pe toţi. Semnat, sora Dagmar". (Dagmar era numele danez, originar, al Mariei.)

Acest prim contact a fost urmat de altele, implicând în continuare nave ale marinei militare britanice. Telegrame soseau şi de la regele şi regina Italiei şi de la regele Muntenegrului, oferindu-le azil. Apoi, Marele Duce Alexandru a plecat tot la bordul unui vas militar britanic pentru a lua parte la convorbirile de pace de la Paris, ca reprezentant al Romanovilor, fiind întâmpinat cu mare răceală, între timp, Maria continua să rămână neînduplecată în faţa repetatelor oferte sosite de la Londra şi făcute în deplină cunoştinţă a faptului că ajutorul britanic pentru ruşii albi (13.000 de soldaţi în nodul Rusiei şi 1.000 în Siberia) era cu mult mai probabil să fie redus decât mărit. Până la urmă a înţeles însă chiar şi ea că rezistenţa ruşilor albi era pe cale de a se prăbuşi, în final, pe 4 aprilie 1919, amiralul Calthorpe a trimis nava *HMS Marlborough* la Sevastopol împreună cu o scrisoare din partea Reginei-Mamă Alexandra, într-o ultimă

Încercare a acesteia de a-şi convinge sora să-şi părăsească ţara. Maria a acceptat cu greu, punând condiţia să poată lua cu ea pe cine dorea. Cu toate că dorinţa ei depăşea competenţele stabilite iniţial prin ordinele amiralităţii, ea a reuşit totuşi să-şi impună repede voinţa, atât rudele cât şi anturajul începând fără întârziere să-şi împacheteze lucrurile valoroase în geamantane mari care urmau să fie expediate la Ialta. Nu aveau să plece cu toţii împreună. Fiica ei mai mică, Olga, şi-a urmat soţul – colonelul Kulikovski – plecând în Caucaz şi alăturându-se armatei ruse albe. Pasagerii aflaţi pe picior de plecare şi-au luat rămas bun în diferite moduri. Unii s-au îmbarcat pur şi simplu la Ialta împreună cu bagajele. Prinţul Roman Romanov a mai făcut o ultimă plimbare de unul singur pe un deal din apropiere, având într-o geantă de mână lucrurile personale cele mai valoroase, inclusiv jurnalul său zilnic. Alţii s-au strâns împreună, în final, Maria, îmbrăcată cu o haină neagră şi purtând o pălărie mică, tot neagră, a trecut încet prin faţa lor, urcând apoi, împreună cu fiica şi nepoţii, la bord. Pasagerii suplimentari, pentru care Maria insistase să fie îmbarcaţi, au creat dificultăţi din primul moment, iar mai târziu au dat dureri de cap Ministerului de Interne Britanic la sosirea lor în Anglia. Odată bagajele urcate la bord, imposibilitatea comunicării între marinarii englezi şi servitorii ruşi, nici unii neştiind limba celorlalţi, a mărit confuzia. Fiica cea mai mare a Marelui Duce Petre, Prinţesa Marina, a intervenit până la urmă preluând funcţia de translatoare. Maria, Xenia şi Prinţesa Milita de Muntenegru şi-au luat chiar şi câinii cu ele. Agitaţia şi confuzia erau, atât de mari încât sosirea la bord a Împărătesei-Văduve nu a fost imediat obser

 vată nici de ofiţerul care-i fusese ataşat personal. Dar odată destinsă atmosfera şi prin intervenţia Mariei, prietenia şi respectul reciproc aveau să predomine pe toată durata călătoriei, înainte de plecarea propriu-zisă, ea şi-a mai exprimat o ultimă dorinţă care a fost cu greu, dar totuşi imediat, acceptată de marina britanică. Ea a refuzat să părăsească Ialta până ce toate

celelalte nave cu refugiaţi nu se aflau deja în larg, insistând ca *HMS Marlborough*, la bordul căreia se afla, să părăsească ultima portul, în momentul în care vaporul era pe punctul să ridice ancora, majoritatea pasagerilor şi-au recunoscut fosta împărăteasă şi pe Marele Duce Nicolae, aflaţi pe punte, începând să intoneze *God save the tsar*. A fost ultima dată când imnul a fost cântat în prezenţa unui fost cap încoronat al Romanovilor pe teritoriul rusesc.

Cu toţii erau însoţiţi de gânduri şi emoţii contradictorii; uşurarea provocată de faptul că au reuşit să scape, se amesteca cu melancolia şi îndoiala nutrite în adâncul sufletului lor că nu se vor mai întoarce niciodată. Şi bagajele lor, adunate pe punte, formau un amestec emoţionant de lucruri rămase după 18 luni de război civil şi de bunuri personale de o nepreţuită valoare. Unii luaseră doar cu puţin mai mult decât aveau pe ei, în timp ce alţii reuşiseră să salveze cantităţi considerabile de lucruri. Nu ar fi o exagerare dacă am considera că, la cursul anului 1990, valoarea totală a bijuteriilor, picturilor şi serviciilor de masă luate de familie la bordul lui *HMS Marlborough* atingea cu uşurinţă suma de 20 milioane lire. Prinţul Felix Yusupov, spre exemplu, care fusese cel mai bogat dintre ei înainte de revoluţie, nu avea cu el numai două tablouri de Rembrandt, pe care reuşise să

le taie din rame în cursul uneia din escapadele întreprinse în palatul său din Retrograd, dar şi o parte din bijuteriile cele mai alese ale familiei lui, o bună parte din ele aflându-se în bagajele, mamei sale. Cele două picturi de Rembrandt – *Portrait of a gentleman în a high hat* şi *Portrait of a lady with an Ostrich feather* – pot fi admirate astăzi la Galeria Naţională din Washington. Marele Duce Petre şi fiul său, Prinţul Roman, au trebuit să părăsească argintăria familiei la Petrograd dar serviciul de argint „de rezervă”, folosit de regulă de valetul familiei, a putut fi salvat şi adus cu bine la bord. Marele Duce Nicolae, mai prevăzător şi fără îndoială cu un mai bun simţ organizatoric decât ceilalţi, a reuşit să salveze toate serviciile de masă

ale familiei, atât pe cele din aur cât şi pe cele din argint, precum şi Spada lui de Onoare, cu mânerul din aur bătut cu diamante. Acest lucru se reflecta din plin în cele peste 200 de valize şi lăzi proprii aflate la bord.

În contrast cu acest fapt, în haosul şi chiar panica ce au însoţit momentele finale de pe chei, 54 de valize neidentificate, aparţi**nând-**unuia sau altuia dintre Romanovi, au rămas pe uscat. Această cifră este încă proaspătă în memoria nepoţilor, iritând şi stârnind în acelaşi timp curiozitatea altora, cărora le place să se întrebe ce-or fi conţinut, ale cui or fi fost şi ce-ar fi fost dacă... Cel puţin unul dintre geamantanele care **s-**au aflat atunci la bord se păstrează şi astăzi în familia Marii. Ducese Xenia, purtând încă numărul original – 47 – şi având încă lipit inventarul, scris de mână şi intact, amintire obsedantă a unei alte epoci.

Elementul esenţial al transferului de avere din**tr-**o ţară în alta îl constituiau, desigur, bijuteriile, mai ales că acest

transfer se făcea prin intermediul unui vapor militar prieten. Deşi aşa-zisul manifest al lui *HMS Marlborough* – document care conţine datele tehnice ale unei nave, amănunte despre încărcătură şi destinaţie – nu este accesibil la Arhiva Publică, nu reprezintă un secret faptul că, judecând prin prisma vânzărilor, a furturilor şi a escrocheriilor ce au urmat, Romanovii au reuşit să scoată cu această ocazie o cantitate remarcabilă de valori personale. Cu toate acestea, o parte din avuţie a rămas în mod sigur pe străzilelaltei şi ale Şevastopolului, marinarilor englezi oferi**ndu-**li-se spre cumpărare, de exemplu, inele cu diamante la un preţ de numai o jumătate de coroană, unele evident furate înainte de plecare.

Bijuteriile Împărătesei-Văduve Maria, atribuite ei de către Guvernul Provizoriu în cadrul negocierilor purtate cu Contele Benckendorff după plecarea familiei ţarului la Tobolsk, alcătuiau una – dintre cele mai distinse colecţii din lume. În cuvintele Prinţului David Chavehavadze, el însuşi descendent direct al Ecaterinei celei Mari şi al lui Ntcolae l, şi, mai recent, activ ca ofiţer al CIA-ului, bijuteriile Mariei

conţineau: „... şiraguri întregi de perle şi smaralde de un verde intens, safire strălucind asemenea cerului oriental, diamante de cea mai bună calitate, bijuterii bizantine rare şi grămezi de rubine. Unul din cadourile primite de ea de la ţar fusese – un colier de perle uriaşe, perfecte ca formă şi culoare... Numeroase alte valori se aflau în safe-ul ei de bijuterii, o diademă cu rubine şi diamante, o centură cu diamante şi smaralde... un set format din 20 de diamante roz în formă de stea”.

Odată cu abdicarea lui Nicolae şi reîntoarcerea ei la Kiev, Maria şi-a luat o mare parte a bijuteriilor cu ea.

lăsând restul într-o ascunzătoare din palatul Anicikov din Retrograd. Mult mai târziu, Prinţul Felix Yusupov, în cursul incursiunii sale din Crimeea la Retrograd, ocazie cu care şi-a recuperat printre altele şi cele două tablouri de Rembrandt, a dat o raită şi pe la palatul Anicikov. Spre marea lui surprindere, locul secret în care se aflaseră bijuteriile era gol. El a avut totuşi satisfacţia tardivă de a da de urma acestor bijuterii în final. Ele fuseseră găsite de funcţionari ai Guvernului Provizoriu şi depozitate într-un loc sigur, la Moscova, împreună cu alte valori ale Romanovilor, cel puţin pentru o perioadă de timp. Deşi dezamăgită de cele relatate ei de către Yusupov, Maria a fost totuşi mişcată de curajul acestuia şi foarte plăcut impresionată de faptul că prinţul reuşise să-i aducă un portret al fostului ei soţ. Acest gest a încurajat-o şi mai mult în hotărârea de a-şi apăra cu orice preţ lucrurile care îi mai rămăseseră, în special după vizita neaşteptată a marinarilor bolşevici în dormitorul ei de la Ai Todor, când aceştia, ca prin minune, nu au observat caseta cu bijuterii aflată pe masă, la vedere. Ca o consecinţă a acestui incident, Marea Ducesă Olga a ascuns această casetă în casa pe care o ocupa împreună cu soţul ei la marginea domeniului. Apoi, împreună cu alte valori, bijuteriile au fost ascunse în mici cutii de cacao şi ori de câte ori se întrevedea o primejdie, Olga le ducea de acasă dosindu-le în crăpătura unei stânci de pe plajă, ce fusese marcată cu un craniu de câine. Plimbându-se într-o zi, ei au descoperit craniul câinelui aruncat undeva pe plajă, „îmi amintesc şi

acum picăturile reci de sudoare care-mi apăruseră pe frunte”, povestea Olga mai târziu, „în timp ce-l observam pe soţul meu căutând cu mâinile în adâncimea fiecăreia

 din crăpăturile stâncii. Ce uşurare când, în sfârşit, a scos la suprafaţă, zornăind, una dintre cutiile de cacao plină cu bijuterii”.

Când *HMS Marlborough a* părăsit Ialta, atât Maria cât şi Xenia aveau încă cu ele cea mai mare parte a bijuteriilor lor intacte. La fel şi familia Marelui Duce Petre, deşi în cazul lor o parte din bijuterii fuseseră în mod voit fragmentate atât ca măsură de precauţie cât şi pentru a conserva cel puţin aurul, ca material în sine. Restul se aflau încă **într-**un sertar secret al băncii Credit Lyonnais din Retrograd. Marea Ducesă Olga, sora mai mică a ţarului, care părăsise Haraxul spre a-şi însoţi soţul în Caucaz înainte de ultima venire a lui *HMS Marlborough*, nu avea cu ea nicio bijuterie. Ajunsă mai întâi la Kiev cu puţin înainte de izbucnirea revoluţiei, ea i-a scris administratorului ei să-i trimită bijuteriile. Acesta însă a considerat că riscul era prea mare temâ**ndu-**se că se vor pierde pe drum şi le-a depus **într-**un sale la bancă. Acolo au şi rămas. Părăsind definitiv Kievul împreună cu mama ei, cu destinaţia Crimeea, ea nu avea asupra ei decât o mică geantă de toaletă. După cum îşi amintea mai târziu „mi-am dat seama că nu mai aveam nimic altceva pe lume”, fapt confirmat pe când ea, soţul şi băieţelul lor se aflau la Rostov pe Don, în drum spre Caucaz. Aici ea a născut un al doilea băieţel, **într-**o cocioabă ţărănească, doar cu ajutorul unei femei simple, din vecini. Până la urmă, ei au ajuns în portul Novorossiisk1 de pe coasta Mării Negre, unde au întâlnit un vechi prieten din marina militară britanică, întâlnire

1 Novorossiisk – port rusesc la Marea Neagră.

foarte norocoasă care avea să ducă şi la salvarea lor. Potrivit spuselor unei rude a Olgăi, aflată încă în Danemarca, camerista ei a reuşit – un an mai târziu – să scoată o parte din bijuterii din Rusia,

între timp, pentru cei aflaţi la bordul lui *HMS Marlborough*, prima escală a fost Constantinopolul, unde vaporul a ancorat pentru câteva zile. Pe durata şederii, căpitanul a organizat o slujbă religioasă în cinstea împărătesei, în duminica de dinaintea Pastelul (comemorarea intrării triumfale a lui Iisus Cristos în Ierusalim), reuşind chiar să aranjeze şi o mică recepţie pentru pasagerii de pe celelalte vapoare, dornici **s-**o cunoască personal pe fosta împărăteasă. Această scurtă pauză a fost folosita şi de ministerele britanice de Externe şi Interne pentru a tria şi hotărî care anume dintre Romanovi, dintre membrii familiilor acestora şi din anturaj era binevenit în Marea Britanie şi care nu. Oricum, unii dintre ei hotărâseră deja să se îndrepte către alte ţări **–** Marele Duce Nicolae şi familia în Franţa iar Marele Duce Petre şi familia în Italia, unde cumnata lui **–** sora soţiei **–** era regină. Ambele familii au coborât la Constantinopol îmbarcâ**ndu-**se apoi pe un alt vapor al marinei militare britanice **–** *HMS Nelson* **–** cu destinaţia Genova. Familia Yusupov, conştientă de faptul că în urma afacerii Rasputin **s-**ar putea să nu fie binevenită la Londra, a plecat pe cont propriu, prin Italia, la Paris, unde a locuit un timp la hotelul Vendôme.

Când *HMS Marlborough a* ajuns în Malta, împărăteasa**-**Văduvă Maria era încă convinsă şi continua să**-**şi exprime dorinţa fermă de a rămâne la bordul acestui vapor până la destinaţia finală, Portsmouth1. Marina

1 Portsmouth **–** port de importanţă militară în sudul Marii Britanii. 244

Averea pierdută a ţarilor britanică avea însă alte planuri şi priorităţi, *MHS Marlborough* având de îndeplinit alte misiuni. A fost nevoie de multă putere de convingere, inclusiv de un mesaj personal conciliant din partea lui George al V**-**lea şi de o deosebită ospitalitate la reşedinţa guvernatorului din palatul San Antonia din Malta, pentru a o convinge, să se reîmbarce pe *HMS Nelson* după revenirea acestuia de la Geneva, unde îi dusese pe Marii Duci Nicolae şi Petre împreună cu familiile.

Pe data de 8 mai, *HMS Nelson* a ajuns la Spithead1 iar o zi mai târziu Maria a fost întâmpinată la gara Victoria din centrul Londrei de

către sora ei, Regina Mamă Alexandra precum şi de Regele George al V-lea, Regina Maria a Angliei şi de alţi membri ai familiei regale britanice. A fost o revedere demnă, chiar formală. Amintirile lor tragice au fost mai târziu depănate, în intimitatea de la Marlborough House, reşedinţa londoneză a Reginei Mamă, Alexandra. Găzduită la început aici, Maria s-a putut baza pe sora ei, care îi plătea toate cheltuielile de zi cu zi. Acest aranjament nu reprezenta însă o soluţie de durată. Nu numai că atât ea cât şi fiica ei, Xenia, şi familiile lor aveau nevoie de un venit permanent dar cu toţii erau perfect conştienţi de necesităţile celorlalţi Romanovi precum şi de cele ale miilor de refugiaţi ruşi, în general.

Unul dintre primii care a invocat sărăcia după revoluţie a fost Marele Duce Mihail, un văr al lui Nicolae (a nu se confunda cu fratele său mai tânăr, omonim). El i-a trimis la Ministerul de Externe, lui Arthur Balfour, o ce

1 Spithead – braţul maritim situat între insula Wight şi coasta de sud a Angliei.

rere formulată la persoana a treia: „Maiestatea Sa Imperială nu dispune de niciun fel de mijloc material de întreţinere şi nu are aici nici bani şi nici capital”. El a propus în acelaşi timp ca Sir George Buchanan, ambasadorul britanic de la Retrograd, să facă aranjamentele necesare pentru transferul garanţiilor lui bancare la banca Drummonds pentru a putea apoi obţine un împrumut de la aceasta. A fost refuzat în mod politicos, având însă ceva mai mult succes la palatul Buckingham. Deşi Sir Frederick Ponsonby, care i-a răspuns în numele regelui şi al reginei, îl considera pe Mihail în particular ca pe un om „susceptibil şi obositor”, el avea totuşi ştiri bune pentru el. „Le-am spus Maiestăţilor lor că atâta timp cât lucrurile nu se liniştesc în Rusia, este imposibil de apreciat cât veţi primi în viitor dar înţeleg că, dacă vi s-ar oferi un avans de 10.000 lire, acesta ar fi deocamdată suficient pentru următoarele şase luni. Am menţionat, totodată, că ştiu că bijuteriile Contesei Torby, aflate în bancă, ar avea o contravaloare de circa

40.000 lire şi, deci, dacă ar fi nevoie de vreo garanţie, acestea ar fi suficiente. Regele şi regina mi-au mărturisit că nu doresc însă niciun fel de garanţie şi că vă vor trimite împreună 5.000 lire acum şi alte 5.000 lire în iulie. Ei nu doresc de asemenea completarea vreunui document sau a altor formalităţi asemănătoare în această privinţă. Ponsonby a mai adăugat că bijuteriile pot fi privite drept o „garanţie nominală”, deci formală, făcând totodată şi aluzie la faptul că sumele donate ar fi putut fi mai mari dar că regele „… a oferit toţi banii aflaţi la dispoziţia sa fondului de război… lăsându-mi foarte puţin spaţiu de manevră… „Accentul pus pe „garanţie „avea să se repete ulterior, în cazul bijuteriilor Împărătesei-Văduve Maria.

Şi Marea Ducesă Xenia, la rândul ei, începuse să-şi readapteze noul stil de viaţă impus de exil. Bijuteriile au constituit şi în acest caz o primă bază materială, de început, drept garanţie pentru împrumuturi dar, foarte curând, şi element de atracţie a unor oameni lipsiţi de scrupule. De bine, de rău, ea mai avea prieteni la care să poată apela la nevoie. Familia regală britanică – respectiv mătuşa ei, Regina Mamă Alexandra, i-au oferit găzduire iar Herbert Galloway Stewart, care se ocupase înainte de război de copiii ei la Londra, era şi acum în preajmă, înlesnindu-i deschiderea unui cont la banca Coutts, folosită şi de familia regală britanică, bancă situată în centrul Londrei, pe Ştrand[1]. Astfel, în decurs de numai şase săptămâni de la sosirea la Spithead, ea dispunea deja de un cont curent cu un credit de 1.000 lire, de un nou carnet de cecuri şi dăduse deja şi o raită pe la Harrod s[2], semnând un prim cec de 98 lire, lucru uşor de înţeles dacă avem în vedere recentele peripeţii prin care trecuse. Mai târziu, s-a spus că ar fi avut şi un cont la banca Baring’s.

În următoarele luni, cele două surori – Maria şi Alexandra – care îşi aveau atât de multe de povestit, şi-au împărţit timpul între Marlborough House şi Sandringham. Spre deosebire de Alexandra însă, „acasă” avea să însemne pentru Maria, Danemarca. După câteva luni de la sosirea în Anglia, ea s-a îmbarcat din nou, de data aceasta la bordul

lui *MS3 Fionia*, cu direcţia

1 Ştrand – stradă din centrul Londrei.

2 Harrod's – magazin şic foarte celebru din centrul Londrei, în prezent în posesia unui om de afaceri egiptean.

3 MS – Majesty's ship – vaporul maiestăţii sale.

Copenhaga, unde a ajuns pe 19 august. Acest vapor cu motor Diesel, era un model special de navă comercială daneză, aparţinând Companiei Asiatice de Est şi stârnise deja marea admiraţie a lui Winston Churchill, pe când acesta se afla la amiralitate. Compania Asiatică de Est era condusă de H.N. Andersen, un om de afaceri danez foarte capabil, care fusese în trecut ajutat de legăturile sale din Rusia, inclusiv de împărăteasa-Văduvă Maria, şi care îndeplinise şi funcţia de consilier special al lui Nicolae în perioada – antebelică, cu ocazia unei vizite întreprinse de acesta în Orientul îndepărtat. Natural, el era acum foarte dornic să se revanşeze, ajutând-o pe Maria în aceste momente grele.

Ea s-a stabilit la palatul Amalienburg din Copenhaga, ca invitată a nepotului ei, Regele Cristian al X-lea1, în timp ce Xenia şi-a fixat domiciliul la Longmore, lângă Windsor, iar mai târziu la alte reşedinţe particulare, la Londra şi Paris.

Domiciliile nu erau însă singura lor grijă, cea a întreţinerii şi a existenţei viitoare devenind tot mai importantă. Niciunul dintre Romanovi nu dusese lipsă de bani în trecut, ei neavând ca atare niciun fel de experienţă personală în materie de câştig şi administrare a acestuia. Nu este deci de mirare că atât Maria cât şi Xenia aveau cât de curând să întâmpine serioase dificultăţi financiare. Ele dispuneau de capital – în primul rând bijuteriile – şi de prieteni sus-puşi pe care să se

1 Cristian al X-lea – 1879 – 1947, rege al Danemarcei (1912 – 1947) şi al Islandei între 1918 – 1944. A câştigat pentru Danemarca, în 1920, partea de nord a landului Schleswing (disputat de multe ori între Germania şi Danemarca).

 poată bizui dar nu aveau un venit constant şi niciun fel de cunoştinţe practice, în materie de finanţe.

Maria, suflet generos, înconjurată de persoanele din anturaj pe care le salvase din Crimeea prin intervenţia personală şi, în acelaşi timp, de nenumăraţi alţi refugiaţi din calea revoluţiei, era instinctiv tentată să-i ajute mai întâi pe aceştia, gândi**ndu-**se abia în al doilea rând la aspectele pur financiare ale acestui ajutor, în scurt timp ea a ajuns să aibă deja datorii de 803.000 coroane daneze (circa 40.000 lire pe atunci, astăzi aproximativ 600.000 lire), doar 2/3 din această sumă fiind acoperită de garanţii materiale. Datoriile ei nete au fost calculate la 330.000 de coroane daneze (15.000 lire pe atunci, 225.000 lire astăzi). Aflând aceste lucruri, H.N. Andersen a aranjat de îndată achitarea acestor datorii asigurâ**ndu-**i în acelaşi timp şi o alocaţie permanentă. Aceşti bani proveneau de la propria sa Companie Asiatică de Est şi din banca Landmands, prin care compania îşi finanţa tranzacţiile şi care avea să dea un spectaculos faliment la scurt timp după aceea. Când acesta. **s-**a produs, la el contribuind acordarea de împrumuturi cu caracter speculativ şi chiar fraudulos, mai mulţi membri ai familiei regale daneze, care participaseră la aceste operaţiuni financiare, au fost la rândul lor implicaţi, unul dintre ei, căzut în dizgraţie, ajungând până la urmă în Legiunea Străină din Franţa. Poziţia Mariei a fost însă imediat protejată de Andersen care a aranjat ca datoriile ei să fie garantate şi preluate de compania sa. Maria a mai avut şi dificultăţi de adaptare în relaţia ei cu Regele Cristian al X-lea la palatul Amalienburg. El o considera risipitoare, ea pe el cam zgârcit. O poveste mereu auzită trebuie să conţină de regulă şi un miez de adevăr. Se

spune că prin atitudinea ei încuraja servitorii să ţină în permanenţă aprinse luminile din apartamentele ei, contrar ordinelor regelui de a se face economie. Conflictul a culminat cu decizia ei de a părăsi definitiv palatul spre uşurarea ambelor părţi şi de a se muta

într-o vilă la Hvidor, pe coasta de vest, la nord de Copenhaga, care de altfel îi aparţinea, în comun cu cele două surori ale ei, Regina-Mamă Alexandra şi Ducesa de Cumberland1, din 1906. Vila era descrisă drept „o monstruozitate arhitecturală, dar frumos amplasată”.

Această schimbare de domiciliu avea să atragă după sine şi o radicală schimbare a situaţiei ei financiare. Implicarea directă de acum a Reginei Alexandra în afacerile Mariei a alertat Londra asupra necesităţii unui ajutor mai bine controlat în viitor. Un prim pas în această direcţie **s-**a făcut prin acordul intervenit între Regina-Mamă Alexandra „Regele George al V-lea, Regina Maria şi Prinţesa Victoria de a se rezolva problemele financiare ale Mariei, cei patru oferi**ndu-**i acesteia suma de 10.000 lire anual. Ulterior, acest aranjament a fost simplificat, George al V-lea donând de unul singur această sumă din banii alocaţi lui de către parlamentul britanic şi destinaţi cheltuielilor proprii. Totodată, Sir Frederick Ponsonby, care administra aceşti bani particulari ai regelui, a abordat şi modalităţile de reducere a cheltuielilor Mariei şi, urmând sfatul Prinţului Axei (nepot al Regelui Cristian al X-lea), a aranjat ca un ofiţer de marină danez – căpitanul Andrup – să supravegheze îndeaproape aceste cheltuieli, făcând plata salariilor şi a celorlalte

1 Cumberland – titlul de duci englezi 250

Averea pierdută a (arilor socoteli lunare înainte de a-i prezenta Mariei, tot lunar, de fiecare dată situaţia financiară.

Acest plan a funcţionat eficient, „împărăteasa”, relata ulterior Ponsonby, „a înţeles că, pe măsură ce cheltuia mai mult, îi rămânea mai puţin la sfârşitul fiecărei luni şi şi-a redus numărul de vizite în mod corespunzător”.

Fără îndoială că în spatele alocaţiei anuale oferite de George al V-lea Mariei se ascundea faptul bine cunoscut că bijuteriile ei, salvate şi aduse de ea din Crimeea, ca şi în cazul Marelui Duce Mihail menţionat anterior, îndeplineau funcţia unei „garanţii nominale”. Sir Ponsonby **s-**a asigurat în acest sens de două ori, insistând ca ele să fie păstrate **într-**un sale special care nu putea fi deschis decât cu două chei – una păstrată de garderobiera Mariei, cealaltă de căpitanul

Andrup. Ori de câte ori Maria dorea să-şi vadă sau să poarte bijuteriile, garderobiera trebuia să-i telefoneze lui Andrup pentru a obţine cea de-a doua cheie. După aceea, căpitanul controla la rândul său safe-ul asigurându-se că nu lipsea nicio piesă. Amestecul lui George al V-lea şi mai ales al Reginei Maria a Angliei în soarta acestor bijuterii avea să se extindă ulterior într-o oarecare măsură peste funcţia de „garanţie nominală" îndeplinită de acesta în schimbul alocaţiei anuale a Mariei.

În timp ce împărăteasa-văduvă se instalase la Copenhaga, cele două fiice ale ei îşi ajustau, la rândul lor, existenţa la noile condiţii ale exilului. Marea Ducesă Olga, care-şi acompaniase soţul – colonelul Kulikovski – în Caucaz, scăpând apoi din Rusia prin Novorossiisk, s-a instalat la începutul anului 1920, alături de mama ei, în Danemarca în timp ce Marea Ducesă Xenia s-a stabilit

251

pentru un timp în apropiere de Windsor. Toate trei păstrau legătura foarte strâns".

Un eveniment aparte avea să le şocheze considerabil. Ele se obişnuiseră între timp cu aşa-zisele dezvăluiri făcute public de regimul bolşevic cu privire la activitatea curţii ţariste dar o ştire adusă de Contesa Karlova şi transmisă atât Olgăi cât şi Xeniei le-a îngrozit. Era vorba de scrisori particulare, provenite din corespondenţa lui Nicolae şi Alexandra din perioada în care ţarul se aflase pe front iar ţarina rămăsese la Retrograd. Acestea fuseseră găsite şi erau pe cale de a fi publicate în Anglia de un editor londonez. Iniţial, Xenia nu i-a comunicat mamei ei acest lucru trecând însă imediat la acţiune pe cont propriu, între timp, la Copenhaga, Olga a informat-o pe Maria şi, după primul şoc, ele au căzut de acord s-o lase pe Xenia să acţioneze în continuare în mod adecvat la Londra. Ea I-a abordat pe George al V-lea şi pe secretarul particular al acestuia, Lordul Stamfordham care, la rândul său, a pus-o în legătură directă cu avocatul familiei regale, Sir Charles Russel. O parte a acestei corespondenţe fusese deja publicată într-un ziar din SUA, unele extrase fiindu-i trimise Xeniei şi deja citite de ea. „Sunt de natura cea mai intimă", îi comunica ea mamei ei, „iar unele sunt surprinzător de frumoase, este pur şi simplu o ruşine să fie

citite de alţii". După cum ştim, scrisorile conţineau printre altele referiri la persoana lui Rasputin precum şi opiniile ţarinei Alexandra asupra situaţiei politice de atunci din Retrograd.

Sfatul primit de Xenia a fost că singurul mod în care publicarea la Londra a acestei corespondenţe mai putea fi zădărnicită era ca ea să obţină „drept unic de admi

252

Averea pierdută a (*arilor* nistrare" asupra tuturor bunurilor lui Nicolae din Anglia, deci dreptul unic atât asupra scrisorilor cât şi a celorlalte proprietăţi indiferent de natura lor. Ca atare, Sir Charles Russel a purces cu acţiunea legală necesară pentru obţinerea în numele Xeniei a împuternicirii de administrare ca primă moştenitoare. Acesta a fost şi începutul aşa-zisei „pretenţii" a Marii Ducese Xenia la aşa-zisele milioane ale lui Nicolae din Anglia. Acţiunea avea să fie invocată mai târziu de alţi revendicatori drept o dovadă că familia Romanov nu numai că ştia precis unde se află averea ţarului la Londra dar emisese şi pretenţii la ea, moştenin**nd-**o chiar în parte. Abia acum putem explica de o manieră convenabilă adevăratul motiv al acţiunii juridice intentate de Xenia, şi anume aceste scrisori.

Urmând sfatul lui Russel, Xenia a trebuit să-şi asume, printre altele, şi drepturile legale asupra rămăşiţelor Romanovilor pe care rudele le primiseră de la Ecate-rinenburg. Potrivit descrierii făcute de ea mamei ei „... acele lucruri sosite de „la Ecaterinenburg anul trecut (prin Vladivostok) şi pe care le am acum în păstrare, au fost evaluate la 500 lire".

În consecinţă, pe 17 mai 1920, Marii Ducese Xenia, sora cea mai mare a ţarului, i-au fost atribuite drepturile de administrare a întregii proprietăţi a lui Nicolae din Anglia. Valoarea aproximativă a acesteia a fost confirmată la circa 500 lire, după cum Xenia îi comunicase şi mamei ei. Dar în evident contrast cu înţelesul dat ulterior, ea se referea la rămăşiţele pământeşti şi bijuteriile deteriorate, rămase de pe urma masacrului din vila Ypatiev şi care fuseseră înapoiate membrilor supravieţuitori ai familiei Romanov şi nu la aspectele financiare.

253

mai precis, la presupusele conturi ale ţarului dintr-una sau mai multe bănci londoneze.

Principala avuţie a Xeniei însăşi – propriile ei bijuterii rămase – aveau de acum încolo să-i creeze numai probleme şi încurcături. Un impostor american „Maurice Stembach, a fost primul care a încercat să profite de ele, străduindu-se pentru început, prin intermediul unui prieten din Copenhaga, să-i fie prezentat personal marii ducese. Fără să nutrească vreo suspiciune şi asigurată fiind în acelaşi timp de modul în care fusese abordată, aceasta l-a întâlnit pe Stembach la hotelul Claridge's ascultând cu atenţie poveştile debitate de acesta, despre tot felul de călătorii şi aventuri precum şi despre cunoştinţele în domeniul financiar de care el aparent dispunea, în cele din urmă, ea i-a încredinţat acestuia o parte din bijuterii, primind în schimb o sumă de bani. Era, în fond, un fel de amanetare a bijuteriilor. Acestea se întâmplau la sfârşitul anului 1921. Mult mai rău avea însă să urmeze. La începutul lui 1922, Stembach i l-a prezentat Xeniei pe Albert Frederick Calvert, care locuia în nordul Londrei în Eton Avenue din Hampstead, calificându-l drept un „expert financiar cu o înaltă poziţie în City.[1]” Xenia s-a întâlnit şi cu acesta, la hotelul Carlton. În realitate, Calvert avea deja opt notificări de faliment emise contra lui. Stembach şi Calvert puseseră însă la cale un plan mult mai complex vizând-o pe Xenia. Ei s-au folosit de o companie cu un nume impunător – General Exploration and Financial Syndicat – spre a o

1 City – centrul financiar al Londrei, în care se află băncile, asigurările, bursa şi toate instituţiile majore din acest domeniu.

determina pe sora ţarului să se despartă de bijuterii, cu scopul de a obţine capital pentru finanţarea unei afaceri care, conform spuselor lor, „ar fi adus o bogăţie depăşind orice vis”.

Ideea prezentată de cei doi Xeniei era că această companie va cumpăra drepturile asupra patentului original al unei metode de tipar fotografic care ar aduce cu sine „profituri enorme”, într-o scrisoare a

lui Stembach din 14 martie 1922 adresată Xeniei, se menţionau – „circa 3.750.000 lire sau chiar mai mult şi 50% din profit la toate drepturile de folosire vândute altora”. Rezultatul era previzibil, în februarie 1922, Stembach a convins-o pe Xenia să-şi amaneteze un şirag de perle pentru 4.000 lire. Ea i-a dat acestuia 3500 lire din care 2000 lire au ajuns în mâinile lui Calvert. În luna următoare, alt şirag format din 72 de perle a fost, de asemenea, amanetat de ea pentru 5.000 lire din care 3.000 lire au ajuns direct la Stembach, 2500 lire revenindu-i lui Calvert. În fine, la sfârşitul aceleiaşi luni a fost amanetat un alt colier de perle pentru 5.000 lire, toţi banii luându-i de data aceasta Calvert. Ca rezultat al acestei fraude, Xenia a fost privată în decursul a numai două luni de aproape 10.000 lire, numai de către Calvert. Stembach, care cu puţin timp înainte fusese arestat la Paris pentru falsificare de cecuri, a fost condamnat la închisoare şi apoi deportat în SUA.

Marea Ducesă Xenia nu a pierdut tot ceea ce reuşise să salveze din Crimeea; serviciul de masă, din aur masiv, compus din 54 de piese, se afla încă în posesia ei la mijlocul anilor ’40. În orice caz, ea nu mai putea fi însă considerată ca una dintre cele mai bogate din familie şi, mai important pentru noi, nu reuşise în niciun

caz să beneficieze de vreun ban al Romanovilor la Londra, în noile circumstanţe, create de pierderea unora dintre bijuterii ca urmare a acestei fraude, nu este surprinzător că George al V-lea a intervenit, încercând s-o ajute. Prin intermediul lui Sir Frederick Ponsonby, el a apelat, cum era şi de aşteptat, la un compatriot al Xeniei, Peter Bark, ultimul ministru de finanţe al ţarului între 1914 şi 1917, care între timp nu numai că reuşise la rândul lui să scape la Londra. dar ajunsese aici consilierul Guvernatorului Băncii Angliei pentru afacerile est-europene. Bark i-a promis tot sprijinul. Analizând situaţia, el a descoperit că Xenia nu dispunea practic de niciun venit regulat şi a recomandat ca o primă măsură reevaluarea integrală *a* bunurilor acesteia. El s-a străduit totodată s-o elibereze din diferitele

obligaţii pe care şi. le mai asumase propunându-i de asemenea să vândă şi o casă din Paris.

Până la urmă, George al V-lea i-a împrumutat veri-şoarei lui Frogmore Cottage, de lângă Windsor, ca domiciliu permanent, oferindu-i şi o alocaţie anuală de 2400 lire. Ca şi în cazul mamei ei, Ponsonby *a* dirijat folosirea raţională a banilor, ataşându-i Xeniei un funcţionar care să supravegheze cheltuielile de la mica reşedinţă de lângă Windsor şi care să-i prezinte la sfârşitul fiecărei luni situaţia financiară. După cum remarca mai târziu Ponsonby „am descoperit că de fapt murea de foame, necheltuind mai nimic pentru nevoile proprii doar pentru a le putea da mai mult fiilor ei”. Conturile bancare oglindesc într-adevăr deosebita ei generozitate faţă de copii, prinţii Andrei, Nikita şi, mai ales, Rostislav, primind regulat sume de bani din contul ei de la banca Coutts.

Peter Bark *a* reuşit, de asemenea, s-o ajute pe Xenia să emită pretenţii financiare în Finlanda. Ea era de mult la curent cu existenţa unei proprietăţi a Romanovilor la Halila care fusese confiscată de bolşevici şi predată guvernului finlandez în virtutea tratatului de la Dorpat1. Încurajată de Sir Frederick Ponsonby şi cu ajutorul lui Bark, ca expert în problemă, ea a reuşit în 1928 să pornească o acţiune judiciară contra statului finlandez. Banca Angliei îl autorizase pe Bark să acţioneze în acelaşi timp (pe lângă atribuţiile lui în această instituţie) şi ca împuternicit legal al Împărătesei-Văduve Maria (cu puţin înainte de decesul acesteia) şi al Xeniei, George al V-lea acoperind cheltuielile călătoriilor efectuate de Bark din aceste motive. Xenia a revendicat proprietatea din satul Halila, inclusiv sanatoriul din localitate, susţinând că acestea fuseseră personal cumpărate pentru 100.000 de ruble de tatăl ei, Ţarul Alexandru al III-lea în 1892. Guvernul finlandez a argumentat, reamintind curţii judecătoreşti că proprietatea fusese transmisă de către Ţarul Nicolae al II-lea în 1900 Fundaţiei împărătesei Maria, care era suportată din fonduri de stat şi că, în orice caz, dreptul de proprietate asupra ei fusese obţinut în mod

legal, prin tratatul de pace. În fapt, statutul acestei proprietăţi fusese obiectul unei clauze speciale a tratatului. Iniţial, acţiunea a evoluat contrar intereselor Xeniei.

1 Dorpat – Tratu sau Iuriev, oraş foarte vechi, actualmente în Estonia, în decursul istoriei a trecut de multe ori dintr-o parte în alta, aparţinând când Germaniei, când Rusiei, când Poloniei, când Suediei, când URSS-ului. Până în secolul trecut important centru cultural german în această regiune; pe vremuri a făcut parte din hansă. Aici a fost semnat în 1920 tratatul de pace între Rusia şi Estonia.

disputa continuând însă de-a lungul mai multor ani până când, la mijlocul lunii februarie 1934, ca urmare a intervenţiei discrete a Băncii Angliei, Bark i-a putut raporta guvernatorului acesteia primirea de curând a unui cec destinat Xeniei şi rudelor ei. „Sunt aproape convins că negocierile ar fi continuat la nesfârşit dacă nu aţi fi intervenit dumneavoastră cu atâta bunăvoinţă”.

Împărăteasa-Văduvă Maria şi cele două fiice ale ei nu au fost singurii Romanovi care au avut nevoie de ajutor odată cu sosirea lor la Londra. Soţia Marelui Duce Mihail (fratele ţarului), Nataşa, purtătoarea între timp a titlului de Contesă Brassova, reuşise să scape şi ea din Rusia. Ea nu era doar distrusă sufleteşte ca urmare a destinului avut de soţul ei la Perm, de moartea căruia a aflat abia după câţiva ani, dar trăia totodată la limita sărăciei. Şi ea avusese ceva bijuterii pe care se putuse baza la început dar nimic altceva. Viaţa de societate pe care o cunoscuse împreună cu Mihail, la Londra, doar cu 5 – 6 ani în urmă, nu îi mai era oferită acum unei văduve sărace. Pentru un timp ea za reuşit să-şi păstreze o parte din vechile obiceiuri. O cunoştinţă de-a ei din acea vreme îşi amintea cum o însoţise în propriul Rolls-Royce pe Bond Street1, aşteptând-o apoi în faţa unui magazin de bijuterii unde tocmai voia să vândă o perlă uriaşă. Ea nutrea încă speranţa ca banii proveniţi din fabricile de zahăr ale lui Mihail din Ucraina sau din proprietăţile lui din Rusia şi Polonia să ajungă într-un fel sau altul la ea. Dar nu avea să fie aşa. Proprietăţile ruseşti fuseseră bineînţeles confiscate de

bolşevici iar soarta celor din

1 Bond Street – stradă din centru! Londrei. 258

Averea pierdută a ţarilor

Polonia, evaluate la circa 600.000 lire, avea să fie lămurită abia cu mult mai târziu. După mai multe încercări, acţiunii judecătoreşti intentate contra guvernului polonez i s-a dat curs în final în faţa Curţii Supreme Poloneze în 1937. După trei zile de dezbateri, cei şapte judecători au respins cererea Nataşei în felul următor: „Proprietăţile revendicate de contesă sunt cuprinse în obiectul tratatului ruso-polon de la Riga, în care se afirmă că toate bunurile ţariste, inclusiv cele ale familiei, din Polonia, devin proprietăţi ale acestui stat”. Nici în Anglia ea nu se mai putea baza pe prea multe. Şi-a reamintit desigur de conacele şi proprietăţile de la ţară, în care locuiseră pe rând înainte de război, deşi ştia că şi ele fuseseră doar arendate. Singura proprietate pe care a reuşit s-o recapete a fost una – tot parţial arendată – din Bolton Gardens, asupra căreia a primit dreptul de administrare în 1924. Valoarea acesteia a fost apreciată la numai 94 lire. Ea a fost definită ca „... proprietate a Marelui Duce Mihail Alexandrovici din Gacina, Petrograd, decedat la sau după 12 iunie 1918 într-un loc necunoscut”.

Norocul nu i-a surâs Nataşei nici în continuare. Până şi descoperirea într-un geamantan a tuturor decoraţiilor lui Mihail (primite de acesta în trecut de la diferite ordine de cavalerie), ca urmare a unui anunţ apărut în mica publicitate a unui ziar londonez şi estimate la o sumă între 2000 şi 10.000 lire, nu i-a folosit la nimic deoarece ţările care i le acordaseră au cerut să le fie returnate înainte să poată fi vândute la licitaţie. Nataşa şi-a petrecut ultimele zile ale existenţei într-o cameră sărăcăcioasă din Paris.

O pretenţie ceva mai complicată s-a ivit din poliţa unei asigurări de viaţă a împărătesei Alexandra, în luna

259

WILLIAM CLARKE

septembrie 1919, o scrisoare venită din partea lui Alex Lawson, directorul general al Societăţii de Asigurări Gresham, specializată în

asigurări de viaţă, a trezit uimire în Ministerul de Externe Britanic. „Această societate”, explica el, „are o asigurare de viaţă pe numele fostei ţarine a Rusiei, legată de închirierea unei proprietăţi din Cornwall. Suntem presaţi de avocaţii părţii beneficiare să onorăm poliţa.

Ar putea cumva Ministerul de Externe să ofere orice gen de informaţie cu privire la decesul sau decesele afectând familia imperială?” Ministerul a răspuns fără ezitare: „Nu există practic dubii că fosta ţarină a fost ucisă”. Profitând de această ocazie, ministerul a dorit fireşte să afle, la rândul său, dacă mai existau proprietăţi ţariste necunoscute până atunci în Cornwall. Poliţa asigurării de viaţă fusese legată de o proprietate din Cornwall aparţinând Prinţesei Frances (Alexis) Dolgourki, decedată cu o lună în urmă la Paris. După cum avea să iasă la iveală în cadrul unei întruniri a consiliului de administraţie al societăţii Gresham din decembrie al aceluiaşi an, Prinţesa Dolgoruki mai dispunea de proprietăţi în H ide Street, Gloucester Terrace şi Cambridge Square în Londra precum şi de capital plasat în acţiuni, în Anglia. Astfel asigurarea a putut fi onorată la timp.

Acesta este probabil doar un exemplu al modului în care garanţiile date de Romanovi unor rude ale lor, înlesniseră atâtea existenţe în perioada antebelică.

Se înţelege de la sine că şi reprezentanţii noului regim bolşevic au arătat un mare interes – ca să nu zicem chiar exces de zel – în descoperirea a ceea ce între timp ajunsese să le aparţină. De pretenţiile emise în legătură cu depozite bancare şi credite ne vom ocupa

260

Averea pierdută a ţarilor în capitolul 15. Una dintre primele acţiuni ale acestui regim a fost, natural, preluarea clădirii ce găzduise ambasada imperială rusă la Londra – Chesham House. După mai multe încercări prealabile, recunoaşterea noului regim sovietic ar fi trebuit în realitate să uşureze simţitor această acţiune. Complicaţii neprevăzute însă aveau să apară, surprinzâ**ndu-**l nepregătit chiar şi pe ministrul de externe britanic, în primăvara anului 1924, sovieticii i-au scris Contesej Benckendorff – văduva fostului ambasador ţarist – subliniind

că proprietatea „... aflată acum în posesia dumneavoastră trebuie restituită guvernului sovietic în calitatea sa de succesor al celui ţarist”. Prima reacţie a contesei a fost să răspundă că „nu avem niciun fel de interese legate de Chesham House”, dar, sfătuindu-se şi cu alţii, ea a descoperit destul de repede că, de fapt, avea responsabilităţi legale legate de închirierea clădirii şi că guvernul sovietic avea într-adevăr nevoie de consimţământul ei personal şi nu de acordul dat automat, în virtutea legilor internaţionale. Soţul ei – Contele Benckendorff, fratele mareşalului curţii – semnase personal contractul de închiriere şi, potrivit legilor engleze, clădirea era acum trecută ei, ca moştenitoare directă a soţului. Acest contract fusese girat şi de John Baring, viitorul Lord Revelstoke, şi se întindea pe o perioadă de patru ani.

Astfel, contesa a avut până la urmă satisfacţia de a „permite” guvernului sovietic preluarea clădirii pe care atât acesta cât şi guvernul britanic o consideraseră, de fapt, ca aparţinându-le de drept.

Acestea au fost primele pretenţii ridicate faţă de ceea ce rămăsese de pe urma regimului ţarist în Marea Britanie – unele oficiale, altele pur personale. Puţini din

261

WILLIAM CIARKtf tre’ cei scăpaţi din Crimeea, mai ales membri apropiaţi ai familiei lui Nicolae, au reuşit până la urmă să-şi asigure o existenţă pe măsură. Chiar şi mama şi surorile lui, la cinci ani după masacrul de la Ecaterinenburg, erau încă dependente material – ca venituri, reşedinţă etc. – de familia regală britanică.

Acesta a fost şi momentul în care unul dintre cei mai importanţi pretendenţi din mulţimea celor care au ieşit la iveală, aspirând la/ceea ce mai rămăsese din averea Romanovilor, şi-a făcut apariţia.

Capitolul 9

Anastasia retendenţii la averea Romanovilor şi-au făcut apariţia în decursul ultimelor trei sferturi de secol, în cele mai neaşteptate locuri. Unii au fost pasivi, bucurându-se de o notorietate trecătoare, alţii decişi să exploateze orice avantaj – chiar şi temporar – aflat la îndemână. Unii s-au amuzat pur şi simplu atrăgând atenţia opiniei publice, alţii fiind exclusiv, interesaţi de profitul financiar de la bun

început. O parte din ei au fost impostori iar alţii au făcut-o fără rea intenţie. Cine ştie, poate că unul sau chiar doi dintre ei au spus, de fapt, adevărul! Dacă acesta a fost cazul, atunci cele spuse de ei cu privire la banii şi, în general, la averea ţarului nu pot fi nicicum ignorate. Aceasta este dilema pe care trebuie s-o rezolvăm acum – pe care din acâste relatări ne putem baza în cursul investigaţiei noastre şi pe care nu?

Ca şi în cazul articolului descoperit de Sydney Gibbes în Daily Telegraph, şi în care era vorba despre o Mare Ducesă Tatiana, apărută la New York în timp ce întreaga familie imperială se mai afla încă în captivitate în reşedinţa guvernatorului din Tobolsk în Siberia, SUA a mai avut prilejul să facă cunoştinţă şi cu o altă Tatiana în 1920, când un articol apărut în altă gazetă susţinea că aceasta ar fi reuşit să scape din Rusia, căsătorindu-se cu un chelner şi trăind în oraşul Birmingham din statul Alabama. În acea perioadă tulbure, de început, şi Rusia a avut parte de asemenea personaje. Fiul medicului particular al ţarului, Gleb Botkin, povestea câţiva ani mai târziu că „numeroase mari ducese şi o mulţime de ţarevici, toţi evident nişte impostori, apăruseră în aproape fiecare oraş din Siberia”. El admirase în mod deosebit spiritul întreprinzător al unei „foste curtezane frumoase care, timp de mai. multe luni, s-a dat drept Marea Ducesă Tatiana”, fiind onorată în consecinţă de mai multe regimente ale ruşilor albi de pe front. Botkin l-a acuzat chiar şi pe Soloviev – care se căsătorise cu fata lui Rasputin şi despre care se credea că deturnase în propriul buzunar cel puţin o parte din fondurile destinate organizării unor eventuale acţiuni de salvare a ţarului – de a fi pus pe picioare o „veritabilă afacere de export de mari ducese salvate”. Conform spuselor lui, acesta informa din când în când localnicii mai înstăriţi că reuşise să salveze o mare ducesă dar că nu-i ajungeau banii pentru a o putea trimite în străinătate, în schimbul unei sume adecvate, celor în cauză li se permitea s-o cu –,noască personal şi să-şi ia rămas bun de la ea. „Rolul marii ducese era jucat de una din fostele curtezane localnice care-şi întâlnea binefăcătorul pe puntea unui vapor

Averea pierdută a (arilor gata de plecare, lăsându-i pe acesta, cu o mişcare graţioasă, să-i sărute mâna şi, înaintea ultimului sunet de sirenă, reîntorcându-se pe chei folosind o altă punte”. Ceva mai târziu, Prinţesa Nicolae Galiţin1, ea însăşi arestată, şi a cărei bunică fusese Doamna de Garderobă a ţarinei la curte, a întâlnit în închisoarea din Retrograd o tânără fată care ispăşea o pedeapsă de 10 ani pentru o asemenea înşelăciune. Ea se dăduse drept Marea Ducesă Olga, cca. mai mare dintre fetele ţarului. Asemenea altora desigur, şi ea cutreierase satele din Siberia povestind cum reuşise să fugă din Ecaterinenburg. După cât se pare, oamenii o credeau, oferindu-i cu bunăvoinţă alimente, până ce autorităţile bolşevice au prins-o, acuzând-o în cele din urmă de „activităţi contrarevoluţionare”. Prinţesa Galiţin a fost uimită de cantitatea de informaţii şi mai ales de amănuntele pe care această fată le ştia despre viaţa din palatele imperiale precum şi cât era de familiarizată cu numele unor cunoştinţe de-ale ei. Adevărul era că fata se împrietenise cu cineva care locuise la Ţarskoe Selo şi avea pe deasupra şi o memorie foarte bună. Altele aveau să apară mai târziu. Una dintre ele locuia într-o vilă luxoasă, situată lângă lacul Como, scriindu-şi deja memoriile şi, se spune că ar fi reuşit chiar să-şi asigure o alocaţie de la împăratul german Wilhelm al II-lea, aflat între timp în exil. Cele scrise de ea nu au văzut niciodată lumina tiparului. O altă Olgă s-a ivit la Montevideo, iar pe la mijlocul anilor ’50, Baroneasa Buxhoeveden, fosta Doamnă de Companie a ţarinei, a primit un telefon de la un detectiv al Scotland Yard-ului

1 Galiţin – familie de prinţi din vechea nobilime rusă, originară din Lituania. A dat mai mulţi oameni politici de seamă şi generali.

referitor la o „Mare Ducesă Olga” care emitea tot felul de pretenţii la Bruxelles. Tot la Bruxelles, o anume Contesă Cecile Czapska, aflând de la medicii curanţi că mai are doar câteva luni de trăit, i-a mărturisit dintr-odată nepotului ei, Alexis Dolgoruki, că ea era, de fapt, Marea Ducesă Maria, susţinând că fugise împreună cu cele trei

surori ale ei în oraşul Perm unde au fost apoi nevoite să se despartă. Ajunsă la Moscova, ea a reuşit până la urmă să scape prin Ucraina în România, unde **s-**a căsătorit cu fiul Prinţului Alexandru Dolgoruki. În consecinţă, nepotul ei, Alexis, născut la rându! lui în Zair şi aflat acum la Madrid, a afirmat de atunci încoace că este strănepotul ţarului şi succesorul de drept al Romanovilor.

Majoritatea revendicatorilor a fost reprezentată de cei care au pretins a fi Alexis şi Anastasia. Trei Anastasii, cu pretenţiile de rigoare, au fost semnalate numai în Marea Britanie. În America, una conducea un salon de cosmetică denumit „Anastasia" în statul Illinois, alta iv**indu-**se în 1960 la Montreal şi reuşind chiar să-şi viziteze „mătuşa" (Marea Ducesă Olga, sora mai tânără a ţarului) în spital, în încercarea de a-şi atinge ţelul. Nu la mult timp după aceea, episcopul rus din Tokio îi scria Olgăi că o nouă Anastasie „făcea vâlvă în Asia".

După apariţia cărţii lui J.C. Trewin despre profesorul de engleză al copiilor ţarului – Sydney Gibbes – o nouă Anastasie şi-a făcut apariţia în statul Rhode Island din SUA. George Gibbes – fiul adoptiv al lui Sydney Gibbes – a condus-o să viziteze colecţia rusă de la Luton Hoo, ocazie cu care aceasta a. arătat un vădit interes, asemeni unui proprietar, faţă de bijuteriile Fabergé expuse. Cea mai recentă Anastasie şi-a făcut apariţia chiar în Rusia. Ziarul rusesc „Top secret" a afirmat de curând

266

Averea pierdută a ţarilor că dispune nu numai de dovezi că aceasta ar fi scăpat de la moarte în 1918, dar că ea ar fi decedat deja **într-**un spital de boli mintale în 1971. În articol se relata, în continuare, că ea fusese arestată de autorităţile sovietice în 1920 pe când încerca să fugă în Japonia, apoi eliberată în 1929 şi din nou arestată un an mai târziu. Ea a sfârşit sub numele de Nadejda ivanova Vasilieva **într-**un spital de psihiatrie din Kazan unde, se spune, îşi petrecea timpul corespondând cu rudele ei imperiale. Aceste detalii ar fi fost date publicităţii de administraţia spitalului împreună cu o parte din aceste scrisori şi cu un autoportret datat din anul 1950. Cele mai remarcabile Anastasii au fost însă Eugenia Smith şi Anna Anderson.

Prima a trecut cu succes testul detectorului de minciuni la care a fost supusă de revista Life în 1963, dar nu a rezistat altor investigaţii. Cea de-a doua după cum vom vedea, a pus bazele unei adevărate campanii începând cu numeroase articole din presă, cărţi şi până la producţii cinematografice pentru ca, până la urmă să fie şi ea dovedită, fără putinţă de tăgadă, a fi fost falsă.

În ceea ce-l priveşte pe Alexis, primul asemenea candidat a. fost întâlnit de Pierre Gilliard, profesorul elveţian de limbă franceză al copiilor ţarului, care a rămas alături de familia imperială până să părăsească Siberia. El l-a calificat pe acesta drept „un impostor naiv". Mai târziu, un alt Alexis şi-a făcut apariţia la Bagdad, expunându-şi în mod ostentativ semnele bolii de care se ştia că suferise ţareviciul până ce a reuşit să ajungă, prin Persia, în capitala Irakului. Nu ia mult timp după aceea, un alt Alexis a fost menţionat în Afghanistan. Alţi doi pretendenţi, de altfel cei mai importanţi, s-au ivit însă în decursul ultimilor 25 de ani. Unul dintre ei a fost colonelul

Golenievski, un valoros agent polonez trecut de partea

CIA şi care a susţinut ulterior că ar fi de fapt Alexis. Cel de-al doilea, descoperit prin străduinţele lui Edvard

Redziński şi purtând numele de F.G. Semionov, Petre cuse mult timp într-un spital de psihiatrie şi într-un lagăr de muncă sovietic, dar, ca amănunt mai semnificativ, suferea de o boală numită hematurie persistentă. El era de-a dreptul obsedat de numele „Beloborodov" (şeful sovietului din Ural în perioada când avusese locexecuţia familiei) şi susţinuse fără întrerupere că este în realitate fiul ţarului…

Între timp, ca urmare a rezultatelor expertizei genetice întreprinsă de către britanici, a devenit absolut clar că pretenţiile ce au ca bază de susţinere fuga unora dintre surori la Perm, indiferent din partea cui ar veni, nu mai pot fi în continuare date crezării. Din acest motiv, pot fi de la bun început excluse aspiraţiile lui Alexis Dolgoruki, care trăieşte în prezent la Madrid, şi a cărui bunică relatase că ar fi fugit împreună cu celelalte surori. Examinarea osemintelor, efectuată

în Rusia înaintea expertizei genetice britanice şi având drept scop lămurirea tocmai a acestui caz particular, a mai sugerat printre altele că toţi membrii adulţi ai familiei decedaseră. Această constatare a reieşit din examinarea mărimii propriu-zise a oaselor, doar ultimii doi copii, Anastasia şi ţareviciu! având încă destinul neclar, de aici rezultând şi faptul că toţi pretendenţii care susţin că ar fi Marea Ducesă Olga sau Tatiana. pot fi de acum înainte neluaţi în considerare. Toate acestea pun într-o lumină dubioasă şi afirmaţia, citată de noi într-un capitol precedent, şi anume că trupul neînsufleţit al Marii Ducese Tatiana, spre exemplu, ar putea fi îngropat într-un

mormânt din cimitirul localităţii Lydd din comitatul Kent Desigur, interesul nostru este să aflăm ce anume au relatat aceşti pretendenţi cu privire la banii ţarului şi în mai mică măsură dacă aveau dreptul să-i revendice. Din acest punct de vedere, doar doi foşti pretendenţi merită de acum încolo atenţia noastră: Anna Anderson şi colonelul Golenievski. Ambii au avut lucruri importante de spus despre averea ţarului, împingându-i totodată şi pe alţii să facă la rândul lor investigaţii detaliate.

Anna Anderson – numele sub care avea să fie cunoscută ulterior – şi-a făcut pentru prima dată apariţia în adevăratul sens al cuvântului din apele reci ale canalului Landwehr din Berlin, la ora 9 seara, în ziua de 17 februarie 1920, după o încercare de sinucidere. Deşi greu de imaginat, ea nu avea niciun nume şi nici nu a dat vreo informaţie cu privire la propria identitate timp de peste un an de la salvarea ei din acest canal de către un ofiţer de poliţie. Indiferent cine era ea în realitate, infirmierele care au îngrijit-o – mai întâi la spitalul Elisabeta din Berlin şi, apoi, la azilul Dalldorf – şi-au dat treptat seama de disperarea ei ieşită din comun care o şi condusese de altfel la încercarea de suicid, precum şi de teama şi reticenţa ei continuă de a vorbi despre trecut. Chiar şi la un an şi jumătate de la salvare, ea continua să fie „doamna Necunoscută” pentru cei din jur. Nici măcar cea dintâi pretenţie, de a fi de fapt o mare ducesă, nu a provenit de la ea. În decursul lunilor petrecute la Dalldorf, infirmierele au reuşit

încetul cu încetul să înfiripe o conversaţie cu ea, fiind impresionate nu numai de modul ei de a se prezenta şi comporta în general dar şi de cunoştinţele ei în materie de politică rusească precum şi de familiaritatea ei cu numele unor

membri ai familiei imperiale ruse şi ai altor familii regale, în special o altă pacientă – Clara Peuthert –, care reuşise să-i câştige încrederea, a început să fie tot mai convinsă de faptul că colega ei de suferinţă trebuie să fie o persoană cu totul deosebită. Această neobişnuită poveste avea să fie declanşată până la urmă de un articol ilustrat dintr-o revistă berlineză. Văzând fotografiile ce însoţeau articolul şi care îl reprezentau pe ţar împreună cu familia, doamna Peuthert a „recunoscut-o” imediat pe cea care credea ea că ar putea fi necunoscuta din patul vecin: Marea Ducesă Tatiana.

Din numeroasele mărturii ulterioare, nu reiese cu precizie momentul în care pacienta necunoscută de până atunci a luat, de fapt, cunoştinţă sau a început să pretindă că este, în realitate, o mare ducesă. La fel de incert este dacă această iniţiativă a pornit într-adevăr de la persoana ei sau dacă, pur şi simplu, ea a consimţit doar abordării de pe această poziţie a cercului mai larg al Romanovilor. Rudele acestora au fost în realitate pentru prima dată înştiinţate de această situaţie abia la doi ani după încercarea de sinucidere, acest lucru petrecându-se atunci din iniţiativa doamnei Clara Peuthert. Odată în plus, relatările diferă şi aici. Pare să fie totuşi limpede că abia după ce ea a fost vizitată personal de Baroneasa Sophie Buxhoeveden, fosta Doamnă de Companie a ţarinei, care cu această ocazie a apreciat-o ca fiind prea scundă pentru a fi Tatiana, pacienta necunoscută şi implicit toate celelalte persoane deja amestecate, au început să accepte ideea că ar fi Anastasia. Acesta a fost şi momentul în care Anna, după cum începuse şi ea deja să se prezinte, a fost externată şi dată în grija unuia dintre numeroasele grupuri de emigranţi ruşi din

oraş. Acesta a fost şi punctul de plecare

al unei serii de confruntări purtate cu foşti prieteni sau rude ale familiei imperiale ruse, marcând în acelaşi timp şi începutul unor relaţii decepţionante cu tot felul de aşa-zişi binevoitori şi salvatori. Fiecare dintre aceştia, în felul lui, dorise s-o ajute din diferite motive: unii voiau s-o ocrotească, o parte din ei chiar exagerat de mult. Alţii îi susţineau cauza din principiu, în timp ce majoritatea o formau cei interesaţi.

La rândul ei, Anna continua să fie, o persoană foarte tulburată şi cu un trecut misterios şi, după cum se ştie, în acest gen de circumstanţe se nasc, de regulă, legendele. Din 1922 şi cam până prin 1925 a fost perioada în care s-a construit povestea fugii Anastasiei din calea gloanţelor şi a baionetelor bolşevice din vila Ypatiev, urmată de salvarea ei de către un soldat – Alexander Ceaikovski – şi de familia acestuia, cu ajutorul unei căruţe, prin Rusia şi până la Bucureşti, poveste ocazional înflorită de cei ce se învârteau în jurul persoanei ei. Ea afirma, în continuare, că ar avea şi un copil cu Ceaikovski, căsătorindu-se până la urmă oficial cu acesta, în 1919. După cum se susţinea mai departe, baza existenţei lor o constituiseră bijuteriile cusute în tivurile hainelor ei. Potrivit relatărilor, ceva mai târziu, Ceaikovski a fost împuşcat mortal pe străzile Bucureştiului, ea părăsindu-şi atunci copilul şi pornind-o pe drumul lung şi dificil spre Berlin, pentru a da de urma rudelor mamei ei. În conformitate cu cele povestite ulterior, pe când se afla de una singură în faţa porţilor palatului Netherlands din Berlin, ea a realizat dintr-odată că nu putea să intre pur şi simplu şi să se prezinte, fiind pe loc cuprinsă de un acces de mare disperare care a determinat-o să fugă la podul

Bendler şi să se arunce în apă. „Puteţi oare înţelege ce înseamnă să pricepi dintr-odată că totul este pierdut şi că eşti complet singur, în voia sorţii?… N-am ştiut ce fac!”

Abordarea rudelor familiei Romanov de către prietenii Annei a

stârnit treptat un interes tot mai larg şi, până la urmă, şi o oarecare publicitate. După prima vizitatoare, din prima jumătate a anului 1925, şi anume, Prinţesa Moştenitoare/Cecilia a Prusiei şi doamna Harriet von Rathlef-Keilmann, o emigrantă rusă, au contribuit, foarte probabil mai mult prin prezenţa lor, la atragerea şi în continuare a altor persoane şi la sporirea interesului, a controversei şi chiar a pasiunii ce aveau să însoţească această poveste pe durata următorilor 40 de ani. Prinţesa Cecilia a trezit interesul unicei fiice a ultimului împărat german care, la rândul ei, a cointeresat-o pe soacra ei, Ducesa de Cumberland, sora împărătesei-Văduve Maria.

În timp ce Maria, mama ţarului, continua să fie extrem de rezervată şi de neîncrezătoare, fără îndoială incapabilă deocamdată să se acomodeze cu gândul că uciderea familiei avusese într-adevăr loc, fratele ei din Copenhaga – Prinţul Waldemar – a preluat fără să şovăie iniţiativa, rugândhu-l pe ambasadorul danez la Berlin – Herluf Zahle – să pornească o anchetă preliminară. Concomitent, Harriet von Rathlef-Keilmann la rândul ei, a început una dintre primele investigaţii mai amănunţite ale cazului, care avea de altfel să stea şi la baza mai multor cărţi publicate pe această temă. Écout acestor prime două acţiuni i-au adus în următorii doi ani Annei şi mai mulţi vizitatori şi totodată diferite tentative de recunoaştere, venite din partea a numeroşi foşti prie

 teni sau angajaţi ai familiei imperiale ruse. Printre aceştia s-au numărat Pierre Gilliard, profesorul elveţian de limbă franceză al copiilor ţarului, Tatiana şi Gleb Botkin, copiii medicului particular al ţarului, Marele Duce Andrei, un văr al lui Nicolae care se căsătorise între timp cu fosta amantă a acestuia, balerina Matilda Kscesińska, Prinţul Felix Yusupov, Saşa – îngrijitoarea Anastasiei, Alexis Volkov – un fost valet al ţarinei şi, până la urmă, contrar sfaturilor mamei şi surorii ei mai mari Xenia, şi Marea Ducesă Olga, sora mai tânără a ţarului. Unii din i tre’ ei o cunoscuseră bine pe Anastasia, alţii nu o mai văzuseră de când fusese un copil. Confruntarea cu aceştia era destul de dificilă – nu numai datorită

trecerii timpului dar şi a transformării unei adolescente într-o femeie ca şi a suferinţelor grele, fizice şi psihice, pe care le îndurase. Copiii lui Botkin erau convinşi că aceasta era Anastasia pe care ei o cunoscuseră. Şi Gilliard a părut la început convins deşi, ulterior, şi-a schimbat opinia, şi datorită presiunilor mari exercitate asupra lui de Marele Duce Ernst de Hessen, fratele Alexandrei, devenind chiar unul dintre oponenţii cei mai fermi.

Prinţul Yusupov a avut o atitudine negativă de la bun început caracterizând-o pe Anna drept o „aventurieră, o isterică bolnavă, o actriţă înfricoşată”. Profesorul Rudnef, care descoperise că, asemenea Anastasiei, şi Anna avea o proeminenţă osoasă la piciorul stâng şi care cunoscuse familia în 1914, era convins că Anna spunea adevărul, invocând argumentul anatomic. La rândul său, Marele Duce Andrei a devenit şi el un suporter ferm al noii Anastasii. Reacţiile Marii Ducese Olga au fost interpretate în mod diferit de atunci încoace. Cei prezenţi la

273

diversele ei întâlniri cu „nepoata”, au evidenţiat căldura cu care ea a întâmpinat-o pe Anna, susţinându-şi argumentele şi prin cuvintele exprimate de sora ţarului: „Raţiunea mea nu poate înţelege dar inima îmi spune că ea este Anastasia. Dat fiind faptul că am fost crescută în credinţa de a-mi asculta mai întâi inima şi nu raţiunea, trebuie să cred că este ea”. Această replică nu a convenit deloc majorităţii rudelor ei din familia Romanov. Cert este însă că cuvintele de atunci ale Olgăi nu fuseseră redate cu fidelitate. Mai mult decât atât, potrivit biografului ei de mai târziu, acest răspuns nu a corespuns deloc cu cel adevărat, în 1960, Olga i-a spus autorului biografiei ei: „Draga mea, Anastasia avea 15 ani când am văzut-o pentru ultima dată, în vara lui 1916. În 1925 ea ar fi avut 24 de ani. Impresia mea a fost că doamna Anderson arăta cu mult mai în vârstă. Trebuie luate în considerare, desigur, boala ei foarte lungă şi starea generală proastă a sănătăţii ei. Totuşi, trăsăturile nepoatei mele nu se puteau schimba atât de radical. Nasul, gura, ochii, erau complet diferite”.

Olga a rămas însă înţelegătoare: „Oamenii… au tras concluzia că

mi-am recunoscut nepoata doar din faptul că i-am trimis câteva scrisori şi o eşarfă cadou, din Danemarca. Ştiu că n-ar fi trebuit să procedez aşa' dar am făcut-o din milă. Nici nu vă daţi seama cât de nenorocită era femeia aceea”.

La mijlocul anilor '20, o direcţie de cercetare distinctă şi de natură cu totul diferită a condus la o altă presupunere privind originea Annei Anderson care avea să persiste în anii '50 şi '60 şi să reapară, cu rezultate semnificative, după 70 de ani. Este vorba, mai precis, de afirmaţia că Anna era, în realitate, o ţărancă poloneză – 274

Averea pierdută a ţarilor

Franziska Schankowska – care dispăruse în prima jumătate a anului 1920. O poză a Annei, apărută într-un ziar german, fusese recunoscută de fiica unei proprietărese de la ţară; care a afirmat că Franziska dispăruse în 1920, reapărând apoi pentru scurt timp în 1922. Ziarul german *Berliner Nachtausgabe a* urmărit, cu ajutorul unui detectiv particular, acest fir în detaliu, publicând până la urmă lucrurile descoperite pe 31 martie 1927. Concluzia era că Anna şi Franziska erau una şi aceeaşi persoană.

Ambasadorul danez la Berlin, Herluf Zahle, care asistase la numeroase vizite făcute Annei, inclusiv la cea a Marii Ducese Olga, şi care fusese şi el ocupat cu cercetările lui mai mult sau mai puţin oficiale, era convins şi entuziasmat de cele văzute şi auzite, devenind unul din principalii ei susţinători.

Nici presa nu a ignorat misterul care învăluia această poveste. La amploarea publicităţii a contribuit în mod special doamna Harriet von Rathlef-Keilmann, rjiai întâi printr-o serie de articole publicate în Berlin şi, apoi, sub forma unei cărţi apărute în Europa şi America de Nord. Preocuparea permanentă a presei a fost din plin reflectată şi ilustrată de un articol important din influentul *New York Times*, scris de ziarista Bella Cohen, care petrecuse şi ea cinci ore cu Anna. Doamna Cohen a devenit mai cunoscută ulterior prin intermediul soţului ei, Sam pevack, autorul operetei de mare succes „Kiss me, Kate”. Dânsa a declarat simplu: „Eu cred că este Anastasia. Mă pot înşela... dar nebună nu sunt”.

În acest articol se rezuma cât de departe se ajunsese până în acel moment cu recunoaşterea Annei, el constituind şi un factor de amplificare a interesului general şi

contribuind la primirea foarte binevoitoare de care aceasta avea să se bucure când a sosit la New York în 1928, atrăgându-i indirect pe alţi trei susţinători importanţi; Gleb Botkin, Prinţesa Xenia a Rusiei (nu Marea Ducesă ci doamna William Leeds) şi Edward Fallows, un avocat new-yorkez, înrudit cu Guvernatorul Băncii Angliei, Montagu Norman. Din diferite motive, aceştia trei aveau să transforme ceea ce fusese până atunci un mister istoric şi o poveste a unui interesant destin uman, într-o luptă financiară în care erau în joc milioane. Gleb Botkin întruchipa entuziasmul unui fost partener de joacă al copiilor ţarului şi al unui suporter, recent convertit, al Annei. Prinţesa Xenia a contribuit prin greutatea oferită de rangul ei social şi cu mijloacele financiare necesare în America iar Edward Fallows şi-a adus contribuţia prin experienţa lui juridică şi, în parte, şi financiară, ambele de importanţă vitală pentru obţinerea recunoaşterii. Botkin a fost cel care i-a cooptat pe ceilalţi doi, fiind răspunzător şi de sosirea Annei la New York, pe 9 februarie 1928, la bordul vaporului *Berengaria*.

Prima şedere a Annei în SUA a durat aproximativ doi ani şi, privită retrospectiv, ea a fost foarte importantă pentru cele ce aveau să urmeze, în primul rând, în cursul acestui sejur şi printr-o pură coincidenţă, ea avea să-şi însuşească numele sub care urma să devină cunoscută ulterior în întreaga lume – Anna Anderson. Locuind timp de şase săptămâni retrasă la hotelul Garden City, ea s-a înregistrat la recepţie spontan sub numele de „doamna Eugene Anderson", prenumele fiind inspirat după cel al tatălui lui Gleb Botkin, iar numele de familie inventat instantaneu. Acest nume i-a rămas

 de atunci încoace şi astfel, cu o mică rectificare, a luat naştere „Anna Anderson". În al doilea rând, Edward Fallows a devenit avocatul ei, dedicându-se acestei activităţi fără

întrerupere până la sfârşitul vieţii şi primind de la ea împuterniciri nelimitate de a o reprezenta, pe data de 9 august 1928. În al treilea rând, şi totodată poate faptul cel mai semnificativ din această perioadă, două luni mai târziu a încetat din viaţă la Copenhaga Împărăteasa-Văduvă Maria, ocazie cu care a fost formulată şi exprimată o foarte fermă „declaraţie de la Copenhaga”, venită din partea familiei Romanov, şi urmată de un răspuns înfocat dar cam nechibzuit din partea lui Gleb Botkin, în care acesta ataca direct caracterul Marii Ducese Xehia. Declaraţia Romanovilor a apărut rapid, la numai 24 de ore după decesul Mariei, fiind întocmită la curtea Marelui Duce de Hessen. Ea a fost apoi dată şi publicităţii în numele tuturor Romanovilor. participanţi la funeralitle din capitala Danemarcei, în – ea se afirma fără echivoc că, în opinia lor, persoana „care locuieşte în prezent în SUA nu este fiica ţarului” în această situaţie Botkin s-a adresat direct Marii Ducese Xenia de o manieră necontrolată şi jignitoare: „Nici măcar n-au trecut 24 de ore de la decesul mamei dumneavoastră... când deja v-aţi grăbit să întreprindeţi un nou pas în conspiraţia de a o denigra şi priva pe nepoata dumneavoastră... Este mai uşor de înţeles o crimă comisă de o bandă de derbedei nebuni şi beţi decât persecutarea calmă, sistematică şi interminabilă a unuia din propria familie... Marea Ducesă Anastasia Nicolaevna, al cărei păcat este doar calitatea ei de a fi singura moştenitoare legală a fostului împărat, stă în calea rudelor ei lacome şi lipsite de scrupule...”

Conflictul izbucnise astfel pe faţă şi, totodată, sosise şi momentul oportun al declanşării bătăliilor juridice şi financiare ce aveau, inevitabil, să urmeze. Acesta a fost de altfel şi momentul apariţiei, cel puţin în germene, a declaraţiilor şi afirmaţiilor exprimate ulterior, referitoare la banii ţarului din băncile occidentale – în esenţă, „moştenirea” financiară a Anastasiei. Edward Fallows nu a fost primul care a luat în consideraţie cât i-ar reveni de drept Annei sau unde s-ar putea afla. Cu trei ani în urmă, Herluf Zahle urmărise o cale similară,

ancheta lui concentrându-se însă asupra necesităţii de a se dovedi fără dubiu identitatea Annei. Da data aceasta, având împuternicirea necesară, Fallows a început să exploreze mult mai metodic perspectivele financiare, înfiinţând în decurs de 12 luni o companie denumită Grandanor, care avea drept unic scop finanţarea acestor cercetări laborioase. Cotizanţilor li se promisese un procentaj din milioanele pe care „Anastasia”! c-ar fi moştenit în caz de succes. Fallows însuşi urma să primească un sfert din toţi banii redobândiţi până la suma de 400.000 lire şi alţii 10% din întreg restul. Aproape peste noapte, centrul de greutate al întregii poveşti se mutase practic de la necesitatea de a obţine „recunoaşterea” Annei Anderson drept „Anastasia” la nevoia de a-i asigura cu orice preţ „moştenirea”. Din acest motiv trebuie să discernem cu deosebită atenţie când apreciem cât s-a revendicat şi locul din care au fost emise revendicările. Cu alte cuvinte, trebuie să ne întrebăm ce a ştiut Anna Anderson de fapt şi când a spus ce a ştiut, iar dacă nu a ştiut nimic, cine a făcut-o atunci?

Analizând retrospectiv perioada de dinaintea sosirii ei la New York, devine foarte clar că oricare din afirmaţiile

 făcute de ea cu privire la pretinsele amintiri referitoare la afacerile de natură financiară ale familiei au fost făcute între 1925 şi 1928, mai precis între momentul în care ea l-a cunoscut pe Herluf Zahle – primul care a scos de altfel în evidenţă şi implicaţiile financiare ale cazului – şi perioada imediat următoare primei întâlniri cu Edward Fallows în SUA. O parte din aceste afirmaţii i-au fost atribuite ei, o altă parte susţinătorilor ei, iar altele au fost făcute de terţe persoane, fiind preluate şi folosite atât de ea cât şi de suporterii ei.

Herluf Zahle, Gleb Botkin şi, ulterior, Edward Fallows au fost principalele personaje care, prin discuţiile avute cu Anna, au dat la iveală ceea ce, în opinia lor, erau elementele esenţiale ale revendicărilor ei financiare.

Se spune că în 1925, în urma unei conversaţii avute cu Anna şi a informaţiilor primite, Zahle ar fi urmărit acest fir, contactând

principalele autorităţi bancare, în încercarea de a stabili dacă existau cu adevărat depuneri băneşti în numele Anastasiei sau al familiei.

„În acea perioadă (în clinica Mommsen, în 1925) pe când credeam că voi muri, i-am spus domnului Zahle că tatăl meu depusese bani în Anglia... Domnul Zahle i-a povestit apoi mătuşii mele”. Anna a susţinut că acestea au fost informaţiile care au determinat-o pe Marea Ducesă Olga să nu o recunoască ba chiar să o renege ca nepoată, ulterior. Potrivit declaraţiei semnate a Annei Anderson din 1928, Zahle pretindea că ar fi confirmat existenţa banilor din Anglia. Nu este cunoscut dacă ei a contactat Banca Angliei sau alte bănci din Anglia. Documentele lui particulare, aflate în prezent în posesia familiei regale daneze căreia el însuşi i le-a pus la dispoziţie, vor rămâne foarte probabil şi în continuare

acolo. Cele mai recente dosare din arhivele regale din Copenhaga care au fost date publicităţii datează din 1906, accesul la oricare alte acte mai recente de 1906 continuând să fie interzis, în această categorie intrând evident şi cele ale lui Zahle. Lucrând la biografia Annei Anderson la începutul anilor ’80, Peter Kurth a cerut oficial permisiune a de a le examina. Secretarul particular al Reginei Margareta[1] i-a răspuns că notiţele acestuia „făcute pentru Regele Cristian al X-lea sunt ţinute **într-**o zonă a arhivelor regale, inaccesibilă chiar şi scriitorilor şi oamenilor de ştiinţă”. Alastair Forbes, un cunoscut mai apropiat al reginei, aflat în vizită la Lot – domeniul şi castelul din Franţa al soţului de origine franceză al Margaretei şi renovat de ea special pentru el – i-a pus acesteia aceeaşi întrebare. „Vedeţi”, i-a răspuns regina, „dosarul Zahle se află în arhiva particulară a familiei şi aceasta rămâne privată”. Şi eu am primit, la rândul meu, refuzuri similare din partea secretarului ei particular de-a lungul mai multor luni de încercări zadarnice. Nu-mi amintesc să fi căpătat vreodată în altă parte o asemenea varietate de refuzuri verbale însoţite de atâta politeţe şi formulate **într-**o engleză atât de impecabilă (odată, chiar în cursul unei vizite oficiale în Norvegia, a găsit un

moment spre a-mi răspunde, din nou, cu un refuz), în acelaşi timp, Banca Angliei nu a găsit niciun fel de urmă a vreunei corespondenţe cu Zahle din 1925 sau

1 Margareta – regina Margareta a II-a este actuala regină a Danemarcei, fiica regelui Frederik al IX-lea, care a trăit între 1899 – 1972 şi a domnit între 1947 – 1972. Ea şi-a urmat tatăl pe tron în 1972. Din 1967, este căsătorită cu Prinţul Henrik – un nobil francez, pe numele său adevărat Conte Henri de Laborde de Montpezat.

280

Averea pierdută a ţarilor în jurul acestei date, examinate fiind toate dosarele legate de Danemarca, Germania şi alte cereri asemănă toare referitoare la fonduri ţariste, înaintate între cele două războaie mondiale, în orice caz, oficialii băncii au continuat să dezmintă existenţa oricăror depuneri ţariste efectuate în numele unor persoane individuale sau în cel al familiei. Există dovezi că o investigaţie pornind din Germania a fost efectuată la banca Coutts – folosită şi de familia regală britanică – dar ea nu a dus la niciun rezultat. Această perioadă mai este importantă şi din alt motiv. Potrivit spuselor lui Gleb Botkin, Anna îi povestise că fusese sfătuită de Zahle să revendice neapărat banii, în caz contrar sumele ce s-ar afla depuse în Anglia revenind automat Marii Ducese Xenia, în virtutea unei legi care prevedea în asemenea cazuri un interval de 10 ani de la moartea celor în cauză, deci a fetelor şi (presupusă) a ei. Această aniversare se apropia cu repeziciune la 17 iulie 1928. Gleb Botkin a apelat fireşte în acest context la Edward Fallows, consilierul său în problemele juridice şi, în iunie, i-a cerut acestuia să pornească acţiunea în favoarea Annei. El i-a scris lui Fallows o scrisoare amănunţită, pe şapte pagini, scoţând în evidenţă în special informaţiile pe care el le deţinea de la tatăl său precum şi pe cele pe care le filtrase din spusele Annei: „Ştiu cu certitudine că ţarul decedat a avut sume considerabile de bani depuse în Banca Angliei dar o parte importantă a acestora a fost fie ridicată, fie pusă la dispoziţia statului rus pentru achitarea ajutoarelor militare primite în timpul războiului, în cursul exilului nostru din Siberia, împăratul i-a povestit tatălui meu, defunctul doctor Eugene Botkin, că

nu mai avea bani proprii rămaşi în vreo bancă-străină. Acest fapt nu

exclude însă în mod obligatoriu ca fiicele lui să fi avut atunci bani depuşi **într-**o bancă britanică, dat fiind că ţarul nu **s-**ar fi referit la banii fetelor ca la ai lui înşuşi”.

Botkin a insistat întotdeauna asupra faptului că Anna i-a explicat această distincţie în felul următor: „Nu erau banii lui (ai ţarului) ci ai noştri”.

Fallows, care mai purtase în trecut negocieri cu primul avocat al cancelariei Fershfields – consilierii juridici ai Băncii Angliei – i-a notificat pe aceştia precum şi alte bănci din Londra cu privire la pretenţia Annei de a fi Anastasia, după care a trecut la planificarea următorilor paşi necesari.

Acum este momentul să examinăm şi să comparăm cu atenţie amintirile expuse iniţial cu declaraţiile făcute şi semnate mai târziu. Esenţialul afirmaţiilor care ar fi fost făcute în acea vară de Anna faţă de Fallows este formulat **într-**o declaraţie dată în august şi semnată şi legalizată în decembrie 1928, în care ea a spus: „Subsemnata, Marea Ducesă Anastasia Nicolaevna, cea mai tânără şi singurul copil supravieţuitor al împăratului Nicolae al II-lea şi al împărătesei Alexandra a Rusiei, declară prin prezenta că, după ce familia noastră a părăsit St. Petersburgul şi **s-**a aflat în exil la Ecaterinenburg în Siberia şi cu puţin timp înainte de decesul celorlalţi membri ai familiei, tatăl meu ne-a spus celor trei surori şi mie că înaintea primului război mondial e) depusese în Banca Angliei 5 milioane de ruble pentru fiecare dintre noi. Când mă aflam la Berlin în 1925, ambasadorul danez Zahle, pe care l-am informat asupra acestui fapt, a făcut cercetări oficiale şi, la scurt timp după aceea, m-a informat că i **s-**a răspuns la întrebarea sa şi că ar exista bani depuşi pentru surorile mele şi

pentru mine în Banca Angliei, care refuză însă să numească sumele respective”.

Ceea ce atrage imediat atenţia la această declaraţie este precizia

ei deosebită, nu atât a exprimării, normală de altfel în cazul unui document juridic, ci a memoriei Annei. Detaliile pe care şi le amintea cel mai tânăr pretins membru al familiei, în vârstă de 16 ani la vremea discuţiei avute cu tatăl său, şi fără niciun fel de cunoştinţe în materie de finanţe, ieşeau acum atât de exact la iveală, la 10 ani după un eveniment extrem de traumatizant şi la un interval de numai câţiva ani după o internare de doi ani în spital, în cursul căreia ea nu fusese în stare să-şi amintească nici măcar propriul nume!!!

Această declaraţie constituie, cel puţin, o simplă confirmare a capacităţii profesionale a lui Fallows. În mod mai mult decât evident, el a construit-o pe baza informaţiilor aflate direct sau indirect de la Anna, Botkin şi Zahle. În ce măsură a „aranjat” el pe parcurs aşa-zisele amintiri ale Annei?

Gleb Botkin, el însuşi o sursă secundară, nu specificase atât de exact Banca Angliei în urma conversaţiilor avute anterior cu Anna şi cu Zahle precum a făcut-o Fallows în această declaraţie finală. Expunând situaţia din punctul lui de vedere în lunga scrisoare adresată lui Fallows pe 5 iunie în acel an, Botkin se exprimase textual: „Există convingerea fermă că o sumă considerabilă de bani, care ar trebui să-i aparţină de drept Marii Ducese Anastasia, a fost depusă de defunctul ţar într-una din băncile britanice, probabil în Banca Angliei şi că aceşti bani se mai află şi acum în banca respectivă”.

La început, Anna nu specificase deci Banca Angliei ci se referise probabil la o bancă din Anglia şi nu la cea

283

a Angliei. Această presupunere este din plin confirmată de nota unui traducător, anexată autobiografiei t”, *Anastasia*”, publicată în 1958. Cartea fusese. editate şi cu mare publicitate de către Roland Krug von Nida, la încurajarea evidşnită a avocaţilor germani ai Annei, în absenţa lui Edward Fallows, în timpul desfăşuram unu. a din procesele de la curţile de – justiţie germane. Anna nu a fost ulterior prea încântată de această, carte care, se altfel nici nu merită acum o atenţie deosebită. Importantă este acţiunea întreprinsă de traducătorul englez al cărţii Oliver Coburn. Preluând în textul englez

esenţa declaraţiei aranjate de Fallows despre banii depus, în Banca Angliei, Coburn a verificat totodată faptele în anul publicării. El a abordat astfel Banca Angliei primind Io Dezminţire categorică că aceasta ar fi deţinut vreodată fonduri depuse de ţar în numele său sau al altcuiva Mai mult decât atât, ei i-a consultat şi pe avocaţi, germani ai Annei cu privire la declaraţia construite de Fallows, „Această acţiune”, spunea el, a scos la iveala Sin cursul anilor ’20, ea îşi modific* se afirma. a făcută iniţial: banii fuseseră depuşi **într-**o banca engleza. Eroarea lingvistică este lesne de înţeles şi Anastasia cu memoria ei deficitară, a fost probabil convinsa în cursul anilor următori că era vorba de Banca Angliei. Este se presupus că avocaţii ei vor face acum, noi eforturi pentru a da de urma banilor în alte bănci particulare engleze”. Probabil că aceştia au şi întreprins aceste eforturi, nefiind nici primii şi nici ultimii. Ei au confirmat cel puţin că Banca Angliei nu fusese specificată ca atare în amintirile originale ale Annei – de care ştim între timp că nu au nicio valoare şi toate cere ne adresate ulterior acestei bănci cu privire la depuneri m

284

Averea pierdută a ţarilor numele copiilor ţarului **s-**au bazat pur şi simplu pe presupuneri false, iniţiate de un avocat zelos din New York şi preluate şi perpetuate de diferiţi comentatori şi observatori de atunci încoace.

Revendicările financiare din SUA nu **s-**au rezumat nicidecum la persoana Annei Anderspn. Deja în 1925, Prinţul Serghei Georgevici Romanovski, un văr al lui Nicolae, alertat de relatările referitoare la bani ai ţarului care **s-**ar afla în două bănci din New York, a înaintat o cerere pentru obţinerea drepturilor limitate de administrare a acestora în America în numele împărătesei-Văduve Maria şi a altor rude ale acesteia. Apoi, după decesul Mariei şi primii paşi iniţiaţi de Edward Fallows, familia a intrat din nou în acţiune atât la New York cât şi în alte părţi. Avocaţii reprezentând interesele rudelor au apelat la toate băncile, trusturile şi alte companii „să remită un bilanţ al oricăror fonduri şi al altor investiţii de capital făcând parte din averea defunctului ţar”.

La sfârşitul anului 1929, informată şi incitată desigur de ambele părţi, presa americană a reînceput să facă referiri la sume concrete. New York Times, care începuse deja să se ocupe de acest subiect din 1917, s-a simţit din nou obligat să reamintească cititorilor săi despre ce miză era vorba. Ziarul estima că, în culmea puterii sale şi însumând cam tot ce se afla sub controlul lui incluzând până şi proprietăţile bisericeşti, ţarul ar fi avut o avere care se ridica la o sumă variind între 10.000 milioane şi 30.000 milioane dolari, iar valoarea celorlalte bunuri, împrăştiate prin diferite colţuri ale lumii, ar fi putut totaliza alţi circa 1.000 de milioane dolari. Articolul adăuga că: „deşi o parte din bani fuseseră investiţi sau încredinţaţi spre păstrare în numele ţarului.

se considera că o parte importantă a lor fusese ascunsă în timpul războiului, pentru a se evita descoperirea lor de către duşmaqii suveranului”. Ziarul relata că acţiuni de revendicare a 5 milioane dolari de la Guaranty Trust Company şi 1 milion dolari de la National City Bank erau în curs de desfăşurare. O evaluare similară, făcută la Paris la scurt timp după aceea, aprecia fondurile ţarului din SUA la 10 milioane dolari. Aurul ţarului, estimat la „mai multe milioane de dolari”, ar fi fost trimis în secret la bordul unor nave militare britanice la Londra, în momentul de vârf al războiului, şi s-ar afla încă în Banca Angliei. Alte transporturi de aur ţariste ar fi avut drept destinaţii Franţa, Canada şi SUA.

Disputele financiare care au stat la baza acestor aprecieri au fost declanşate odată cu sosirea Annei Anderson în SUA şi au continuat fără întrerupere până în anii ’30. Ele au fost însoţite de schimbări bruşte în comportamentul Annei şi adesea chiar de manifestări de dependenţă a acesteia precum şi de impactul general produs de evenimentele petrecute în lume, de atenţia generală acordată poveştii şi de diferitele acţiuni de defăimare şi calomniere, în această perioadă, cazul ei începea să fie reflectat nu numai în cărţi şi articole din presă dar chiar şi în filme. Ea şi-a pierdut o serie de prieteni vechi pentru ca apoi să-i

recâştige, s-a descotorosit de unii dintre consilieri pentru a-i reangaja mai târziu, se săturase de SUA reîntorcându-se în Europa, în final, Anna a reintrat în sanatoriu pentru ca, apoi, să reînceapă să dea curs, pe căi juridice, unor revendicări contra „rudelor” ei.

Alarmaţi de acţiunile întreprinse de familia Romanov pentru revendicarea unor bunuri ţariste rămase în

Germania, avocaţii Annei au pornit la rândul lor o serie de contra-acţiuni care aveau să se prelungească de-a lungul următoarelor două decenii din cauza celui de-al doilea război mondial şi a altor complicaţii de ordin politic.

Chestiunea imediată era întruchipată de avuţii ţariste aflate în banca Mendelssohn[1] & Co. din Berlin. Dar problema-cheie care se ascundea în spatele acestor contra-acţiuni era cea a recunoaşterii Annei Anderson drept Anastasia, fiica cea mai mică a ţarului, problemă ce trebuie până la urmă să fie dezbătută şi la curţile de justiţie germane.

Pe 9 ianuarie 1934, la numai două săptămâni de la cererea făcută de Contesa Brassova, văduva Marelui Duce Mihail, fratele ţarului, şi depusă în numele ei şi al altor Romanovi, Curtea Centrală de District din Berlin le-a adjudecat acestora bunurile ţariste rămase încă în Germania şi formate din depuneri şi investiţii de capital care fuseseră până atunci blocate. Beneficiarii erau recunoscuţi ca fiind Contesa Brassova, Marea Ducesă Xenia, Marea Ducesă Olga, Marchiza de Mildford Haven (Prinţesa Victoria de Battenberg sora ţarinei şi mama Lordului Mountbatten) şi singurele două persoane germane dintre solicitanţi – Prinţesa Irene de Hessen şi Marele Duce Ernst de Hessen, sora şi respectiv fratele ţarinei.

Iniţial fusese vorba de investiţii în valoare de circa 7

1 Mendelssohn – bancă particulară prestigioasă din Berlin, fondată în 1805 de Joseph Mendelsohn şi Abraham Mendelsohn (tatăl compozitorului Felix Mendelsohn-Bartholdy). În 1939, ea a fost lichidată fiind preluată de Deutsche Bank.

14 milioane de-ruble (între 700.000 şi 1.400.000 lire), conform aprecierilor lui Lvov şi Kerensky. Lvov susţinea că totalul de 14 milioane de ruble fusese împărţit între Berlin şi Londra. Marele Duce Alexandru, soţul Xeniei, a menţionat ulterior suma de 7 milioane de ruble în cazul Berlinului, deşi nu a justificat niciodată de unde ştia acest lucru. Poate că înjumătăţise pur şi simplu aprecierea totală a lui Lvov, gândind că jumătate se aflau acolo şi cealaltă jumătate la Londra. Indiferent de mărimea sumei totale, inflaţia cauzată de război şi hiperinflaţia care bântuise în Germania după aceea, la începutul anilor ’20, au anulat o mare parte din valoarea reală a acestor bani.

Edward Fallows le apreciase valoarea la zi în anii ’30 la circa 100.000 lire (între 20.000 şi 25.000 lire). Această sumă a fost până la urmă pusă la dispoziţia urmaşilor Romanovilor prin emiterea unui certificat de moştenire în 1938. Decizia în sine presupunea deja că toţi urmaşii direcţi decedaseră la Ecaterinenburg oferind, în sfârşit, Annei şi consilierilor ei prilejul de a putea contesta acum acest fapt pe cale oficială, juridică. Pe 17 august 1938, ea a formulat o petiţie, cerând revocarea actului de moştenire. Cu greu şi-ar fi putut ea închipui atunci cât de mult putea să dureze obţinerea unei asemenea hotărâri din partea justiţiei germane. Acţiunea a continuat şi după declanşarea războiului în Europa în 1939, petiţia ei fiind până la urmă respinsă în 1941. Un recurs făcut în anul următor a fost – deloc surprinzător – suspendat până la încheierea ostilităţilor. Anna Anderson însăşi rămăsese între timp în Germania, mutându-se în cele din urmă către est pentru a evita bombardamentele aliate asupra oraşului Hannover şi, ca urmare a încer

 cuirii sovietice a Berlinului şi a salvării ei de către Crucea Roşie, s-a stabilit în perioada postbelică într-un loc retras din Pădurea Neagră. Dar chiar şi acum, ea a mai trebuit să aştepte până în 1957, când a fost anulată suspendarea recursului, cazul fiind readus în faţa curţii şi imediat respins.

În cadrul pregătirilor pentru acest recurs, consilierii Annei au reuşit să dea de urma unei persoane importante, contemporană cu evenimentele din Rusia şi prietenă apropiată a ţarinei Alexandra. Este vorba despre doamna Lili Dehn, care reuşise să scape din Rusia, stabilindu-se în America de Sud. Dânsa a vizitat Europa în 1954, fiind încurajată s-o întâlnească pe Anna pentru a-şi forma o părere proprie. Ea a „recunoscut-o” imediat, oferindu-i tot; concursul în vederea pregătirii recursului. Amintirile ei personale, mai ales cu privire la depunerile băneşti din afara Rusiei, au fost relevante, ea rememorând o discuţie avută cu Alexandra la Ţarskoe Selo, în prezenţa Annei Vyrubova, imediat după abdicarea ţarului în martie 1917 şi în care fusese vorba printre altele şi de resursele din străinătate ale familiei, întoarsă la Caracas, ea a semnat o declaraţie prestată sub jurământ la ambasada germană din oraş, confirmând cuvintele exacte ale Alexandrei. Acestea au fost: „Cel puţin nu vom ajunge cerşetori pentru că avem o avere, depusă în Banca Angliei”. Doamna Dehn a continuat: „Nu pot să-mi amintesc exact suma dar ştiu că împărăteasa a spus că este «aur şi valori de milioane»”.

Această declaraţie a fost interpretată ca un puternic argument în favoarea cazului Annei, dat fiind că provenea de la un martor veritabil al celor discutate la Ţarskoe Selo. Cu toate acestea, ea nu. a reuşit să

zdruncine hotărârea anterioară, recursul fiind respins, în faţa acestei noi situaţii, Anna şi sfătuitorii ei au încercat atunci să forţeze direct recunoaşterea identităţii, hotărând să acuze pe unul din descendenţii Romanovilor că i-ar.fi luat în mod ilegal banii, cuveniţi de fapt ei. Persoana aleasă spre a fi acuzată a fost Ducesa Barbara de Mecklenburg, nepoată a surorii Alexandrei, Irene, şi care, în această calitate, moştenise anterior o parte din banii aflaţi în banca Mendelssohn. În esenţă, Anna cerea aceşti bani înapoi. /După ce cazul a fost mutat la Hamburg, acţiunea a fost deschisă în prima parte a anului 1958. Ea avea să dureze peste trei ani şi să fie urmată de un alt

proces care, la rândul lui, a durat de asemenea mai mult de trei ani. Pe 15 mai 1961, curtea germană s-a pronunţat: „Revertdicarea este nefondată... Reclamantul (doamna Anderson) a pierdut”, în curând, a devenit însă clar că această hotărâre nu însemna o respingere a cererii de recunoaştere a Annei Anderson drept Anastasia ci doar că cererea de revendicare a banilor nu mai putea fi menţinută, în consecinţă, a fost formulată şi înaintată o plângere la Curtea de Apel. Acest proces s-a deschis în primăvara lui 1964, concentrându-se de la bun început numai asupra pretenţiei legate de identitate şi nu asupra revendicărilor financiare. Totul a constat dintr-o lungă, detaliată şi chiar repetată examinare a faptelor, audierea unor experţi şi a unor martori, totul durând din nou, mai bine de trei ani şi jumătate. Rezultatul a fost în final acelaşi: „Reclamantului i s-a respins cererea” Preşedintele completului a mai adăugat următoarea explicaţie: „Reclamantul care a cerut recunoaşterea drept Anastasia Nicolaevna, Mare Ducesă a Rusiei, nu a putut să ofere

suficiente dovezi pentru această recunoaştere, nimic în plus faţă de cele arătate în instanţă”. Era rezumatul laconic a două mari procese, care duraseră în total peste nouă ani. Nu avea însă să fie punctul final al acestui litigiu, care continua din 1938. Un ultim apel a fost înaintat Curţii Supreme a Germaniei, în timpul pregătiri acestuia, Anna s-a reîntors pe neaşteptate în SUA unde a locuit ca invitata lui John Manahan, fost profesor de istorie şi ştiinţe politice, în apropiere de Charlottesville. Rămăsese la fel de impulsivă ca întotdeauna. Relaţiile ei cu „Jack” Manahan erau însă diferite şi, fie din oportunism (avea nevoie cu siguranţă de o viză în curând) fie, mai probabil, ca urmare a unei simple potriviri „în minte şi suflet”, ei s-au căsătorit cu puţin înainte de Crăciun, la ceva mai mult de şase luni de la sosirea ei în SUA.

După 15 luni a sosit şi verdictul de la Karlsruhe: apelul era respins. Şi de data aceasta însă judecătorul a precizat: „Noi nu am hotărât că reclamanta nu este Marea Ducesă Anastasia ci doar că deciziile curţii din Hamburg au fost luate fără să se comită erori de

legalitate şi procedură". Era data de 17 februarie 1970, exact 50 de ani de când Anna fusese salvată din canalul Landwehr şi, în fapt, peste 40 de ani de eforturi – planuri financiare, litigii, lupte emoţionale intense – de când primele pregătiri începuseră să fie făcute la New York în 1928. Totul se sfârşise **într-**un impas.

Între timp, atât Edward Fallows cât şi Gleb Botkin, care i se asociaseră de la bun început, muriseră. Annei Anderson însă îi rămăseseră amintirile, notorietatea internaţională şi domiciliul confortabil, în care calmul era

tulburat doar ocazional de excesele ei de mânie. Hotărâse să nu mai lupte.

Toţi aceşti ani au cuprins o apreciere detaliată a personalităţii unei fete triste, salvată din**tr-**o situaţie de extremă disperare. Justiţia germană, ca şi observatorii şi comentatorii de peste. tot, i-au examinat sistematic trăsăturile, caracteristicile, amintirile, Culoarea ochilor, forma urechilor, dantura, mandibula, picioarele, cicatricile, scrisul de mână, uşurinţa de a vorbi ruseşte, amintirile ei despre alte persoane şi despre curtea imperială rusă – totul fusese cercetat cu minuţiozitate şi totul a iscat controverse. Unii au crezut în ea şi cel puţin tot atâţia nu.

Cu toate acestea, în spatele întregii poveşti descoperim un sentiment intens, aproape copleşitor, de simpatie pentru situaţia ei în general, indiferent cine **s-**ar fi dovedit a fi ea până la urmă. Dintre toţi Romanovii care **s-**au opus **într-**un fel sau altul revendicărilor ei până în final, Marea Ducesă Olga a fost, probabil, cea care a reflectat cel mai fidel această atitudine umană.

Verdictul final de la Karlsruhe[1] nu a însemnat însă că Anna Anderson nu a mai jucat un rol şi în continuare în misterul pe care l-a creat. Până la decesul ei, pe 4 februarie 1984, scriitorii şi jurnaliştii au, continuat să fie atraşi de personalitatea ei, oferi**ndu-**li-se din când în când prilejul să mai arunce câte o privire în acest trecut zbuciumat.

1 Karlsruhe – capitala landului Baden, fuzionat după cel de-al doilea război mondial, cu landul Württemberg, **într-**o singură unitate

teritorial-administrativă, actualul land Baden-Württemberg, cu capitala! a Stuttgart. Aici își are sediul Curtea Supremă Federală de Justiţie a Germaniei ca, de altfel, şi Procuratura Federală *a* ţării.

Când cartea *File on the* tearde Anthony Summers şi Tom Mangold, publicată în 1976, se afla în lucru, în cuprinsul ei fiind susţinută şi pe larg expusă supravieţuirea ţarinei şi a fetelor la Ecaterinenburg, Anna le-a oferit autorilor un singur comentariu cu privire la evenimentele de acolo: „Nu a fost o execuţie... dar restul nu vi-l pot spune".

Acest obicei, de a-i tachina pe jurnalişti şi pe alţii din jur, i-a însufleţit de-a dreptul ultimii ani. Cooperarea ei definitivă şi cuprinzătoare i-a fost rezervată lui James Blair Lovell, care a şi publicat până la urmă o biografie completă, bazată pe amintirile ei şi cu deplina ei binecuvântare. „Dumneavoastră sunteţi moştenitorul meu", i-a spus ea acestuia. „Numai dumitale îţi las aceste adevăruri". Adevăruri?

Dezvăluirile ei despre Ecaterinenburg au scos la iveală ca atare mai multe lucruri decât intenţionase să spună şi mai târziu, în lumina testelor genetice ale osemintelor ţariste, ele au furnizat un prim indiciu asupra persoanei Annei Anderson şi asupra faptului că ea nu era cea care pretindea că este. Lovell a scris în cartea sa *Anastasia*, *the lost princess*: „vorbind agitată, Anna povestea cum **într-**o noapte, ţarina şi fetele au fost despărţite de ţar şi de fiul acestuia şi urcate **într-**un tren. Nu i-au mai văzut pe bărbaţi niciodată. Trenul le-a dus la Perm unde au fost întemniţate pentru cel puţin două luni de zile. La început, au fost, lăsate împreună, apoi separate, mai târziu din nou reunite şi, în final, din nou despărţite. Anastasia a fugit de trei ori, fiind de fiecare dată prinsă. Reîntoarsă în captivitate, a fost bătută şi siluită. Odată **s-**a şi tras asupra ei. După a treia încercare de evadare eşuată, ea a fost **–** dusă **într-**o încăpere

unde o femeie, provenind la prima vedere din nobilimea

inferioară, a fost pusă s-o identifice. Această femeie le-a spus bolşevicilor că nu este vorba de Anastasia şi, drept urmare, i-au dat drumul, în stradă, a cunoscut un ţăran pe numele de Alexan der Ceaikovski, care a ajutat-o apoi să fugă”.

Aceasta este, pe scurt, povestea oferită de Anna Anderson lui Lovell; persoana aleasă de ea să-i relateze viaţa, în momentul în care ea făcea aceste afirmaţii, ipoteza că ţarina şi fetele reuşiseră să scape din Ecate-rinenburg, era încă considerată plauzibilă. Dar după cum ştim acum, rezultatele expertizei genetice au aruncat o lumină cu totul nouă asupra acestei enigme, confirmând definitiv că cel puţin cinci membri ai familiei Romanov au fost atunci ucişi la Ecaterinenburg. Astfel, varianta că Alexandra şi mai multe dintre fete ar fi fost vreodată la Perm, susţinută de Anna Anderson faţă de biograful ei, poate fi respinsă.

În ultima ei relatare, oferită biografului ales – James Blair Lovell – ea şi-a compromis ireversibil baza propriilor revendicări.

Ceea ce mai lipsea în rezolvarea finală a misterului Annei Anderson era o examinare şi o dovadă ştiinţifică a adevăratei ei identităţi. Cu puţină şansă, nu avea să dureze prea mult. Probabil că şi Lovell sesizase deja contradicţia fundamentală a mărturiei făcute de ea. Într-un interviu acordat la Washington la şase luni după anunţarea oficială a rezultatelor expertizei genetice la Londra, şi nu cu mult înainte de propriul său deces, Lovell a pretins că a descoperit un mijloc de a confirma şi respectiv infirma, dacă Anna Anderson a fost într-adevăr un membru al familiei Romanov. El a declarat că a

descoperit „ţesut conservat medical” care fusese îndepărtat chirurgical din organismul ei în cursul unei operaţii de urgenţă efectuate la spitalul Martha Jefferson din Charlottesville, în 1979. Mulţumită acestei descoperiri şi a străduinţelor ulterioare ale lui Rfcirard Schwitzer şi ale soţiei sale, Marina, fiica lui Gleb Botkin – ambii susţinători fără rezerve şi până la bun sfârşit ai cauzei Annei – serviciul ştiinţific de medicină legală al ministerulurde interne britanic a putut lămuri definitiv şi acest mister,

oferindu-i-se proba de ţesut provenită de la Anna Anderson pentru efectuarea unei analize genetice comparative cu ADN-ul ţarului şi al ţarinei. Proba de ţesut, confirmată drept autentică de către spitalul din Charlottesville, a fost adusă în Anglia de doctorul Peter Gill care participase şi la prima examinare a osemintelor ţariste. Şi rezultatele acestui test au fost fără echivoc: „Proba de ţesut nu putea proveni de la un copil al ţarului sau al ţarinei Rusiei”.

Cine a fost atunci Anna Anderson în realitate? Şi acest lucru a putut fi clarificat de doctorul Gill cu ajutorul unei descoperiri făcute de un producător de film şi televiziune german, Maurice Rémy. Acesta a reuşit să dea de urma unei rude a acelei ţărănci poloneze, mai târziu muncitoare în fabrică, a cărei asemănare izbitoare cu Anna Anderson sau „Anastasia Ceaikovski” fusese pentru prima dată stabilită de un ziar berlinez în anii ’20. După cum am văzut mai devreme, ziarul Berliner Nachtausgabe anunţase pe 31 martie 1927 că „femeia salvată din canalul Landwehr pe 17 februarie 1920, care se autode – numeşte Anastasia Ceaikovski… este în realitate Franziska Schankowska, nemăritată, născută în decembrie 1896, la Borowihlas”.

Susţinătorii Annei Anderson s-au opus, de la bun început, cu vehemenţă, acestor argumente, indiferent de sursa lor de provenienţă şi, mai ales, în cadrul proceselor purtate la instanţele germane în cadrul anilor ’50. Cu toate acestea, zvonurile au continuat chiar şi numai pentru faptul că tânăra poloneză fusese declarată dispărută (după ce suferise de pe urma unei explozii într-o fabrică de muniţie din Berlin), tocmai în perioada în care Anna Anderson a fost salvată de la înec. Descoperind un strănepot al Franziskăi Schankowska, producătorul german de filme i-a putut procura doctorului Gill o probă de sânge de la aceasta, spre a fi comparată cu ţesutul Annei Anderson. O dată în plus, rezultatul a fost clar. Proba de sânge a strănepotului – Carl Maucher – nu se potrivea cu probele extrase din oasele ţarului şi ale ţarinei, potrivindu-se în schimb perfect cu cea din ţesutul Annei Anderson. O probă suplimentară de păr a confirmat, de asemenea,

acest rezultat.

În concluzie, Anna Anderson a fost o muncitoare poloneză şi nu fata cea mai tânără a ţarului.

Pentru a urmări în continuare scopul principal al investigaţiei noastre, trebuie să triem cu mare atenţie lucrurile relatate de Anna Anderson cu privire la banii ţarului de cele descoperite de consilierii şi biografii ei în cursul propriilor lor investigaţii.

Capitolul 10

exis între ceilalţi pretendenţi care au oferit detalii cu privire la averea ţarului, agentul polonez Michel Golenievski a avut o contribuţie la fel de importantă cu a Annei Anderson, şi el făcându-şi apariţia tot la Berlin, 40 de ani mai târziu. Timp de doi ani deja, el furnizase în mod constant, sub formă de microfilme, o mulţime de informaţii foarte preţioase serviciilor occidentale de spionaj şi mai ales CIA-ului. În 1960, cu puţin înainte de Crăciun, el a telefonat consulatului american din Berlinul de Vest, solicitând de urgenţă azil politic pentru el şi logodnica lui Irmgard şi, reuşind până la urmă, să treacă graniţa în sectorul american al Berlinului occidental exact în ziua de Crăciun.

Golenievski era locotenent-colonel în serviciul polonez de spionaj militar. Cei doi au ajuns la Washington pe 12

Ianuarie 1961. A urmat apoi o perioadă de doi ani de colaborare fructuoasă cu CIA-ul, el fiind bine „stors” de informaţii şi oferindu-le americanilor numeroase date secrete, în parte, foarte valoroase. Ulterior, lui i s-a atribuit un aport substanţial la demascarea a circa 200 de agenţi ai KGB-ului, inclusiv a celebrului agent dublu britanic Kim Philby1. CIA-ul a caracterizat mai târziu, în termeni generali, contribuţia lui Golenievski la războiul rece în feiul următor: „Serviciile aduse de el SUA pot fi calificate drept importante... A colaborat în mod remarcabil cu guvernul şi în circumstanţe care au implicat riscuri personale serioase”.

Atenţia noastră se va îndrepta însă asupra comportamentului său ulterior, Este încă dificil de precizat momentul în care el a început

să susţină că ar fi unul dintre Romanovi dar, potrivit CIA-ului, după doi ani de cooperare intensă, timp în care organizaţia reuşise foarte probabil să obţină de la el maximum posibil de informaţii, Golenievski, sesizând că valoarea informaţiilor pe care le furniza începe să scadă, a încercat pe

1 Philby – Harold Adrian „Kim" Philby a fost unul dintre cei mai faimoşi spioni. Provenit dintr-o familie engleză de aristocraţi, el a lucrat în serviciul britanic de spionaj extern MI6, ajungând până în eşalonul cel mai înalt al acestuia. Pentru un timp, el a fost chiar postat la Washington în funcţia de agent de legătură americano-bri-tanic, având astfel acces atât la documente şi informaţii britanice cât şi la cele americane. Philby nu a spionat pentru bani, ci din convingere pentru idealurile comuniste. Suspiciunile şi implicit dovezile adunate în cursul timpului contra lui, i-au determinat să fugă – via Beirut – în URSS, unde i s-a atribuit gradul de general al KGB-ului. El a decedat la Moscova, acum câţiva ani. Philby a fost în relaţii foarte apropiate cu Iuri Andropov şi a fost extrem de apreciat de către Stalin.

 această cale să se facă din nou interesant, oferind acum un alt gen de date care să atragă atenţia. Aceste aspecte însă nu prezentau interes pentru un serviciu de spionaj în plin război rece.

Indiferent de momentul în care a început să pretindă a fi fiul ţarului, Alexis, el a făcut publice aceste afirmaţii în 1964, cu ocazia unei controversate cereri de obţinere a cetăţeniei americane. Primele amănunte cu privire la fuga lui la americani au ieşit la iveală în luna martie a aceluiaşi an pentru ca, în vară, el să fie deja din plin lansat într-o campanie publică ce avea drept subiect trecutul său legat de familia imperială.

Pe data de 10 august, lui i se luase un interviu pe programul de radio WDR al lui Barry Farber având drept subiect adevărata lui identitate, urmat, în decurs de o săptămână, de un alt interviu publicat în ziarul Union Leader din Manchester, New Hampshire şi purtând titlul „Alexis îşi povesteşte scăparea". Acesta a fost primul dintr-o serie

de articole mai importante culminând cu un anunţ de o pagină în *New York Journal-American*, în care se ofereau detalii suplimentare.

Povestea prezentată de el era, într-adevăr, deosebită.

Ţarul, ţarina, sora lui, Maria şi cu el ar fi fost scoşi din Ecaterinenburg pe ascuns, **într-**o maşină, în cadrul unei acţiuni organizate de comisarul Yurovski. Celelalte surori ale sale – Anastasia, Tatiana şi Olga – reuşiseră să scape pe alte căi. „Dacă am fi încercat să fugim cu toţii împreună, am fi fost cu siguranţă capturaţi. „Deghizaţi în refugiaţi, cei patru au pornit-o spre Varşovia, trecând pe rând prin bazinul Donului, Turcia, Grecia şi Viena, petrecând mai multe luni pe drum. În capitala Poloniei **s-**au reîntâlnit cu celelalte trei fete înainte de a

se despărţi din nou. Până la urmă, ei **s-**au stabilit în zona oraşului Poznan din Polonia. Mama lui, Alexandra, ar fi murit în 1924, tot cam pe atunci familia schimb**ându-**şi şi numele în Golenievski. Tatăl său, ţarul, adoptase anterior numele de Raymond Turnyski. Familia Golenievski **s-**a mutat apoi la Ciosaniec, nu departe de Poznan, unde tatăl său a şi decedat pe 17 mai 1952. În continuare, Golenievski susţinea că acesta ar fi fost înmormântat în cimitirul din localitatea Wolsztyn.

Alte articole şi cărţi au continuat să apară şi, după cum vom vedea, cu oarecare consecinţe.

În septembrie 1964, el l-a convins pe preotul ortodox rus – Contele George P. Grabbe cunoscut la New York şi sub numele de părintele Georgi, să-i binecuvânteze căsătoria cu Irmgard. Cu această ocazie, el şi-a prezentat data de naştere ca fiind 12 august 1904 (identică cu cea a ţareviciului) iar pe părinţi drept Nicolae A. Romanov şi, respectiv, Alexandra Feodorovna de Hessen. Ulterior „el a explicat că „din cauza lipsei de spaţiu” pe certificatul de naştere, s-a renunţat să se mai adauge orice fel de detaliu suplimentar referitor la poziţia lor socială deosebită sau la titluri. Această omisiune avea foarte curând să devină subiectul unei dispute aprige între Golenievski şi părintele

Georgi. De îndată ce publicitatea care înconjura deja pretenţiile lui a ajuns şi la urechile comunităţii ruse, părintele Georgi a fost acuzat de aceasta că îi sprijină revendicările din moment ce acceptase să oficieze căsătoria, religioasă a acestuia cu Irmgard. Preotul, la rândul lui, şi-a susţinut nevinovăţia, motivându-**şi** consimţământul prin faptul că „Romanov” era un nume la fel de comun în Rusia precum „Smith” în America. Indiferent de adevăr, această dispută a dat.

300

Averea pierdută a ţarilor în felul ei, un imbold suplimentar campaniei lui Golenievski, în continuare, el i-a abordat pe editorii cărţii autobiografice „Anastasia”, scrisă de Eugenia Smith, cerând să-i fie prezentat acesteia. Campania ei de a fi recunoscută drept Anastasia se desfăşura concomitent cu cea a Annei Anderson în perioada respectivă. Astfel, **într-**o emoţionantă întâlnire, ei „s-au recunoscut” reciproc, ajungând în curând să plănuiască cărţi comune şi să-şi ajusteze „amintirile de familie”.

Cu toate că această cooperare avea să eşueze destul de repede, acest lucru nu I-a descurajat pe Golenievski să-şi continue acţiunea vizând recunoaşterea şi să emită chiar şi pretenţii la partea lui din „moştenire”. Acest ultim aspect trebuie analizat de noi cu atenţie, deoarece o parte din informaţiile de natură financiară oferite de el au fost cu mult mai amănunţite decât cele relatate iniţial de Anna Anderson.

Nuanţa pecuniară a pretenţiilor lui nu a scăpat nici atenţiei presei astfel că, la începutul lui 1965, el a ajuns să solicite acest lucru direct şi deschis, în această perioadă el locuia în Long Island, existenţa materială fii**ndu-**i asigurată prin**tr-**un venit lunar de circa 500 dolari plătit de CIA şi reprezentând echivalentul aproximativ al unei pensii de colonel din armata poloneză. Una dintre primele dezvăluiri de natură financiară a fost făcută de el **într-**un ziar local – Long Island Press. **Într-**un interviu din ianuarie 1965, tatăl său, ţarul, ar fi început să depună bani în diferite ţări occidentale» „Tatăl meu era pe atunci unul dintre cei mai bogaţi oameni din lume. Numai în această ţară averea lui se ridica la aproximativ 400 milioane dolari. Se crede că aproape

dublul acestei sume **s-**ar mai afla în alte ţări din lume”. Încon

N

ftv

W M

ţinuare, el a afirmat că ar cunoaşte numele instituţiilor şi al persoanelor cărora tatăl său le-ar fi încredinţat banii. „Nu voi cere totul, până la ultimul cent, dar vreau o parte corespunzătoare”. Potrivit spuselor lui, numele băncilor şi al celorlalte instituţii financiare în cauză fuseseră comunicate de el unor persoane de încredere însărcinate să facă cercetări în numele lui.

Una dintre acestea – Kiril de Şişmarev – crescuse la Ţarskoe Selo, copilărind cu Alexis. Doi autori au prezentat apoi amănunte şi anume Guy Richards în *Imperial Agent*, publicată în 1966 şi în *The Hunt for the Tsar*, apărută în 1971, şi Pierre de Villemarest în *Le* **Mis***terieux Survivant d'Octobre*, publicată la Geneva în 1984. Ambii discutaseră în prealabil cu Golenievski. Şi propriile mele cercetări au avut ca punct de plecare aceste două surse de informaţii.

Kiril de Şişmarev avea motive bine întemeiate să fie interesat de povestea lui Golenievski. împreună cu familia, el scăpase din Rusia în timpul revoluţiei, trecând prin Vladivostok şi, apoi, prin California. Pe vremuri, ei locuiseră în apropierea palatelor ţarului din Ţarskoe Selo şi, fiind cu trei ani mai mic decât ţareviciul, Kiril crescuse şi fusese educat împreună cu acesta. Părinţii lui se cununaseră în capela particulară a Marii Ducese Xenia. Când Golenievski şi-a exprimat public primele pretenţii, de Şişmarev locuia **într-**un apartament din New York, situat lângă Central Park. Aflând aceste lucruri, el a luat imediat legătura cu Robert Speller, editorul lui Golenievski, cerâ**ndu-**i acestuia să verifice identitatea noului pretendent, **întrebându-**l dacă ştie cine era aşa-numitul „prunc englez”. Aceasta fusese porecla lui Kiril la Ţarskoe Selo şi provenea de la bona lui, de ori

 gine engleză. Se spune că Golenievski

ar fi trecut cu succes acest prim test, ca de altfel şi altele similare, reuşind, chiar să câştige prietenia lui de Şişmarev. Cu toate că relaţia lor avea să se răcească ulterior din cauza „planurilor şi strategiilor cam încurcate” ale lui Golenievski, acesta i-a destăinuit lui de Şişmarev, în perioada cât fuseseră prieteni, o parte din informaţiile de natură financiară pe care le deţinea. Când Ggy Richards I-a chestionat pe de Şişmarev cu privire la detaliile oferite de Golenievski, acesta i-a răspuns: „El deţine o listă foarte exactă de bănci şi sume. Băncile sunt împrăştiate în întreaga lume, din Elveţia până în California. Totodată nu cred că lista să fie inventată în întregime. Nu de mult, în cursul unei vizite făcute la Paris, am tatonat pe lângă un oficial al unei mari bănci franceze şi pe lângă un funcţionar al ministerului de finanţe francez. Păreau să fie familiarizaţi cu această problemă. Bancherul mi-a mărturisit că ei sunt gata să onoreze orice pretenţie a unui membru din familia lui Nicolae care poate prezenta documente de acreditare cuvenite şi dovada identităţii sale. El nu a manifestat niciun fel de surprindere”.

De Şişmarev a mai adăugat că, în opinia lui, suma cea mai mare se ridica la „circa 80 milioane dolari depuşi **într-**o bancă franceză, alte sume considerabile aflâ**ndu-**se la Londra şi New York”. Richards a mai inclus în cărţile sale amănunte suplimentare care ar fi provenit direct de la Golenievski. Principalele bănci din New York implicate în această afacere erau citate de el ca fiind Chase, National City, Guaranty, J.P. Morgan & Co. Şi Hanover and Manufacturers Trust. Patru bănci engleze ar fi deţinut „peste 115 milioane

dolari”, acestea fiind Banca Angliei cu 35 până ia 50 milioane dolari, Baring Brothers cu 25 milioane dolari, bawca Barcalys cu 25 milioane dolari şi banca Lloyds cu 30 milioane dolari, în Franţa – spunea el – **s-**ar afla 180 milioane dolari dintre care 100 de milioane erau depuse în Banca Franţei şi 80 de milioane în banca Rothschild1. Banca Mendelssohn din Berlin deţinea 132 milioane dolari. Mai mult decât atât, „multe alte milioane de dolari” fuseseră investiţi în

companiile Pennsylvania Railroad, U.S. Steel Corporation, Metropolitan Life, în compania de metrouri din New York precum şi proprietăţi din New York City, sume ceva mai mici aflându-se în Elveţia, Italia, Spania, Belgia şi Olanda. Acestea erau, deci, informaţiile oferite de Golenievski la mijlocul anilor ’60. Ele erau cele mai amănunţite informaţii furnizate până atunci de un pretendent la averea ţarului, reprezentând de fapt cu mult mai mult decât ar fi putut să-şi amintească un băieţel despărţit de familie din 1917.

Potrivit spuselor lui, el şi familia ar fi supravieţuit în Polonia până în 1952 când Nicolae a decedat, majoritatea acestor date provenind din testamentul acestuia, deschis după înmormântarea lui la Wolsztyn.

Câtă crezare poate fi dată relatărilor lui Golenievski privind propriul său trecut? Fusese această poveste, a

1 Rothschild – familie de bancheri de mare prestigiu internaţional, originară din Frankfurt/Main, După Congresul de la Viena din 1815, familia şi băncile ei au cunoscut o perioadă de mare ascensiune, care a durat până prin 1850. În 1816, familia a fost înnobilată în Austria. La timpul respectiv ea a dispus de patru filiale-mari: Viena, Londra, Paris şi Napoli. Linia germană s-a stins în 1901. În prezent, există. bănci Rothschild la Paris şi Londra.

 trecutului său, unul din motivele fugii lui în vest şi, chiar dacă nu era cine pretindea că este, se bazau o parte din revendicările lui financiare pe informaţii ultrasecrete, culese de el de la Kremlin Sau de altundeva? în încer –, carea de a-şi forma o proprie opinie asupra pretenţiilor lui, doi foşti agenţi de spionaj – unul american şi unul britanic – l-au interogat separat pe Golenievski. Versiunea americană se rezumă doar la o întrebare: de ce această poveste a ieşit la iveală atât de târziu? Concluzia agentului CIA a fost, după cum am remarcat şi mai devreme, că, înţelegând imposibilitatea furnizării unor informaţii de actualitate, iar viitorul oferindu-i doar perspectiva unui eventual post de consilier – după cum se întâmplase şi cu Philby la Moscova – Golenievski a pregătit şi a dat treptat la iveală

o nouă poveste care să-l readucă în centrul atenţiei. CIA-ul nu era dispus să înghită această momeală şi trata cele două situaţii legate de persoana lui Golenievski complet separat.

Reacţia britanică a fost, până la un punct, asemănătoare dar, interogatoriile având loc după cele întreprinse iniţial de către CIA, personalitatea contradictorie a lui Golenievski a ieşit de data aceasta mult mai pregnant în evidenţă. El a fost caracterizat drept „meticulos, lucid şi foarte productiv” în materie de afaceri politice curente şi, în general, în problematica conflictului Est-Vesi, dar povestea cu Romanovii părea să fie mereu adusă de el în discuţie către sfârşitul lungilor întrevederi avute. „Era ca şi cum o parte complet separată a minţii lui ar fi fost dedicată Romanovilor”.

În toate acestea, tentaţia banilor nu părea să joace un rol atât de mare cum o crezuse CIA-ul. „În opinia mea”, mărtyrisea în concluzie interlocutorul meu britanic, „nu

am avut senzaţia că voia să-şi asigure o sursă suplimentară de venit. El credea într-adevăr în legătura lui cu Romanovii”.

Ce putem crede, atunci, din povestea înmormântării ţarului la Wolsztyn? Acesta este un mic sat, situat la circa 70 de km. Sud-Vest de Poznan. Regiunea nu-mi era complet necunoscută, în calitate de jurnalist, luasem la începutul anilor ’50 o serie de interviuri mireselor de război britanice, fapt petrecut exact în perioada în care se afirma că ţarul ar fi decedat prin apropiere. Atât pe atunci cât şi mai târziu, în perioada în care Golenievski făcea aceste dezvăluiri în SUA, autorităţile comuniste începuseră un regim extrem de restrictiv în această zonă. Manifestaţii făţişe de nemulţumire şi proteste la nivel local avuseseră de altfel loc fiind cauzate de lipsa de pâine, în virtutea amintirilor mele, am fost tentat să revizitez regiunea dar, până la urmă, m-am hotărât totuşi să apelez la ajutorul unui lector universitar polonez din Cracovia, care cunoştea oricum zona foarte bine, având totodată şi mai multe cunoştinţe în materie de probleme de rudenie la polonezi.

Înarmată doar cu informaţiile oferite de Golenievski despre

părinţii săi şi despre localizarea mormântului la Wolsztyn, colaboratoarea mea a petrecut mai multe zile în regiune, plecând apoi mai departe la Poznan, Varşovia şi Gdańsk pentru a-şi completa investigaţiile, Mormântul în cauză exista, într-adevăr, fiind descoperit pe aleea centrală a cimitirului, în stânga intrării principale. Era construit din piatră şi înconjurat de o incintă tot din piatră, despărţită de mormânt printr-un strat de pământ. Exista şi o piatră funerară. Pe lespede, se aflau ramuri verzi, proaspete, ca şi cum cineva ar fi trecut de curând

pe acolo. Două borcane de sticlă erau postate de ambele părţi, unul gol, celălalt conţinând nişte flori din material plastic şi câteva frunze moarte, în spatele unuia dintre borcane se observa inscripţia de pe placa funerară din marmură: s.s. Michal Golenievski. un.29.9.1893 zm.17.5.1952, adică, defunctul Michal Golenievski, născut 29 septembrie 1893, decedat 17 mai 1952. Se mai vedea, totodată, că cineva încercase să răzuie ’52 cu un instrument ascuţit sau cel puţin că a vrut să lase această impresie.

Preotul parohiei din Wolsztyn era prea tânăr pentru a şti ceva despre trecutul familiei dar paracliserul, în persoana unei doamne mai vârstnice, avea să ne fie de ajutăr descoperind amănunte despre persoana lui Michal Golenievski care fuseseră notate pe vremuri în registrul parohiei. Cerneala fiind ştearsă, data naşterii lui părea să fie 29 septembrie 1889 sau 1883 şi nu 1893; dar el se născuse într-adevăr în Rusia. Numele părinţilor lui erau date drept Antoni şi Marcela, născută Buczyńska (sau Bieczyńska). Alte notiţe din registru mai includeau vârsta lui – 63 de ani –, faptul că locuise în Ciosaniec, un mic sat situat la câţiva kilometri sud de Wolsztyn, că era romano-catolic şi că numele soţiei sale fusese Janina Golenievska. Mai semnificativ probabil era faptul că la funeraliile lui, care avuseseră loc pe 21 mai 1952, nu asistase niciun preot şi nici nu fusese ţinută vreo slujbă religioasă. Aceste notiţe erau semnate de preotul parohiei din perioada respectivă. Cauza decesului era trecută ca fiind o fractură de bază de craniu.

Paradiseră nu cunoscuse personal familia, care locuise ceva mai departe, la Ciosaniec, dar ştia că cineva din Varşovia venise să vadă mormântul. Certificatul

de deces a fost până la urmă descoperit la Slawa, un alt sat mic situat la sud de Ciosaniec. Dreptul de a face copii după asemenea document era, din păcate, rezervat numai rudelor. Cu toate acestea, funcţionarul de acolo a oferit câteva amănunte. Michal Golenievski se născuse cu certitudine în Rusia iar din certificatul de deces reieşea că data naşterii lui fusese 29 septembrie 1883, în conformitate deci cu registrul parohiei şi nu cu piatra de mormânt. Mai mult decât atât, el decedase la ora 5 după-amiaza în ziua de 17 mai 1952. Fusese de meserie distilator de alcool iar moartea îi fusese anunţată de soţie – Janina Golenievska, născută Turińska. Colonelul Golenievski, avea să sublinieze mereu acest nume în cursul conversaţiilor avute mai târziu cu doamna Eugenia Smith, „recunoscută" de el drept sora lui, Anastasia.

Următorul pas a fost să găsim pe cineva care cunoscuse familia. Colaboratoarea mea a reuşit până la urmă să descopere la Ciosaniec două perechi mai în vârstă, dintre care una asistase la înmormântare în 1952. Ceea ce urmează în continuare se bazează pe cele povestite de aceste persoane colaboratoarei mele. După părerea lor, Michal Golenievski trebuia să fi avut peste 60 de ani când a decedat în 1952. El fusese administratorul distileriei de alcool din localitate şi murise în urma unei căzături \pe treptele distileriei. Soţia lui, Janina, cu 5 – 6 ani mai tânără, mai locuise după aceea un timp în Ciosaniec – cam o lună de zile – după care se mutase la Wolsztyn. Unul dintre bărbaţii mai vârstnici intervievaţi „care avusese pe vremuri o trăsură cu cai, fusese tovarăş de vânătoare cu el. „Obişnuia să glumească şi să se certe pentru iepurii vânaţi. Ori de

HMS Kent şi SS1 Atreus, cu obiectele rămase de toate cutiile au

rezisspre Harbin şi, de la număr la început, ransferate la bordul mai multe erau de siguranţă să afecta însă conţi

6” ux» – „*

trebuit – P°tri”.

dezinfec-ţi°aţă lua în al V-lea pa.

murib n-ai din, funcţionari la distilerie!

unei de Şir icole în erireaţiile geamul locuinţe încuiau porţile, un.

mult, refuza să plec.

gât atunci de la geam situaţia. El a dispărut ap mai apară jos, în uşă. Munu tat un timp, reuşind până la u.

dalagiu. Golenievski a fost găsii de-a lungul a trei trepte ce duceau”.

În jos şi sângerând din urechi, în co.

cam mult. Motivul lipsei unei slujbe relkmântare era că Michal fusese membru

comunist şi nu asistase personal niciodată, slujbă. Localnicii erau destul de siguri et»

Golenievski nu locuise prin împrejurimi înainte’s

de-al doilea război mondial. Unul dintre ei, ajuns la.

dul lui în regiune în 1948, era sigur, că familia trebuia să fi venit” cu puţin înainte sau după 1950”. Ei bănuiau că aceştia veniseră de undeva din est, probabil din jurul Lvov-ului. „Îi plăcea să cânte cântece despre Lvov”, îşi amintea unul dintre ei. Desigur, pentru localnici Golenievski avea un puternic accent „estic”, sugerând o persoană din preajma Lvov-ului1, dar colaboratoarea mea este de părere că localnicii puteau cu uşurinţă să confunde pronunţia acestuia cu unul rusesc, de altfel destul de asemănător. Persoana care-şi amintea să-l fi văzut pe fiul lui Michal la înmormântare, a relatat că acesta venise de la Varşovia şi că toţi cei prezenţi au bănuit că lucra pentru serviciul secret polonez deoarece era îmbrăcat în mod tipic, în civil, şi nu în uniformă. Nimeni nu îşi amintea de existenţa vreunei

fiice.

Colonelul Golenievski afirmase că testamentul tatălui său conţinea detaliile financiare; în plus, se mai punea problema propriului său trecut, precum şi cea a descoperirii unor nume privind persoana surorii lui. În acest context, unul dintre localnici a relatat că nimeni nu auzise prin sat de vreun testament sau de conţinutul acestuia. Cercetările efectuate în mai multe arhive de pe lângă curţile judecătoreşti din Poznan nu au scos nimic la iveală. Pentru a se putea da de urma unui testament pe cale oficială, trebuie neapărat cunoscut numele notarului care l-a legalizat. Dacă însă testamentul fusese scris şi păstrat în casă – după cum era obiceiul în zonele rurale – descoperirea lui ar fi fost practic imposibilă.

1 Lvov – sau Lemberg, oraş situat acum în Ucraina, lângă graniţa cu Polonia. A aparţinut Poloniei între 1340 – 1772 şi 1920 – 1939. Între 1772 – 1918 a fost Capitala Galiţiei, parte a imperiului austro-ungar…

Şi în privinţa instruirii lui l cetărilor noastre au fost neclare, sub jurământ în SUA, în legătură cu a cetăţeniei americane, el afirmase e ani de drept la universitatea din Poznan doctoratul în ştiinţe politice la cea din Vărs, una dintre aceste universităţi nu exista vreo despre un student cu acest nume, nici la cursurişi nici la cele serale, în final, a fost necesară sultarea actelor oficiale, de stat, despre Golenievski „sora” lui, fapt greu de realizat de o asemenea manieră până în 1989. Sursa principală a constituit-o Registrul Central de evidenţă a populaţiei din Polonia. Unul din răspunsurile primite a fost pozitiv, celălalt negativ. Răspunsul oficial afirma sec: „În conformitate cu actele de care dispunem, persoana în cauză (Michal Golenievski) figurează în datele referitoare la anul 1953 din Gdańsk”. Informaţii mai recente nu existau. El era înregistrat drept Michal Golenievski, fiul lui Michal şi al Janinei (deci acelaşi nume ca şi în registrul parohiei) domiciliat în str. Okopowa nr. 1 a, Gdańsk.

Fostul oraş liber Danzig – între timp oraşul polonez Gdańsk –

fusese, ca şi Varşovia, reconstruit cu deosebită migală după marile distrugeri suferite în război. Unele dintre ele proveneau de pe urma primelor salve de tun, trase la începutul celui de-al doilea război mondial (considerate sub aspect istoric şi formal ca punct propriu-zis de pornire a conflagraţiei) de pe nava militară germană *Schleswig-Holstein* aflată atunci acolo în misiune de „prietenie”. Multe din străzile şi clădirile oraşului fuseseră fidel refăcute, în conformitate cu aspectul antebelic. Strada Okopowa este, în realitate, o arteră

lungă şi largă, situată nu departe de centrul vechi al Gdańsk-ului. Ea nu prea are aspectul unei zone rezidenţiale fiind, în principal, mărginită de numeroase clădiri guvernamentale şi de bănci. Există aici o construcţie foarte impozantă care găzduieşte birouri ale poliţiei, ale securităţii statului, ale administraţiei districtuale precum şi încăperile muzeului naţional şi care este situată în vecinătatea unei parcări îngrădite de copaci. Adresa Lui Golenievski, la numărul la un a putut fi imediat descoperită, numerele 1 şi 3 fiind purtate de clădiri mari bancare, în anii ’50 şi ’60, deasupra birourilor bancare se aflau apartamente particulare desfiinţate însă între timp. Foşti funcţionari ai acestor bănci, care locuiseră în ele pe atunci nu-şi aminteau de vreo familie Golenievski care să le fi fost vecină. Dat fiind că Michal Golenievski era pe vremea aceea, foarte probabil, deja în serviciul de spionaj, putea să fie vorba doar de o adresă temporară, el lucrând **într-**unul din birourile poliţiei sau securităţii din apropiere. Se ştie că el fusese, cel puţin pentru un timp, postat în Gdańsk, pe vremea când începuse să lucreze concomitent şi pentru serviciile de spionaj occidentale. Adresa nu a mai oferit nimic nou referitor la familie, după cum nici Registrul de evidenţa populaţiei din Gdańsk şi împrejurimi nu a mai dat la iveală vreo informaţie suplimentară, neexistând niciun act referitor la cineva cu numele de Michal sau Janina sau Maria Golenievska sau chiar Turińska. Mai mult decât atât, nici adresa din strada Okopowa, sub care Michal figura în Registrul Naţional, nu era

menţionată.

Investigaţia efectuată paralel în destinul surorii lui Golenievski, Maria, nu a dat nici ea vreun rezultat, nici la nivel local şi nici la nivel naţional. Cu toate că exis

Averea pierdută a ţarilor tenta unei persoane care pretindea a fi Maria, sora lui Michal, fusese semnalată în Varşovia de un cercetător care făcuse investigaţii la începutul anilor '70 pentru Anthony Summers şi Tom Mangold, prezenţa ei în Wolsztyn fiind menţionată şi de Pierre de Villemarest, cererea adresată de noi în această direcţie Registrului Central nu a confirmat nimic asemănător. Răspunsul oficial primit afirma: „Conform înregistrărilor noastre, persoana căutată (Maria Golenievska) nu figurează în dosare".

O asemenea anchetă detaliată nu era posibilă pe vremea când Golenievski a fugit în vest. În acest mod, el a fost pentru mulţi ani protejat de efectul propriilor lui afirmaţii, iar până de curând imposibil de verificat. Totuşi, prin investigaţia întreprinsă de noi acum în Polonia, au ieşit la iveală mai multe aspecte importante. Astfel, problema vârstei lui a fost cu certitudine limpezită. Serviciile occidentale de spionaj, care îl interogaseră, au fost mirate cum un bărbat solid, care la prima impresie părea de circa 40 de ani (la începutul anilor '60) putea să susţină că este Alexis (născut în 1904) şi, deci să aibă o vârstă de circa 60 de ani. Se reamintea în acest context că, în cererea de solicitare a cetăţeniei, el trecuse drept dată de naştere 16 august 1922. Această nepotrivire a putut fi definitiv lămurită la Registrul – Central de evidenţă a populaţiei: fiul lui Michal şi al Janinei Golenievski, născută Turińska, purtând numele de Michal identic cu cel al tatălui, se născuse pe 6 septembrie 1922. O situaţie similară găsim şi în ceea ce priveşte vârsta tatălui. Localnicii din Ciosaniec şi-l aminteau ca pe un om de circa 60 de ani când decedase în 1960, lucru confirmat de certificatul de deces în

care este trecut şi anul său de naştere – 1883. Şi aici există o

mare diferență față de vârsta pe care Nicolae al II-lea ar fi avut-o în 1952, de 84 de ani.

În concluzie, Michal Golenievski nu era Alexis iar tatăl său cu certitudine nu fusese țarul. Acest lucru nu este dovedit doar de propriile mele cercetări dar și de rezultatele expertizei genetice britanice care au spulberat orice fel de ipoteză referitoare la faptul că familia ar fi putut supraviețui la Ecaterinenburg. Golenievski și-a bazat, cel puțin până la un punct, revendicările pe amintirile din trecutul, să-i spunem rusesc al familiei, în primul rând pe cele ale tatălui despre care știm acum că se născuse în Rusia, poate chiar și pe cele ale mamei. El s-a folosit, în același timp, de numele de fată al mamei – Turińska – pentru a da un aer de autenticitate pseudonimului menționat de el anterior și folosit de „țar" și de familie pentru a scăpa, înainte de a fi fost schimbat în Golenievski. Numele de Turiński a predominat și în prima discuție purtată cu partenera lui de revendicări, doamna Eugenia Smith, înregistrată de altfel pe bandă, ocazie cu care aveau în final să se „recunoască" plini de emoție unul pe altul drept „frate" și „soră". La începutul conversației, editorul american Robert Speller, care organizase totul, îl prezentase pe Golenievski doamnei Smith drept un oarecare „domn Borg".

Anastasia: „Mi-e atât de rușine de mine (începe să plângă). Cine ești? Cine te-a trimis la mine?"

Borg: „Sunt un prieten și am venit să te văd și să-ți vorbesc, îți amintești de numele de Turiński?"

Anastasia: „Mi-l amintesc".

Borg: „Și Anastasia Turińska?"

Anastasia: „Anastasia Turińska?... Anastasia Turińska!

Averea pierdută a (arilor îmi amintesc. Eu am sosit ca Anastasia Turińska, dar în pașaport figurez altfel".

Borg: „Deci, ți-o amintești pe Janina Turińska? Fiica lui Raymond Turiński. Ea era Maria Nicolaevna Romanova".

Este dificil de apreciat acum dacă Golenievski încerca s-o testeze pe doamna Smith sau dacă voia pur și simplu să asocieze

într-un fel propria lui poveste de cea a acesteia, în prezenţa editorului. Sau, poate din alt motiv, el încerca în mod deliberat să lege numele de Turińska – numele de domnişoară al mamei lui adevărate, pe atunci încă în viaţă în Polonia – de versiunea anterioară a scăpării lui împreună cu pretinsa sa soră, Marea Ducesă Maria? Oricare ar fi fost motivele, el a confirmat fără să vrea că Janina Turińska, pe care noi am descoperit-o ca fiind mama lui înregistrată în certificatul de deces de la Slawam, a fost invocată în discuţiile purtate la New York, chiar dacă iniţial scopul folosirii numelui ei era să asigure credibilitatea poveştii. Cu siguranţă, ea nu a fost ţarina şi nici Marea Ducesă Maria.

Întrebarea spre care trebuie să ne îndreptăm acum atenţia este dacă informaţiile de natură financiară furnizate de Golenievski cu privire la depunerile ţariste, erau inventate în aceeaşi măsură precum fusese trecutul său de descendent al ţarului. Faptul că el era extrem de familiarizat cu biblioteca publică din New York şi cu volumele de istorie aflate acolo pe care el le consultase, precum şi studierea arhivelor ziarului *New York Times*, ne întăresc convingerea că o persoană, instruită corespunzător într-un serviciu de spionaj, ar fi ştiut imediat unde să caute şi să găsească acest gen de informaţii. După cum am menţionat deja mai devreme, New York Times fusese încă de la începutul revoluţiei unul din

T *J t X jjL j*.

ziarele mari şi influente în care s-au publicat repetate estimări ale averii ţariste, ocazional fiind citate şi numele băncilor respective. Aceste informaţii sunt accesibile oricui, sub formă de microfilm, la biblioteca publică din New York situată la colţul dintre 6-th Avenue şi strada 40. Ea ar fi putut, fără îndoială, constitui sursa principală a dezvăluirilor făcute de Golenievski.

Cu toate acestea, o întrebare continuă să rămână. Lăsând la o parte declaraţiile făcute de el cu privire la fuga ţarului şi la rolul pe care el însuşi l-a avut, era. oare cu putinţă ca un ofiţer din eşalonul superior al ser – viciilor poloneze de spionaj, foarte strâns legate de KGB, să poată vedea şi examina documente secrete referitoare la fosta

curte imperială rusă la Kremlin sau în Arhivele de Stat Ruse ale Revoluţiei din Octombrie şi, în caz afirmativ, înarmat cu aceste informaţii, să încerce să emită revendicări de ordin financiar faţă de ceea ce mai rămăsese din averea ţarului? Până de curând, a fost practic imposibil de pătruns în intimitatea relaţiilor avute de Golenievski cu KGB-ul. CIA-ul ştia ceea ce le spusese el şi cunoştea, de asemenea, rapoartele lui, trimise încă înainte de a schimba tabăra în 1960. Dar noile guverne liberale, venite la putere în Polonia şi Rusia şi, totodată, pretenţiile emise în numele lui Golenievski după moartea acestuia la New York pe 2 iulie 1993, au reuşit să trezească amintirile unor foşti colegi ai săi din serviciul polonez de spionaj. Răspunzând la ceea ce considera el că erau relatări exagerate cu privire la contribuţia adusă de Golenievski în general la siguranţa vestică, un fost ofiţer polonez de spionaj – Hebryk Bosak – care lucrase în acest domeniu între 1953 şi 1990 a scris în vara anului 1993 unui ziar po

316

lonr plecării lor de la Ţarskoe kea ce alte documente se

O\în capitolul 6, o mică

— O\liei imperiale au reuşit ce <v-” <P Alteia chiar până la JVV-x*V cez tivurile lenjeriei de

V.

—

*”; cox”.

VV>x.

Irsul ultimelor săp-Pe când se mai itul în care **ple**lembrii familiei în ar putea fi cu ei de ia să le

* & * & WE* mai la vedere”.

r*

decă o de ei în când sti din

O mai în

boreze e t

«F

foarte intimi, cei doi au inc».

vest cu ajutorul r. o

de spionaj vest-gern, înainte de a reuşi’s.

Golenievski s-a întâlnit cu la Varşovia, efectuând apoi ceva, în cursul căreia a Petre grafiind dosare şi documente opt.

Scopul major al lui Bosak pare b nu a pe cât posibil utilitatea lui Golenk

1 NKVD – prescurtarea denumirii ruseşti pentru Poporului pentru Afacerile Interne”, înfiinţată în 1934, ac, *ţi* tuţie a rezultat din GPU. Ea a fost desfiinţată în 1960. În 1! «ui s-a desprins din NKVD. în esenţă, a fost poliţia secretă K!; comunistă.

punând sub semnul întrebării contribuţia acestuia la demascarea mai multor spioni comunişti în vest. El susţinea că KGB-ul ar fi arătat puţin interes în ancheta întreprinsă de autorităţile poloneze, în fuga lui Golenievski şi, deci, implicit acesta nu ar fi putut să dăuneze prea mult operaţiilor în curs de desfăşurare în ţările occidentale. Bosak adăuga însă că ruşii s-au arătat mult mai interesaţi de persoana lui Golenievski câţiva ani mai târziu, când acesta a început să-şi expună pretenţiile că ar fi în realitate Alexis, fiul ultimului ţar.

— Informaţiile furnizate de Bosak oferă deci puţin sprijin ipotezei că pretenţiile lui Golenievski ar fi fost în vreun fel inspirate de KGB şi nu dau nici prea multă substanţă ideii potrivit căreia legătura lui cu KGB-ul i-ar fi putut eventual înlesni accesu Na arhivele ruseşti şi, deci, că datele financiare, de care el pretindea că ar dispune, ar fi fost autentice.

În căutarea răspunsului, suntem forţaţi să examinăm descoperirile făcute de Kiril de Şişmarev în încercarea lui de a verifica, în Europa, informaţiile de natură financiară primite de la Golenievski.

Guy Richards îl citează pe de Şişmarev ca fiind iniţiatorul investigaţiei preliminare din simplul motiv că, prin coincidenţă, acesta plănuise deja dinainte p călătorie în Franţa. De Şişmarev explica: „Totul a început destul de banal, i-am spus că voi pleca în străinătate, el fiind foarte încântat de ideea ca eu să fac unele cercetări în interesul lui, ţinând cont şi de faptul că el însuşi nu putea încă face această

călătorie. Aveam prieteni la Paris, pe care îi cunoşteam suficient de bine pentru a fi sigur că-mi vor răspunde sincer. Atunci, colonelul a scos nişte hârtii şi mi-a arătat cifrele. (Era în principal vorba

318

*yierdută a ţar*ilor şi putut dispune de conturi-i marilor bănci internaţionale un amalgam format prin sau în care diferite bănci: ţiuni. Banque de L'Union sfârşitul anilor '60, titu—\uropean Industrial and a fost constituită în Banques des Pays te faptul că ultimaţionase pe vremuri omnul Kamenka, scurt intermezzo Astfel, banca a refugiaţi ruşi atrăgând de ca îndau

Cel de-o al unei băi totodată, între parde un aristoc

Şi în acest ea.

Informat pe de

că banca ar fi fost în departe cu Golenievsk.

nimic pentru a profita de.

Şişmarev a mai rămas un ti, instrucţiunile lui, înainte de a Sv

Alte relatări referitoare la aces, au fost incluse în cartea lui Pierre **tr-**un supliment francez al acesteia apa, exemplare ale buletinului său internaţional cât de Centre européenne d information... „domnul X" a reuşit să rămână anonim, „dom, fost identificat în persoana defunctului M. de Drt fost preşedinte la Banque de L'Union européenne.

319

WILLIAM CLARKE

Informaţiilor oferite de marile ziare. Suma totală a depunerilor ţariste menţionată de Golenievski, care se ridica la circa 12.000 de milioane dolari (cei 400 de milioane dolari din SUA plus dublul acestora din alte ţări) este suspect de apropiată de totalul publicat de New York Times în 1929. Listele cu numele băncilor şi cifrele ataşate acestora pot proveni atât din**tr-**o imaginaţie bine controlată, cât şi din**tr-**o lectură atentă a presei şi a altor informaţii publicate de-a lungul timpului. La New York, Golenievski a avut cu siguranţă ocazii şi timp suficient să facă acest lucru.

Partea a III-a

Capitolul 11

Bijuteriile nfrarea navei HMS Marlborough în portul Portsmouth la sfârşitul primăverii-anului 19.19, având la bord nu numai pe împărăteasa-Văduvă Maria şi pe multe din rudele ei, proaspăt sosite din Crimeea, dar şi bijuteriile acestora precum şi multe alte lucruri scumpe, valorând milioane de lire sterline, a reprezentat doar începutul a ceea ce avea să devină până la urmă b adevărată scurgere de valori ruseşti către occident în cursul următorilor 20 de ani. Aceasta a însemnat nu numai resturile bijuteriilor cusute cu atâta migală în lenjeria tinerelor mari ducese înaintea plecării lor spre Ecaterinenburg, dar şi tot ceea ce restul familiei Romanov reuşise să salveze din palatele lor devastate, precum şi alte bijuterii şi bunuri de valoare ce aparţinuseră ţarului şi pe care noul regim bolşevic le-a vândut în încercarea disperată de a redresa situaţia economico-financiară a ţării.

325

WILLIAM CLARKE

Averea pierdută a (arilor

(le înaintea plecării lor de la Ţarskoe 8, vom vedea ce alte documente se arhivă.

servat deja în capitolul 6, o mică prii ale familiei imperiale au reuşit lembrii acesteia chiar până la ascunse în tivurile lenjeriei de °NĂ – It\o-V—<\V. altele aflate mai la vedere în

<L V* re-x-ic

V>-o-e

66 <* * * C

%X>".

Luisa – Mountbatten, Adolf al VI-lea

Principalele piese care alcătuiau bijuteriile de ţariste, respectiv cele ale coroanei, şi anumcoroană imperială, sceptrul imperial şi h1 alături de alte şi/nboluri imperiale de să fuseseră deja transferate în 1914, ambak mari blindate, de la St. Petersburg în Moscova, din raţiuni de securitate, înainte e acestei acţiuni principalele obiecte fuseseră, plus, inventariate şi revizuite de firma lui Fabt tierul curţii imperiale.

Fiul lui Carl Fabergé, Fabergé, recomandase o asemenea verificare în 1913 şi, având aprobarea ţarului, se apucase de lucru, progresând între timp simţitor. După ce examin şi revizuise deja monturile pietrelor majorităţii bijuterii] mai puţin importante din colecţie, el terminase tocma lucrul la bula imperială cu cruce şi la sceptrul imperial, fiind pe cale să înceapă revizia coroanelor, când în iulie 1914, primi un telefon de la biroul ţarului, l se cerea să sisteze imediat orice activitate şi să treacă fără întârziere la împachetarea întregului tezaur al coroanei. Câteva săptămâni mai târziu izbucni primul război mondial.

Ca şi în cazul monarhiei britanice, o parte a bijuteriilor familiei imperiale ruse fuseseră moştenite de Nicolae în calitatea sa de şef de stat, altele fii**ndu-**i transmise personal sau fiind achiziţionate de el şi de alţi membri ai familiei, în încercarea noastră de a elucida soarta avută de principalele piese ale tezaurului, trebuie să ţinem cont de această distincţie, la fel de importantă aici ca şi în cazul aşa-ziselor depuneri bancare ţariste, de care ne vom ocupa mai târziu, în afara bijuteriilor coroanei, care au rămas practic neatinse în arsenalul din Moscova până în anul 1922 când au fost din nou

326

final, în decursul ultimelor săp-vila Ypatiev. Pe când se mai ales în momentul în care **ple**ise iminentă, membrii familiei întrebarea cum ar putea fi bijuteriile aduse cu ei de la breau cu orice preţ să le dosare ale KGB-ului de-[etătorilor, ştim acum că o tei au fost lăsate de ei nu te până în 1933, când în două borcane de sti-sgustor de peşte din 100 de carate care diademă, o emblemă şi o pereche de ace, au fost recupe-xandrei, valorând în ea 5 milioane lire. armată de un preot cristă a împărăte-călugăriţă din**tr-**o ascunderea biju-ese, parte **într-**o

329

WILLIAM CLARKE

În capitală exact în ziua în care Marea Britanie declara război Germaniei. După ce şi-au împachetat rapid bagajele şi şi-au luat rămas bun, conştiente fiind de riscurile unei călătorii spre casă prin Suedia **într-**un climat general devenit între timp stare de război, ele au

hotărât să-şi reducă lucrurile la strictul necesar. Prinţesa Luisa nota în jurnalul ei următoarele: „mama şi cu mine am lăsat toate bijuteriile în grija mătuşii Alix, după ce le adusesem cu noi în vederea banchetelor oficiale la care urma să participăm, mai târziu la Moscova şi St. Petersburg. Toate piesele vechi, de familie, ale mamei – diademele, marile coliere şi brăţările – au fost lăsate acolo într-o casetă mare, adusă cu noi, şi nici prin cap nu ne-ar fi trecut că nu le vom mai vedea niciodată şi că, pesemne, vor ajunge să fie vândute într-o bună zi, de guvernul bolşevic”.

Nici bijuteriile şi nici chitanţa obţinută în schimbul lor de Benckendorff în 1917, nu au mai fost văzute vreodată de familia Mountbatten sau de rudele lor din Hessen. Eu am reuşit însă să găsesc ultima listă, scrisă de mână de Benckendorff, cuprinzând bijuteriile Alexandrei şi în care se face şi o referire specială la „o casetă cu diamante, lucruri ce aparţineau Prinţesei Victoria de Battenberg”. Este vorba de o arhivă situată într-o clădire veche din apropierea parcului Gorki din Moscova şi cunoscută sub numele de Arhivele de Stat. Tot acolo se află şi catalogul personal de bijuterii ale ţarinei Alexandra, în care nu găsim numai detaliile tuturor pieselor – unde, când şi de la c-ne fuseseră achiziţionate – totul scris de mână în engleză, dar şi diferite comentarii privind soarta unora dintre ele, adăugate ulterior de ea cu un stilou, unul dintre comentarii fiind făcut

doar cu câteva zile înaintea plecării lor de la Ţarskoe Selo. În capitolul 18, vom vedea ce alte documente se mai află în această arhivă.

După cum s-a observat deja în capitolul 6, o mică parte a bijuteriilor proprii ale familiei imperiale au reuşit să fie duse de membrii acesteia chiar până la Ecaterinenburg – unele ascunse în tivurile lenjeriei de corp a marilor ducese, altele aflate mai la vedere în bagaje şi inventariate, în final, în decursul ultimelor săptămâni petrecute de ei în vila Ypatiev. Pe când se mai aflau la Tobolsk şi, mai ales în momentul în care plecarea lor de acolo devenise iminentă, membrii familiei au fost fireşte confruntaţi cu întrebarea cum ar putea

fi mai bine ascunse şi salvate bijuteriile aduse cu ei de la Ţarskoe Selo şi pe care doreau cu orice preţ să le păstreze şi în continuare. Din dosare ale KGB-ului devenite recent accesibile cercetătorilor, ştim acum că o parte din bijuteriile împărătesei au fost lăsate de ei în urmă, rămânând nedescoperite până în 1933, când poliţia secretă sovietică a găsit în două borcane de sticlă aflate în pivniţa unui fost negustor de peşte din Tobolsk, o broşa cu diamante de 100 de carate care aparţinuse ţarinei, împreună cu o diademă, o emblemă a familiei ornamentată cu diamante şi o pereche de ace de pălărie cu diamante în vârf. În total, au fost recuperate 154 de piese din bijuteriile Alexandrei, valorând în 1917 3.270.794 ruble iar astăzi circa 5 milioane lire. Poliţia secretă a lui Stalin fusese informată de un preot localnic care i-a condus la o fostă cameristă a împărătesei care, la rândul ei, i-a trimis la o călugăriţă dintr-o mănăstire din apropiere care ajutase la ascunderea bijuteriilor. Aceasta a mărturisit că le ascunsese, parte într-o

fântână şi restul într-un cavou din cimitirul mănăstirii Ivanov de lângă Tobolsk, dându-le abia mai târziu negustorului de peşte. Ea a mai spus OGPU-ului (organizaţia predecesoare KGB-ului) că bijuteriile au fost puse de ei în borcanele de sticlă, depozitate la rândul lor într-o ladă de lemn din pivniţă. Ce a făcut apoi regimul sovietic cu aceste bijuterii nu reiese din dosarele KGB-ului.

După execuţia familiei, ceea ce mai rămăsese din bijuteriile pe care le avuseseră asupra lor a fost strâns de gardieni şi pus într-un sac, ajungând până la urmă la Moscova. O parte a pietrelor scumpe scurse din tivurile hainelor şi lenjeriei fetelor şi împrăştiate pe jos, au fost şi ele adunate, ajungând la aceeaşi destinaţie. Mai există apoi o altă grupă de bijuterii, şi anume cele găsite în galeria minei şi la vila Ypatiev, descoperite ceva mai târziu de anchetatorii ruşi albi conduşi de Sokolov. În curând vom afla cum au ajuns ele până la urmă la palatul Buckingham şi de ce, odată ajunse acolo, au fost ţinute ascunse timp de mai multe săptămâni.

Rămăşiţele descoperite şi adunate de Sokolov la periferia Ecaterinenburgului precum şi dovezile dobândite în cursul anchetei, au format conţinutul a 50 de cutii. Evenimentele desfăşurate pe câmpul de luptă evoluând în defavoarea armatei ruse albe din Siberia, Sokolov şi colaboratorii săi au decis să salveze cu orice preţ rezultatele muncii lor, dispunând transportarea cutiilor către est, la Vladivostok. Revenirea acestora în Europa, în principal la Londra şi Paris, poate fi acum reconstituită cu suficientă acurateţe şi datorită faptului că urmele lăsate de familia imperială au rămas de neşters în

 amintirile multora şi, în consecinţă, şi în memoriile unora dintre aceştia publicate mai târziu, în acest drum lung, primul pas a pornit de la generalul rus alb Dieterichs, care supraveghease întreaga anchetă şi care, primind cutiile de la Sokolov, le**-**a înmânat mai departe lui Miles Lampson (viitorul Lord Killearn), pe atunci înaltul Comisar britanic pentru Siberia, care era pe punctul de a pleca spre est cu trenul, în miez de noapte, din localitatea Verkene Udensk. În acest context, trebuie menţionată în mod special existenţa unei „mici casete din piele mov care aparţinuse cândva împărătesei”. Pu**nând-**o pe masă, Dieterichs a explicat plin de emoţie că aceasta „conţinea cenuşa familiei imperiale ruse”, exprimâ**ndu-**şi totodată speranţa că ea se va bucura de aceeaşi protecţie britanică în trenul înaltului Comisar. El însuşi era expus unei prea mari primejdii pentru a putea escorta personal cutiile până la Vladivostok.

Lampson a luat caseta cu rămăşiţele, imperiale, încredinţând restul cutiilor Consulului general american Ernest Harris, al cărui tren urma să plece în direcţia Harbin, ceva mai târziu. Care dintre aceştia doi a avut cu el până la urmă caseta cu cenuşa este încă subiect de dispută, documente americane (ca de altfel şi relatări din numere mai vechi ale ziarului New York Times) citâ**ndu-**l pe Harris şi pe colaboratori ai acestuia afirmând că ei ar fi dus rămăşiţele imperiale la Harbin şi.nu Lampson şi descriind chiar emoţia trăită în tren, când, în timpul călătoriei, unul dintre ei a lovit din greşeală cu piciorul cutia aflată sub o masă, cu toţii reaminti**ndu-**şi atunci brusc de conţinutul

acesteia. Jurnalele, documentele şi biografia ulterior apărută a lui Sydney Gibbes (care ne-a lăsat şi o fotografie a casetei)

precum şi mărturiile depuse de Dieterichs şi Lampson, sugerează totuşi cu tărie că, de fapt, Lampson a avut caseta cu el în trenul care a părăsit cel dintâi gara. În orice caz, toţi sunt de acord că cea mai mare parte a cutiilor a ajuns cu bine la Harbin. De aici ele au urmat căi diferite.

Când sosise momentul pentru a fi încărcate şi transportate către Europa, Lampson şi Gibbes se affau în strânsă legătură cu Londra. Intenţia iniţială a lui Dieterichs fusese ca rămăşiţele pământeşti, împreună cu obiectele rămase de pe urma familiei şi documentele investigaţiei lui Sokolov, să fie păstrate de guvernul britanic până la sosirea momentului propice pentru a-i fi înapoiate. Dacă acest lucru nu ar mai fi fost posibil, ele urmau să fie predate Marelui Duce Nicolae Nicolaevici, vărul cel mai mare al ţarului şi fostul comandant suprem al armatei ruse. Temându-se că va fi atras fără voie în mrejele pojitice ale ruşilor albi, ministerul de externe britanic a dat rapid de înţeles că, exceptând lucrurile rămase de la familia imperială, care erau prevăzute să fie predate Marii Ducese Xenia, sora mai mare a ţarului, aflată deja la Londra, ar fi dorit mai degrabă ca restul – deci rămăşiţele pământeşti şi documentele lui Sokolov – să rămână în mâinile ruşilor. Până la urmă, Pierre Gilliard, fostul profesor de limbă franceză al copiilor ţarului, a intervenit şi el apelând la ajutorul generalului francez Janin, care aflase între timp de răspunsul negativ al Londrei şi, sperând fără îndoială că printr-un asemenea gest va reuşi să şteargă măcar o parte din blamul ce i se aducea în privinţa morţii în februarie 1920 a amiralului Kolchak (comandantul suprem al ruşilor albi), a acceptat imediat să însoţească el rămăşiţele

Averea pierdută a (arilor pământeşti şi documentele Sokolov de data aceasta către Franţa, în acelaşi timp, HMS Kent şi SS1 Atreus au transportat împreună cutiile cu obiectele rămase de la familia

Romanov în Anglia. Nu toate cutiile au rezistat însă peripeţiilor în drumul lor spre Harbin şi, de acolo, spre Vladivostok. Din cele 50 la număr la început, doar 29 au ajuns să fie cu bine transferate la bordul vapoarelor britanice, iar dintre acestea, mai multe erau deja deteriorate, ele trebuind din motive de siguranţă să fie introduse în altele noi, fără a li se afecta însă conţinutul.

Ajunse în sfârşit la Londra, cutiile au trebuit – potrivit spuselor Regelui George – să fie mai întâi dezinfectate înainte.ca Marea Ducesă Xenia să le poată lua în primire. Când acesta, împreună cu Regele George al V-lea şi Regina-Mamă Alexandra le-au deschis la Marlborough House, ei au fost de-a dreptul şocaţi. Conform unei scrisori trimise după aceea de la Sandringham de Sir Arthur Davidson lui Robert Wilton – ale cărui articole în The Times făcuseră cunoscute publicului descoperirea rămăşiţelor pământeşti la Ecaterinenburg şi investigaţiile întreprinse de Sokolov şi echipa acestuia – cutiile nu conţineau practic decât"... gunoaie, zdrenţe, oale vechi de gătit şi resturi de tot soiul". Davidson îl ruga totodată pe Wilton să-l contacteze la Marlborough House pentru a-i putea da mai multe amănunte.

De fapt, un episod similar se petrecuse cu aproape 12 luni înainte, în noiembrie 1919, când după lungi şi dificile negocieri purtate cu autorităţile bolşevice, lucru

1 SS – abreviere pentru steam-ship (vapor cu aburi).

rile personale ale Împărătesei-Văduve Maria sosiseră împachetate în 15 lăzi de la palatul Anicikov, reşedinţa ei din Retrograd. Acestea fuseseră aduse sigilate de marina militară britanică şi deschise în sala tronului din palatul Buckingham, în prezenţa lui Sir Ponsonby, administratorul bugetului particular al regelui (alocat anual din cel de stat) şi a ambasadorului bugetului rus. Potrivit relatărilor lui Ponsonby, prima ladă „... conţinea doar vătrai un, lopăţele şi cleşti de soiul cel mai obişnuit", iar cea de-a doua „... harnaşamente şi şei, în majoritate deja putrezite". A treia ladă, care purta o etichetă pe care

era scris „Cărţi din biblioteca împărătesei „era... plină cu deşeuri, mersuri de tren ruseşti vechi şi cărţi şi romane pentru copii”. Ponsonby l-a pus pe ambasador să confirme prin**tr-**o semnătură cele văzute ca martor ocular, lăsând apoi pe seama ministrului de externe discuţiile cu guvernul bolşevic de la Petrograd. Având aceste întâmplări încă proaspete în memorie, Sir Arthur Davidson nu a fost prea surprins de cele văzute de data aceasta. Nu avea să fie însă sfârşitul acestui episod. Wilton a descoperit foarte curând că Marea Ducesă Xenia primise deja de la Ecaterinenburg o parte din bijuterii, **întrebând u-**se desigur în ce mod şi de ce. Acestea nu fuseseră deci furate pe drum. Adevărul era puţin cam straniu, aşa cum reiese şi din scrisoarea prin care Davidson i-a comunicat acest lucru lui Wilton de la Sandringham, două luni mai târziu: „Cutiile şi conţinutul acestora erau neatinse în locuinţa marii ducese; acesta fiind şi momentul în care dânsa mi-a comunicat informaţia pe care v-am transmis-o, că nicio bijuterie sau vreun alt lucru valoros nu fuseseră înapoiate. Câteva luni mai târziu, Baroneasa

Buxhoeveden, care după cum ştiţi a fost unul dintre puţinii supravieţuitori din Ecaterinenburg, i-a scris marii ducese făcând referiri la aceste cutii şi **întrebând-**o, totodată, dacă a găsit bijuteriile împărătesei care fuseseră ascunse **într-**un sul de haine ale Contesei Hendrikova, aflat **într-**una din cutii. Ea a descris apoi exact poziţia acestuia. Marea Ducesă a deschis atunci cutiile, descoperind bijuteriile în locul menţionat”.

Davidson i-a explicat, de asemenea, lui Wilton că rămăşiţele pământeşti şi cenuşa, aduse în Franţa de generalul Janin, ajunseseră între timp în posesia unui anume M. Giers1 din Paris. Acesta fusese ambasadorul Rusiei în Italia şi era decanul corpului diplomatic rus din Europa, părând deci să fie persoana indicată a lua în primire cenuşa imperială, după ce Marele Duce Nicolae refuzase acest lucru. O altă problemă este dacă această scrisoare a lui Davidson reflectă într-adevăr lucrurile cu exactitate, dat fiind că în memoriile lui

publicate în 1930, Janin susţinea că aceste rămăşiţe şi cenuşa **s-**ar afla încă în safe**-**ul familiei sale la Serre Izard, lângă Grenoble. Alte asemenea relatări şi memorii au amplificat de atunci încoace acest mister, **într-**una din ele făcâ**ndu-**se chiar aluzie la un deget uman, probabil al ţarinei, care **s-**ar afla spre păstrare **într-**o bancă din New York.

În încercarea de a stabili unde se află în prezent cenuşa membrilor familiei imperiale, una dintre problemele care se pun este aceea că, mai multe persoane **–** ferm convinse că, cutia sau cutiile văzute sau trecute prin mâna lor ar fi conţinut cenuşa **–** nu au ştiut că au

1 Giers **–** familie veche de diplomaţi ruşi.

existat iniţial trei categorii diferite de cutii. Fiecare din aceşti posesori temporari sau martori ai celor întâmplate a presupus că în cutiile avute sau văzute de el **s-**ar fi aflat întreg materialul provenit de la Ecaterinenburg, crezând astfel că ştie cu siguranţă care a fost şi soarta cenuşii. Această stare de li/cruri a dus de altfel şi la prima confuzie, implicâ**ndu-**l pe consulul britanic şi pe cel american, pe ea bazâ**ndu-**se unele relatări şi memorii apărute mai târziu. Acelaşi lucru **s-**a petrecut şi la Londra, unde unii au crezut că în cutiile deschise la Marlborough House **s-**ar fi aflat şi cenuşa membrilor familiei. Şi documentele lui Sokolov, rezultate din ancheta întreprinsă şi dovezile strânse de acesta la Ecaterinenburg, aveau să ducă la neînţelegeri similare. Firesc a fost, de asemenea, să se creadă că biserica ortodoxă rusă din Bruxelles ar putea deţine cenuşa, dat fiind că ea a fost dedicată Sf. Job1, care avea aceeaşi zi de nume cu Nicolae al II-lea şi că, în ea au fost comemoraţi, pe 18 iulie 1968, 50 de ani de la masacrul din 18 iulie 1918. Biserica posedă o serie de icoane care aparţinuseră Marii Ducese Xenia şi o biblie cu dedicaţie, făcută cadou lui Alexiş de către mama sa, ţarina Alexandra, pe când se aflau încă la Tobolsk, dar nimic mai mult. Administraţia cimitirului ortodox rus de la St. Genevieve des Bois, la sud de Paris, susţine de asemeni că nu ar deţine

rămăşiţele pământeşti ale familiei, deşi trebuie spus că dezminţirile oferite vizitatorilor ocazionali care se interesează de acestea au

1 Job – sau Hiob, personaj biblic care contrazice vechea învăţătură evreiască potrivit căreia orice suferinţă este de fapt o pedeapsă pentru o culpă precedentă. Semnifică ghinion sau ceva rău.

Averea pierdută a ţarilor un caracter oarecum îndoielnic, fiind foarte puţin convingătoare. Ţinând cont de faptul că aici se află mormintele foarte bine întreţinute ale mai multor mari duci precum şi cel al balerinei Matilda Ksesińska – fosta amantă a ţarului, al Prinţului Lvov – primul şef al Guvernului Provizoriu, al Contelui Kokovtov – precede –, sorul lui P. Eter Bark în funcţia de ministru de finanţe, al Prinţului Felix lusupov – ucigaşul lui Rasputin, al soţiei acestuia, Irina, ca şi cele ale altor emigranţi ruşi de vază, nu este surprinzător că şi acestui loc i-a fost adesea atribuită găzduirea rămăşiţelor pământeşti ale familiei imperiale.

Până de curând, atât biserica Sf. Job din Bruxelles cât şi cimitirul din St. Genevieve des Bois de lângă Paris, păreau să fie lăcaşurile adecvate depunerii rămăşiţelor i pământeşti şi a cenuşii familiei imperiale. Descoperirea *1* recentă însă, lângă Ecaterinenburg, a osemintelor majorităţii membrilor familiei şi confirmarea lor ca atare în urma expertizelor, impun de la sine ideea ca cenuşa, indiferent unde se află ea acum, să fie totuşi returnată Rusiei spre a fi înmormântată după tradiţie – împreună cu oasele – alături de mormintele celorlalţi ţari din catedrala Sf. Petru şi Pavel din St. Petersburg.

În timp ce Marea Ducesă Xenia şi alţi membri ai familiei imperiale au fost destul de delăsători în încercările de salvare măcar a unei părţi din propria avere, alţii au fost cu mult mai activi. Autorul anonim al cărţii „*The Făli of the Romanovs*”, apărută încă înainte de lovitura de stat bolşevică, relata apariţia în mare grabă la Petrograd a numeroşi negustori de artă americani care „... ofereau sume de-a dreptul exorbitante pentru achiziţionarea de picturi şi alte obiecte de artă aparţinând

aristocraţiei ruse”. Se menţiona, de exemplu, că Prinţul Saltikov şi-a vândut colecţia lui superbă de porţelanuri vechi pentru suma de 25.000 lire. „Bijuteriile se vând în masă. Oamenii încearcă să se descotorosească de tot ce pot şi să-şi transforme valorile în bani lichizi”. Despre Marea Ducesă Victoria Feodorovna se spunea că şi-ar fi vândut lucrurile pentru a putea plăti şi în continuare pensiile cuvenite servitorilor ei. Şeful Crucii Roşii americane la Retrograd, William Boyce, a participat la mai multe licitaţii ţinute în oraş în vara anului 1917. La una dintre ele, el a cumpărat un ou mare de Paşti din bronz, primit cadou de Paul 11 şi o pereche de sfeşnice care-i aparţinuseră lui Alexandru al II-lea. „Nu pot să nu compătimesc aceste familii de nobili”, îi scria el acasă soţiei, „căci multe dintre ele şi-au vândut deja absolut totul şi cred că majoritatea îşi vor vinde lucrurile valoroase de artă şi chiar şi casele, până la urmă”.

Chiar şi după preluarea puterii de către bolşevici, aceste acţiuni aproape instinctive de salvare au continuat. Contesa Nataşa Brassova, soţia Marelui Duce

1 Paul l – 1745 – 1801, a domnit între 1796 – 1801, fiind fiul Ecaterinei cea Mare şi al lui Petru al III-lea. Observând că e retardat mintal **într-**o oarecare măsură, mama lui l-a cam ţinut deoparte, astfel că a ajuns să-şi urască mama şi odată cu aceasta şi politica ei. Ajuns pe tron, a încercat să schimbe totul, mai ales alianţa anglo-ruso-austriacă în schimbul uneia cu Franţa. fost o perioadă de haos politic, de sciziuni şi lupte interne între diferitele fracţiuni pro sau contra uneia sau alteia dintre alianţe. A murit asasinat prin sugrumare cu o eşarfă, în pat, conspiraţia provenind din rândurile ofiţerilor superiori. Un grup de 10 ofiţeri conduşi de generalul Benningsen şi de Platon Zubov (unul din foştii amanţi ai mamei lui) au trecut la fapte, având consimţământul prealabil, tacit al fratelui său, Alexandru, care l-a urmat pe tron.

Mihail (fratele ţarului), ştia prea bine că obiectele ei de valoare se află încă la bancă, celelalte bunuri fii**ndu-**i deja confiscate. Ea a avut

totuşi curajul şi s-a dus la banca respectivă şi, sub pretextul că ar dori să se uite în nişte acte, a reuşit să-şi găsească unele bijuterii. După cum descria fiica ei mai târziu, Nataşa „s-a întors acasă cu manşonul ticsit de bijuteriile cele mai valoroase care au putut fi luate. Oh, Doamne, perlele mele care fuseseră şi ele duse la bancă la începutul revoluţiei, nu se aflau printre ele!” Restul argintăriei familiei fusese îngropat în subsolul palatului lor. „Din câte ştiu, s-ar mai putea afla încă acolo”, scria fiica Nataşei mai târziu. „Nu am ştiut exact unde se află şi nici nu m-a interesat prea mult, dar grădinarul nostru era informat (el obişnuia să ne vândă pe sub mână legumele şi fructele) şi cred că le-a găsit înaintea bolşevicilor. N-aş putea spune că mă interesează prea mult pe mâna cui au încăput până la urmă”.

Unele familii sau uneori servitorii acestora au reuşit să salveze cantităţi considerabile de bunuri, în multe cazuri fiind încă greu de precizat cum au putut fi salvate bijuteriile sau cine au fost proprietarii. O asemenea situaţie s-a ivit în februarie 1990 la Belgrad, ca urmare a decesului unei femei de origine rusă în vârstă de 80 de ani, a cărei familie fugise în 1918. În safe-ul închiriat de ea la o bancă, a fost găsită ascunsă o comoară provenind din bijuteriile familiei imperiale. Vera Perhamenko-Mihailovici murise într-un apartament modest dintr-un bloc situat în partea veche a Belgradului şi nu trădase niciodată în vreun fel existenţa acestei comori ascunse în safe-ul ei din banca Yugoslav Investment and Credit. Conţinutul era aproape uimitor: monezi de aur, bijuterii

t.

cu pietre preţioase, brăţări din aur, un medalion antic ataşat unui colier, valută şi o cruce cu totul deosebită, lungă de 6 cm. şi împodobită cu 15 diamante, considerată a fi aparţinut lui Petru cel Mare. Acum se ştie că tatăl bătrânei doamne fusese medic în armata rusă albă iar mama ei provenea dintr-o familie aristocrată, dar nimic mai mult. Dacă aceste valori i-au fost date cadou pentru servicii aduse cauzei ţariste la sau în jurul Tobolskului sau fuseseră eventual prădate

în cursul războiului civil sau, erau, pur şi simplu, moştenire de familie, va rămâne fără îndoială un mister.

Eforturile de salvare a unor asemenea bogăţii nu au fost de fiecare dată încununate de succes. Prinţesa Galiţina, a cărei bunică fusese Doamna de Garderobă a ţarinei la curte şi care continuase să corespondeze cu împărăteasa pe când aceasta se afla încă la Tobolsk, a fost într-o bună zi chemată în budoarul bunicii ei la Petrograd, la scurt timp după lovitura de stat bolşevică. „Bunica a scos dintr-unul din scrinuri un şirag foarte lung de perle pe care-l purtase la diferite ceremonii precum şi alte câteva lucruri scumpe printre care şi diamantul ei, denumit Cifru; de asemenea, un portret superb al ţarinei Alexandra Feodorovna inclus într-o ramă ovală împodobită cu pietre scumpe. „Toate obiectele au fost puse cu grijă într-o casetă mică din piele, bunica rugând-o apoi să le ducă la vecina şi prietena ei, Katusia. Aici, caseta a fost imediat ascunsă într-un mic bufet situat în spatele unui lavoar, alături de propriile bijuterii ale gazdei. Totul a fost apoi acoperit cu o muşama. A doua zi şi-au făcut apariţia bolşevicii, îndreptându-se direct spre camera Katusei către locul secret. Au dat deoparte lavoarul şi au rupt muşamaua

 deschizând uşa bufetului şi luând cu ei caseta bunicii şi bijuteriile Katusei”. Prietenul acesteia a fost arestat şi întemniţat. Este lesne de înţeles că un informator şi-a adus contribuţia la acţiunea încununată de succes a bolşevicilor.

Nici Yusupovilor nu le-a mers mai bine în încercarea de a-şi ascunde bijuteriile mai valoroase la Retrograd, deşi, în cazul lor, fiind cea mai bogată familie din Rusia, le-au rămas suficient de multe lucruri pe care să se poată baza mai târziu. Alertat de lovitura de stat bolşevică eşuată din iulie 1917, Prinţul Felix Yusupov a început să amenajeze diverse ascunzători, inclusiv un tavan dublu fals, în palatul Moika al familiei sale din Petrograd, pentru a putea adăposti cât mai multe bijuterii, cărţi şi diferite alte colecţii printre care şi una extrem de valoroasă de instrumente muzicale vechi. El s-a reîntors la palat cel puţin de trei ori, odată chiar după ultima lovitură de stat bolşevică.

Această ultimă incursiune a avut loc după fuga lor în Crimeea împreună cu Împărăteasa-Văduvă Maria şi rudele acesteia. Cu această ultimă ocazie, el a reuşit să recupereze două tablouri de Rembrandt, o parte din garnitura de rezervă de bijuterii şi un tablou al lui Alexandru al III-lea.

Când a ajuns la hotelul Vendôme din Paris, el a avut chiar satisfacţia de a fi întâmpinat de un bijutier parizian care i-a înapoiat un săculeţ cu diamante lăsat de el în grija acestuia înainte de război. Bolşevicilor le-au trebuit cinci ani pentru a descoperi toate ascunzătorile din palatul Moika. Până la urmă au fost găsite 1147 de picturi iar dintr-una din ascunzători a fost scoasă la iveală o colecţie foarte valoroasă alcătuită din 128 de viori strânse de bunicul prinţului. Ultima dintre acestea, con

struită de Antonio Stradivari1, a fost descoperită într-o nişă din interiorul uneia dintre coloane. Localizarea ultimei ascunzători a fost divulgată bolşevicilor până la urmă de bătrânul valet al familiei, aflat pe patul de moarte şi care lucrase la Yusupovi peste 25 de ani. În acest fel, au fost găsite servicii superbe de Sèvres2, miniaturi, bronzuri şi bijuterii scumpe, ascunse într-o încăpere blindată şi protejată de incendii, a cărei intrare era mascată de un perete pliant aflat în spatele unei biblioteci. Uşa nu putea fi descoperită decât după înlăturarea tuturor cărţilor, demontarea ultimelor şase rafturi de jos şi a unei părţi dintr-un paravan de lemn. Prinţul Felix fusese, evident, foarte ingenios în cursul vizitelor sale clandestine efectuate la fostul lui domiciliu. Nu este însă clar dacă au fost desceperite toate ascunzătorile. Mulţi ani mai târziu, un bătrân a vizitat clădirea şi a purtat o discuţie cu Galina Sveşnikova, directoarea palatului devenit între timp muzeu de stat. El i-a mărturisit acesteia că, deşi fuseseră descoperite cinci încăperi secrete, mai existau alte două. Se pare că directoarea I-a crezut. Doi universitari americani, Dr. Ronald Moe şi Dr. Idris Taylor jr., unul dintre ei cunoscându-i bine pe Yusupovi pe când trăiau în exil la Paris, au întâlnit-o pe Galina în 1992, în cursul unei vizite între

1 Stradivari – Antonio Stradivari (1644 – 1737) a fost cel mai mare lutier italian, originar din Cremona. Viorile cele mai celebre construite de el provin din perioada 1700 – 1725, din atelierul său din Cremona şi sunt şi astăzi folosite de marii violonişti, oferind un ton de o nepreţuită calitate.

2 Sevres – celebră manufactură de porţelan franceză, situată în localitatea cu acelaşi nume, de pe lângă Paris, pe Sena. Manufactura a fost mutată aici în 1756 de la Vincennes.

342

Averea pierdută a ţarilor prinse la St. Petersburg. Ei înclinau să fie de acord cu ea. „Reticenţa lui Felix de a discuta despre aceste încăperi secrete”, remarca unul dintre ei, „sugerează că au mai existat şi alte ascunzători”. Este mai mult decât probabil că nu a divulgat până la moarte nimc. În orice caz, în ciuda ravagiilor timpului şi a războaielor, palatul Moika şi-a păstrat în mare parte caracterul, eleganţa şi chiar misterul”.

Felix Yusupov nu a fost singurul dintre rudele Romanovilor care **s**-a reîntors la reşedinţele familiei sale din Retrograd sau din împrejurimi. Odată cu preluarea definitivă a puterii de către bolşevici în noiembrie 1917, ameninţarea proprietăţilor private a devenit evidentă şi acută, orice ocazie de a mai salva ceva valoros fiind rapid sesizată şi folosită. Unii au ajuns chiar să se deghizeze uneori pentru a-şi putea vizita fostele case şi domicilii cu scopul de a mai recupera ceva din **ascun**zătorile bine camuflate. Alţii au avut prieteni la care au putut apela.

Unul dintre cele mai spectaculoase episoade de acest gen a avut ca punct de pornire Londra unde Albert Stopford, sub acoperirea de curier al Ministerului de Externe, în realitate însă în serviciu) de spionaj britanic, a aflat că vechea sa prietenă şi protectoare, Marea Ducesă Vladimir (soţia unchiului lui Nicolae şi una din figurile şi gazdele cele mai proeminente ale societăţii antebelice din St. Petersburg) reuşise să fugă în Grimeea cu o parte din lucruri. „Bertie” Stopford, care studiase la Oxford în aceeaşi perioadă de timp cu Felix Yusupov şi cu vărul acestuia, Prinţul Serge Obolenski, şi care la

diferitele reuniuni studenţeşti mai frivole din Londra antebelică era cunoscut ca mare dansator de „fandan

go" împreună cu balerinele Anna Pavlova[1] şi Tamara Karsavina[2], petrecuse în mare parte războiul făcând naveta între Londra şi Retrograd. Ar fi o exagerare dacă am afirma că cunoştea pe „toată lumea" în capitala rusă, dar cu certitudine că îi cunoştea bine pe toţi oamenii importanţi. El însuşi era înrudit cu Contele de Courtown, un nobil irlandez, iar în timpul războiului corespondase aproape zilnic cu Lady Ripon – care se îngrijise de aducerea baletului rus în frunte cu Karsavna şi Nijinski[3] la Londra în 1911 – şi cu fiica acesteia, Lady Juliet Duff. Corespondenţa şi jurnalul lui Stopford au fost publicate anonim după război. Sunt prezentate aici o bună parte a contactelor şi relaţiilor lui din societatea înaltă rusă, de la frecvente dineuri şi cine cu Marea Ducesă Vladimir, principala lui cunoscută la Ţarskoe Selo, şi până la mai multe întâlniri cu ţarul însuşi, întâlniri prilejuite de transmiterea unor scrisori ale lui George al V-lea către Nicolae şi viceversa.

În cursul unui astfel de dineu, Marea Ducesă i-a şoptit: „Împăratul pleacă mâine seară pentru a prelua comanda supremă pe front", informaţie care constituia în acel moment, ultima noutate, înarmat cu această ştire de ultimă oră, Bertie s-a dus direct la ambasadă, la Sir George Buchanan. Doar cu o zi înainte, el luase prânzul

1 Pavlova – Anna Pavlova (1881 – 1931), mare balerină rusă. A murit în exil la Haga.

2 Karsavina – Tamara Karsavina (1885 – 1978), mare balerină rusă, stabilită în 1917 definitiv la Londra, unde a şi decedat în 1978.

3 Nijiński – Václav Nijiński (1889 – 1950), cel mai mare balerin al timpului, de origine poloneză. Ulterior a lucrat ca şi coreograf la Londra unde a şi murit în 1950. O.carieră asemănătoare a făcut şi sora lui, Bronislava, în SUA.

1, cu prima balerină Karsavina, pe terasa hotelului unde *l* locuia.
Nu este deci de mirare că prietenii lui din înalta soci
! etate ţaristă, confruntaţi imediat după revoluţie cu penuria şi cu celelalte dezastre ce au urmat, au apelat la ajutorul lui. La rândul său, el i-a urmat pe mai mulţi dintre ei la Ialta, unde reuşiseră să fugă la reşedinţele lor de vară din Crimeea. Prinţul Serge Obolenski îşi amintea cum Stopford şi-a făcut apariţia pe neaşteptate **într-**o dimineaţă, rămânând un timp cu familia sa. „Era extrem de agitat, îşi dădea în cărţi în fiecare zi iar norocul nu părea să-i surâdă. Repeta mereu că ceva groaznic se va întâmpla".
Avea, de altfel, motive suficiente să fie nervos. Se reîntorsese, deja, de mai multe ori la Retrograd, salvând pentru prietenii lui atâţia bani şi atâtea bijuterii l cât putuse. Conform estimărilor Prinţului Obolenski, Stopford cărase, numai el în persoană, valori de „milioane de lire sterlire". Printre lucrurile salvate de Stopford **s-**au numărat şi o parte din bijuteriile mamei prinţului. Acţiunea de cea mai mare anvergură şi, în acelaşi timp, şi cea mai spectaculoasă întreprinsă de el a fost aceea de a o ajuta pe vechea sa prietenă, Marea Ducesă Vladimir. Înainte de a fugi spre sud, ea îşi lăsase toţi banii şi bijuteriile ascunse în palatul ei din Petrograd. Stopford a decis să facă tot ce-i stătea în putere, împreună cu fiul marii ducese **–** Marele Duce Boris **–** ei **s-**au reîntors deghizaţi la Petrograd (potrivit uneia dintre versiuni, Stopford era îmbrăcat ca o femeie bătrână) pătrunzând cu ajutorul unui îngrijitor devotat în palatul Vladimir de pe malul Nevei pentru a ajunge la safe-ul secret al marii ducese, în dormitorul acesteia.

Aici se aflau atât banii cât şi bijuteriile. Banii, sub formă de bancnote ruseşti, ar fi fost de mică valoare la Londra, motiv pentru care Stopford i-a detius mai întâi la Ambasada britanică, pregăt**indu-**se să ia cu el la Londra bijuteriile în geanta diplomatică pe care o folosea de obicei în calitatea sa de curier diplomatic. Bijuteriile au fost învelite

separa în hârtie de ziar, şi apoi înghesuite în două săculeţe vechi din piele. Ajuns la Londra, el le-a depus într-un seif pe numele Marii Ducese, reîntorcându-se apoi la Retrograd pentru a salva şi rublele, în final, el i-a predat personal banii marii ducese la Ialta. Una dintre bijuteriile salvate în cursul acestei acţiuni remarcabile – o diademă cu perle – este uneori purtată de către regina Elisabeta a II-a a Marii Britanii, care a moştenit-o de la Regina Maria în 1953, care, la rândul ei, a cumpărat-o de la fiica Marii Ducese Vladimir, fosta Mare Ducesă Elena, căsătorită cu Prinţul Nicolae al Greciei în 1921. Mama ei a decedat anul trecut în Franţa. Printre celelalte – pietre preţioase ale marii ducese, salvate de Stopford, s-au numărat diamante, smaralde, rubine şi perle. Smaraldele i-au fost lăsate Marelui Duce Boris, perlele Marelui Duce Kiril, rubinele Marelui Duce Andrei iar diamantele şi diadema – după cum am văzut – fiicei, Marea Ducesă Elena.

Cu toate acestea, societatea post-belică nu i-a oferit lui Bertie Stopford gloria şi respectul care i s-ar fi cuvenit, el sfârşind în dizgraţie. Prinţul Serge Obolenski comenta ulterior: „Fiind unul dintre oamenii cei mai normali, mai nepăsători şi mai cumsecade pe care i-am cunoscut vreodată, el a fost băgat în puşcărie ca urmare a unui incident nenorocit petrecut în Hyde Park, furia

346

Averea pierdută a ţarilor nemiloasă a publicităţii stârnite de ziarele de senzaţie scoţând la iveală o parte a caracterului său pe care. nimeni nu a bănuit-o până atunci. El a petrecut un an în închisoare, în ziua eliberării, Juliet Duff şi cu mine l-am întâlnit, după care am băut cu toţii un ceai în apartamentul său. Am simţit că era minimul necesar pe care-l puteam face pentru cineva care îi ajutase atât de mult pe prietenii noştri în Rusia. A fost o reîntâlnire dureroasă. Bertie îi înfruntase fără să clipească pe agenţii de la Ceka dar critica şi dezaprobarea aşa-zişilor lui prieteni au fost prea mult pentru el. Ne-a spus, de altfel, deschis acest lucru. Era o tragedie şi am ştiut că trebuia să plece. Curând cupă aceea, el a părăsit Marea Britanie, dispărând undeva în Europa. Nu s-a mai întors niciodată”.

Bijuteriile Marii Ducese Vladimir nu sunt singurele care au

aparţinut pe vremuri Romanovilor şi care se află în prezent în posesia familiei regale britanice. Asemenea reginei actuale a Marii Britanii, Prinţesa Margareta (sora reginei), Prinţesa Anne (fiica reginei), Prinţesa de Wales şi Prinţesa Michael de Kent poartă fiecare bijuterii care au aparţinut cândva împărătesei-Văduve Maria a Rusiei şi, ulterior, Reginei Maria a, Angliei. Cu excepţia unei singure piese, toate celelalte s-au aflat în caseta cu bijuterii a Împărătesei-Văduve Maria la sosirea acesteia în portul Portsmouth în 1919. Trecerea lor de la o familie regală la alta trebuie explicată mai în detaliu.

Decesul Mariei pe 13 octombrie 1928 – ea fiind înmormântată în catedrala Roskilde la nord de Copenhaga – a fost ultima ocazie la care „vechea Rusie”, reprezentată de atâţia mari duci, mari ducese şi de rudele acestora, s-a adunat împreună într-un loc.

Tristeţea lor a avut şi o nuanţă de dezamăgire datorată faptului că fostei împărătese a Rusiei nu i s-au acordat funeraliile de stat corespunzătoare, familia regală daneză dispunând ca Maria (sau Dagmar, cum o cunoşteau danezii) să fie înmormântată în cavoul interior, alături de prinţi şi prinţese, şi nu asemenea unei foste împărătese. În decursul zilelor de doliu au mai existat şi alte probleme, nepotul defunctei – Regele Cristian al X-lea – neascunzându-şi în trecut niciun moment speranţa ca o parte din ajutorul acordat de el Mariei să-i fie până la urmă răsplătit prin testamentul acesteia – cu alte cuvinte, prin caseta ei de bijuterii. Acest lucru nu a trecut neobservat la Londra, în consecinţă, George al V-lea – fie din consideraţie pentru fiica Mariei, Xenia, care fusese întotdeauna una din verişoarele lui favorite, fie ca simplă măsură de precauţie faţă de intenţiile daneze-a urmat sfatul lui Sir Frederick Ponsonby, rugându-l pe Peter Bark să plece în Danemarca şi să observe ce se întâmplă nu numai cu moştenirea Mariei, în general, dar mai ales cu caseta ei de bijuterii. Regele şi Ponsonby au plecat de la premisa – justă de altfel – că Bark va fi capabil să rezolve orice dificultate legată de familia Romanovilor. Principala lui misiune era să intre în posesia casetei cu bijuterii a

Mariei și s-o trimită cât mai repede și în siguranță la palatul Buckingham. Având în vedere numeroasele povești legate de furturile internaționale de bijuterii (experiența Xeniei cu escrocii nu era unică), Bark a întâmpinat dificultăți considerabile până ce a reușit să încheie o poliță de asigurare în valoare de 200.000 lire, care să acopere riscurile transferului bijuteriilor la Londra. Potrivit spuselor lui Ponsonby, având deja acordul Xeniei și al Olgăi, Bark a luat pur și

 simplu bijuteriile din seif, sigilând apoi. caseta și ducându-o fără întârziere la legația britanică din Copenhaga. Aici, ea a fost preluată de un curier special care s-a urcat în primul tren spre Londra, în timp ce, Bark a rămas mai departe la Copenhaga, pentru a participa la funeralii. La palatul Buckingham, caseta a fost luată în primire de Ponsonby, care a depus-o într-un seif și i-a telegrafiat regelui – plecat în acel moment din Londra – confirmându-i sosirea cu bine a bijuteriilor în Marea Britanie. Într-o scrisoare adresată după câteva zile Xeniei, George al V-lea își exprima condoleanțele fată de decesul mamei ei, adăugând: „Pachetul trimis de domnul Bark a sosit cu bine și se află în safe-ul meu de la palatul Buckingham unde va rămâne până la întoarcerea ta sau până când îl voi întâlni pe domnul Bark care-mi va transmite dorințele tale cu privire la conținut”. Regele spera că ea se va întoarce să locuiască la Frogmore Cottage „care te așteaptă și sper că îți vei stabili domiciliul definitiv acolo, dacă nu consideri că ar fi prea mic”. Aveau să mai treacă șase luni până când caseta avea să fie, în sfârșit, deschisă la Windsor în prezența Xeniei.

Între timp, Ministerul de Externe și legația britanică din Copenhaga, începuseră acțiunea complicată de vânzare a casei Mariei din Hvidor, cu tot ce era în ea, precum și a altor lucruri rămase după ea. Având în vedere că Mariei îi aparținuse numai jumătate din această casă, cealaltă jumătate trecând – după moartea în 1925 a surorii ei, Regina-Mamă Alexandra – în posesia lui George al V-lea și a altor rude apropiate (Prințesa Royal, Prințesa Victoria și Regina Maud a Norvegiei), aceștia au dat de înțeles la rândul lor că sunt de acord să-și

cedeze partea Xeniei, Olgăi şi fiului fratelui lor Mihail, Prinţul George Brassova. O parte din lucrurile rămase, inclusiv un automobil Belleville, au fost trimise cu vaporul *SS Dagmar* la Londra. Restul obiectelor au fost scoase la licitaţie la Copenhaga. Regina Maria a Angliei dorea neapărat să achiziţioneze cu această ocazie o piesă din porţelan, făcând o ofertă de 25 lire şi rugând chiar Ministerul de Externe să o trimită la Londra prin, geantă diplomatică. Oferta ei nu a fost însă încununată de succes. Casa şi inventarul au adus până. la urmă 219.909 coroane daneze. Un cec echivalent în lire sterline 11.704 – a fost imediat trimis băncii Westminster, spre a fi plătit lui Peter Bark. În final, Ponsonby a confirmat primirea banilor şi a mai adăugat un comentariu: „Am trimis domnului Bark aceşti bani pentru a-i investi în folosul marilor ducese”. Banii au devenit astfel parte din trustul (fondul de ajutor comun) înfiinţat pentru sprijinirea surorilor ţarului.

Şi după vânzarea reşedinţei de la Hvidor, amintirea Mariei a continuat să fie păstrată în regiune mai mulţi ani. Trei persoane din anturajul ei apropiat, care o însoţiseră în exil la bordul lui *HMS Marlborough*, au rămas să-şi continue existenţa pe aceste meleaguri pe cont propriu. Doi cazaci foarte devotaţi Mariei se aflau acolo şi mai târziu: unul avea un magazin de legume şi fructe, celălalt lucrând ca spălător de sticle la un negustor de vinuri din localitate. Fostul ei valet a rămas şi în continuare în serviciul noului proprietar al vilei, locuind în casa grădinarului şi păstrând încă pozele lui Nicolae şi ale Alexandrei pe o comodă din lemn de pin, împreună cu un mănunchi de acte, scrisori şi fotografii ale curţii imperiale prinse cu o panglică de mătase şi adăpostite
 în sertarul altui scrin. Calendarul lui de perete rămăsese, neîntors, la data decesului Mariei: 13 octombrie 1928. Chiar şi astăzi mai există un Romanov în apropiere – prinţul Dimitri, nepotul de bunic al Marelui Duce Petre, care în vara anului

1993 s-a căsătorit la Kostroma cu Dorrit Reventlow şi care locuieşte în prezent în apropiere de Hvidor. El este primul Romanov căsătorit în Rusia de la revoluţie încoace.

Pe când Xenia se stabilise din nou la Frogmore, primele, semne ale bolii care avea să-l chinuiască de acum încolo pe George al V-lea îşi făceau apariţia, contribuind astfel la amânarea, în continuare, a deschiderii casetei cu bijuterii în prezenţa Xeniei. Această zi sosi totuşi până la urmă – pe 22 mai 1929, când George al V-lea, Regina Maria şi Xenia au desfăcut bijuteriile Mariei la Windsor. Regele nota cu acest prilej în jurnalul său: „Câteva lucruri fermecătoare... ea a luat şi masa cu noi”. Ponsonby, care asistase şi el, a descris scena mai în amănunt: „Regina a intrat împreună cu marea ducesă, care astfel şi-a revăzut caseta, legată cu o panglică, aşa cum o trimisese ea de la bun început. Şiraguri de perle dintre cele mai frumoase au fost scoase la vedere, cea mai mare de mărimea unei cireşe. Alături de ele smaralde caboson, rubine uriaşe şi safire. M-am retras atunci, discret”.

Nu este greu de ghicit la ce anume se gândeau Regele George şi Regina Maria în timp ce stăteau afară la soare, în după amiaza aceleiaşi zile. Fiind confruntată încă din adolescenţă cu dificultăţi financiare cauzate de datoriile părinţilor ei, regina căpătase cu timpul o deosebită fascinaţie pentru bijuteriile scumpe, asociată, fireşte, cu sentimentul de siguranţă şi plăcerea pe care

acestea le ofereau. Poziţia ei în familia britanică avea să-i prilejuiască numeroase ocazii de achiziţionare a tot felul de bijuterii, ea devenind cu timpul tot atât de pricepută pe cât era de pasionată de ele. Colecţia ei era deja remarcabilă, în această situaţie era clar că bijuteriile Împărătesei-Văduve Maria a Rusiei ofereau un nou prilej de a da acestei colecţii o şi mai mare strălucire şi, după cum aveau să decurgă evenimentele, ea a avut timp suficient să decidă asupra pieselor pe care dorea să le achiziţioneze. Ponsonby îl rugase deja pe domnul Hardy – asociat principal în firma Hennell & Sons, bijutieri de renume din Bond Street – să facă o vizită la Windsor pentru a cataloga

şi a efectua o primă evaluare, provizorie, a bijuteriilor. Acesta sosi la castel în ziua de miercuri 29 mai, orele 10 şi jumătate, la o săptămână după deschiderea casetei. Ce **s-**a petrecut cu ocazia acestei prime evaluări, la cât a fost estimată colecţia, cât anume **s-**a putut până la urmă obţine din vânzarea bijuteriilor şi mai apoi oferi Marilor Ducese Xenia şi Olga şi, mai ales, câte piese a achiziţionat Regina Maria şi la ce preţ – toate aceste întrebări au făcut obiectul a numeroase speculaţii. Faptele ce au înconjurat această afacere au ieşit la iveală foarte încet şi chiar **într-**un mod apăsător pentru Marea Ducesă Olga şi familia ei, suspiciunea că Regina Maria ar fi dat frâu liber instinctului ei de acaparare persistând şi după trecerea a peste 60 de ani. Abia astăzi însă putem cunoaşte întreaga poveste.

Pentru a înţelege misterul care a înconjurat acest episod, trebuie să pornim pas cu pas, mai precis, din momentul în care membri ai familiei regale britanice au început pentru prima dată să poarte piese alese din

352

Averea pierdută a ţarilor colecţia de bijuterii a Împărătesei-Văduve Maria a Rusiei.

Când x Marea Ducesă Olga şi familia ei au pus sub semnul îndoielii faţă de Ponsonby valoarea vânzărilor efectuate şi modul în care banii le-au fost apoi oferiţi ei şi surorii ei, Xenia, surprinderea manifestată a fost destul de mare. Broşa ovală cu diamante a Prinţesei Michael de Kent, care aparţinuse odată Împărătesei-Văduve Maria, a fost oferită soacrei ei (Prinţesa Marina, devenită ulterior Ducesă de Kent) de către Regina Maria. Un safir caboson oval şi o broşa cu diamante cu o perlă în picătură, purtate ocazional de actuala regină a Marii Britanii, fuseseră iniţial un cadou de – nuntă primit de împărăteasa-Văduvă Maria de la sora ei, Regina-Mamă Alexandra a Angliei, fiind ulterior. cumpărate de Regina Maria care, la rândul ei, le-a lăsat moştenire nepoatei ei de bunică, Regina Elisabeta a II-a a Marii Britanii. Sora acesteia, Prinţesa Margareta, a fost, de asemenea, observată purtând o mică diademă în formă de „V” cu un safir mare plasat central, care a aparţinut pe vremuri Împărătesei-Văduve Maria a

Rusiei, fiind apoi achiziţionată de Regina Maria a Angliei, care a oferit-o mai departe Reginei-Mamă Elisabeta, aceasta împrumutând-o ocazional fiicei ei. Un alt exemplu este un colier format din perle şi diamante, având o închizătoare cu safire şi diamante, oferit actualei regine a Marii Britanii de către Regina Maria, şi purtat din când în când, fie de ea, fie de fiica ei, Prinţesa Anne.

Primele indicii asupra celor petrecute cu ocazia vânzării bijuteriilor Împărătesei-Văduve Maria, reies din memoriile lui Ponsonby, publicate în 1951. Astfel, după ce Hardy a examinat piesele în prezenţa Reginei Maria

şi a Marii Ducese Xenia, el i-a şoptit lui Ponsonby că, dacă Xenia ar fi avut nevoie acută de bani „el era dispus să-i ofere un avans de 100.000 lire pentru bijuterii”. Hardy spera să aibă în continuare timp suficient să le vândă, piesele fiind într-adevăr ieşite din comun. Ponsonby a adăugat: „l-am răspuns să aibă răbdare până reuşesc să aflu intenţiile regelui şi ale reginei şi, din fericire, am descoperit că Maiestăţile lor nu erau pentru moment interesate. Domniile lor m-au rugat să-i transmit lui Hardy că el le va putea evalua – pe toate şi că va avea timp un an sau chiar mai mult pentru a le vinde. Până la urmă, aceste bijuterii au adus 350.000 lire astfel că domnul Bark nu s-a înşelat precum crezuse, apreciindu-le valoarea la o jumătate de milion. Regele a depus această sumă mare în trustul marilor ducese” (fondul lor comun de ajutor).

Suma de 350.000 lire nu a corespuns însă aşteptărilor Marii Ducese Olga, cunoscând faptul că Regina Maria achiziţionase o parte din bijuteriile mamei ei dar, fără să cunoască condiţiile de cumpărare, Olga şi familia ei au început să devină suspicioşi. După ce au mocnit un timp, aceste suspiciuni au izbucnit pe faţă odată cu publicarea în 1964 a biografiei autorizate a Olgăi, la patru ani după decesul ei. În cursul discuţiilor avute cu autorul biografiei – Jan Vorres – Olga i-a spus acestuia fără echivoc că Ponsonby nu avea decât în parte dreptate în

relatarea lui. Sora ei, Xenia, îl întâlnise cu siguranţă pe Bark la Copenhaga şi asistase şi la sigilarea casetei mamei lor, Olga însă netiind de faţă.

Cea de-a doua ei căsătorie cu colonelul Kulikovski, care nu era de origine nobilă, a avut drept consecinţă faptul că mama ei, Împărăteasa-Văduvă, l-a ţinut pe acesta

Averea pierdută a ţarilor în mod intenţionat în afara cercurilor imperiale chiar şi în exil, atitudine care a inclus-o adesea şi pe Olga însăşi. Mai mult decât atât, Xenia avea adesea obiceiul să aranjeze anumite probleme de natură juridică în interesul ei dar în numele amândurora prin avocatul ei, fără **s**-o informeze în prealabil şi pe Oiga. Aceste lucruri teflectă până la un punct personalităţile lor diferite fiind însă şi o consecinţă a căsătoriei Olgăi cu colonelul Kulikovski. La rândul său, acesta se obişnuise de-a lungul anilor să privească astfel de probleme cu oarecare detaşare, în cazul concret al bijuteriilor, una dintre urmări a fost că Olga a înţeles abia mai târziu ceea ce se făcuse şi respectiv ceea ce nu se făcuse şi în numele ei. Ea îi mărturisea lui Vorres că existau anumite aspecte ale afacerii pe care ea nu le putea nicicum înţelege, încercând să clarifice cele petrecute în acest episod, Vorres a mai parcurs încă o dată notiţele lui Ponsonby referitoare la plăţile efectuate pentru bijuterii şi, în mod inspirat, **s**-a interesat şi la o altă persoană aflată încă în viaţă şi care ar fi trebuit să fie bine informată: Sir Edward Peacock, un canadian, aflat în consiliul de conducere, al băncii Baring's (şi al Băncii Angliei) şi, mai important decât atât, executor al testamentului împărătesei-Văduve Maria şi unul dintre curatorii trustului marilor ducese, înfiinţat de Regele George în interesul şi pentru ajutorarea acestora. Peacock i-a spus lui Vorres – lucru care nu a fost niciodată dezminţit de el sau de alţii ulterior – că suma încredinţată lui în 1929, în numele marilor ducese, se ridicase la 100.000 lire, dintre care 60.000 lire pentru Xenia şi restul pentru Olga. Se presupunea că acestea erau cele 100.000 lire oferite prin intermediul domnului Hardy de

compania Hennell's" în avans" până la evaluarea definitivă şi valorificarea bijuteriilor. Făcând o comparaţie cu declaraţia lui Ponsonby conform căreia bijuteriile ar fi „adus" 350.000 lire, diferenţa este, într-adevăr, evidentă. Presat să dea amănunte, Sir Edward Peacock nu a putut oferi un răspuns, singura explicaţie plauzibilă în ochii lui fiind că memoria trebuie să-l fi înşelat pe Ponsonby, un aspect asupra căruia vom avea motiv să revenim. Afirmaţia făcută de Peacock implica, totodată, că cele spuse de Ponsonby şi anume că familia regală britanică depusese 350.000 lire în trustul Xeniei şi al Olgăi, era şi ea departe de adevăr. Dacă lucrurile par să fi fost clare atât în ceea ce priveşte estimările ulterioare ale moştenirii lăsate de cele două surori familiilor lor cât şi în privinţa numărului bijuteriilor împărătesei-Văduve Maria aflate în prezent în posesia familiei regale britanice, o întrebare continuă totuşi să rămână privind suma de bani şi modul în care aceasta a fost plătită. Aceasta în condiţiile în care se cunoaşte că Regina Maria a cumpărat mai multe piese importante din colecţie. După cum rezuma şi Vorres în 1964, „misterul diferenţei de 250.000 lire lipsă rămâne încă nerezolvat".

Toate acestea se petreceau la patru ani după decesul Olgăi la Toronto. Opinia, respectiv suspiciunile nutrite de ea faţă de aceste tranzacţii, au reieşit cu claritate din biografia ei: „Am încercat să nu mă gândesc prea mult la această problemă şi, cu siguranţă, nu am împărtăşit-o nimănui, cu excepţia soţului meu. Ştiu că May (Regina Maria a Angliei) era îndrăgostită cu pasiune de bijuteriile frumoase, îmi amintesc cum, în 1925, când guvernul sovietic avea mare nevoie de valută, o mulţime de bijuterii ale Romanovilor au fost trimise spre

 vânzare în Anglia şi am auzit că May a cumpărat destul de multe, inclusiv câteva din ouăle de Paşti Fabergé. Ştiu, de asemenea, că cel puţin o piesă care-mi aparţinuse, fiind furată din palat la Retrograd, **s-**a aflat şi ea în acest transport către Anglia, preţul ei dovedi**ndu-**se a fi prea mare chiar şi pentru May. Bănuiesc, de aceea, că ea se află încă la Kremlin. Era unul din cadourile mele de

nuntă – un evantai cu totul deosebit, făcut din sidef şi împodobit în întregime cu diamante şi perle”.

Asemeni multora, şi Olga cunoştea foarte bine pasiunea ieşită din comun a Reginei Maria pentru bijuterii în general. Ele s-au întâlnit ultima dată în 1948, când sora ţarului – pe cale să emigreze în Canada – s-a dus la Marbourough House pentru a-şi lua rămas bun, cu ocazia împlinirii vârstei de 81 de ani a reginei, acest subiect ingrat nefiind discutat. „De ce să creăm amărăciuni inutile?”, comenta ea ulterior.

Problema centrală era dacă, în urma primei evaluări a pieselor din caseta împărătesei-Văduve Maria, respectiv a ofertei făcute cu acea ocazie, compania Hennell s-a trecut apoi la vânzarea lor în particular, în ce măsură s-a reuşit acest lucru, ce preţuri ar fi putut fi oferite pentru ele şi cine a căpătat până la urmă aceşti bani. După moartea Olgăi şi, în special, după publicarea biografiei ei scrisă de Jan Vorres, aceste întrebări au revenit fireşte şi în mintea fiilor ei. Astfel, un an mai târziu, Guri Kulikovski – fiul cel mai tânăr al Olgăicare locuia şi el la Toronto, a scris companiei Hennell’s cerând amă. -nume. Răspunsul primit de la firmă a fost încurajator. Compania – la început particulară – devenise între timp publică, păstrându-şi însă numele. Cercetându-şi arhiva; firma a confirmat că nu mai posedă bijuteriile dar că

mai păstrează încă cea mai mare parte a corespondenţei legate de această afacere. Ei erau dispuşi totodată să ofere „un raport complet şi cuprinzător referitor la vânzările efectuate”, în decurs de trei luni şi contra cost, pentru suma de 80 de guinee (255 dolari canadieni). După achitarea sumei, Hennell s-a confirmat în septembrie 1965, că întocmirea unei liste detaliate a bijuteriilor era în lucru: „Vom putea arăta suma netă obţinută din fiecare vânzare, cui i-au fost remişi banii iar în cazul în care vânzarea nu a fost făcută, cui i-a fost înapoiată piesa respectivă. Regretăm că nu vom putea numi pe cei ce au achiziţionat bijuteriile căci – veţi înţelege, desigur – aceasta reprezintă o încălcare a secretului profesional privind identitatea şi afacerile clienţilor noştri”.

După o scurtă întârziere, un raport final a fost promis pentru

februarie 1966, care – i se transmitea lui Guri Kulikovski – va „oferi o. descriere amănunţită a 76 de piese împreună cu preţul net obţinut în caz de vânzare iar în caz contrar, cui i-au fost restituite bijuteriile”.

Conform jurnalistei Suzy Menkes, care a urmărit problema alături de familia Kulikovski, pe baza celor aflate de la Hennell’s, Guri Kulikovski **s**-a adresat în scris palatului Buckingham şi biroului lordului şambelan, afacerea fiind preluată acum de avocaţii reginei, în cartea ei despre bijuteriile regale, Suzy Menkes scria: „Aceştia au examinat documentele care fuseseră între timp trimise la Windsor, descoperind adevărul. Regina Maria se abţinuse în privinţa bijuteriilor până în 1933. Invocând atunci marea criză economico-financiară şi prăbuşirea preţurilor perlelor pe piaţă, ea a susţinut că şi valoarea bijuteriilor se redusese în mod corespunzător, evaluâ**ndu**-le la doar 60.000 lire.

Averea pierdută a ţarilor în 1968, la 40 de ani după deschiderea casetei împărătesei-Văduve Maria, nepoata Reginei Maria – actuala Regină Elisabeta – a achitat datoria”.

Moartea lui Guri Kulikovski în 1984 şi publicarea în 1985 a cărţii lui Suzy Menkes, „*The Royal Jewels*”, au declanşat, cum era şi de aşteptat, un nou val de acţiuni. Tihon Kulikovski, fratele mai mare al lui Guri, pe care l-am întâlnit la Toronto în 1993, cu un an şi jumătate înainte de a muri, a scris la rândul său la Hennell’s şi la palatul Buckingham în încercarea de a clarifica definitiv lucrurile. Rezultatul a fost departe de a fi satisfăcător. Un aspect a putut fi cel puţin lămurit definitiv. Regina nu i-a plătit niciun ban lui Guri. După cum Sir Robert Fellowes – secretarul particular al reginei – i-a răspuns lui Tihon în 1986, „... după minuţioase investigaţii, nu găsesc niciun fundament pentru afirmaţiile făcute în cartea lui Suzy Menkes în care se pretindea că regina ar fi plătit ceva familiei dumneavoastră în 1968”. Acest răspuns nu excludea plăţi făcute de alte persoane sau chiar în alţi ani, dar Tihon părea înclinat să creadă esenţialul afirmaţiei, deşi continua să fie intrigat de toată povestea.

Ceea ce mai rămânea de lămurit era cât „aduseseră” bijuteriile

până la urmă. Dacă Ponsonby avea dreptate, atunci o sumă de 250.000 lire trebuia într-un fel justificată. Chiar în cazul în care el s-ar fi înşelat, trebuia să existe cu siguranţă o explicaţie. La urma urmei, în ciuda bijuteriilor salvate de ea şi a celor primite ulterior de la Ecaterinenburg, Xenia nu lăsase în urmă o avere valorând cu mult peste 100.000 lire iar Tihon ştia foarte bine că mama lui, Olga, lăsase şi mai puţin. Astfel, el s-a adresat în scris la Hennell's, după cum b făcuse mai

Înainte şi fratele lui, depunând totodată o nouă sumă de bani, care să acopere cheltuielile necesare unei noi investigaţii. Avea să-şi primească banii înapoi împreună cu o scrisoare, datată 30 aprilie 1990, în care i se explica, că, deşi purta încă acelaşi nume, compania avea un nou proprietar şi niciunul dintre foştii angajaţi nu mai lucra acum în cadrul ei, neputându-se „... găsi nicio urmă din vechea corespondenţă sau a vreunei activităţi legate de acest subiect”. În acest fel, Tihon – ultimul nepot al ţarului – născut în Crimeea în reşedinţa folosită şi de bunica lui, fosta împărăteasă Maria, a murit fără să ştie ce s-a întâmplat până la urmă cu conţinutul casetei de bijuterii a acesteia. jera finalul trist al unei afaceri jenante, care ar fi putut în orice caz şi evitată şi în care unii dintre protagoniştii regali nu prea ar fi avut motive de mândrie sau de plăcere pentru lumina în care fuseseră prezentaţi. Cum aveam însă să descopăr, acesta nu era încă finalul episodului. Fraţii Kulikovski avuseseră dreptate când susţinuseră că adevărul putea fi descoperit numai prin obţinerea evaluării iniţiale, făcute de domnul Hardy de la Hennell'se în numele celor două mari ducese, la Windsor. Ambii eşuaseră însă în această încercare, murind fără să ştie ce se petrecuse de fapt deşi contactaseră cele două surse care ar fi trebuit să cunoască cel mai bine situaţia: palatul Buckingham şi compania Hennell's. Acesta a fost punctul de plecare al investigaţiilor mele şi, mulţumită flerului de arhivar al actualului manager de la Hennell's, evaluarea originală a putut fi găsită de data aceasta, împreună cu o apreciere detaliată *a* ceea ce credea firma

despre spusele lui Ponsonby. Se poate spune acum că evaluarea originală, efectuată de Hardy pentru

Xenia şi Olga la castelul Windsor pe 19 mai 1929, a fost în principal una provizorie, fiind făcută verbal şi urmată apoi de alta, fermă, prezentată în scris după două săptămâni, pe 11 iunie. Firma Hennell s-a păstrat o listă principală care cuprindea cele 76 de piese, cât anume se plătise pentru ele, care fuseseră retrase de la vânzare şi când a fost vândută ultima dintre ele. Este evident că, după prima vizită a lui Hardy, mai multe piese au fost lăsate Xeniei la Windsor, probabil datorită valorii lor mai reduse (una dintre ele a fost apreciată la 4 lire), motiv pentru care ele nici nu au fost incluse în vânzările ulterioare efectuate de Hennell's. Estimarea provizorie originală, verbală, a acestora, se ridicase la 2.317 lire. După aceea, parcurgând cu atenţie lista făcută de Hennell's. Xenia a mai retras şi alte piese de la vânzare. Până la urmă, totalul bijuteriilor excluse de la vânzare şi, deci, rămase Xeniei, s-a ridicat la 11.415 lire. Dosarele de la Hennell's nu confirmă dar nici nu infirmă avansul de 100.000 lire oferit de Hardy cu ocazia primei sale vizite. Firma insistă că „nu există nicio dovadă în actele noastre referitoare la această ofertă sau că ea ar fi fost acceptată, dat fiind că nu s-au făcut niciun fel de plăţi anterior vânzărilor propriu-zise ale diferitelor piese. Din corespondenţa de mai târziu, reiese că domnul Hardy a fost instruit să valorifice bijuteriile în modul cel mai avantajos posibil, reţinând şi un comision cu ocazia şi la data efectuării vânzării şi predării banilor. Bijuteriile au fost aduse de el la sediul companiei Hennell's şi o asigurare în valoare de 150.000 lire a fost încheiată pentru a le proteja de orice risc. O evaluare precisă a fost ulterior efectuată şi transmisă în scris, procedându-se apoi la vânzarea lor pe această bază”.

Aprecierea provizorie a tuturor bijuteriilor făcută de Hardy cu ocazia primei sale vizite la Wihdsor s-a ridicat la circa 144.000 lire,

incluzând şi numărul mic de piese păstrate de Xenia după aceea. Când Hennell s-a oferit evaluarea finală, scrisă, două săptămâni mai târziu, din care erau excluse piesele reţinute de Xenia, suma **s-**a ridicat la 159.000 lire, fiind încă departe de totalul de 350.000 lire indicat de Ponsonby. Potrivit listei principale de la Hennell's, suma totală obţinută până la urmă din vânzările efectuate în decursul următorilor patru ani, a fost de 136.624 lire şi 15 şilingi. Această sumă includea toate piesele achiziţionate de Regina Maria. Cecurile rezultate din vânzările efectuate în primele săptămâni au fost completate pe numele lui George al V-lea pentru a fi apoi trecute Xeniei şi Olgăi. După ce regele a înfiinţat trustul comun al celor două mari ducese – la sfârşitul lunii iunie – banii au fost puşi la dispoziţia lui Peter Bark, care era unul dintre curatorii acestora.

Firma Hennell's şi-ar fi putut cu greu închipui la început că vânzarea acestor bijuterii va dura atât de mult, având în vedere numărul mare de clienţi bogaţi americani şi englezi ai firmei. Primele aprecieri întreprinse de companie fuseseră făcute cu numai cinci luni înaintea marelui faliment bursier din 29 octombrie 1929. După aceea preţurile bijuteriilor în general şi al perlelor în special, **s-**au micşorat simţitor, vânzările progresând lent şi efectuâ**ndu-**se la preţuri semnificativ reduse. Cu toate acestea, cel puţin trei coliere de perle, evaluate iniţial la 45.000 lire, au putut fi vândute cu 64.000 lire la începutul lunii iulie, înainte de începerea marii crize financiare. Vânzările **s-**au tărăgănat apoi până la sfârşitul anului 1933, Xenia făcând chiar personal încer

 cari, neîncununate de succes, de a vinde una sau două piese mai deosebite în Franţa. Până la urmă, la Hennell s-a rămas o singură piesă, identificată cu numărul 40 pe lista principală şi evaluată iniţial la 7.000 lire: o broşa cu diamante şi două perle în buton şi o perlă în picătură. Ea a fost returnată Xeniei prin intermediul unui colet poştal recomandat, la Frogmore Cottage, în iunie 1934.

Registrele de la Hennell's relevă cu precizie care dintre bijuterii

au fost achiziţionate de regina Maria, când şi cât a plătit ea pentru ele. Primele două piese Cumpărate de ea au fost Nr. 7 „colier de perle şi diamante cu închizătoare cu safire şi diamante”, evaluată iniţial la 6.000 lire şi confirmată două săptămâni mai târziu la 5678 – 6.000 lire; şi Nr. 47 „broşa împletită cu perle şi diamante”, evaluată iniţial la 600 lire şi, după două săptămâni, la 550 lire. Regina le-a cumpărat pe amândouă pe 12 iunie, la o zi după primirea evaluării scrise de la Hennell's, ele fiindu-i aduse personal la

Windsor de către Hardy. Ea a plătit 6.000 lire pentru prima şi 555 lire pentru a doua. Evident, ea a ştiut exact

ce voia. Preţul a fost achitat printr-un cec completat pe numele curatorilor trustului celor două surori ale ţarului; Mai mult de un an avea să treacă până ce ea a achi –, ziţionat alte două piese. Prima, Nr. 72 „broşa lungă cu; safir caboson şi diamant în rozetă”, evaluată iniţial şi confirmată ulterior la 25 – 30 lire, a fost cumpărată de ea

pe 23 iulie 1930 pentru 26 lire şi 12 şilingi. Cea de-a doua, Nr. 42 „broşa ovală cu safir oval caboson, diamante şi perlă în picătură”, estimată iniţial la 3250 lire a fost confirmată apoi la 2700 – 3250 lire. Ca urmare a prăbuşirii preţurilor între timp, Hennell s-a reevaluat-o la

1400 – 1900 lire pe 22 septembrie 1930, Regina Maria cumpărând-o pentru 2375 lire pe 3 octombrie, plătind deci mai mult decât noul preţ cerut după reevaluare. – în concluzie, după cum o dovedesc listele originale păstrate la Hennell's, bănuiala că Regina Maria şi-ar fi folosit poziţia privilegiată pentru a achiziţiona la preţuri mici bijuteriile Romanovilor, bănuială vehiculată şi în prezent de către nurorile şi nepoatele ei precum şi de alţi membri ai familiei regale britanice, nu este justificată. De asemenea, nu este justificată nici menţiunea lui Ponsonby că vânzările bijuteriilor împărătesei-Văduve Maria a Rusiei ar fi adus în total 350.000 lire. „Lipsa” celor 250.000 lire poate fi acum privită într-o altă lumină. Suma de 136.000 lire obţinută din totalul vânzărilor nu este semnificativ diferită de cele „circa 100.000 lire” menţionate de Sir Edward Peacock şi primite de el în

1929, în calitatea sa de curator al trustului marilor ducese. Sir Edward avusese dreptate: memoria îl înşelase într-adevăr pe Ponsonby.

Ceea ce ne surprinde este faptul că suspiciunile şi chiar amărăciunea care au domnit în familia Marii.

Ducese Olga, au fost luate ca atare atât de mult timp fără a se întreprinde vreun efort din partea consilierilor!

regali, buni cunoscători ale celor petrecute în realitate, l sau care ar fi putut, în orice caz, cu uşurinţă afla acel vărul şi explica cele întâmplate, nici chiar atunci când!

aceştia au fost abordaţi direct de fiii Olgăi.

Odată cu diminuarea la începutul anilor ’20 a i numărului de emigranţi ruşi albi, ar fi fost de aşteptat l ca scurgerea de bijuterii şi alte valori ale Romanovilor; să se reducă şi ea în mod corespunzător. Pentru un timp a părut să fie aşa. Această pauză avea să fie însă;

364

Averea pierdută a ţarilor în curând întreruptă din cauza declinului dramatic al rezervelor de aur ruseşti, problemă cu care autorităţile bolşevice erau între timp din plin confruntate, declin ce a continuat în cursul anilor ’20, reflectând, pe de o parte, gravele tulburări economice din Rusia, iar pe de alta rezultatul cheltuielilor excesive de propagandă bolşevică în străinătate. Astfel, nu este de mirare că şi celelalte comori ale Romanovilor – bijuteriile de stat şi alte bunuri de mare valoare rămase în fostele palate imperiale, ca şi alte valori, achiziţionate mai recent – au fost foarte curând privite ca o posibilitate de redresare financiară a regimului bolşevic. Au urmat vânzări ale bijuteriilor de stat în capitalele occidentale, licitaţiile succedâ**ndu-**se cu repeziciune.

Primele indicii ale acestor noi acţiuni bolşevice au fost depistate de serviciile vestice de spionaj, a căror misiune principală era să urmărească şi să cerceteze adevăratele intenţii ale noului regim, în curând, ele aveau să raporteze vânzări secrete de bijuterii efectuate direct de către delegaţi comerciali sovietici, sau prin intermediul unor negustori cooperanţi, la Londra, Paris, Bruxelles, Amsterdam şi New York, serviciile vamale ale ţărilor occidentale fiind la rândul lor

alertate, în august 1920, vameşii americani au interceptat un pachet aflat în posesia a doi marinari suedezi şi adresat unui „tovarăş Martens”, care nu era altul decât delegatul comercial sovietic la Washington, în el se aflau 131 de diamante în valoare de 10.000 dolari. Spionajul militar american a raportat apoi din Stockholm că marinarilor suedezi li se oferiseră 15 dolari pentru fiecare pachet adus în SUA şi că acest gen de afaceri era deja în curs de desfăşurare de mai multe luni de zile. Şefului spi

onajului militar i s-a raportat, de asemenea, că pachetele conţineau şi „o cantitate considerabilă de literatură subversivă”.

Exemple asemănătoare s-au multiplicat în decursul următorilor ani. Reprezentanţii sovietici din Stockholm, au fost surprinşi de serviciile de securitate trimiţând pachete individuale conţinând bijuterii în valoare de 3.000 dolari pe o adresă din New York. A fost de asemenea raportată trimiterea de lucruri valoroase de la Moscova la Göteborg şi, de aici, mai departe, la o adresă din San Francisco. La New York, vameşii au descoperit un colet suspect care conţinea 15 smaralde magnifice, pe care Prinţul Yusupov – care a fost consultat cu această ocazie – le-a recunoscut ca aparţinând în trecut fostei împărătese Alexandra. Un alt smarald cu totul deosebit a fost descoperit de vameşii belgieni pe când se afla în drum de la Berlin la Amsterdam. Piatra măsura 1, 75 inchi lungime şi 1 inch lăţime (1 inch = 2, 54 cm.) şi susţinea un pandantiv format din 20 de diamante mari. Valoarea declarată era de 180.000 de franci. Recunoscută ca o fostă bijuterie a Romanovilor, piesa *a* fost evaluată de experţi la mai multe milioane de franci.

Unul din cazurile cele mai bizare s-a putut lămuri abia după exhumarea corpului neînsufleţit al unui marinar american, efectuată din ordinul departamentelor americane de război şi al a trezoreriei sub bănuiala că traficanţii internaţionali ar fi ascuns bijuterii ale Romanovilor **într-**un sicriu sosit la bordul unui vapor la New York. Mormântul, aflat în cimitirul naţional de pe Cypress Hills din New

York, nu a dat însă nimic deosebit la iveală.

366

a fost înţeles că (călcare a ebuia să nu mai făluiri, mosk6VJI *a ţarilor* pionaj trăgea concluzia: ondra au arătat că diamâna trecută pentru şi respectiv 13.000 Hatton Garden, că facerii".

guvernul că decizia rintr-un decret al nist din Rusia, britanic a luataţiile obţinute şei britanice.

Finanţă efectua' aur rr descu. de 00<V C.

lichizi, *o* <j8/v

suedezi, «. °o tade *d* cepuţi în tra, e $" * *e*?

Hatton Gărzii be x-° xg. K x5

Londra – a repre. K-co< & o pentru bolşevici, *a*. N – x

totodată, politizat seu <$< &

preţioase din prima par, %<î

1920, o delegaţie sovietic N de

declarat de a calma irită.

hotărârea guvernului sovietic datorii ţariste, de a obţine noi cu în general, comerţul anglo-sovietic. viciilor militare de spionaj britanice… clar că şefii delegaţiei sovietice – Kamt

1 Kamenev – pe numele adevărat Lev Borisovici Rex 1936). Colaborator foarte apropiat al lui Lenin, încă din, bru al biroului politic între 1919 şi 1925. A fost cel care-l –, pe Stalin, în aprilie 1922, în funcţia de secretar general al pai fireşte cu consimţământul prealabil al lui Lenin. S-a asociat apL Troţki contra lui Stalin, ajungând să fie judecat şi executat t. ordinul acestuia în 1936. Reabilitat în 1988.

2 Krasin – Leonid, inginer electrician, om de încredere al lui Lenin, comisar al poporului. A fost cel care a propus vinderea în străinătate, pe valută, a scrisorilor ţarinei şi a jurnalelor zilnice capturate în cursul revoluţiei. Alături, printre alţii, de Djerjiński a făcut parte din comisia de îmbălsămare a lui Lenin.

— Mai aveau şi alte intenţii ascunse. Ceea ce nu ştiau sovieticii era că serviciul militar britanic îl recrutase pe Ernst Fetterlein,

criptanalistul de frunte al Rusiei ţariste, care conducea acum secţia rusă la Government Code and Cipher Scholl (echivalentul de atunci al GCHQ-ului[1] de astăzi). Guvernul britanic avea, astfel, posibilitatea să descifreze şi deci să cunoască conţinutul adevărat al tuturor comunicaţiilor dintre Moscova şi Londra, atât înainte cât şi în timpul convorbirilor. Mesajele erau de-a dreptul fascinante. La începutul consfătuirilor, Lenin îl sfătuia spre exemplu pe Krasin: „Porcul ăla de Lloyd George nu cunoaşte scrupule sau ruşine în modul cum îi înşală pe ceilalţi. Nu crede nicio vorbă spusă de el şi păcăleşte-l întreit dacă poţi". Lloyd George a luat această insultă mai mult în glumă spre deosebire de alţi colegi ai săi din guvern, în special Churchill şi Lordul Curzon[2]. Între timp, altele aveau să urmeze. Un raport al directorului spionajului militar adresat primului ministru, releva cât se poate de clar scopul real al vizitei delegaţiei sovietice – vânzarea de bijuterii în Hatton Garden, pentru a putea subvenţiona ziarul de stânga Daily Herald. Dintr-un mesaj trimis de Krasin la Moscova, reieşea că acesta vânduse deja bijuterii şi platină în valoare de 40.000 lire pe care îi înmânase între timp ziarului şi că el se aştepta să mai obţină alte 60.000 lire din care 10.000 lire erau, de asemenea, destinate aces

1 GCHQ – Government Communications Headquarters. Centrala britanică de interceptare a comunicaţiilor de orice gen cu străinătatea. Joacă un rol crucial în sistemul de spionaj şi contraspionaj britanic şi al NATO, fiind deosebit de valoroasă în cursul războiului rece.

Curzon – George Nathaniel, marchiz de Kedleston, ministru de externe între 1919 şi 1924. A avut un rol important în tratatul de pace de la Lausanne din 1923.

tui ziar. Raportul serviciului de spionaj trăgea concluzia: „Cercetările efectuate de noi la Londra au arătat că dia-l mantele au fost vândute săptămâna trecută pentru] sumele de 29.000 lire, 19.000 lire şi respectiv 13.000 /! – lire. Este de asemeni binecunoscut în Hatton Garden, că domnul Lansbury a fost mijlocitorul afacerii".

A doua zi, Lordul Curzon informa guvernul că decizia de a oferi

banii ziarului fusese luată printr-un decret al Comitetului Executiv al Partidului Comunist din Rusia. Confruntat cu această situaţie, guvernul britanic a luat imediat două hotărâri: prima a fost ca informaţiile obţinute să fie, în parte, puse la dispoziţia presei britanice, exceptând însă ziarul Daily Herald; cea de-a doua a fost ca delegaţiei sovietice să i se dea clar de înţeles că această acţiune era un act de „grosolană încălcare a încrederii” şi să i se ceară lui Kamenev (care trebuia să se întoarcă la Moscova pentru consultări) să nu mai revină la Londra.

Prinzând de veste şi temându-se că alte dezvăluiri, mai amănunţite, ar putea urma, Daily Herald a recunoscut imediat adevărul, pledând apoi pe tema „unei evidente şi adevărate solidarităţi a clasei muncitoare”, întrebându-şi în mod ostentativ cititorii sub titlul: „Să primim 75.000 lire de la ruşi?”

Acest ziar nu a fost singurul beneficiar britanic al banilor sovietici în acel an. Când arhivele fostului institut de marxism-leninism din Moscova au devenit. pentru J; prima dată accesibile publicului şi cercetătorilor în 1992, Jele au dat printre altele la iveală că partidul comunist „din Marea Britanie a fost finanţat de sovietici încă de la înfiinţarea lui în 1920, primind în primul an 55.000 lire... Aflat în drumul de întoarcere la Moscova, Kamenev a

admis până la urmă într-un interviu acordat la Stockholm, că exportul de diamante şi alte bijuterii fusese aprobat oficial la Moscova, adăugând însă că bijuteriile fostei coroane ţariste nu fuseseră încă atinse. Acest pas nu avea însă să întârzie prea mult. Nu este clar când a fost luată decizia oficială de vânzare a bijuteriilor fostei coroane ţariste sau, cel puţin, a unei părţi din nepreţuitele piese aflate în colecţia de stat de pietre scumpe. Noul regim bolşevic înfiinţase, încă din 1920, la Moscova aşa-numitul Depozit de Stat pentru Tezaur, cunoscut ulterior sub denumirea de Fond de Diamante al URSS, care a luat în primire nu numai bijuteriile coroanei şi celelalte simboluri imperiale asemănătoare dar şi toate bijuteriile şi valorile recent confiscate de la aristocraţi, burghezie, biserici şi bănci. Numai de la biserici au fost

preluate 500.000 de kg. de argint. Una dintre persoanele însărcinate cu inventarierea şi evaluarea noilor prăzi – M.J: Larsens – descria cu însufleţire halele vaste ale depozitului de la începutul anilor ’20, „... ticsite de ambele părţi până la tavan cu tot felul de geamantane, coşuri, cutii, sacoşe şi aşa mai departe”, aşteptând să fie evaluate. Aceasta avea să dureze însă. La sfârşitul anului 1923, dintr-un total de peste 20.000, doar 2.887 de pachete fuseseră inventariate şi conţinutul lor triat pe categorii în aur, argint, bijuterii, acţiuni, obligaţii şi bani lichizi. Acest lucru nu a împiedicat însă începerea vânzărilor în occident, după cum ne-a confir-mat-o şi episodul din Hatton Garden, Ideea că bijuteriile coroanei ar putea aduce Uniunii Sovietice valută serioasă a fost abordată de guvernul bolşevic cu experţi francezi şi britanici. Sfatul dat iniţia! de aceştia a fost că principalele obiecte – sceptrul, bula şi coroana – nu ar

370

Averea pierdută a ţarilor putea fi vândute la adevăratul lor preţ pe pieţele occidentale, ţinând cont de marea lor valoare istorică; alte obiecte însă, precum ouăle de Paşti Fabergé, ar putea fi, din acest punct de vedere, foarte interesante. Lesne de înţeles că acest gen de discuţii a atras atât atenţia oficialilor – în general – cât şi pe cea a escrocilor.

Către sfârşitul anului 1922, vaporul de pasageri de lux Majestic a fost întâmpinat la sosirea la New York de şase agenţi speciali ai trezoreriei americane, informată anterior că la bord s-ar afla un individ cu o parte din bijuteriile coroanei imperiale ruse, aduse pentru a fi vândute. Controlul careta urmat, s-a făcut drept urmare a primirii unor rapoarte în care se făceau referiri la diferite pregătiri, sub formă de albume şi cataloage cu fotografii înfăţişând principalele piese, în vederea unor vânzări la scară internaţională sau pentru folosirea acestor piese drept garanţii în schimbul obţinerii de împrumuturi de la alte guverne. Numai acest transport ar fi fost evaluat la 400 milioane dolari. Nu s-a descoperit însă nimic cu această ocazie.

Nu la mult timp după aceea, delegaţi sovietici au vizitat Olanda, încercând să vândă tablouri de Rembrandt şi alte picturi ale unor

maeştri vechi, provenite din Ermitaj. Doi reporteri americani au fost invitaţi să vizitezeo curte judecătorească din Moscova unde bijuteriile coroanei fuseseră etalate special pentru ei în toată splendoarea lor. „O viziune a bogăţiilor Romanovilor ca „într«o mie şi una de nopţi» arabe” – bijuteriile coroanei imperiale ruse” – fusese formularea aleasă de reporterul de la New York Times. „Diamante cât nucile, rubine, smaralde, paiete strălucitoare de culoarea sângelui sau verde închis şi mari cât un ou de porumbel.

perle de mărimea unei nuci, perfect aliniate rând cu rând, platină, aur, diamante scânteietoare sclipind asemenea unui şuvoi de apă reflectând culorile curcubeului ca o fântână în razele soarelui!”

„Priviţi aici!”, zise Begasev (şeful comisiei pentru bijuterii), deschizând cu mâinile tremurânde o casetă, în ciuda aerului său aparent dezinteresat. „Asta-i coroana împăratului. Diamante de 32.800 de carate”.

„E grea?”

„Nu”, răspunse unul dintre ei, „cel mult două kilograme şi jumătate; „încearc-o”, şi mi-o puse direct pe cap!”

Coroana ar fi fost ulterior evaluată la 52 de milioane dolari.

Toate aceste prezentări făcute presei, experţilor din Londra şi New York, ca şi o prezentare neoficială, particulară, special aranjată pentru prietenul american al lui Lenin, Armand Hammer[1], făceau parte integrală dintr-un plan oficial de pregătire a terenului în vederea unei serii de vânzări la scară mare pe piaţa internaţională. Principalele licitaţii au avut loc în 1927, 1929, 1933 şi 1934, când la Berlin, Viena, Londra şi New York, vânzările au adus valută foarte serioasă regimului sovietic. Printre obiectele oferite s-au aflat, de exemplu, coroana nupţială a Ecaterinei cea Mare, sabia cu dia

1 Hammer – Armand Hammer, medic de profesie, mare om de afaceri american, ocazional şi cu atribuţii politice de mediator, l-a cunoscut pe toţi oamenii politici mari ai secolului, începând cu Lenin şi ceilalţi conducători sovietici şi terminând cu mai mulţi preşedinţi

americani. Este preşedintele companiei Occidental Petroleum, care a extras şi extrage foarte mult petrol, printre altele, şi din Marea Nordului.

372.

Averea pierdută a ţarilor mante a ţarului Paul l, un colier cu diamante şi un ceas de aur ai împărătesei Alexandra, o ramă cu fotografia lui Nicolae şi a Alexandrei şi unul sau două ouă Fabergé din colecţia ţarului.

În aceeaşi perioadă, mai precis în 1929 şi 1934, Regina Maria a Achiziţionat două din ouăle de Paşti Fabergé ale ţarului. Unul – cel al Colonadelor, oferit Alexandrei de Nicolae, în 1905, cu ocazia aniversării naşterii în 1904 a moştenitorului tronului; celălalt – cel al Mozaicurilor, din 1914. Oul Colonadelor a fost cumpărat de ea pentru 500 lire. Recent, ele au fost evaluate la circa 6 milioane lifte.

Cu patru ani în urmă, aceste două ouă s-au reîntors pentru prima dată în Rusia, Regina Elisabeta a II-a, căreia îi aparţin acum, acceptând să le împrumute pentru o expoziţie organizată la arsenalul din Moscova, întrebat în 1947 cât ceruse tatăl său pentru manufacturarea acestor ouă, Agathon Fabergé a răspuns că preţul fusese de „circa 30.000 de ruble pentru fiecare", sau echivalentul de atunci a 3.000 lire. Din totalul de 56 de ouă de Paşti produse de Fabergé pentru ţarii Alexandru al III-lea şi Nicolae al II-lea, 54 se aflau în posesia împăratului în 1917, ultimele două – făcute pentru Pastele din acel an – nemaifiind predate ultimului ţar. Nicolae al ll – ea comandase 46 iar tatăl său 10. Nu se ştie unde se află în prezent toate ouăle. De-a lungul anilor, numărul celor rămase la Moscova s-a redus de la 54 la 10. Înaintea celui de-al doilea război mondial, cei mai importanţi cumpărători occidentali au fost Emma-nuel Snowmann de la firma Wartski din Londra, care a cumpărat 11, şi Armand Hammer din New York. Cel mai recent şi cunoscut colecţionar vestit a fost defunctul

373

WILLIAM CLARKE

Malcolm Forbes1, care a achiziţionat 12 pentru Colecţia Forbes

din New York.

În cadrul vânzărilor din tezaurul ţarist, efectuate în străinătate, regimul sovietic nu s-a limitat la pietre preţioase şi bijuterii. Către sfârşitul anilor ’20, s-a trecut la vânzări importante de tablouri provenite din Ermitaj şi din alte colecţii, în toate aceste afaceri, diferiţi mijlocitori, cunoscători şi experţi occidentali în artă au jucat diverse roluri. Armand Hammer – şeful de mai târziu al companiei OccidentalInternational – a fost primul şi cel mai cunoscut, fiind chiar suspectat la un moment dat că ar fi agent sovietic. Dintre cei implicaţi în aceste tranzacţii mai pot fi amintiţi Calouste Gulbenkian, Joseph Duveen, Joseph Davies şi Andrew Mellon. Cu încurajarea, ajutorul şi – trebuie admis – aportul şi interesul personal al unor astfel de misiţi, care au forţat uneori vânzările pe o piaţă devenită tot mai stagnantă şi mai saturată, autorităţile sovietice au reuşit în decursul unei decade şi jumătate să vândă o cantitate incredibilă de valori, în afara bijuteriilor, au mai fost înstrăinate printre altele picturi de Rembrandt, Tizian, Rafael, Van Dyck, Romney, Watteau, Tiepolo, Velásquez, Hăis, Boticelli şi Veronese. Numai Andrew Mellon a achiziţionat în anii 1930 – 1931 tablouri din Ermitaj în valoare de 7 milioane dolari, reprezentând 1/3 din totalul exporturilor sovietice în SUA în acea perioadă, între 1928 şi 1933, totalul

1 Forbes – Malcolm Forbes, magnat american de origine scoţiană, editează celebra revistă „Forbes magazine”, care publică anual lista celor mai bogaţi 500 de oameni din lume. Fiul său, Steve Forbes, a candidat în alegerile prezidenţiale actuale din SUA din partea partidului republican, pierzând însă în preliminarii. A avut mai multe soţii printre care şi Elizabeth. Taylor.

nea dramatică de oscova de către digsta nu a fost o aflată sub o. ei în con-nfruntat cu vânzărilor sov; suma de lr serie de acţiuni ble, de i – se jac ut de

Un far pe fo’? bibliott numeroat. copiilor, s-a 3.131 dolari (e, a fost cumpărai poloneză Israel Pet, Biblioteca Congresului purtând dedicaţii person amintire emoţionantă a vieţi, astfel de carte spre

exemplu, Alcott, poartă dedicaţia: „Pentru v. de la mămica şi tăticu', 12 ianuarie

Aceste volume au constituit doar > moştenirea literară rusă vândută de bolşe perioadă. Din mulţimea palatelor şi vileloi Romanovilor şi rudelor acestora din St. Pete, împrejurimi, cărţi şi biblioteci întregi au fost sjsk strânse şi aduse la Palatul de Iarnă în vederea l viitoare vânzări în Occident. Una dintre cele mai impo, tante vânzări de acest gen s-a efectuat în 1931 când biblioteca publică din New York a achiziţionat 2.200 de volume formând o parte substanţială a bibliotecii Marelui Duce Vladimir Alexandrovici, un unchi al ţarului. Alţi cumpărători ai conţinutului bibliotecilor palatelor Gacina, Anicikov şi Ţarskoe Selo au fost universitatea Harvard şi Institutul Hoover.

Abia acum începe naţiunea rusă să înţeleagă cât de mult a avut de pierdut şi cât de puţin de câştigat de pe

urma regimului sovietic, mai ales cel al lui Stalin. În cadrul unora dintre aceste licitaţii nu s-au atins nici măcar preţurile de strigare, în timp ce în altele, piese unice, de inestimabilă valoare, au fost vândute la preţurile cele mai mici posibile, în alte cazuri de tranzacţii particulare s-au atins preţuri exorbitante, departe de orice estimare realistă.

Într-o primă încercare obiectivă de apreciere a rezultatelor, revista Ogonyok a caracterizat situaţia foarte concis: „Fiecare ţară trece prin momente dificile, când se cer sacrificii mari şi, uneori, chiar sacrificii absurde. Pierderile de-a dreptul crude suferite de noi în domeniul artei au fost într-adevăr absurde, ele nefiind consecinţa unor necesităţi obiective ci rezultând mai degrabă din incompetenţă economică, aventurism criminal, ignoranţă visătoare şi prostie".

Capitolul 12

c-a lungul timpului, bogăţia unui popor sau a unui individ a fost cel mai bine reprezentată prin raportare la cantitatea de aur pe care respectivul popor sau persoană le deţinea.

Ca element de măsură a forţei şi a rangului financiar, acest metal nobil este unic. El are într-adevăr calităţi remarcabile: este plăcut la vedere, suficient de moale pentru a putea fi prelucrat în bijuterii superbe şi, totodată, destul de dur spre a putea fi folosit la fabricarea monezilor. Acumularea lui nu produce un venit dar posesia lui a consolidat mereu, de-a lungul secolelor, puterea politică – de la Alexandru cel Mare la preşedintele de Gaulle şi de la Cresus la Haile Selassie. Romanovii nu au făcut nici ei excepţie şi orice investigaţie care se ocupă de avuţia lor trebuie în mod obligatoriu să includă şi depozitele de aur, respectiv soarta avută de acesta.

Din anul de vârf 1914, când Rusia deţinea cele mai mari rezerve de aur din lume. şi până în luna august 1921 când acestea erau practic epuizate la Moscova, zvonurile referitoare la aurul ţarist şi locul unde s-ar putea afla acesta, au inundat pur şi simplu presa mondială. Ultimul transport, efectuat în secret în martie 1917, de la Retrograd şi Moscova la Vladivostok şi de acolo la bordul unor vapoare militare japoneze mai departe, spre Vancouver şi Ottawa, a fost etichetat drept o ultimă încercare disperată a lui Nicolae de a-şi salva „propria avere". Nici ancheta întreprinsă de Winston Churchill în 1919 privind soarta unui misterios depozit de aur în valoare de 1 milion dolari, aflat la San Francisco, nu a potolit speculaţiile, ba mai mult, s-a ajuns până acolo încât a fost semnalată „prezenţa" persoanei lui Nicolae însuşi în San Francisco în 1919 şi, din nou, în 1920. Toate aceste poveşti s-au dovedit până la urmă a fi doar simple zvonuri.

Mărimea rezervelor de aur ţariste la începutul primului război mondial, în 1914, nu a constituit niciodată un subiect de dispută: ele erau cele mai mari din lume. Transformate în ruble, acestea valorau 1700 milioane; prin comparaţie, cele ale Franţei erau de 1500 milioane de ruble, iar cele ale Marii Britanii de 800 milioane de ruble.

În calitatea sa de şef autocratic de stat, Nicolae al II-lea nu controla numai rezervele naţionale de aur; lui îi aparţineau şi minele

de aur incluzând zonele de exploatare minieră din Altai şi Nercinsk, care alimentau aceste rezerve, el primind chiar şi dobânzi din profitul vărsat de acestea.

Asemenea preşedintelui de Gaulle o jumătate de

 secol mai târziu, Nicolae fusese sfătuit la începutul domniei sale să se bazeze pe etalonul aur şi să se asigure că rezervele naţionale acoperă valoarea bancnotelor aflate în circulaţie în ţară. l se spusese că, în acest fel, inflaţia va fi strunită iar ţara va prospera. Ca şi Franţa 50 de ani mai târziu, Rusia a procedat similar cel puţin pe durata unei decade, în ambele cazuri, rezervele de aur ale acestor state au crescut şi ele în aceeaşi perioadă de timp.

În general, rezervele naţionale de aur ale unei ţări pot fi formate pe două căi: din producţia propriilor mine şi din surplusul obţinut prin balanţa comercială şi cea a prestărilor de servicii cu alte ţări.

În anii premergători izbucnirii primului război mondial, Rusia a beneficiat de amândouă, fiind astfel bine poziţionată strategic şi putând folosi această remarcabilă comoară pentru plata muniţiei, a armamentului şi a altor echipamente militare de importanţă vitală achiziţionate de la Aliaţi. Statul rus nu a ezitat să facă acest lucru dar condiţiile Impuse pentru efectuarea transferului de aur la Londra şi, ulterior, „dreptul de proprietate" asupra acestuia, aveau să ducă la toate neînţelegerile de mai târziu.

O scenă petrecută în secret în largul apelor îngheţate ale Arhanghelsk-ului la sfârşitul toamnei anului 1914, rezumă ceea ce, în opinia celor mai mulţi, a reprezentat de fapt prima mare scurgere a acestei avuţii naţionale. Astfel, în luna octombrie, la numai două săptămâni de la începerea războiului, două nave militare britanice – crucişătorul HMS Drake şi nava de transport HMS Mantois (fostul vapor de pasageri Mantois al societăţii P & O) au ancorat discret la circa 50 de km depărtare de

ţărm. În bezna nopţii, şlepuri şi barcaze ruseşti, încărcate până

la refuz, au transportat din Arhanghelsk lingouri şi monezi de aur în valoare de circa 8 milioane lire (300 de milioane lire la cursul actual), transferâ**ndu-**le pe vasele britanice. A fost unul din primele exemple ale cooperării financiare dintre Aliaţi, care avea să continue până la revoluţie. Modul cel mai propice de finanţare a livrărilor de muniţie şi armament destinate Rusiei fusese discutat şi decis în decursul a numai câteva săptămâni de la izbucnirea războiului. Ministrul de finanţe rus, Peter Bark, interesat în primul rând să asigure ţării sale livrările de echipament militar britanic, a acceptat condiţiile în care primul transport de aur urma să fie efectuat către Londra. Acestea fuseseră la rândul lor negociate şi formulate de ambasadorul rus ia Londra, Contele Alexander Benckendorff, fratele Contelui Paul Benckendorff, mareşalul curţii imperiale. Aurul era oferit „în schimbul" unor credite britanice. Cunoscuta bancă comercială britanică Baring Brothers, care finanţase deja de mai bine de o sută de ani obligaţiuni ruseşti, urma să dispună de contravaloarea aurului şi, cu ajutorul Băncii Angliei, ar fi pus ia dispoziţie nu numai creditul de 8 milioane lire dar ar fi aranjat şi scontarea (transformarea în bani lichizi) unor note de plată emise de trezoreria rusă în valoare de 12 milioane lire, putând astfel oferi fondurile necesare în următoarele 12 luni. Concret, cele 8 milioane lire ar fi fost folosite pentru achitarea cerinţelor de natură comercială şi industrială. impuse de livrările de muniţie şi armament iar celelalte 12 milioane lire pentru plata cupoanelor de dobânzi ale unor datorii ruseşti deja existente. Acest aranjament premergător unei alte serii de acorduri extrem de.com

plexe referitoare la aur încheiate între Marea Britanie şi Rusia, avea să stea la baza unor neînţelegeri aproape de nedescris între guvernele britanic şi bolşevic, în decursul următoarelor trei sferturi de veac, acest aranjament avea totodată să formeze subiectul unor false interpretări asupra adevăratului rol îndeplinit de aurul rusesc – aflat la Londra şi venite nu numai din partea unor membri ai familiei Romanov dar şi de la o serie de revendicatori şi observatori.

Acest prim transport nu putea fi mai bine protejat din momentul părăsirii Arhanghelsk-ului şi până la cel al sosirii sale la Londra, unde a fost escortat de o gardă militară până la destinaţia finală propriu-zisă – safe-urile Băncii Angliei, fiind introdus aici prin intrarea din spate a clădirii acesteia, dinspre Lothbury.

Biroul pentru Asigurarea Riscurilor de Război din Londra stabilise prima de asigurare şi cheltuieli de transport de 1%, acestea fiind puse în sarcina guvernului rus. Asigurarea a insistat ca aurul „să fie împachetat în lăzi armate cu oţel şi sigilate potrivit uzanţelor, fiecare dintre ele fiind marcată şi numerotată separat”. Peter Bark îi scrisese deja la sfârşitul lunii septembrie Guvernatorului Băncii Angliei, prezentându-l pe Alexander Timcovski (un angajat al cancelariei de credit a Ministerului de Finanţe din St. Petersburg) care fusese însărcinat să însoţească personal aurul şi să-l predea Băncii Angliei.

În afara escortei militare pe uscat, transportul avea să fie protejat şi pe mare de marina militară britanică. Domnul Timcovski însoţea 979 de lăzi cu aur care conţineau circa 4.500.000 lire în lingouri şi 3.500.000 lire în monezi. Ajuns la Liverpool, el a constatat că escorta

militară îi aştepta deja pentru a-i lua în primire, însă numărul de camioane pus la dispoziţie nu era suficient pentru transferul încărcăturii la tren. Nu avea să fie unica dificultate ivită în cursul acestei operaţiuni, în ciuda caracterului ei extrem de secret, Germania a reuşit să prindă de veste trimiţând submarine lansatoare de mine pentru a intercepta navele britanice în Oceanul Arctic. Deşi cele două vapoare au fost detectate, minele lansate de submarinele germane nu au avut prea mare succes, navele reuşind să ajungă în final la Liverpool doar cu avarii minore, învăţămintele au fost însă trase din acest episod şi această rută nu a mai fost folosită niciodată, viitoarele transporturi pornind de la Vladivostok, de regulă la bordul unor nave militare britanice şi japoneze, spre Vancouver şi, în continuare, pe uscat, până

la Ottawa, unde Banca Angliei întreţinea un depozit pentru cazurile de urgenţă.

Transferul Arhanghelsk-Liverpool din octombrie 1914 a fost astfel primul pas al unei operaţiuni mult mai ample de transfer de aur din safe-urile Băncii de Stat a Rusiei din Retrograd şi Moscova în cele ale Băncii Angliei, între 1914 şi începutul revoluţiei în 1917, aur în valoare de 68 de milioane de lire (la cursul din 1993 între 2000 şi 2.500 de milioane lire) a fost transferat în acest mod.

După primul transport a devenit clar că asemenea aranjamente, între Marea Britanie şi Franţa pe de o parte, şi Rusia pe de altă parte, trebuiau să continue atât în interesul procurării de armament şi muniţie din SUA pentru toţi Aliaţii cât şi din Franţa şi Anglia pentru Rusia.

În 1915, cele trei mari puteri europene aliate – Marea Britanie, Franţa şi Rusia – îşi cunoşteau prea bine natu

 ra propriilor lor dificultăţi financiare. Franţa dispunea de rezerve de aur mai mari decât Marea Britanie dar nu avea suficient potenţial industrial; Marea Britanie avea cea mai mică fezervă de aur dar, mulţumită rangului şi credibilităţii ei financiare, era considerată principalul plătitor internaţional putând obţine oricând dolarii necesari prin transporturi de aur către SUA. Rusia, la rândul ei, avea aurul dar îi lipsea dotarea tehnică necesară purtării războiului şi era, totodată, confruntată cu o inflaţie în creştere. Astfel, când reprezentanţii celor trei state s-au întâlnit la Paris, în 1915, pentru a pune la punct următoarele acorduri referitoare la aur, Peter Bark ştia că îl aşteptau negocieri foarte dificile cu ceilalţi parteneri. El avea nevoie urgentă de credite foarte mari pentru ţara lui dar nu dorea, în acelaşi timp, să epuizeze rezervele de aur ale Rusiei. Lloyd George, la rândul său, pe care Bark îl întâlnea pentru prima dată, ştia că plăţile britanice în aur, făcute de SUA pentru achitarea achiziţiilor militare aveau în curând să reducă depozitele Băncii Angliei sub nivelul critic acceptabil, el aşteptând din acest motiv ajutor din partea Franţei şi a Rusiei. Cu toate acestea, Bark era decis să nu

mai accepte transferul unei cantităţi mai mari de aur rusesc în Marea Britanie cum fusese deja cazul, la începutul războiului, cu primul transport în valoare de 8 milioane lire. Dorinţa lui Bark era să amaneteze aurul în schimbul creditelor, nu să-l vândă.

În coridoarele hotelului Crillon din Place de la Concorde, Lloyd George reuşise să fie foarte convingător şi, odată ce ministrul francez de finanţe Ribot a cedat insistenţelor sale, acceptând să transfere aur francez la Londra, Bark intrase cu propriul său plan în

Încurcătură. Tot ce a mai putut el face a fost să insiste asupra includerii în acord a unei clauze de restituire a aurului şi să pledeze asupra faptului că aurul rusesc să fie trimis la Londra numai în cazul în cale rezervele britanice şi cele franceze ar fi atins, într-adevăr, nivelul minim critic. Oricum, Bark, care era de profesie bancher, cunoscând foarte bine toate subterfugiile, a reuşit până la urmă să-l convingă pe Lloyd George să accepte adăugarea în acord a unui detaliu tipic de camuflaj financiar care avea să producă ulterior multă confuzie. Era, de fapt, un lucru perfect normal, încă de la începutul domniei lui Nicolae al II-lea, Rusia asigurase cu stricteţe acoperirea în aur a rublei. Bark era perfect conştient de faptul că scurgerea unor mari cantităţi de aur către Londra ar fi subminat această politică lăsând rubla neprotejată. Acesta a fost motivul pentru care el a făcut o propunere prin care acest declin al rezervelor de aur ruseşti putea fi contracarat şi anume printr-o creştere echivalentă a ceea ce numea el „depunerile de aur aflate în ţări străine”. Lloyd George a consimţit ca Rusia să furnizeze aurul doar când acest lucru ar fi devenit imperios necesar, Marea Britanie emiţând „în schimb, obligaţiuni ale trezoreriei naţionale. Cunoştinţele şi experienţa financiară a lui Bark au intervenit însă şi aici, el reuşind să impună ca aceste obligaţiuni să fie răscumpărate tot în aur în intervale de trei până la cinci ani. În acest fel, Rusia putea include în balanţa financiară naţională şi acest „aur depozitat în străinătate”, el nefiind deci pierdut, chiar dacă în realitate era vorba de contravaloarea acestuia în obligaţiuni britanice (rambursabile în aur)

şi nu de aurul propriu-zis.

Amănuntele şi destinaţiile finale ale următoarelor

transporturi de aur sunt bine cunoscute, cel puţin în privinţa celor efectuate până în 1917. După primul transport în valoare de 8 milioane lire din 1914, au urmat altele – în decembrie 1915, în valoare de 10 milioane lire, în iunie 1916, în valoare de 10 milioane lire, în decembrie 1916, în valoare de 20 milioane lire şi în martie 1917, în valoare de 20 milioane lire. Două (şi doar o singură dată trei) crucişătoare japoneze au fost folosite pentru grosul transferurilor, de la Vladivostok la Yokohama şi, de aici mai departe, la Vancouver.

Înainte de a încerca să dăm de urma transporturilor de aur ce au urmat după aceea, trebuie menţionată o ultimă complicaţie intervenită, în schimbul celor 60 de milioane lire în aur transferate (exceptând primul transport din 1914 în cazul căruia această înţelegere nu se aplică), trezoreria britanică a emis în realitate obligaţiuni în valoare de numai 40 de milioane lire. O notiţă secretă a Băncii Angliei, destinată circuitului intern, menţiona laconic: „În noiembrie 1917 guvernul britanici era pregătit să emită, în favoarea celui rus, obligaţiuni ale trezoreriei naţionale cu o dobândă de 5, 5% în valoare de 20 de milioane lire şi datate pe 16 martie 1917, când, de fapt a avut loc revoluţia bolşevică”. (Cu alte cuvinte, ele nu au mai fost emise). Obligaţiunile emise deja de Banca Angliei în favoarea Băncii Imperiale de Stat Ruse şi având o valoare formală de 40 de milioane de lire nu au apucat să fie niciodată răscumpărate. Astfel, soluţia „cosmetică” ingenioasă a lui Peter Bark, privind aurul rusesc şi consecinţele ei complexe, reprezintă un amănunt care trebuie să fie ştiut în încercarea noastră de a răspunde la două întrebări doar în aparenţă simple: ce s-a ales din aurul ţarist? şi cui îi aparţine acesta?

Odată ajuns la Vancouver, aurul era încărcat în vagoane blindate aparţinând societăţii Canadian Pacific Railway. Încărcătura era însoţită

de angajaţi ai Ministerului de Finanţe rus şi păzită de câte 5 gardieni în fiecare vagon, alături de alţi 15 aflaţi **într-**un vagon special în capul trenului. Provizii adecvate de alimente şi apă se aflau de asemenea în trenuri pentru a se evita opriri inutile şi, ca o inovaţie pentru timpurile acelea, fiecare vagon dispunea de un telefon separat, în ciuda tuturor precauţiilor, cu ocazia ultimelor transporturi au reuşit să se strecoare în presă unele informaţii. Ziare din New York au putut astfel relata cantitatea exactă de aur transportat iar oamenii de afaceri din Vancouver cunoşteau atât mărimea cantităţii cât şi numele crucişătoarelor japoneze chiar înainte de sosirea acestora pe coasta de vest a Canadei. Sursa acestor informaţii a fost depistată în Honolulu'unde crucişătoarele opriseră pentru a se aproviziona cu cărbuni şi de unde reprezentantul foarte zelos al societăţii American Express, anticipând probabil viitoare afaceri cu aur, mai ales în cazul în care alte transporturi ar fi urmat să străbată pe uscat teritoriul SUA, a telegrafiat toate acestea în Statele Unite. De rest **s-**a ocupat apoi trimisul special local al agenţiei Associated Press. Aceste scurgeri de informaţii au cauzat o oarecare nervozitate la Banca Angliei şi, în consecinţă, compania canadiană Dominion Express, însărcinată cu îndeplinirea misiunii, a acţionat prompt aranjând ca aurul să fie transferat în cursul nopţii în largul insulei Vancouver la 150 de km. Nord de Victoria, de pe cele două crucişătoare japoneze Tokiava şi Chitose, pe nava de război canadiană Rainbow. În zorii zilei următoare, vaporul canadian a intrat în portul

Vancouver în linişte şi fără să atragă atenţia cuiva. Cinci zile mai târziu, aurul se afla în siguranţă în depozitele Băncii Angliei din Ottawa.

Între timp, datorită evenimentelor politice, nu se modificase numai modalitatea de schimb a aurului în comparaţie cu primul transport dar şi cheltuielile de transport au fost altfel împărţite. Guvernul britanic a plătit celui japonez costurile de închiriere a vapoarelor (circa 36.000 lire pentru fiecare transport) preluând şi

sarcina asigurării. Japonia a fost, la rândul ei, recompensată, permiţându-i-se să cumpere o cantitate din aurul rusesc – în valoare de 8 milioane lire – şi primindu-l foarte convenabil, practic „în drum”, putând astfel economisi cheltuielile suplimentare de transport.

În concluzie, transporturile de aur din Rusia efectuate între 1914 şi 1917 au ajuns la trei destinaţii: Ottawa – 52 milioane lire, Londra – 8 milioane lire şi Tokio – 8 milioane lire. Un total, deci, de 68 milioane lire în aur dintre care 60 milioane lire erau depozitate formal în Banca Angliei (Londra şi Ottawa) în numele guvernului britanic.

Aceste transporturi de aur efectuate în timpul primului război mondial aveau să devină baza ulterioară a mai multor amintiri referitoare la averea dispărută a Romanovilor. După cum îşi amintea doamna Lili Dehn, într-o conversaţie purtată la Ţarskoe Selo, imediat după abdicarea lui Nicolae, ţarina era optimistă la gândul banilor care îi aşteptau în Banca Angliei. Ea îi spusese lui Lili Dehn şi Annei Vyrubova că averea care le stătea la dispoziţie în cazul în care ar fi plecat în exil era „în aur şi în milioane”. Cine ştie de câte ori au discutat Nicolae şi Alexandra despre prosperitatea lor în materie de aur

pe care fuseseră învăţaţi să-l considere ca „al lor”. Acest mod simplist de abordare a problemei avuţiei lor private avea să-i conducă pe un drum complet greşit la momentul respectiv. Totodată, el avea să influenţeze pe atâţia alţii în cursul anilor următori. Primii afectaţi de acest mod eronat de a privi problema-au fost Anna Anderson şi consilierii ei, Edward Fallows şi Gleb Botkin, cele dintâi idei ale ei despre banii aflaţi într-o bancă „din Anglia” fiind îndrăzneţe şi dibace, pe undeva de înţeles, transformate însă ulterior de alţii în bani aflaţi în „Banca Angliei”.

Fuga ulterioară a lui Peter Bark din Rusia şi numirea lui în postul de consilier al Guvernatorului Băncii Angliei au întărit fireşte aceste prezumţii după cum au făcut-o şi amintirile doamnei Li! i Deh n despre conversaţia de la Ţarskoe Selo. Sarcina de a pune laolaltă toate aceste indicii i-a revenit lui Edward Fallows. Ulterior, el le-a prezentat

consilierilor Băncii Angliei şi diverselor curţi judecătoreşti din Europa, pe parcursul confruntărilor avute cu acestea.

Înainte de a cerceta aceste aspecte complicate precum şi celelalte probleme legate de apartenenţa aurului, vom încerca să urmărim ce s-a întâmplat cu restul rezervelor ruseşti în perioada dintre abdicarea lui Nicolae şi până în momentul epuizării lor, în toamna anului 1921. Această latură a problemei m-a purtat de la Londra la San Francisco, Hong Kong, Boston, New York, Washington şi Paris, rezultatele obţinute în urma acestor călătorii făcând posibilă acum elucidarea sorţii aurului ţarist rămas în depozitele Băncii Imperiale de Stat din Moscova, Petrograd, Samara şi, ulterior, Kazan şi, respectiv, descoperirea locurilor unde acesta a fost vândut, împrumutat, pierdut sau furat.

Punctul de plecare îl constituie acţiunea dramatică de ocupare a clădirii Băncii Imperiale din Moscova de către gărzile roşii înarmate, în anul 1917. Aceasta nu a fost o acţiune firească de preluare a unei instituţii aflată sub o anumită jurisdicţie politică şi de supunere a ei în continuare alteia. Noul guvern bolşevic era confruntat cu dificultăţi acute survenite din partea noilor funcţionari civili şi, concomitent, cu efectul produs de o serie de greve şi închiderea tuturor băncilor particulare, acţiuni care, cumulate, au creat o nevoie urgentă de ruble, de ordinul milioanelor. Pe 7 noiembrie 1917, noul comisar bolşevic al finanţelor, însoţit de marinari înarmaţi şi – *se* spune – şi de un detaşament de militari, şi-a făcut apariţia la Banca de Stat cerând pe loc 10 milioane de ruble. Banca a refuzat să dea curs cererii, el fiind nevoit să părăsească clădirea cu mâinile goale. Au urmat apoi alte două refuzuri soldate cu prezentarea unui ultimatum pentru ca, în final, noaptea târziu, pătrunderea cu forţa a unor gărzi înarmate în clădire să-i convingă totuşi pe funcţionarii băncii să deschidă safe-urile. Acestea se petreceau în ziua de 17 noiembrie, în acea noapte, noul comisar bolşevic a reuşit să ia cu el 5 milioane de ruble din bancă. Acesta a fost începutul trecerii instituţiei centrale de administrarea

averii statului în mâna bolşevicilor. Mai importante însă decât toate stocurile de bancnote aflate încă în clădirea Băncii Imperiale erau rezervele de aur ale ţării şi o parte a bijuteriilor imperiale.

Rezervele de aur moştenite de la ţar în martie 1917 de Guvernul Provizoriu condus de Lvov şi mai târziu de Kerensky, erau desigur mai reduse decât cele din anul de vârf 1914. Totalul de atunci al acestora – circa 1.700 de milioane ruble sau 170 de milioane lire – se diminu

ase între timp datorită transferurilor succesive efectuate în Marea Britanie, Canada şi Japonia fiind însă în acelaşi timp realimentate prin continuarea extracţiei din minele aflate în răsăritul Rusiei. Având în vedere că toate estimările ulterioare au fost făcute în dolari, vom începe să folosim şi noi pentru estimările din 1914 încoace aceeaşi unitate de măsură pentru a păstra proporţiile. Cele 1.700 de milioane de ruble echivalau pe atunci cu ciroa 8, 23; de milioane dolari, în martie 1917, această sumă se redusese la circa 600 de milioane dolari, în perioada Guvernului Provizoriu, continuarea extracţiei de aur a mai adăugat ceva la rezervele existente dar o afacere cu guvernul suedez implicând un credit, încheiată cu oarecare întârziere (cu puţin înainte de lovitura de stat bolşevică din noiembrie) a mai necesitat un transport în valoare de 2.500.000 dolari către Riksbank din Stockholm.

Astfel, la mijlocul lui noiembrie 1917, comisarul bolşevic al finanţelor nu a moştenit numai cele 5 milioane de ruble în bancnote cerute de el sub ameninţarea armelor dar şi o rezervă de aur în valoare de circa 613 milioane dolari. Din aceasta, circa jumătate – 308 milioane dolari – se aflau la Moscova şi Retrograd, cealaltă jumătate fiind depusă la filiala Băncii Imperiale de Stat din Samara1 pe Volga. Rezervele fuseseră divizate din cauza avansării forţelor germane în 1917. Depozitele din Samara aveau însă în curând să ajungă ia cheremul mai multor forţe de necontrolat politice şi militare. Un element de importanţă crucială în destinul

1 Samara – oraş situat pe Volga, între 1935 – 1990 rebotezat în Kuibîşev.

 viitor al aurului avea să fie reprezentat de Legiunea Cehă. La origine, forţele ceheşti din Rusia fuseseră aliaţii slavi ai acesteja în războiul purtat contra Germaniei, ele devenind însă o problemă şi un impediment de îndată ce bolşevicii au încheiat tratatul de pace cu nemţii. Situaţia creată între timp era de aşa natură încât ar fi fost în interesul tuturor părţilor implicate ca cei 40.000 de cehi, aflaţi în acel moment în majoritate la est de Moscova şi de-a lungul căii ferate **trans**siberiene, să fie lăsaţi în pace să plece spre Vladivostok şi de acolo, pe mare, înapoi în Europa. Aceasta a fost cu siguranţă şi intenţia iniţială a bolşevicilor, dar tumultul politic şi militar aflat în curs de desfăşurare în Siberia, pentru a cărui definire chiar şi termenul de „război civil” ar putea fi considerat ca prea clar pentru a reflecta realitatea, a subminat rapid eforturile de a-i scoate pe cehi din Rusia şi de a scăpa de ei pe această cale cât mai repede cu putinţă.

În cursul verii anului 1918, mai multe forţe contrarevoluţionare şi-au făcut apariţia în estul Rusiei – unele în jurul Vladivostokului, altele lângă graniţa cu Manciuria şi altele în anumite zone din Urali. Această evoluţie l-a alertat pe Troţki asupra primejdiei de a-i lăsa pe cehi să treacă înarmaţi prin**tr-**un teritoriu încă evident ostil noului regim de la Moscova. Cine ştie, poate **s-**ar fi aliat cu ceilalţi întărind frontul antibolşevic! Ca urmare a unei decizii pripite, Troţki a insistat însă ca cehii să depună armele şi să fie lăsaţi să pornească spre Vladivostok dezarmaţi. Această hotărâre avea să fie sortită eşecului. Temerile lui iniţiale **s-**au adeverit fără întârziere din plin, astfel că, în decursul a numai câteva luni, cehii nu numai că şi-au păstrat armele dar, arătâ**ndu-**şi totodată

şi curajul deosebit, au recucerit zone întregi situate de-a lungul căii ferate **trans**siberiene – vitală de altfel pentru ei în drumul spre Vladivostok – şi **s-**au unit cu forţele ruse albe aflate în jurul Samarei.

Rezervele de aur preluate de bolşevici de la Guvernul Provizoriu condus de Kerensky s-au diminuat rapid ca urmare a condiţiilor brutale impuse Rusiei de Germania prin tratatul de la Brest-Litovsk, bolşevicii fiind forţaţi să transfere aur în valoare de 160 de milioane dolari din stocul de la Moscova, la Berlin. (Acest aur a ajuns până la urmă în safe-urile Băncii Franţei după terminarea războiului în Europa în noiembrie 1918). În acest context, avansul forţelor ruse albe şi al Legiunii Cehe asupra Samarei reprezenta pentru bolşevici un dublu pericol – politic şi financiar, determinându-i pe aceştia să decidă mutarea pe calea fluvială, la Kazan, cu ajutorul unei flote de şlepuri, a rezervei secundare din Samara, împreună cu rezerva locală deja aflată aici, în valoare de 25 de milioane dolari, acest depozit estic s-a mărit în acest fel la 332 de milioane dolari. Forţele albe ruse şi Legiunea Cehă au cucerit însă cu uşurinţă şi Kazan-ul obţinând una dintre cele mai mari prăzi de război. Evenimentele petrecute în continuare întruchipează unul dintre marile mistere ale întregii noastre investigaţii, în cursul următoarelor 18 luni, aproape 120 milioane dolari în aur din Această pradă de război au dispărut pur şi simplu: vândute, împrumutate, pierdute sau furate – cine ştie? Importanţa acestui aur nu poate fi subestimată. La urma urmei, acesta este mult-cântatul aur „ţarist” care a făcut subiectul atâtor poveşti şi legende populare iar în condiţiile de azi, o asemenea pierdere ar echivala cu cel puţin 1.000 de milioane de dolari!

392

Averea pierdută a ţarilor

Forţele anti-bolşevice grupate de-a lungul căii ferate trasns-siberiene şi cărora li se asociase Legiunea Cehă, erau în esenţă formate din miliţii locale. Comisariatul Siberiei de vest din Omsk, care avea un număr important de adepţi şi o armată de voluntari puternică, era un grup de orientare politică mai reacţionară decât oponenţii săi, Adunarea Constituantă din Samara, cu o armată mai mică şi de orientare mai mult socialistă. Cehii ajutaseră grupul din Samara să acapareze aurul şi în luna august acesta a fost din nou mutat, tot pe cale fluvială cu ajutorul unor. şlepuri şi ăl altor nave cu aburi, de la

Kazan înapoi la Samara. Nu avea să rămână însă aici pentru un timp prea îndelungat. Membrii Adunării Constituante din Samara **s-**au simţit obligaţi să ia aurul cu ei la Ufa, unde, în curând, erau prevăzute să înceapă tratative de fuzionare cu grupul vest-siberian din Omsk. Problema era cât se poate de simplă: unii aveau aurul, ceilalţi o armată impresionantă de voluntari.

Vom vedea în acest caz cum tentaţia irezistibila a aurului a influenţat decizia politică, în final, totul **terminându-**se prin**tr-**unul dintre cele mai bizare furturi de aur din istorie. Sub ameninţarea iminentă a unor forţe roşii care jefuiau împrejurimile, membrii Adunării din Samara au decis să-şi continue drumul cu trenul (şi cu aurul) de la Ufa mai departe la Celiabinsk, continuând însă în acelaşi timp dialogul politic cu grupul din Omsk. Ajunşi la Celiabinsk1, ei au părăsit trenul pentru a participa în oraş la o întrunire în care urma să se decidă deliabinsk – oraş situat în zona Ural.

393

WILLIAM CLARKE

unde să fie deocamdată păstrat aurul: la banca locală sau, mai comod, în clădirea unui siloz de grâu. În timp ce se aflau la întrunire, cineva a dat ordin de plecare trenului către OmskL. Nu este greu de ghicit cine anume. Grupul siberian din Omsk, speculând momentul şi profitând fără îndoială şi de un „ajutor" venit din rândurile grupului Samara, a pus mâna pe aur **câştigându-**şi astfel o poziţie superioară în negocierile politice aflate în curs de desfăşurare. Ambele atuuri erauacum de partea lor: aurul şi forţa armată superioară. Fuziunea politică a şi urmat imediat şi, foarte curând, persoana al cărei nume avea de atunci încoace să fie asociat cu soarta aurului, şi-a făcut apariţia pe scena politică în funcţia de conducător suprem al guvernului forţelor unite albe siberiene din Omsk: amiralul Kolchak.

Fost comandant-şef al flotei ruse din Marea Neagră, amiralul Kolchak a ajuns în contact cu forţele albe din Siberia mai mult prin neşansă. Imediat după lovitura de stat bolşevică din noiembrie 1917, el şi-a făcut apariţia la ambasada britanică din Tokio oferi**ndu-**şi serviciile „necondiţionat şi în orice fel de funcţie la dispoziţia

Maiestăţii Sale". Oferta lui a ajuns pe biroul ministrului de externe britanic la Londra unde a şi fost de îndată acceptată. Ministerul de război, căruia i-a fost apoi transmis cazul, a decis că cel mai indicat loc pentru a-l folosi pe Kolchak era Mesopotamia şi a trecut la acţiune, încercând să-l transfere pe acesta în Orientul Mijlociu pe căi ocolite, de la Yokohama prin Sanghai, Hong Kong etc. acţiune prin care **s-**a pierdut mult timp preţios, Kolchak cheltui**ndu-**şi în acelaşi timp aproape toţi banii cu drumurile. Ajuns la mijlocul lui martie în Singapore, el nu numai că rămăsese fără mijloace finan

 clare dar era în măsură tot mai mare frustrat şi deziluzionat. La insistenţele lui şi sub presiunea evenimentelor, ministerele britanice de război şi de externe au reabordat cazul – din păcate cu mare întârziere – convingâ**ndu-**l pe Kolchak de data aceasta să se întoarcă în Manciuria1 spre a da acolo o mână de ajutor. Ca orice ofiţer cu simţul datoriei el **s-**a conformat şi acestei propuneri fără să discute. Nu avea de altfel să fie unica lui experienţă neplăcută din acel an, el fiind pregătit mai târziu să se confrunte cu haosul din răsăritul Rusiei şi, totodată, cu presiunile politice exercitate de japonezi, americani, francezi şi britanici, care, fiecare la rândul lor, se pregăteau încet pentru o „intervenţie" în războiul civil din Rusia, în această perioadă, capacitatea lui profesională şi, în general, ţinuta lui de potenţial conducător şi punct de atracţie începeau să fie tot mai mult recunoscute şi respectate, în octombrie 1918, la scurt

1 Manciuria – provincie uriaşă, astăzi în China de nord-est, între râul Amur şi Marea Galbenă. Dinastia Qing manciuriană a condus China de la 1644 până în sec. XIX. Manciurienii alcătuiau oligarhia militară, în această perioadă emigrând foarte mulţi chinezi în Manciuria, în 1896 – 1897, Rusia obţine dreptul de a traversa teritoriul Manciuriei cu construcţia căii ferate **trans**siberiene, pentru a putea ajunge la Vladivostok, ca punct terminus estic. Totodată, Rusia obţine şi concesiuni pentru Daireii şi Port Arthur. În 1900, Rusia ocupă de facto Manciuria, unul din motivele declanşării războiului ruso-japonez

din 1904/1905. În urma acestui conflict, Japonia devine puterea dominantă în regiune. Din 1917, Manciuria devine quasiin-dependentă. În 1932, Japonia ocupă integral Manciuria, creând un stat independent numit Manciuko, integral controlat însă de ea. Ultimul împărat chinez **Pu**l a condus mai întâi ca regent, apoi din 1934, ca împărat, destinele politice, în 1935, URSS-ul vinde partea din linia ferată **trans**siberiană aflată pe teritoriul Manciuriei. În 1945, Manciuria este ocupată de sovietici iar în 1946 predată Chinei.

timp după sosirea la Omsk, el a fost însărcinat cu conducerea ministerelor armatei şi marinei din cadrul Directoratului Omsk, organizaţia succesoare a fostelor grupuri Omsk şi Samara iar în decurs de numai câteva săptămâni „ca urmare a unei scurte şi eficiente „lovituri de stat" pusă însă în scenă de alţii, lui i **s-**a oferit funcţia de conducător suprem a ceea ce era, în esenţă, guvernul Siberiei. Astfel, el era acum totodată şi singur răspunzător de rezervele de aur din Omsk în valoare de 332 milioane dolari. Kolchak a avut mult de furcă cu consolidarea coaliţiei conduse de el, alcătuită din grupuri adverse, precum şi cu coordonarea propriilor acţiuni militare cu cele ale guvernelor Aliaţilor. Având acum la dispoziţie resursele necesare pentru următoarele 9 luni, el a început să cheltuiască ceva din aur pentru a achiziţiona muniţie şi armament, care soseau prin Vladivostok. Totodată, el căuta modalităţi de amanetare a unei părţi din aur pentru a putea obţine creditele necesare, acoperirii celorlalte nevoi, în aceste scopuri a fost folosit aur în valoare de 122 de milioane dolari, **într-**un interval de numai patru luni, aur în valoare de 35 de milioane dolari a fost plătit guvernelor japonez, francez şi britanic pentru armamentul livrat prin vânzări directe pe piaţa liberă din Hong Kong. Alte 2 milioane dolari au fost depuse în Banca de Stat din Vladivostok. În plus, aur în valoare de 65 de milioane dolari a fost transportat la Vladivostok spre a fi folosit drept garanţie pentru obţinerea unor credite de la: japonezi – 16 milioane dolari, americani – 2 milioane dolari (pentru puşti şi mitraliere) şi de la un consorţiu

bancar internaţional condus de băncile Baring’s din Londra şi Kidder & Peabody din New York – 47 milioane dolari.

Unele din aceste transporturi de aur au suferit în drum spre Vladivostok pierderi serioase. Escrocii abundau în rândul liderilor guvernelor locale care controlau teritoriile prin care treceau trenurile. Un căpitan cazac, Grigori Semenov, care reuşise să răstoarne autorităţile bolşevice locale din Manciuli – un punct de importanţă strategică situat de-a lungul căii ferate **trans**siberiene imediat după graniţa manciuriană – şi care pentru un timp a primit chiar o alocaţie lunară de la consulatul britanic din Harbin, încuraja deschis trecerea „sigură” a trenurilor cu aur prin teritoriul „său”. Din păcate, Manciuli era situat pe ultima porţiune a rutei directe spre Vladivostok, pe un traseu de cale ferată aparţinând societăţii chineze Eastern Raiways aflată însă sub control rusesc, Semenov neavând în acest fel dificultăţi prea mari să deturneze o parte din aur. Guvernul din Omsk a înţeles destul de repede că mărimea cantităţilor de aur ajunse la Vladivostok era mai mică decât cea plecată din Omsk dar nici corespondenţa purtată de către ministerul de finanţe de la Omsk şi nici chiar ameninţările cu forţa venite direct din partea lui Kolchak nu l-au putut convinge pe Semenov să renunţe la deturnarea aurului în interes propriu. Aurul sustras din aceste transporturi şi estimat ulterior la aproape 22 de milioane dolari a rămas sub controlul lui Semenov în localitatea Cita fiind până la urmă recapturat de către bolşevici.

În această perioadă, în care comandamentul lui se afla încă la Omsk, Kolchak a folosit, uneori a şi pierdut aur în valoare de circa 122 milioane de dolari pentru finanţarea forţelor ruse albe aflate sub comanda lui în lupta contra bolşevicilor. Acest aur nu i-a folosit însă până la urmă la nimic, el fiind forţat spre sfârşitul anului

1919, când forţele roşii începuseră să avanseze în detrimentul celor albe, să privească cu propriii săi ochi evacuarea Omsk-ului şi

să-şi mute sediul comandamentului politic şi militar mai departe către est, la Irkutk1. Această acţiune implica automat şi evacuarea şi protejarea de-a lungul liniei ferate **trans**siberiene a rezervelor de aur rămase. Au fost necesare 10 zile pentru încărcarea în 40 de vagoane speciale a aurului rămas valorând 210 milioane dolari. Aceasta era partea rămasă din stocul iniţial în valoare de 332 de milioane dolari. Kolchak a părăsit Omsk-ul în noaptea de 12 noiembrie 1919 **într-**un „convoi" de trenuri şi cu două zile înaintea, ocupării oraşului de către trupele bolşevice. Acest convoi a fost în mod deliberat alcătuit de el din 5 trenuri denumite A, B, C, D şi E şi însoţite de un tren suplimentar blindat. El însuşi călătorea în trenul B. Anturajul, cancelaria şi garda se aflau în trenurile A, B, C şi E, aurul fiind încărcat în trenul D. Până aici totul a mers bine însă nu la mult timp după plecarea din Omsk, în timp ce două dintre trenuri treceau tocmai prin gara Tatraskaia aflată la 140 de km. est de Omsk, trenul B a lovit din spate, din plin, trenul D care ducea aurul, ciocnirea provocând un incendiu de mari proporţii în gară. Rezultatul a fost catastrofal, 8 vagoane fiind distruse, nu mai puţin de 80 de soldaţi omorâţi, 30 răniţi şi numărate lăzi şi cutii conţinând aurul împrăştiate de-a lungul liniei ferate în toate direcţiile. Monezi şi lingouri se aflau pe jos aşteptând doar să fie adunate. Cantitatea pierdută ca atare în acest accident nu este cunoscută.

lirkutk – oraş în Siberia sud-estică, situat pe râul Angara, în apropierea lacului Baikal. Punct important pe linia ferată **trans**siberi-ană.

Destinaţia finală a aurului-rămas şi destinul amiralului Kolchak pot fi rezumate pe scurt. Autoritatea lui Kolchak a fost treptat erodată de mai multe evenimente petrecute concomitent şi anume: avansul forţelor roşii către est, hotărârea cehilor de a ajunge cu orice preţ la Vladivostok (ei îl precedaseră pe Kolchak în plecarea din Omsk), iniţiativele şi acţiunile uneori violente ale căpeteniilor locale la care **s-**au adăugat divergenţele iscate între timp între guvernele Aliaţilor, în special Legiunea Cehă, care controla cu străşnicie calea ferată**trans**

siberiană pentru a-şi menţine deschisă ultima posibilitate de scăpare, ajunsese în poziţia de a controla şi dicta activitatea şi mişcările de trupe ce aveau loc de-a lungul acestei linii ferate de importanţă strategică crucială. Aceasta era atât de congestionată încât mai mult de două trenuri pe zi nu puteau trece.

Cehii l-au pus pe Kolchak în faţa faptului împlinit, comunicându-i pur şi simplu că trenul lui şi cel cu restul de aur puteau avansa până la Nijneudinsk, lucru pe care amiralul l-a şi făcut. Alte tergiversări şi întârzieri au urmat, în care generalul Janin, comandantul francez al forţelor aliate, a jucat un rol decisiv şi deosebit de sumbru. Până la urină, Kolchak a fost forţat să abandoneze trenul cu aurul în schimbul garantării trecerii până la Vladivostok. Nu avea însă să ajungă până la coastă, cehii predându-l în final noului guvern socialist revoluţionar local din Irkutk. Rolul jucat de generalul Janin în acest episod rămâne echivoc. L-au predat oare cehii pe Kolchak autorităţilor revoluţionare din ordinul sau la sugestia lui? în orice caz, Kolchak a fost împuşcat două luni mai târziu iar Janin rechemat discret de guvernul francez în ţară. Nu este însă ultima dată când vom auzi de el.

Între timp, situaţia se schimbase de aşa manieră încât cehii deţineau acum aurul dorind cu orice preţ să părăsească Siberia. Totodată, anumite guverne aliate nu pierduseră nicidecum din ochi „aurul lui Kolchak”. Mai ales departamentul de stat ameriqan explora cu atenţie implicaţiile politice ale unei asemenea „achiziţii”. Posesia aurului chiar şi numai sub forma unei „custodii pentru poporul rus” ar fi forţat orice guvern viitor din Rusia să recunoască obligaţiile financiare anterioare. Convorbiri politice pe aceste teme au continuat timp de câteva săptămâni până când realităţile stringente (cehii aveau aurul şi voiau’ cu orice preţ să fugă) s-au impus faţă de subtilităţile diplomatice. Astfel, în ciuda „ideilor” de ultim moment ale Aliaţilor, resturile aurului ţarist (o cantitate în valoare de 210 milioane dolari. părăsise Omsk-ul) au revenit, până la urmă, în mâinile bolşevicilor.

Dacă întreaga cantitate rămasă a fost într-adevăr returnată acestora este un fapt încă nelămurit definitiv. Zvonuri referitoare la vânzarea unor mari cantităţi de monezi de aur la Harbin la scurt timp după aceea, suficiente chiar pentru a diminua simţitor preţul aurului pe piaţă, sugerează totuşi că cehii sau alţii mai târziu, sau poate chiar norocoşii care au putut profita de pe urma accidentului de tren din gara Tatarskaia, şi-au scos prada la vânzare. Ruşii albi din exil au rămas convinşi că cehii şi-au însuşit aur în valoare de 32 de milioane dolari din cantitatea primită de la Kolchak dar ei s-ar fi putut inspira, voit sau nu, şi din articolele apărute în presa occidentală şi bazate, în parte, pe informaţii şi propagandă bolşevică. O parte a răspunsului la această întrebare poate fi oferită acum.

Averea pierdută a ţarilor în toamna anului 1924, consulul american din Riga a primit un răspuns iritat din partea colegului său ceh din oraş, în care erau dezminţite nu numai acuzaţiile aduse Legiunii Cehe dar erau oferite în acelaşi timp şi numeroase detalii despre cantitatea şi modul în care aurul a fost pierdut. Se poate afirma fără rezerve că, consulul ceh şi-a făcut într-adevăr datoria. Astfel, el ştia că la plecarea din Kazan în întortocheata călătorie prin Siberia, aurul fusese păzit de 300 de soldaţi sub controlul comun al lui Kolchak şi al Legiunii Cehe. El ştia, de asemenea, cu precizie proporţia exactă dintre lingouri şi monezi precum şi valoarea nominală a acestor două grupe, în fine, consulul mai ştia că Kolchak rezistase tuturor încercărilor întreprinse de generalul Janin de a-l convinge să mute aurul spre est cu mult timp înainte de evacuarea finală şi cam târzie, a Omsk-ului. Se pare că Janin fusese cel care încredinţase până la urmă aurul cehilor, în continuare, consulul descria faptele întâmplate: pe 4 ianuarie 1920 cehii au preluat aurul care a fost imediat pus sub controlul a 3 ofiţeri cehi şi 3 oficiali ruşi. Consulul sublinia că în momentul acela toate sigiliile originale ale lăzilor cu aur erau intacte, cehii aplicând la rândul lor un rând nou de sigilii. Pe 12 ianuarie cehii au descoperit însă că sigiliile de la uşa unui vagon care fusese păzit de ruşi în gara Tiuret, fuseseră rupte şi 13 lăzi lipseau, începând cu data

de 28 februarie, întregul transport fusese păzit de compania a 7-a a regfmentului sovietic Irkutk iar pe 1 martie predat formal de către cehi bolşevicilor.

Răspunsul consulului ceh din Riga era de fapt o respingere categorică şi detaliată a presupusului jaf al aurului în valoare de 32 milioane dolari imputat cehilor.

jaf ce putea trece ca plauzibil, cel puţin până când am reuşit să descopăr ceva mai târziu la Hong Kong mai multe privitoare la acest subiect.

Problema este că cehii au vândut o parte din aur pe piaţa internaţională, prin Vladivostok. Poate că au pierdut, într-adevăr, o parte din el în conformitate cu versiunea pe care au prezentat-o. Orice s-ar spune însă, pentru a face un târg sau o afacere, sunt întotdeauna necesare două părţi şi băncii căreia ei i-au oferit o parte din aur îi aparţin încă, încuiate în safe-uri, actele cu detaliile tranzacţiilor.

The Hong Kong & Sanghai Banking Corporation, care la rugămintea guvernului britanic deschisese o filială în 1918 la Vladivostok, a fost partenerul de afaceri abordat de cehi. Managerul filialei, B.C. Lambert, a notat simplu că cehii „au vândut băncii în secret partea de aur pe care au avut-o cu ei”. Arhiva băncii, aflată în Hong Kong, conţine însă ceva mai multe amănunte: „Aceste lingouri de aur au fost oferite Băncii Angliei care le-a refuzat. Lambert a făcut atunci o ofertă prin intermediul lui A.G. Stephen, managerul filialei din Sanghai. Sub supravegherea comandorului Baring, ele au fost duse la bordul unui iaht la Sanghai şi de acolo trimise în India unde era mare nevoie de aur”.

Restul episodului îl găsim consemnat în istoria băncii, unde succesorul lui Lambert în funcţia de manager al filialei din Vladivostok – M.W. Wood – descrie cum aurul a fost inventariat de el şi de doi subalterni ai săi la adăpostul întunericului: „Podeaua biroului era acoperită de cutii. Am călcat peste ele pe rând, ţinând într-o mână o sticlă în care era înfiptă o lumânare şi în cealaltă ceara de sigiliu; am

deschis fiecare cutie
 trecând în revistă conţinutul, apoi am resigilat-o şi am expediat-o pentru transport”.

În acest context, trei întrebări devin foarte importante: cât din aurul ţarist au moştenit până la urmă bolşevicii? Cât din aur a ajuns în final în alte părţi? Cu cât aur au rămas bolşevicii la începutul anului 1920?

Rotunjind cifrele, Kerensky a predat în noiembrie 1917 noului guvern bolşevic aur în valoare de circa 613 milioane dolari. La Kazan, cehii şi Kolchak au capturat împreună din acest aur o-cantitate valorând 332 de milioane dolari. Ţinând cont de aurul care a trebuit să fie dat guvernului german (în virtutea tratatului de la Brest-Litovsk) şi de cantitatea extrasă între timp din minele ruseşti precum şi de obţinerea, printr-un chilipir, de aur românesc (sic!), bolşevicilor le rămăsese la începutul anului 1920 o cantitate de aur valorând circa 300 milioane de dolari. Deci, între noiembrie 1917 şi începutul anului 1920, stocul de aur bolşevic s-a înjumătăţit aproximativ sau, altfel spus, o treime din totalul cu care Nicolae începuse războiul în 1914 se mai afla în ţară.

Un an mai târziu, în primăvara lui 1921, rezervele de aur bolşevice scăzuseră la o valoare de 170 de milioane dolari iar pe 10 august în acelaşi an, ele se reduseseră şi mai mult, atingând o valoare de 1.200.000 dolari. Pe 30 august ele au fost calificate drept „epuizate”.

În concluzie, aur ţarist în valoare de circa 800 de milioane dolari a dispărut în decurs de 7 ani de tulburări, o parte fiind folosit pentru acoperirea cheltuielilor de război, o parte pentru plata datoriilor de război inamicilor, o parte pentru finanţarea rezistenţei armate a ruşilor albi din Siberia, o parte pentru menţinerea fluxului de importuri în ţară şi o parte căptuşind buzunarele.

a tot felul de hoţi, începând cu căpeteniile regionale din Siberia şi până la oamenii de nimic care pot fi întâlniţi peste tot şi pentru care

aurul reprezintă o ispită irezistibilă.

În final, alţi doi factori de natură tipic bolşevică şi-au mai adus contribuţia. Unul a fost deficitul crescând al balanţei comerciale bolşevice, tulburările interne din Rusia punându-şi amprenta asupra producţiei – în general şi în special asupra industriilor de prelucrare iar comerţul cu Occidentul a fost afectat de caracterul politic al noului regim. Al doilea a fost instinctul „tovarăşilor" oficiali nu. numai de a folosi resursele de aur aflate la dispoziţie pentru stimularea propagandei bolşevice în străinătate dar, ocazional, şi de a deturna asemenea fonduri în conturi proprii în străinătate. Această trăsătură avea să iasă din nou la iveală cu o ciudată precizie 70 de ani mai târziu, mai precis în ultimele luni ale regimului sovietic, când rezervele totale de aur şi valută s-au prăbuşit de la 11 miliarde dolari la nivelul zero în mai puţin de 18 luni. Numai 7 miliarde dolari din această pierdere au putut fi justificaţi prin tranzacţii comerciale normale. Ce s-a petrecut cu celelalte 4 miliarde dolari rămâne un mister. Tentaţia de a depune bani în secret în străinătate, în interes particular, a caracterizat deci atât începutul cât şi sfârşitul bolşevismului.

Un efect bizar al declinului din 1991 al fostei rezerve de aur sovietice a fost întruchipat de apariţia bruscă a unor lingouri ţariste originale pe pieţele de aur din Zürich şi Londra, în ceea ce avea să fie ultima lor zvârcolire, autorităţile sovietice au fost forţate să vândă lingouri de aur provenind din rezerva originală, ţaristă. Aceste lingouri de pe vremea ţarului au fost imediat

 recunoscute de negustorii londonezi după marcajul oficial şi după dată. Ele erau datate 1914, aveau o puritate de 98% cu puţin inferioară specificaţiilor engleze şi au fost comparate de îndată cu lingourile vechi, aflate, încă de pe vremea aceea, în vest. Întrebarea cu care suntem confruntaţi acum nu se referă doar la apartenenţa lingourilor apărute în cele din urmă pe pieţele occidentale în 1991 dar şi a aurului transferat în safe-urile Băncii Angliei din Londra şi Ottawa în timpul primului război mondial. Am reuşit să dăm de urma celei mai mari părţi a aurului original ţarist;

acum trebuie să lămurim problema proprietăţii. Aceasta, la rândul ei, ne întoarce în timp la Nicolae, la evenimentele petrecute la abdicarea lui şi, eventual, la cele petrecute înaintea acesteia.

Ca ţar al tuturor ruşilor, el controla mineritul şi prelucrarea aurului precum şi vânzarea acestuia către stat, tranzacţie din care el obţinea şi un venit. Chiar şi după aceasta, el putea încă decide – folosindu-se de sfaturile ministrului său de finanţe – dacă aurul urma să fie depus în străinătate sau în safe-urile Băncii Imperiale de Stat. Controlând atât propriile finanţe cât şi pe cele ale statului, el avea o influenţă directă şi covârşitoare asupra creşterii, respectiv a scăderii rezervelor de aur. Nicolae a şi semnat, de altfel, personal documentele oficiale care au însoţit transporturile de aur către Londra din timpul primului război mondial. De aici rezultă fireşte supoziţia că aurul din Londra ar fi fost al Romanovilor. Într-un sens, el a fost al lor. În altul, însă, nu. De aici şi răspunsul la una din întrebările noastre principale. Cât de mult din aşa-numitul aur ţarist a fost imperial, prebolşevic, guvernamental, şi cât de mult al familiei Romanov ca atare? Dacă ţarul nu a depus în străinătate

aur pe propriul său nume sau pe cel al unui membru al familiei, atunci aurul aflat în alte ţări a aparţinut guvernului imperial, respectiv celui ce l-a succedat şi nu Romanovilor.

Până în prezent nu a ieşit la iveală nicio dovadă care să sugereze că s-a făcut vreo depunere de aur în numele familiei Romanov înaintea abdicării ţarului. Există de altfel puţine motive care să ne facă să credem că asemenea dovezi s-ar mai putea ivi, dat fiind că aurul, prin natura lui, nu produce dobânzi şi deci venit, ci protejează doar împotriva efectelor inflaţiei care, înainte de 1914, nu reprezenta un pericol.

Dacă această afirmaţie este adevărată atunci principala dispută cu privire la proprietarul aurului descoperit de noi se poartă între guvernele imperial rus şi cel bolşevic şi, în cazul aurului transportat în Banca Angliei, şi cel britanic. Această dispută a continuat să fie purtată

în anii ’20, ’30 şi încă mult timp după cel de-al doilea război mondial.

Capitolul 13

Manii a o expresie a bogăţiei, candelabrele Palatului de Iarnă, ornamentele aurite, ouăle de Paşti Fabergé, strălucirea reflexelor luminoase de pe diadema şi colierul împărătesei nu reprezentau de fapt decât simboluri ale imperialităţii. Adevărata bogăţie şi putere ţaristă se afla în altă parte, mai precis, în posibilitatea de a manipula conform bunului pla e milioanele de ruble şi, de aici, şi presupusele milioane care ar fi fost investite în străinătate pentru Nicolae şi familia sa înaintea primului război mondial.

Pe măsură ce omul a devenit din în ce mai rafinat în folosirea banilor, în mai mare măsură **s-**a dovedit iluzorie folosirea acestui mijloc artificial ca alternativă a bogăţiei. Totul **s-**a bazat la timpul său pe schimbul unor obiecte palpabile, fie ele scoici, metale, oi sau capre.

Chiar şi primele monede apărute aveau o valoare proprie, intrinsecă, putând fi topite la nevoie. Dar acest şiretlic de încredere, constând din schimbarea mijloacelor folosite în tranzacţii de la monede la bancnote, depuneri bancare şi, în ziua de azi, chiar în conturi computerizate – toate plecând de la premiza că o bancă, instituţie sau un guvern va garanta înapoierea banilor – a introdus un element nou, înşelător şi alunecos. Banii au devenit doar un mijloc prin care cineva îşi asigură propria securitate sau supravieţuire. O asemenea situaţie a condus de-a lungul timpului în mod firesc la orice pericol imaginabil – de la fraudă la inflaţie şi de la război şi revoluţie la confiscare. Acestea nu sunt însă singurele riscuri pe care le avem de înfruntat în căutarea şi cercetarea conturilor bancare şi a investiţiilor de capital ţariste. Depunerea unor bani **într-**o bancă este un târg de natură strict particulară între această instituţie şi clientul ei. Relaţia este comparabilă eu cea dintre un medic şi pacientul său, sau dintre un avocat sau orice alt consilier sau-sfătuitor şi clientul acestuia, indiferent de domeniul de activitate. Informaţiile privind trecutul, în afara transferului de bani propriu-zis, desigur, se restrâng de fapt la

persoana clientului, a urmaşului său legal sau a celui delegat de către acesta. Adesea se exagerează cu discreţia în înţelesul aşa-zisei etici profesionale. Această regulă a discreţiei poate fi protectoare pentru clientul aflat încă în viaţă sau decedat dar şi stânjenitoare pentru investigaţiile veritabile.

Şi în cazul nostru acesta a constituit primul obstacol major în calea oricărui pretendent la banii ţarişti, fie că lucrurile se petreceau la Londra, Paris, Berlin sau New York. De-a lungul întregii ei vieţi, Anna Anderson a fost

408

Averea pierdută a ţarilor continuu stânjenită de acest aspect. Nu avea să fie însă unica dificultate de care ne-am lovit în cercetările întreprinse pentru a da de urma unor astfel de depuneri băneşti, în mod normal, şefilor de stat le este asigurată protecţia şi discreţia în ceea ce priveşte călătoriile, viaţa, particulară sau banii lor căci, prin natura lor, activităţile regale sau imperiale atrag după sine o protecţie exagerată. Acest fapt nu a putut însă ascunde un lucru esenţial: când Nicolae şi familia au fost ucişi la Ecaterinenburg, ei au lăsat în urmă sume substanţiale de bani şi investiţii de capital în afara Rusiei. Adevăratele greutăţi încep odată cu încercarea de a stabili care a fost mărimea reală a sumelor şi de a afla locul unde **s**-ar putea găsi ele, aceste obiective necesitând o investigaţie mult mai cuprinzătoare.

La început, cel ce investighează cazul este. confruntat cu acest gen de întrebări: cine a-revendicat banii şi ce anume au ştiut aceste persoane? Cine a efectuat deja cercetări pe cont propriu şi ce a reuşit să descopere? Cine ar fi putut şti la vremea respectivă adevărul fără să fi divulgat ceva până acum?

Celor trej investigatori principali care **s**-au angajat serios să susţină interesele principalilor pretendenţi – Herluf Zahle şi Edward Fallows în cazul Annei Anderson şi Kiril de Şişmarev pentru colonelul Golenievski – trebuie să le mai adăugăm şi un al patrulea: Fanny Holtzmann. Această formidabilă avocată americană a sfătuit-o cu mult succes, apărâ**nd**-o indirect pe Prinţesa Irina Yusupov (fiica Marii Ducese Xenia) în cadrul unui notoriu proces de calomnie din 1934,

purtat contra societăţii americane de producţie cinematografică Metro-Goldwyn-Meyer şi având drept temă un film făcut despre

viaţa lui Rasputin. În felul ei, fiecare dintre aceste poveşti a adăugat atât prezumţii cât şi fapte reale care trebuie acum examinate îndeaproape de noi pentru a reuşi să ajungem la fondul problemei.

Soţul Prinţesei Irina, Prinţul Felix Yusupov, a fost unul dintre ucigaşii lui Rasputin, fapt recunoscut de altfel deschis şi de el însuşi, în filmul produs de societatea americană se sugera însă că Rasputin ar fi fost un protejat al curţii şi un mentor al Irinei în chestiuni sexuale. Acesta a fost aspectul supărător care a condus la angajarea doamnei Fanny Holtzmann în intenţia de a obţine o dezminţire şi de a cere apoi despăgubirile adecvate cazului. Cu ajutorul colegilor ei britanici de breaslă, ea a triumfat **într-**o asemenea manieră încât Metro-Goldwyn-Meyer a trebuit să plătească despăgubiri în valoare de 25.000 lire dintre care 5.000 lire imediat, sumă ridicată apoi la 10.000 lire ca o consecinţă a înaintării unui apel. Şi mai păgubitor a fost faptul că societatea MGM a mai acceptat să plătească şi o sumă suplimentară, păstrată secretă, pentru evitarea altor acţiuni juridice similare în SUA şi în alte ţări. Riscând o apreciere, un emigrant rus a sugerat că ar fi fost vorba de circa 900.000 lire. Unicul comentariu oferit de doamna Holtzmann cu privire la această sumă a fost: „... pare că ştie ce spune”.

În cursul pregătirilor acestui proces, Fanny Holtzmann a studiat şi aprofundat problemele financiare ale Marii Ducese Xenia, legate de moştenirea ce-i revenea ca membră a familiei Romanov. La începutul întregii acţiuni, doamna Holtzmann a fost apreciată personal şi de Regele George al V-lea şi Regina Maria la Windsor, în numele verişoarei lor, Xenia. Deşi nu proveneau din

aceeaşi lume – ea a sosit la Londra cu autobuzul ca şi cum ar fi vrut să-şi demonstreze convingerile republicane – ambele părţi au găsit imediat un limbaj comun. Regele George era surprins de această

femeie atât de competentă în profesie („Păreţi foarte... vă rog să mă scuzaţi... foarte tânără!”) în timp ce Regina Maria era nerăbdătoare s-o descoasă despre prietenii şi clienţii ei din Hollywood – Mary Pickford, Charlie Chaplin şi cuceritorul de inimi, John Gilbert, străduindu-se pe cât posibil să nu-şi arate pe faţă propriile simpatii nutrite pentru acesta. Insistenţa lor aproape copilărească a cucerit-o pe doamna Holtzmann, ea fiind la rândul ei acceptată de perechea regală britanică ca o persoană pe care Xenia se putea baza şi căreia i se puteau deci încredinţa interesele acesteia. Procesul de calomnie intentat societăţii MGM şi pregătirile de rigoare au familiarizat-o pe Fanny cu aspectele detaliate ale problemelor cu care se confruntau Romanovii după decesul împărătesei-Văduve Maria la Copenhaga în 1928. Ca urmare a „campaniei” purtate de Anna Anderson pentru dobândirea drepturilor de moştenire, atât Xenia cât şi sora ei, Olga, au fost forţate la rândul lor să-şi pledeze cauza propriilor lor drepturi, fapt care declanşase deja litigii în Finlanda şi Germania, în acest context a fost un lucru firesc ca Xenia să apeleze la ajutorul doamnei Holtzmann în aceste dispute complicate, avocata americană dedicându-se cu întreg entuziasmul firii ei misterelor financiare ale Romanovilor.

O primă poveste care i-a trezit nedumerirea a fost cea referitoare la faptul că Nicolae ordonase – la cererea lui George al V-lea – încărcarea la bordul unei nave militare britanice a unei cantităţi de aur valorând

50 de milioane dolari. Potrivit biografului doamnei Holtzmann, Ted Berkmann, ei i s-a spus că „banii nu au fost niciodată plătiţi şi nici vreo altă socoteală nu s-a dat asupra lor”. După cum am relatat deja în capitolul 12, ştim acum că lucrurile s-au petrecut în realitate altfel – cantităţile de aur transferate la Londra şi Ottawa nu erau destinate folosului personal al lui Nicolae, ci făceau parte dintr-un acord încheiat oficial între cele două guverne. Cu toate acestea, Fanny a urmărit cu

perseverenţă acest fir, chestionând supravieţuitorii din familia Romanov şi anturajul acesteia. Conform spuselor biografului ei, „... ea a nimerit **într**-un adevărat labirint de prezumţii şi contradicţii” nereuşind să limpezească lucrurile până la urmă. Acest transfer de aur nu a fost singurul episod cercetat de ea. Depuneri bancare din Marea Britanie şi Germania precum şi investiţii ţariste mari în SUA au făcut, de asemenea, obiectul investigaţiilor sale. După cum am aflat, Fanny Holtzmann şi-a îndeplinit sarcina trimiţând „zeci de scrisori confidenţiale la diferiţi prieteni sus-puşi în guvern” şi făcând chiar o vizită specială la Paris pentru a discuta cu persoane din comunitatea emigranţilor ruşi care avuseseră în trecut legături apropiate cu curtea imperială. Ea „a urmărit metodic fiecare fir” al poveştii, de fiecare dată însă eforturile ei „împotmoli**ndu**-se **într**-un punct mort”. Biograful i-a rezumat acţiunile în următoarele cuvinte: „Treptat, a ieşit la iveală o altă imagine a ţarului şi a ţarinei – resursele lor fuseseră confiscate sau vândute după revoluţie, în Rusia, iar depunerile din străinătate au fost devorate de prăbuşirea mărcii în Germania şi de plăţile făcute pentru achiziţia de trenuri şi echipament sanitar în Anglia”.

Ne vom ocupa amănunţit de acţiunile întreprinse de către Nicolae odată cu izbucnirea războiului în 1914 dar, înainte de aceasta, trebuie să examinăm atent investigaţiile similare dar cu mult mai detaliate şi cuprinzătoare efectuate de Edward Fallows în numele Annei Anderson.

După cum am văzut, aceste cercetări au început cu seriozitate în 1928 când Anna i-a dat acestuia puteri depline de a o reprezenta ca avocat al intereselor ei, ele continuând şi în cursul anilor ’30. Astfel, aceşti doi avocaţi americani – Fanny Holtzmann şi Edward, Fallows – erau angajaţi în acţiuni oarecum identice, în aceeaşi perioadă de timp şi urmărind acelaşi ţel, unul însă pentru un Romanov autentic, celălalt pentru unul pretins. Cu toate acestea, Fallows avea să devină de-a dreptul obsedat de această misiune, el angajâ**ndu**-se de o asemenea manieră încât după cum au observat şi mulţi prieteni de-ai lui – totul

s-a desfăşurat în detrimentul activităţii sale de avocat în general şi chiar al propriei sănătăţi. De aceea, descoperirile făcute de el nu pot fi ignorate. Examinarea acestora ne va conduce la esenţa suspiciunilor pa care Anna Anderson le-a manifestat faţă de persoana lui Peter Bark, şi, mai ales, asupra celei mai importante dintre ele – mai precis că, în virtutea cunoştinţelor pe care acesta, ca ultim ministru de finanţe al ţarului, le-ar fi avut asupra depunerilor băneşti ţariste în Banca Angliei, el ar fi contribuit activ la devierea acestor fonduri în interesul propriu sau în cel al altor supravieţuitori din familia Romanov, privând-o implicit pe ea de aceşti bani. Aceste suspiciuni au fost în repetate rânduri exprimate în decursul anilor şi, într-o formă mai specifică, în 1991 de defunctul James Blair Lovell, „biograful ales” al Annei Anderson.

Primii paşi întreprinşi de Fallows au constat în notificarea oficială a Băncii Angliei şi a altor instituţii bancare britanice cu privire la revendicările Annei Anderson, fapt petrecut în 1928 şi care nu s-a limitat la Marea Britanie, notificări similare fiind transmise la Berlin şi New York. El a urmărit două scopuri principale: obţinerea recunoaşterii identităţii Annei Anderson drept Anastasia, fiica cea mai tânără a ţarului la curţile de justiţie (în principal la cele germane) şi descoperirea banilor şi a investiţiilor de capital ţariste, în cazul Londrei, el a avut de la bun început urî avantaj, cunoscându-l deja dinainte, din 1925, pe Arthur Gallop, asociat la firma londoneză Freshfields, Leese & Munns, consilierii juridici ai Băncii Angliei. Cu ocazia primei lor întâlniri, Gallop – care în cadrul firmei se ocupa direct de problemele legate de Banca Angliei – l-a invitat la masă în birourile firmei din Old Jewry, o străduţă situată imediat după colţul clădirii băncii, arătându-i cu acest prilej şi interiorul Băncii Angliei şi chiar al safe-urilor în care se aflau depozitele de aur, Fallows având astfel posibilitatea să admire „sute de milioane de lire sterline în aur”. Cu prilejul celei de-a doua vizite făcute la Londra în februarie 1929, de data aceasta în interesul Annei Anderson, amintirile primei vizite

trebuie să fi fost cu siguranţă încă foarte proaspete în mintea lui. El l-a căutat din nou pe Arthur Gallop, fiind întâmpinat şi de data aceasta cu aceeaşi curtoazie ca şi prima dată. Cu puţin înaintea sosirii la Londra, Fallows mai luase legătura cu un prieten jurist, Gilbert Kennedy, care discutase, la rândul său cu Gallop problema existenţei unor eventuale depuneri ţariste. Potrivit spuselor lui Fallows, Kennedy i-a comunicat că Gallop i-ar fi r dat de înţeles acestuia că

414

Averea pierdută a ţarilor nu poate discuta – dezvălui sau dezminţi – existenţa unor astfel de depuneri până ce o asemenea cerere sau pretenţie nu venea din partea unui revendicator autentic. Impresia lui în urma discuţiei avute cu Gallop fusese însă că trebuie să fi existat nişte bani deoarece Gallop nu negase cu fermitate acest lucru.

În aceste circumstanţe Fallows l-a întâlnit din nou pe Arthur Gallop în Old Jewry, fiind primit de aceasta ca un vechi prieten. După ce au depănat o serie de amintiri, Fallows a trecut la subiect. Gallop i-a răspuns deschis: „În mod normal, domnule Fallows, aş fi dispus să discut pe faţă cu dumneavoastră orice problemă dar în acest e caz trebuie să vă descurcaţi în întregime de unul singur. Banca Angliei fiind o instituţie de stat, nouă nu ne este permis să dezvăluim existenţa sau mărimea vreunei depuneri sau a vreunui cont decât faţă de un deponent acreditat”. Fallows l-a întrebat atunci ce ar trebui să facă pentru a putea obţine aceste informaţii. „Mergeţi la Curtea Cancelariei (în Anglia – parte componentă a înaltei Curţi de Justiţie) şi obţineţi un document din care să reiasă că clienta dumneavoastră este Anastasia, veniţi apoi cu el la bancă şi noi vă vom arăta. registrele” Gallop i-a explicat lui Fallows că, în cazul Băncii Angliei, nu exista o limită de timp pentru depuneri. (Revendicarea era deci, din acest punct de vedere, nelimitată). Cineva ar fi putut veni şi după o sută de ani să ridice banii dacă ar fi avut acreditarea necesară, dar fiind vorba de un cont particular, banca nu oferea dobânzi. Cuvintele lui Gallop i-au fost suficiente lui Fallows pentru a-l convinge că nu-şi pierdea timpul de pomană. Notând câţiva ani mai târziu şi aflat încă, evident, sub impresia celor povestite de Kennedy, Fallows remarca: „Şi eu am

avut atunci impresia clară că banii se aflau acolo datorită lucrurilor pe care Gallop nu le-a spus”.

Ca urmare a ultimei întâlniri dintre Gallop şi Fallows, firma Freshfields a înaintat Băncii Angliei o notiţă destinată circuitului intern în care se aducea la cunoştinţa administraţiei atât faptul că întâlnirea avusese loc cât şi răspunsul dat de Gallop lui Fallows. În fapt, atitudinea lui Gallop oglindea perfect poziţia oficială a băncii. Din motive proprii şi greu de înţeles, Fallows a decis să ignore cuvintele „nepermisă dezvăluirea existenţei sau mărimii unei depuneri”, confundându-le cu o afirmaţie indirectă şi, deci, interpretând eronat politeţea uzuală a bancherilor londonezi. Nu era nici primul şi nici ultimul vizitator străin care făcea această greşeală. Bancherii londonezi pot spune „nu” fără să jignească sau să ofenseze pe cineva, lucru pe care eu îl cunosc mai bine decât oricine.

Următoarea escală a lui Fallows a fost Berlinul unde el s-a adresat băncii Mendelssohn. Ca şi Baring’s din Londra, această bancă particulară germană avusese; vechi legături de afaceri cu Rusia, de mai bine de un secol aranjând diferite împrumuturi pentru guvernul rus şi susţinând rubla ori de câte ori acest lucru fusese necesar. Statul rus, la rândul său, avusese în decursul timpului depuneri importante în această bancă, aparent folosite pentru achitarea ratelor primare ale diferitelor împrumuturi şi care, în acelaşi timp, oferiseră şi băncii posibilitatea de a realiza profituri suplimentare. Guvernul ştia foarte bine că se putea baza pe banca Mendelssohn ori de câte ori avea nevoie de ajutor în materie de finanţe. Un observator financiar a caracterizat această relaţie dintre bancă şi guvernul rus în felul următor:

„Faptul că guvernul ţarist a putut de fiecare dată, uneori măcar în parte, să se redreseze de pe urma numeroaselor războaie nefericite şi a dificultăţilor interne, s-a datorat în mare măsură acestei bănci”.

Sosit la Berlin, Fallows a putut din nou apela la ajutorul unui avocat şi vechi prieten al său care l-a prezentat lui dr. Paul Kempner, unul din directorii băncii. De data aceasta el avea să afle unele lucruri ceva mai precise. Kempner i-a confirmat că ţarul trimisese la banca Mendelssohn „mai multe milioane de ruble” înainte de război cu scopul de a fi investite în acţiuni germane şi, în parte, pentru păstrarea în custodie în beneficiul familiei imperiale. El a adăugat că banca se conformase acestor instrucţiuni depunând acţiunile cumpărate în Reichsbank, unde se aflau şi în prezent. Valoarea lor reală se micşorase însă între timp simţitor din pricina inflaţiei galopante din Germania de la începutul anilor ’20. Deşi reuşise să afle mai multe amănunte la Berlin decât fusese cazul la Londra, Fallows a înţeles în acelaşi timp că emiterea unei pretenţii legitime faţă de aceşti bani era o problemă cu totul diferită şi cu mult mai greu de realizat. Rudele germane ale Anastasiei interveniseră deja pe lângă conducerea băncii, convingând-o că Annd Anderson nu era decât o simplă ţărancă poloneză care susţinea că ar fi Anastasia, fiica ţarului. Lui Fallows i-au trebuit alţi şapte ani, inclusiv o intervenţie personală la Hitler, pentru a reuşi să neutralizeze această poveste cu ţăranca poloneză, timp în care banca Mendelssohn plătise deja Curţii de Testamente din Berlin fondurile cuvenite şi care aparţineau familiei imperiale. Valoarea acestora se ridica la circa 1 milion de mărci sau, conform lui Fallows, la circa 100.000

417

dolari (circa 25.000 lire pe atunci). După cum am văzut deja în capitolul 9, pretendenţii supravieţuitori ai Roma-novilor au înaintat şi ei propriile lor revendicări asupra acestor bani.

Ca urmare a vizitei în Europa, Fallows era ferm convins că banii aparţinând ţarului fuseseră depuşi în Banca Angliei, aflându-se încă acolo şi primise, totodată, confirmarea existenţei unor bani aparţinând de asemenea ţarului, depuşi în banca Mendelssohn din Berlin, iar acţiunile în care o parte din capital fusese investit se aflau încă la Reichsbank.

Întors la New York, el a pus pe picior de egalitate informaţiile

obţinute la Londra cu confirmările căpătate la Berlin, concentrându-şi cea mai mare parte a energiei urmăririi şi depistării în continuare a depunerilor londoneze considerate de el a fi cu siguranţă cele mai mari. În acelaşi timp, atenţia i-a fost atrasă şi de bănci din New York.

În următorii ani, investigaţiile ample efectuate de el la Londra şi în alte părţi au demonstrat devotamentul lui continuu faţă de Anna Anderson. Relaţiile dintre ei nu au fost însă nici pe departe liniştite. Temperamentul ei continua să fie foarte schimbător, imprevizibil, cei din jurul ei simţind din plin şi foarte des resentimentele şi frustrările ei. Nici relaţia cu Fallows nu avea să fie o excepţie. Ea îşi manifesta adesea dezacordul faţă de metodele lui de lucru iar faptul că nu cunoştea limba germană era privit de ea ca un factor iritant şi un impediment în susţinerea juridică a cazului în Germania. La un moment dat, ea i-a retras chiar împuternicirea de avocat reînnoind-o însă doi ani mai târziu, în ciuda acestor accese de furie şi a instabilităţii ei de caracter, Fallows

 şi-a menţinut solidaritatea cu cauza ei şi, folosindu-se de ingeniozitatea şi de relaţiile pe care le avea în lumea finanţelor din New York, el a reuşit să acopere toate cheltuielile necesare purtării acestor multiple acţiuni juridice. După cum explicam mai devreme, compania înfiinţată de el Grandanor era instrumentul ales prin care se efectuau aceste manevre, ea atrăgând contribuţii individuale şi de la firme, în schimbul unei părţi din presupusele milioane ale Anastasiei aflate în băncile occidentale. Lui i-ar fi revenit 25%, alţi 10% aveau să fie folosiţi pentru acoperirea onorariului lui şi a altor taxe juridice precum şi pentru plata unui împrumut făcut de el şi de familia lui pentru care îşi ipotecase chiar şi casa. Alţi 10% urmau să fie returnaţi investitorilor cărora li se promisese un câştig în proporţie de 5 la 1. Documentul financiar al companiei menţiona că „Anastasia" ar putea avea 10 milioane dolari în Banca Angliei. Pornind de la această cifră, Anna Anderson ar fi primit 5, 5 milioane dolari, Fallows 2, 5 milioane dolari, investitorii partea lor de maximum 1 milion dolari iar un alt milion ar fi stat la dispoziţie pentru achitarea

cheltuielilor juridice şi de altă natură.

Deloc surprinzător, această acţiune a stârnit şi în mintea altora ecouri similare, încă înainte de a părăsi New York-ul în vederea incursiunii lui europene, Fallows a fost abordat de Aaron Simanovici, fostul secretar al lui Rasputin, care i-a spus direct că este dispus să-i destăinuie numele unei bănci din New York în care s-ar afla 17 milioane de dolari ţarişti, dacă acesta I-ar admite ca partener în afacere. Fallows a luat în considerare această ofertă suficient de serios pentru a-i dedica o parte a vizitei lui la Londra, încercând să-i convingă pe

avocaţii Xeniei să facă o afacere cu toţii împreună, în comun cu Anna Anderson şi Simanovici. Propunerea lui avea să eşueze însă de la bun început datorită opoziţiei ferme a lui Peter Bark, devenit între timp consilierul Xeniei, care a susţinut că, din informaţiile pe care le deţinea, nu existau niciun fel de depuneri ale ţarului sau ale familiei acestuia nici la Londra şi nici la New York.

În cursul următoarei sale vizite la Londra, o persoană proeminentă a comunităţii ruseşti de acolo i-a spus lui Failows că fratele său întâlnise recent într-un tren în Franţa un prieten, care, la rândul său, cunoştea un avocat rus din Bruxelles care ar fi ştiut unde s-ar afla banii ţarului în Anglia, Germania, Elveţia şi America. El era dispus să divulge această sursă de informaţii dacă Failows ar fi acceptat să împartă banii pe jumătate cu el. Failows a aflat totodată că acelaşi avocat rus! e abordase deja şi pe Marile Ducese Xenia şi Olga oferindu-le, în schimbul unei jumătăţi din bani, documente autentice furate din Rusia care conţineau detalii cu privire la 7 milioane dolari aflaţi la New York. Tot în acest context s-a relatat că o bancă elveţiană ar fi fost dispusă să avanseze 400.000 dolari pentru a afla locul exact unde se aflau aceste depuneri la New York.

Ceva mai târziu, Failows şi-a concentrat atenţia şi asupra băncilor americane din New York în care s-ar fi aflat presupusele depuneri despre care atât de multă lume vorbea între timp. Cu puţin

înainte de Crăciunul din 1937, el a trimis o circulară mai multor bănci, mari şi mici, din New York. În aceasta el se prezenta drept „avocatul Marii Ducese Anastasia Nicolaevna a Rusiei, cea mai tânără fiică şi singurul copil supravieţuitor al defuncţilor Nicolae al II-lea şi Alexandra a Rusiei care

 decedaseră la Ecaterinenburg în Siberia pe 16 – 17 iulie 1918”. El adăuga, că, din informaţiile sigure pe care le primise, reieşea că „o sumă de mai multe milioane dolari sub formă de bani lichizi şi/sau acţiuni, se afla în prezent depusă **într-**o bancă din New York, fiind proprietatea personală a numitului ţar Nicolae al II-lea şi/sau a familiei acestuia”. Marea Ducesă Anastasia îşi pregătea tocmai revendicarea acestor bani şi a acţiunilor. Fallows le cerea băncilor să-i comunice dacă deţineau aceşti bani sau dacă îi aveau sub o altă formă în administrare, în urma acestei scrisori, el a primit fără întârziere răspunsuri de la marea majoritate a băncilor pe care la abordase, unele formulate concis, altele pe larg, toate negând însă că ar dispune de banii căutaţi de el. Primul răspuns a sosit de la National City Bank care i-a telefonat imediat comunicâ**ndu-**i că nu are asemenea depuneri. Din documentele lui Fallows nu reiese dacă banca Guaranty Trust i-ar fi răspuns în vreo formă la această scrisoare. După cum ştim acum şi vom vedea mai târziu, ambele bănci au fost îndreptăţite să nege (sau să refuze să afirme) că ar avea bani pe numele lui Nicolae sau al Alexandrei, fapt care nu însemna în acelaşi timp că nu deţineau bani ţarişti. Poate şi pentru faptul că Failows îşi formulase scrisoarea în termeni prea rigizi.

Bruxelles-ul a fost de asemenea subiectul unei relatări privind banii ţarişti, preluată de Fallows în cursul vizitei sale în Europa. Aceasta provenea de la un anume Baron von Cuyck care susţinea că şi el ar şti locul unde **s-**ar afla depusă o sumă considerabilă de bani, fiind dispus să o divulge în schimbul unui „onorariu” adecvat. Baronul îi promisese deja Marelui Duce Alexandru (fos

tui soţ al Xeniei, de care se despărţise între timp) 1.000 lire pe an, timp de cel puţin cinci ani, dacă acesta i-ar fi procurat semnătura şi, deci, acordul Xeniei. Şi aceste informaţii au fost luate în serios pentru un timp, neducând până la urmă la niciun rezultat.

Vedem astfel că şi cel mai neînsemnat zvon legat cumva de Romanovi îşi avea un preţ propriu pe această piaţă ireală născută în Europa datorită cercetărilor întreprinse de Fallows şi de alţii. Fallows a fost nevoit să-şi urmărească ţelurile cu atenţie prin acest amalgam de zvonuri şi bârfe.

La sfârşitul anilor '30 el era din nou ferm instalat lângă Anna Anderson, având practic controlul deplin asupra problemelor juridice ale acesteia. Neavând prea mult succes cu băncile americane din New York, el a devenit în această perioadă tot mai convins că banii trebuiau să fi fost depuşi în Banca Angliei, convingere întărită şi de faptul că Peter Bark fusese între timp înnobilat la rangul de cavaler de Regele George al V-lea (el decedase, de altfel, în ianuarie 1937), fiind suspectat în măsură tot mai mare de Fallows că folosise aceşti bani în scopuri proprii. Declaraţiile anterioare ale Annei Anderson, care fuseseră susţinute de Gleb Botkin şi de alţii, păreau să se confirme în repetate rânduri şi prin faptul că Bark îl stânjenea şi bloca pe Fallows în investigaţiile acestuia la Londra cu orice prilej. Convingerea Lui Fallows asupra rolului nefast jucat de Bark în această afacere devenise aproape o obsesie. Astfel, cu ocazia vizitei întreprinse la Londra în 1938, Fallows i-a mărturisit lui Arthur Gallop că, potrivit spuselor doamnei Anderson, tatăl ei, ţarul, le spusese celor patru fete: „numele ministrului care aranjase depunerea banilor în

Banca Angliei”. Dânsa nu şi-l putea aminti exact dar spunea că „nu era rusesc, ci de origine baltică şi format dintr-o singură silabă”. Defunctul Jamel Blair Lovell a mai adăugat recent un alt amănunt picant legat de acest nume. El menţiona că doamna Anderson ar fi sugerat că numele „avea cumva o legătură cu un copac”. Cunoscând sau nu acest ultim amănunt, cam grosolan de altfel şi exagerat, Fallows

a tras următoarea concluzie: „Am presupus imediat că trebuia să fie vorba de Sir Peter Bark, dat fiind că fusese ministrul de finanţe al ţarului înainte de război, venise la Londra în timpul războiului sau imediat după aceea, fiind apoi onorat de Banca Angliei cu un post de foarte mare răspundere şi ulterior şi înnobilat aici”. Ca şi cum ar fi vrut să confirme complicitatea lui Bark, el a mai adăugat că acesta fusese numit în acelaşi timp şi curator al trustului Marii Ducese Xenia şi consilier al Regelui George al V-lea. Fallows a mai notat de asemenea că Bark ar fi dezminţit permanent existenţa unor depuneri ale Roma-novilor în Banca Angliei, trăgând foarte repede concluzia că acesta ar fi folosit banii în interes propriu cu buna ştiinţă a Băncii Angliei. De aici şi până la următoarea supoziţie nu a mai fost decât un pas – anume, că înfiinţarea băncii Austro-Engleze şi a societăţii British Trade Corporation precum şi fuzionarea lor ulterioară în Anglo-Internaţional Bank, acţiuni întreprinse sub auspiciile Băncii Angliei, fiecare dintre ele avându-l ca manager-şef pe Peter Bark, se bazează pe banii Romanovilor depuşi iniţial în Banca Angliei. El scria: „Se înţelege de la sine că Bark nu ar fi lăsat 2 milioane lire în Banca Angliei fără să profite în vreun fel de ei. Ca om de afaceri şi bancher, e! ar fi investit banii în acţiuni sau

I obligaţii aducătoare de dobânzi. Cu familia ţarului aparent decedată, tentaţia de a pune ceva deoparte ar fi fost irezistibilă pentru el. Va fi o anchetă fascinantă”.

În aceste circumstanţe, Fallows şi-a petrecut ultima vizită de ctuată la Londra în 1939, înainte de izbucnirea celui de-al doilea război mondial, căutând şi cercetând la Somerset House amănunte cu privire la proprietarii de acţiuni ai băncii Anglo-lnternaţional şi obţinând şi o copie a testamentului lui Peter Bark. Rezultatele investigaţiilor lui au fost puţin convingătoare. El a descoperit astfel că banca Anglo-lnternational avea circa 2 milioane de acţiuni emise, partea lui Bark fiind numai de două sute. El s-a consolat cu gândul că acestea

trebuie să fi fost doar acţiunile lui personale şi că „... aceşti oameni importanţi folosesc întotdeauna în interes propriu marionete drept acţionari”, în privinţa testamentului lui Bark, nici acesta nu a oferit cine ştie ce. Fallows l-a calificat drept „cel mai sumar cu putinţă”. Bark lăsase totul în custodia soţiei sale, Sophie, pe durata vieţii acesteia, iar ceea ce rămânea mai departe, fiicei sale Nina. Valoarea totală a bunurilor lui se ridica la numai 14.125 lire. O dată în plus, Fallows **s-**a consolat cu gândul că acestea reprezentau doar „partea nominalizată” a averii.

În cursul următoarelor luni izbucnea în Europa războiul iar un an mai târziu Fallows înceta din viaţă la New York. El petrecuse cu mult peste un deceniu luptând pentru interesele Annei Anderson şi, cu toate că scopul iniţial – fusese unul strict financiar, el investise sume serioase din banii proprii pentru ca să clarifice situaţia dar nu obţinuse niciun ban până la urmă pentru doamna Anderson; la New York nu progresase câtuşi de puţin; încercarea de a confirma existenţa unor drep

*Averea pierdută a ţarilor*turi în Banca Angliei eşuase, el neglijând – după cum vom vedea mai târziu – să cerceteze şi la alte bănci din Londra; în fine, el exprimase fără jenă şi pe faţă numeroase suspiciuni la adresa lui Sir Peter Bark fără să poată oferi nici cea mai mică dovadă contra persoanei acestuia.

Aceste suspiciuni aveau să persiste. Niciunul din cercetătorii de mai târziu nu a putut ignora faptul că Bark, în funcţia pe care o avusese: de ultim ministru de finanţe al ţarului, fusese un om-cheie în negocierile financiare purtate în timpul primului război mondial, ştiuse totul despre transporturile de aur, fusese ulterior numit **într-**o poziţie din eşalonul superior al Băncii Angliei, devenise consilier al Regelui George al V-lea şi curator în trustul Marilor Ducese Xenia şi Olga şi, pe deasupra, mai reuşise cu brio să procure şi caseta cu bijuterii a Împărătesei-Văduve Maria de la Copenhaga şi **s-**o aducă la palatul Buckingham imediat după decesul acesteia. Acestea erau realităţile şi nu impresiile personale ale Annei Anderson.

Mai târziu, sarcina de a întări aceste suspiciuni cu privire la rolul jucat de Bark dar şi de a mai adăuga şi altele, inclusiv o legătură de rang înalt a acestuia cu casa Windsor, i-a revenit unui admirator deosebit al Annei Anderson – defunctul James Blair Lovell, prin intermediul cărţii sale publicate în 1991. În timp ce Fallows plecase de la premiza că Bark ar fi acţionat de unul singur, având acordul tacit şi deci complicitatea Băncii Angliei şi refuzând în mod voit să le informeze pe Marile Ducese Xenia şi. Olga cu privire la banii Romanovilor şi folosirea acestora, Lovell a mers mai departe sugerând în plus că Xenia (fără Olga) fusese

părtaşă la secretele lui Bark, tăcerea ei fiind „cumpărată” prin alocaţiiprimite regulat de la familia regală britanică. El scria: „Astfel, nu numai Bark dar şi familia regală britanică însăşi ar fi avut un interes să se evite orice controversă privind soarta banilor ţarului, în consecinţă, ei i-ar fi putut propune Marii Ducese Xenia un „aranjament” în schimbul discreţiei acesteia”. Lovell era, evident, convins că aceasta era explicaţia faptului că toţi se opuneau cu atâta vehemenţă revendicărilor Annei Anderson.

Din toate aceste relatări am ajuns la concluzia că persoana lui Bark merita o investigaţie specială chiar şi numai pentru a clarifica rolul jucat de el în această afacere. Cercetările mele au debutat în cursul unei noi vizite efectuate la Harvard în scopul iniţial de a consulta investigaţiile făcute de Fallows asupra persoanei lui Peter Bark. Am descoperit apoi doi nepoţi ai lui Bark, unui care locuieşte la Londra şi altui care trăieşte la Paris. Am făcut de asemenea şi o vizită la St. Petersburg pentru a examina detaliile legate de rolul lui în timpul primului război mondial şi o cercetare în arhivele Băncii Angliei pentru a afla adevărul cu privire la natura relaţiei sale cu Guvernatorul acestei instituţii. Totodată, am aflat care au fost băncile londoneze în care el a deţinut conturi particulare precum şi amănunte referitoare la investiţiile făcute de el. Eforturile mele în această direcţie s-au sfârşit la Universitatea Columbia din New York unde am descoperit în final o

autobiografie a lui Bark în engleză care nu a fost publicată până în prezent.

Capitolul 14

tenţia mi-a fost dintr-odată atrasă de o P/y stranie coincidenţă, în timp ce parcurgeam, t-XJR la Universitatea Harvard, documentele lui Fallows despre Bark. Eram pe atunci director-general la British Invisible Exports Council, o organizaţie înfiinţată de Banca Angliei la sfârşitul anilor '60.

Adresa biroului meu era Austin Friars nr. 14, în inima Londrei. O scrisoare scrisă de Fallows din New York şi adresată lui Bark în 1936, purta următoarea adresă: Sir Peter Bark, managing-director, British Export Corporation, 14 Austin Friars, London. Cu alte cuvinte, făcusem 7.000 de km pentru a descoperi că suspectul principal al lui Fallows şi al Annei Anderson lucrase cu 50 de ani în urmă nu chiar exact în biroul meu dar în aceeaşi clădire pe care eu abia o părăsisem şi **într-**un post nu cu mult diferit de al meu. Această coincidenţă am interpretat-o

Îs? ţ «a
ge
fiU
CC

ca pe un argument suplimentar în favoarea continuării investigaţiei pe care mi-o propusesem.

Foarte curând aveam să descopăr că Peter Bark nu făcuse parte din curtea imperială propriu-zisă a Rusiei ci, mai degrabă, din**tr-**un grup tot mai numeros de tehnicieni profesionişti proveniţi din familiile bogate dar nu aristocrate, care, de cele mai multe ori, acumulaseră deja ani de zile de experienţă în afaceri şi comerţ înainte de a fi cooptaţi în serviciul guvernului imperial, în cazul lui Bark, acesta îşi începuse cariera, direct după absolvirea universităţii din St. Petersburg, la Ministerul de Finanţe, trecând apoi în sectorul bancar particular înainte de a se reîntoarce în serviciul guvernamental. Banca

Mendelssohn din Berlin, care a jucat deja un rol important în investigaţia noastră privind banii ţarului, fusese aleasă de ministerul de finanţe pentru a-i da lui Bark instruirea necesară în sectorul financiar şi bancar. Nu la mult timp după întoarcerea de la Berlin, el a fost selectat în vederea unei /promovări timpurii în eşaloanele superioare ale guvernului fiind, în continuare, instruit la Banca Imperială de Stat. Progresele remarcabile făcute de el pe linie profesională nu i-au lăsat indiferenţi nici pe bancherii particulari importanţi din St. Petersburg care, foarte curând, aveau să se străduiască să-i obţină serviciile. Mai întâi el a lucrat ca director-adjunct la Banca Imperială a Rusiei, pentru ca la scurt timp după aceea, să devină manager-şef al băncii Volga-Kama. Calităţile; lui Bark i-au atras atenţia în 1911 şi lui Peter Stolypin1.

VfcH

1 Stolypin – Peter Arcadievici Stolypin (1862 – 1911) a fost prim-ministru între 1906 şi 1911. A suprimat cu duritate tendinţele revoluţionare, dizolvând în 1907 chiar şi Duma. A introdus o reformă agrară corespunzătoare vizându-i pe micii proprietari de pământ. Din ordinul lui; Rasputin a fost supravegheat şi ulterior expulzat din St. Petersburg. Stolypinj a fost asasinat în prezenţa ţarului de către un revoluţionar, în 1911...J

 preşedintele Consiliului de Miniştri, care i-a oferit postul de subsecretar de stat în Ministerul Comerţului. Revenirea în serviciile guvernului a însemnat pentru el o reducere cu 90% a remuneraţiei, aspect care în mod evident I-a surprins şi pe ţar. Trei ani mai târziu, odată cu numirea lui în funcţia de ministru de finanţe, Nicolae I-a întrebat direct de ce acceptase acest schimb care adusese cu sine un important sacrificiu personal. Bark i-a răspuns că el nu dăduse niciodată o importanţă prea mare câştigului propriu, preferând „sfera mai largă a serviciilor de stat, devotate binelui ţării... decât angajamentul în interese particulare”. Ţinând cont de circumstanţe şi de întrebarea ţarului, acesta era şi răspunsul pe care cineva l-ar fi aşteptat de la el. Dominic Lieven, care a efectuat studii

foarte cuprinzătoare şi detaliate despre clasa conducătoare a Rusiei din timpul regimului ţarist, este convins că Bark nu a răspuns în acest mod din oportunism, ci că e! a spus adevărul. „Eşaloanele superioare ale funcţionarilor civili ai Rusiei au dat mereu de asemenea calibru”. Dacă lucrurile stau într-adevăr aşa, atunci acuzaţiile aduse de Fallows lui Bark, că acesta şi-ar fi căptuşit propriile buzunare în dauna Romanovilor, nu se potrivesc deloc.

În decursul a opt luni de la numirea ca ministru de finanţe, Bark se lupta din plin şi din greu cu toate crizele şi încurcăturile unei ţări aflate în plină stare de război, în această complexă situaţie el a dovedit atât perspicacitate profesională financiară cât şi capacitatea de a lua decizii bune şi rapide. Astfel, spre deosebire de colegul său de la Paris, el a reuşit să frâneze avalanşa de retrageri a deponenţilor din băncile particulare ruseşti, explicând că Ministerul de Finanţe şi Banca Impe

nală de Stat le vor pune la dispoziţie acestora suficiente fonduri în caz de nevoie. Intervenţia lui, deşi contrară sfaturilor primite de la consilieri şi de la bancherii particulari din St. Petersburg, a funcţionat minunat. Acest gen de politică financiară fusese timp de mai bine de un secol şi principiul fundamental de funcţionare al Băncii Angliei, în acest domeniu, încrederea este totul. Clienţii nu-şi cer banii înapoi nici chiar în timpul unei crize dacă au în schimb certitudinea că pot dispune de ei la nevoie, în acele zile de început ale lui august 1914, aceasta nu a fost cea dintâi acţiune a lui. De îndată ce a înţeles că războiul cu Germania era iminent – ca urmare a ultimatumului dat de împăratul german Rusiei – Bark i-a ordonat managerului cancelariei de credit din ministerul pe care-l conducea, să telegrafieze la Berlin şi să se asigure ca banii guvernului rus, aflaţi în conturile curente ale băncilor cu care ministerul obişnuia să coopereze, să fie fără întârziere transferaţi la Paris şi Retrograd, în al doilea rând, el a semnat documentele necesare oficialilor ministerului care urmau să plece imediat la Berlin pentru a aranja returnarea în ţară a fondurilor statului rus, depuse în conturile băncilor din Berlin. Subalternii lui au

şi părăsit de îndată St. Petersburgul ajungând în capitala Germaniei cu puţin timp înaintea declaraţiei de război. Prin acţiunea lui rapidă şi fermă el a reuşit să repatrieze nu mai puţin de 100 de milioane de ruble din Berlin (pe atunci echivalentul a 10 milioane lire) Luând în considerare devotamentul său deosebit faţă de ţar, pare de neînchipuit ca el să fi întreprins o asemenea acţiune în folosul statului fără să ia măsuri similare şi în cazul investiţiilor de capital proprii, particulare, din Berlin ale familiei imperiale ruse, în ipoteza

Averea pierdută a ţarilor că ar fi avut cunoştinţă de existenţa lor. Contrar afirmaţiilor lui Edward Fallows şi ale altora, acest episod sugerează cu tărie că Bark nu a fost de la bun început implicat în plasarea banilor particulari ai familiei Romanov la Berlin, argument care ar putea fi la fel de valabil şi în cazul Londrei. Persoana care a purtat răspunderea unor asemenea tranzacţii cu Berlinul, oricare ar fi fost ea – fie un predecesor al lui Bark la Ministerul de Finanţe, fie, mai probabil, un membru al curţii imperiale – nu a avut intuiţia şi abilitatea lui Bark, ca fost director de bancă, să lichideze rapid şi la timp aceste conturi. Astfel, în timp ce fondurile guvernamentale au putut fi returnate şi deci salvate, banii ţarului şi ai. familiei au rămas blocaţi în Berlin şi, după cum am văzut, s-au devalorizat masiv prin inflaţia galopantă1 din Germania post-belică. Atât pe plan intern cât şi pe plan extern, Bark a condus în perioada războiului problemele financiare ale Rusiei pe baza unor principii conservatoare. După cum am văzut, obiectivul său primordial în faţa străinătăţii a fost să protejeze rezervele naţionale de aur şi să obţină, în acelaşi timp, credite suficient de mari pentru achiziţiile de echipament militar necesar ţării. Pe plan intern, el a făcut tot ce i-a stat în putinţă pentru a frâna presiunile inflaţioniste datorate în principal războiului. Nici el nu a putut însă contracara gravele probleme economice create de conflagraţie, în special în domeniul transporturilor. Odată cu creşterea tensiunii politice, instinctul şi convingerile liberale ale lui Bark au început să intre în conflict cu loialitatea lui de principiu faţă de lInflaţia galopantă din Germania a dus, indirect, la venirea la putere a lui Hitler.

țar. El nu poate fi definit ca un om cu instinct și talent politic, e ca un administrator extrem de competent. Totuși, nici el nu a putut ignora dezintegrarea lentă a structurilor statului și, la începutul anului 1917, devenise profund dezamăgit și deprimat de ceea ce se petrecea în jurul lui. Cu greu au'putut fi evitate presiunile politice pe care Alexandra încerca să le exercite în timpul absenței lui Nicolae din capitală, deși Bark a încercat tot posibilul pentru a o ocoli. El a întâlnit-o pe țarină pe întreaga durată a războiului doar de trei ori. „Împărăteasa nu și-a exprimat vreun interes mai deosebit față de persoana mea, conversațiile noastre fiind scurte. Când am întâlnit-o la cartierul general nu a schimbat nicio vorbă cu mine. Este adevărat, totodată, că nici eu nu am întreprins vreo încercare de a mă apropia de micul grup care forma cercul ei intim. Din contră, am rămas la distanță, deoarece nu doream să fiu amestecat nicicum în comploturile care se puneau permanent la cale acolo".

Relațiile lui cu Împărăteasa-Văduvă Maria deveniseră în același timp din ce în ce mai cordiale. După întoarcerea lui de la negocierile privind aurul și creditele, care avuseseră loc în 1915 la Paris și Londra, ea i-a arătat mai mult decât un simplu interes de politețe, punându-i întrebări amănunțite și exprimându-și propria opinie față de el cu o deosebită franchețe. El remarca mai târziu: „Din acest punct de vedere, nepotul ei, Regele George al V-lea, seamănă foarte bine cu ea".

Relațiile lui Bark cu țarul Nicolae erau de natură strict profesională, devenind însă și ele cu timpul tot mai cordiale, în timpul și după întoarcerea de la convorbirile importante purtate în străinătate, el îl ținuse permanentul

și integral la curent pe țar cu obiectivele și acțiunile urmărite și întreprinse. Odată, el a fost chiar invitat să însoțească familia imperială la Livadia, în Crimeea, fiind unul dintre cei doi miniștri rugați să participe la o întrunire care era, de fapt, un eveniment de familie.

Bark nu a putut însă trece cu vederea schimbările arbitrare de miniştri care aveau loc în jurul lui în ani. i 1916 – 1917. În timp ce în acea ultimă iarnă de război o criză o succeda pe alta, frustrarea lui faţă de inactivitatea conducerii superioarea statului se accentua; împreună cu o boală prelungită, pe care niciun concediu petrecut, în timpul Crăciunului, în Finlanda nu a putut-o vindeca, el a ajuns la convingerea că nu mai poate face faţă, hotărându-se să demisioneze. La mijlocul lunii ianuarie, Bark era pregătit sufleteşte pentru ceea ce credea că va fi ultima lui audienţă la Nicolae, având cererea de demisie scrisă. Momentul ales de el era însă cât se poate de inoportun. Şi Sir George Buchnanan era confruntat cu o dilemă asemănătoare, creată pe de o parte de instinctul său de diplomat bătrân, cu experienţă, şi, pe de altă parte, de respectul personal deosebit pe care îl nutrea faţă de ţar. Ignorând sfatul Londrei de a proceda cu prudenţă şi dorind să-i prezinte suveranului o cerere deschisă de acţiune, ambasadorul britanic a ales pentru audienţa la ţar aceeaşi zi ca şi Bark. El i-a spus în faţă lui Nicolae: „Maiestatea Voastră nu are decât o unică opţiune sigură şi anume de a rupe bariera care vă separă de poporul dumneavoastră, recâştigându-i încrederea”. Lesne de înţeles că nu era chiar ceea ce dorea ţarul să audă. Acesta a ascultat sfatul lui Buchnanan cu răceală, lăsându-l chiar să stea în picioare pe durata întregii audienţe

deşi, în final, i-a mulţumit totuşi pentru francheţea cu care se exprimase. După această convorbire, care avusese loc în Sala de Audienţe, Bark, care îşi aşteptase rândul alături, în biroul ţarului, s-a confruntat cu Nicolae, care era deja extrem de iritat şi de nervos. Momentul era deosebit de inoportun pentru înaintarea unei cereri de demisie. Reacţia ţarului a fost promptă, el rupând pe loc cererea de demisie a lui Bark şi cerându-i acestuia să participe la următoarea conferinţă pe teme financiare cu Aliaţii, pentru ca, în final, să-i propună lui Bark să-şi ia după aceea un concediu de două luni în Crimeea. Lucrurile nu aveau însă să decurgă astfel, în cele şase săptămâni pe

care monarhia rusă le mai avea în faţă, Bark a fost martorul accentuării până la paroxism a tulburărilor politice şi sociale de care el însuşi se temuse. Semnificativ pentru noi este însă un alt episod, petrecut imediat după aceea. Când se pregătea să părăsească St. Petersburgul cu intenţia de a pleca pe front la comandamentul general al armatei, spre sfârşitul lui februarie, (după cum se ştie, pentru ultima dată în calitate de ţar), Nicolae I-a chemat pe Bark cerândvu-i un lucru oarecum neobişnuit. Ţarul I-a rugat să-i procure 200.000 de ruble (pe atunci 20.000 lire, astăzi 360.000 lire) din aşa-zisul „Fond secret" şi să-i trimită banii în decurs de două zile. Bark ştia că acest fond nu era exclusiv la dispoziţia ţarului pentru uz personal, putând fi folosit, cu aprobarea prealabilă a lui şi a lui Nicolae, şi de alte ministere din Retrograd. Când Bark devenise ministru de finanţe în 1914, „Fondul secret" dispunea de1 6 milioane de ruble, acum având un volum de 10 milioane (1 milion lire), în perioada în care Bark s-a aflat în funcţie, majoritatea cererilor privind acest fortd veni

 seră din partea Ministerului de Interne. Deşi însăşi existenţa unui asemenea fond întruchipa o faţetă a unei conduceri autocratice de stat, era pentru prima dată în ultimii trei ani – de când Bark era ministru de finanţe – că Nicolae apela la el în această problemă. Spre surprinderea ţarului, Bark i-a adus banii personal, Nicolae semnând fără ezitare o chitanţă. Cu toate că Bark a relatat ulterior că Nicolae părea îngrijorat, acesta nu dădea semne exterioare de nervozitate, în noaptea următoare el a şi plecat la comandamentul general al armatei de la Moghilev.

Această ultimă cerere de natură financiară adresată de ţar lui Bark (nu aveau să se mai vadă niciodată) rămâne şi acum un mister. Exprima ea oare o prevedere a unor viitoare primejdii? Erau banii pentru el sau i-a lăsat, ca o garanţie suplimentară, Alexandrei şi copiilor la Ţarskoe Selo? Adevărul nu-l vom afla probabil niciodată. Semnificaţia acestui episod o găsim în constatarea faptului că, înconjurat fiind de forţele revoluţionare aflate în plină ofensivă, Nicolae era capabil încă să dispună de banii statului în scop personal,

amestecând fondurile ţării cu cele particulare după bunul său plac. Chiar şi într-un asemenea moment, când sfârşitul se apropia cu repeziciune, „L'état c'est moi" continua să fie deviza supremă în Rusia (încă) ţaristă.

Noi manifestaţii şi tulburări au izbucnit a doua zi la Retrograd, culminând cu revolta din armată iar în decurs de patru zile în capitală era deja format un guvern provizoriu. Abdicarea lui Nicolae a survenit la nouă zile după părăsirea Retrogradului.

Problemele lui Bark aveau însă abia acum să înceapă, în locul unui binemeritat concediu sub soarele

Crimeei, el s-a confruntat dintr-odată în propria sa locuinţă la Retrograd cu o duzină de soldaţi şi marinari înarmaţi, în majoritate beţi, conduşi de un rezervist, şi el beat, care pe vremuri îi fusese lui Bark aghiotant. Dând buzna în salon şi ameninţând-o pe soţia lui Bark cu un pistol ţinut la tâmplă, ei l-au luat pe acesta într-un camion uriaş pe care se aflau postate mai multe mitraliere şi un steag roşu, ducându-l la palatul Taurida unde, pentru scurt timp, a fost ţinut închis. Potrivit relatărilor, el şi-a păstrat în întregime calmul, comportamentul lui fiind în contrast cu al altor miniştri, foşti colegi de-ai lui, în timpul captivităţii; şi-a petrecut timpul fie citind diferite cărţi, fie jucând şah cu unul dintre gardienii mai tineri care-l păzeau. Mâncarea îi era adusă zilnic de guvernanta copiilor lui, o femeie deosebit de curajoasă şi devotată (care avea să-i urmeze şi în exil în Anglia, rămânându-le loială încă foarte mulţi ani). Datorită intervenţiei succesorului său, M. Terescenko! noul ministru de finanţe din Guvernul Provizoriu, Bark nu a stat mult timp închis. Acesta avea nevoie de sfaturile! lui pentru a putea conduce ministerul şi-au se sfiise să apeleze la el pe când era încă închis, insistând pe lângă Kerensky să fie pus în libertate, lucru aprobat imediat de noul prim-ministru. Ulterior, Bark s-a decis să părăsească împreună cu familia Petrogradul ajungând pe căi ocolite în Crimeea unde, după revoluţia din octombrie, a fost rugat de noul guvern socialist local, pe

atunci însă opus bolşevicilor, să preia funcţia de ministru de finanţe din cadrul acestuia. El a refuzat însă politicos această ofertă. Aproape doi ani mai târziu, când guvernul rus alb din sud reuşise să se întărească cu sprijinul Aliaţilor, el a acceptat să-şi aducă contribuţia la activitatea acestuia.

436

Averea pierdută a ţarilor consimţind să fie trimis la Londra şi Paris în încercarea de a obţine ajutor financiar şi sprijin în general. El a reprezentat acest guvern şi la Paris, în timpul negocierilor de pace de la Versailles din 1918.

Concomitent, datorită înfrângerilor armatei ruse albe şi a prăbuşirii rezistenţei antibolşevice, Bark s-a aflat pentru o scurtă perioadă de timp în încurcătură. Din fericire, familia lui a putut fi salvată de britanici din Crimeea, ei reîntâlnindu-se cu toţii la Paris, în cursul aceluiaşi an, aveau să se stabilească definitiv la Londra.

Ţinând cont de faptul că Bark vizitase deja ca bancher Londra înainte de 1914, iar în timpul războiului fusese de două ori în calitate de negociator-şef în capitala britanică, el avea deja suficiente relaţii în City, cunoscându-l pe Guvernatorul Băncii Angliei precum şi pe directorii principalelor bănci comerciale de aici. Mai mult decât atât, el îl vizitase în plin război şi pe Regele George al V-lea la castelul Windsor, ducând mesaje personale trimise de acesta vărului său Nicolae şi viceversa. Regele Angliei mai aflase totodată de la Împărăteasa-Văduvă Maria (după fuga acesteia din Crimeea) de părerea foarte bună pe care şi aceasta o avea despre Bark. În City, capacitatea lui profesională era bine cunoscută şi apreciată, lucru de altfel puţin surprinzător având în vedere cele petrecute. Cu toate acestea, nici el nu a reuşit să-şi găsească imediat un serviciu care să-i asigure un venit constant, având la început nevoie de sprijin financiar, asemenea atâtor alţi ruşi albi exilaţi. Conform relatărilor, familia nu dispunea de bijuterii pe care să le poată valorifica în vreun fel, Bark fiind nevoit să apeleze la obligaţiunile şi acţiunile lăsate în urmă la Petrograd pentru a putea procura nişte bani. Chiar şi o

437

recomandare de credit, pe care el aranjase s-o ia cu el la Paris (pentru o sumă de 80.000 de franci) a fost oprită de îndată ce bolşevicii au preluat puterea şi în sudul Rusiei. El nu a apucat să folosească decât 17.000 de franci, reuşind apoi mulţumită puterii lui de convingere să mai obţină alţi 20.000 de la banca respectivă din Paris înainte ca aceasta să-i sisteze creditul. Până şi aceşti 20.000 de franci aveau să-l obsedeze încă patru ani mai târziu când banca i-a cerut banii înapoi, ignorând complet restul creditului sistat deja înainte. Acestea erau însă riscurile exilului. Bark s-a descurcat ştiind unde să apeleze pentru ajutor. EI I-a abordat la Londra pe Lordul Revelstoke, (cunoscut sub numele de John Baring înainte de înnobilare) la banca comercială Baring's al cărei sprijin financiar pentru Rusia fusese important de-a lungul multor ani, reuşind să obţină un împrumut imediat de 5.000 lire. Bark era un personaj binecunoscut în lumea băncilor de la negocierile purtate de el cu Banca Angliei la Londra pentru aur şi credite. Cu ocazia acestora, Lordul Revelstoke îi oferise şi un comision refuzat însă de el atunci. Tot ce putea el să ofere acum drept garanţie erau acţiunile deţinute la vechea lui bancă Volga-Kama1 precum şi diferite alte acţiuni de la societăţi industriale şi de asigurări, care figurau încă înregistrate la Petrograd pe numele lui. Acestea au fost evaluate în ianuarie 1917 la 1.574.125 de ruble (circa 150.000 lire). Fie că a crezut că revoluţia bolşevică nu va dura, acţiunile putând creşte până la urmă la valoarea lor reală, fie pur şi simplu în virtutea

1 Kama – cel mai mare afluent al Volgăi.

 cooperării din trecut, banca Baring's l-a ajutat pe Bark şi în continuare timp de 3 – 4 luni. În anul 1924, el împrumutase deja 16.399 lire de la Baring's şi alte 5900 lire de la banca Hambros.

În faţa acestor date suntem o dată în plus nevoiţi să reflectăm asupra contrastului evident dintre comportamentul şi acţiunile lui Bark şi acuzaţiile aduse lui ulterior de Edward Fallows şi alţii. Nevoia evidentă de bani a lui Bark, la începutul şederii sale la Londra, nu se

potriveşte câtuşi de puţin cu prezumţia că numai el ar fi ştiut locul unde ar fi fost depuşi banii ţarului în Marea Britanie, nemaivorbind de faptul că i-ar mai fi şi folosit în interes propriu!

Adevăratele şi cele mai grave suspiciuni aveau să se nască însă din relaţia avută de Bark cu Banca Angliei. Montagu Norman, care devenise Guvernator-adjunct al Băncii Angliei în martie 1918, ajungând trei ani mai târziu, în martie 1921, Guvernator-şef, post pe care avea să-l ocupe până în 1944, cunoştea deja foarte bine capacitatea profesională a lui Bark atât în funcţii de consilier cât şi în cele executive. Aici era vorba despre un om care negociase pe picior de egalitate cu Lloyd George, care cunoştea perfect Parisul, Londra şi Berlinul, care vorbea fluent patru limbi şi, lucrul cel mai important, avea cunoştinţe financiare şi relaţii de importanţă crucială în întreaga Europă de Est.

Această zonă geografică avea foarte curând să le dea serios de furcă Aliaţilor victorioşi şi, mai ales, lui Montagu Norman de la Banca Angliei şi lui Benjamin Strong, preşedintele lui Federal Reserve Bank din New York. Către sfârşitul anului 1921, ambii erau adânc implicaţi în problemele complexe create de marile datorii

ale Europei postbelice. Marea Britanie datora bani SUA, Germania se afla sub presiunea plăţii reparaţiilor de război drept compensaţie învingătorilor, Austria avea datorii şi nevoie de credite iar întreaga Europă de Est şi Rusia trebuiau să-şi deschidă comerţul către SUA şi Europa de Vest. Învingătorii din primul război mondial erau decişi să speculeze la maximum potenţialul lor economic superior şi să umple golul care exista în Europa după cei patru ani de război. Cele două centre mondiale financiare de primă importanţă – Londra şi New York-ul (care înlocuise între timp Parisul ca principal rival al Londrei) trebuiau să ofere mijloacele financiare pentru ceea ce era, în esenţă, atât un obiectiv economic cât şi unul politic.

Iniţiativa în dialogul cu Benjamin Strong din New York a fost preluată de Montagu Morman care era figura principală a băncilor

centrale europene. Interesat ca atât Londra cât şi New York-ul să ofere mijloacele financiare necesare redresării Europei, el avea în curând să încurajeze înfiinţarea unor corporaţii naţionale în ţările interesate ale Europei de Est, a căror principală funcţie urma să fie atragerea de credite individuale în fiecare dintre aceste ţări. O companie-mamă, supranaţională, din Londra, urma să sprijine aceste corporaţii naţionale. După cum îi scria el lui Strong **într**-o scrisoare particulară, acest plan cuprindea şi urmărea de fapt, un alt obiectiv. „Scopul final ai acestor propuneri este unul politic, învelit **într**-o manta comercială, substratul politic fiind ca practic toate ţările europene şi, eventual, SUA să intre în tratative şi negocieri şi să ajungă să coopereze pentru redresarea Europei de Est şi mai ales a Rusiei. Ca acţiune pur comercială mă îndoiesc că ar, avea multe şanse de reuşită".

El avea să aibă dreptate. În aceste circumstanţe a fost firesc ca Norman să apeleze la serviciile lui Bark odată cu înfiinţarea primei dintre aceste corporaţii naţionale, şi anume, a celei destinate Austriei. Prin coincidenţă, exista deja în acest caz o instituţie asemănătoare – filiala londoneză a unei bănci austriece numită banca Anglo-Austriacă. Banca Angliei acceptase la începutul războiului să gireze dispoziţiile de credit ale acestei bănci la Londra. Acum trebuiau rezolvate aceste datorii, precum şi dificultăţile întâmpinate de bancă şi cauzate de destrămarea Imperiului Austro-ungar. Banca Angliei a rezolvat ambele probleme prin înfiinţarea la Londra a unei noi bănci, complet restructurate, purtând tot numele de Anglo-Austrian, al cărei şef urma să fie Peter Bark, directoratul fiind alcătuit din manageri englezi, cehi şi austrieci.

Relaţia dintre Bark şi Banca Angliei avea să continue până la câteva luni înainte de decesul acestuia în 1937. Pe 7 decembrie 1921, lui Bark i **s**-a oferit, la recomandarea personală a lui Montagu Norman, un onorariu în avans de 1.000 lire pentru serviciile aduse deja băncii Anglo-Austrian şi Băncii Angliei, în cursul următorilor ani, viziunea lui Norman de a forma o reţea de corporaţii naţionale cu bănci în întreaga

Europă de Est a început să prindă contur, astfel că, în 1924, Bark devenise director în banca Anglo-Cehoslovacă, în Banques des Pays de L'Europe Centrale, în Croaţian Discount Bank şi în British-Hungarian Bank. El a jucat de asemenea un rol esenţial în negocierile care au condus la o ofertă de credit pentru guvernul austriac în 1923, pentru care austriecii i-au plătit un onorariu de 7.500 lire. La începutul anului 1924, Norman a clarificat responsabilităţile mulţi

ple ale lui Bark, oferindu-i acestuia un contract pe 5 ani, cu un salariu mai bun – de 1500 lire pe an – în schimbul activităţilor lui în aceste diferite bănci est-europene. Bark a folosit acest venit pentru a-şi achita datoriile importante pe care le acumulase între timp de la băncile Baring şi Hambros. În realitate, aceste datorii fuseseră deja achitate de Banca Angliei pe loc, lui Bark reţinându-i-se din salariu în mod regulat în următorii 5 ani o sumă corespunzătoare de rambursare.

Doi ani mai târziu, în 1926, Banca Angliei a înfiinţat ceea ce avea să fie cunoscut sub numele de Anglo-Internaţional Bank şi care era, în fapt, corporaţia prif mare supranaţională menţionată de Norman în scrisoarea lui către Benjamin Strong cu câţiva ani în urmă. Această ocazie a fost folosită pentru a se vinde părţile încă viabile ale băncii Anglo-Austrian, pentru lichidarea altor sectoare şi pentru asimilarea în final a ceea ce mai rămăsese în nou-înfiinţata corporaţie. Anglo-lnternational Bank a preluat de asemenea şi corporaţia British Trade, înfiinţată anterior pentru promovarea comerţului. Ca urmare a acestor operaţiuni şi fuziuni, Peter Bark a fost numit manager-şef al noii bănci precum şi director al multora dintre băncile subsidiare. El a primit un salariu suplimentar pornind de la 3.000 lire pe an şi care s-a menţinut la acest nivel şi în primii ani ai deceniului următor. La un moment dat, într-un an, salariul lui a atins un maximum de 6.000 lire.

Se poate deci vedea că înfiinţarea băncii Anglo-lnternational nu a fost nici pe departe o afacere atât de simplă cum aveau să afirme ulterior Fallows şi Lovell. De asemenea, se vede că nici nu putea fi

vorba ca Banca Angliei, împreună cu Peter Bark să fi folosit pre

Averea pierdută a ţarilor supusele milioane ţariste pentru fondarea acestei bănci. Din contră, pentru finanţarea acestei acţiuni s-a apelat la alte bănci şi instituţii financiare din City, în final contribuţia la capitalul total al Băncii Angliei fiind relativ mică. La rândul lui, Bark a cumpărat 200 de acţiuni la noua bancă la care avea, de altfel, dreptul ca director şi care, deşi au contribuit la bunăstarea lui generală, nu l-au costat o avere şi nici nu l-au îmbogăţit peste măsură. Potrivit tuturor surselor cercetate, nivelul maxim al venitului lui Bark a fost atins în ultimii ani ai deceniului ’20 şi în primii ani ai deceniului ’30.

Crahul financiar din 1929 şi mai ales criza monetară mondială din 1931, care a debutat cu falimentul celei mai mari bănci austriece-Kreditanstalt – culminând apoi cu suspendarea etalonului aur în Marea Britanie, au devastat instituţiile financiare din Europa Centrală şi de Est, subminând astfel scopul iniţial al băncii Anglo-Internaţional. Activităţile băncii au început să intre în declin reflectând această criză central-europeană, soartă pe care a avut-o şi salariul lui Bark până la mijlocul anilor ’30, când Banca Angliei s-a simţit obligată să i-l mărească din nou.

Aceste detalii privind veniturile lui Bark nu ar avea în mod normal prea mare importanţă sau relevanţă dacă le comparăm cu milioanele ţariste cu care jonglase el pe vremuri, dacă nu ar exista acuzaţiile aduse persoanei lui de suporterii Annei Anderson şi, mai recent, de defunctul James Blair Lovell, şi anume că ar fi deturnat pe ascuns fonduri secrete în propriul beneficiu şi al altora. Nevoia şi dorinţa lui evidentă de a-şi folosi salariul pe o perioadă de 5 ani pentru a-şi putea achita datoriile făcute nu se prea potriveşte cu o persoană care ar fi

avut informaţii secrete referitoare la milioane depuse. Remuneraţia lui totală primită de la Banca Angliei între 1921 şi 1935 spre exemplu, s-a ridicat doar la 31.750 lire. Mai mult decât atât, în

ultimii doi ani de viaţă 1935 – 1937, el **s-**a confruntat cu o situaţie dificilă continuând atât în pierderea postului de la Anglo-International Bank

— Ca urmare a faptului că preşedintele băncii şi. Montagu

Norman au ajuns la concluzia că funcţia acestei instituţii fusese depăşită de evenimentele politice din Europa

— Cât şi **într-**o şubrezire a sănătăţii.

Cea mai mare parte a corespondenţei lui din această perioadă cu Banca Angliei a avut drept subiect temerile şi grijile lui financiare de a plăti costul unei operaţii şi îngrijirea post-operatorie necesară la domiciliu, din resursele proprii, nu prea însemnate. Pe întreaga durată a legăturii lui cu Banca Angliei, el a exclus în mod intenţionat orice altă activitate remunerată, paralelă, cu excepţia celor ivite din afacerile est-europene legate direct de activitatea acestei bănci. La un moment dat, Banca Angliei l-a propus pentru un post înalt dar a trebuit să renunţe când Bark a refuzat să devină cetăţean britanic. Singurele responsabilităţi considerate a fi compatibile cu funcţiile lui în Banca Angliei erau eventual cele venite din partea Regelui George al V-lea personal.

După cum am relatat mai devreme, după ce Marea Ducesă Xenia a fost deposedată în mod fraudulos de o parte din bijuterii, regele a ajuns la concluzia că situaţia ei financiară necesita o atenţie sporită şi o revizuire generală din partea unei persoane competente în materie. Cine putea fi mai potrivit pentru aşa ceva decât un compatriot al marii ducese care mai fusese pe deasupra şi ministru de finanţe al fratelui acesteia? Ca

444.

Averea pierdută a (arilor atare, Sir Frederick Ponsonby, secretarul particular al regelui, a aranjat imediat abordarea lui Bark prin intermediul Băncii Angliei. Aşa a devenit el consilierul Xeniei şi, până la urmă, unul din curatorii trustului şi ai averii acesteia, în virtutea acestor sarcini, el a fost un oaspete regulat al palatelor Buckingham şi Windsor, vizitele lui fiind notate printre altele şi în jurnalul zilnic al regelui. La puţin timp după punerea în aplicare a

acestor aranjamente şi după ce Bark a stabilit ce avea Xenia de făcut cu diferitele ei bunuri rămase, Regele George al V-lea a instituit alocaţia anuală de 2300 lire pe care Xenia avea s-o primească până la sfârşitul vieţii. Bark i-a stat după aceea Xeniei întotdeauna la dispoziţie, în două ocazii speciale cerându-i-se ajutorul şi în străinătate. Una dintre acestea a fost decesul împărătesei-Văduve Maria la Copenhaga în 1928, când regele I-a rugat pe Bark să plece în Danemarca pentru a se ocupa de problema casetei cu bijuterii, respectiv de aducerea acesteia la Londra, acţiune descrisă de noi în capitolul 11. Cea de-a doua ocazie s-a ivit cu puţin înainte de decesul Xeniei, când s-au făcut eforturi de recuperare a unei foste proprietăţi a Romanovilor din Finlanda. Această proprietate, Halila, fusese confiscată de bolşevici şi predată apoi guvernului finlandez.

În urma corespondenţei dintre Sir Frederick Ponsonby şi Banca Angliei din care reieşea că regele dorea neapărat o intervenţie a. lui Bark în aceste cazuri particulare, administraţia băncii i-a permis acestuia să plece la Copenhaga pentru a obţine împuternicirea deplină pentru orice gen de negocieri viitoare şi din partea familiei. Cheltuielile acestei călătorii au fost suportate de rege personal.

445

Pentru aceste servicii şi altele, asemănătoare, aduse familiei imperiale ruse şi Regelui George al V-lea însuşi, Bark a primit două onoruri speciale din partea suveranului britanic: unul la Windsor şi altul la palatul Buckingham. Jurnalul personal al Regelui George conţine pentru anul 1929 următoarea notiţă: „L-am primit pe domnul Bark care a venit să discute cu noi afacerile Xeniei şi i-am acordat cu acest prilej GCVO (Grand Cross of the Victorian Order – marea cruce a ordinului regal victorian)”. Şase ani mai târziu regele nota, de asemenea, în jurnalul său: „Peter Bark la palatul Buckingham. L-am făcut cavaler. A devenit cetăţean britanic”.

Bark, care rezistase până atunci tuturor presiunilor exercitate asupra lui de a prelua cetăţenia britanică mergând chiar până la a refuza posturi foarte bune pentru ocuparea cărora aceasta era o precondiţie şi chiar o ofertă de înnobilare, a cedat în final. El a fost

încetăţenit cu o zi înainte de a primi această ultimă onoare.

Nu există nicio dovadă că Bark ar fi fost plătit în vreun fel pentru serviciile aduse Xeniei. Chiar dacă a primit ceva, nu putea să fie cine ştie ce, deoarece, în cursul anului 1936, când sănătatea lui se deteriorara tot mai mult, intervenţiile sale la Banca Angliei de a i se oferi alte surse de venit suplimentare sau posturi, **s-**au intensificat. Evident, îi lipseau banii necesari parcurgerii unei perioade mai dificile a existenţei. O notă internă a Băncii Angliei, făcută **într-**un ton prietenos, rezuma starea lui de teamă: „Încerc întotdeauna să-l evit pe Sir Peter Bark”, îi scria un oficial guvernatorului, „căci de câte ori îl întâlnesc prima propunere pe care mi-o face este o afacere care între timp se dovedeşte a fi nerea-listă şi, apoi, mă roagă insistent pentru un serviciu şi

 bani – bani pentru a-şi întreţine familia şi pe cei dependenţi de ea şi, poate şi pe alţi diferiţi ruşi”. Cu toate acestea, Banca Angliei a continuat să-l trateze cu prietenie şi înţelegere.

Temerile lui Bark nu erau nefondate, în toamna lui 1936 el a fost sfătuit să se interneze **într-**un spital în vederea pregătirilor necesare unei operaţii. Acest fapt i-a acutizat dificultăţile financiare, Banca Angliei acceptând să preia cheltuielile de spitalizare, pe cele necesare operaţiei şi îngrijirii la domiciliu şi să facă, totodată şi o apreciere a resurselor lui financiare totale. Cum avea să se dovedească, el nu era un om bogat. Avea o poliţă de asigurare pe viaţă de 4.000 lire din care a ridicat cu această ocazie imediat 1.000 lire, mai avea un mic pachet de acţiuni pe care reuşise să le achiziţioneze în cursul anilor petrecuţi în Anglia iar locuinţa sa din Evelyn Gardens nu îi aparţinea. Foarte semnificativ pentru investigaţia noastră este faptul că, cu puţin timp înainte de operaţie, el a abordat din nou banca Baring în încercarea de a obţine un oarecare ajutor, reamint**indu-**le celor în cauză de vechile lor relaţii din timpul primului război mondial. EI I-a rugat pe Guvernatorul Băncii Angliei să intervină la Baring’s pentru el, explicâ**ndu-**i acestuia că avea dreptul moral să apeleze la ajutorul

acestei bănci în situaţia lui de moment. Bark le-a reamintit că în cursul războiului el acceptase în calitatea lui de negociator-şef condiţiile de folosire a aurului rusesc şi a creditelor ce au urmat; se făcuseră presiuni asupra lui atât din partea Ministerului de Finanţe Britanic cât şi din partea Guvernatorului de atunci al Băncii Angliei, Lordul Cuniiffe, de a accepta ca aceste credite să fie canalizate prin banca Baring ca interme

dar şi să nu fie astfel direct plătite statului rus, cum fusese cazul cu acordul încheiat de el cu Franţa. El îşi dăduse astfel acordul ca Baring's să fie banca intermediară în circuitul creditelor. Bark a calculat beneficiul obţinut de bancă de pe urma acestei decizii. El i-a scris guvernatorului: „Rezultatul a fost că în 1919 o sumă mare de bani ai guvernului rus – peste 6 milioane lire – eraula dispoziţia băncii Baring, sumă probabil intactă şi acum dacă nu chiar mai mare între timp. La o dobândă anuală de numai 1%, deci 60.000 lire, cred că doar o zecime din această sumă – 6.000 lire – ar putea fi cheltuită pentru a-l ajuta pe ultimul ministru de finanţe rus care a făcut posibil acest aranjament".

Motivele lui erau bine întemeiate. Vom reveni de altfel la Baring's ceva mai târziu, când vom încerca să dăm de urma depunerilor ţariste din Londra. Semnificaţia acţiunii lui Bark este că ea a fost singulară, el nefăcând niciodată vreun apel similar la Banca Angliei, în concluzie, aveam de-a face cu un om care, de frica bolii şi sub greutatea grijilor financiare viitoare ale familiei şi ale celor dependenţi de acesta, era totodată acuzat de a şti că milioanele ţarului **s**-ar afla depuse în Banca Angliei şi chiar suspectat că le-ar fi împărţit în secret cu aceasta şi, care într. -un moment critic al vieţii, era nevoit să apeleze la o bancă comercială particulară. Mai mult decât atât, el roagă Banca Angliei să intervină pentru el la Baring's. Problemele familiei lui Bark nu aveau însă să se rezume doar la atât. În timpul convalescenţei ce a urmat operaţiei, soţia lui a primit vestea tragică a morţii fiului lor **într**-un accident de circulaţie în sudul Franţei. Ea a

reuşit să-i ascundă această ştire timp mai îndelungat, apelând chiar şi. la Montagu

Norman pentru a fi sigură că prietenii comuni ai acestuia şi ai soţului ei din City nu i-ar fi divulgat ştirea cea tragică în cursul vizitelor făcute de aceştia lui Bark. Până la urmă, soţia lui, încercând să atenueze efectul acestei veşti, l-a dus pe Bark în sudul Franţei la casa fiicei lor situată nu departe de Marsilia. Ea a sperat ca timpul pe care urma să-l petreacă acolo să ajute la refacerea sănătăţii lui, dorinţă care nu avea să i se împlinească. Fie din cauza şocului cauzat de moartea fiului, fie ca o consecinţă tragică a operaţiei, Bark a decedat aici doar la trei săptămâni după ce părăsise Londra. El a fost înmormântat la Nisa.

Detaliile vieţii, activităţii şi morţii lui Peter Bark, ca şi rolul său atât de important în funcţia de ultim ministru de finanţe al ţarului şi de negociator în numele Rusiei timp de trei ani de război, au fost în definitiv necesare pentru investigaţia noastră, nu atât pentru lumina pe care ar putea s-o arunce asupra surselor averii ţariste cât mai ales pentru modul în care acest om a fost pe nedrept acuzat că ar fi dispus în secret de banii ţarului şi ai familiei acestuia care s-ar fi aflat depuşi în Banca Angliei. Credinţa fermă a lui Edward Failows, bazată pe presupuse afirmaţii făcute de Anna Anderson, era că Bark a fost misitul care a plasat fondurile ţariste „în Banca Angliei în numele copiilor Romanovitor şi că a folosit, în cârdăşie cu banca, milioanele depuse în folos propriu, în principal pentru înfiinţarea Anglo-lnternational. Potrivit presupunerii lui Failows, Marea Ducesă Xenia nu fusese informată de aceste lucruri.

Cele aflate şi ştiute de noi acum pot cu greu susţine oricare dintre aceste ipoteze. Am exprimat deja dubiile noastre, foarte serioase cu privire la faptul că Anna

Anderson – despre care ştim între timp, de asemenea, că a fost o

falsă pretendentă – s-ar fi referit textual la „Banca Angliei”, unul din consilierii ei juridici indicând că ea s-a referit la „o bancă din Anglia”. Chiar dacă ar fi fost, să zicem, într-adevăr vorba de Banca Angliei, trebuie în orice caz luată în considerare comportarea lui Bark la sosirea lui la Londra. Primii trei ani şi i-a petrecut de fapt încercând să strângă bani de la două bănci comerciale înainte de a fi abordat de Montagu Norman pentru a prelua conducerea băncii Anglo-Austrian, cu un salariu de 1.000 lire. Cu presupusele lui informaţii, inclusiv parola secretă, referitoare la milioanele ascunse în Banca Angliei, care abia l-ar fi aşteptat tocmai pe el, asemenea eforturi ar fi fost de domeniul fantasticului! Singurele explicaţii posibile ar fi fost că el nu a cunoscut parola sau nu a avut posibilitatea s-o cunoască, neavând autorizarea familiei sau că – o ipoteză pe care Fallows o respingea – Anna Anderson greşea în convingerea ei că bani ai ţarului s-ar afla în Banca Angliei sau totul era pur şi simplu o invenţie. Nici chiar suspiciunea lui Fallows că Bark ar fi câştigat multe alte milioane din investiţii făcute pe baza milioanelor ţariste nu se potriveşte cu valoarea finală şi preţul acţiunilor lui Bark de la banca Anglo-International. Cele 200 de acţiuni iniţial achiziţionate de Bark şi descoperite de Fallows, aveau să crească numeric, în timp la 998, la un moment dat chiar la 1008. În 1937, preţul pe piaţă al unei astfel de acţiuni era de 1, 3 şilingi, conferindu-le deci o valoare totală de sub 700 lire.

Cealaltă suspiciune a lui Fallows şi anume că Banca Angliei ar fi fost dornică să fie părtaşă la escrocheria lui Bark nu se poate baza decât pe necunoştinţă şi ne în

telegere a relaţiilor bancare, mai precis a funcţiei pe care o are banca centrală a unei ţări. Spre deosebire de mine sau de dumneavoastră – ca cititor – şi chiar de băncile comerciale, o astfel de bancă poate crea pur şi simplu bani noi, cum se şi întâmplă adesea, în detrimentul stabilităţii monetare a unei ţări, cel mai recent exemplu fiind tot Rusia condusă de Elţîn. Banca Angliei nu ar fi avut niciodată nevoie de milioanele ţarului pentru a procura o

parte din capitalul necesar înfiinţării băncii Angio-lnternaţional sau al oricărei alte bănci europene susţinute sau încurajate de ea. Mai mult decât atât, Fallows şi cei din jurul lui aveau permanent în faţa ochilor imaginea acestui „răufăcător” care pusese la cale afaceri necurate cu banii ţarului, fiind în acelaşi timp forţat să ceară audienţe suplimentare la Banca Angliei din lipsă de bani.

Impresia făcută permanent de Bark în amurgul carierei sale la Londra a fost cea a unei persoane care a ajutat în mod generos o mulţime de ruşi albi săraci, aflaţi în exil, ori de câte ori a fost rugat de aceştia, având totodată dificultăţi să-şi asigure lui şi familiei o situaţie financiară solidă. De aici şi apelul lui final pentru ajutor adresat băncii Baring’s cu invocarea argumentului moral. Doar acest punct de vedere ar trebui să fie o dovadă suficientă că Banca Angliei nu a avut niciodată fonduri particulare ale ţarului la dispoziţie, de care Bark ar fi putut să ştie.

În fine, am avea şi acuzaţia exprimată în 1991 de defunctul James Blair Lovell, care, la suspiciunile lui Fallows privind complicitatea dintre Peter Bark şi Banca Angliei, a mai adăugat un element nou implicându-i pe Marea Ducesă Xenia şi pe Regele George al V-lea.

Cunoaşterea vieţii şi activităţii lui Bark precum şi a

tuturor dificultăţilor de natură financiară care au acom-paniat-o, oferă o respingere categorică a afirmaţiilor lui Lovell. În afara ipotezelor foarte cuprinzătoare deja cunoscute, singurul element nou adus de el este cel al unor detalii dintr-un pasaj din testamentul Xeniei. Cu excepţia câtorva danii personale care n-au depăşit 1.000 lire, ea a lăsat banii şi proprietăţile unui fond aparţinând unui trust de care urmau să beneficieze copiii ei în proporţii egale. Unul dintre bunurile lăsate de ea trustului este o proprietate asupra căreia ea a căzut de acord cu cei trei curatori (ai trustului înfiinţat de rege în beneficiul ei şi al Olgăi) deja din 1929, evident imediat după decesul mamei ei. Lovell a scos în mod deosebit în evidenţă numele

celor trei curatori: Sir Frederick Ponsonby, secretarul particular al Regelui George al V-lea, Sir Edward Peacock, director în Banca Angliei şi Sir Peter Bark. Dintr-o lovitură, Lovell îi leagă pe principalii „conspiratori” de numele Xeniei: Bark, având informaţiile despre bani, Ponsonby prin legătura sa foarte apropiată cu regele şi Peacock de la Banca Angliei. El a tras foarte repede concluzia: „Este indiscutabil că un soi de aranjament special a fost făcut cu Marea Ducesă Xenia după vânzarea bijuteriilor mamei ei şi după reîntoarcerea în Danemarca, în 1929, a surorii ei, Olga. Că acest aranjament a inclus banii depuşi de ţar în Banca Angliei este foarte probabil”.

Lovell nu a ezitat să construiască pe fundamentul instabil al acestui raţionament un număr de „posibilităţi”: „Auzind de povestea Anastasiei cu privire la banii aflaţi în Banca Angliei, Marea Ducesă Xenia s-ar fi putut duce la prietenii ei, regele şi regina, sau poate chiar direct la Peter Bark. Dacă Fallows nu s-a înşelat, intenţia lui Bark a fost de a le ascunde Romanovilor aflaţi încă în viaţă

faptul că el a folosit fondurile rămase pentru a înfiinţa banca Anglo-International. El nu putea însă ascunde acest lucru şi familiei regale britanice. Ar fi fost un fapt imposibil ca un fost ministru rus să poată finanţa în secret dintr-odată o asemenea instituţie în Anglia, fără ca regele şi consilierii lui apropiaţi să prindă de veste. De aceea, nu numai Bark dar şi familia regală britanică ar fi fost foarte interesată să se evite orice controversă deschisă în care să se facă aluzii la folosirea secretă a banilor ţarului, în consecinţă, ei i-ar fi putut oferi Marii Ducese Xenia un «aranjament» în schimbul tăcerii ei. Discreţia ei a fost probabil totală!”

Preluând integral convingerile lui Fallows şi suspiciunile acestuia faţă de Bark şi de Banca Angliei, Lovell a fost ispitit de o mică „dovadă” suplimentară, adăugând alte terorii conspirative. Realităţile din viaţa lui Bark resping sau dezmint ele însele principalele acuzaţii şi suspiciuni exprimate de Fallows, subminând în acelaşi timp fundamentul acuzaţiilor ulterioare aduse lui de către Lovell. Bark pur şi simplu, nu s-a comportat ca un om care ar fi ştiut sau folosit

milioanele depuse în Banca Angliei, afirmaţie care poate fi repetată şi în cazul atitudinii băncii. Chiar şi prezenţa acestor persoane în funcţia de curatori ai bunurilor din testamentul Xeniei nu este greu de justificat. Bark funcţiona deja ca sfătuitor al acesteia în problemele financiare, Ponsonby era direct amestecat în afacerile ei de când organizase aranjamentul necesar pentru venitul regulat oferit ei de rege iar Peacock, deşi director neexecutiv al Băncii Angliei, a reprezentat de fapt banca Baring's care a fost executoarea testamentului Xeniei.

În privinţa afirmaţiei şi descrierii lui Lovell referitoare

la Bark şi înfiinţarea, respectiv finanţarea băncii Anglo-Internaţional („o astfel de instituţie financiară majoră") el având nevoie de milioanele ţarului pentru aceasta, ele ignoră toate faptele bine cunoscute şi oricui accesibile de ambele părţi ale Atlanticului cu privire la finanţarea diferitelor bănci şi instituţii central-europene la începutul anilor '20. Se pare că Lovell nu a ştiut că banca Anglo-Internaţional a fost la înfiinţarea ei în 1926, în parte, rezultatul unei fuziuni şi deci, numai în parte o instituţie de capital nou-creată, nefiind nevoie de alte milioane suplimentare presupuse de el a fi fost necesare.

Deci, cu ce am rămas? Putem respinge „amintirile" Annei Anderson despre „Banca Angliei". Putem admite că suspiciunile lui Edward Fallows cu privire la rolul şi cunoştinţele lui Peter Bark, respectiv folosirea de către acesta a fondurilor ţariste din Banca Angliei nu sunt nicidecum confirmate de viaţa şi cariera acestuia ia Londra. Putem cu siguranţă ignora ultimele ipoteze aduse în discuţie de James Blair Lovell, cel puţin până la eventuala apariţie a unor noi dovezi. Nu putem încă afirma că nu au fost depuşi bani în Banca Angliei, deşi şansele unei asemenea posibilităţi s-au micşorat simţitor.

Trebuie să cercetăm în continuare alte aspecte scoase la iveală de investigaţia noastră de până acum. Acestea includ soarta aurului depozitat în băncile din afara Vladivostok-ului în 1919, natura

depunerilor ţariste efectuate la National City Bank înainte şi chiar şi după revoluţie, apoi eventualele depuneri în băncile pariziene, precum şi. adevărata natură a banilor ţarişti aflaţi în banca Baring's din Londra. Din aceste motive, ţinta noastră următoare o reprezintă băncile.

uropa x-**» imp de trei sferturi de secol, ispita milioanelor (*Jj* ţariste dosite în băncile vestice a tentat de o

«>/ manieră irezistibilă atât pe revendicatori cât şi pe cercetători. Având la îndemână dovezile aduse anterior de alţii şi bazându-ne pe noi şi cuprinzătoare investigaţii, vom parcurge acum drumul care duce prin centrele financiare europene şi nord-americane.

Înainte însă de a putea lămuri ce sume de bani ţarişti au fost investite în străinătate şi unde anume s-ar putea afla ele; trebuie să ne concentrăm atenţia asupra unei alte întrebări esenţiale: în ce măsură a reuşit ţarul în primele zile ale primului război mondial sau la scurt timp după aceea să repartizeze fonduri şi investiţii aflate deja în afara Rusiei?

După cum am constatat deja, fondurile ţariste de stat au putut fi la timp recuperate din Berlin datorită intervenţiei rapide şi eficace a lui Peter Bark, în timp ce

banii proprii ai familiei lui Nicolae au rămas blocaţi în capitala Germaniei, ajungând să fie împărţiţi până la urmă, la o valoare reală mult diminuată faţă de cea iniţială, rudelor rămase ale familiei la începutul anilor '30. Această situaţie a rezultat fie prin absenţa unei intervenţii oportune din partea celor răspunzători în momentul decisiv, fie din cauza unor dificultăţi de ordin tehnic la lichidarea unor asemenea investiţii într-un timp atât de scurt. La aceste motive s-a mai adăugat şi i imposibilitatea recuperării unor fonduri băneşti, dintr-o; ţară inamică odată ce războiul fusese declarat. Concomitent,

se naşte însă întrebarea: ce soartă au putut avea fondurile ţariste similare aflate în ţările aliate cu Rusia sau în cele neutre, în primul rând cele de la Geneva, Paris, Londra şi New York? Au fost oare şi acestea în întregime repatriate?

La rândul ei, această întrebare ridică problema persoanelor care au ştiut sau ar fi putut şti ce soartă au avut aceşti bani. Dacă Nicolae şi-a administrat propriile finanţe precum se pare că a administrat şi întreaga ţară, atunci este mai mult decât probabil că au fost foarte puţini la număr aceia care au fost pe deplin informaţi de aranjamentele lui financiare. El obişnuia să discute foarte rar cu consilierii probleme sau subiecte care nu erau direct legate de responsabilităţile acestora, motto-ul lui fiind *„divide et impera”*. El insista, spre exemplu, în cazul scrisorilor confidenţiale, să le introducă el însuşi în plicuri. Mai mult decât atât, renunţase în mod voit la un secretar particular: o asemenea persoană **într-**o asemenea poziţie ar fi putut dobândi prea multe informaţii importante şi avantaje de care ar fi putut abuza.

În consecinţă, înaintea abdicării sale, datele privind conturile lui particulare din ţară şi din străinătate nu

 puteau să fi fost decât deliberat împărtăşite unui număr strict limitat de persoane, probabil două sau trei de la curte (la Ţarskoe Selo), una sau două de la Banca Imperială de Stat (unde familia îşi avea conturile) şi, desigur, ministrului de finanţe aflat în momentul respectiv în funcţie. Alături de aceştia, mai trebuie incluşi şi funcţionarii care administrau direct aceste conturi în băncile din străinătate.

Putem deci pleca de la premiza că majoritatea celor care alcătuiau cercul lui restrâns ar fi putut şti în parte câte ceva, numărul celor eventual complet puşi în temă fiind extrem de redus. Această situaţie **s-**a modificat imediat după abdicarea lui Nicolae. După cum ştim acum, trei sau patru membri ai Guvernului Provizoriu au obţinut acces la toate informaţiile referitoare la bunurile personale rămase, alături de cei doi membri aleşi ai curţii care au negociat în numele familiei pe când aceasta se afla deja la Tobolsk.

Dacă i-am putea reuni pe toţi aceştia, ei ar fi martorii noştri principali; din păcate, nu putem face acest lucru. Majoritatea au decedat între timp iar alţii ar fi mult prea discreţi pentru a divulga vreun amănunt. Chiar în cazul în care, să zicem, i-am putea cita ca martori, valoarea relatărilor lor ar varia considerabil, după cum am văzut că a fost cazul cu celelalte persoane chestionate deja până acum.

Putem menţiona mai mulţi martori care au făcut declaraţii asemănătoare cu privire la acţiunile lui Nicolae în 1914. Una dintre primele mele vizite făcute în scopul investigării acestor aspecte m-a purtat la Bruxelles. Magnetismul pe care acest oraş îl exercita asupra emigranţilor ruşi a avut drept punct de plecare un gest nobil făcut de Regele Albert odată cu prăbuşirea rezistenţei

antibolşevice a ruşilor albi din Crimeea. Familia regală belgiană s-a oferit să preia educaţia copiilor camarazilor generalului Wranghel care comandase forţele ruse albe din sudul Rusiei. La rândul său, cardinalul Mercier a intervenit înlesnind accesul studenţilor ruşi la Universitatea Louvain. Totodată, nave belgiene au contribuit la salvarea copiilor orfani din Odessa. Într-un fel, aceste gesturi au oglindit cooperarea ruso-belgiană din timpul războiului care culminase cu participarea unei unităţi de blindate belgiene la luptele purtate pe frontul rusesc din Galiţia.

Printre emigranţii ruşi albi din Bruxelles s-au numărat; – indiferent de motive – şi Contele Peter Apraxine1, unulj din foştii secretari ai împărătesei, şi Kotliarevski, fostuH secretar al generalului Wranghe12. Ambii se stabiliseră! definitiv în capitala Belgiei, fiul unuia căsătorindu-se cu fiica celuilalt. Contele Apraxine a şi decedat, până urmă, aici, în 1962. Deşi nu *a* lăsat în urmă vreun document privind activitatea sa de la curte, rude ale sale – pe care am avut ocazia să le întâlnesc la biserica rusă ortodoxă St. Job din Bruxelles, cu ocazia comemorării uciderii familiei imperiale şi a martirilor – mi-au confirmat că ştiau de la el că, după 1914, nu au mai existat depuneri particulare ţariste în străinătate, în acest context, contele s-ar fi

exprimat întotdeauna clar şi ferm.

Marele Duce Alexandru, soţul (ulterior despărţit) al Marii Ducese Xenia, s-a exprimat la fel de categoric în

1 Apraxine – veche familie de militari de carieră

2 Wranghel – Baronul Peter Nicolaevici Wranghel (1878 – 1928) a fost succesorul generalului Denikin la conducerea forţelor militare ruse albe din sudul Rusiei în 1920. El a luptat în Ucraina şi Crimeea, retrăgându-se ulterior prin Constantinopol spre Serbia. A murit în exil la Bruxelles.

 această privinţă, în memoriile sale scrise la începutul anilor '30. El afirma fără putinţă de dubiu următoarele: „Începând cu vara lui 1915 nu a mai rămas nicio para chioară pe numele ţarului în Banca Angliei sau în vreo altă bancă din afara Rusiei".

O altă persoană foarte apropiată de Marea Ducesă Xenia a fost Contele Vladimir Kleinmichael. El reuşise să fugă din Rusia în 1919 şi, nefiind acceptat în arma-ta britanică, şi-a găsit din întâmplare un serviciu la o bancă comercială din Londra. Până la urmă el a ajuns director la banca Kleinwort Benson (o instituţie mai mare care absorbise şi banca unde lucrase el la început) iar după decesul lui Sir Peter Bark, a preluat funcţia de consilier şi custode al afacerilor Marii Ducese Xenia.

Prinţul David Chavehavadse, fost agent al CIA-ului care locuieşte încă în SUA, el însuşi un descendent direct atât al Ţarului Nicolae I cât şi al ultimului rege al Gruziei, l-a cunoscut bine pe Kleinmichael şi a confirmat că acesta „era absolut sigur că nu existau bani". Aceasta nu este, de altfel, unica mărturie oferită nouă de David Chavehavadse. El îşi mai aminteşte şi de o conversaţie avută cu tatăl său, Prinţul Paul Chavehavadse, cu predecesorul lui Kleinmichael, Peter Bark: „Bark i-a spus tatălui meu următoarele: în Anglia existase un cont sub numele codificat de OTMA (Olga, Tatiana, Maria, Anastasia), în timpul războiului, Nicolae al II-lea i-a ordonat lui Bark să-l desfiinţeze şi să repatrieze banii, vrând astfel să statueze un exemplu pentru societate.

Bark s-a străduit să-l convingă pe ţar de contrariu, povestind că aceasta a fost singura ocazie cu care l-a văzut pe acesta ieşindu-şi serios din fire. Desfiinţarea contului a fost îndeplinită, majoritatea membrilor societăţii (deşi nu toţi) urmând acest exemplu”.

Bark, care cu siguranţă a ştiut foarte multe despre conturile personale ale ţarului, nu a divulgat niciodată public nimic. Nici în autobiografia lui nepublicată nu există amănunte legate de acest subiect, în schimb, în familia lui se păstrează unele amintiri despre lucruri povestite de el cu privire la această perioadă. Fiica lui, doamna Semenov-Tian-Chansky, în a cărei casă din sudul Franţei Bark a decedat în 1937, i-a povestit în anii ’50 unui jurnalist francez următoarele: „Ştiu de la tatăl meu… că în 1916, împăratul a refuzat categoric orice transfer din banii proprii în afara Rusiei, indiferent de sumă… Când Marea Ducesă Xenia s-a aflat în dificultăţi financiare, Regele George al V-lea I-a implorat pe tata să se ocupe de afacerile ei. Cu această ocazie, tatăl meu a făcut tot posibilul să mai găsească ceva din bunurile familiei ţariste care ar fi putut fi de folos Marilor Ducese Olga şi Xenia. Tot ce-a descoperit au fost nişte sume minore la Deutsche Bank, investite în obligaţii ruseşti dinaintea primului război mondial, între timp extrem de devalorizate. Dacă ar fi existat ceva în Banca Angliei, tata ar fi ştiut cu siguranţă şi ne-ar fi povestit”.

Când am reuşit până la urmă să dau de urma celor doi nepoţi ai lui Bark – unul locuind în nordul Londrei şi celălalt într-o suburbie a Parisului – această declaraţie nu numai că mi-a fost confirmată ca făcând parte din amintirile tradiţionale ale familiei, dar cel de la Paris a< mai adăugat ceva la afirmaţiile făcute anterior de mama; sa cu privire la conversaţia avută de Bark cu ţarul în 1916: „Într-o bună zi, în perioada tragică a războiului din 1914 – 1918, bunicul meu, Peter Bark I-a întrebat pe ţar: „Având în vedere evenimentele grave care ar putea suri veni, nu aţi dori să plasaţi nişte bani în străinătate pen-l tru cazul în care dumneavoastră şi familia aţi fi nevoiţi j

 să plecaţi în exil?” Replica acestuia a fost: „Dumneavoastră, Piotr Lvovici Bark aţi face-o?” Bark a răspuns: „Nu aş face-o şi, chiar dacă aş dori **s**-o fac, nici n-ar putea fi vorba de aşa ceva; vă puteţi doar închipui ce-ar zice întreaga lume despre un astfel de gest în timp ce ţara noastră trece prin cele mai grele dificultăţi!” Ţarul a răspuns: „Atunci, eu, care port răspunderea pentru întregul popor rus, nu o voi face!”

Concluzia este că, în acest moment al războiului, cu excepţia investiţiilor blocate în Germania, Nicolae nu mai avea niciun fel de fonduri personale în străinătate. Defunctul Baron Constantin „Steino” Stackeiberg, fiul Baronului Stackeiberg care fusese adjunctul lui Alexander Mossolov – şeful cancelariei curţii – şi-l amintea pe tatăl său povest**indu**-i că, la izbucnirea războiului, ţarul le-a cerut tuturor marilor duci şi cenţilor să-şi readucă banii din străinătate pentru a contribui şi susţine efortul naţional de război. El a relatat familiei sale că majoritatea acestora **s**-au supus cererii ţarului. Cei ce nu au făc**ut**-o, reuşind apoi să fugă după 1917, au profitat fireşte de pe urma acestui refuz antipatriotic, înaintea morţii sale în SUA, „Steino” Stackeiberg i-a dat lui David Chavehavadse mai multe amănunte cu privire la acest episod: „Tatăl său, care în 1914 deţinea rangul de Maestru de Ceremonii la curte, i-a povestit cum ţarul i-a ordonat cu câteva zile înainte de începerea războiului lui Nicolae Evreinov să-i telefoneze lui Bark şi să-i transmită acestuia să lichideze toate conturile imperiale din străinătate. Steino a povestit că acest episod i-a fost confirmat de Peter Bark, în 1925, la Londra”.

Aceeaşi poveste a fost repetată în termeni mai generali la sfârşitul anilor ’50 şi de fiul Xeniei, Prinţul Dimitri de Rusia. El i-a relatat jurnalistei franceze Dominique

Auclere că „banii care fuseseră depuşi de ţar în Anglia au fost transferaţi la începutul războiului în bănci ruseşti. Acolo au fost, desigur, mai târziu confiscaţi de bolşevici”. Această afirmaţie constituie foarte probabil, mai mult o repetare a unor lucruri auzite de la tatăl

său, Marele Duce Alexandru, decât o informaţie sigură, de primă mână. Un alt martor, mai de încredere, este Glebi Botkin, fiul doctorului Botkin, medicul particular al ţarului, în 1925 el scria: „Ştiu cu certitudine că defunctul împărat a avut sume considerabile de bani în Banca Angliei, retrase însă în cea mai mare parte sau puse la dispoziţia statului rus pentru achitarea unei părţi a livrărilor militare achiziţionate în străinătate în timpul războiului, în cursul exilului nostru siberian (ca adolescent, Gleb Botkin însoţise familia imperială în Siberia) împăratul i-a mărturisit tatălui meu, defunctul doctor Eugene Botkin, că nu mai dispunea de niciun ban în vreo bancă străină”.

La aceeaşi concluzie a ajuns şi doamna Fanny, Holtzmann, avocata americană care a apărat-o cu aţâţai succes pe Prinţesa Irina Yusupov, fiica Xeniei, în **proce**f sul intentat de aceasta societăţii Metro-Goldwyn-Meyer. Biograful doamnei Holtzmann a rezumat rezultatele) investigaţiilor acesteia în felul următor: „O scrisoare conf fidenţială adresată lui Fanny de un oficial al Ministerului] de Război aflat în strâns contact cu Banca Angliei, ai oferit un amănunt interesant istoriei: „Înţeleg de la of persoană bine plasată pentru a şti, că acel personajj foarte sus-pus menţionat de dumneavoastră, departe de a depune bani în străinătate în 1914, a vândut şi repa-l triat de fapt, toate depunerile, investiţiile, etc. străine, caj un act de patriotism. Acest fapt mi-a fost confirmat dinj altă parte”.

Acestea sunt deci mărturiile trecutului. După cum era de aşteptat din partea unor personaje atât de diferite şi după atâta timp, nu toţi spun acelaşi lucru. Există însă un ton comun al relatărilor lor: indiferent care erau depunerile ţariste în afara Rusiei înaintea izbucnirii războiului din 1914, ţarul a făcut tot ce i-a stat în putinţă pentru a le repatria unde acest lucru a fost posibil, strădui**ndu-**se în acelaşi timp să-şi convingă rudele din familia Romanov şi pe alţii, mai apropiaţi curţii, să facă acelaşi lucru. Amintirile referitoare la sumele ca atare şi la băncile implicate variază desigur, o versiune

contrazicând-o ocazional pe alta. Este însă în afară de orice dubiu că ţarul a lansat o asemenea iniţiativă cu caracter patriotic destinată returnării bunurilor aflate în străinătate.

Alte două exemple cunoscute sprijină fără îndoială aceste afirmaţii.

Prinţul Felix Yusupov provenea dintr-una din cele mai bogate familii ale Rusiei dinainte de 1914, concurându-l în privinţa averii reale, cu siguranţă, chiar şi pe ţar. Investiţiile familiei sale cuprindeau printre altele zăcăminte de ţiţei, mine de fier şi cărbune, numeroase fabrici şi domenii uriaşe, înainte de 1914, averea familiei fusese estimată la circa 500 de milioane dolari. Cât anume din această avuţie se afla în afara hotarelor Rusiei este greu de apreciat dar, indiferent la cât se ridica această sumă, ţarul a dat clar de înţeles că aştepta ca averea să fie integral repatriată. Impactul avut de cererea ţarului asupra părinţilor săi a fost descris de Prinţul Felix după cum urmează: „La începutul războiului, părinţii mei au transferat înapoi, în Rusia, toţi banii aflaţi în străinătate. Alături de vila de Pe malul lacului Geneva, tot ce a mai rămas din bogăţia

noastră au fost bijuteriile şi valorile pe care le-am putut lua cu noi când am părăsit Crimeea şi, apoi, cele două tablouri de Rerfibrandt”. Prinţul Felix i-a explicat de altfel mai târziu în detaliu doctorului Idris Taylor jr. că ţarul însuşi a repatriat personal toate fondurile posibile din băncile europene, ordonând în acelaşi timp tuturor ruşilor să facă acelaşi lucru. Părinţii lui s-au conformat recomandării ţarului. După cum a descoperit ulterior Dr. Taylor în Arhivele Centrale de Stat din Moscova, Yusupovii avuseseră în 1914 misiţi financiari la Paris, Londra, Frankfurt/Main şi Lucerna şi investiţii mari în Europa, SUA şi America de Sud. Lor le-a rămas până l-ai urmă doar un apartament la Londra şi vila deja menţiofjînată din Elveţia pe care nu le-au putut vinde imediat înf timpul războiului.

Experienţa trăită de o altă familie aristocrată rusă scoate în

evidenţă acelaşi lucru, dar de data aceasta în sens invers. Contesa Mordvinov, care a decedat la Paris în iunie 1993, îşi reamintea de cele povestite de părinţii ei privind încercările întreprinse de aceştia de a-şi transfera în 1915 bunurile rămase în Rusia la Paris, **într-**un moment în care se hotărâseră să se stabilească definitiv în capitala Franţei, în 1915 părinţii ei au plecat, trecând prin ţările scandinave, la Petrograd cu intenţia de a-şi lichida toate bunurile şi proprietăţile rămase încă pe teritoriul rus. Negocieri serioase au fost purtate de ei cu diferite departamente guvernamentale din Petrograd (contesa deţinea încă înainte de moarte documentele purtând sigiliul imperial) ţarul refuzând însă în final să aprobe transferul banilor obţinuţi din vânzările efectuate de familie, la Paris.

În concluzie, nu poate fi deci pus la îndoială faptul că politica ţaristă a momentului, impusă personal de Nicolae.

L

Averea pierdută a ţarilor fusese cea de repatriere a fondurilor şi, totodată, de interzicere a expatrierii de capital. Măsura în care a fost însă aplicată această politică în practică şi, ca atare, încununată de succes, este o altă problemă. Se poate dovedi în prezent că familia imperială însăşi a reuşit să returneze o parte din fonduri, cel puţin din Londra, în acest context, există un citat prezentat de Robert Massie care este foarte semnificativ. El reiese din**tr-**una din scrisorile scrise de Alexandra lui Nicolae pe vremea când ea se afla la Ţarskoe Selo iar el pe front, cu trupele. Mai precis, este vorba de acel fragment din corespondenţa purtată de cuplul imperial care le şocase în asemenea măsură pe mama şi pe surorile lui Nicolae când scrisorile fuseseră pentru prima dată publicate în SUA şi, ulterior şi în Europa, la începutul anilor ’20. În general, aceste scrisori conţin un amestec interesant de palavre cu caracter intim, familiar şi de opinii şi relatări ale Alexandrei referitoare la afacerile politice curente din capitală, în special una dintre scrisori, trimisă pe 16 august 1915, oferă un exemplu excelent în acest sens, conţinând totodată la sfârşit şi un detaliu de natură financiară:

„Mult prea iubitul meu, scriu aceste rânduri în camera din colţ, de la etaj. Domnul Gilliard îi dă lecţii lui Alexis. Olga şi Tatiana au ieşit în această după-amiază în oraş. Oh, dragul meu, cât am fost de încântată să citesc ştirile din ziar azi dimineaţă! (Cu două zile înainte Nicolae preluase comanda supremă a armatei). Inima mea a simţit o bucurie mai mare decât ţi-aş putea-o descrie. Maria şi cu mine am fost la slujbă la biserică. Anastasia a venit şi ea la Te Deum… Samarin continuă să mă vorbească de rău; sper să-ţi pot trimite o listă cu nume şi sunt sigură că vei găsi un succesor potrivit înainte ca acesta să-mi facă şi mai mult rău. (Samarin

465

era mareşalul nobilimii moscovite şi şeful sinodului. A fost ulterior demis.) Cum te împaci cu străinii? Mâine îl întâlnesc pe Buchanan care-mi aduce din nou peste 100.000 lire din Anglia”.

Faptul că ambasadorul britanic îi aduce ţarinei din Anglia sume mari de bani se potriveşte admirabil cu relatările privind iniţiativa lui Nicolae de a readuce conturile personale ale familiei din Londra, cu scopul achitării unor livrări de echipament sanitar şi de altă natură. Prezenţa cuvintelor „din nou” sugerează de asemenea clar că era vorba de un proces continuu, în timp ce faptul că Buchanan îi aducea banii personal, Alexandrei ne arată că aceştia erau destinaţi activităţilor ei întreprinse în timpul războiului. Acestea nu au fost de altfel niciodată puse la îndoială, atât de ea cât şi de cele două fete mari – Olga şi Tatiana – angajându-se foarte activ în munca de spital, mergând chiar până la prezenţa lor la diferite operaţii şi îngrijirea răniţilor după aceea, pe secţii.

Ţarina nu primise ajutoare destinate spitalelor din Ţarskoe Selo şi. din jur numai din străinătate ci şi din partea unui milionar local, Carol larosiński, care, mai târziu, avea să încerce să le strecoare bani şi în timpul captivităţii lor la Tobolsk.

Într-o altă scrisoare, adresată ceva mai târziu lui Nicolae, în cursul anului 1916, ea îi relatează acestuia cât de mulţi bani primise deja numai pentru echipament medical. Ea îi explica ţarului că în perioada iunie 1914 – ianuarie 1916 cancelaria şi depozitul „ei”

primiseră un total de 6.675.136 ruble din care mai rămăseseră între timp doar 812.000. Cea mai mare parte a acestei sume fusese cheltuită pentru echipament medical destinat spitalelor din Moscova, Harkov, Tiflis şi Vinnita, pentru cele 466

Averea pierdută a (arilor

Işase trenuri de transport ale „ei”, pentru alte trenuri folosite tot la transportul acestor materiale precum şi pentru spitalele de campanie ataşate diferitelor regimente. Destinaţia finală a banilor aduşi de Buchanan este, deci, suficient de clară. Nu vom şti, desigur, niciodată cu precizie câţi bani **s-**au reîntors în Rusia ca urmare a apelului patriotic al ţarului. Ce vrem noi să stabilim este cât de mulţi bani au rămas în conturile ţariste în străinătate şi sub, ce formă. Această întrebare a mai preocupat şi pe alţii în cursul anilor ’20 şi ’30, când primii revendicatori au început să se facă remarcaţi. Multe amintiri au fost reactualizate deşi, după cum am văzut, au fost puţini cei care au dat amănunte, în ceea ce priveşte Berlinul, am văzut deja care a fost situaţia, în privinţa altor locuri posibile, unii au menţionat Londra şi Banca Angliei, alţii Parisul numind şi anumite bănci favorizate, în fine alţii au făcut referiri la Elveţia, New York şi San Francisco.

Urmărirea acestor bani **s-**a făcut iniţial mai mult pe cont propriu, fiecare străduin**du-**se să stabilească cine ar putea şti ceva de soarta lor pentru a încerca, apoi, să-i găsească de unul singur. Un asemenea exemplu îl oferă extrasul care urmează şi care provine din**tr-**o scrisoare a Baronesei Buxhoeveden – fosta Doamnă de Companie a ţarinei – din 1938:

„L-am spus Contelui Hardenberg să încerce să găsească o legătură cu banii familiei imperiale… Acest Cernîşev a fost un funcţionar minor în ministerul pentru problemele curţii care a avut de-a face cu partea financiară. El nu a fost niciodată unul din secretarii particulari ai împărătesei-mamă dar a fost trimis la Copenhaga în suită pentru a se ocupa de toate conturile acesteia. L-am cunoscut acolo. El este cel care s-a ocupat de

banii marilor ducese de la Mendelssohn's şi ştie totul despre ei... l-am scris în această primăvară Contelui Hardenberg menţio**nându-**l pe Cernîşev ca fiind persoana cea informată, dacă el mai trăieşte. Trebuie să fie acum un bărbat de vreo 60 de ani şi, foarte probabil, sărac. Este un om care a răzbit singur în viaţă nefiind nobil din naştere, dar tatăl meu l-a considerat întotdeauna un om decent, deşi ştiu că Doamnele împărate – şei nu-i acordau nicio atenţie. Fără îndoială, este foarte neplăcut că pretinde o recompensă pentru a spune adevărul mizând desigur pe faptul că singura persoană care ar mai fi ştiut sumele – Contele Rostovtev – a decedat... l-am sugerat Contelui Hardenberg că Baronul Rudolf Stackelberg de la ministerul pentru problemele curţii (adjunctul lui Molossov), a cărui adresă i-am trimis-o şi cu care el a luat deja legătura, ar trebui să fie de asemenea informat despre această problemă fără însă să cunoască detalii, dat fiind că el nu făcuse parte din secţia financiară, ca Cernîşev. În privinţa fondurilor din Elveţia, eu nu l-am auzit niciodată pe Rostovtev menţionând ceva despre ele; acestea nu se aflau nici pe lista cu fondurile financiare ale copiilor văzută de mine în noiembrie 1916. Dacă ele există într-adevăr, atunci ar putea reprezenta o rezervă pentru pensia bătrânului şi amărâtului de Thormeyer, care a fost sistată odată cu revoluţia, putând face parte din averea particulară a împăratului şi revenind, în acest caz, Marilor Ducese Olga şi Xenia..."

Din această scrisoare ies în evidenţă trei puncte importante pentru noi: primul este că verificări şi căutări se făceau cu asiduitate încă din 1938 de către foşti curteni care încercau să descopere cine ar putea şti unde **s-**ar afla banii. În al doilea rând, reiese că detali

 de financiare nu erau nici la sfârşitul anilor '30 cunoscute de persoane apropiate descendenţilor familiei imperiale, în al treilea rând, aflăm că Elveţia ar fi o potenţială sursă de fonduri ţariste deşi, din ceea ce se subînţelege, nu cea principală.

Acesta este motivul pentru care investigaţia noastră va începe în Elveţia deşi – trebuie **s-**o recunoaştem – cu foarte puţine informaţii

de început. Principala dificultate o constituie faptul că Elveţia, ca centru financiar, s-a schimbat în ultimele trei sferturi de secol foarte mult. În anii premergători primului război mondial, Zürich-ul nu era centrul financiar important care a devenit între timp. Această ascensiune se datorează în mare parte dominaţiei crescânde a celor trei mari bănci comerciale elveţiene cu sediul la Zürich şi Berna precum şi dezvoltării oraşului în perioada neutralităţii elveţiene, în timpul şi imediat după cel de-al doilea război, mondial. Geneva şi Lausanne-ul, unde îşi au sediul principalele bănci particulare elveţiene, au ajuns treptat pe locul doi în urma Zürich-ului, rămânând însă adresa cea mai probabilă în ceea ce priveşte fondurile Romanovilor. Este ca şi cum Londra ar fi devenit centrul băncilor comerciale engleze, băncile mari de negoţ aflându-se la Bath.

Alături de Coasta de Azur, lacul Geneva sau Leman devenise practic un al doilea domiciliu pentru marii duci ruşi şi numeroasele rude ale acestora. Hotelurile aliniate şi în prezent de-a lungul coastei lacului, în Geneva şi Lausanne, erau cu siguranţă la fel de cunoscute şi de familiare vizitatorilor ruşi înstăriţi ca şi Crimeea. Astfel, băncile particulare din ambele oraşe ar fi reprezentat locul firesc de depunere a banilor şi a celorlalte investiţii de capital ale acestora.

Motivele care stau la baza unor depuneri financiare în Elveţia în perioada de dinaintea primului război mondial şi imediat după aceea, nu erau cele la care ne-am gândi în primul rând în ziua de azi. Cele două trăsături fundamentale ale secretului bancar elveţian actual – conturile numerotate şi aşa-zisul „anonimat” – nu existau încă pe atunci în forma lor actuală. Neexistând o lege bancară elveţiană, regulile şi condiţiile cerute şi, respectiv oferite, de fiecare bancă în parte variau, alegerea unei bănci anume făcându-se pur şi simplu din raţiuni de comoditate, discreţie şi siguranţă. Dificultatea majoră constă în prezent din faptul că informaţiile referitoare la banii depuşi atunci sunt inaccesibile acum, nu numai datorită caracterului particular al depunerilor – un argument invocat şi aplicat, de altfel, în majoritatea

ţărilor – dar şi unei serii de legi noi ale statului elveţian, concepute aproape în exclusivitate pentru consolidarea acestei discreţii.

Numărul oamenilor politici de talie mondială care şi-au depus în secret, fără cunoştinţa supuşilor lor, fondurile particulare în conturi bancare elveţiene, este mare şi bine cunoscut, începând de la fostul şah al Iranului şi până la fostul preşedinte Marcos. Nu cu mult în urma acestora **s**-au aflat criminalii şi infractorii de peste tot şi de toate categoriile. Concomitent cu încercările organelor de justiţie ale diferitelor state de a penetra secretul – ban –, car elveţian, legile bancare ale acestei ţări au fost însă şi ele permanent ajustate şi perfecţionate. Deşi metoda folosirii conturilor numerotate continuă să fie aplicată şi în prezent, păstrarea anonimatului absolut nu mai este posibilă, datele personale complete, inclusiv paşaportul, fiind de la bun început cerute fiecărui nou client, în al doilea rând, dacă poate fi dovedit autorităţilor elveţiene

— Conform criteriilor acestora – că un anumit deponent a comis o crimă sau o infracţiune, datele şi informaţiile referitoare la conturile acestuia vor fi puse la dispoziţie, în prezent, dificultatea este că ceea ce se defineşte în Elveţia drept infracţiune nu este identic cu înţelesul dat acestei noţiuni în alte ţări. Frauda, spre exemplu, este acceptată de autorităţile elveţiene, evaziunea fiscală însă nu.

Descoperirea în această ţară a conturilor. Romanovilor a întâmpinat mereu diferite obstacole al căror număr a crescut mai degrabă de-a lungul anilor. Din aceste motive au eşuat şi mai multe încercări timpurii de depistare a banilor Romanovilor precum şi a altor depuneri mari aparţinând, în general, emigranţilor ruşi. Una dintre primele tentative de acest gen a implicat un individ cu numele de Vorovski care a şi fost asasinat pe teritoriul elveţian. După cum a ieşit foarte curând la iveală, el deţinea un cont la o bancă elveţiană în care se aflau depuşi 13 milioane de franci elveţieni. Guvernul sovietic a revendicat fără întârziere aceşti bani, considerând că îi aparţin şi aducând cazul chiar în faţa unui tribunal. Această primă încercare

nefiind încununată de succes, autorităţile sovietice au prezentat în continuare o serie de „moştenitori legali”, încercând să obţină banii pe această cale. Este doar un exemplu din multe altele, acţiuni similare şi chiar mai agresive fiind întreprinse şi de guvernul nazist german în cursul anilor ’30.

Investigaţiile de acest gen efectuate în Elveţia sunt, în principal, obstrucţionate de legea bancară din 1934, potrivit căreia orice director sau angajat al unei bănci care „violează discreţia pe care este obligat să o respecte în virtutea legii secretului profesional” este pasibil de pedeapsa cu închisoarea. Interesant este fap

tul că singura paralelă la această clauză 47 b a legii bancare elveţiene din 1934 o găsim în clauza 544 a codului penal al Rusiei ţariste. Acest paragraf şi această lege nu implică faptul că în Elveţia asemenea întrebări nu pot fi puse, dar estompează şi limitează simţitor răspunsurile primite.

Plecând de la această premiză, nu se poate spune mai mult decât că, dintre băncile particulare din Geneva chestionate în această direcţie şi considerate de noi a fi cel mai probabil să deţină conturi ţariste, unele au dat într-adevăr impresia că deţin sau au deţinut depuneri nerevendicate ale unor emigranţi ruşi, practic toate dezminţind însă că ar dispune sau ar fi dispus de bani ţarişti ca atare, fie ei personali ai lui Nicolae sau de altă natură. Acest lucru nu este surprinzător dacă luăm în considerare numărul de ruşi bogaţi care şi-ar fi putut plasa banii în Elveţia înaintea primului război mondial, bani care de altfel nu au fost niciodată repatriaţi. Un singur caz a făcut excepţie, mai precis, când un director de bancă abordat de mine nu a negat existenţa unor fonduri ţariste în instituţia pentru care lucra, arătându-se chiar dispus în principiu să discute acest subiect şi în continuare; dar înainte de a o face, el s-a retras pentru câteva minute spre a lămuri aspectele pur juridice. Instrucţiunile primite de el au fost de a nu divulga nicio altă informaţie, el explicându-mi apoi riscurile la care] s-ar fi expus în caz contrar, inclusiv legea din 1934. Este

imposibil de precizat dacă în acest caz era vorbai de bani legaţi în vreun fel de pensii destinate unor foştii curteni imperiali, după cum bănuia Baroneasa Buxhce-i vedem în scrisoarea ei, sau dacă era doar un simplul cont ţarist. Până la urmă am părăsit clădirea băncii cu o senzaţie ciudată: fie depistasem într-adevăr un posibili

472

Averea pierdută a ţarilor posesor de depuneri ţariste (era, de altfel, banca pe care şi alţii o consideraseră ca fiind cea mai probabilă şi în care eu însumi avusesem cândva un cont), fie adunasem 2 cu 2 şi rezultatul era 5 – după cum făcuse Edward Fallows la Londra – interpretând în mod eronat precizia şi politeţea elveţiană. Dacă în această bancă mai există într-adevăr depuneri ţariste, atunci revendicarea acestora este încă posibilă. Banca are o regulă de funcţionare conform căreia depunerile nerevendicate timp de 10 ani sunt automat donate Crucii Roşii, conturile nominale fiind însă păstrate inclusiv – unde este cazul – dobânzile de rigoare acumulate în timp. Alte bănci elveţiene au reguli diferite, unele oferind spre exemplu un interval de revendicare a sumelor de 25 de ani, deşi, în general, tendinţa tuturor este de a accepta prezervarea nelimitată a conturilor nominale.

În continuarea investigaţiei noastre de depistare a fondurilor ţariste vom trece din Elveţia în «Franţa, fapt care impune totodată o interesantă reflecţie asupra schimbărilor de rang şi poziţie ale unor centre financiare în decursul a trei sferturi de secol, în anii premergători lui 1914, Elveţia era fără îndoială un loc foarte sigur de depunere a banilor, reputaţie neştirbită şi în prezent, deşi nici Zürich-ul şi nici Geneva nu erau considerate pe piaţa internaţională centre financiare de primă mână. Desigur, băncile elveţiene erau capabile să atragă fonduri şi depuneri de capital ale ruşilor bogaţi care vizitau sistematic ţara dar este puţin probabil să fi avut forţa irezistibilă de atracţie exercitată pe vremea aceea de băncile franceze asupra fondurilor ţariste guvernamentale sau particulare, în acei ani, Parisul era alături de Berlin principalul rival al Londrei pe piaţa financiară mondială, situaţie care se perpetuase din secolul al XIX-lea.

mai precis după ce Napoleon zdrobise aproape peste noapte ambiţiile Amsterdam-ului în această direcţie. New York-ul începea deja să dea primele semne de forţă financiară la scară internaţională, situându-se însă în continuare în urma Londrei (cum de altfel este cazul şi astăzi, într-o anumită măsură) în privinţa afacerilor financiare cu caracter strict internaţional. Cu toate acestea, pe piaţa rusească Parisul era. absolut dominant, avantaj pe care avea în curând să-l regrete, fiind în comparaţie cu celelalte oraşe centrul primordial în sectorul volumului general de împrumuturi destinate căilor ferate ruseşti şi, până la un punct, în cel al numărului de obligaţii întreţinute la bursă şi emise de guvernul imperial rus.

Din totalul datoriilor externe ruseşti dinainte de 1914 (rezultate din împrumuturi) partea franceză era evaluată la 80% în timp ce, în aceeaşi perioadă, cea britanică se ridica doar» la 14%. În privinţa volumului de acţiuni ruseşti întreţinute la bursele internaţionale, aportul francez era de 32%, iar cel britanic de 25%. Era, deci, firesc ca în circumstanţele dinainte de 1914, mai multe bănci franceze să întreţină legături strânse cu guvernul imperial rus ale cărui depuneri nu s-ar fi putut afla doar în băncile de investiţii consacrate precum Rothschild's dar şi în băncile comerciale mar-i. Dintre acestea, candidatul cel mai probabil era Credit tyonnais care avea şi o filială la Retrograd. După cum vom vedea, nu avea să fie singurul.

Banca de Stat a Rusiei – echivalentul Băncii Angliei – în care şi familia imperială îşi avea conturile personale la Retrograd, aparţinea direct guvernului ţarist, profiturile ei fiind nemijlocit vărsate Ministerului de Finanţe, în capitalele străine, operaţiunile ei se efectuau prin
 bănci intermediare. La Londra, spre exemplu, ea opera prin intermediul băncilor de negoţ Rothschild's, Baring's şi Schroeder's şi prin intermediul băncilor comerciale Lloyd's şi London City and Midland. Dintre filialele londoneze ale unor bănci

străine, Banca Imperială de Stat folosea serviciile oferite de Swiss Bankverein, Banca Rusă de Comerţ Exterior, Banca Ruso-Asiatică şi de două bănci franceze: Comptoire National d'Escompte şi Societe-Generale de Paris. Ca intermediari, toate aceste bănci deţineau atât conturi curente cât şi conturi de depuneri fixe ale Băncii Imperiale de Stat. Acesta era şi motivul pentru care am pornit de la premiza că aceste două bănci franceze ar fi putut avea conturi similare şi în capitala Franţei.

Rolul important jucat de piaţa financiară pariziană fusese deja confirmat şi în alte situaţii. Când Peter Bark a reuşit cu succes în 1914 să retragă la timp fondurile de stat ruseşti din Berlin, numai o parte din ele au fost repatriate la Petrograd, restul fiind mutate la Paris, lucru care reiese din autobiografia lui nepublicată. Mai mult decât atât, când a apelat către sfârşitul vieţii la sprijinul băncii Baring's el a scos în evidenţă serviciul pe care îl făcuse acestei bănci particulare din Londra – acceptând-o ca intermediar în transferul de credite – în comparaţie cu aranjamentele impuse de el la Paris şi în urma cărora marile credite fuseseră direct plasate în conturile guvernului rus din Banca Franţei pentru a putea fi folosite de Trezoreria Rusă sau de Banca Imperială de Stat.

O dată în plus se confirmă folosirea instituţiilor financiare franceze de către guvernul ţarist. Ceea ce pare însă mai dificil de descoperit este care anume au fost băncile direct implicate şi ce sume au rămas în ele în

1917. Există însă o serie de indicii care, urmărite cu atenţie, ne oferă o perspectivă acceptabilă a situaţiei.

Un punct de plecare la fel de bun ca oricare altul este rolul jucat de banca Rothschild.

Asemenea celorlalte rude ale lor din Viena şi Londra, Rothschild Frères – ramura franceză a familiei – înl treţineau deja de mult timp relaţii personale strânse cu capetele încoronate ale Europei şi cu liderii

politici ai timpului. Astfel, în urma dezastruoasei înfrângeri a Franţei din 1871, Baronul Alphonse de Rothschild a fost pus în faţa unui Bismarck furios şi care pretindea ca Franţa să achite o despăgubire de război uriaşă Prusiei – în valoare de 5.000 de milioane de franci – în caz contrar, cancelarul prusac ameninţând cu staţionarea trupelor sale pe teritoriul francez până la achitarea acestei sume. Spre marea deziluzie *a* liderului german, Baronul Rothschild a reuşit în mai puţin de doi ani să strângă această sumă uluitoare de pe pieţele financiare internaţionale. Aceeaşi forţă financiară a fost din când în când pusă şi la dispoziţia ţarului, în acest caz existând însă anumite reticenţe determinate de izbucnirile violente de antisemitism din Rusia. Relaţia familiei cu Ţarul Nicolae al II-lea a fost permanent umbrită de această dilemă: pe de o parte, dorinţa şi capacitatea familiei Rothschild de a ajuta Rusia (desigur şi cu profit propriu) şi, pe de altă parte, obligaţia ei morală de a-i apăra pe evrei. Sub aspect practic, situaţia se rezuma la speranţa bancherilor de a-l convinge pe ţar, prin intermediul ajutorului financiar, să intervină şi să descurajeze excesele antievreieşti din Rusia; totodată, familia era foarte agresiv criticată în presa rusă pentru amestecul ei prea intim în afacerile interne ale ţării, în aceste circumstanţe, familia Rothschild a decis să urmeze o cale de

mijloc: procurarea fondurilor necesare, când acest lucru li se cerea, şi intervenţia în favoarea evreilor pe lângă ţar, ori de câte ori se ivea o ocazie prielnică.

Astfel, în 1906 spre exemplu, banca Rothschild a contribuit la un împrumut foarte eficient destinat guvernului rus şi lansat de Baring's din Londra, care a atras numai din partea solicitanţilor francezi cereri de participare în valoare de aproape 2000 de milioane lire. Aceştia au primit până la urmă doar 2%. din suma pentru care se anunţaseră iniţial: Doi ani mai târziu, Rothschild Frères l-au convins pe vărul lor britanic – Leopold de Rothschild – să intervină pe lângă Regele Edward al VII-lea ca acesta să abordeze, o dată în plus, problema evreilor din Rusia cu ocazia unei vizite de stat pe care urma s-o întreprindă la St. Petersburg. Rugămintea discretă a lui Leopold de Rothschild adresată

regelui britanic pe hipodromul de la Epsom1 avea, astfel, să fie în curând transmisă ţarului la Palatul de Iarnă. Sau, când Peter Bark **s-**a instalat în 1915 la hotelul Crillon din Paris la începutul primei runde de negocieri purtate cu Lloyd George privind transferurile de aur din Rusia, unul dintre principalii lor intermediari în tratativele cu ministrul francez de finanţe, Ribot, a fost Baronul Édouard de Rothschild, fiul Baronului Alphonse, cel care negociase cu Bismarck. Ei **s-**au întâlnit cu toţii în suita lui Lloyd Georga, şi, potrivit spuselor lui Bark, au constatat foarte repede că Édouard de Rothschild „avea o minte mult mai elastică decât domnul Ribot”. Ca director neexecutiv al Băncii Franţei şi, totodată, şef al propriei bănci, Rothschild avea o privire de ansamblu mai echilibrată

1 Epsom – oraş situat la sud de Londra cu un vechi hipodrom. Curse de cai din 1780.

şi mai obiectivă asupra negocierilor, înţelegând foarte repede ce urmăreau şi voiau de fapt atât Lloyd George cât şi Peter Bark, şi promiţâ**ndu-**le tot concursul când problemele urmau să fie discutate şi la Banca Franţei. Şi, precum o făcuseră şi rudele lui cu alte ocazii în trecut, el a căutat să obţină o întrevedere între patru ochi cu Bark, cerâ**ndu-**i acestuia un lucru simplu: dacă nu **s-**ar putea face ceva pentru „îmbunătăţirea situaţiei evreilor aflaţi în zona de ocupaţie militară din Polonia”.

O dată în plus, un Rothschild se afla în centrul afacerilor monetare internaţionale şi, din nou, erau folosite şi cultivate relaţiile cu Rusia ţaristă.

Cunoscând toate aceste lucruri, nu pare prea înde1] părtată de realitate supoziţia că fonduri ţariste particu-i tare sau de stat ar fi putut fi plasate în banes Rothschild, aflâ**ndu-**se încă depuse acolo şi în 1917.1 Această posibilitate a fost de altfel examinată foarterepede şi de noul guvern bolşevic de la Petrograd. Deja în februarie 1918, la numai trei luni de la lovitura de stat, banca a primit pe adresa ei din Rue Laffitte din Paris, următoarea cerere din partea Ministerului de

Finanţe de la Moscova: „Cu deosebită amabilitate vă rog să ne trimiteţi cât m-i repede cu putinţă – dacă nu aţi făcut-o deja între timp – bilanţul financiar al tuturor sumelor şi investiţiilor de capital (acţiuni, obligaţii, etc.) aflate în bancă, safe-uri sau registrele dumneavoastră şi care s-ar putea afla în legătură, de orice natură, cu guvernul rus, cu Banca de Stat Rusă sau cu un alt departament, agenţie sau misiune rusă”. Era prima reacţie a noului guvern bolşevic dornic să acapareze ceea ce considera, între timp, că îi aparţine. Ca şi în alte părţi, nici aici această cerere nu a avut vreo consecinţă – atitudine perfect normală faţă de un regim care

Averea pierdută a ţarilor tocmai anulase toate datoriile făcute de guvernul precedent în timpul războiului. Deşi în cursul anilor următori au avut loc numeroase şi complicate negocieri pe tema acestor datorii mai vechi, bolşevicii având din greu de luptat cu o economie precară şi, după cum am văzut, cu o rezervă naţională de aur aflată în rapidă scădere, gândurile lor se îndreptau treptat către obţinerea unor noi credite din Occident. Din acest motiv, depistarea depunerilor ţariste din trecut a fost repetat înlocuită de eforturile de stabilire a unor noi şi mai bune relaţii cu Parisul şi Londra, inclusiv obţinerea recunoaşterii politice a noului guvern din Rusia, ca o precondiţie esenţială a primirii de noi împrumuturi. Banca Rothschiid va avea şi în acest sens în curând de-a face cu Rusia, fiind abordată în privinţa unor noi posibile depuneri, în noiembrie 1924, următoarea telegramă sosea de la Moscova: „În virtutea reînnoirii relaţiilor dintre cele două ţări, am dori să depunem o sumă de până la 1 milion dolari pe un cont curent sau pe unul de depunere fixă cu durată scurtă, de maximum trei luni. STOP. Vă rog să-mi comunicaţi condiţiile dumneavoastră. Adresa telegrafică este Impravbank, Banca de Stat, URSS”. Nefiind încă dispusă să-şi redeschidă porţile pentru noul regim din Rusia, banca a refuzat această cerere: „Am primit telegrama dumneavoastră. Regret, dar în circumstanţele financiare actuale, nu pot da curs cererii dumneavoastră”. Abordarea familiei Rothschiid în 1918 şi mai târziu, confirmă cel puţin că această bancă franceză era una din priorităţile

financiare bolşevice ale timpului. Acesta nu avea însă să fie unicul efort întreprins de noul guvern rus pentru a depista şi afla mărimea depunerilor ţariste din Franţa şi pentru a le revendica în folos propriu. Şi Banca Franţei avea să fie abordată de bolşevici.

479

WILLIAM CLARKE

O persoană informată parţial asupra acestui aspect era fostul, ataşat militar, generalul-conte Ignatiev, care a relatat ulterior că în funcţia pe care o îndeplinise deţinuse controlul asupra unui cont al trezoreriei ţariste, administrat în numele lui la Banca Franţei.

De curând am reuşit să aflu în întregime amănuntele legate de acest cont precum şi de alte conturi ţariste din Banca Franţei, în 1924, Contele Ignatiev, al cărui cont avea numărul 6954, a deschis, la curţile franceze de justiţie o acţiune juridică contra lui Poincaré, cerând înapoierea a 37 de milioane de franci francezi depuşi în timpul războiului. Din cercetările mele ulterioare, reiese că acest cont fusese deschis în 1915, în numele trezoreriei imperiale ruse, sub controlul lui Peter Bark. Conform tuturor informaţiilor, era vorba de un cont operativ, plănuit şi folosit pentru finanţarea achiziţiilor de echipament militar făcute de Franţa, similar altor conturi ruseşti întreţinute în acelaşi scop de Baring's din Londra. Acţiunea juridică a eşuat, ca de altfel şi altele, asemănătoare, purtate la curţile de justiţie franceze şi având drept scop revendicarea unor fonduri ale vechiului regim din Rusia, fie ele guvernamentale sau particulare. Toate aceste procese nu au fost încununate de succes din cauza problemei datoriilor de stat, nerezolvată încă între guvernele rus şi francez.

Nici până în ziua de azi nu s-a ajuns între aceste două ţări la o înţelegere finală, care să ordoneze definitiv datoriile şi, respectiv, creanţele ultimului regim ţarist, în Franţa. Până ce un asemenea acord bilateral nu va fi încheiat, depunerile ţariste din Franţa vor rămâne neatinse şi, implicit, secrete. Cu toate acestea, după cum aveam să constat, cu puţină răbdare şi ajutor local, a fost posibil să arunc măcar o privire asupra acestor secrete.

480

Averea pierdută a ţarilor

Contul controlat de contele Ignatiev nu a fost singurul deschis de guvernul imperial la Banca Franţei, Lista completă a acestor conturi poate fi acum relevată:

— Cont nr. 8404: Ambasada rusă. Deschis în 1916, închis în 1921 / Principalele tranzacţii cu Trezoreria

Imperială Rusă şi Banca Ruso-Asiatică.

— Cont nr. 5397: Cancelaria de credit a Ministerului de Finanţe al Rusiei, pentru credite dirijate din

Retrograd. Operativ între 1914 – 1917. Tranzacţii foarte puţine. Nicio legătură cu Trezoreria Imperială Rusă.

— Cont nr. 1122: Zaharov. Deschis în 1911. Nicio legătură cu Trezoreria Imperială Rusă.

— Cont nr. 478: Antonov Constantin. Foarte activ între

1911 – 1919. Toate tranzacţiile efectuate de la 11.11.1918

supravegheate de şeful secţiei de depuneri de capital.

— Cont nr. 6954: General Conte A. Ignatiev, ataşat militar, Ambasada rusă. Sume importante. Din 1915 tran zacţii zilnice, toate în numele Trezoreriei Imperiale Ruse.

— Cont al colonelului regimentului 2 al Brigăzii Ruse.

— Alte conturi, de regulă mici, pe numele unor oficiali militari.

Aceste detalii explică în întregime motivul pentru care domnului de Şişmarev i s-a răspuns că fonduri ţariste existau într-adevăr la Paris, când acesta s-a interesat la un oficial al Ministerului francez de Finanţe ca urmare a discuţiilor avute la New York, în 1965, cu colonelul Golenievski. Dar, contrar aşteptărilor lui, nu găsim aici nicio urmă a vreunui cont personal al ţarului sau al vreunui membru al familiei acestuia. Nu este, desigur, exclus ca asemenea conturi – dacă ele au existat vreodată – să se afle în bănci particulare din Paris. Banca Rothschild a fost deja menţionată în legătură cu fonduri ale guvernului imperial. Suntem însă nevoiţi să rea

minţim aici că, în 1982, ca urmare a naţionalizării băncilor

particulare franceze de către preşedintele François Miterrand, birourile acesteia din Rue Laffitte şi-au schimbat numele în „européenne de Banque”. Astfel, s-a adăugat o nouă bancă pe lista posibililor deţinători de fonduri ţariste particulare cum a fost şi cazul cu Banque de L'Union Europeene, care asimilase anterior banca Azov-Don (după cum am văzut în capitolul 10).

În afara acestor bănci, mai intră în discuţie şi Credit Lyonnais, nu numai datorită filialei pe care această bancă a avut-o la Retrograd dar şi din cauza legăturilor ei de afaceri cu alte rude ale ţarului, fapt care se aplică fireşte şi pentru banca Comptoir National d'Escompte de Paris, chiar dacă numai pentru faptul că fratele lui Nicolae, Marele Duce Mihail, transferase bani prin intermediul acesteia, pe numele mamei secretarului lui, în cadrul modului complicat ales de el pentru achitarea cheltuielilor proprietăţilor lui din Anglia, în timpul războiului, episod de care ne-am ocupat în capitolul 3.

Rudele lui Nicolae nu pot fi totuşi incluse în aceeaşi categorie cu propria lui familie, diferenţă care trebuie neapărat făcută în baza oricărei încercări de depistare a adevăratelor fonduri ţariste din Paris, în cadrul capitalei Franţei, o altă distincţie esenţială este cea dintre eventualele conturi ale familiei lui Nicolae, ale rudelor şi cele ale guvernului imperial. Este vorba de sume uriaşe de bani a căror mărime a fost evidenţiată în cadrul unei dezbateri din parlamentul francez de la începutul anilor '20. Ministrul francez de finanţe a fost întrebat atunci de soarta pe care urmau s-o aibă depunerile financiare ale reprezentanţilor legali ai instituţiilor ruseşti prerevoluţionare, rămase încă pe vremea aceea în bănci franceze, precum şi de soarta aurului rusesc predat Franţei

482

Averea pierdută a ţarilor de guvernul german (învins în război) în 1918 şi aflat1 încă în safe-urile Bjjincii Franţei. Obiectivul acestei dezbateri a fost să se asigure că guvernul francez ar fi folosit aceste bunuri ruseşti, aflate încă pe teritoriul francez, ca o contravaloare pentru sumele şi mai mari împrumutate de Franţa guvernului imperial rus în timpul războiului – totul văzut în lumina recentei anulări de

către bolşevici a tuturor datoriilor anterioare. Ştim acum că aurul a fost ulterior împărţit între Londra şi Paris. Mai interesantă însă este suma la care au fost apreciate depunerile oficiale ruseşti din băncile franceze şi anume 648 milioane de franci în 1924 (circa 26 de milioane lire pe atunci, 390 de milioane lire astăzi). Ţinând cont de faptul că, spre deosebire de Marea Britanie, Franţa nu a negociat încă un acord formal privind situaţia din 1917 cu niciun guvern rus până în prezent, aceşti bani pot forma fără îndoială obiectul unor noi revendicări”, de unde rezultă şi discreţia extremă şi permanentă, chiar şi acum, care domneşte la Paris privind aceste fonduri.

Bazându-mă pe dovezile obţinute în cazul pretendenţilor, pe cele venite de la alţi cercetători precum şi pe mărturiile contemporane de care m-am ocupat deja destul de amănunţit, şi cuplându-le cu rezultatele propriilor mele cercetări întreprinse în majoritatea instituţiilor financiare importante, sunt de părere că cea mai mare parte a celor 648 de milioane de franci – considerate a fi depunerile ţariste rămase în Franţa – se vor dovedi până la urmă a fi bani ai statului rus (ai guvernului imperial) şi nu particulari, ai ţarului. Dacă succesorii acestuia vor reuşi să revendice în vreun fel o parte din ei, este o altă problemă...

483

Capitolul 16

wmeri

apitolul american al investigaţiei noastre începe cu Winston Churchill care a formulat în cartea sa, *The World Crisis*, apărută în 1929, succint şi, oarecum enigmatic, misterul care înconjura aurul ţarist: „Soarta aurului (a lui Kolchak) şi a celorlalte valori nu este nici pe departe elucidată. Cea mai mare parte a căzut, fără îndoială, în mâinile guvernului sovietic dar nu este deloc limpede dacă a reuşit într-adevăr să şi obţină totul. Şase luni mai târziu, ministrul de finanţe din guvernul generalului Wranghel, a început să facă cercetări incomode asupra destinului unei cantităţi de aur în valoare de 1 milion dolari, despre care se relatase că ar fi fost depusă într-o bancă din San Francisco. Acesta nu a trăit însă suficient pentru a putea duce această

anchetă destul de departe”.

Trei ani mai târziu, Marele Duce Alexandru şi-a exprimat propria opinie cu privire la această poveste: „Până

 în ziua de azi, participanţii la episodul siberian – atât bolşevicii cât şi adversarii lor – încearcă încă să descopere identitatea persoanelor care şi-au însuşit o parte din cele 600 de milioane de ruble în aur de la Kolchak. Guvernanţii sovietici pretind că au fost înşelaţi cu 90 de milioane. Winston Churchill, susţine că o depunere misterioasă de aur a fost făcută în vara anului 1920 de către un grup de indivizi care vorbeau englezeşte cu un puternic accent străin, **într-**o bancă din San Francisco. Dubii similare privind originea aurului apărut în capitala Cehoslovaciei, Praga, au fost exprimate şi de mai mulţi experţi francezi”.

Acest mister din California, incluzâ**ndu-**i pe indivizii care vorbeau „englezeşte cu un puternic accent străin”, continuă să persiste. Pentru a reuşi însă să scoatem la iveală faptele petrecute, trebuie mai întâi să ne întoarcem la Vladivostok, înainte de a trece Oceanul Pacific, la San Francisco.

În perioada cunoscută sub numele de „intervenţie”, principalele bănci care **s-**au străduit să finanţeze efortul de război al amiralului Kolchak din Siberia au fost cele americane, britanice şi japoneze, în momentul culminant al rezistenţei anti bolşevice, forţele ruse albe au acţionat pe patru fronturi: Golful Finic, Ţările Baltice, Ucraina şi Siberia – în ultimul caz ele având la dispoziţie şi aurul pentru susţinerea rezistenţei armate.

Cea mai mare parte a vânzărilor din aurul siberian, precum şi depozitarea iniţială a acestuia, **s-**au făcut la Vladivostok. În perioada de 18 luni, în care rezistenţa lui Kolchak a fost cea mai intensă şi eficace, acest oraş începuse deja să concureze Şanghai-ul în privinţa atmosferei şi, în general, a vieţii cosmopolite. Soldaţi ruşi, americani, britanici, japonezi, francezi, cehi, chinezi

și chiar indieni se amestecau cu rușii înstăriți în cabaretele și barurile care prosperau în timpul nopții. Din scrisorile trimise acasă de soldații americani, reiese contrastul flagrant dintre sărăcia și foametea care domneau, pe de o parte, și noua bogăție apărută aproape peste noapte și etalată ostentativ, pe de altă parte.

Când toți acești soldați și aurul au sosit la Vladivostok, natural că nici bancherii nu puteau fi prea departe. Unii veniseră pe cont propriu, alții fuseseră trimiși din însărcinarea diferitelor guverne, pentru a deschide filiale în oraș. La rândul său, Ministerul Coloniilor din Londra a acționat, cu rapiditate. De îndată ce a devenit clar că unități militare britanice vor trece în număr mare prin portul rusesc necesitând, deci, o plată regulată a soldelor, o „cerere" în acest sens a fost adresată băncii Hong-Kong & Șanghai Corporation pentru a deschide o filială în Vladivostok, cerere care a fost apoi trimisă, fără întârziere, la centrala băncii din Hong-Kong. Se preconizau plăți de până la 1 milion de ruble lunar, filiala deschizându-și porțile în octombrie 1918. În luna februarie a anului următor, ea avea să îndeplinească o funcție și mai importantă. Kolchak se hotărâse să vândă o parte din aurul acaparat, trimițându-l în acest scop de la Vladivostok la Hong-Kong prin intermediul băncii Hong-Kong & Șanghai Corporation. Având permisiunea guvernului britanic, banca a vândut aurul în Hong-Kong oferindu-i lui Kolchak suma echivalentă în bancnote. Au urmat alte tranzacții asemănătoare.

Numărul filialelor bancare străine din Vladivostok a ajuns în curând la 18, în timp ce pe piața locală circulau trei feluri de ruble: cele țariste, cele emise de guvernul lui Kerensky și cele emise de guvernul din Omsk.

Unele „ruble" de Omsk, deși aveau acoperire în aur, au fost tipărite la nivel local, pe hârtie de ziar.

Aurul vândut direct pe piață la Vladivostok, era transportat, în continuare, la Hong-Kong și Șanghai, o parte din el ajungând chiar la destinații mai îndepărtate precum Manila și Bombay. Partea din aur

folosită drept garanţie în schimbul creditelor provenite din ţările vestice, era în principal depozitată la Hong-Kong sau San Francisco, iar în cazul creditelor japoneze, la Yokohama. În schimbul aurului, Kolchak primise puşti, mitraliere, muniţie, precum şi ruble nou-tipărite şi devize.

În timp ce Vladivostok-ul devenise centrul propriu-zis al schimburilor aur-muniţie, San Francisco se transformase rapid **într-**un adevărat magnet pentru ajutorul general aliat destinat forţelor ruse albe. Aurul lui Kolchak sosea în oraş fiind depozitat în numele băncilor din Londra şi New York, în timp ce puşti şi mitraliere provenind de la compania Remington Arms treceau prin port în direcţie opusă, către Siberia, înainte de toate însă, oraşul a fost practic invadat de emigranţi ruşi – unii fugind din calea bolşevicilor, alţii încercând să-şi refacă viaţa şi destinul, alţii strângând bani pentru a-l ajuta pe Kolchak, alţii încercând să obţină credite comerciale, în fine, alţii pur şi simplu aruncaţi aici de valurile vieţii. Toţi aceştia au făcut, mai devreme sau mai târziu, cunoştinţă cu noul consul-general rus din oraş, George Sergius Romanovski. Acesta era un bărbat înalt şi prezentabil, despre care se spunea că ar avea legături de rudenie cu Romanovii (incorect, de altfel, după cum avea să iasă la iveală, deşi el însuşi nu a întreprins nimic pentru a descuraja aceste zvonuri).

Romanovslki sosise la San Francisco în 1917, venind

de la Chicago, ca reprezentant al Guvernului Provizoriu şi se căsătorise de curând cu o fată de 19 ani, foarte frumoasă, provenind din Iugoslavia şi despre care presa locală a relatat că ar fi de „origine socială înaltă”, în curând, ei au adoptat un stil de viaţă şi o atitudine în societate corespunzătoare noii lui situaţii. Cu toate că a fost reconfirmat în postul de consul-general în luna octombrie a aceluiaşi an, după lovitura de stat bolşevică, el **s-**a distanţat imediat de noul guvern al Rusiei, proclamâ**ndu-**şi, împreună cu noul ambasador rus la Washington, Boris Bakhmetiev, independenta şi insistând că „eu nu îi reprezint în – nici un fel pe bolşevici”. Astfel, după o scurtă întârziere,

familia Romanovski a devenit şi ea părtaşă la efortul general de susţinere a intervenţiei aliate şi, mai ales, în obţinerea ajutorului financiar necesar ruşilor albi, aflaţi în Siberia sub conducerea lui Kolchak.

Pentru majoritatea emigranţilor veniţi din estul Rusiei prin China sau Japonia, San Francisco reprezenta în primul rând o poartă spre siguranţă, dacă nu şi una spre prosperitate. Nu toţi erau refugiaţi în adevăratul sens al cuvântului; unii dintre ei soseau în numele ruşilor albi, pentru a strânge şi mai multe ajutoare destinate susţinerii asaltului din est, al trupelor comandate de Kolchak, asupra bolşevicilor.

De îndată ce politica externă americană a adoptat „intervenţia” ca pe o opţiune reală, San Francisco *a* devenit punctul firesc de tranzit al banilor americani proveniţi în principal de pe coasta de est a SUA, în drumul acestora către Vladivostok. Băncile de pe coasta americană de vest au preluat funcţia de depozite temporare pentru aurul necesar asigurării încrederii con

sorţiilor internaţionale bancare din New York sit Londra. Astfel, pentru un timp, George Romanovski a putut juca rolul unui personaj important, rol care se şi potrivea, de altfel, cel mai bine cu temperamentul său.

În general, afacerile făcute cu Kolchak – arme şi devize pentru aur şi aur pentru credite – au fost mai uşor de plănuit decât de aplicat în practică. Atât în privinţa aspectelor birocratice cât şi a organizării transporturilor de aur, cooperarea dintre diferitele agenţii guvernamentale şi firmele particulare nu a funcţionat strălucit, dat fiind că, în climatul internaţional aflat în permanentă schimbare, siguranţa era un bun greu de obţinut. Cum era cazul şi în Siberia, aurul tenta invariabil pe numeroşii intermediari sau atrăgea prea multe persoane în negocierile care se purtau atât la Vladivostok cât şi la San Francisco. Astfel, mult mai târziu, când Kolchak ajunsese să fie forţat să se retragă de-a lungul căii ferate **trans**siberiene, transporturile de muniţie şi bancnote comandate cu multe luni înainte, ajungeau să se

adune în stocuri, în unele cazuri fiind chiar returnate sursei de proveniență, în ce măsură a reușit Romanovski să beneficieze personal de participarea lui la negocierile. financiare purtate la scară mare care precedau aceste transporturi, precum și de neobișnuita culantă în cazul returnării unora dintre ele, continuă să rămână un aspect neelucidat, în orice caz, vecinii lui apropiați din San Francisco au remarcat o creștere semnificativă a standardului de viață al familiei.

Totul s-ar putea desigur explica prin anumite măriri de salariu și creșteri ale fondurilor necesare pentru cheltuieli suplimentare, reflectând eforturile deosebite întreprinse pentru promovarea și susținerea investițiilor des

tinate Siberiei. Dar misterul în care sunt învăluite alte r”.

activități ale consulului rus, incluzând cooperarea secretă –, ca autor, la o carte intitulată *Rescuing the Tsar*, mult timp considerată un jurnal autentic al evenimentelor reale – discreditată. Însă între timp în întregime – precum și ambițiile lui timpurii dar și de mai târziu de a produce filme, au alimentat în continuare diferitele suspiciuni.

El nu a fost singurul personaj țarist care întreținea la acea vreme o atmosferă de mister în jurul său. În 1919 a sosit la San Francisco colonelul Nicolae F. Romanov, aflat în drum spre Washington. Potrivit unui ziar local, el era foarte dornic să strângă fonduri pentru cauza lui Kolchak. Se spunea totodată despre el că era un intim al liderului rebel local Seme/iov, care – după cum am văzut în capitolul 12 – reușise să deturneze o parte din aurul lui Kolchak, aflat în trenurile care treceau prin teritoriul controlat de el. Numele de „Romanov”, deși destul de comun în Rusia, a alertat de asemenea pe moment un număr de persoane, ducând la concluzia pripită și ulterior dezmințită, că o rudă a țarului Nicolae s-ar afla în oraș. După mai bine de 40 de ani, un editor din New York părea chiar convins că acest colonel trebuia să fi fost țarul Nicolae în persoană, tentându-l pe scriitorul Guy Richards să combine sosirea incognito, pe coasta de vest a SUA, a acestuia, cu pretențiile emise de Golenievski. Vedem, deci, că

San Francisco era pe atunci un loc unde asemenea legende se puteau naşte cu uşurinţă.

Cu atât mai puţin surprinzător este faptul că anumite transporturi de aur, bancnote ruseşti şi chiar arme ajungeau la tot felul de destinaţii ciudate, misterul care le înconjura pe multe dintre ele persistând la rândul lui un timp îndelungat. Dosarele oficiale ale timpului sunt

490

Averea pierdută a ţarilor pline de asemenea exemple, în decembrie 1918, consulul american Edward Harris, reîntors la Vladivostok, la bordul navei militare de transport americane *Sheridan*, a telegrafiat la Washington pentru instrucţiuni, neştiind ce să facă cu 600 de pachete de obligaţiuni ruseşti în valoare de 1 miliard de ruble (circa 70 de milioane lire) aflate pe vapor. Ajutorul cerut reflecta temerile lui serioase faţă de ordinele oficiale primite, pe care nu numai că nu le înţelegea, dar le considera deja de-a dreptul suspecte. El a transmis: „Prin intermediul unei agenţii necunoscute se încearcă trimiterea pachetelor la Yokohama în loc de Omsk. Este cunoscut motivul unei asemenea acţiuni şi **s**-ar putea face ceva pentru a o zădărnici?”

Acesta nu a fost singurul transport efectuat de nava *Sheridan care* avea să ajungă la altă destinaţie decât cea prevăzută. Tot acest vapor a transportat ulterior la Vladivostok, în aprilie 1919, 325 de lăzi cu bancnote ruseşti în valoare de 25 de milioane de ruble. Cinci ani mai târziu, departamentul de stat primea o notă din partea ministerului, de război în care se explica că tocmai fusese descoperită o ladă conţinând 100.000 de bancnote ruseşti, un „rest din**tr**-un transport destinat Vladivostoc-ului şi descărcat pe când trupele americane se retrăgeau din Siberia”. Ce să facă ministerul cu această ladă? Răspunsul a fost simplu. Armata descoperise una dintre numeroasele lăzidispărute fără urmă şi ea trebuia înapoiată la San Francisco. Banii au fost ulterior acreditaţi unui cont de la National City Bank, operând pe numele de S. Ughet.

În aprilie 1920, în momentul în care ultimele unităţi militare

americane erau pe punctul de a părăsi

Vladivostokul, au fost luate şi primele măsuri de şiştare a altor livrări de bancnote ruseşti nou-tipărite – destinate guvernului ru & alb de la Omsk – şi de returnare a acestora în SUA. Era vorba de un transport format din 225 de lăzi conţinând 100.000 de bancnote, ale trezoreriei, tipărite la New York de American Note Company şi din 94 de lăzi conţinând hârtie specială care urma să fie folosită pentru tipărirea bancnotelor, ale trezoreriei. Bancnotele **s-**au reîntors la New York, iar hârtia a\ ajuns la San Francisco pe mâinile lui Romanovski. Trei luni mai târziu, un transport similar alcătuit din 104 lăzi cu bancnote (100 de lăzi conţineau bancnote de 50 de copeici, iar 4 lăzi bancnote de 5.000 de rubte) a fost întors din drum, ajungând, din nou, la Romanovski în San Francisco.

Nici aurul ţarist nu a fost mai ferit de întâmplările ocazionate de schimbarea situaţiei. militare şi politice a lui Koichak şi de rivalitatea dintre aliaţi. Una dintre principalele tranzacţii „aur pentru arme", care a dus la controverse foarte serioase şi la argumentări demne de luat în seamă privind aurul. propriu-zis, a constituit probabil şi punctul de plecare al anchetei întreprinse de Winston Churchill. Amănuntele scot la iveală cât de mare era în realitate haosul administrativ care a acompaniat evenimentele politice şi militare în curs de desfăşurare în Siberia.

Ideea de folosire a celei mai mari părţi din aurul lui Koichak pentru plata puştilor, a fost iniţial avansată în favoarea guvernului rus alb din Omsk de un profesor, Poliakov, ataşat al ambasadei ruse din Washington. Aranjamentul propus de acesta a fost ca guvernul din Omsk să pună aur în valoare de 2, 5 milioane dolari la

 dispoziţia companiei Remington Arms Union Metalic Cartridge, depu**nându-**l **într-**o filială a Băncii de Stat Ruse, în banca Ruso-Asiatică din Vladivostok sau în oricare altă bancă reciproc acceptabilă. Concomitent urma să fie făcută companiei o

comandă de 95.000 de puşti. El a propus ca National City Bank din New-Yor-k să ofere un credit de 2 milioane dolari garantat de aurul depozitat la Vladivostok. Mai departe, alegerea privind depunerea aurului a căzut asupra filialei din Vladivostok a băncii Hong-Kong & Şanghai Corporation, fiind – probabil determinată de experienţa acesteia în materie de afaceri cu aur, precum şi de reţeaua largă de filiale de care ea dispunea în regiune. Astfel, aurul lui Kolchak a sosit la această bancă pe 29 iulie 1919. Puştile urmau să fie furnizate în decurs de trei luni, iar achitarea lor să fie făcută tot în acest interval, deci până la termenul limită de 25 septembrie 1919. Din aurul iniţial, în valoare de 2, 5 milioane dolari, s-a căzut de acord ca 2 milioane de dolari să fie folosite ca atare pentru achiziţionarea armelor, diferenţa de 500.000 dolari urmând să rămână în păstrare, la bancă, ca amanet în vederea unor comenzi viitoare de armament şi muniţie la Remington. Cu alte cuvinte, dacă în intervalul de trei luni compania Remington Arms nu ar fi primit cele 2 milioane dolari, echivalentul în aur al acestei sume, aflat în filiala bancară din Vladivostok, ar fi devenit automat proprietatea companiei. Exact acest lucru s-a şi întâmplat. Deşi puştile au fost livrate de Remington, National City Bank – din motive necunoscute – nu a virat suma necesară în contul din care urmau să fie achitate armele până la data respectivă, în acest fel, compania de armament a devenit proprietara temporară a aurului aflat încă în

seifurile filialei băncii Hong-Kong & Şanghai Corporation din Vladivostok, care mai deţinea în plus şi diferenţa în aur de 500.000 dolari în numele guvernului din Omsk. Compania Remington nu a fost însă prea încântată să deţină aur într-o bancă dintr-o zonă atât de tulbure sub aspect politic şi a acţionat fără întârziere, convingând ambasada rusă din Washington să-i plătească contravaloarea în dolari la New York, compania renunţând în schimb la dreptul de proprietate asupra aurului din Vladivostok. Dar nici acesta nu avea să fie finalul în acest episod. La scurt timp după aceea, în mijlocul trupelor staţionate la Vladivostok a izbucnit o revoltă, tulburările fiind suficient de

serioase pentru a convinge conducerea băncii să mute, din motive de siguranţă, diferenţa de aur de 500.000 dolari în filiala ei din Şanghai. Şi acest lucru a fost mai uşor de hotărât decât de pus în aplicare. Dorinţa băncii a fost, desigur, ca aurul să fie transportat de marina militară americană dat fiind faptul că acesta era amanetat unei firme americane producătoare şi furnizoare de armament, lucru care a fost însă refuzat de comandorul unui crucişător american aflat la Vladivostok, probabil, din cauza chestiunii nelămurite a plăţii cheltuielilor de transport. Până la urmă, marina militară britanică a acceptat să încarce aurul la bordul lui *HMS Cairo* şi să-l ducă la Hong-Kong de unde a fost preluat de *SS Sinkiang* pentru a fi dus la Şanghai. Cheltuielile de transport **s-**au ridicat în acest caz la 2900 dolari; şi nu aveau să fie singurele. Nouă luni mai târziu, corespondenţa dintre Remington, guvernul din Omsk, Ambasada rusă din Washington şi trezoreria americană continua să se adune. Acum era vorba de o altă notă de plată, trimisă de banca Hong

Kong & Şanghai, în valoare de 6250 dolari, pe care aceasta îi cerea fireşte pentru serviciile aduse privind aurul din cele două filiale ale ei. Cine trebuia însă să achite această notă de plată? Evident, socoteala trebuia trimisă proprietarului aurului din perioada respectivă. Problema era că toate părţile implicate păreau să fi fost **într-**un fel posesoarele de drept ale aurului! După cum am văzut deja mai înainte, dreptul de proprietate asupra aurului ţarist nu este un lucru uşor de stabilit.

Mai târziu în acel an, nava de transport americană *Great Northern* sosea la San Francisco aducând 16 cutii cu monezi de aur de la Vladivostok, în valoare de 1 milion dolari. Aceasta reprezenta jumătate din cele 2 milioane dolari rămase la Vladivostok după ce banca Hong-Kong & Şanghai mutase aurul în valoare de 500.000 dolari la Şanghai. O dată în plus, au urmat discuţii complicate privind dreptul de proprietate şi datoriile rămase de achitat, în final a fost luată decizia de a se plăti 584.000 dolari departamentului de război al SUA, restul de 416.000 dolari ajungând **într-**un cont al ambasadei ruse din New

York. Nu este greu de ghicit care era acest cont – era cel deschis pe numele unui domn, S. Ughet, la banca National City. Aceasta a fost deci, până la urmă, soarta acestui transport de aur şi, totodată, răspunsul la investigaţia iniţiată de Winston Churchill privind povesteaaurului în valoare de un milion dolari aflat în San Francisco – un răspuns cu siguranţă mult mai complicat decât şi l-ar fi putut imagina Churchill însuşi.

Tranzacţiile mari de aur, rezultate din folosirea unei cantităţi în valoare de 45 – 50 de milioane dolari din rezervele lui Kolchak pentru obţinerea unui împrumut ban

car de la un consorţiu internaţional, sunt ceva mai uşor de descris, în acest caz, două transporturi mari de aur au ajuns până la urmă la San Francisco înainte de a fi transferate în bănci din New York. În ceea ce priveşte Marea Britanie, acest împrumut bancar internaţional a fost aprobat de eşaloanele politice superioare, fiind înaintat pentru dezbatere în cadrul unei consfătuiri a Ministerului de Război din 14 mai 1919. Ministerul de Finanţe britanic a comunicat Ministerului de Război că reprezentanţi ai băncii Baring's erau dispuşi să contribuie la acest împrumut internaţional destinat guvernului din Omsk până la o sumă maximă de 9 milioane lire (circa 45 – 50 milioane dolari). Trezoreria britanică nu a exprimat nicio obiecţie punând doar condiţia ca banii proveniţi din Marea Britanie să nu fie cheltuiţi în afara Europei. Ministrul de finanţe a explicat, totodată, că ruşii albi acţionau prin intermediul lui Peter Bark. Astfel, Ministerul de Război a aprobat participarea la acest împrumut.

Aurul pus la dispoziţie de Kolch ak drept garanţie pentru acest credit a fost trimis la Vladivostok ajungând, până la urmă, să fie păstrat în Hong-Kong, 7 n numele consorţiului internaţional care oferea împrumutul şi care era format din bănci americane şi britanice: Kidder, Peabody & Co., Guaranty Trust Company şi National City Bank – toate trei din New York – ele contribuind cu cea mai mare parte la acest împrumut, şi Baring's din Londra. Acest aranjament a fost

negociat în vara şi toamna anului 1919, iar aurul depozitat în Hong-Kong a fost folosit în anul următor pentru plata creditului băncilor respective.

În mai 1920, la o lună de zile după ce ultimele unităţi

 militare americane părăsiseră Vladivostok-ul, două transporturi de aur au sosit la San Francisco venind din Hong-Kong. Ele aveau o valoare de 20 de milioane dolari, fiind încredinţate băncii J.P. Morgan, în numele guvernului britanic. Era de fapt vorba de o parte din aurul lui Kolchak, folosit pentru rambursarea împrumutului internaţional cu care amiralul rus plătise muniţia.

În concluzie, Kolchak a folosit o parte din aurul capturat de la bolşevici pentru achiziţionarea de armament şi muniţie necesare armatei ruse albe pe care o comanda. O parte din acest aur a fost vândută direct pe pieţele din Orientul îndepărtat, o altă parte a făcut obiectul unor complicate negocieri şi afaceri implicând schimburile aur-armament, iar o altă parte a fost amanetată pentru a garanta împrumutul internaţional care, la rândul lui, a fost folosit tot pentru cumpărarea de muniţie, în fiecare dintre aceste aranjamente, aurul şi dreptul de proprietate asupra lui au trecut din mâna ruşilor – albi sau roşii – în cea a furnizorilor de armament.

Ne vom opri aici cu cercetările în această direcţie. O altă întrebare rămâne totuşi nelămurită: cum au reuşit anumite sume reziduale de bani, rezultate din mai multe tranzacţii complicate privind aurul lui Kolchak, să ajungă pe conturile ambasadei ruse din New York? Clarificarea acestui punct ne conduce invariabil la George Romanovski din San Francisco-şi la Boris Bakhmetiev din Washington.

Asemenea tuturor reprezentanţilor diplomatici ai unei ţări în străinătate, în urma dramaticei schimbări de regim şi guvern din ţara lor de baştină, şi aceşti doi ruşi s-au confruntat pe de o parte cu noii lor şefi ierarhici de la Moscova şi cu propria lor conştiinţă pe de altă parte.

Bakhmetiev preluase postul de ambasador rus la Washington de la George Bakhmetiev (cu care nu era înrudit) după abdicarea ţarului Nicolae al II-lea şi fusese recunoscut oficial de către guvernul SUA, în iulie 1917. ca reprezentant al Guvernului Provizoriu. După numai patru luni el se afla în faţa acestei dileme: să-şi dea demisia sau, cu acordul bolşevicilor, să rămână în post şi să continue să-i reprezinte şi pe aceştia? El s-a decis să rămână pe loc, devenind în curând foarte activ în susţinerea cauzei ruşilor albi, în general, şi celei a amiralului Kolchak, în particular. Guvernul american a refuzat să recunoască oficial noul regim bolşevic din Rusia (lucru petrecut abia în 1933) continuând însă să-l accepte şi să-l recunoască ca reprezentant politic unic pe Bakhmetiev. Această decizie a avut o consecinţă importantă de ordin financiar. Conturile bancare ale ambasadei ruse din New York pe care se aflau atât depuneri ale guvernului imperial cât şi ale Guvernului Provizoriu, au continuat să funcţioneze pentru un timp devenind, totodată, importante pentru orice revendicare ulterioară a „fondurilor ţariste". Mai mult decât atât, proprietăţile ambasadei precum şi întreaga arhivă, puteau fi considerate şi ele în continuare ca „nebolşevice". La sfârşitul lunii noiembrie 1917, după lovitura de stat bolşevică de la Petrograd, Bakhmetiev rămăsese deci cu conturile şi arhiva intacte, cu consulate la Philadelphia, Seattle, Chicago, Montreal şi San Francisco (unde Romanovski era încă în funcţie) şi cu o echipă de colaboratori în cea mai mare parte neschimbată. Unul dintre aceştia – Serge Ughet – îndeplinea funcţia de ataşat financiar.

La începutul lui decembrie, Ughet – care avusese

 deja legături strânse cu autorităţile americane în scurta perioadă în care Guvernul Provizoriu s-a aflat la putere, şi care stabilise de asemenea relaţii strânse cu National City Bank – a scris centralei băncii din Wall Street o scrisoare, rugând ca 7 conturi ale ambasadei să fie închise, după cum urmează:

— Contul A: ataşatul financiar rus (Ughet);

— Contul B: contul special al ataşatului financiar rus;

— Contul C: 205 Retrograd, 13.3.14, secţia rusă, sec torul pentru

străinătate al Ministerului de Finanţe al

Rusiei (cont de cecuri);

— Contul D: 211 Retrograd, 13.3.14, secţia rusă, sec torul pentru străinătate al Ministerului de Finanţe al

Rusiei (cont de trezorerie);

— Contul E: 380 Retrograd, secţia rusă, sectorul pentru străinătate al Ministerului de Finanţe al Rusiei (cont special);

— Contul F: cont. special al misiunii extraordinare;

— Contul G: contul obişnuit al misiunii extraordinare, în acelaşi timp el a cerut şi deschiderea unei noi serii de conturi în numele ambasadorului rus provizoriu, Bakhmetiev. Din dosarele departamentului de stat şi ale trezoreriei americane, ştim acum că aceste conturi erau în esenţă „conturi de lichidare" ce urmau să fie folosite în scopuri precise, cum ar fi fost achitarea unor obligaţii restante faţă de furnizorii americani de echipament militar, plata unor dobânzi la împrumuturi americane mai vechi, plata unor asigurări şi inspecţii legate de diferite afaceri încheiate în timpul războiului, precum şi pentru cheltuielile de întreţinere ale instituţiilor ruseşti din America.

Cu alte cuvinte, autorităţile americane au fost imediat

de acord să susţină „vechea ambasadă", în schimbul achitării din surplusurile conturilor acesteia a notelor de plată americane restante încă din timpul războiului. Cecurile emise pe noile conturi trebuiau să fie semnate fie de Ughet, fie de Bakhmetiev şi necesitau aprobarea prealabilă a trezoreriei americane.

În acel moment, în banca National City se aflau în diferitele conturi ale ambasadei ruse 56 de milioane dolari. Ca şi la Londra şi Paris, o parte din aceşti bani era formată din credite oferite guvernului rus – celui imperial, respectiv provizoriu – pentru achitarea livrărilor de echipament militar achiziţionate de acesta. Astfel, trezoreria americană a acţionat fără întârziere pentru a proteja ceea ce considera ea drept bani „americani" aflaţi în conturile ruseşti. Chiar dacă luăm în

considerare acest aspect, cel puţin 20 de milioane dolari puteau să fie categorisiţi ca fiind bani „ne-americani”. O diferenţiere exactă a sumelor este foarte dificil de făcut deoarece o parte din depuneri aparţineau celor două guverne ruseşti anterioare, alte sume erau bani încă necheltuiţi provenind de la guvernul american, o parte] erau fonduri administrative necesare cheltuielilor de regie ale ambasadei, altele constituiau resturi ale unor! împrumuturi de la bănci americane, alte sume fuseseră puse deoparte pentru plata dobânzilor şi rambursarea unor împrumuturi ruseşti mai vechi, în fine, o altă parte a acestor bani era formată din economiile unor emigranţi ruşi din America, oferite ambasadei spre a fi trimise ca ajutor rudelor lor din Rusia. Din dovezile pe care le-am obţinut până în prezent, reiese că nicio parte din aceşti bani nu aparţinuse ţarului sau familiei acestuia.

Din documentele ambasadei ruse precum şi din cele

500

Averea pierdută a ţarilor ale departamentului de stat şi ale trezoreriei americane reiese cu claritate că o serie de acorduri au fost puse la punct în decurs de câteva săptămâni de la lovitura de stat bolşevică, închiderea vechilor conturi originale, ţariste, la National City Bank şi redeschiderea unora noi, pe numele lui Boris Bakhmetiev, a fost doar un prim pas în acest proces, începând din decembrie 1917, atât Ughet cât şi Bakhmetiev au ţfnut permanent la curent trezoreria americană şi departamentul de stat cu situaţia exactă a conturilor ruseşti de la National City Bank. Detaliile complete ale acestora au fost trimise chiar şi delegaţiei americane la Conferinţa de pace de la Paris din 1919. Astfel, de la sfârşitul anului 1917, conturile ambasadei ruse de la National City Bank **s**-au diminuat treptat (de la suma de vârf de 56 milioane dolari) prin plăţile făcute furnizorilor americani precum şi prin cheltuielile de regie şi de rambursare a împrumuturilor americane. Conform acordului iniţial cu trezoreria americană, situaţia exactă a banilor de pe aceste conturi (care au fost, din nou, numite alfabetic – A, B, C, D, M1, M^2, H etc.) – era cu regularitate prezentată de S. Ughet.

Dat fiind că rezistenţa ruşilor albi a luat amploare în decursul

următoarelor 12 luni iar aliaţii se orientau încet dar sigur spre o politică activă de „intervenţie”, în special în Siberia, conturile ambasadei ruse de la National City Bank, aflate sub controlul lui Ughet, au devenit obiectul unor tranzacţii financiare tot mai complexe. Atât acesta cât şi ambasadorul Bakhmetiev au fost amestecaţi în aranjamentele financiare necesare lui Kolchak precum şi în toate negocierile atât de complexe purtate pe tema aurului capturat de acesta. La fel şi National City Bank, care nu numai că administra conturile amba

sadei ruse din SUA, dar era totodată şi un membru important al consorţiului internaţional bancar care-l finanţa pe Kolchak, şi în acelaşi timp, intermediarul ales în schimburile „aur pentru arme” efectuate prin Vladivostok. l Mai târziu, pe măsură ce tot mai multe afaceri şi arant jamente începeau să se descâlcească şi ca urmare al încetinirii operaţiunilor militare întreprinse de Kolchak, National City Bank devenea un fel de recipient de colectare a împrumuturilor nefolosite.

Serge Ughet a continuat că controleze conturile ambasadei de ia National City Bank până în 1933. În 1922, ambasadorul Bakhmetiev s-a retras, rămânând însă, ca reprezentant plenipotenţiar rus, la Washington şi ocupându-se cu ce mai rămăsese din activitatea reprezentanţelor, mult micşorate între timp. El a continuat de asemenea să fie unic răspunzător de conturile ambasadei ruse.

Între timp, la San Francisco, odată cu prăbuşirea rezistenţei ruşilor albi şi, în acelaşi timp, şi a suportului ei financiar, Romanovski începea să găsească viaţa tot mai plictisitoare. Nu mult timp după retragerea lui. Bakhmetiev, Ughet a ajuns la concluzia inutilităţii menţinerii unei reprezentanţe ruse la San Francisco. Romanovski şi-a primit ultimul salariu în iulie 1923.

National City Bank nu a putut evita atragerea şi implicarea ei şi pe mai departe în afacerile ruseşti chiar ia mult timp după ce filialele ei din Retrograd şi Moscova fuseseră naţionalizate. Banca nu numai că

deţinea încă conturile ambasadei dar, în decursul următoarelor două decade, avea să stea în centrul unei serii de dispute iscate din rolul său major jucat în afacerile ruseşti.

Astfel, în timpul primului război mondial, în portul

New York avusese loc o explozie ale cărei urmări aveau să-i răpească mult timp lui Ughet.

Procesul care a urmat avea să dureze 12 ani, punând sub semnul întrebării legitimitatea noului guvern rus, având în vedere şi faptul că în final acesta **s-**a soldat şi cu plata a aproape 1.000.000 dolari **într-**unul din conturile ambasadei de la National City Bank.

Aşa-numita explozie de pe insula Black Tom **s-**a petrecut în 1916, **într-**un stoc de muniţie ce urma să fie furnizat guvernului rus şi care se afla depozitat în parte pe chei şi, în parte, pe şlepuri ancorate în largul portului New York, fiind cauzată de un dispozitiv incendiar. Ea a fost considerată ca fiind provocată de un spion german. Explozia şi incendiul rezultat din aceasta au produs pagube serioase în stocul de muniţii ce urma să fie trimis în Rusia, ele petrecâ**ndu-**se pe porţiunea de chei aparţinând companiei Lehigh. Valley Railroad. Prima revendicare privind avariile şi pierderile suferite a fost înaintată în 1917 de Guvernul Provizoriu condus de Kerensky, ea ridicâ**ndu-**se la 1.675.000 dolari. Cazul a ajuns în faţa tribunalului abia în 1925, când guvernul lui Kerensky era de mult dispărut, asemenea celui ţarist. Ambasada rusă însă, care pornise acţiunea încă pe când Kerensky se mai afla la putere, era decisă **s-**o continue şi în noua conjunctură, în consecinţă, două probleme trebuiau lămurite: era compania Lehigh Valley Railroad răspunzătoare de cele petrecute, indiferent de cauza propriu-zisă? Şi, dacă **s-**ar fi dat curs cererii de despăgubire, urmau banii să fie plătiţi actualei ambasade ruse? La sfârşitul lunii iunie a aceluiaşi an, tribunalul a decis că, având în vedere că cea mai mare parte a muniţiei se aflase pe şlepuri, (deci pe apă), în

momentul exploziei şi nu pe chei, pe uscat, compania nu putea fi trasă la răspundere decât pentru pierderile cauzate muniţiei de pe chei, valoarea acesteia fiind apreciată la 3.000 dolari. Litigiul nu **s-**a încheiat însă aici. Pagubele produse de explozie în jur trebuiau de asemenea luate în considerare şi, în acest sens, ambasadei sau mai bine zis „Statului Rusia” – denumirea originală a reclamantului – i-au fost atribuiţi 853.000 dolari. Disputa avea abia acum să se declanşeze în toată amploarea ei. Serge Ughet era în continuare recunoscut oficial de guvernul american dar apărarea a argumentat însă atrăgând atenţia asupra faptului că revendicarea a fost făcută de „Statul Rusia”, domnul Ughet neputând să reprezinte un guvern care nu mai era în funcţie şi, pe de altă parte, niciunul care nu era încă recunoscut oficial de către cel american. Până la urmă, curtea a decis că guvernul era legat formal de recunoaşterea oficială şi deschisă a domnului S. Ughet şi, ca atare, banii trebuiau să fie plătiţi acestuia, apărării oferi**ndu-**i-se totodată şansa unui apel, în vederea unei eventuale contestări a hotărârii, în cercurile juridice americane **s-**a căzut în mod tacit de acord că domnul Ughet va folosi banii, la rândul său, pentru a reduce datoriile faţă de SUA rămase de pe urma guvernului ţarist şi a celui provizoriu condus de Kerensky. Doi ani şi jumătate mai târziu, cu puţin înainte de Crăciunul din 1927, după mai multe apeluri făcute cu întârziere, a fost emis un cec de 984.194 dolari pentru a fi înmânat lui Serge Ughet „ca reprezentant al Rusiei în această ţară”. Trecuseră 11 ani de când „spionul” german păgubise livrările americane destinate Rusiei din portul New York. Dar nici acum afacerea nu avea să-şi găsească încă finalul. Două luni mai târziu, ministrul de externe sovie

 tic, Cicerin1, a trimis departamentului de stat o telegramă, protestând la adresa faptului că banii au fost atribuiţi unei „persoane particulare” deşi ei **s-**ar fi cuvenit „fostei trezorerii ruse”. Acest protest a fost însă ignorat în mod politicos. După ce şi-a plătit avocaţii, Ughet a folosit restul banilor pentru a achita o mică parte a importantelor datorii ale Rusiei, rămase neachitate faţă de SUA din timpul primului război mondial (datorii ce se ridicau la 190

de milioane dolari), oferindu-i trezoreriei americane. Şi de data aceasta, aceşti bani au. trecut prin conturile controlate de Ughet la National City Bank.

Tot în această perioadă banca a fost părtaşă şi la alte litigii, primind revendicări şi, revendicând, la rândul ei, diferite fonduri. O parte dintre pretenţii veneau de la diferiţi revendicatori ruşi precum şi de la alţii, vizând depunerile aflate în bancă la New York – printre aceştia numărându-se rude ale Împărătesei-Văduve Maria şi reprezentanţi ai Annei Anderson, pentru a-i cita doar pe cei mai importanţi. Alte revendicări au vizat depunerile aflate în filialele băncii din Retrograd şi Moscova şi pierdute odată cu naţionalizarea tuturor instituţiilor bancare de către noul guvern bolşevic. La un moment dat, în 1927, National City Bank a calculat că pierderile legate şi cauzate de revoluţia bolşevică se ridicau la 387 de milioane de ruble (circa 150 – 200 de milioane dolari), ea cerând, de data aceasta, compensaţii de la guvernul sovietic. Sovieticii au oferit 10 milioane dolari (circa

1 Cicerin – Gheorghe Vasilievici Cicerin (1872 – 1936) a fost comisar al poporului pentru afacerile externe între 1918 şi 1930. Iniţial a emi-Qrat în Anglia în 1904, fiind membru alpartidului social-democrat. A făcut parte din delegaţia bolşevică semnatară a Tratatului de la Brest-Litovsk. A semnat Tratatul de la Rapallo din 1922 de reapropiere sovieto-germană. El-a reprezentat, de asemenea, URSS-ul la conferinţa economică de la Genova din 1922.

2 milioane lire), banca a propus 24 de milioane dolari, negocierile fiind apoi întrerupte.

Cealaltă bancă din New York care a fost ţinta unor revendicări şi conflicte similare a fost Guaranty Trust Company. Şi această bancă a fost adânc implicată în împrumuturi făcute în timpul războiului atât guvernului ţarist cât şi celui provizoriu, iar când a avut loc lovitura de stat bolşevică, ea deţinea încă fonduri în numele Ministerului de Finanţe rus care se ridicau la 4.976.722 dolari. Aceşti bani erau în mare parte un rest al împrumutului american din 1916. Când

trezoreria americană a făcut aranjamentele cu Ughet în 1917, pentru a folosi depunerile de la National City Bank în scopul achitării cel puţin parţiale a datoriilor ruseşti faţă de SUA, situaţia de la Guaranty Trust a făcut şi ea obiectul unor discuţii şi examinări similare, care au avut loc la diferite intervale de timp, dar mai. ales în 1920, când conturile de la National City Bank se diminuau, iar plata unor dobânzi pentru credite guvernamentale americane din trecut se apropia de termenul fixat. Au fost astfel luate în considerare de către statul american şi transferuri financiare din această bancă, cu această ocazie fiind examinate atent toate depunerile aflate în registrele ei. Nu au putut fi depistate transferuri financiare din depunerile ţariste din bancă, a ieşit însă la iveală atitudinea imparţială a băncii în afacerile internaţionale. Din cercetările întreprinse la Londra şi New York, şi reieşit că, în timp ce banca deţinea fonduri ţariste va New York, ea administra şi conturi ale delegaţiilor comerciale sovietice din ambele oraşe. Aflând aceste lucruri, ambasada americană din Londra a alertat departamentul de stat asupra situaţiei duplicitare existente, raportând că, contul sovietic din filiala londoneză a băncii era accesibil prin prezentarea a-două semnături

şi era alimentat în mod normal de un cont similar sovietic aflat la sediul din New York al băncii. Acest cont, la rândul său, era susţinut cu regularitate din vânzările sovietice de aur de la Stockholm.

Ga şi National City Bank, Guaranty Trust a fost şi ea în cursul anilor ’20 ţinta fiecărui pretendent sau cercetător aflat în căutarea aşa-ziselor milioane ţariste.

Unul din momentele-cheie avea să urmeze însă cât de curând. Guvernul sovietic continua să susţină că, deşi prin decretele anterioare de naţionalizare emise, preluase în mod legitim toate proprietăţile particulare (inclusiv conturile bancare) interne de pe teritoriul aflat sub jurisdicţia statului sovietic, bunurile din străinătate ale unor astfel de persoane scăpaseră acestei acţiuni. Acestea ar fi inclus totul, de la bunurile ţarului până la cele afecelui mai modest cetăţean, indiferent

sub ce formă, în acelaşi timp, regimul sovietic era perfect conştient de faptul că până ce acest gen de dispute nu era rezolvat, problema marilor credite occidentale de care URSS-ul avea mare nevoie nu putea fi abordată, în 1933, această afacere spinoasă a fost, în sfârşit, atacată. Maxim Litvinov1, ministrul de externe sovietic şi vechi camarad al lui Lenin a acceptat rezolvarea majorităţii litigiilor legate de datoriile faţă de SUA în schimb

1 Litvinov – Maxim Maximovici (1876 – 1951), pe numele adevărat Meir Wallach. Litvinov a purtat multe nume, cele mai frecvente fiind Finkelstein şi Poliański. A fost comisarul poporului pentru afacerile externe între 1930 şi 1939, când a fost înlocuit de Stalin cu Molotov. Între 1941 – 1943 a fost ambasadorul URSS la Washington. A purtat o Politică de apropiere a Uniunii Sovietice de SUA şi Franţa. Un episod mai aparte s-a petrecut la Londra când Litvinov a fost pentru scurt timp arestat şi închis în închisoarea Brixton, ca reacţie a guvernului britanic faţă de arestarea diplomatului Robert Bruce Lockhart *fe* către Ceka. Abia după eliberarea acestuia a putut şi Litvinov să se reîntoarcă în URSS.

bul recunoaşterii oficiale politice şi formale a guvernului sovietic. Prin acordul Roosevelt-Litvinov, Uniunea Sovietică accepta să treacă toate proprietăţile ei din SUA guvernului american cu condiţia ca acesta să informeze autorităţile sovietice cu privire la orice profit bănesc obţinut eventual de pe urma acestora, în acest fel, americanilor li s-a deschis calea pentru a identifica şi clarifica definitiv care erau bunurile ruseşti aflate încă înainte de 1917 în SUA şi pentru a folosi veniturile provenite din ele în scopul achitării revendicărilor majore rămase în suspensie, în cazul Marii Britanii, un acord similar a putut fi încheiat abia după alţi 53 de ani, după cum vom vedea în capitolul 17.

Primul pas important în această direcţie l-a constituit inventarierea tuturor bunurilor. Pe 25 august 1933, Serge Ughet a predat, în fine, autorităţilor americane proprietăţile şi bunurile aflate atunci în posesia lui ca ultim custode al fostelor guverne ţarist şi

provizoriu. Două luni mai târziu, el a oferit şi o listă:

— Clădirea ambasadei ruse din Washington, strada 16

— Valoare?

— Depuneri bancare:

Guaranty Trust (12 decembrie 1917) – 4.976.722 dolari.

New York Trust Company (11 august 1926) – 46.584 dolari.

New York Trust Company (11 noiembrie 1927) – 11.680 dolari.

National City Bank (30 septembrie 1933) – 151.784 dolari.

— Revendicări contra companiilor Curtiss Aeroplane.

Canadian Pacific Railway, National City Bank, Guaranty Trust, U.S. Shipping Board – totalizând 3.001.650 dolari.

În total, deci, 8.188.420 dolari. O dată în plus, nu există nicio dovadă că depuneri private ale ţarului ar fi făcut parte din aceste valori. Ştim

508

Averea pierdută a ţarilor că banii de la Guaranty Trust erau resturi ale împrumutului american din 1916. Suma relativ mică rămasă la National City Bank este o dovadă că acest cont a fost folosit de trezoreria americană pentru plata datoriilor ruseşti faţă de guvernul SUA. Ceea ce nu este clar este dacă Ughet a inclus în această listă într-adevăr toate poziţiile. Din corespondenţa anterioară cu departamentul de stat reieşea un total de circa 15 milioane dolari, comparativ cu cei 8 milioane care rezultă din această listă. O altă listă întocmită de Ughet pentru trezorerie în 1930, nu a mai putut fi găsită. Astfel, sârguincioasă ca întotdeauna, trezoreria a trimis o circulară tuturor băncilor americane în căutarea de informaţii referitoare la foste conturi ruseşti. Drept rezultat, în 1935 banca J.P. Morgan, care jucase în trecut un rol important în împrumuturile acordate guvernelor ţarist şi provizoriu ca şi în cel acordat lui Kolchak şi garantat cu aurul capturat de acesta, a admis că deţine mai multe asemenea conturi. Acestea erau mici, iar Ughet nu avusese cunoştinţă de existenţa lor. Până la urmă ele au totalizat 167.857 dolari, bani puşi la dispoziţia trezoreriei.

Pornind de la această omisiune mai aparte, am considerat că ar

merita să examinez totalul adunat în final de trezorerie, deci în sens invers, pentru a stabili dacă nu cumva alte conturi ţariste ar fi putut scăpa în decursul anilor.

Trezoreriei americane i-au trebuit aproape 20 de ani pentru a-şi duce la îndeplinire misiunea, ea reuşind în final, în 1953, să adune 9.114.444 dolari care au fost depuşi **într-**un cont special, purtând nr. 3, al trezoreriei SUA. Lista cu sursele de provenienţă ale acestor bani a fost până la urmă publicată. Niciun cont bancar mai deosebit nu a mai apărut în plus. Cele principale au fost, după cum ştiam deja, la National City Bank.

509

WILLIAM CLARKE

Guaranty Trust şi J.P. Morgan. Singura apariţie nouă pentru noi a fost Bank of New York, care îşi are sediu! în Fifth Avenue, cu depuneri în valoare de 298.700 dolari, în afara acestor bănci, restul banilor au fost obţinuţi de la companii de asigurare, firme din industrie, oficiul naţional al poştei şi de la doi agenţi de investiţii.

În concluzie, partea americană a investigaţiei noastre financiare a debutat în parte la Petrograd înainte de revoluţie şi, în parte, la Omsk în 1919, sfârşi**ndu-**se la Washington la mijlocul anilor ’50. Ea şi-a avut originea în acţiunile deliberate ale managementului băncii National City de a se face părtaşă pe piaţa rusească aflată în expansiune în perioada ţaristă, în împrumuturile aranjate în SUA pentru guvernul ţarist şi cel provizoriu şi în modul în care amiralul Kolchak a folosit o parte din aurul capturat de el în Siberia. Până la urmă totul a fost centralizat datorită eforturilor ambasadei ruse din Washington şi consulatului ei din San Francisco.

Revendicări şi contra-revendicări şi-au făcut fără întârziere apariţia. Ceea ce iese la iveală în final este că, conturi „ţariste” importante, de aproape 70 de milioane dolari, au existat în SUA la sfârşitul primului război mondial. Băncile în cauză au putut fi şi ele identificate. Ce nu a ieşit la iveală nici la San Francisco, nici la New York şi nici altundeva a fost dovada că banii particulari ai ţarului ar fi fost în vreun mod implicaţi. Mai mult decât atât, nu am descoperit

nicio urmă din aşa-zisele investiţii ale ţarului la New York sau în alte părţi, care ar fi fost făcute mai ales sub formă de acţiuni ale unor societăţi de cale ferată americane. Cel mai semnificativ este faptul că nici autorităţile sovietice nu au pus vreodată problema unor bani sau investiţii particulare ale ţarului din SUA în cadrul vreunei acţiuni de revendicare.

Londra legăturile de afaceri dintre Rusia şi centrul bancar-financiar al Londrei – City-ul – există de sute de ani, începând de la negoţul cu cherestea şi blănuri purtat cu Ţările Baltice şi extracţia de aur din regiunea Ecaterinenburgului, şi terminând cu procurarea de împrumuturi guvernelor ţariste şi finanţarea a mii de kilometri de cale ferată de-a lungul Siberiei. Tradiţionalele bănci de negoţ londoneze-Rothschild, Baring's, Hambros, Brandt – au jucat, fiecare în felul ei, un rol dominant în dezvoltarea economică a Rusiei.

Nici Romanovii nu au făcut excepţie în această privinţă. Tatăl lui Nicolae al II-lea spre exemplu, Ţarul Alexandru al III-lea, a întreţinut un cont personal la Banca Angliei pe care l-a transmis mai departe şi fiului său. Nu este greu de înţeles ce i-a atras pe toţi în Londrei, înainte de 1914, lira sterlină era valuta

centrală, unanim acceptată în afacerile financiare mondiale, iar Banca Angliei – protectoarea ei nemijlocită. Marile familii de bancheri şi negustori din City; cu reţelele lor de filiale din Europa Continentală, erau participanţi activi la comerţul mondial. Chiar şi astăzi, Londra are o cifră de afaceri mai mare decât fiecare din principalii săi concurenţi-New-York şi Tokio – în sectorul afacerilor cu caracter strict internaţional.

Este, totodată, lesne de înţeles de ce Banca Angliei a stat în

centrul atenţiei cercetătorilor şi a majorităţii pretendenţilor la averea ţaristă. Ca bancă a guvernului (deşi aflată pe atunci în proprietate privată) ea a fost participantul major în toate acţiunile de finanţare a Rusiei pe timp de război. Mai mult decât atât, celebra frază „sigur ca Banca Angliei” ar fi putut fi chiar deliberat inventată pentru a atrage asemenea depunători de excepţie, cum era cazul ţarilor Rusiei.

Pe undeva, suporterii Annei Anderson au avut dreptate când au schimbat – conştient sau nu – referirile din declaraţiile acesteia privind banii „familiei” care s-ar fi aflat nu „într-o bancă din Anglia” ci „în Banca Angliei”. Faptul că atât Alexandru cât şi fiul său au întreţinut conturi personale în această instituţie, a constituit fără îndoială un motiv suplimentar şi bine întemeiat care a stat la baza acestei aserţiuni. Aceste lucruri le-am putut, acum, confirma definitiv.

Banii ţarişti au fost lăsaţi prin testament de Alexandru al II-lea lui Alexandru al III-lea, care a moştenit în acest fel circa 90 de milioane de ruble de aur (circa 9 milioane lire). Ajuns la putere, tatăl lui Nicolae a iniţiat fără întârziere o acţiune de ameliorare a propriilor finanţe, uimindu-i şi înfricoşându-i pe curteni de la St. Petersburg

512

Averea pierdută a (arilor până la Livadia, printr-o serie de măsuri luate, destinate să suprime risipa, în special în întreţinerea numeroaselor lui palate. „Registrele logofătului trimis la Gacina în inspecţie au fost înapoiate pline de remarci concise, făcute cu cerneală roşie. Feţele de masă nu mai trebuiau schimbate zilnic, săpunurile şi lumânările nu mai aveau să fie aruncate ci consumate integral, nu mai era permis ca luminile să ardă în încăperile goale. Admini-stratorului-şef al unuia dintre palate i s-a comunicat că nu mai era necesar să se folosească pentru omletă 100 de ouă dacă erau numai 20 de invitaţi la masă”.

Ţarul, ia rândul său, a suportat şi el unele consecinţe, reducându-şi cu 18 milioane de ruble propria alocaţie primită anual de la guvern, în fine, pentru a proteja venitul vărsat de domeniile coroanei (apanajul) – achiziţionate de Ecaterina cea Mare din alocaţia particulară destinată ţarului şi atribuită acestuia sistematic de

parlament – Alexandru al III-lea a decis reducerea în viitor a numărului de beneficiari ai acestuia. El a, restrâns cercul lor la copiii şi nepoţii suveranului, numai aceştia continuând să primească titlurile de Mare Duce şi Mare Ducesă, titluri care-i îndreptăţeau la folosirea acestor bani.

În privinţa celor 90 de milioane de ruble în aur moştenite de la tatăl său, el a hotărât să le depună şi să le investească la Londra. Acest transfer de bani a fost efectuat de N.D. Ignatiev şi W.A. Sceremetiev, foarte probabil la începutul domniei acestui ţar, în prima parte a anilor ’80 ai secolului XIX. Prinţul Dimitri Obolenski a aflat amănuntele acestei tranzacţii financiare de la Contele Alexander Adlerberg, persoana cea mai în măsură sa cunoască toate detaliile ca ministru ataşat curţii

Imperiale şi, ca atare, direct răspunzător de fondurile particulare ale ţarului.

Moştenind aceşti bani de la Londra, odată cu înscăunarea în 1894, Nicolae a fost şi el preocupat de plasarea acestora. Deşi nu dispunea de niciun fel de cunoştinţe în materie de finanţe, ei era în adâncul sufletului un mare patriot. Confruntat cu realităţile, care indicau nevoia crescândă de capital a ţării, precum şi de faptul că Rusia împrumutase deja, din timp în timp, sume uriaşe de pe piaţa financiară mondială, tendinţă care avea mari şanse să continue, el a avut mustrări de conştiinţă din cauza menţinerii în continuare a unei asemenea sume de bani în străinătate, hotărând până-la urmă să-i repatrieze. Nu a decurs însă totul atât de uşor cum ar părea la prima vedere.

Banca Angliei nu dorea nicicum – fireşte – ca o sumă atât de mare să părăsească dintr-odată Londra, temându-se în acelaşi timp de ecoul şi consecinţele pe care un asemenea gest le-ar fi putut avea asupra burselor internaţionale. Pieţele de schimb valutar nu erau constituite pe atunci în forma lor actuală, neexistând pericolul unei afectări directe a cursului lirei sterline. Până în 1914, ratele de schimb ale lirei erau stabilite doar de două ori pe săptămână, la Bursa Regală,

situată vizavi de Banca Angliei, de către reprezentanţii principalilor agenţi de bursă, în acelaşi timp, Banca Angliei se putea cu greu acomoda cu gândul *de a* pierde un client atât de prestigios. Potrivit spuselor Prinţului Obolenski „repatrierea banilor a fost însoţită de numeroase dificultăţi, Banca Angliei ridicând tot felul de obstacole în calea acestei acţiuni”.

În consecinţă, Banca Imperială de Stat a Rusiei a 514

Averea pierdută a ţarilor găsit de cuviinţă să trimită un reprezentant personal la Londra cu misiunea de a supraveghea detaliile repatrierii banilor ţarului, unul dintre directorii ei – E.D. Pleske – fiind ales în acest scop. Prinţul Obolenski nu a menţionat o dată precisă a repatrierii banilor lui Nicolae de la Londra, dar a insistat asupra faptului că, după aceea, acolo nu au mai fost niciodată depuşi bani ai familiei (şi nici în altă parte, deşi acest lucru este mai greu de crezut).

Acum putem însă data retragerea banilor de la Londra, în cursul propriilor mele investigaţii privind destinul Romanovilor (care au durat peste 20 de ani), am avut numeroase contacte cu Banca Angliei, ivi**ndu-**se astfel numeroase ocazii – voluntare sau involuntare – pentru a verifica anumite lucruri. Pentru moment, este suficient dacă afirm că ştiu acum că Nicolae a avut, cel puţin în perioada 1895 – 1900, un cont personal în această bancă, trecut în registrul scris de mână sub titulatura de „Ţarul Nicolae al II-lea”. 1900 a fost anul în care acest cont **s-**a închis definitiv, ultima sumă înregistrată şi, deci, repatriată în acest an, ridicâ**ndu-**se la 5008 lire. De atunci încoace nu a ieşit la iveală nicio altă dovadă care să sugereze că el ar fi redeschis acest cont ulterior sau că ar fi deschis un altul, nou, pe numele vreunui membru al familiei sale.

Cu certitudine, aceasta a fost opinia Prinţului Obolenski în 1928, deşi nu putem exclude neapărat că alte rude ale Romanovilor nu au deţinut ulterior conturi în Banca Angliei. Atât Marea Ducesă Xenia cât şi Marea Ducesă Olga au avut asemenea conturi aici între 1930 şi 1947 – 1948, când banii au fost transferaţi la banca Baring’s. După cum am văzut în capitolul 8, Xenia deschisese un

cont la banca Coutts – bancherii familiei regale britanicul

— La numai câteva săptămâni după sosirea ei la Londra în 1919. Evident, ea şi-a transferat acest cont la Banca Angliei în 1930, imediat după ce au fost definitiv lămurite afacerile mamei ei (după decesul acesteia în 1928 la Copenhaga) şi ca urmare a propunerii venite din partea palatului Buckingham ca Banca Angliei să o sfătuiască în continuare în materie de probleme financiare. Din 1918 încoace, Banca Angliei a susţinut permanent, atât oficial cât şi în particular, că nu dispune de fonduri aparţinând lui Nicolae al II-lea sau membrilor apropiaţi ai familiei acestuia. Diferitele decizii luate de curţile judecătoreşti germane în contextul dezbaterilor referitoare la revendicările Annei Anderson, au condus la investigaţii iniţiate de presă cărora Banca Angliei le-a oferit, cu regularitate, dezminţirile de rigoare. Una dintre ele, spre exemplu, era formulată astfel: „Nu există fonduri aparţinând fostului ţar sau familiei acestuia în Banca Angliei. Nici fonduri aparţinând copiilor săi sau altor membri ai familiei imperiale nu se află în bancă”. Era formularea tipică, folosită de-a lungul anilor.

Simţind la un moment dat nevoia de a mă convinge o dată în plus că nu era vorba doar de nişte simple dezminţiri de rutină făcute de nişte oficiali care nu doreau să facă excepţie de la politica băncii, am profitat de prima ocazie ivită pentru a ridica această problemă când am luat masa cu un fost guvernator al Băncii AngNei, care fusese direct legat de aceste dezminţiri şi pe care-l cunoşteam personal. L-am întrebat deschis: făcuse el cercetări interne în această direcţie şi era el sigur că subalternii nu-i ascunseseră anumite documente? Ei bine, am primit această asigurare!

Nicolae ar fi putut desigur redeschide un cont în Banca Angliei între 1900 şi 1914, pentru ca mai târziu – după cum am văzut mai înainte – să repatrieze banii în Rusia în 1914 şi 1915. Nu există însă

nicio dovadă care să susţină această prezumţie.

Dacă fonduri aparţinând lui Nicolae sau copiilor au fost într-adevăr plasate la Londra înaintea primului război mondial şi se mai aflau acolo şi în 1918, atunci investigaţia trebuie să cuprindă un domeniu mult mai larg decât Banca Angliei, în afară de Baring's, cea mai evidentă posibi Htate ar fi fost banca Coutts care administrează şi banii particulari ai familiei regale britanice. De altfel, ambele bănci s-au obişnuit de-a lungul timpului cu asemenea anchete, ori de câte ori a fost reactualizată problema milioanelor dispărute ale Romanovilor.

În ciuda eforturilor lui Edward fallows de a pătrunde în secretele Băncii Angliei şi ale altor bănci înaintea celui de-al doilea război mondial, consilierii juridici de mai târziu ai Annei Anderson, împreună cu susţinătorii ei, au continuat la rândul lor aceste încercări în perioada în care cazul acesteia progresa lent la curţile germane de justiţie, către sfârşitul anilor '50. În 1958, un membru al parlamentului german de la Bonn a urmat şi el acelaşi traseu informându-se despre averea ţarului mai întâi la Baring's, unde l-a întâlnit pe Sir Edward Peacock, apoi la Coutts şi, în final, la Banca Angliei. Sir Edward Peacock l-a păcălit pur şi simplu, spunându-i că el a fost director la Baring's abia din 1924, neavând informaţii despre evenimentele anterioare. Banca Coutts-a îndrumat mai departe către Banca Angliei unde un oficial i-a prezentat aceeaşi dezminţire oficială tipică.

O altă serie de asemenea investigaţii la Coutts a fost

stârnită ca urmare a expertizei genetice a osemintelor familiei imperiale, efectuată la Aldermaston în 1992 – 1993. Ca şi în trecut, nu exista nicio urmă a vreunor depuneri ţariste aparţinând familiei imperiale. Cu această ocazie, un'arhivar al băncii a descoperit totuşi o casetă veche, din cositor, conţinând un dosar purtând o etichetă pe care era scris „Romanov". Erau acestea oare documentele averii flomanovilor pe care toată lumea le căutase în zadar până atunci? Dosarul a fost şters de praf, iar data de pe el – 1922 – notată cu grijă. După cum avea să se dovedească, materialul era un rest al unor

documente rămase nedeschise de la moartea Lordului Northcliff – cu 70 de ani în urmă – fostul proprietar al ziarelor *The Times* şi *Daily Mail*. El fusese unul din clienţii băncii. Dosarul nu indica nimic referitor la averea ţaristă, ci conţinea doar o copie dactilografiată după un jurnal personal trimis în 1920 Lordului Northcliff1 pentru o eventuală publicare şi considerat a aparţine Prinţesei Nadine Mihaelovna. Ea descria cum însoţise familia imperială de la Ţarskoe Selo la Ecaterinenburg, reuşind apoi să scape de la moarte şi să fugă, ulterior, în Japonia. Nu este clar dacă Northcliff l-a citit sau nu. După moartea lordului, secretarul acestuia a încercat fără succes să înapoieze documentul expeditoarei, care dăduse drept adresă o bancă importantă din New York. Pentru investigaţia noastră

1 Northcliff – Alfred Harms worth, viconte, înnobilat în 1917, originar din Dublin. Jurnalist, ulterior mare editor de ziare. A fondat în 1896 (cotidianul Daily Mail, iar în 1908, a preluat controlul asupra ziarelor* Times, Evening News şi Daily Express, în 1918 a fost şeful propagandei antigermane contra războiului.

 gemnificaţia lui este neglijabilă, el fiind mai îndeaproape examinat în anexa B a cărţii.

Dacă Coutts era dovedit până la urmă a ne fi puţin de folos, Baring s-o ştim, de altfel – trebuia să ofere date ceva mai consistente. Reamintin**ndu-**mi de cele povestite mie de Sir Edward Reid în 1956 (pe atunci preşedintele zbăncii), era evident că fonduri ţariste de diferite feluri trecuseră prin această bancă. De fapt, bani ţarişti au fost rulaţi prin banca Baring s-o perioadă considerabilă de timp. Înfiinţată în 1762, banca îşi avea sediul din 1805 în Bishopsgate1 şi făcuse afaceri cu acţiuni ruseşti încă din 1817, când pachete cu asemenea acţiuni sosiseră de la Amsterdam. Un an mai târziu, Ducele de Richelieu2 enumerase cele şase mari puteri europene ca fiind Anglia, Franţa, Rusia, Austria, Prusia şi Baring's. Deşi a fost pusă pentru un timp în umbră de Rothschild's, banca a continuat să-şi dezvolte legăturile cu Rusia, în parte prin intermediul partenerilor ei din Amsterdam – Hopes – şi în parte direct, ducând la implicarea băncii în finanţarea

noii căi ferate Moscova – St. Petersburg în 1850 şi, până la urmă, la deschiderea unei linii de credit în favoarea şi pentru folosul curţii imperiale ruse. Banca devenise practic reprezentantul şi intermediarul oficial al guvernului rus. În curând, ea avea să preia tot mai multe comisioane şi însărcinări din partea guvernului rus culminând, la mijlocul secolu

1 Bishopsgate – stradă din centrul Londrei.

2 Ducele de Richelieu – Armand Emmanuel du Plessis (1766 – 1822), diplomat şi nobil francez înrudit cu celebrul cardinal Richelieu. În 1789 a emigrat în Rusia la curtea ţaristă, fiin**du-**i oferit apoi postul de guvernator al provinciei Odesa.

lui trecut, cu sarcina de a evacua aur rusesc în valoarde 1 milion lire din Banca Angliei în ajunul războiului Crimeei. Astfel, nu este de mirare că la Londre Palmerston1 îl califica pe Thomas Baring drept „... cinoscutul şi mărturisitul... agent particular al intereselor” guvernului Rusiei”!

Ca reprezentantă oficială a guvernului rus, banca a strâns ulterior în mod regulat de pe piaţa financiară europeană împrumuturi necesare echilibrării bugetului rus, fiind totodată alături de Rothschild's principala instituţie ce a susţinut împrumuturile destinate Rusiei pentru dezvoltarea oraşelor şi a reţelei de căi ferate până la izbucnirea primului război mondial, în 1914. Deşi, în general, Parisul a, fost cu mult mai important decât Londra în afacerile financiare ale Rusiei în această perioadă şi, mai ales, în susţinerea împrumuturilor destinate extinderii liniilor ferate, Baring s-a jucat un rol major în împrumuturile guvernamentale mari din anii 1906 şi 1909, administrând partea britanică a acestora, de 89 de milioane lire şi respectiv 55 de milioane lire.

Odată cu începerea războiului, a fost firesc ca Baring's să fie direct implicată în finanţarea masivă de către Aliaţi a efortului de război al Rusiei, finanţare consolidată prin acordurile încheiate între Peter Bark şi Lloyd George în 1915 la Paris, în această acţiune, băncii

i-a fost atribuit rolui central, ea funcţionând ca interme

1 Palmerston – Henry Temple, viconte (1784 – 1865). Om politic liberal, a fost ministru de externe (1830 – 1841 şi 1846 – 1851) şi prim-ministru (1855 – 1858 şi 1859 – 1865). A combătut Franţa şi Rusia, pledând printre altele pentru independenţa Belgiei şi pentru o Turcie ca stat separat.

Averea pierdută a ţarilor dar prin care ajutorul financiar al guvernului britanic s-a scurs către Rusia, fapt subliniat şi de numirea, doar cu câteva săptămâni înaintea revoluţiei din 1917 a Lordului Revelstoke – preşedintele de atunci al băncii – în funcţia de ministru plenipotenţiar şi reprezentant financiar al Marii Britanii la ultima conferinţă a Aliaţilor, ţinută la Retrograd. Câştigul net realizat de bancă din această ultimă afacere a fost reamintit cu oarecare întârziere conducerii ei de către Peter Bark în 1936. El a menţionat un venit anual de 60.000 lire din aranjamentul cu Rusia pe durata războiului. Şi acesta era un calcul făcut la repezeală, în cazul unor ani fiind chiar subevaluat. Astfel, într-o singură perioadă de 12 luni, când banca a administrat 300 de milioane lire în credite oficiale, comisionul ei, calculat pe o bază de numai 1/16 % s-a ridicat la 187.500 lire. Pentru creditele mai mici, comisionul băncii a variat între 1/4% şi 1%. Chiar şi 1/4% ofereau la o sumă de 25 de milioane lire, 62.500 lire. Deşi ratele comisioanelor erau destul de modeste, mărimea creditelor necesare în timpul războiului era enormă.

Ştiind toate aceste lucruri, era, evident, esenţial fie lămurit ce fonduri fuseseră administrate de Baring's pe durata războiului, la ce sume s-au ridicat acestea şi, dacă, eventual, banii personali ai ţarului au fost incluşi în ele. Bazându-mă pe cele relatate mie de Sir Edward Reid şi pe informaţiile obţinute din convorbirile avute cu oficialii sovietici aflaţi pe atunci la Londra (înaintea vizitei lui Hruşciov şi Bulganin1), precum şi cu cei de la lvizita lui Hruşciov şi Bulganin a avut loc la bordul crucişătorului dzonikidse, în 1956, pentru rediscutarea problemelor financiare şi ai ales a celor legate de datorii.

trezorerie, am ajuns la concluzia că totalul banilor aflaţi] la Baring's era în acel moment de „sub 10 milioane de lire”, sumă ce trebuie comparată cu 40 de milioane lire sau chiar 60 de milioane lire citate în alte lucrări. Daci memoria nu mă înşală, Sir Reid a indicat suma 9 milioane lire. Referindu-mă la aceste depuneri, ar scris pe 23 aprilie 1956 în *The Times* următoarele: „Ol parte din aceste depuneri proveneau din conturi curentei relativ mici, efectuate în numele unor bănci şi companii! ruseşti, al ambasadei imperiale ruse precum şi al unor* oficiali, în perioada revoluţiei din 1917. Partea cea mai importantă provenea din banii avansaţi de către guvernul britanic celui ţarist în scopul achitării unor livrări de materii prime şi echipament militar. Guvernul britanic s-a oferit să finanţeze aceste achiziţii în schimbul decontării unor note ale trezoreriei ruse. Drept rezultat, în momentul căderii guvernului ţarist, o parte dintre bilanţuri erau excelente”.

Mulţi ani mai târziu, când mi-a fost retrezit interesul pentru acest subiect, am simţit nevoia să abordez din, nou acest capitol din activitatea băncii Baring's. Sir John Baring (în prezent Lord Ashburton), care devenise între timp preşedintele băncii şi pe care-l cunoşteam bine, nu mi-a putut totuşi oferi – sau poate că nu a vrut, din discreţie – mai multe informaţii confidenţiale decât o făcuse predecesorul său. Convorbirile de natură financiară cu sovieticii, precum şi litigiile cu caracter juridic ivite din diferitele revendicări faţă de bancă datând încă din timpul războiului şi venind din partea unor persoane particulare sau a unor firme, au pus banca în situaţia de a nu mai putea oferi informaţii suplimentare. Răspunsurile la întrebările mele trebuiau, deci, căutate în alte locuri.

O sursă potenţială de informaţii o reprezenta fosta ambasadă imperială rusă din Londra, care continuase să funcţioneze şi după revoluţie sub conducerea lui E. Sabline, fostul ataşat financiar devenit ulterior consilier (după decesul, în ianuarie 1917, al ambasadorului

rus de până atunci, Contele Alexander Benckendorff). Alte izvoare mai puteau fi arhivele Ministerului de Externe, cele ale trezoreriei, cele ale Băncii Angliei şi, după cum aveam să descopăr, cele ale guvernului britanic însuşi.

Prima sursă menţionată fusese timp de câţiva ani inabordabilă, până când documentele lui Sabline şi ale lui Benckendorff au reapărut, în sfârşit, la universitatea Columbia din New York şi, în parte, la universitatea din Leeds. Documentele lui Alexander Benckendorff ca şi cele legate de fratele său Paul, ultimul mare mareşal al curţii ţarului, au fost descoperite la mijlocul anilor '80 de nepoata acestora, doamna Nathalie Brooke, în podul unei case englezeşti de la ţară. Din 1988, ele se află în biblioteca universităţii Columbia.

Dosarele oficiale britanice referitoare la depunerile ruseşti de la Baring's şi din alte bănci britanice, precum şi cele privind familia imperială rusă, erau – după cum aveam să aflu – doar parţial accesibile publicului. Astfel, în timp ce unele deveniseră accesibile examinării datorită faptului că fuseseră supuse unei restricţii de numai 50 de ani – între timp expiraţi – altele continuau să fie încă inabordabile fiind supuse unei restricţii pe o durată de 75 de ani şi unele chiar de 100 de ani. O altă parte a acestor dosare era complet inaccesibilă, neputând fi deci niciodată cercetate. Până la urmă mi-au trebuit 15 luni de corespondenţă pentru a reuşi să conving Ministerul de Externe să-mi permită studiul anumitor dosare

mai importante. Abia după aceea mi-au fost puse la dispoziţie şi actele corespunzătoare, aflate la trezorerie şi la Banca Angliei. Ceea ce urmează acum se bazează pe informaţiile ieşite la iveală în cele din urmă din documentele şi dosarele aflate la Londra şi New York.

Un prim indiciu că noul guvern bolşevic era pe cale să-şi manifeste interesul cu privire la depunerile băneşti. Ţariste din Londra a apărut în aprilie 1918 când Ministerul de Externe Britanic a fost solicitat de către reprezentantul său moscovit să transmită instrucţiuni privind bugetul ambasadei şi al. consulatelor din Retrograd şi

Moscova. Era vorba de circa 20 de milioane de ruble (între 1 şi 1, 5 milioane lire), aflate, în cea mai mare parte în Banca de Stat şi în banca Anglo-Rusă. În contextul tulburărilor de la Petrograd, Ministerul de Externe a sugerat transferarea integrală a banilor la Moscova încercând să obţină în acest sens permisiunea lui Troţki. Aprobarea a fost dată imediat. Noi obstacole au apărut însă în momentul în care oficialii britanici, rămaşi încă în misiune la Petrograd, au cerut permisiunea să-şi transfere şi propriii lor bani la Moscova pentru a-i putea ulterior folosi, eventual şi în străinătate. Principala problemă a fost explicit exprimată **într-**o telegramă trimisă de la Petrograd către Londra: „Guvernul rus ne va permite orice transfer de fonduri de îndată ce recunoaştem în principiu dreptul lui asupra banilor fostului guvern rus aflaţi în Anglia".

Următorul pas al bolşevicilor în această direcţie avea să urmeze cât de curând. Maxim Litvinov, care fusese trimis la Londra ca potenţial ambasador, nefiind însă recunoscut oficial şi rămânând doar ca simplu „reprezentant politic" al Rusiei în capitala britanică, a abordat

 banca Baring's cu privire la folosirea de cecuri acoperite de depunerile ruseşti din această bancă, în continuare, el a trimis o scrisoare (redactată de o cancelarie de avocaţi din Londra) prezentâ**ndu-**şi totodată şi scrisorile de acreditare din partea guvernului sovietic şi indicând că acestea îi dădeau „autoritatea deplină şi unică" cu privire la ambasada rusă şi misiunea militară rusă din Londra. El aducea pe această cale la cunoştinţă băncii că „nicio altă persoană „nu era" autorizată acum să emită vreun cec sau să dispună în alt fel de conturile ambasadei sau ale misiunii militare ruse sau de orice alt cont pe care se aflau depuşi bani aparţinând guvernului rus", în consecinţă, de acum înainte, nu mai puteau fi scoşi bani de pe conturile de la Baring's. Litvinov, care la începutul carierei sale bolşevice fusese arestat în Europa pentru că folosise bancnote de 500 de ruble furate de la Banca de Stat Rusă din Tiflis şi, care, avea să ajungă ulterior ministru de externe sovietic, era hotărât să împiedice

cu orice chip folosirea banilor aflaţi la Baring's de către vechea echipă a ambasadei ruse (Sabline şi colegul acestuia – Ermatov), rămasă încă loială guvernului ţarist şi, mai apoi, celui provizoriu, înainte de a acţiona în vreun mod, banca a cerut sfatul Ministerului de Externe: „Deţinem bani depuşi în banca noastră în acest mod... Numirea lui Litvinov îi conferă acestuia autoritatea de a împiedica pe alţii să-şi exercite dreptul asupra acestor sume? Având în vedere că unele din aceste conturi sunt operative zi de zi, problema ati-tudinii ce urmează să fie luată este urgentă”.

În continuare, banca a făcut o prezentare a sumelor aflate sub controlul ei şi a modului în care conturile în cauză erau operate. Acest dosar este un util memento

asupra înţelegerilor dintre Peter Bark şi Lloyd George, iniţiate la Paris în 1915 şi continuate ulterior, în schimbul transferurilor de aur rusesc, guvernul britanic acceptase atunci să pună la dispoziţia celui rus credite însumând circa 25 de milioane lire lunar în contravaloarea depunerii de note ale trezoreriei ruse. La Londra a fost înfiinţat un comitet oficial al guvernului rus împuternicit să plătească cecurile firmelor furnizoare de armament. Contractele ca atare fuseseră negociate şi aprobate separat. Notele trezoreriei ruse aveau să fie oferite Băncii Angliei (care avea şi aurul în păstrare) şi care, la rândul ei, le deconta, transformându-le în bani lichizi care erau apoi transferaţi la Baring's. Contul respectiv de la Baring's era un aşa-zis „cont special”, deschis în numele cancelariei de credit din Petrograd, inclusă în structurile administrative ale ministerului de finanţe rus. Acest cont special era direct controlat de cancelaria de-credit şi de anumite persoane alese de la ambasada rusă din Londra. Semnatarii autorizaţi să opereze acest cont londonez nu se schimbaseră când Guvernul Provizoriu l-a înlocuit pe cel ţarist.

Litvinov l-a avertizat pe preşedintele comitetului oficial al guvernului rus de până atunci că numai el singur avea autoritatea să folosească conturile de la Baring's. Drept răspuns, el a primit o

scrisoare în care i se aducea la cunoştinţă că acest comitet nu îl recunoştea şi nu-i accepta autoritatea asupra banilor.

În apelul adresat Ministerului de Externe de Baring's, banca reamintea că de la revoluţie încoace nu existase niciun guvern oficial recunoscut căruia ea să-i raporteze situaţia conturilor şi dorea, deci, să cunoases recomandările formale aduse de Litvinov. Între timp]

 comitetul iniţial al guvernului rus se transformase în comitetul de lichidare rus, având de luptat din greu cu cele aproape 150 de companii britanice *cărora* li se datorau încă bani pentru muniţia şi armamentul deja livrate.

Ministerul de Externe a consultat, la rândul său, tre' zoreria şi, drept urmare, atât Baring's cât şi alte bănci care dispuneau de depuneri ruseşti mai mici, au fost avizate asupra faptului că nimeni nu era autorizat să se folosească de banii aflaţi în aceste conturi.

Capitolul 18

Moscova pentru aflarea adevărului despre averea Romanovilor, aproape de-a lungul întregii mele investigaţii mi-a fost inaccesibilă o sursă de informaţii de importanţă crucială. Regimul bolşevic, care a instigat uciderea familiei imperiale ruse, a avut grijă ca, timp de peste 70 de ani, nimeni să nu poată avea acces Fa arhivele oficiale. Se ştia că documentele legate de ultimele luni ale curţii ţariste – după abdicarea lui Nicolae – se aflau depozitate undeva, în Arhiva Centrală de Stat a Revoluţiei din Octombrie a URSS din Moscova, dar atâta tot. Chiar şi în perioada glasnost-ului, permisiunea de a consulta aceste dosare era obţinută cu mare greutate. Din acest motiv, cercetările mele privind avuţiile familiei imperiale – bijuterii, aur, conturi bancare, investiţii de capital – s-au rezumat practic la ceea ce se putea afla şi descoperi în afara Rusiei.

Accesul la miezul poveştii a fost posibil de-abia când această carte s-a aflat în stadiul final de pregătire şi abia acum pot fi deci comparate informaţiile provenite din sursele extra-ruseşti cu ceea ce,

eu, cel puţin, am putut descoperi în documentele oficiale ale curţii imperiale, aflate în Arhiva Centrală de Stat a Federaţiei Ruse din Moscova, reorganizată şi recentralizată.

În ciuda schimbărilor dramatice petrecute în noua Rusie, puţine lucruri se pot obţine cu uşurinţă. Vorba populară că totul rămâne interzis în Rusia, deşi cea mai mare parte a lucrurilor sunt acum posibile, pare să se aplice atât cercetărilor cu caracter academic cât şi celorlalte domenii de activitate. Tot soiul de vize, aprobări, invitaţii oficiale şi recomandări academice – fiecare dintre ele însoţită de birocraţia de rigoare – par a fi special făcute pentru a împiedica accesul oricărui străin dornic să cerceteze, în acelaşi timp însă, tonul prietenesc şi o oarecare înţelegere înlesnesc în prezent anumite activităţi de acest gen. Aşa aveau să stea lucrurile şi la Arhiva de Stat, a cărei sală mică de lectură, aflată la primul etaj al unei clădiri nepretenţioase din centrul Moscovei, situată nu departe de parcul Gorki, devenise ultimul obstacol care mai trebuia depăşit.

Nefiind sortate pe grupuri de probleme, deci greu de găsit şi de înţeles, diferitele dosare referitoare la averea imperială erau împrăştiate în sectoare complet diferite ale arhivei, găsirea şi apoi regruparea lor pe subiecte durând de fiecare dată mai multe zile.

Era absolut necesară descoperirea întregului tablou de personaje, date şi decizii şi trebuiau comparate cu cele deja ştiute, cu, desigur, foarte multă răbdare.

Având în vedere că găsirea unui dosar anume dura

În medie cel puţin două zile, planificarea timpului disponibil devenea esenţială, în acest fel, am reuşit să reflectez asupra informaţiilor deja obţinute în afara Rusiei şi să le coroborez cu cele de aici. Începând cu sinistrele rămăşiţe descoperite lângă Ecaterinenburg şi terminând cu expertiza genetică a Ministerului de Interne Britanic! din 1993, de la principalii pretendenţi precum Anna Anderson şi colonelul Golenievski până la situaţia pre – zentă a averilor Romanovilor, cercetările mele reuşiseră să contureze o imagine a celor

petrecute cu familia imperială rusă şi avuţiile acesteia.

Din multitudinea pretendenţilor „imperiali”, doar doi – Anna Anderson şi Michel Golenievski – şi-au însoţit revendicările de detalii privind banii. Şi, în timp ce Golenievski, supus unei analize amănunţite, **s-**a dovedit foarte curând a fi deosebit de dubios, adevărata identitate a Annei Anderson nu a putut fi stabilită până la mijlocul anului 1994. De aceea, revendicările lor privind averea Romanovilor au necesitat o examinare foarte atentă, rezultatele investigaţiilor noastre bazâ**ndu-**se, până la urmă, mai mult pe martori contemporani cu aceştia şi pe ceea ce am mai putut găsi în centrele financiare occidentale. Am ajuns la concluzia că, odată cu izbucnirea războiului în 1914, Nicolae făcuse tot ce i-a stat în putinţă pentru a-şi convinge rudele şi pe ceilalţi din jur să-şi repatrieze toate fondurile şi investiţiile de capital aflate în *aokl* moment în străinătate, lucru pe care l-a făcut şi el însuşi. Cu certitudine că au fost transferate din Berlin fondurile guvernamentale cu perioadă de depunere scurtă, dar nu era sigur încă dacă a fost posibil ca şi investiţiile particulare ale familiei imperiale, aflate în capitala Germaniei, să fie mutate la

530

Averea pierdută a (arilor timp. Cercetările întreprinse de mine însumi nu au scos la iveală nicio dovadă care să sugereze că banii particulari ai Romanovilor ar fi rămas la Londra, Paris sau New York, deşi conturi bancare ţariste serioase au putut fi descoperite în toate cele trei mari oraşe.

După cum am văzut, aprecierea hotărâtoare asupra avuţiei rămase în posesia familiei imperiale a fost făcută în lunile de primăvară, vară şi toamnă ale anului 1917, pe când membrii acesteia se aflau sub stare de arest la Jarskoe Selo şi, ulterior, în clădirea reşedinţei guvernatorului din Tobolsk. Aceasta a fost perioada în care Contele Benckendorff a discutat cu ei destul de amănunţit ce parte a avuţiei personale ar fi putut fi lăsată la Retrograd, ce parte din avere se mai putea considera că le aparţine şi ce condiţii financiare favorabile lor ar fi putut fi încă negociate cu Guvernul Provizoriu. Tot în această perioadă, Kerensky şi Lvov au făcut, la rândul lor, cercetări pe cont

propriu privind resursele financiare particulare ale lui Nicolae. Benckendorff a păstrat cu deosebită meticulozitate chitanţele privind bunurile rămase în palatul Alexandru, iar, după plecarea familiei imperiale la Tobolsk, tot el a asigurat sigilarea uşilor şi inventarierea bunurilor personale, de comun acord cu Guvernul Provizoriu.

Abordarea arhivelor ruseşti trebuia făcută acum în lumina acestor cunoştinţe. Două titulaturi, în special, au făcut posibilă găsirea până la urmă a celor mai importante dosare: Contele Benckendorff şi Guvernul Provizoriu.

Până la urmă am reuşit să descopăr corespondenţa Purtată concomitent de Benckendorff în 1917 cu Feodor Golovin, însărcinatul Guvernului Provizoriu cu cele răma

se de pe urma curţii imperiale, şi cu Contele Rostovtev, fostul secretar particular al împărătesei, însărcinat cu problemele financiare ale curţii şi ale familiei. Din aceste scrisori au ieşit la iveală o sumedenie de detalii privind poziţia financiară reală a familiei imperiale. Documentele relevă atât aspectele obişnuite, banale, cât şi pe cele mai deosebite. Astfel, doar cu câteva săptămâni înainte de abdicare, Nicolae i-a scris lui Benckendorff explicându-i că a întârziat să-i răspundă la o scrisoare pentru că a fost nevoit să-şi comande o nouă uniformă deoarece urma să fie fotografiat purtând ordinele şi medaliile militare şi nu panglicile şi benzile uzuale, de la curte. Conform documentelor, cu mai puţin de o lună mai târziu, Benckendorff era deja preocupat de eventuala plecare în străinătate a familiei, făcând notiţe detaliate de mână asupra pregătirilor necesare unui asemenea pas. Odată ce aceste planuri au ieşit însă din discuţie, el a început să-şi concentreze atenţia asupra intenţiilor noului guvern faţă de averea particulară a familiei imperiale în general şi a bunurilor aflate în palatul Alexandru în special, precum şi faţă de resursele băneşti pe care ţarul s-ar fi putut baza eventual în viitor. Parcurgând această corespondenţă, principala întrebare care se punea pentru mine era în ce măsură noile informaţii obţinute acum la Moscova

confirmau sau rectificau imaginea deja obţinută până acum din alte surse asupra averii ţariste. Bunurile personale ale ţarului au fost expuse riscului din momentul abdicării sale. Ceea ce am putut afla acum, reprezintă o confirmare deplină şi definitivă a lucrurilor lăsate în urmă de familie la Ţarskoe Selo şi. În Palatul de Iarnă.

Odată cu plecarea familiei spre Tobolsk, Benckendorff 532

Averea pierdută a ţarilor a făcut o listă amănunţită a bijuteriilor şi a celorlalte obiecte personale lăsate de Nicolae, Alexandra şi copii. Aceasta începe cu inventarul bijuteriilor Alexandrei („în caseta nr. 2”) – diademe, coliere, brăţări, broşe cu diamante, safire şi rubine – continuâ**ndu-**se apoi cu evantaiele ei împodobite cu pietre scumpe şi cu bijuteriile primite cadou de către împărătească de la membrii familiei precum şi din partea unor persoane aparţinând altor case regale. Urmează apoi inventarul bijuteriilor fetelor şi, semnificativ – după cum am menţionat deja în capitolul 11 – „o casetă cu diamante şi alte obiecte de preţ aparţină nd Prinţesei Victoria de Battenberg”.

Atenţia deosebită acordată de Benckendorff detaliilor a putut astfel oferi dovada necesară urmaşilor Prinţesei Victoria – actuala familie Mountbatten – în încercarea de a redobândi bijuteriile familiei, ea aflâ**ndu-**se şi acum în arhivele din Moscova.

Lista alcătuită de Benckendorff cuprinde şi lucrurile rămase în diferite încăperi ale palatului Alexandru, incluzâ**ndu-**le şi pe cele din nenumăratele scrinuri şi comode. Un dulap conţinea „lenjeria Maiestăţii Sale”; o comodă, viitoarea zestre – compusă din feţe de masă şi lenjerie – a fiicei celei mai mari a ţarului, Marea Ducesă Olga**. Într-**o altă comodă se aflau rochiile de mireasă şi aşa mai departe, lista continuâ**ndu-**se cu şaluri de mătase, carpete turceşti şi de Buhara, panglici ale diferitelor regimente, 40 de rochii pentru „vacanţe şi baluri” şi „zece rochii ruseşti cu trepă”. Benckendorff a salvat însă mai mult decât atât pentru posteritate.

Arhivele conţin şi catalogul de bijuterii personale ale Alexandrei, actualizat până în iulie 1917, cuprinzând detalii asupra tuturor pieselor achiziţionate de ea pe

când era încă Prinţesa Alix de Hessen, deci înainte de a deveni împărăteasa Rusiei.

Acesta este scris de mână, în limba engleză, şi menţionează care dintre bijuterii erau considerate de împărăteasă ca aparţinându-i şi modul cum le procurase. Sunt incluse 308 piese, începând cu un medalion lat din aur împodobit cu perle şi coral, oferit ei de unul din naşi – Maiestatea Sa Regală Prinţesa Beatrice, una din fiicele Reginei Victoria – purtând gravată data de 6 iunie 1872, ziua de naştere a Alexandrei. Altele, sunt, evident, cadouri primite de la rude apropiate cu ocazia Crăciunului, a Paştelui sau a zilei onomastice. Notiţe adăugate ulterior cu un stilou evidenţiază piesele ei favorite („pe care le port întotdeauna”), sau unde le-a lăsat până la urmă („pe biroul meu” sau „în vitrina mea din Palatul de Iarnă”). Unele dintre ultimele remarci făcute cu stiloul în iunie şi iulie 1917, indică brăţări, broşe şi medalioane oferite de ea fiicelor, Ultima notiţă de acest fel se referă la o brăţară de aur cu piatră verde în formă de inimă şi cu diamante oferită de ea „Mariei, 22 iulie 1917”, cu o săptămână înainte de a părăsi pentru totdeauna Ţarskoe Selo.

După aceea, bijuteriile personale ale membrilor familiei imperiale au fost fie furate pe drum de paznicii lor bolşevici, fie găsite pe cadavrele lor la Ecaterinenburg. Chiar şi în acest caz, a putut fi găsită în arhive lista obiectelor din aur luate de la ei în final de gardieni şi ajunse până la urmă la Moscova într-un sac.

Înaintea plecării din Ţarskoe Selo, în timp ce familia îşi revenea după pojarul şi pneumonia copiilor, precum şi după şocul abdicării şi al arestării, oficialii au continuat să se lupte cu toate celelalte probleme administra

 tive complicate ale curţii imperiale. Scrisori aflate şi acum în aceste arhive nu reflectă numai acţiunile întreprinse de Guvernul Provizoriu pentru preluarea controlului asupra bunurilor Romanovilor dar şi încercările oficialilor curţii de a lămuri soarta unor plăţi curente, în prealabil aprobate, începând cu

salariile şi pensiile tutorilor copiilor familiei imperiale, şi până la o mică sumă, lunar oferită de Marea Ducesă Tatiana unei femei vârstnice care suferea de tuberculoză. Chiar şi declaraţia de impozit a Marii Ducese Olga pe anul 1916 a făcut subiectul unei detaliate discuţii. Din venitul ei total de 277.892 de ruble (circa 28.000 lire, pe atunci), alcătuit din alocaţia anuală şi din profiturile vărsate de investiţii, ea trebuia deja să plătească 30.240 de ruble impozit încă sub vechiul regim. Acum, sub noul Guvern Provizoriu, ea urma să achite o taxă de impozit de 75.600 de ruble plus o altă suprataxă imputată de fisc, de 75.000 de ruble, deci 151.200 în total. Aceste impozite urmau să fie plătite în trei etape începând din decembrie 1917. Corespondenţa sugera că acest fapt trebuia neapărat să i se aducă la cunoştinţă Olgăi.

Documentele din arhivă relevă preluarea bunurilor imperiale pas cu pas. Majoritatea palatelor au trecut imediat în posesia statului, fostul domiciliu al împărăte-sei-Văduve Maria – palatul Anicikov – fiind, spre exemplu, preluat de Ministerul Alimentaţiei. O parte a instituţiilor din Ţarskoe Selo cum erau, de exemplu, spitalele, au fost trecute sub jurisdicţia autorităţilor locale. Administrarea propriu-zisă a palatelor a fost preluată de Ur> nou împuternicit guvernamental pentru problemele cur ţii în timp ce domeniile din jurul acestora au fost trecute ministerului agriculturii.

Guvernul Provizoriu a fost ceva mai grijuliu cu banii aparţinând membrilor unor familii regale străine. Zestrea financiară a reginei Greciei – fostă prinţesă rusă – care se ridica la 1 milion de ruble, a fost predată Greciei pe 3 aprilie 1917.

În mai puţin de două săptămâni, a fost aprobat un decret prin care capitalul de la curte al fostei familii imperiale era trecut Ministerului de finanţe. Un bilanţ separat, aflat de asemenea în arhive, indică resursele financiare totale ale curţii în martie 1917 ca fiind de 93.453.224 ruble (circa 6 milioane lire).

Aceştia erau banii pe care Nicolae îi primea de la stat pentru întreţinerea palatelor, grajdurilor, teatrelor, orchestrelor, muzeelor

etc. Cea mai mare parte a acestei sume fusese depusă în obligaţii cu dobânzi fixe, în parte în diferite bănci precum Banca de Stat, Banca de Comerţ din Moscova şi Societatea Ipotecară din Retrograd. O mică parte – circa 1, 8 milioane de ruble – fusese însă investită în obligaţiuni germane la banca Mendelssohn din Berlin.

Aceleaşi dosare relevă şi cheltuielile personale ale fiecărui membru al familiei imperiale, efectuate din alocaţiile primite de la curte, pe o perioadă de 20 de ani în urmă. Parcurgând aceste documente şi alegând la întâmplare, se poate şi acum constata, spre exemplu, cât cheltuise Nicolae pentru mâncare şi diferitele apartamente în care locuise pe când era încă tânăr ofiţer, înainte de a deveni ţar, sau cât a cheltuit el pentru ţigări în 1896, la un an după încoronare, cât cheltuiseră Alexandra şi copiii pentru săpunuri, fotografii, îmbrăcăminte şi chiar curăţarea pantofilor în 1915.

Benckendorff şi Rostovtev trebuiau să stabilească pe

 cât anume putea conta în viitor fiecare membru al familiei, în consecinţă, resursele principalilor membri ai acesteia au fost îndeaproape examinate în corespondenţa lor cu Golovin. Documentele evidenţiază sumele primite anual de fiecare în parte, când anume au primit ultimii bani şi cât mai avea fiecare, la momentul respectiv, ca avuţie personală.

Poziţia financiară a fostei împărătese Maria a fost abordată de secretarul acesteia într-o scrisoare adresată lui Golovin pe 20 martie 1917. În aceasta se sublinia că ea avea de suportat atât cheltuielile ei personale cât şi alte diferite cheltuieli oficiale cum erau: întreţinerea palatelor, salarii, pensii şi acţiuni cu caracter caritabil precum şi sume alocate unor persoane bolnave, lipsite de domiciliu sau răniţilor. Aceşti bani proveneau dintr-o alocaţie de stat care se ridica la circa 200.000 de ruble şi care era plătită în trei rate în decursul unui an; când notele de plată depăşeau în total această sumă – cum era adesea cazul – mama ţarului acoperea diferenţa dintr-un fond special, din veniturile provenite din proprietăţile ei sau chiar din banii ei proprii, de buzunar. Resursele ei particulare au fost, estimate la 500.300 de ruble (33.000

lire). Ce trebuia să facă ea acum, în noile circumstanţe? La început, Guvernul Provizoriu nu a oferit nicio soluţie. Maria primise ultima rată a alocaţiei (69.666 de ruble) în ianuarie şi, deşi statul îi întreţinea în continuare pe cei care lucrau pe proprietăţile ei, rata următoare (de aceeaşi valoare) nu i-a mai fost plătită în mai. Ea a reuşit totuşi să aranjeze şi să obţină plata cheltuielilor produse de diferitele ei călătorii la Kiev şi înapoi precum şi a ultimului drum făcut de ea la proprietatea Romanovilor, Ai-Todor, din Crimeea.

Concentrându-şi atenţia asupra problemelor financiare ale Mariei, Golovin a decis pe loc că poziţia acesteia nu era afectată de abdicarea fiului ei, Nicolae. Potrivit unei legi din 1906, descoperită în acest context de Golovin, Mariei i se promiseseră 200.000 de ruble anual în scopul acoperirii cheltuielilor propriei curţi şi a anturajului, ca văduvă a unui fost ţar, ea urmând să primească această sumă în continuare până la moarte sau până când ar fi părăsit Rusia. Golovin a descoperit totodată că Maria ar fi continuat să primească jumătate din această sumă, deci 100.000 de ruble, chiar şi dacă ar fi părăsit teritoriul Rusiei. Ca atare, el a recomandat plata cu regularitate şi în viitor a acestor bani.

Situaţia financiară a lui Nicolae şi a familiei sale era cu mult mai importantă. Ei s-au confruntat pentru prima dată cu această problemă când se aflau în captivitate la Ţarskoe Selo, cheltuielile de întreţinere zilnică crescând rapid şi o parte din banii necesari pentru mâncare fiindu-le de acum reţinuţi din conturile particulare aflate în Banca de Stat. Problema lor financiară nu s-a acutizat însă din cauza costului mâncării ci datorită unui gest profund patriotic venit din partea lui Nicolae însuşi. El s-a adresat direct noilor oficiali întrebând dacă nu poate contribui în vreun fel la noile „obligaţiuni pentru libertate”, emise de Guvernul Provizoriu pentru obţinerea unor bani suplimentari necesari acoperirii cheltuielilor crescânde de război. Examinând cererea ţarului, Benckendorff şi Rostovtev au calculat că achiziţionarea de către fostul ţar a unui număr mai mare de asemenea

obligaţiuni, adăugată la costurile crescânde ale întreţinerii lor zilnice la Ţarskoe Selo, i-ar fi subţiat acestuia foarte serios

538

Averea pierdută a ţarilor resursele financiare, mai ales în cazul în care el şi familia nu şi-ar mai fi primit şi în continuare alocaţiile obişnuite de la stat. De aceea, cei doi colaboratori loiali ai ţarului i-au cerut lui Golovin o continuare a plăţii alocaţiilor şi, totodată, permisiunea ca ţarul să poată cumpăra o parte din noile obligaţiuni. Benckendorff **s**-a simţit de asemenea obligat să-i prezinte cu exactitate lui Golovin câţi bani avea fiecare membru al familiei imperiale în conturile sale personale, la data de 1 mai 1917. El i-a explicat acestuia că averea totală a familiei se ridica la 12.111.030 de ruble (809.000 lire pe atunci, circa 15 milioane lire astăzi) la care **s**-ar mai fi adăugat dobânzile diferitelor investiţii de cap/tal individuale.

CAP/TALUL FAMILIEI TARULUI PE DATA DE 1 MAI 1917

— Împăratul

— Împărăteasa

— Tarevic/ul

— Marea Ducesă Olga

— Marea Ducesă Tatiana

— Marea Ducesă Maria

— Marea Ducesă Anastasia

Total

908.000 ruble 1.006.400 1.425.700 3.185.500 2.118.500 1.854.430 1.612.500

12.111.030

Insistând asupra fiecărei sume în parte, Benckendorff şi Rostovtev au afirmat că Nicolae dispunea de un capital format pe de o parte din ceea ce moştenise pe când era încă ţarevici şi, pe de altă parte, din ceea ce economisise în decursul anilor din alocaţiile anuale Primite din bugetul statului. Banii Alexandrei şi ai copiilor proveneau din economiile făcute din alocaţiile **indi**yiduale primite, din fondurile aflate la dispoziţia curţii

539

precum şi din fondurile vărsate de proprietăţile ţarului. Alocaţiile anuale primite de familie pentru cheltuielile personale, a căror ultimă rată fusese plătită în ianuarie 1917, au fost prezentate în felul următor:

— Împăratul
— Împărăteasa
— Ţareviciul
— Fiicele (mai tinere de 20 de ani)
— Fiicele (peste 20 de ani)
25.000 de ruble anual
200.000
100.000
33.000 (personal) 45.525 (pentru servitori) 75.000 (personal) 45.525 (pentru servitori)

Este semnificativ faptul că, oferindu-i-se lui Golovin toate amănuntele cu privire la averea personală a fiecărui membru al familiei imperiale, nu s-a făcut nicio referire la bani sau investiţii de capital aflate în străinătate. Acest fapt nu implică însă automat că asemenea fonduri nu existau, într-un dosar separat, care se ocupă cu administrarea curţii de către Guvernul Provizoriu după abdicarea lui Nicolae, există un raport detaliat intitulat: „Situaţia capitalului financiar al copiilor ţarului abdicat în străinătate”. Deasupra titlului găsim scrise cu cerneală cuvintele: „la data de 1 iulie 1914”. Acest raport oferă toate amănuntele investiţiilor individuale ale fiecăruia dintre copiii ţarului precum şi ratele de schimb ale lirei sterline şi ale mărcii germane.

Suma totală a acestor fonduri se ridica la 12.826.978 ruble – circa 1, 3 milioane lire la rata de schimb din 1914.

Din aceşti bani, peste 5 milioane de ruble erau ale lui Alexis, în cazul marilor ducese sumele variind între

 „CAPITALUL INVESTIT ÎN

STRĂINĂTATE ăL COPIILOR ŢARULUI („la 1 iulie 1914”)

Investiţia

— Alexis: obligaţiuni de stat cu 4%

acţiuni cu 41% la societatea de căi ferate Razansko. Uralskaia acţiuni cu 4% Razansko Uralskaia acţiuni din Prusia cu 31%

Volumul investiţiilor şi moneda

1.195.000 mărci 47.500 mărci

Total

Echivalent ruble

2.500.000

1.963.300

548.700 21.850

5.033.850

— Olga: acţiuni străine cu 5% (emise 1822)

acţiuni cu 4% la societatea de căi ferate Moscova-Smolensk acţiuni din Prusia cu 31%

115.736 lire 1.094.862, 56

730.500 mărci 336.030 1.548.700 mărci 712.402

Total 2.143.294, 56

Tatiana: acţiuni străine cu 5%

(emise 1822) 115.736 lire 1.094.862, 56

acţiuni cu 4% Moscova-Smolensk 560.100 mărci 257.646

acţiuni din Prusia cu 31% 1.475.400 mărci 678.684

Total 2.031.192, 56

Maria: „acţiuni străine cu 5%

(emise 1822) 115.736 lire 1.094.862, 56

acţiuni cu 4% Moscova-Smolensk 354.300 mărci 162.978

acţiuni din Prusia cu 31% 1.390.000 mărci 639.400

Total 1.897.240.56

Anastasia: acţiuni străine cu 5%

(emise 1822) 115.736 lire 1.094.862, 56

acţiuni cu 4% Moscova-Smolensk 242.200 mărci 65.412

acţiuni din Prusia cu 31% 1.298.100 mărci 597.126

Total 1.757.400.56

TOTAL

12.862.978.24

2.143.000 pentru Olga şi 1.757.000 pentru Anastasia. Partea de investiţii în monedă străină atingea 4.379.448 în ruble (462.944 lire) şi suma de 4.021.228 ruble, corespondentă în mărci germane. Investiţiile plasate în lire sterline erau limitate la cele patru fete, fiecare dintre ele având 115.736 line **într-**o serie de obligaţiuni cu o dobândă de 5%, emisă iniţial în 1822. Rublele plasate în mărci erau împărţite la toţi cei cinci copii, fragmentate în obligaţiuni cu o dobândă de 4% ale societăţii de cale ferată Moscova-Smolensk, nu altele cu 3 1/2% dobândă, originare din Prusia şi, în fine, în altele cu 4% de la societatea de cale ferată Razansko Uralskaia.

Acestea au fost datele oferite în vara anului 1917 Guvernului Provizoriu de Benckendorff şi Rostovtev.

În încercarea noastră de a clarifica resursele financiare interne şi externe de atunci ale familiei imperiale precum şi pe cele care ar mai putea <încă exista intacte undeva, în lume, trebuie să comparăm aceste cifre citate aici în cazul copiilor, în iulie 1914 ca şi pe cele oferite ulterior, în mai 1917, vizând întreaga familie, cu datele descoperite de noi până în prezent şi deja menţionate în capitolele precedente.

În concluzie, ce se cunoştea cu privire la averea familiei? Paul Benckendorff a menţionat în memoriile sale publicate în Occident, că averea familiei imperiale se compunea din capitalul lui Nicolae de „sub 1 milion de ruble”, cel al Alexandrei de 1 1/2 milioane şi din cel al celor cinci copii („atât cel plasat în străinătate cât şi cel aflat în Banca de Stat”) şi care varia „între 2 şi 3 milioane pentru fiecare”.

Din această apreciere reiese că doar copiii ar fi avut bani depuşi în străinătate şi că resursele totale ale fa

Averea pierdută a ţarilor se ridicau la o sumă între 12 şi 17 milioane de ruble. Totodată, Lvov şi Kerensky – conducătorii succesivi

ai Guvernului Provizoriu – care efectuaseră la rândul lor cercetări pe cont propriu punând ulterior rezultatele la dispoziţia anchetatorilor lui Sokolov, au indicat că totalul resurselor financiare ale familiei imperiale se ridică la circa 14 milioane de ruble, inclusiv banii din afara Rusiei.

Dispunem, de asemenea, de estimarea neoficială a averii particulare a familiei, publicată anonim la Retrograd în 1918 în cartea *The Făli of ttjp Romanovs*, estimare pe care studiul actual al arhivelor o confirmă din plin ca fiind similară cu cea oferită de Benckendorff lui Golovin. Autorul anonim fusese, deci, foarte bine informat.

În sfârşit, toate cercetările şi informaţiile obţinute în marile centre financiare mondiale – Londra, Paris, New York – nu au scos la iveală nicio dovadă că bani ai

Romanovilor ar mai exista pe undeva. Această constatare, asociată cu apelul – solid documentat istoric – adresat de Nicolae în 1914 compatrioţilor săi de a-şi repatria pe cât posibil cu toţii şi în întregime capitalul aflat în afara hotarelor Rusiei şi cu presupunerea asociată acestuia că şi el a procedat în mod similar, su gerează cu tărie că motivul pentru care mai existau încă bani ai copiilor în străinătate în 1914 era unul pur prac tic, aceste investiţii neputând fi din punct de vedere tehnic lichidate la timp şi suficient de rapid, din cauza izbucnirii războiului.

Mai există, de asemenea, şi alte argumente care ne ac să credem că lista găsită de noi acum în arhiva din Moscova reprezintă ultima evaluare – făcută de banca

543

Mendelssohn din Berlin – a banilor depuşi acolo nu cu mult înainte.

În primul rând, data de pe antetul acestei liste este 1 iulie 1914, fapt care sugerează că este într-adevăr vorba de ultima estimare privind banii copiilor, înainte cu doar două săptămâni de începerea ostilităţilor cu Germania care au zădărnicit o continuare a comunicaţiilor cu capitala germană, în arhive nu există nicio altă evaluare, datată ulterior.

În al doilea rând, această listă se prezintă ca atare asemenea u-ul document de evaluare pe care o bancă internaţională serioasă, cum era Mendelssohn, ar fi oferit-o, subîmpărţind foarte exact şi ordonat investiţiile germane, ruseşti şi britanice făcute în diferitele obligaţiuni şi acţiuni cu dobânzi fixe.

În fine, prezumţia că aceştia sunt într-adevăr banii copiilor de la banca Mendelssohn este susţinută de amintirile mătuşii acestora, Marea Ducesă Olga, exprimate 40 de ani mai târziu. După cum nota biograful ei, Ian Vorres: „Marea Ducesă mi-a povestit de un alt caz de administrare financiară îngrijorător de proastă. Cu puţin înainte de 1914, alocaţia anuală acumulată în timp a celor cinci copii ai lui Nicolae, atinsese suma de 100 de milioane de ruble. Contrar dorinţei împăratului, Ministerul de Finanţe, împreună cu unul sau doi bancheri particulari de frunte, au investit fiecare din aceste ruble [în obligaţiuni şi acţiuni germane. Nicolae a criticat aceşti pas dar a fost permanent asigurat de aceştia că era investiţie sigură şi foarte profitabilă. După primul războ mondial, această avere **s-**a evaporat, bineînţeles”.

Deşi memoria Olgăi pare să exagereze **într-**o oare care măsură sumele implicate, este cert că investiţii

544

Averea pierdută a ţarilor plasate în Germania, împreună cu cele în mărci făcute de Curte şi menţionate anterior, au rămas neatinse în cursul războiului, aflâ**ndu-**se încă acolo şi în 1917 şi fiind revendicate de Marea Ducesă Xenia şi rudele ei abia în 1933, când erau deja masiv devalorizate de inflaţia galopantă care bântuise în Germania în anii precedenţi.

Arhivele din Moscova ne oferă acum aceleaşi informaţii pe care Benckendorff, Lvov şi Kerensky le aveau în 1917. Chiar şi diferenţele dintre estimările individuale exprimate de aceştia asupra averii particulare a familiei imperiale, devin acum mai uşor de înţeles.

Aceştia ştiau – după cum ştim-şi noi între timp – că averea familiei din Rusia se ridica la circa 12 milioane de ruble. Ei ştiau, de asemenea – ca şi noi acum – că doar copiii aveau peste 12 milioane de ruble în afara Rusiei, în 1914. Dificultatea întâmpinată de cei trei – ca

și de noi, actualmente – a fost de a aduna aceste două sume împreună. Banii copiilor din străinătate trebuiau evaluați; în această încercare, problema lor – care l-ar fi încurcat de altfel pe orice expert în materie de finanțe dornic să întreprindă această încercare în locul lor – era nu numai că investițiile erau blocate **într-**o țară inamică dar ele erau plasate în trei feluri de devize: ruble, mărci germane și lire sterline. Cei trei și-au dat toată silința, lucru pe care-l vom face și noi acum.

În general, putem acum rezuma situația financiară a familiei imperiale ruse în vara anului 1917 după cum urmează: fiecare membru dispunea de o avere personală în ruble alcătuită din investiții de capital, un cont bancar curent și bani lichizi, în total era vorba de 12 milioane de ruble, în plus, cei cinci copii mai aveau depuneri personale în străinătate despre care putem

afirma că se aflau în banca Mendelssohn din Berlin, totalizând în 1914 alte 12 milioane de ruble. Fiecare membru al familiei mai continua apoi să primească de la stat bani pentru cheltuielile de zi cu zi, sume care erau permanent supuse renegocierii cu noul guvern și în mod constant diminuate de facto.

Banii necesari administrării și în continuare a curții imperiale fuseseră transferați în responsabilitatea Ministerului de Finanțe.

Fosta împărăteasă Alexandra continua încă să aibă niște investiții de capital și la Darmstadt, deci într-o țară inamică, acestea fiind însă minore. Ultimul bilanț al acestora – cel al anului 1913 – indică un venit de 12.237 de mărci (și acest act există încă în arhive), care, calculat pe baza dobânzilor fixe ale diferitelor obligațiuni menționate anterior, sugerează un volum total de circa 305.000 de mărci, adică circa 150.000 de ruble sau 15.000 lire. Acest venit era cheltuit de împărăteasă în principal pentru achiziții de bijuterii, îmbrăcăminte, porțelanuri, fotografii și alte lucruri personale de mai mică importanță. Nu există nicio dovadă că Nicolae însuși ar fi avut bani în străinătate.

În concluzie, resursele financiare aflate în afara hotarelor Rusiei

erau alcătuite din investiţiile copiilor şi micile investiţii ale Alexandrei din Germania, din anumite investiţii plasate de curte în Germania şi din sumele mari ale guvernului ţarist descoperite de noi la Londra, Paris şi New York. Resursele strict ruseşti ale familiei se limitau astfel la investiţiile personale şi la conturile bancare ale fiecăruia.

Arhivele ne oferă acum dovezi amănunţite cum aceşti bani particulari au fost treptat absorbiţi de guvernele ce

 au urmat – mai întâi de cel provizoriu, apoi de cel bolşevic. Pe 20 martie 1917, în virtutea unui decret al Guvernului Provizoriu, proprietăţile şi capitalul curţii imperiale au devenit automat proprietate de stat. Un alt decret, emis pe 14 aprilie 1917, dispunea ca toate sumele de bani aparţinând familiei împăratului să fie transferate Ministerului de Finanţe, conturi noi, separate, pentru fiecare în parte, urmând să fie deschise, în final, după o serie de alte decrete prin care erau naţionalizate băncile şi confiscate depunerile oamenilor „înstăriţi", guvernul bolşevic a introdus pe 13 iulie 1918 un decret special prin care era naţionalizată şi „proprietatea împăratului", în el specificându-se că proprietatea lui Nicolae şi a predecesorului său, Alexandru al III-lea, „incluzând investiţiile din Rusia şi din străinătate aparţineau acum URSS-ului". În acest decret se mai adăuga că persoanele care aveau cunoştinţă de aceste lucruri erau obligate să le comunice autorităţilor într-un interval de două săptămâni, în caz contrar fiind pasibile de pedeapsă. Comisii special înfiinţate urmau să dea de urma bunurilor aflate în afara graniţelor Rusiei. Toate proprietăţile şi bunurile trebuiau să fie trecute unui împuternicit al guvernului, banii urmând să fie transferaţi Băncii Poporului. Acest decret a fost semnat personal de Lenin. Răzbunarea lui finală, de la Ecaterinenburg, avea să urmeze după numai trei zile.

Capitolul 19

cui:

Începând cu ziua abdicării sale, Nicolae a fost treptat despuiat de toate privilegiile imperiale asemenea cunoscutei păpuşi ruseşti Matrioşka. Prima pierdută a fost puterea de a-şi decide propria soartă,

propriul destin, urmată inevitabil de palatele imperiale, trenuri, iahturi, bijuteriile de stat, apoi bunurile particulare şi în final chiar şi propria-i viaţă şi cea a familiei. Tot ce a mai rămas au fost posesiunile Romanovilor din străinătate fie ele sub formă de bijuterii, aur, proprietăţi, bani sau capital investit. De soarta bijuteriilor şi a aurului ne-am ocupat deja încercând să le dăm de urmă. Am reuşit să descoperim conturile ţariste de la Londra, Paris şi New York, să lămurim situaţia banilor Romanovilor de la Berlin, folosindu-ne atât de sursele de informaţii apusene cât şi de Arhivele de Stat ruse. A sosit, deci, momentul să luăm în considerare întrebarea

548

Averea pierdută a ţarilor centrală, care a stat la baza întregii noastre investigaţii. A cui avere am descoperit-o de fapt?

Această întrebare fundamentală nu a constituit doar pentru noi un imbold de a descoperi şi identifica fondurile ţariste. „Aurul ţarist” s-a transformat mult prea repede şi direct în „banii proprii ai lui Nicolae”. Fondurile ţariste din Londra au devenit „conturi personale ale familiei”. „Aurul din San Francisco” a fost etichetat drept „depunere în străinătate a lui Nicolae”. Privite retrospectiv, aceste presupuneri au fost, toate, mult prea repede şi fără rezerve acceptate ca atare şi transmise sub această formă şi mai departe. Naşterea lor însă, este strâns legată de trăsăturile reale ale regimului ţarist.

Când Nicolae se afla la putere, aurul ţarist – indiferent unde se afla – era sub comanda lui exclusivă, putând fi depus, transferat sau distribuit după bunul lui plac. Alocaţiile primite de el anual din bugetul de stat rus erau „ireductibile” şi „nu constituiau subiect de dezbatere pentru organele legislative”. Una dintre ultimele lui tranzacţii financiare dinaintea abdicării şi, cu siguranţă, ultima care l-a implicat pe Peter Bark, rezumă de altfel totul: ţarul a trecut pur şi simplu nişte bani din fondul secret de stat în propriul buzunar printr-o banală cerere adresată ministrului său de finanţe, un transfer care – deşi rar în decursul domniei lui – fusese atunci perfect legitim. Aceasta este adevărata bază a oricărui regim autocratic: „L’état c’est moi!”

Când puterea unui despot este dublată de posibilitatea de a

decide în secret când şi unde se transferă bani în şi din conturile sale şi ale statului, toate acestea Purtate în numele lui – cum a fost cazul cu ţarul Nicolae 91 II-lea – atunci labirintul propriilor sale afaceri financiare particulare devine cu adevărat de nepătruns.

Această întrepătrundere a banilor personali cu cei ai „şefului de stat”, asociată cu nevoia aparentă de a proteja excesiv totul de privirile mai curioase, a reprezentat un obstacol suplimentar în calea tuturor investigaţiilor care au urmat. Este adevărat că atât Nicolae cât şi predecesorii lui, ca ţari şi şefi de stat, au făcut în mod deliberat o distincţie cel puţin formală între banii familiei şi cei ai statului, recunoscând chiar deschis care palate, spre exerfipiu, fuseseră direct moştenite de la rudele lor şi care aparţineau, de fapt, statului. Cu toate acestea, în perspectivă istorică această diferenţiere se atenuează simţitor dacă ne amintim că veniturile provenite din domeniile coroanei (apanajul) – din care erau întreţinuţi prin sume anuale marii duci şi marile ducese şi atâţia alţii pe lângă ei – au fost introduse iniţial de Ecaterina cea Mare, care le-a cumpărat din banii atribuiţi ei de către statul rus pentru cheltuielile proprii.

Nu este însă ceva nou. O parte din averea personală actuală a Reginei Elisabeta a II-a a Marii Britanii, a putut fi urmărită şi dedusă din trecut, din diferitele surplusuri rămase din alocaţiile provenite de la bugetul de stat al primilor ani ai domniei Reginei Victoria, **într**-una dintre cele mai detaliate analize recente ale situaţiei financiare ale familiei regale britanice, Philip Hall a formulat acest lucru astfel: „De la introducerea listei civile (alocaţia financiară acordată de parlament familiei regale pentru cheltuielile propriei gospodării) în forma ei actuală în 1830, prin care suveranii nu mai erau nevoiţi să aloce din ea fonduri destinate şi guvernului civil (deci exclusiv la dispoziţia lor), monarhii au reuşit să extragă profit de pe urma acesteia chiar până la sfârşitul ultimei domnii în această ţară. Ei au putut economisi bani din fondurile formal prevăzute pentru salarii şi alte cheltuieli

 asemănătoare, trezoreria admiţând transferul acestor fonduri în propriul buzunar al suveranului, deci spre folosul strict personal al acestuia”. Hali a calculat că surplusurile rămase de la începutul domniei Reginei Victoria **s-**au ridicat la peste 1, 5 milioane lire sau circa 67 milioane lire la nivelul din 1991.

Contradicţia dintre un monarh ca persoană şi funcţia sa, ca şef de stat, este diferit interpretată, depinzând de natura constituţională sau autocratică a monarhiei respective, în cazul Marii Britanii, marea schimbare **s-**a produs în 1830 când alocaţia lui William al IV-lea, prevăzută în lista civilă, nu mai era destinată să acopere nicio cheltuială guvernamentală, uzul ei fiind limitat la „demnitatea şi starea coroanei şi la confortul personal al Maiestăţilor lor”.

În Rusia, anumite schimbări au avut loc în 1906, ca răspuns la presiunile revoluţionare ale momentului dar, chiar şi în 1917, Nicolae **–** care făcea totuşi o diferenţă între proprietatea de stat şi cea a familiei **–** continua să deţină în mâini puterea de a transfera resursele financiare din**tr-**o parte în alta, la libera lui alegere.

Această distincţie a fost interpretată la două curţi de justiţie în moduri diferite, nu în Rusia ţaristă ci în Finlanda şi SUA, în acelaşi an, 1929.

Într-unul din cazuri era vorba de dreptul de proprietate asupra unui fost domeniu ţarist din Finlanda, contestat şi revendicat de sora lui Nicolae, Marea Ducesă Xenia.

În cel de-al doilea caz erau dezbătute pretenţiile emise de rude ale lui Nicolae şi, respectiv, de guvernul sovietic, faţă de depuneri financiare aflate în două bănci americane din New York.

În Finlanda, era vorba de dreptul de posesiune asupra proprietăţii Halila, în principal, şi încă câteva

proprietăţi mai mici, despre care Xenia pretindea că fuseseră cumpărate de tatăl ei, Ţarul Alexandru al III-lea, la preţul de 100.000 de ruble în 1892. Statul finlandez era de părere că obiectul discordiei era o proprietate a „statului” rus şi, ca atare, fusese în mod legitim

preluat de Finlanda în virtutea Tratatului de la Dorpat. La rândul ei, Xenia susţinea că era vorba pur şi simplu de un bun personal al tatălui ei. Pentru a rezolva această dilemă, avocaţii finlandezi au fost nevoiţi să parcurgă în detaliu legile de proprietate şi modul în care îl afectau acestea pe ţar. Acesta este de altfel exact şi punctul care ne interesează pe noi în încercarea de a asuma cuiva dreptul de proprietate asupra aurului şi a banilor ţarişti pe care am reuşit să-i descoperim. Curţii de justiţie finlandeze i s-a spus că, potrivit legilor imperiului rus, ţarul putea să posede trei categorii de proprietăţi particulare şi anume: cea moştenită de el de la predecesori şi faţă de care niciun alt membru al familiei nu avea vreo pretenţie de moştenire; proprietatea comună a familiei imperiale, indivizibilă, şi proprietatea lui personală la care aveau drept de moştenire urmaşii lui. „A fost adesea dificil de făcut o distincţie între aceste genuri de proprietăţi, printre altele şi din cauza faptului că ţarul era înzestrat cu o putere autocratică”, s-*a* argumentat curţii finlandeze.

Avocaţii au evidenţiat faptul că, având în vedere că Halila fusese de facto cumpărată de cancelaria rusă şi nu de Alexandru al III-lea personal, ea era în esenţă o proprietate de stat şi, deci, nu putea fi moştenită de rudele acestuia.

Când aceeaşi problemă s-a pus la New York, avocaţii părţilor combatante au argumentat la fel de controversat. Cel reprezentând-o pe mama lui Nicolae – fosta împărăteasă Maria – şi pe alţi membri ai familiei, a susţinut

552

Averea pierdută a ţarilor pur şi simplu că „toate fondurile de stat sau bunurile guvernului ţarist aflate în prezent în America rămân proprietate personală a ţarului asasinat, Nicolae. În momentul transferului acestora în SUA, ţarul era proprietarul personal recunoscut al tuturor fondurilor statului şi această stare de lucruri – acceptată internaţional – trebuie cu siguranţă luată în considerare”.

Avocatul reprezentând interesele autorităţilor sovietice vedea situaţia destul de diferit, fireşte. Fondurile de stat strânse de la naţiune, a subliniat el, „rămân întotdeauna proprietate de stat,

indiferent cât de absolut şi de total este controlul exercitat de un conducător asupra lor atâta timp cât acesta se mai află la putere. Şi cu cât controlul său a fost mai total, cu atât mai drastică este decăderea din drepturi a acestuia din momentul în care încetează să se afle în fruntea statului şi a guvernului".

Între timp, parcurgând descoperirile făcute, consider că trebuie luat serios în considerare argumentul că Nicolae, respectiv orice succesor legitim al său (mai degrabă decât oricare rudă) ar putea fi capabil să revendice pe cale juridică fondurile ţariste importante de stat despre care am scris anterior. Această bază legală trebuie acum aplicată de noi principalelor posesiuni ale Romanovilor pe care am reuşit să le redescoperim.

Rămăşiţele aurului ţarist sunt, **într**-un fel, mai uşor de reperat decât banii depuşi în străinătate. Nu există dovezi conform cărora Nicolae ar fi investit vreodată banului personali în aur. Depunerile aflate în Banca Angliei în Perioada valabilităţii etalonului aur sau în oricare Perioadă în care lira sterlină a fost liber convertibilă – deci când nu a existat vreun obstacol în transformarea „rei sterline în orice altă deviză – erau practic echiva –ente cu aurul. Dar prin faptul că aurul nu produce

dobânzi, el nu a reprezentat desigur un stimul în acest sens, nefiind interesantă păstrarea unui stoc personal de aur, indiferent de mărime. Din acest motiv, nu ne rămâne decât să încercăm să interpretăm dreptul de proprietate asupra aurului rusesc împrăştiat în afara teritoriului acestei ţări.

Stocul acaparat de bolşevici la Retrograd sub ameninţarea armelor, precum şi restul de aur care le-a căzut în mâini când Janin l-a predat pe amiralul Kolchak şi aurul părăsit de acesta în 1920, au devenit proprietăţi de stat ale noului regim. Aurul transportat şi vândut la Vladivostok şi în Hong Kong de către Kolchak, în schimbul muniţiei şi armelor, a devenit proprietatea legitimă a partenerilor săi de afaceri. Acesta este cazul şi cu aurul care a fost iniţial amanetat

băncilor vestice, de la Hong Kong la San Francisco, în schimbul ofertelor de credit. O parte a acestuia a fost preluat de noii proprietari legitimi în momentul în care plăţile pentru muniţia şi armamentul deja furnizate au fost efectuate; o altă parte a luat drumul băncilor din Londra şi New York ca rambursare parţială a unor credite primite deja de Kolchak. Mai rămâne aurul transportat în mare secret la Londra în timpul războiului. Cui îi aparţine acesta?

În convingerea eronată că Nicolae transferase un bun particular al său, mai mulţi curteni au presupus că acesta „aparţinea" familiei care încerca să-şi pregătească o rezervă pe care **s**-ar fi putut baza ulterior în cazul unui exil. Dar nu a fost cazul. Acestea erau rezervele naţionale ale statului rus, în mod legal transferate la Londra, în virtutea unor acorduri liber negociate şi acceptate de Peter Bark în cadrul unor serii de consfătuiri ale Aliaţilor, de la Paris şi Londra. Un timp a fost subiect de dispută faptul că guvernul rus ar fi amanetat doar aurul

554

Averea pierdută a ţarilor trimis ia Londra, fără să cedeze şi dreptul de proprietate asupra acestuia. După cum am văzut mai devreme, subterfugiile financiare ingenioase ale lui Peter Bark au contribuit la întărirea acestei iluzii în efortul său de a masca sau măcar frâna erodarea acoperirii în aur a rublei. El a acceptat în schimb obligaţiunile acoperite în aur (acestea, de altfel, se aflau încă în Banca Angliei pe când el lucra acolo în funcţia de consilier) care urmau să fie ulterior replătite. Realitatea a fost însă că aceste obligaţiuni şi plăţile în aur implicate de ele ar fi fost foarte probabil anulate de enormele datorii de război ale Rusiei, care au continuat să crească încă pentru o bună perioadă de timp şi după revoluţie. Aşa-zisul „aur rusesc" ar fi devenit automat „aur britanic" şi ar fi rămas şi în continuare în seifurile Băncii Angliei.

Trecând de la aur la bijuterii şi la investiţiile de capital, înseamnă să atingem miezul dilemei imperiale privind dreptul de proprietate, problemă care afectează şi casa regală Windsor şi oricare altă monarhie de lungă durată în aceeaşi măsură ca şi pe Romanovi. Ce

aparţine de fapt statului şi ce este particular şi-câte categorii de proprietate există în realitate în acest caz?

În ceea ce priveşte bijuteriile coroanei spre exemplu, fie ele britanice sau ruseşti lucrurile sunt uşor de clarificat: ele aparţin fără discuţie statului. Dar atât Roma-novii cât şi Windsorii par să fi inclus în „această categorie şi alte bijuterii: cele trecute de un suveran altuia, niciodată considerate ca fiind particulare sau în sens mai larg ca bun al familiei regale. Defunctul Lord Cobbold a definit această categorie aparte de bijuterii (pe vremea când era lord şambelan) în 1971 în faţa unei comisii speciale, în felul următor: „Există şi alte bijuterii, e*c. care sunt considerate de Maiestatea Sa ca obiecte

de familie. Regina nu consideră în niciun sens praci vreuna din aceste piese ca fiind la libera ei dispozi personală”. Exemple în acest sens sunt darurile oferite Reginei Victoria şi Reginei Alexandra. Termenul oficial britanic pentru acestea este de „proprietate legală inalienabilă”. La fel şi Romanovii au posedat bijuterii de stat diferite de cele ale coroanei, care au fost trecute în decursul timpului de la un suveran la altul. Pe când inventaria obiectele lăsate de fosta familie imperială la Ţarskoe Selo, Contele Benckendorff a făcut o distincţie similară între ceea ce numea el „diamantele personale ale Maiestăţii Sale” şi „diamantele coroanei”.

Aşa cum membrii familiei regale britanice au propriile lor bijuterii personale, aşa au avut şi Romanovii. Am urmărit destinul bijuteriilor personale ale fostei împără-tese Maria şi, până la un punct, şi pe al celor aparţinând împărătesei Alexandra, întrebarea care se pune acum este dacă în urma loviturii de stat bolşevice ambele categorii de bijuterii – personale-şi de stat – au devenit automat proprietate de stat. Noul guvern bolşevic nu numai că a naţionalizat proprietatea particulară în Rusia, dar a avut totodată grijă să aducă sub controlul statului şi toate bunurile familiei Romanov, cu trei zile înaintea uciderii acesteia la Ecaterinenburg. Decretul, semnat personal de Lenin, a inclus în mod voit proprietatea lui Nicolae şi a tatălui său,

Alexandru ai III-lea, şi, în plus, a specificat nom-inal pe toţi marii duci şi pe celelalte rude principale ale lui Nicolae, conţinând chiar şi un arbore genealogic pentru a cuprinde cât mai mulţi în acest sens, atât bijuteriile coroanei cât şi cele personale lăsate în urmă la Retrograd şi prin alte locuri de către familia imperială, fuseseră preluate legal de către stat. Chiar şi bijuteriile personale, scoase din Rusia de

556

Averea pierdută d (*arilor* fosta împărăteasă Maria şi de cele două fiice ale ei, ar fi intrat în această categorie, cel puţin conform autorităţilor bolşevice. La fel ar fi fost” cazul cu bijuteriile furate din palatele Romanovilor şi scoase în secret pe diferite căi „în Occident. Dar de îndată ce autorităţile bolşevice însele au început să vândă lucrurile familiei prin intermediul diferitelor case de licitaţie din apus (în anii ’20 şi ’30), această distincţie a devenit foarte greu de făcut sau cel puţin de dovedit.

Un alt caz juridic rezultat direct din tragedia Romanovilor ar fi, spre exemplu, cazul familiei Mountbatten. Ar putea oare aceasta acum – pe bună dreptate – să înainteze o revendicare privind localizarea şi redobândirea casetei cu bijuterii şi a conţinutului acesteia, care aparţinuse Prinţesei Victoria, lăsată în urmă de aceasta în St. Petersburgul anului 1914?

Enigme juridice similare înconjoară dreptul de proprietate asupra banilor ţarişti şi particulari ai Romanovilor. Ceea ce am descoperit în final a fost că, la mijlocul anului 1917, familia imperială rusă – Nicolae, Alexandra şi cei cinci copii – avea circa 12 milioane de ruble sub formă de investiţii de capital personale, bani aflaţi pe conturi curente şi bani lichizi, în Rusia, în plus, mai ştim acum că, copiii – ai căror bani proveneau la rândul lor din proprietatea familiei asupra domeniilor coroanei şi din alocaţiile individuale oferite de bugetul de stat – mai posedau anumite investiţii de capital în străinătate în 1914, care se ridicau la alte circa 12 milioane de ruble, din care o treime erau plasaţi în obligaţiuni germane şi o altă treime în obligaţiuni britanice. Putem presupune că acest ultim capital a rămas blocat la Berlin până la sistarea ostilităţilor primului război mondial, în afara acestor

fonduri, nu am găsit absolut nicio dovadă că

banii particulari ai Romanovilor ar fi rămas la Londra, Paris sau New York. Am constatat însă că fonduri ţariste importante mai existau în bănci britanice, franceze şi americane la sfârşitul primului război mondial şi am rămas cel puţin cu impresia că o bancă elveţiană ar fi putut de asemenea deţine ceva depuneri ţariste mai mici. În total, se poate afirma că circa 100 de milioane lire au rămas plasaţi în asemenea conturi ţariste la Londra, Paris şi New York şi, posibil, Geneva.

O dată în plus ne confruntăm cu întrebarea: cui i-au aparţinut aceşti bani, respectiv aceste investiţii de capital atât de variate şi cine ar putea revendica ce a mai rămas din ele?

Banii iniţial alocaţi curţii imperiale pentru întreţinerea palatelor şi a restului, circa 93 de milioane de ruble în 1917, din care o mică parte se mai aflau în banca Mendelssohn din Berlin, au fost în mod legitim preluaţi de Guvernul Provizoriu în martie 1917. Banii şi capitalul particular investit al familiei imperiale şi aflat în Rusia – circa 12 milioane de ruble în mai 1917 – au fost iniţial transferaţi pe conturi separate, individuale, la Ministerul de Finanţe de către Guvernul Provizoriu, continuând însă să rămână cub controlul direct al lui Nicolae. Ulterior, aceste conturi au fost treptat folosite şi consumate pentru a plăti întreţinerea familiei imperiale în captivitatea din Siberia şi, fără discuţie, mai târziu, preluate de guvernul bolşevic în virtutea primelor decrete emise, vizând latura financiară. Dacă ar mai fi rămas ceva bani, aceştia ar fi fost înghiţiţi prin decretul semnat de Lenin pe 13 iulie 1918.

Rămân deci banii şi capitalul ţarist şi al Romanovilor investiţi în afara Rusiei. Singurele fonduri personale descoperite de noi în străinătate au fost cele ale copiilor.

Averea pierdută a ţarilor de la Berlin, moştenite de marea Ducesă Xenia şi de rudele acesteia din partea familiei Romanov în

1933. Acest fapt nu exclude însă că alte conturi ale familiei imperiale, răzleţe şi rătăcite, nu ar putea ieşi la iveală într-o bună zi la Londra, Paris, Geneva sau New York, fapt care pare însă acum improbabil. Dacă asemenea conturi şi-ar face într-adevăr apariţia şi ar putea fi definite ca proprietate privată a membrilor fostei familii imperiale ruse, rudele aflate încă în viaţă ar putea desigur emite unele pretenţii asupra lor, aşa cum au făcut-o în cazul depunerilor din Berlin.

Rămânem până la urmă, deci, cu cele circa 100 de milioane lire aflate în conturile ţariste de la Paris, Londra şi New York în 1918, grosul acestei sume fiind oricum deja distribuit de guvernele britanic şi american unor creditori ai fostului regim ţarist. Revendicarea acestor bani ţarişti este o problemă cu totul diferită. Dacă Nicolae ar fi supravieţuit la Ecaterinenburg şi s-ar fi reîntors pe tron sau, în mod asemănător dacă Alexis ar fi fost înscăunat sub forma unei regenţe (care a fost de altfel dorinţa multor monarhi exilaţi) aceşti bani ar fi putut deveni o ţintă a regimului respectiv, a ţarului rein-staurat, dar nu şi a rudelor acestuia. Dacă un astfel de monarh, atunci sau cândva în viitor, ar fi dorit sau ar fi fost într-o poziţie să poată să obţină această avere pe la diverse curţi de justiţie, şi, dacă ar fi avut sau i s-ar fi atribuit puterea autocratică necesară să controleze şi să folosească aceşti bani, este o altă problemă.

Aceştia continuau să fie administraţi fără însă să prejudicieze dreptul de principiu al trezoreriei, de a aPela la ei în viitor în cazul în care anumite datorii trebuiau achitate. Litvinov a fost şi el informat asupra festei decizii. Trezoreria nu s-a mulţumit însă cu atât.

Ignorând unele aspecte mai sensitwle ale relaţiei dintre bănci şi clienţi în general, ea le-a cerut acestor bănci să transfere depunerile ruseşti Ministerului Britanic de Finanţe în virtutea faptului că aceşti bani fuseseră oricum integral avansaţi guvernului rus de către ea. Acest lucru nu era decât în parte adevărat şi implicaân orice caz, potenţiale dificultăţi în viitor pentru instituţiile în cauză, în acest fel, trezoreria britanică adoptase aceeaşi atitudine pe care cea americană

o avusese faţă de National City Bank la New York. Consecinţa a fost că banca London Joint Stock (precursoarea băncii Midland) a transferat 166.000 lire, iar banca Barclay 35.000 lire. Alte bănci afectate au cerut o echivalare în virtutea altor datorii ruseşti importante, deja existente, în cazul băncii Baring's care deţinea în acel moment peste 4 milioane lire – conducerea a acceptat iniţial să transfere aceşti bani în schimbul unei garanţii, care se spera că ar fi protejat-o în viitor. Ulterior însă, conducerea băncii şi-a schimbat opinia răspunzând trezoreriei că aceasta nu avea niciun drept legal de a cere aceşti bani.

„În urma discuţiilor avute cu consilierii noştri juridici, considerăm că aceasta este atitudinea corectă", a fost răspunsul dat trezoreriei. London Joint Stock Bank şi Barclay s-au acceptat totuşi condiţiile şi garanţiile oferite de trezorerie.

Confruntată cu acest refuz, trezoreria a reexaminat situaţia. S-a constatat astfel că la Baring's existau două feluri diferite de conturi: unele aparţinând comitetului guvernului rus, înfiinţate pentru plata comenzilor de armament făcute de Rusia din împrumuturile britanice, şi altele, aparţinând direct guvernului imperial şi ulterior celui provizoriu. La prima vedere nu părea să existe vreo diferenţă juridică între ele. În prima grupă de con

turi se aflau depuse, se pare, circa 1, 3 milioane lire, sumă suficientă pentru achitarea comenzilor încă neplătite companiilor britanice. Depunerile aflate în a doua categorie de conturi, deci cele ale ambasadei imperiale ruse, se ridicau la aproape 3 milioane lire.

Până la urmă, o notiţă scrisă de mână aflată în dosarele trezoreriei, rezumă jena şi neliniştea acestei instituţii faţă de transferul depunerilor ruseşti de la London Joint Stock Bank şi de la Barclay's: „Este puţin probabil că se va apela la noi să returnăm aceste sume, dar nu am avut niciun drept să le cerem şi să le acceptăm şi, orice succesiune a guvernului imperial, oficial recunoscută, va fi îndreptăţită să-i pretindă". Este o concluzie de care Nicolae ar fi luat cunoştinţă cu mare satisfacţie dacă ar fi supravieţuit şi s-ar fi reîntors eventual pe

tron.

Dar succesorul actual al guvernului imperial, aflat la putere, era un guvern sovietic încă nerecunoscut oficial, politic, de ambele părţi ale Atlanticului. Având în vedere această situaţie, trezoreria a încercat să se autoconsoleze de următoarea manieră: „Replica noastră în acest caz ar putea fi: dacă voi aveţi dreptul la aceşti bani, trebuie să vă asumaţi şi răspunderea datoriilor preexistente şi, deci, până la urmă, ne datoraţi X lire”.

Astfel, banii aflaţi la Baring s-au rezistat unui prim atac venit atât din partea trezoreriei britanice cât şi a guvernului bolşevic. Altele aveau să urmeze, deoarece autorităţile sovietice au încercat să pună mâna pe ceea ce considerau ele că le aparţine în mod legal fără – desigur – să admită existenţa în acelaşi timp a datoriilor făcute de predecesorii lor, în timp ce trezoreria britanică încerca cu orice chip să găsească o soluţie pentru a potoli o serie de solicitări provenite de la unele companii britanice. Ceea ce trezoreria ştia şi sovieticii nu, era suma

WILLIAM CLARKE

exactă de bani aflată în fiecare din conturile de la Baring’s.

Acest dosar al trezoreriei, devenit accesibil în 1993 şi conţinând toate aceste detalii ale situaţiei din mai 1918, fusese iniţial supus restricţiei până în anul 2001. Este pentru prima dată când aceste informaţii sunt publicate în tabelul alăturat.

Ele relevă ceea ce era şi de aşteptat: operaţiunile bancare normale ale ambasadei reflectate în conturi separate – unele legate de probleme de politică externă, altele de probleme de natură financiară şi, în sfârşit, altele de operaţiuni militare şi navale ale unei ţări aflate în stare de război. Unul sau două dintre conturi includ de asemenea operaţiuni speciale, secrete, efectuate de Baring’se în numele guvernului rus. Un alt cont este, evident, cel prin care se finanţau achiziţiile de muniţie, aflat sub controlul comitetului guvernului rus, una din ţintele iniţiale ale lui Litvinov. Alte două conturi nu sunt atât de bătătoare la ochi, dar au fost extrem de importante în timpul războiului şi, deci, deosebit de active. Acestea; sunt contul 2 şi contul

de intervenţie, ambele aflate sub? controlul cancelariei de credit din Retrograd. Acestea au; fost esenţiale pentru susţinerea rublei pe pieţele de schimb. Stabilizarea şi respectiv susţinerea cât mai mult timp cu putinţă a rublei era un lucru de importanţă majoră în contextul aranjamentelor financiare de mare; anvergura care se negociau cu Rusia în timpul războiu-i lui la Paris, Londra şi, parţial, la New York. Trezoreria britanică **s-**a retras de la bun început din această acţiune, sugerând folosirea în acest scop a mecanismului obişnuit al centrului financiar londonez, ceea ce însemna intervenţia Băncii Angliei şi a băncii Baring's.

Ca atare, milioane de lire sterline au fost folosite pentru sprijinirea rublei, ele fiind canalizate către piaţă din;

562

Averea pierdută a ţarilor

BARING BROTHERS & CO. (Mai 1918)

lire observaţii necesită aprobarea trezoreriei diverse cheltuieli credit lunar gratuit 2 milioane ajustarea ratei de schimb corecţie faţă de notele trezoreriei

Cancelaria de credit

854.391 573.505 362.545 523.976 10.002

Cont special Cont obişnuit Contul Doi

Contul de intervenţie Beneficiu

Total 2.324.420

Ministerul de finanţe/Trezoreria rusă

Cont obişnuit 276.422

Ambasada rusă

Ajutor pentru refugiaţi 8.396

Cheltuieli obişnuite, 3.724

Repatrierea refugiaţilor politici 952

(necunoscut) (refugiaţi?)

Cont înotrans 1 41.105

Cont înotrans 2 50.000

Total 104.178

Conturi ofiţeri ruşi

S. P. Ermolaiev 456
Amiral Kedrov 657
N. Kemmer 2.338
E. Leman 1.896
General locotenent Yermolov şi
General maior Diakonov 47.172
Amiral în retragere Volkov 89.139

(Aceşti bani nu aparţin acestor ofiţeri. Suma de pe contul celor doi generali cuprinde cheltuielile misiunii militare, iar cea de pe contul amiralului pe cele ale misiunii navale.)

Total 141.661

Comitetul guvernului rus

1.166.886
17.089
80
1.640 28.316
1.213.713
Cont general
Cont transporturi
Cont pentru lână
Destinaţi contului obişnuit
Cont New York 28.316 (134.830$)
Total
563
WILLIAM CLARKE

Banca Angliei prin aceste conturi speciale de la Baring's. Pe măsură ce războiul îşi punea amprenta asupra situaţiei financiare a Rusiei, creştea şi necesitatea şi totodată amploarea acestei intervenţii, între 2 aprilie 1916 şi februarie 1917 au fost cheltuiţi în acest fel, prin intermediul băncii Baring, nu mai puţin de 26, 8 milioane lire**. Într-**o singură perioadă de 9 zile, în luna mai 1917, în timpul Guvernului Provizoriu, Baring s-a cumpărat practic toate rublele de pe piaţă, acţiune care a costat echivalentul în lire sterline a 27 de milioane de ruble. Banca a fost recompensată de guvernul rus şi de Banca Angliei,

iar când au fost stabilite toate costurile acestei operaţiuni, ele au fost până la urmă preluate de trezoreria britanică. Este un alt exemplu care ilustrează cât de intim a fost amestecul băncii în afacerile financiare ruseşti în timpul şi imediat după primul război mondial. Baring s-a câştigat o sumă frumuşică prin intermedierea creditelor destinate achiziţiilor de armament ruseşti, după cum a reamintit băncii şi Peter Bark în 1936, când avea mare nevoie de ajutor.

Pe de altă parte, recunoştinţa băncii faţă de diferiţii miniştri de finanţe ruşi avea să fie dată la iveală ulterior cu ocazia decesului Lordului Revelstoke care fusese preşedintele băncii în această perioadă de război, ca urmare a unor dezvăluiri făcute de Contele Kokovtev, fost prim-ministru al Rusiei şi predecesor al lui Peter Bark în funcţia de ministru de finanţe. Asemenea lui Bark, Kokovtev reuşise să fugă din Rusia şi, la sfârşitul anului 1918, el a făcut o scurtă escală la Londra în drum spre Paris. Cu această ocazie el a reluat legătura cu banca Baring's pe care, ca fost ministru de finanţe al ţarului, o cunoştea foarte bine, fiind totodată hotărât să-şi reînnoiască prietenia cu Lordul Revelstoke, şi atunci

564

Averea pierdută a ţarilor preşedinte al băncii. El şi-a făcut neanunţat apariţia la sediul băncii, Revelstoke fiind evident foarte surprins să-l revadă în contextul în care o serie de articole din diferite ziare relataseră deja despre moartea lui Kokovtev în cursul evenimentelor. Revenindu-şi după un prim moment de uimire, Revelstoke l-a rugat pe Kokovtev să-i facă „o mică favoare personală” înainte de-a părăsi sediul băncii. Fără să ştie despre ce era vorba, contele rus nu a ezitat oferindu-se fireşte să-i îndeplinească orice rugăminte. Unsprezece ani mai târziu, la moartea lui Revelstoke în 1929, Kokovtev s-a simţit în sfârşit eliberat de obligaţia de a păstra secret acest episod. Scriind într-un ziar al emigranţilor ruşi, el a relatat ce s-a petrecut atunci în birourile băncii din Bishopsgate: „Revelstoke a părăsit încăperea reîntorcându-se imediat cu un plic sigilat pe care mi l-a înmânat în prezenţa soţiei mele şi a unui alt domn, necunoscut mie. Cerându-mi să-l deschid abia acasă şi,

totodată, să nu uit că venea din, partea unui prieten sincer care nu uitase relaţiile avute pe vremuri, el a mai adăugat în semn de rămas bun: „Sunt sigur că nu mă veţi ofensa refuzând, cu atât mai mult cu cât este prima favoare pe care v-am cerut-o vreodată”. Acasă am găsit în plic un carnet conţinând 52 de cecuri fără limită de sumă. Soarta m-a scutit de nevoia de a folosi vreodată chiar şi un singur cec şi, după numeroase încercări de a le înapoia lordului, am reuşit după câţiva ani să i-l returnez. În cele din urmă, el a acceptat să-l reprimească în schimbul cuvântului meu de onoare că nu voi menţiona acest episod faţă de nimeni”.

Prietenia lor se întinsese pe o durată de aproape. 20 de ani, perioadă în care Baring’s se asociase principalelor bănci franceze contribuind practic la toate împru

muturile mari destinate dezvoltării reţelei de căi ferate a Rusiei precum şi la marile împrumuturi oferite guvernului rus în anii 1906 şi 1909. Pe când purta încă numele său adevărat de John Baring, Lordul Revelstoke girase chiar şi pentru chiria de la Chesham House, în 1895, x clădirea ambasadei imperiale ruse din Londra. Gestul său, făcut ulterior faţă de un fost client ilustru care trecea tocmai printr-un moment dificil de viaţă, avea să fie mai târziu confirmat de împrumuturile generoase oferite de bancă lui Peter Bark. Aceste episoade evidenţiază din plin relaţia cu totul specială pe care Baring s-o avusese cu guvernul imperial rus.

Încercarea eşuată a trezoreriei de a convinge pe Baring’s să-i transfere depunerile ruseşti nu a împiedicat însă alte companii industriale britanice să dea banca în judecată pentru datorii ruseşti importante încă neachitate şi nici guvernul sovietic să aducă de fiecare dată în discuţie această problemă, ori de câte ori au avut loc convorbiri legate de extinderea relaţiilor comerciale ale Rusiei sovietice cu Marea Britanie şi alte ţări apusene. Asemenea tentative au fost întreprinse de sovietici în 1922, în cadrul convorbirilor internaţionale de la Genova şi Haga şi cu ocazia unor întâlniri bilaterale anglo-sovietice ulterioare în

anii 1924, 1931, 1939, 1946 şi 1956. La un moment dat, către sfârşitul anilor ’20, trezoreria însăşi a mai întreprins o ultimă încercare de a convinge banca să rezolve o dată pentru totdeauna această problemă spinoasă. Această tentativă a fost acompaniată de presiuni politice venite din eşaloanele superioare ale guvernului. Cabinetul, condus de Winston Churchill – pe atunci ministru de finanţe – a căzut de acord asupra formării unei comisii guvernamentale care să se ocupe de „bilanţurile de ia Bring’s”. Condusă tot de Churchill.

566

Averea pierdută a ţarilor comisia se compunea din lordul cancelar, preşedintele camerei de comerţ, procurorul general şi secretarul de stat pentru India. Misiunea acestei comisii era de a sfătui guvernul britanic asupra unui punct foarte important: era posibil ca guvernul sovietic, între timp recunoscut oficial (de jure) ca guvern al Rusiei, să fie îndreptăţit să acţioneze în justiţie cetăţeni britanici pe teritoriul britanic, fără ca, în acelaşi timp, în Rusia să fie posibil un lucru similar, iar în caz afirmativ, ce s-ar fi putut întreprinde într-un asemenea caz. Trezoreria a fost de asemenea invitată săparticipe la discuţii. Procurorul general a confirmat că guvernul sovietic avea, în principiu, acest drept, oferind în acelaşi timp şi o soluţie. Concluziile la care s-a ajuns au fost: relaţia dintre banca Baring’s şi guvernul imperial rus fusese o relaţie de natura celei dintre oricare altă bancă şi un client al acesteia; având în vedere că guvernul sovietic fusese de acum recunoscut atât de facto cât şi de jure ca succesor al celui imperial, el avea dreptul să revendice bunurile care aparţinuseră guvernului ţarist, fiind implicit îndreptăţit în virtutea situaţiei momentane să pretindă şi banii aflaţi la Baring’s (suma estimată de guvern în 1927 se ridica la 5 milioane lire)... Având în vedere că grosul acestei sume fusese iniţial avansat de trezorerie, ar fi fost „absolut de nedorit şi inechitabil” ca sovieticii să reuşească să recupereze aceşti bani. Comitetul s-a jucat chiar şi cu ideea introducerii unei legi care să constrângă banca să predea aceşti bani guvernului britanic, dar temându-se că o asemenea lege ar putea fi interpretată ca o „confiscare de bunuri ale unei puteri străine în această ţară”, acest plan

a fost abandonat. Procurorul Seneral a propus atunci ca Baring's să cumpere de la Suvernul britanic notele emise de trezoreria rusă îi va

567

loarea banilor din conturile băncii, în acest caz, dacă şi când guvernul sovieti e ar fi câştigat eventual într-un astfel de proces dreptul asupra acestor bani, banca ar fi putut echivala aceste sume prin obligaţiunile ce stăteau la baza notelor trezoreriei ruse, eliberându-se de orice fel de datorie şi rezistând cu succes predării banilor pe mâna sovieticilor. Baring's şi-ar fi exercitat doar dreptul firesc al oricărui datornic în raport cu creditorul său şi ar fi putut fi protejată faţă de orice revendicare viitoare de către trezorerie. Această ingenioasă soluţie a fost examinată de guvern, care a cerut trezoreriei să o discute şi cu Banca Angliei şi cu Edward Peacock de la Baring's. Era totuşi o soluţie pe care banca ar fi făcut bine să nu o accepte şi, de fapt, nici nu a acceptat-o până la urmă. Ceea ce Baring s-a oferit până la urmă guvernului britanic – în urma convorbirilor anglo-sovietice din 1930, privind datoriile – a fost doar o promisiune verbală şi nu scrisă şi anume că banca nu va elibera banii fără să înştiinţeze guvernul britanic în prealabil, oferindu-i acestuia o ultimă posibilitate de a mai interveni, la nevoie chiar printr-o lege specială.

De atunci încoace, principalele presiuni exercitate asupra băncii au venit din partea părţii sovietice şi, în decursul anilor, valoarea banilor a crescut neîntrerupt: de la 5 milioane lire în 1927 la 6 milioane lire în 1939, şi de la 7, 5 milioane lire în 1949 la 9 milioane lire în 1956. Abia după 30 de ani, în 1986, perioadă în care dobânzile au atins adesea valori de două cifre, a apărut o nouă estimare oficială. Ca urmare a unei noi runde de convorbiri anglo-sovietice cu privire la datorii, în cursul cărora s-a căzut în fine de acord ca această dispută să fie rezolvată, suma depunerilor ruseşti de la Baring s-a fost estimată la 46 de milioane lire. Ambele guverne au 568

Averea pierdută a ţarilor căzut de acord să fie abandonate revendicările bilaterale şi banii să fie folosiţi pentru recompensarea deţinătorilor britanici de acţiuni ţariste înainte de 1917 şi de proprietăţi în Rusia ţaristă „atât comerciale cât şi particulare. Firma

londoneză de contabilitate Price Waterhouse a fost însărcinată să ia în primire şi să evalueze revendicările în cauză şi apoi să efectueze plăţile.

Cererile de revendicare au inundat pur şi! simplu birourile acestei companii, începând cu 144 de lăzi de oţel conţinând sute de obligaţiuni vechi ale unei singure firme din City şi până la revendicări personale de genul pierderii unui bagaj **într-**un tren la părăsirea Rusiei, imediat după revoluţie. Acest bagaj, spre exemplu, conţinuse patru cutii de sardele, trei bilete nefolosite pentru o serie de concerte ale societăţii muzicale ruse şi un abonament pentru zece spectacole la opera din Retrograd, anulate până la urmă din cauza izbucnirii revoluţiei. Un profesor de liceu, de exemplu, a revendicat 180 lire pentru „pierderea buneivoinţe faţă de şcoala în care preda în 18 noiembrie 1917" şi alte 60 lire pentru, o pierdere similară de bunăvoinţă „între 18 noiembrie 1917 şi 19 ianuarie 1918". Cea mai mică revendicare a fost seca emisă pentru pierderea unei depuneri bancare de 127 de ruble la Retrograd **–** adică 3, 63 lire. Cel mai mare cec a fost de 900.000 lire, plătit unei companii în schimbul mai multor cutii conţinând obligaţiuni pierdute în cursul evenimentelor.

Aşa **s-**a sfârşit până la urmă cu administrarea banilor ruseşti la Baring's, care ajunseseră în final la suma de 46 de milioane lire.

Problema care se pune acum este de a discerne câţi din aceşti bani au fost depuneri particulare ale lui Nicolae şi ale familiei sale şi câţi au aparţinut guvernelor

ruse, ţarist, respectiv provizoriu-Confruntată cu această diferenţiere, banca a dezminţit întotdeauna că ar fi dispusde banii particulari ai ţarului sau ai familiei acestuia, **într-**o recentă Istorie a băncii scrisă de Philip Ziegler la propunerea lui Nicholas Baring şi cu deplina cooperare şi întregul sprijin al băncii, se menţionează următoarele: „Averea imperială, de atâtea ori presupusă că ar mucegai în pivniţele din Bishopsgate, a existat doar în imaginaţia oamenilor; familia imperială nu a avut conturi particulare la Baring's şi nu a depus

bani acolo”.

Acelaşi aspect a fost ulterior subliniat şi de Dr. John Orbell, arhivarul băncii, în perioada de revendicări ce a urmat acordului din 1986, el a fost însărcinat de Ministerul de Externe britanic să cerceteze din nou arhivele. Ulterior, el a confirmat că nu a găsit nicio dovadă referitoare la conturi sau depuneri ale familiei Romanov la Baring’s. „Nu a existat nici măcar urma vreunei dovezi”.

Ce ne rămân, sunt faptele: suma de peste 4 milioane lire aflată la Baring’s, care avea să crească în cursul anilor la 46 de milioane lire, proprietate a guvernului imperial rus şi, până la un punct, al celui provizoriu. Acest guvern, la rândul său, avea datorii importante care trebuiau negociate şi clarificate.

În căutarea depunerilor ţariste, lucrurile sunt acum limpezi. La Londra au existat depuneri ruseşti numai la Baring’s şi în nicio altă bancă londoneză.

ANEXA A

uccesiunea ţaristă

Conform aşteptărilor, sfârşitul dictaturii sovietice şi, totodată, confirmarea definitivă, prin intermediul expertizei genetice de la Aldermaston, a morţii ţarului Nicolae al M-lea la Ecaterinenburg, au reactualizat discuţiile referitoare la o viitoare succesiune a Romanovilor.

Familia însăşi este scindată în această privinţă, unii susţinând pretenţiile defunctului şi autoproclamatului Mare Duce Vladimir Kirilovici, în timp ce alţii **s-**au asociat liniei trasate de Prinţul Nicolae Romanov şi de diferiţi veri ai acestuia, reflectând o atitudine mai puţin ambiţioasă şi mai democrată faţă de noile perspective.

După abdicarealuieţi Nicolae al II-lea în 1917, Marele Duce Kiril – t» Tone mai tânăr al lui Alexandru al III-lea, tatăl lui Nicolae – a reuşit să fugă în Finlanda unde, în luna august a aceluiaşi an, avea să se nască fiul său, Vladimir. Şapte ani mai târziu, în 1924,< el a făcut o declaraţie prin care **s-**a autoproclamat şef al casei Romanov şi, ca atare, pretendentul legitim la tron ca „împărat al tuturor ruşilor”. Această pretenţie nu a fost la timpul respectiv acceptată de fosta împărăteasă

Maria care trăia pe atunci la Copenhaga.

La moartea lui Kiril în 1938, fiul acestuia, Vladimir, uns deja cu titlul de Mare Duce de către tatăl său, **s-**a autoproclamat în mod similar prim-succesor al Romano-vior, funcţie pe care a continuat **s-**o îndeplinească până

571

la moartea sa, în aprilie 1992. Fiica lui, Maria, care **s-**a căsătorit în 1976 cu Prinţul Franz-Wilhelm al Prusiei, a devenit în continuare cap de familie, fiul acesteia – George – primind, la rândul său, titlul de Mare Duce. Experţii în genealogie sunt suficient de categorici în privinţa dreptului la succesiune. Ei susţin că ordinea acesteia, pe linie masculină, a fost stabilită de ţarul Paul în aprilie 1796 şi rectificată de Alexandru al III-lea în 1886, nefiind admisă nicio abatere de la aceasta cu excepţia cazului de renunţare.

Astfel, Nicolae al II-lea nu-l putea numi drept urmaş pe fratele său Mihail, cum am văzut că a fost cazul în realitate. Primul moştenitor era ţareviciul Alexis, care era minor şi nu *a* renunţat la titlu, în consecinţă, în această situaţie, cel care urma de drept era Marele Duce Kiril Vladimirovici.

Pretenţia acestuia a avut însă mai multe cusururi, în primul rând, el provenea din**tr-**o căsătorie nerecunoscută de familie, mama lui trecând la religia ortodoxă rusă abia după naşterea lui. În al doilea rând, propria lui căsătorie nu a fost acceptată de către Romanovi din acelaşi motiv, soţia lui adoptând ortodoxismul abia cu mult mai târziu. Mai mult decât atât, el şi-a îngreunat singur şi mai mult poziţia în 1917, când, fiind comandantul gărzii palatului de la Ţarskoe Selo, **s-**a asociat subalternilor săi recunoscând Guvernul Provizoriu şi i-a condus pe aceştia prin străzile Retrogradului – se spune – fluturând un steag roşu.

În ceea ce îl priveşte pe fiul său, Vladirpir, acesta, în loc să-şi aleagă ca mireasă o prinţesă din**tr-**o altă familie regală domnitoare, cum ar fi fost de aşteptat din partea unui pretendent la tron, el **s-**a căsătorit cu 572

Averea pierdută a ţarilor prinţesa Leonida

Bagration-Mouhransky, o femeie divorţată şi având o fiică deja adolescentă.

Dintre ceilalţi Romanovi, majoritatea împărtăşesc opinia Prinţului Rostislav Romanov exprimată în *The Times*, pe 7 mai 1992, ca replică la pretenţiile anterioare ale „Marelui Duce” Vladimir: „Actuala familie Romanov se compune din 29 de membri. Noi suntem o familie în care toţi – cu excepţia lui Vladimir Kirilovici, a moştenitorilor lui şi a tatălui său înainte – au respectat dorinţa străbunicii mele, Împărăteasa-Văduvă Maria Feodorovna, ca niciodată un pretendent sau succesor la tronul Rusiei să nu fie întruchipat de un membru al familiei aflat în exil. Aceste probleme pot şi trebuie să fie hotărâte de poporul rus, în Rusia, la momentul oportun”...

Prinţul Rostislav, care s-a născut la Chicago şi trăieşte în prezent la Londra, este nepotul Marii Ducese Xenia, sora mai mare a ultimului ţar. Părerea lui asupra succesiunii este împărtăşită şi de vărul său, seniorul familiei, prinţul Nicolae Romanov, care este stră-stră-nepotul ţarului Nicolae l. Străbunicul lui a fost Marele Duce Nicolae Nicolaevici, fratele mai tânăr al lui Alexandru al II-lea. Respingând recent pretenţiile lui Vladimir şi ale fiicei acestuia, Maria, Prinţul Nicolae, care trăieşte la Roma, a declarat sumar: „Eu sunt acum Şeful familiei şi nu am vreo pretenţie la tron. Consider că cea mai bună formă de guvernare pentru Rusia este cea a unei republici prezidenţiale”.

Fratele său mai tânăr, Prinţul Dimitri, este preşedintele Asociaţiei Familiei Romanov, care a înfiinţat un Fond Romanov pentru Rusia. Unul dintre primele proiecte comune suportate de acest fond este procurarea de aparatură medicală destinată Institutului pentru Copiii Surzi de la Kostroma.

573

ANEXA B

Memorandumul cflomanov al lordului Jwrtheliff

Caseta din cositor descoperită cu doi ani în urmă în safe-urile băncii Coutts, bancă folosită şi de familia regală britanică, conţinea atât un memorandum cât şi o corespondenţă referitoare la ultimele 18 luni din viaţa ţarului Nicolae al II-lea şi a familiei acestuia. Caseta

aparţinuse Lordului Northcliff, proprietarul ziarelor *The Times* şi *Daily Mail*, fost la rândul său client al acestei bănci şi care a decedat în ziua de 14 august 1922.

Din corespondenţă reiese că, după moartea lordului, secretarul adjunct al acestuia a făcut repetate încercări, neîncununate de succes, de a înapoia manuscrisul şi diferitele scrisori care-l însoţeau, unei anume domnişoare Jane Anderson din New York, de la care Northcliff le primise cu doi ani în urmă, deci în 1920. Adresa dânsei fusese dată drept e/o Messrs. Brown Brothers – binecunoscuta bancă de investiţii de pe Wall Street.

Memorandumul era însoţit de cinci scrisori care constituiau corespondenţa purtată de Prinţesa Nadine Mihaelovna, aflată în Japonia, cu baronesa Leonie de Souiny din New York:

Prima scrisoare nu era datată, celelalte fiind scrise între 29 martie 1920 şi 16 mai 1920. Din aceste epistole reiese că Prinţesa Nadine, care însoţise familia imperială la St. Petersburg, Tobolsk şi Ecaterinenburg, reuşind

până la urmă să scape către est până în Japonia, i-a trimis baronesei o serie de memorii în limba rusă, traduse ulterior şi în engleză. Acestea alcătuiau un memorandum format din trei părţi, totalizanţi 124 de pagini bătute la maşină.

Corespondenţa relevă că prinţesa însoţise familia imperială în exilul acesteia din Siberia, iniţial ca infirmieră, mai târziu în postură de călugăriţă.

„Din prinţesa ta”, scria ea, „nu a mai rămas decât o mică infirmieră în alb – sora Eufrosina”. În continuare, ea explică ce a determinat-o să însoţească familia: „Nu m-am putut despărţi de copiii mei dragi pe care i-am văzut venind pe lume”. Apoi, autoarea deapănă o serie de amintiri referitoare la relaţia ei anterioară cu baroneasa: „îţi mai aminteşti de conversaţiile noastre în micul meu salon din-Palatul de Iarnă? Cât de mult regretai că Alexandra nu-ţi acorda o întrevedere!” în prima parte a memorandumului este descrisă, mai ales, perioada dintre izbucnirea revoluţiei şi plecarea familiei la

Tobolsk. Partea a doua se referă la timpul petrecut în Tobolsk, iar cea de-a treia la episodul final petrecut la Ecaterinenburg. Capitolul în care sunt menţionate primele luni de la Ţarskoe Selo include şi relatări privind sechestrarea palatului familiei prinţesei din Petrograd. „N-am mai apucat să-mi salvez decât actele, bijuteriile şi câteva tablouri”.

Nu cu mult mai târziu ea a fost obligată să-şi părăsească şi mica încăpere de la Ţarskoe Selo „învecinată cu apartamentele dragilor mei protejaţi”, mutându-se în spitalul din localitate. Pe Olga şi pe Tatiana prinţesa le descrie ca „făcând toate pregătirile necesare pentru Anglia”, iar pe Alexandra destăinuindu-i că nu ascunsese niciun document sau eventual vreo scrisoare confidenţială, fapt de care se pare că o suspecta Kerensky.

ci doar câteva, bijuterii în cazul în care ar fi fost nevoit să le vândă.: „

Partea a doua include călătoria spre Tobolsk, ea locuind acolo separat, într-o casă din oraş, precum şi regimul foarte sever de viaţă care avea în curând să fie impus familiei imperiale.

„Fostului ţar nu i se permitea să hotărască asupra propriei sale averi; îi erau îngăduite numai necesităţile cele mai stringente. Neexistând nicio posibilitate de a primi nişte bani, viaţa noastră era extrem de modestă”. La un moment dat Olga a venit la ea >j nişte bijuterii. „Voia să vândă un inel cu un smarald pentru a-i putea cumpăra un scaun cu roţi mamei ei”. Autoarea reuşise, la rândul ei, să-i procure lapte lui Alexis de la mănăstirea din localitate.

Ultima parte include sosirea la Ecaterinenburg, şederea ei împreună cu familia în vila Ypatiev deghizată drept călugăriţă şi, în final, o descriere dramatică a morţii familiei imperiale, prinţesa leşinând încă înainte de începerea împuşcăturilor.

l

Documentul se prezintă ca un amestec ciudat, oferind în mod evident, pe de o parte, relatarea unei culise autentice, cu numele exacte ale curtenilor şi descrieri ale unor evenimente mai mult sau mai

puţin importante şi uşor de recunoscut, petrecute mai ales la Ţarskoe Selo, dar, pe de altă parte, şi a unor episoade total inexacte privind călătoria înspre Tobolsk şi întâmplări din Ecaterinenburg.

Cititorul rămâne cu puternica impresie că amintirile originale ale unei doamne, o prinţesă care fusese foarte probabil domnişoară de onoare la curte, au fost aranjate în ceea ce a devenit ulterior o nouă încercare jurnalistică de a produce şi oferi ceva de senzaţie, cât mai exclusiv, despre Romanovi.

576

Averea pierdută a ţarilor

Nicolae şi Alexandra *13* căsătoria lor în 1894 ea purta titlul de Prinţesă Alix de Hessen fiind strănepoata Reginei Victoria a Marii Britanii. Nicolae tocmai devenise (ar ca urmare a morţii subite a tatălui său. Alexandru ai III-lea în vârstă de 49 de ani.

Cei cinci copii ai lui Nicolae şi ai Alexandrei **într-**o fotografie făcută probabil în i9 io. De la stânga la dreapta – Tatiana, Anastasia. Alexis, Maria şi CHga.

577

WILLIAM CLARKE

Verii Nicolae al li-feg şi George al – V-les cu ocazia căsătoriei fiicei împăratului german, Prinţesa Victoria, la Berlin în «i 1913, A fost ultima data când **s-**au mai văzut. Ambii erau perfect conştienţi de asemănarea lor izbitoare Aflând ca Peter Bark, ministru! sau de finanţe, îi întâlnise pe Regele George în cursui vizitei întreprinse trei ani mai târziu la Londra în timpul războiului, Nicolae l-a întrebat: „N-aţi crezut că staţi de vorba cg mine?”

Oui tricentenarului Romanovilor a fost o lucrare de excepţie a bijutierului curţii, Carl Fabergé. El a fost făcut cadou de Nicotaie Alexandrei cu *ocazia* Paştefui, în 1913, fiind creat la aniversarea celor trei sute de ani ai dinastiei Romanovilor. Având o înălţime de t9, 05 cm. oul era făcut din aur, argint, oţei, diamante, cristal, rubine şi fildeş. Pe oul propriu-zis se află 18 miniaturi reprezent**ându-**i pe ţari. În interior el conţine un glob pământesc din oţel cu teritoriul imperiului rus din 1613 şi respectiv 1913, lucrat în relief în aur

578

Averea pierdută a ţarilor

Familia imperială în activitate în timpul captivităţii la Ţarskoe Selo şi Tobolsk. Sus: Marea Ducesă Tatiana cărând împreună cu Contesa Hen-drikov, doamna ei de companie, o încărcătură de pământ. Alături, tatăl ei Nicolae al II-lea ţinând o sapă. Mijloc: Nicolae **tă**iad un butuc de lemn cu Pierre Gilliard, tutore elveţian al copiilor. Jos: Marea Ducesă Olga trăg**ându-**l cu sania pe fratele ei. Alexis.

579

WILLIAM CLARKE

Cercetările de la Mina celor Patru Fraţi, de lângă Ecaterinenburg, unde au fost găsită rămăşiţele (arului şi ale familiei în 1918 – 1919.

„ESsâui în Siberia, în ianuarie

(ultefior Lort

580

Averea pierdută a ţarilor

Ultima pagină a catalogului particular de bijuterii al Alexandrei început de tipe când era încă Prinţesa Alix de Hessen. El cuprindea lista scrisă de a bijuteriilor ei cu notiţe adăugate ulterior, privind soarta unora dintre Piese. O ultimă astfel de notiţă, datată în 22 iulie 1917, indică o atenţie oferită fiicei ei Maria, doar cu câteva zile înainte de exilarea familiei în Siberia. Catalogul se păstrează în prezent la Arhivele de Stat din Moscova.

581

WILLIAM CLARKE

Catalogarea şi împachetarea obiectelor din palatul Ecaterina din Ţarskoe Selo după plecarea familiei imperiale în Siberia în octombrie 1917.

Comisia bolşevică care a supravegheat catalogarea şi care a dispersat în parte bijuteriile imperiale de stat în cursul anilor ’20, împreună cu principalele piese expuse incluzând coroana imperială, coroană nupţială – purtată de toate împărătesele şi marile ducese cu ocazia căsătoriei – şi treisprezece dintre ouăle imperiale Fabergé.

682

Averea pierdută a ţarilor

Coperta catalogului editat cu ocazia unei licitaţii la casa Christie'se în martie 1927, una dintre multele care au avut loc la sfârşitul anilor '20 (altele au mai fost organizate la Berlin şi New York), în cadrul acesteia, coroana nupţială rusă s-a vândut pentru 6100 lire.

a mman UMua w macnificemt jewelurt

«h* * * **< «M* tMn

71* fem fete Je «*

583

WILLIAM CLARKE

Aceste două oua imperiale Fabergé. aparţinând acum reginei Marii Britanii, au *fost* la origine cadouri de Paşti oferite de Ţarul Nicofa» al il-ieft soţiei sale. Alexandra. Ele au fost achiziţionate de Regina Maria d* la negustori de arta, Oul Cotonadalor (stânga) la un preţ de 500 lire de la Emanări, Snowman de la compania Wartski'se în 1929 *şi* Oul Mozaicurilor (dreapta) în f 934. Valoarea lor actuala este grâu de apreciat. Ultima licitaţi» de *oui* Fabergé, Ţinuia la Soihebys ia *Nsw-York*, *în* care a fost oferit Oul Trofeul de Dragoste, a aâins preţul de 2, 9 milioane doteri. Din cete *56* de oua *imperiale* de Paşti manufacturate de Fafes/ge pentru Alexandru al III-lea şi pentru fiu* său Nicolae intră 1885 şi 1917, zece se presupune că se *ană în* Arsenalul Kremlinului din Moscova. *Vizitatorilor li* se arată de regulă doar cinci. Colecţia Forbes din New York, strânsă cu asiduitate de defunctul Mafcoam Fortses, conţine 12.

584

Averea //-:.:? *du* (*3 a ţârilor*

Dintre toţi revendicatorii doi ies în mod deosebit în evid uită datorită pretenţiilor lor r „ianciare foarte detaliate: du», una Anna Anderson (sus), s-a luptat timp de 40 de ani pentru a-şi impune pretenţia' că est», de fapt. fiica cea mai mică a ţarului, Anastasia, care ar fi reunit aparent să scape da la Ecat «rinenburg în 1918. pupă moar tea ei naturală, afirmaţiile fac. un de ea au fost dezminţite şi subminate de rezultatele experţi zelor de medicina legala ale Ministerului de

Interne bâttanic Poza din dreapta ni-l arată pe colonelul Golenievski (pretinsul Tarevici Alexis) şi pe tatăl sau (Pretinsul Ţar Nicdae al II-lea) în Polonia, în 1942. potrivit spuselor lui Golenievski. Cu toate acestea, personajul din) dreapt8 a fost identificat recent drept Michal Golenievski. decodat în 1952 la Wolsztyn...

585

WILLfAM CLARKE

Rezerva naţionala de aur din Banca de Stat din St. Petersburg, în 1905. Ca urmare a unor dubii privind forţa financiară a Rusiei, exprimate în *The Tim & s*, ministrul de finanţe rus l-a invitat pe redactorul-sef al ziarului să viziteze încăperile blindate din St. Petersburg şi „să vadă cu ochii lui" care era situaţia. Invitaţiei nu i s-a dat curs, un alt jurnafist vizitând în să trezoreria şi văzând aur în vatoare de minimum 652.591.630 rubte (circa 65 milioane lire). Ştirea a fost publicală în aprilie 1905 în *lliustrat & d London News*.

Fascimilul ultimului bilanţ documentat al contului lui Nicofae din Banca Angliei, în momentul de vârf. 7 n timpul domniei lui Alexandru al liî-lea. pe acest cont ţarist-particular s-au aflat depuse 90 milioane de ruble (9 milioane lire).

586

Averea pierdută a ţarilor

Ultimul ministru de finanţa ţarist, Peter Bark (stânga) participând la prima dintr-q serie de consfătuiri cu Aliaţii pe teme financiare ţinuta la Paris în 1915, împreună cu M. Ribot (centru), ministrul de finanţe francez şi cu Lloyd George. pe atunci ministru de finanţe britanic. Ei au căzut de acord asupra acordării de credite Rusiei în schimbul aurului.

TO BE KEPT

«OST *MCHit*

LOCK-AND KEY.

— B» jr «» MUţi th* ti» * «*t* lb» în «««Ulloti peu Ma Mi-lli Mi foc tte «l. i fa «t Minty «dv-o «d 17 UM Britivb

Fotocopie a unui document guvernamental secret privind fondurile depuse în banca comercială Baring's din Londra, care a

format subiectul unei şedinţe din 23 iunie 1927 ţinută de comisia specială a guvernului prezidata de Wnston Churchili, pe atunci ministru de finanţe.

587

Văduva „Marelui Duce” Vladimir. fosta Prinţesă Leonida, cu nepotul ei George şi fiica ei Marea Ducesa’ Maria, la Ţarskoe S «to în 1993

— J3 i *îl*

O întâlnire a’ Romanovilor la Paris în 1992, ocazie cu care a fost oficial anunţată înfiinţarea Fundaţiei Romanov. De la stânga la dreapta; Prinţii Nikita. Dimitri. Nicolae, A” Hf yllM >tH Alfiffindru şi qpatsinv l JUDEŢUL CONSTANTA

588